

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИЧКИ ИШЛАР ВАЗИРЛИГИ
МАЛАКА ОШИРИШ ИНСТИТУТИ**

МАХСУС КАСБИЙ-ФАНЛАР КАФЕДРАСИ

**ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ХОДИМЛАРИГА НАВБАТДАГИ
“ПОДПОЛКОВНИК” МАХСУС УНВОНИНИ БЕРИШ УЧУН
МАХСУС МАЛАКА ОШИРИШ ЎҚУВ КУРСЛАРИНИНГ
МАХСУС-КАСБИЙ ТАЙЁРГАРЛИК
МОДУЛИ БЎЙИЧА**

ЎҚУВ-УСЛУБИЙ МАЖМУА

ТОШКЕНТ 2023

Муаллифлар:

- З.Р.Умаров - Махсус касбий-фанлар кафедраси доценти;
З.М.Алиева - Махсус касбий-фанлар кафедраси катта ўқитувчиси;
Б.Ш.Юсупов - Махсус касбий-фанлар кафедраси катта ўқитувчиси;

Такризчилар:

- М.И.Сувонқулов- МОИ Юридик фанлар кафедраси бошлиғи, юридик
фанлари номзоди, доцент
Х.В.Махсумов - Ўзбекистон Республикаси ИИВ Маънавий-маърифий
ишлар ва кадрлар билан таъминлаш департаменти
бошлигининг ўринбосари, полковник

Ички ишлар органлари ходимларига навбатдаги “подполковник” махсус унвонини бериш учун махсус малака ошириш ўқув курсларининг “Махсус-касбий тайёргарлик модули бўйича ўқув услубий мажмуа.

Ўқув услубий мажмуа Ички ишлар органларида фаолият юритаётган офицерлар таркибида хизмат фаолиятини олиб бораётган ходимлар, ИИВ таълим муассасалари тингловчилари, курсантлари учун мўлжалланган бўлиб, “Махсус-касбий тайёргарлик” модулининг мақсади тингловчиларнинг хизмат мажбуриятларини самарали бажаришлари учун касбий билимларини янгилаш, чуқурлаштириш ҳамда кўникма ва маҳоратларини оширишга қаратилган.

Шунингдек, ички ишлар органлари фаолиятининг бошқарув, етакчилик усуллари, касбга хос хусусиятларини аниқлаш, амалиётда қўллаш, касб маҳоратини шакллантириш, жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашишда ҳамда ички ишлар органларида хизмат ўташни ташкил этиш, ички ишлар органларида мурожаатлар билан ишлашни ташкил этиш, жиноятчиликка қарши курашиш ва олдини олишда уларда шахсий маъсулиятни ошириш мақсадида барча ИИВ таълим муассасалари шунингдек, тизимда хизмат олиб бораётган офицер ходимларининг касбий маҳоратини оширишда ўқув услубий мажмуа сифатида фойдаланишга тавсия қилинади.

УДК 34.096

© Ўзбекистон Республикаси ИИВ Малака ошириш институти, 2023.

МУНДАРИЖА

Кириш.....	5
Модул бўйича дарслар тақдимоти.....	7

1. ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН ТАРАҚҚИЁТ СТРАТЕГИЯСИ

1.1.Мавзу: Янги Ўзбекистон стратегияси: демократик ислохотлар асоси.....	9
1.2.Мавзу: “Жамоат хавфсизлиги концепцияси” асосида ички ишлар органлари учун белгиланган муҳим вазифалар.....	30
1.3.Мавзу: Аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиш тизимини янада такомиллаштириш борасида ички ишлар органларига белгиланган устувор йўналишлар.....	57

2. ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИДА АМАЛГА ОШИРИЛАЁТГАН ИСЛОХОТЛАР ВА ЯНГИЛИКЛАР

2.1.Мавзу: Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида амалга оширилаётган ислохотлар.....	84
2.2.Мавзу: Ички ишлар органларида профессионал кадрларни тайёрлашда узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизимининг аҳамияти.....	118
2.3.Мавзу: Ички ишлар органларининг энг қуйи бўғинида ташкил этилган таркибий тузилманинг мақсади, асосий вазифалари ва функциялари.....	122
2.4.Мавзу: Йўл ҳаракатини таъминлаш соҳасида амалга оширилаётган ислохотлар.....	139
2.5.Мавзу: Худудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторлар фаолиятини янада такомиллаштириш тизими.....	166

3. ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИДА ХИЗМАТ ЎТАШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

3.1.Мавзу: Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар органларининг фаолиятини тартибга солувчи ва вазифасини белгиловчи қонуннинг аҳамияти.....	190
3.2.Мавзу: Ички ишлар органларида хизматни ўташни ўйга хос хусусиятлари.....	211
3.3.Мавзу: Ички ишлар органлари хоимларининг касбий маданият ва интизоми кодексининг мазмун-моҳияти.....	248
3.4.Мавзу: Ички ишлар органлари ходимларига малака тоифасини беришда учрайдиган муаммолар ва уларнинг ечими.....	265
3.5.Мавзу: Ички ишлар органлари ходимларига нисбатан хизмат текширувларини тайинлаш, ўтказиш ҳамда хизмат текширувларининг ягона ҳисобини юритишнинг ўзига хос хусусиятлари.....	273
3.6.Мавзу: Ички ишлар органлари ходимлари ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини аҳамияти ва ундан фойдаланиш тартиби.....	286

4. ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИДА МУРОЖААТЛАРИ БИЛАН ИШЛАШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ.

4.1.Мавзу: Ички ишлар органларида ходимлари ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини аҳамияти ва ундан фойдаланиш тартиби.....	321
4.2.Мавзу: Жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги мурожаатлар билан ишлашда ички ишлар орган ходимлари томонидан йўл қўйилган камчиликлар ва уларни бартараф этиш йўллари.....	323

4.3.Мавзу: Ички ишлар органларининг “102” хизмати фаолиятини ташкил этишнинг ўзига ҳос хусусиятлари ва аҳамияти.....	338
---	-----

4. ЖИНОЯТЧИЛИККА ҚАРШИ КУРАШИШ ВА ОЛДИНИ ОЛИШ ФАОЛИЯТИ

5.1.Мавзу: Терроризм, экстремизм тушунчаси ва моҳияти, унга қарши курашишда ички ишлар органларининг вазифалари.....	351
5.2.Мавзу: Ислom динининг тарихи, йўналишлари, мазҳаб ва мактаблари тўғрисидаги махсус билимларни ички ишлар органлари фаолиятида аҳамияти.....	362
5.3.Мавзу: Ноисломий диний ташкилотларнинг миссионерлик ва прозелитизм билан боғлиқ ноқонуний фаолиятига қарши курашишни ташкил этиш.....	578
5.4.Мавзу: Одам савдоси-давр муаммоси. Ички ишлар органлари олдида турган вазифалар.....	393
5.5.Мавзу: Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар билан қонунга ҳилоф равишда муомала қилишдан иборат жиноятларига қарши курашиш ва олдини олишда ички ишлар органлари фаолиятини ташкил этиш.....	407
Адабиётлар.....	431

КИРИШ

Жамиятда барқарорлик, тинчлик ва осойишталикни қарор топтириш, инсон ҳуқуқ ва эркинликларига сўзсиз риоя этилишини таъминлаш мамлакатни ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан янада ривожлантириш, аҳоли фаровонлигини юксалтириш, ҳуқуқий демократик давлат қуриш бўйича амалга оширилаётган кенг кўламли ислоҳотлардан кўзланган мақсадларга эришишнинг муҳим шартидир.

Ички ишлар органларида давлат сирларини ёки қонун билан қўриқланадиган бошқа сирни ташкил этувчи маълумотларни муҳофаза қилиш, шу жумладан криптографик воситаларни қўллаган ҳолда техник жиҳатдан муҳофаза қилиш таъминланади.

Қуйидагилар Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари тизимини ислоҳ қилишнинг энг муҳим йўналишлари деб ҳисобланади:

- фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, жамоат тартибини сақлаш, шахс, жамият ва давлат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактикаси бўйича республикада яхлит ҳуқуқий тизим яратилган бўлиб, унда ички ишлар органларининг муҳим ўринни эгаллаши;

- бугунги кунда юзага келаётган хавф-хатар ва таҳдидлар, аввало, халқаро терроризм, экстремизм, ноқонуний миграция, одам савдоси, ёшлар ўртасида халқимизга ёт ғоялар тарқалишининг тобора кучайиб бораётганлиги ички ишлар органлари олдида ўз вақтида уларнинг олдини олиш ва уларга барҳам бериш бўйича янги вазифаларни қўйилиши;

- ҳозирги вақтда дунёнинг узоқ-яқин турли ҳудудларида юз бераётган ташвишли воқеалар, жумладан, бизнинг минтақамизда, ён-атрофимизда кучайиб бораётган хавф-хатарлар, қонли тўқнашувлар, сиёсий ва иқтисодий қарама-қаршиликлар, терроризм, радикализм, наркотрафикнинг тобора авж олаётгани тинчлик ва барқарорликка катта таҳдид солинишини олдини олиш;

- мана шундай тобора кескинлашиб бораётган бир вазиятда биз ҳушёрлик ва сергаклигимизни йўқотмасдан, кимлар бизга хайрихоҳ, кимлар ғаразли кўз билан қараётганини, бугунги ҳаёт, бугунги давр бизнинг олдимизга қандай ўтқир талаб ва вазифаларни қўяётганини чуқур англаб, огоҳ, сезгир ва сафарбар бўлиб яшашимиз талаб қилиниши;

- ички ишлар органларини аҳолига ўз вақтида ва сифатли ёрдам кўрсатадиган, ҳар бир ходими томонидан «Халқ манфаатларига хизмат қилиш»ни ўз хизмат бурчи деб биладиган ижтимоий йўналтирилган профессионал тузилмага айлантириш.

“Махсус касбий тайёргарлик” номли модулнинг мақсади: Тингловчиларнинг хизмат мажбуриятларини самарали бажаришлари учун касбий билимларини янгилаш, чуқурлаштириш ҳамда кўникма ва маҳоратларини оширишга қаратилган.

“Махсус касбий тайёргарлик” номли модулининг вазифалари:

- Ўзбекистон Республикаси Президенти ва Ички ишлар вазирлиги томонидан ички ишлар органлари ходимларга қўйилаётган бугунги кун талабларига жавоб берадиган юксак касбий маҳоратини ривожлантириш;
- тингловчиларда юксак даражадаги ватанпарварлик, мустақиллик ғояларига садоқат руҳида тарбиялаш.

Модул бўйича тингловчиларнинг **билим, кўникма ва малакаларига қўйиладиган талаблар:**

- хизмат соҳаси фаолиятини тартибга солишчи ва мувофиқлаштирувчи норматив ҳужжатлар талабларини билишга қаратилган **билимларга** эга бўлиши керак;
- доимий равишда ўз билим ва касбий кўникмаларини такомиллаштириб бориш, малака ва ҳуқуқий маданиятини ошириш бўйича **кўникмаларга** эга бўлиши зарур;
- фаолиятига тааллуқли ҳуқуқ нормаларидан фойдаланиш ва қўллаш **малакаларини** эгаллаши лозим.

Тингловчи:

• Хизмат фаолиятида давлат мустақиллигини ҳимоя қилиш, ҳуқуқ-тартиботни мустаҳкамлаш, жамоат хавфсизлигини таъминлаш ҳамда фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини муҳофаза қилишни;

- шахснинг инсон ҳуқуқлари, қонунчилик соҳасидаги ислоҳотлар талабларини;
- ижрочилик интизомига риоя этиш ва уни ташкил этиш асосларини;
- **билимларга** эга бўлиши керак;

Тингловчи:

- ўз фаолиятини режалаштириш;
- маънавий салоҳияти ва мафкуравий иммунитетини кучайтириш;
- халқчил профессионал тузилмага айлантириш ва аҳоли билан янада яқин ҳамкорликда ишлаш;
- маънавий-маърифий ишлар бўйича “ходимбай ишлаш” тизимини ўзлаштириш;
- ҳар қандай вазиятда фуқароларга ҳурмат билан мурожаат қилиш, муносабатларда вазмин бўлиш, муомала маданияти ва қонунийликка қатъий риоя қилиш;
- доимий равишда интеллектуал ва касбий билимларини такомиллаштириб бориш **кўникмаларига** эга бўлиши керак.

Тингловчи:

- ички ишлар органларининг бошқа соҳавий хизматлари ва жамоат тузилмалари ҳамда бошқа давлат органлари билан самарали ҳамкорликни таъминлаш;
- фуқаролар, турли тоифадаги ҳуқуқбузарлар, жамоатчилик вакиллари билан мулоқот қила олиш;
- фаолиятига таалуқли ҳуқуқ нормаларидан фойдаланиш ва қўллаш **малакаларни** эгаллаши лозим.

• **Тингловчи:**

- шахс, жамият ва давлат хавфсизлигини таъминлаш;
- ички ишлар органлари фаолиятини режалаштириш;
- иш фаолиятида юзага келган турли зиддиятли ҳолатлар ва муаммоларни ҳал этиш ҳамда тегишли бошқарув қарорларини тўғри қабул қилиш;
- самарали иш юритиш ва ҳужжатлар айланишини ҳамда жисмоний ва юридик шахслар мурожаатлари билан ишлаш тизимини йўлга қўйиш;
- илғор хорижий ва миллий иш тажриба ва услубларини амалиётга тадбиқ этиш **компетенцияларига** эга бўлиши лозим.

МОДУЛ БЎЙИЧА ДАРСЛАР ТАҚДИМОТИ

№	Модул мавзулари	Аудитория ўқув юкламаси, соат					Мустақил таълим
		Жами	Жумладан				
			Маъруза	Семинар	Амалий машғулот	Назорат	
	1.Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси						
1.1	Янги Ўзбекистон стратегияси: демократик ислохотлар асоси.	4	-	2	-	-	2
1.2	“Жамоат хавфсизлиги концепцияси” асосида ички ишлар органлари учун белгиланган муҳим вазифалар	2	-	2	-	-	-
1.3	Аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиш тизимини янада такомиллаштириш борасида ички ишлар органларига белгиланган устувор йўналишлар	2	-	2	-	-	-
Жами:		8	-	6	-	-	2
	2.Ички ишлар органларида амалга ошириладиган ислохотлар ва янгилликлар.						
2.1	Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида амалга ошириладиган ислохотлар	4	-	2	-	-	2
2.2	Ички ишлар органларида профессионал кадрларни тайёрлашда узлуксиз ўқув-кариера жараёни тизимининг аҳамияти	2	-	2	-	-	-
2.3	Ички ишлар органларининг энг қулай бўлишида ташкил этилган таркибий тузилманинг мақсади, асосий вазифалари ва функциялари	2	-	2	-	-	-
2.4	Йўл ҳаракатни таъминлаш соҳасида амалга ошириладиган ислохотлар	2	-	2	-	-	-
2.5	Ҳудудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторлар фаолиятини янада такомиллаштириш тизими	2	-	2	-	-	-
Жами:		12	-	10	-	-	2
	3. Ички ишлар органларида хизмат ўташни ташкил этиш						
3.1	Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар органларининг фаолиятини тартибга солишчи ва вазифасини белгиловчи қонуннинг аҳамияти	6	2	4	-	-	-
3.2	Ички ишлар органларида хизматни ўташни ўзига хос хусусиятлари	4	-	2	-	-	2
3.3	Ички ишлар органлари ходимларининг касбий маданият ва интизоми кодексининг мазмун-моҳияти	4	-	2	-	-	2
3.4	Ички ишлар органлари ходимларига малака тоифасини беришда учрайдиган муаммолар ва уларнинг ечими	4	2	2	-	-	-
3.5	Ички ишлар органлари ходимларига нисбатан хизмат текширувларини тайинлаш, ўтказиш ҳамда хизмат текширувларининг ягона ҳисобини юритишнинг ўзига хос хусусиятлари	2	-	2	-	-	-
3.6	Ички ишлар органлари ходимлари ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини аҳамияти ва ундан фойдаланиш тартиби	4	2	2	-	-	-
Жами:		24	6	14	-	-	4

	4.Ички ишлар органларида мурожаатлари билан ишлашни ташкил этиш						
4.1	Ички ишлар органларида ходимлари ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий химоя қилиш тизимини аҳамияти ва ундан фойдаланиш тартиби	4	2	2	-	-	-
4.2	Жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги мурожаатлар билан ишлашда ички ишлар орган ходимлари томонидан йўл қўйилган камчиликлар ва уларни бартараф этиш йўллари	2	-	2	-	-	-
4.3	Ички ишлар органларининг “102” хизмати фаолиятини ташкил этишнинг ўзига ҳос хусусиятлари ва аҳамияти	4	-	2	-	-	2
	Жами:	10	2	6	-	-	2
	5. Жиноятчиликка қарши курашиш ва олдини олиш фаолияти						
5.1	Терроризм, экстремизм тушунчаси ва моҳияти, унга қарши курашишда ички ишлар органларининг вазифалари	2	-	2	-	-	-
5.2	Ислом динининг тарихи, йўналишлари, мазҳаб ва мактаблари тўғрисидаги махсус билимларни ички ишлар органлари фаолиятида аҳамияти	4	-	2	-	-	2
5.3	Ноисломий диний ташкилотларнинг миссионерлик ва прозелитизм билан боғлиқ ноқонуний фаолиятига қарши курашишни ташкил этиш.	2	-	2	-	-	-
5.4	Одам савдоси-давр муаммоси. Ички ишлар органлари олдида турган вазифалар	2	-	2	-	-	-
5.5	Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар билан қонунга ҳилоф равишда муомала қилишдан иборат жиноятларига қарши курашиш ва олдини олишда ички ишлар органлари фаолиятини ташкил этиш.	4	-	2	-	-	2
	Жами:	14	-	10	-	-	4
	МАХСУС ҚАСБИЙ ТАЙЁРГАРЛИК БЎЙИЧА ЖАМИ:	68	8	46	-	-	14

1.1-МАВЗУ: ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН СТРАТЕГИЯСИ: ДЕМОКРАТИК ИСЛОҲОТЛАР АСОСИ.

Маъруза режаси:

1-ўқув савол. Янги Ўзбекистон стратегиясининг мазмун-моҳияти ва аҳамияти.

2-ўқув савол. Янги Ўзбекистонни барпо этиш йўлида амалга ошириладиган устувор вазифалари.

Кириш.

Барчамизга маълумки Ҳаракатлар стратегиясининг узвий давоми ўлароқ, Ўзбекистоннинг келажаги билан бевосита боғлиқ бўлган энг муҳим ҳужжат – Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28-январь куни «2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида»ги фармони қабул қилинди. Бу билан келгуси 5 йилга мўлжалланган Тараққиёт стратегияси тасдиқланди.

Мазкур ҳужжат Ўзбекистоннинг тараққиётга, равнақиға бефарқ бўлмаган барча одамларда қизиқиш уйғотмоқда, бу борада қўплаб фикр-мулоҳазалар билдирилмоқда. Шу ўринда, фуқароларимиз орасида «Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси беш йил аввал қабул қилинган Ҳаракатлар стратегиясидан қайси жиҳатлари билан фарқ қилади», каби саволлар ҳам туғилмоқда. Бу, табиий ҳол, албатта.

Аввало, Ҳаракатлар стратегиясидан фарқли ўлароқ, Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси Ўзбекистонни кейинги 5 йилда ривожлантиришнинг 7 та устувор йўналиши доирасида 100 та мақсадга эришишга қаратилган ва 2022 йилда амалга оширилиши лозим бўлган 398 та чора-тадбирни ўз ичига олган.

Тараққиёт стратегиясини ишлаб чиқишда ва қабул қилишда Ҳаракатлар стратегиясига нисбатан мамлакатимиз аҳолисининг иштироки сезиларли даражада ортди. Бу билан ҳужжатнинг янада халқчиллиги таъминланди.

«Ҳаракатлар стратегиясидан – Тараққиёт стратегияси сари» деган тамойил асосида ислохотларнинг узвийлиги ва давомийлигини таъминлашга алоҳида эътибор қаратилди. Президент Шавкат Мирзиёевнинг «2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида»ги фармони билан стратегияни амалга ошириш бўйича миллий комиссия таркиби тасдиқланди.

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, Тараққиёт стратегиясида белгиланган мақсадларни тўлақонли амалга оширишда барчамиздан мустаҳкам ирода ва қатъий интизом, бор имкониятларни тўла сафарбар қилиш талаб этилади. Албатта, бунда ҳар биримиз фаол бўлишимиз, бир куч, бир қудрат бўлиб Янги Ўзбекистонни барпо этишда ўз ҳиссамизни қўшишимиз лозим.

1-ўқув

савол.

Янги Ўзбекистон стратегиясининг мазмун-моҳияти ва аҳамияти.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг лавозимга киришиш тантанали маросимиға бағишланган Олий Мажлис палаталари қўшма мажлисида сўзлаган нутқида Янги Ўзбекистон Тараққиёт стратегиясининг **7 та устувор йўналишларини** белгилаб берди. Мазкур концептуал ҳужжатда ислохотларнинг узвийлиги ва давомийлигини таъминлаш мақсадида **“Ҳаракатлар стратегиясидан – Тараққиёт стратегияси сари”** деган тамойил асосий ғоя ва бош мезон қилиб олинди.

Маърузанинг эътиборли жиҳатларидан бири шундаки, Янги Ўзбекистон Тараққиёт стратегиясида биринчи ўринга шахс, инсон қадри юқори ўринга қўйилиб, **“инсон жамият давлат”** деган янги тамойил

асосида давлат ва жамият бошқарувини ташкил этади. Бир сўз билан айтганда, амалий натижа, инсон манфаати, унинг кадр-қиммати бош мақсадга айланган.

Тан олиб айтиш жоизки, ўтган 5 йилда ижтимоий соҳани ривожлантириш борасида қатор тизимли ислохотлар амалга оширилди ва ижобий натижаларга эришилди, бироқ шу билан бирга мазкур соҳада самарали механизмларни яратишга тўсқинлик қилаётган қатор муаммо ва камчиликлар ҳам йўқ эмас. Келгуси 5 йилда бу борада ижтимоий йўналишдаги ислохотлар алоҳида аҳамиятга эга, албатта.

Мазкур нутқда муаллим ва мураббийлар, профессор-ўқитувчиларга алоҳида эътибор қаратилиб, 2025 йилга бориб, олий тоифали ўқитувчиларнинг ойлик маошини эквивалент ҳисобида 1 минг долларга етказилиши ўйлаймизки, барчага бирдек маъқул бўлди.

Рақамларга эътибор қаратадиган бўлсак, мактабгача таълимдаги қамров даражаси 2017 йилда 27,7 фоизни ташкил қилган бўлса, ҳозирда 62 фоизни ташкил қилмоқда, 2030 йилга бориб эса мазкур кўрсаткични 80 фоизга етказиш мақсад қилинганлиги ушбу соҳада ҳам улкан марраларни қўяётганлигимиздан далолат беради.

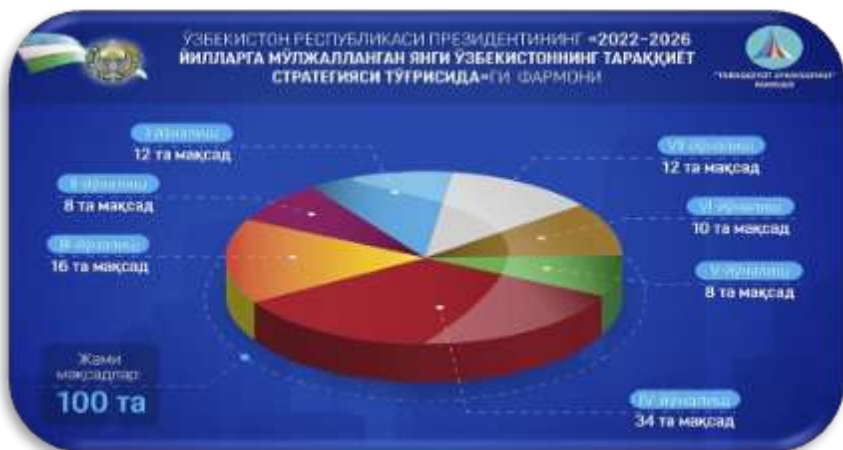
Битирувчиларни олий таълим билан қамров даражаси 2016 йили **9 %** ташкил этган бўлса, бу кўрсаткич 2021 йилга келиб **28 %** ташкил қилмоқда, бу кўрсаткични **50 %** етказиш мақсад қилинган.

Маълумки, бундан беш йил олдин Президентимизнинг Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг Ҳаракатлар стратегияси қабул қилинган эди. Ўтган давр мобайнида ушбу Стратегия асосида кенг қўламли ишлар амалга оширилди.

Бу муҳим концептуал ҳужжат ислохотларимизнинг узвийлиги ва давомийлигини таъминлаш мақсадида **“Ҳаракатлар стратегиясидан – Тараққиёт стратегияси сари” деган тамойил** асосий ғоя ва бош мезон сифатида кун тартибига қўйилди.

Мана шундай мураккаб ва қалтис вазиятда барчамиз тинч ва осойишта ҳаётимизни асраш, миллий мустақиллигимизни мустаҳкамлаш учун янада жипслашиб, хушёр ва огоҳ бўлиб, дадил ва қатъий ҳаракат қилишимиз зарур.

Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси етти йўналишдан иборат этиб белгиланди. Бу – бежиз эмас.

**ШУНИНГ УЧУН ҲАМ ТАРАҚҚИЁТ СТРАТЕГИЯМИЗНИ
7 ЙЎНАЛИШ АСОСИДА ДАВОМ ЭТТИРИШ БЕЛГИЛАБ ОЛИНДИ.**

2-ўқув савол. Янги Ўзбекистонни барпо этиш йўлида амалга ошириладиган устувор вазифалари.

Ушбу вазифалардан келиб чиққан ҳолда қуйидаги амалий ишлар амалга оширилиши кўзда тутилмоқда: Булар:

Шу муносабат билан “Халқ давлат органларига эмас, давлат органлари халқимизга хизмат қилиши керак”, деган даъватга қўшимча қилиб айтмоқчиман: “Раҳбарлар фақат давлатга эмас, аввало, инсон ва оилага, уларнинг қонуний манфаатларини таъминлашга хизмат қилиши

керак”. Шунинг учун ҳар бир мутасадди маҳалла ва туман ҳаётини ипидан игнасиғача билиши шарт.

Жамоатчилик назорати, давлат бошқаруви ва ижтимоий лойиҳаларни ҳаётга татбиқ этишда фуқаролик жамияти институтлари иштирокини кучайтиришга доир долзарб вазифалар амалга оширилади.

Иккинчидан, адолат ва қонун устуворлиги – халқчил давлат куриш, инсон кадр-

қимматини таъминлашнинг энг асосий ва зарур шартидир.

Учинчидан, миллий иқтисодиётни ривожлантириш устувор вазифаларимиздан

биридир. Жумладан, “хомашёдан – тайёр маҳсулотгача” деган тамойил асосида драйвер соҳаларда кластер тизимини ривожлантириш белгилаб берилди.

Аҳоли бандлигини таъминлаш, ёшлар ва ишсиз фуқароларни давлат ҳисобидан малакали касб-хунарга ўқитиш, оилавий тадбиркорликни ривожлантириш, эҳтиёжманд аҳолини манзилли қўллаб-қувватлаш орқали

2026 йилгача камбағалликни икки баробар қисқартириш кўзда тутилмоқда.

Тўртинчидан, адолатли ижтимоий сиёсат юритиш, инсон капиталини ривожлантиришнинг энг муҳим омили ҳисобланган сифатли таълим-тарбия масаласи бундан буён ҳам давлат сиёсатининг доимий эътибор марказида бўлади. Бу борада «Янги Ўзбекистон – халқчил ва инсонпарвар давлат» ғоясини амалга ошириш лозим бўлади.

2025 йилга бориб, олий тоифали ўқитувчиларнинг ойлик маошини эквивалент ҳисобида 1 минг долларга етказиш чоралари кўрилади.

Мактабгача таълимдаги қамров даражасини ҳозирги 62 фоиздан камида 80 фоизга, олий таълим тизимида эса 50 фоизга етказиш, мактабларда таълим-тарбия сифати ва даражасини оширишга бирламчи вазифа деб қараймиз.

“Меҳрибонлик уйлари” ва махсус мактаб-интернатларда яшаётган болаларни оилага яқин муҳитда, билимли ва касб-хунарли этиб тарбиялаш учун “Меҳр дафтари” доирасида бошлаган ишларни изчил давом эттириш барчамизнинг бурчимиздир.

Бу борада олиб бораётган ишларимизнинг амалий натижаси сифатида бир мисол келтирмоқчиман. Кейинги уч ой давомида олижаноб инсонлар томонидан ана шундай даргоҳларда тарбияланаётган ўнлаб болалар фарзандликка қабул қилинди. Шу туфайли 3 та “Меҳрибонлик уйи”, 1 та “Болалар шаҳарчаси” ўз фаолиятини тугатгани айниқса эътиборлидир.

Бешинчидан, Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегиясида ижтимоий, иқтисодий ва сиёсий омиллар билан бирга, маънавий ва маърифий соҳаларда ислохотларни амалга ошириш ҳам ғоят муҳим аҳамиятга эга.

Олтинчидан, бугунги кунда инсоният учун кўплаб глобал муаммоларнинг миллий ва минтақавий даражадаги ечимларини топиш ниҳоятда долзарб бўлиб қолмоқда.

Биз глобаллашув ҳар томонлама авж олаётган, шиддатли ўзгаришлар содир бўлаётган мураккаб замонда яшамокдамиз. Бугунги кунда иқлим ўзгаришлари, экологик муаммолар, радикализм, экстремизм ва терроризм, одам савдоси, наркотрафик каби таҳдидларни ҳал этиш куч ва имкониятларни бирлаштириш бу борадаги барча саъй-ҳаракатларни уйғунлаштириш лозим.

Юртимизда экологик таҳдидларнинг салбий таъсири ортиб бормоқда. Буни куни кеча содир бўлган кум бўронлари ҳам яна бир бор тасдиқлади.

Орол денгизининг куриши билан боғлиқ вазият тобора кескин тус олмоқда. Шу борада биз Оролбўйини экологик инновациялар ва технологиялар ҳудуди сифатида эълон

килиш бўйича Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг резолюциясини ҳаётга татбиқ этишга доир тизимли ва комплекс чора-тадбирларни амалга оширишимиз лозим. Шунингдек, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг янги экологик сиёсати асосларини ташкил этишга қаратилган Бутунжаҳон экология хартиясини ишлаб чиқиш борасидаги фаолиятимизни жадаллаштириш керак.

Еттинчидан, мамлакатимизда тинчлик ва хавфсизликни таъминлаш, халқаро ҳамкорликни ривожлантиришнинг ишончли қафолати бўлган Куролли Кучларимиз қудратини янада ошириш устувор мақсадимиз бўлиб қолади.

Харбий хизматчилар ва соҳа фахрийларини, уларнинг оила аъзоларини қўллаб-қувватлаш, моддий таъминотини янада яхшилаш, уй-жой билан таъминлаш, фарзандларининг замонавий билим ва касб-ҳунарларни эгаллаши учун биз барча зарур чора-тадбирларни кўрамиз.

Биз прагматик ва чуқур ўйланган ташқи сиёсат ва иқтисодий дипломатия борасидаги муносабатларимизни янада ривожлантириш-имиз зарур.

Россия, Хитой, Америка Қўшма Штатлари, Туркия, Ҳиндистон, Покистон, Германия, Франция, Жанубий Корея, Япония, Бирлашган Араб Амирликлари ва дунёнинг барча минтақаларидаги шерикларимиз билан ўзаро манфаатли ва кўпқиррали алоқаларни кенгайтиришга алоҳида эътибор берамиз.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ва унинг ихтисослашган тузилмалари, Парламентлараро иттифок, халқаро молиявий институтлар ва минтақавий ташкилотлар, жумладан, Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги, Шанхай ҳамкорлик ташкилоти, Ислом ҳамкорлик ташкилоти, Туркий Кенгаш, Иқтисодий ҳамкорлик ташкилоти билан кўп томонлама муносабатларни янги, амалий маъно-мазмун билан бойитамиз.

Мустақил таълим учун топширик:

1. Президентимиз Ш.М. Мирзиёевнинг “Янги Ўзбекистон стратегияси” асарини ўқиб ўрганиш ва конспектлаштириш.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022 — 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сон Фармониини ўқиб ўрганиш ва конспектлаштириш.

1.1. Мавзу: Янги Ўзбекистонда демократик ислохотларни амалга оширишнинг аҳамияти.

Ушбу ўқув машғулотини “Ақлий ҳужум” методидан фойдаланиш орқали ўтказилади.

Мавзу юзасидан тингловчиларга саволлар ташланади. “Ақлий ҳужум” методи орқали уларнинг мавзу бўйича билимлари аниқланади.

“Ақлий ҳужум” методининг босқичлари куйидагилардан иборат: ходимларга савол ташланади ва уларга шу савол бўйича ўз жавобларини (фикр, ғоя ва мулоҳаза) билдиришларини сўралади; ходимларлар савол бўйича ўз фикр-мулоҳазаларини билдиришади; ходимларнинг фикр-ғоялари (диктофонга, видеотасмага, рангли қоғозларга ёки доскага) тўпланади; фикр-ғоялар маълум белгилар бўйича гуруҳланади; юқорида кўйилган саволга аниқ ва тўғри жавоб танлаб олинади.

Ўқув машғулотининг саволлари:

- 1-савол.** Маҳаллада ҳоким ёрдамчиси лавозимлари қачандан жорий этилди?
- 2-савол.** Янги Ўзбекистон Тараққиёт стратегиясида нечта устувор йўналишлар белгилаб берилди? Уларни айтиб беринг?
- 3-савол.** Мазкур концептуал ҳужжатда ислохотларнинг узвийлиги ва давомийлигини таъминлаш мақсадида қандай тамоил асосий ғоя ва бош мезон қилиб олинди?
- 4-савол.** Янги Ўзбекистон Тараққиёт стратегиясида қандай тамоил асосида давлат ва жамият бошқарувини ташкил этилади?
- 5-савол.** Маҳаллаларда ёшлар масалалари билан қайси агентлик вакиллари шуғулланади?
- 6-савол.** Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегиясини амалга оширишда халқ вакиллари бўлган сенатор ва депутатлар қандай ўрин тутди?
- 7-савол.** Ўтган давр мабойнида Ўзбекистонда қандай катта ишлар амалга оширилди?
- 8-савол.** Юртимизда Учинчи Ренессанс даврида нималарга эътибор қаратиш керак бўлади?
- 9-савол.** Тараққиёт стратегияда соҳага йўналтириладиган маблағларни қанча миқдорга ошириш кўзланган?
- 10-савол.** Янги Ўзбекистон стратегиясининг мазмун-моҳияти ва аҳамияти нимадан иборат?
- 11-савол.** Юртимизда яшаётган ҳар бир фуқаронинг ҳуқуқ ва эркинликлари, қонуний манфаатлари таъминлаш қанда тамоил деб белгиланган?
- 12-савол.** Тараққиёт стратегияси доирасида амалга ошириладиган ва белгилан энг устувор вазифалар нималарни ўз ичига олган?
- 13-савол.** Янги Ўзбекистонни барпо этиш йўлида амалга ошириладиган устувор вазифалардан келиб чиққан ҳолда қандай чора-тадбирлар амалга оширилиши кўзда тутилмоқда?
- 14-савол.** Марказий идораларнинг ҳудудий тузилмалар билан ишлаш жараёнида қандай усуллардан воз кечиш белгиланган?
- 15-савол.** Янги тараққиёт стратегиясидан келиб чиққан ҳолда ҳар бир ҳудудга қандай баҳо берилади?
- 16-савол.** Ўтган даврда Ўзбекистонда бу борада қандай катта ишлар амалга оширилди?
- 17-савол.** Давлат сиёсати даражасига олиб чиқиш деганда нима тушунилади?

18-савол. Мамалакатимизда юқоридаги талаблардан келиб чиққан ҳолда қандай ислохотларни амалга ошириш белгиланган?

19-савол. Стратегик тармоқ бўлган қишлоқ хўжалиги самарадорли-гини ва фермер ҳамда деҳқонлар даромади ва қишлоқ хўжалигининг қанча фоизга етказиш режалаштирилган?

20-савол. Бугунги кунда мамлакатимизда қанча миллат ва элат вакиллари истиқомат қилади?

Савол. Маҳаллада ҳоким ёрдамчиси лавозимлари қачандан жорий этилди?

Жавоб: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 3 мартдаги ПҚ-31-сонли қарори талаби асосида Жамият бошқарувининг таянч бўғини бўлган, ислохотлар самараси бевосита акс этадиган маҳалла тизимини ҳокимликлар билан боғлаш мақсадида ҳар бир маҳаллада ҳоким ёрдамчиси лавозими жорий этилади. Ҳоким ёрдамчиси янги иш ўринларини яратиш ва камбағалликни қисқартиришга масъул бўлади. Маҳалла раиси эса маънавий-маърифий ишларни амалга ошириш, оила ва маҳаллада соғлом муҳитни шакллантиришга жавоб беради.

Савол: Янги Ўзбекистон Тараққиёт стратегиясида нечта устувор йўналишлар

белгилаб берилди? Уларни айтиб беринг?

Жавоб: 7 та устувор йўналиш белгилаб берилди улар эркин фуқаролик жамиятини ривожлантириш орқали халқпарвар давлат барпо этиш, инсон кадри-қиммати ва унинг қонуний манфаатларини таъминлаш, адолат ва қонун устуворлиги – халқчил давлат қуриш, инсон кадр-қимматини таъминлаш, миллий иқтисодиётни ривожлантириш, адолатли ижтимоий сиёсат юритиш, инсон капиталини ривожлантириш, маънавий ва маърифий соҳаларда ислохотларни амалга ошириш каби муҳим вазифалар белгиланган. Бундан ташқари, глобал муаммоларнинг миллий ва минтақавий даражадаги ечимларини топиш, тинчлик ва хавфсизликни таъминлаш, халқаро ҳамкорликни ривожлантириш каби масалаларга атрофлича тўхталиб ўтилган.

Савол: Мазкур концептуал ҳужжатда ислохотларнинг узвийлиги ва давомийлигини таъминлаш мақсадида қандай тамоил асосий ғоя ва бош мезон қилиб олинди?

Жавоб: “Ҳаракатлар стратегиясидан – Тараққиёт стратегияси сари” деган тамойил асосий ғоя ва бош мезон қилиб олинди.

Савол: Янги Ўзбекистон Тараққиёт стратегиясида қандай тамоил асосида давлат ва жамият бошқарувини ташкил этилади?

Жавоб: Янги Ўзбекистон Тараққиёт стратегиясида биринчи ўринга шахс, инсон кадри юқори ўринга қўйилиб, “инсон – жамият – давлат” деган янги тамойил асосида давлат ва жамият бошқарувини ташкил этади. Бир сўз билан айтганда, амалий натижа, инсон манфаати, унинг кадр-қиммати бош мақсадга айланган.

Савол. Маҳаллаларда ёшлар масалалари билан қайси агентлик вакиллари шуғулланади?

Жавоб: Шу билан бирга, маҳаллаларда ёшлар масалалари билан мунтазам шуғулланадиган Ёшлар ишлари агентлигининг вакили ҳам бўлади.

Бундан ташқари, ҳокимликлар ва маҳаллаларнинг молиявий имкониятини кенгайтириш мақсадида туман бюджети қўшимча манбалар билан таъминланиб, маҳалланинг алоҳида жамғармаси шакллантирилади.

Навбатдаги муҳим вазифамиз – марказий идораларни трансформация қилиш орқали фуқароларга хизмат қиладиган ихчам ва самарали бошқарув тизимини яратишдан иборат.

Худудлардаги ижтимоий-иқтисодий масалаларни тезкорлик билан мустақил ҳал этиш бўйича вазирлик ва идораларнинг ваколатлари янада кенгайтирилади.

Шу билан бирга, Халқ қабулхоналари том маънода халқ овозини, жамоатчилик фикрини ифода этадиган тузилмага айланиши учун қўшимча ҳуқуқий асослар яратилади.

Айни вақтда кадрларни танлаш ва жой-жойига қўйиш жараёнига янгича, замонавий ёндашувлар жорий этилади. Кадрлар давлат хизматига танлов асосида қабул қилинади, улар учун узлуксиз малака ошириш, натижадорликни баҳолаш ва лавозим бўйича кўтарилиш мезонлари белгиланади.

Шу муносабат билан **“Халқ давлат органларига эмас, давлат органлари халқимизга хизмат қилиши керак”**, деган даъватга қўшимча қилиб айтмоқчиман: **“Раҳбарлар фақат давлатга эмас, аввало, инсон ва оилага, уларнинг қонуний манфаатларини таъминлашга хизмат қилиши керак”**. Шунинг учун ҳар бир мутасадди маҳалла ва туман ҳаётини ипидан игнасиғача билиши шарт.

Савол. Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегиясини амалга оширишда халқ вакиллари бўлган сенатор ва депутатлар қандай ўрин тутати?

Жавоб: алоҳида муҳим ўрин тутати.

Олий Мажлис фаолиятини янада такомиллаштириш, халқимиз кутаётган, Янги Ўзбекистон тараққиётини тезлаштиришга хизмат қиладиган қонунчилик концепциясини ишлаб чиқиш ва ҳаётга татбиқ этиш, қонун ижодкорлиги фаолиятини демократлаштириш ва уларнинг ижросини таъминлашга қаратилган парламент назоратини кучайтиришга устувор аҳамият берилади.

Бу борада парламент томонидан мамлакатимиз бўйича мурожаатлар билан ишлаш ҳолати назоратга олинади. Жойлардаги ижро идораси раҳбарлари ҳисоботини эшитиш ва унинг натижасига мувофиқ, уларга нисбатан таъсирчан чоралар кўриш амалга оширилади.

Бу борада олдимизда турган яна бир муҳим масала – Халқ депутатлари маҳаллий кенгашлари ҳамда ҳокимларнинг ваколатларини аниқ белгилашга оид қонуний асосларни яратиш вақти келди, деб ўйлайман.

Жамоатчилик назорати, давлат бошқаруви ва ижтимоий лойиҳаларни ҳаётга татбиқ этишда фуқаролик жамияти институтлари иштирокини кучайтиришга доир долзарб вазифалар амалга оширилади.

Савол: Ўтган давр мабойнида Ўзбекистонда қандай катта ишлар амалга оширилди?

Жавоб: Айни вақтда одил судлов тизимининг чинакам мустақиллиги ва очиклигини таъминлаш, ҳуқуқ-тартибот органлари фаолиятини такомиллаштириш, адвокатура институтини кучайтириш, ушбу соҳалар фаолиятини рақамлаштириш бўйича олдимизда кўпгина вазифалар турибди.

Иккинчидан. Келгусида маъмурий судлар фаолиятини халқаро андозалар асосида такомиллаштириш юзасидан тегишли чора-тадбирлар амалга оширилади.

Суд хусусий мулк ҳимоясида туриб, фуқаро ва тадбиркорларнинг ҳуқуқларини тиклаш орқали ижро идораларини қонун доирасида ишлашга мажбур қиладиган тизимни яратишимиз зарур. Бу эса жамият тараққиётига, биринчи навбатда, унинг иқтисодий равнақига хизмат қилади.

Биз мамлакатимиз ривожини, аҳоли фаровонлигини таъминлашда ҳал қилувчи ўрин эгаллайдиган тадбиркор ва мулкдорлар ҳуқуқларини ҳар томонлама ҳимоя қиламиз. Бу борада қонун бузилишини мутлақо йўл қўйиб бўлмайдиган фавқулодда ҳолат деб баҳолаймиз.

Яна бир муҳим масала – **коррупцияга қарши курашни давом эттириш**, бу борада айбдорларни ҳуқуқий жавобгарликка тортиш билан чекланиб қолмасдан, тизимли превентив чораларни кўриш сўнгги беш йилда коррупцияга қарши курашни давлат сиёсати даражасига олиб чиқдик. Шу мақсадда Сенат раиси раҳбарлигида Коррупцияга қарши курашиш Миллий кенгаши ташкил этилди. Бундан ташқари, Коррупцияга қарши курашиш агентлиги ҳам фаол иш олиб бормоқда.

Бу борада айбдорларни ҳуқуқий жавобгарликка тортиш билан чекланиб қолмасдан, тизимли превентив чораларни кўриш зарур. Шу асосда коррупциянинг нафақат оқибатларини, балки сабабларини олдиндан бартараф этиш бўйича таъсирчан чоралар амалга оширилади.

Шунинг учун фуқаролар ўртасида қонунга ҳурмат ва амал қилиш ҳиссини шакллантириш – боғча ва мактабдан тортиб олийгоҳгача, барча таълим муассасаларининг, ҳар бир оиланинг биринчи навбатдаги вазифаси бўлиши керак.

Бугунги кунда ҳаётнинг ўзи, ислохотларимиз мантиғи сифатида яна бир муҳим тақлиф илгари сурилаётганлиги айtilди. У ҳам бўлса, мамлакатимизда конституциявий ислохотларни амалга оширишдан иборат.

Учинчидан, миллий иқтисодиётни ривожлантириш устувор вазифаларимиздан биридир.

Мамлакатимиздаги мавжуд ресурс ва имкониятларни сафарбар этган ҳолда, аҳоли жон бошига тўғри келадиган ялпи ички маҳсулот ҳажмини янада оширишни мақсад қилинди.

Иқтисодиётда юқори ўсиш суръатларига эришиш учун, аввало, макроиқтисодий барқарорликни таъминлаб, инфляция даражасини белгиланган 5 фоизгача пасайтириш чоралари амалга оширилади.

Аҳоли бандлигини таъминлаш, ёшлар ва ишсиз фуқароларни давлат ҳисобидан малакали касб-хунарга ўқитиш, оилавий тадбиркорликни ривожлантириш, эҳтиёжманд аҳолини манзилли қўллаб-қувватлаш орқали

2026 йилгача камбағалликни икки баробар қисқартириш кўзда тутилмоқда.

Энг муҳим масалалардан бири сифатида уй-жой масаласини ҳал этиш, аҳолига қулай яшаш шароитларини яратиш давлатимиз сиёсатининг доимий эътибор марказида бўлади. Ушбу йўналишда қабул қилган дастурлар, жумладан, арзон уй-жойлар дастури асосида сўнгги беш йилда 140 мингдан зиёд янги квартира ва яқка тартибдаги уй-жойлар барпо этилди. Бу – олдинги беш йилга нисбатан 10 баробар кўп уй-жой қурилди, деганидир.

Ана шундай ишлар кўламини янада кенгайтириб, келгусида ҳудудларда 1 миллиондан ортиқ аҳоли учун барча қулайлик ва ижтимоий инфратузилмага эга бўлган “Янги Ўзбекистон” массивлари бунёд этилади. “Обод маҳалла”, “Обод қишлоқ” дастурлари изчил давом эттирилиши белгиланди.

Аҳолини тоза ичимлик суви билан таъминлаш, замонавий йўл ва коммуникация тармоқларини барпо этиш, жамоат транспорти ҳамда ҳудудлараро мунтазам автомобиль, темир йўл ва ҳаво қатновини яхшилаш бўйича ҳам йирик лойиҳалар амалга оширилади.

Қишлоқ жойларда яшаётган аҳолининг ҳаёт даражаси ва сифатини ошириш ислохотларнинг асосий йўналишини ташкил этади. Шу мақсадда фермер ва деҳқонлар даромадини 2 баробар кўпайтириш учун зарур шароитларни яраташ, қишлоқ хўжалигининг йиллик ўсиш суръатини камида 5 % етказиш режалаштирилмоқда.

Тўртинчидан, адолатли ижтимоий сиёсат юритиш, инсон капиталини ривожлантиришнинг энг муҳим омили ҳисобланган сифатли таълим-тарбия масаласи бундан буён ҳам давлат сиёсатининг доимий эътибор марказида бўлади.

Бу борада «Янги Ўзбекистон – халқчил ва инсонпарвар давлат» ғоясини амалга ошириш лозим бўлади.

Савол: Юртимизда Учинчи Ренессанс даврида нималарга эътибор қаратиш керак бўлади?

Жавоб: Бугунги ва эртанги кунимизни, ёшларимиз тақдирини ҳал қиладиган юксак малакали муаллим ва мураббийлар, профессор-ўқитувчилар, ҳақиқий зиёлилар керак.

Очиқ айтиш лозим, биз бу заҳматкаш, фидойи инсонлар олдида ҳали қарздормиз. Шу боисдан ҳам, қанчалик кийин бўлмасин, ўқитувчилар меҳнатини муносиб рағбатлантириш учун бор куч ва имкониятларимизни сафарбар этамиз. 2025 йилга бориб, олий тоифали ўқитувчиларнинг ойлик маошини эквивалент ҳисобида 1 минг долларга етказиш чоралари кўрилади.

Мамлакатимизнинг ҳамма ҳудудларида ўнлаб янги-янги мактабгача таълим муассасалари барпо этилади. Барча боғчалар ҳар йили 2 миллион нусхадаги замонавий ўқув адабиётлари билан таъминлаб борилади.

Боғча ходимларининг профессионал тайёргарлиги ва маҳоратини ошириб бориш ғоят муҳим аҳамиятга эга. Шу мақсадда тизимдаги 160 минг нафардан зиёд педагог кадрларнинг малакаси оширилади.

Мактабгача таълимдаги қамров даражасини ҳозирги 62 фоиздан камида 80 фоизга, олий таълим тизимида эса 50 фоизга етказиш, мактабларда таълим-тарбия сифати ва даражасини оширишга бирламчи вазифа деб қараймиз. Янги олий таълим муассасаларини ташкил этиш билан бирга, талабаларни турар-жой билан таъминлаш бўйича бошлаган ишларимизни жадал давом эттирамиз.

Тараққиёт стратегиямизда аҳоли саломатлигини таъминлаш бундан буён ҳам бош вазифа бўлиб қолади.

Савол: Тараққиёт стратегияда соҳага йўналтириладиган маблағларни қанча миқдорга ошириш кўзланган?

Жавоб: ушбу соҳага йўналтириладиган маблағлар 2 баробар ошириш, жумладан, келгуси беш йилда олий тоифали шифокорлар маошини эквивалент ҳисобида 1 минг долларга етказиш мўлжалланган.

Асосий мақсад – тиббиёт соҳасини чинакамига халқ дардига дармон бўладиган, юқори самара билан ишлайдиган тизимга айлантиришдан иборат.

Тиббиётнинг бирламчи бўғини орқали тиббий профилактикага, оилавий шифокорлар ролини оширишга алоҳида эътибор қаратилади. Жумладан, аҳоли орасида энг кўп тарқалган ва эрта ўлимнинг асосий сабаби бўлган касалликларни барвақт аниқлаш, мақсадли скрининг тадбирларини амалга ошириш, профилактик махсус препаратлар билан бепул таъминлаш ҳамда соғлом турмуш тарзини кенг тарғиб этиш чоралари кўрилади.

Бунда ахборот технологияларини жорий этиш ҳисобидан коррупция ҳолатларининг олдини олиш, энг муҳими, аҳолини рози қилиш асосий вазифамиз бўлади.

Вилоят, туман ва шаҳарларда ихтисослашган тиббий хизматлар кўлами кенгайтирилади. Давлат тиббий суғурта тизими ишга туширилиб, маблағ аниқ беморга боғланган ҳолда ажратилади.

Жисмоний тарбия ва спортни ривожлантириш, соғлом турмуш тарзини қарор топтириш – биз учун муҳим йўналиш бўлиб қолади. Бунда биз аввало аҳоли саломатлигини мустаҳкамлашга хизмат қиладиган халқчил спорт тизimini тушунамиз.

Шу мақсадда барча шаҳар ва туманларда оммавий спортни ривожлантиришга, жумладан, спорт майдончалари, пиёдалар ва велосипедчилар учун йўлаклар, экопарклар, таълим даргоҳларидаги спорт залларидан иборат спорт инфратузилмасини яратишга алоҳида эътибор қаратилади. Шунингдек, Олимпия ва Паралимпия ҳаракатини ривожлантириш учун спорт мактабларини кўпайтирамиз ва янги спорт объектларини барпо этамиз. Бу борада Олимпия ўйинларига киритилган ҳар бир спорт турини ривожлантириш ва оммалаштириш бўйича комплекс дастурлар амалга оширилади.

Бугунги глобаллашув даврида, пандемия ва иқтисодий инқироз ҳукм сураётган оғир бир шароитда дунёнинг айрим ҳудудларида кексалар ўз муаммолари гирдобидида ёлғиз қолиб кетаётгани ҳам сир эмас. Шунинг учун мухтарам отахон ва онахонларимиз, меҳнат фахрийларининг ҳаётини мазмунли ва файзли қилиш, улар учун муносиб турмуш шароити яратиш, соғлигини мустаҳкамлаш бўйича бошлаган ишларимизни янада кучайтиришимиз зарур. Шу мақсадда ўтказилаётган, нурунийларимизнинг руҳи ва кайфиятини кўтарадиган **“Уч авлод учрашуви”, “Кексалар ҳафталиги”** сингари маънавий-маърифий тадбирларни кўпайтириш, умуман, ҳар бир туманда фахрийларимизни қўллаб-қувватлаш ишларини кенгайтириш учун алоҳида дастурлар тузиб, амалга оширсак, айти муддао бўлади.

Жамиятимизда меҳр-оқибат, мурувват ва саховат тамойилларини янада мустаҳкамлаш мақсадида ногиронлиги бўлган фуқароларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини таъминлашга алоҳида эътибор қаратилади.

“Меҳрибонлик уйлари” ва махсус мактаб-интернатларда яшаётган болаларни оилага яқин муҳитда, билимли ва касб-хунарли этиб тарбиялаш учун **“Меҳр дафтари”** доирасида бошлаган ишларни изчил давом эттириш барчамизнинг бурчимиздир.

Шу боис хотин-қизларимизнинг бандлигини таъминлаш, давлат ва жамият бошқарувидаги ўрни ва нуфузини янада ошириш, уларнинг ўз салоҳиятини намоён этишлари учун шароитларни кенгайтириш, гендер тенглик, оила, оналик ва болаликни ҳимоя қилиш борасидаги ишларимизни янги

босқичга кўтариш мақсадида Миллий дастур қабул қиламиз.

Биз хорижий давлатларда билим олаётган, меҳнат қилиб даромад топаётган юртдошларимизни, уларнинг мамлакатимизда яшаётган оила аъзоларини қўллаб-қувватлаш, ижтимоий ҳимоя қилиш бўйича кўшимча чора-тадбирларни қабул қиламиз. Хусусан, **“Ватандошлар” жамоат фонди** орқали чет элларда яшаётган фуқароларимиз ва уларнинг оилалари билан алоқалар кенгайтирилади. Ҳамюртларимизни она тилимиз, маданият ва урф-одатларимиз асосида жипслаштириш, уларнинг билим ва салоҳиятини мамлакатимиз тараққиётига самарали йўналтириш бўйича ишлар давом эттирилади.

Бешинчидан, Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегиясида ижтимоий, иқтисодий ва сиёсий омиллар билан бирга, маънавий ва маърифий соҳаларда ислохотларни амалга ошириш ҳам ғоят муҳим аҳамиятга эга.

Ҳаммамиз яхши тушунамиз, агар жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи – маънавиятдир. Биз янги Ўзбекистонни барпо этишда ана шу **иккита мустаҳкам устунга**, яъни, бозор тамойилларига асосланган кучли иқтисодиётга ҳамда аجدодларимизнинг бой мероси, миллий ва умуминсоний ғояларни мужассам этадиган кучли маънавиятга таянамиз. Шу мақсадда **“Янги Ўзбекистон – маърифатли жамият”** концепциясини амалга ошириш.

Миллий қадриятларимизни янада ривожлантириш, ўзбек тилининг давлат тили сифатидаги ўрни ва нуфузини ошириш, маданият ва санъатни юксалтириш билан боғлиқ вазифалар доимий кун тартибимизда туради.

Муқаддас ислом динимизнинг инсонпарварлик ғояларини тарғиб этиш, **“жаҳолатга қарши – маърифат”** тамойили асосида униб-ўсиб келаётган ёшларимизни соғлом эътиқод руҳида тарбиялаш алоҳида аҳамият берамиз.

Олтинчидан, бугунги кунда инсоният учун кўплаб глобал муаммоларнинг миллий ва минтақавий даражадаги ечимларини топиш низоҳатда долзарб бўлиб қолмоқда.

Биз глобаллашув ҳар томонлама авж олаётган, шиддатли ўзгаришлар содир бўлаётган мураккаб замонда яшамоқдамиз. Бугунги кунда иқлим ўзгаришлари, экологик муаммолар, радикализм, экстремизм ва терроризм, одам савдоси, наркотрафик каби таҳдидларни ҳал этиш куч ва имкониятларни

бирлаштириш бу борадаги барча саъй-ҳаракатларни уйғунлаштириш лозим.

Бу эса, ўз навбатида, юрт келажагининг қиёфасини белгилайдиган глобал муаммоларнинг миллий ва минтақавий даражадаги ечимларини топиш зарурлигини англатади.

Еттинчидан, мамлакатимизда тинчлик ва хавфсизликни таъминлаш, халқаро ҳамкорликни ривожлантиришнинг ишончли кафолати бўлган Куролли Кучларимиз қудратини янада ошириш устувор мақсадимиз бўлиб қолади. Дунёда ва минтақамизда вужудга келаётган бугунги мураккаб ва таҳликали вазиятда ўз ҳаётини Ватан ҳимоясидек шарафли ишга бағишлаган, халқимиз фахрига айланган жасур ҳарбийларимизнинг жанговар шайлиги, жисмоний ва маънавий тайёргарлигини кучайтириш долзарб вазифамиздир.

Энг аввало, Марказий Осиё минтақасидаги барча мамлакатлар билан яхши қўшничилик ва стратегик шериклик муносабатларини тобора кучайтириш бундан буён ҳам асосий мақсадимиз бўлади.

Россия, Хитой, Америка Қўшма Штатлари, Туркия, Ҳиндистон, Покистон, Германия, Франция, Жанубий Корея, Япония, Бирлашган Араб Амирликлари ва дунёнинг барча минтақаларидаги шерикларимиз билан ўзаро манфаатли ва кўпқиррали алоқаларни кенгайтиришга алоҳида эътибор берамиз.

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ва унинг ихтисослашган тузилмалари, Парламентлараро иттифок, халқаро молиявий институтлар ва минтақавий ташкилотлар, жумладан, Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги, Шанхай ҳамкорлик ташкилоти, Ислом ҳамкорлик ташкилоти, Туркий Кенгаш, Иқтисодий ҳамкорлик ташкилоти билан кўп томонлама муносабатларни янги, амалий маъно-мазмун билан бойитамиз.

Савол. Янги Ўзбекистон стратегиясининг мазмун-моҳияти ва аҳамияти нимадан иборат?

Жавоб. Стратегиясининг 7 та устувор йўналишларини белгилаб берди. Мазкур концептуал ҳужжатда ислохотларнинг узвийлиги ва давомийлигини таъминлаш мақсадида “Харакатлар стратегиясидан – Тараққиёт стратегияси сари” деган тамойил асосий ғоя ва бош мезон қилиб олинди. Семинарнинг эътиборли жиҳатларидан бири шундаки, Янги Ўзбекистон Тараққиёт стратегиясида биринчи ўринга шахс, инсон қадрлари юқори ўринга қўйилиб, “инсон – жамият – давлат” деган янги тамойил асосида давлат ва жамият бошқарувини ташкил этади. Бир сўз билан айтганда, амалий натижа, инсон манфаати, унинг кадр-қиммати бош мақсадга айланган.

Тан олиб айтиш жоизки, ўтган 5 йилда ижтимоий соҳани ривожлантириш борасида қатор тизимли ислохотлар амалга оширилди ва ижобий натижаларга эришилди, бироқ шу билан бирга мазкур соҳада самарали механизмларни яратишга тўсқинлик қилаётган қатор муаммо ва камчиликлар ҳам йўқ эмас. Келгуси 5 йилда бу борада ижтимоий йўналишдаги ислохотлар алоҳида аҳамиятга эга, албатта.

Ўтган йиллар мобайнида ижтимоий соҳада амалга оширилган ишларга назар соладиган бўлсак, ижтимоий ҳимоя ва доимий ёрдамга муҳтож шахслар билан ишлашнинг “Темир дафтар”, “Аёллар дафтари”, “Ёшлар дафтари” каби янги ишлаш механизми жорий этилди. Ижтимоий нафақа билан таъминладиган аҳоли сони қарийб 1,5 баробар оширилди.

Эл-юртимиз бошланган халқчил ислохотларга бугун хайрихоҳлик ва қатъий ишонч билан қараб, уларнинг ҳосили ва самарасини тезроқ кўришни истамоқда. Ана шу ҳақли талабни инобатга олган ҳолда, Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси ишлаб чиқилди.

Бу муҳим концептуал ҳужжат ислохотларимизнинг узвийлиги ва давомийлигини таъминлаш мақсадида “Харакатлар стратегиясидан – Тараққиёт стратегияси сари” деган

тамомойил асосий ғоя ва бош мезон сифатида кун тартибига қўйилди.

Савол. Юртимизда яшаётган ҳар бир фуқароннинг ҳуқуқ ва эркинликлари, қонуний манфаатлари таъминлаш қанда тамойил деб белгиланган?

Жавоб: энг олий қадрият сифатида белгиланди.

Шуни таъкидлаш керакки, Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси миллий ривожланишимизнинг янги босқичини бошлаб беради. Биз бундан буён фаолиятимизни “инсон – жамият – давлат” деган янги тамойил асосида ташкил этамиз.

Ҳозирги вақтда дунёда турли кучлар ўртасида қарама-қаршилик ва зиддиятлар кучаймоқда, ресурслар учун шафқатсиз кураш кетмоқда. Минтақамиздаги тинчлик ва хавфсизликка нисбатан янги-янги таҳдидлар пайдо бўлмоқда.

Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси етти йўналишдан иборат этиб белгиланди. Бу бежиз эмас. Зеро, аجدодларимиз етти рақамини бахт-саодат ва омад келтирадиган, эзгу ниятни рўёбга чиқарадиган хосиятли тимсол, деб билганлар.

Шунинг учун ҳам тараққиёт стратегиямизни 7 йўналиш асосида давом эттириш белгилаб олинди.

Савол: Тараққиёт стратегияси доирасида амалга ошириладиган ва белгиланган устувор вазифалар нималарни ўз ичига олган?

Жавоб: Белгиланган устувор вазифалар қуйидагилар ҳисобланади. **Жумладан:**

- ▶ Инсон қадрини юксалтириш ва эркин фуқаролик жамиятини янада ривожлантириш орқали халқпарвар давлат барпо этиш

- ▶ Мамлакатимизда адолат ва қонун устуворлиги тамойилларини тараққиётнинг энг асосий ва зарур шартига айлантириш

- ▶ Миллий иқтисодиётни жадал ривожлантириш ва юқори ўсиш суръатларини таъминлаш

- ▶ Адолатли ижтимоий сиёсат юритиш, инсон капиталини ривожлантириш маънавий ва маърифий соҳаларда ислохотлар амалга ошириш;

- ▶ Маънавий тараққиётни таъминлаш ва соҳани янги босқичга олиб чиқиш
- ▶ Миллий манфаатлардан келиб чиққан ҳолда умумбашарий муаммоларга ёндашиш

- ▶ Мамлакатимиз хавфсизлиги ва мудофаа салоҳиятини кучайтириш, очиқ, прагматик ва фаол ташқи сиёсат олиб бориш

Савол: Янги Ўзбекистонни барпо этиш йўлида амалга ошириладиган устувор вазифалардан келиб чиққан ҳолда қандай чора-тадбирлар амалга оширилиши кўзда тутилмоқда?

Жавоб: Биринчидан, эркин фуқаролик жамиятини ривожлантириш орқали халқпарвар давлат барпо этиш, инсон қадр-қиммати ва унинг қонуний манфаатларини таъминлашга қаратилган кенг қўламли ислохотларимиз янги поғонага кўтарилади.

Бу борада, миллати, тили ва динидан қатъи назар, юртимизда яшаётган ҳар бир фуқаронинг, бутун халқимизнинг фаровонлигини таъминлашга хизмат қиладиган “Янги Ўзбекистон – халқчил ва инсонпарвар давлат” ғоясини амалга оширишга алоҳида эътибор қаратамиз. Шу асосда маҳаллий бошқарув органларининг жойларда муаммоларни ҳал этишдаги роли ва масъулиятини янада кучайтирамиз. Бунинг учун келгусида давлат функцияларининг катта қисми марказдан ҳудудларга ўтказилади.

Жамият бошқарувининг таянч бўғини бўлган, ислохотлар самараси бевосита акс этадиган маҳалла тизимини ҳокимликлар билан боғлаш мақсадида ҳар бир маҳаллада ҳоким ёрдамчиси лавозими жорий этилади. Ҳоким ёрдамчиси янги иш ўринларини яратиш ва камбағалликни қисқартиришга масъул бўлади. Маҳалла раиси эса маънавий-маърифий ишларни амалга ошириш, оила ва маҳаллада соғлом муҳитни шакллантиришга жавоб беради.

Шу билан бирга, маҳаллаларда ёшлар масаллари билан мунтазам шуғулланадиган Ёшлар ишлари агентлигининг вакили ҳам бўлади.

Бундан ташқари, ҳокимликлар ва маҳаллаларнинг молиявий имкониятини кенгайтириш мақсадида туман бюджети қўшимча манбалар билан таъминланиб, маҳалланинг алоҳида жамғармаси шакллантирилади.

Навбатдаги муҳим вазифамиз марказий идораларни трансформация қилиш орқали фуқароларга хизмат қиладиган ихчам ва самарали бошқарув тизимини яратишдан иборат.

Савол. Марказий идораларнинг ҳудудий тузилмалар билан ишлаш жараёнида қандай усуллардан воз кечиш белгиланган?

Жавоб: Марказий идораларнинг ҳудудий тузилмалар билан ишлаш жараёнига янгича ёндашувларни жорий этиб, эскирган бюрократик усуллардан воз кечилади. Бунда ҳудудлардаги ижтимоий-иқтисодий масалаларни тезкорлик билан мустақил ҳал этиш бўйича вазирлик ва идораларнинг ваколатлари янада кенгайтирилади.

Ҳар бир тармоқ ва ҳудуд бўйича қабул қилинган дастурлар ижроси юзасидан раҳбарларнинг ҳисобот бериш тизими йўлга қўйилади.

Шу билан бирга, Халқ қабулхоналари том маънода халқ овозини, жамоатчилик фикрини ифода этадиган тузилмага айланиши учун қўшимча ҳуқуқий асослар яратилади.

Айни вақтда кадрларни танлаш ва жой-жойига қўйиш жараёнига янгича, замонавий ёндашувлар жорий этилади. Кадрлар давлат хизматига танлов асосида қабул қилинади, улар учун узлуксиз малака ошириш, натижадорликни баҳолаш ва лавозим бўйича кўтарилиш мезонлари белгиланади.

Савол. Янги тарақиёт стратегиясидан келиб чиққан ҳолда ҳар бир ҳудудга қандай баҳо

берилади?

Жавоб: Бундан буён ҳар бир ҳудуд, соҳа ва тармоқ фаолиятига уларда фуқароларнинг ҳақ-ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари қандай таъминланаётганига қараб баҳо берилади.

Шу муносабат билан “Халқ давлат органларига эмас, давлат органлари халқимизга хизмат қилиши керак”, деган даъватга қўшимча қилиб айтмоқчиман: “Раҳбарлар фақат давлатга эмас, аввало, инсон ва оилага, уларнинг қонуний манфаатларини таъминлашга хизмат қилиши керак”. Шунинг учун ҳар бир мутасадди маҳалла ва туман ҳаётини ипидан игнасиғача билиши шарт.

Янги Ўзбекистон тарақиёт стратегиясини амалга оширишда халқ вакиллари бўлган сенатор ва депутатлар алоҳида муҳим ўрин тутати.

Бу борада парламент томонидан мамлакатимиз бўйича мурожаатлар билан ишлаш ҳолати назоратга олинади. Жойлардаги ижро идораси раҳбарлари ҳисоботини эшитиш ва унинг натижасига мувофиқ, уларга нисбатан таъсирчан чоралар кўриш амалга оширилади.

Ривожланган демократик мамлакатлар тажрибасидан келиб чиқиб, жамият ва давлат бошқарув тизими айрим раҳбарларнинг субъектив нуқтаи назарига, содда қилиб айтганда, уларнинг қош-қовоғига қараб эмас, аксинча, мустаҳкам ҳуқуқий мезонларга эга бўлган институтлар фаолияти орқали амалга оширилиши зарур.

Фуқаролик жамияти институтларининг эркин фаолият юритиши, давлат ва жамият бошқарувида фаол иштирок этиши учун зарур шароитлар яратиш, уларни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш механизмларини янада такомиллаштириш эътиборимиз марказида бўлади. Шу мақсадда Жамоатчилик палатасини ташкил этиш ишлари жадаллаштирилади.

Жамоатчилик назорати, давлат бошқаруви ва ижтимоий лойиҳаларни ҳаётга татбиқ этишда фуқаролик жамияти институтлари иштирокини кучайтиришга доир долзарб вазифалар амалга оширилади.

Мамлакатимизда демократик янгиланиш жараёнларини янада чуқурлаштириш учун сўз ва матбуот эркинлигини, фуқароларнинг ахборот олиш ва уни тарқатиш, ўз фикр ва қарашларини эркин билдириш ҳуқуқини таъминлаш борасида муҳим чора-тадбирлар ҳаётга жорий этилмоқда.

Иккинчидан, адолат ва қонун устуворлиги – халқчил давлат қуриш, инсон қадр-қимматини таъминлашнинг энг асосий ва зарур шартидир.

Савол. Ўтган даврда Ўзбекистонда бу борада қандай катта ишлар амалга оширилди?

Жавоб: Аини вақтда одил судлов тизимининг чинакам мустақиллиги ва очиклигини таъминлаш, ҳуқуқ-тартибот органлари фаолиятини такомиллаштириш, адвокатура институтини кучайтириш, ушбу соҳалар фаолиятини рақамлаштириш бўйича олдимизда кўпгина вазифалар турибди.

Келгусида маъмурий судлар фаолиятини халқаро андозалар асосида такомиллаштириш юзасидан тегишли чора-тадбирлар амалга оширилади.

Суд хусусий мулк ҳимоясида туриб, фуқаро ва тадбиркорларнинг ҳуқуқларини тиклаш орқали ижро идораларини қонун доирасида ишлашга мажбур қиладиган тизимни яратишимиз зарур.

Бу эса жамият тараққиётига, биринчи навбатда, унинг иқтисодий равнақига хизмат қилади.

Савол. Давлат сиёсати даражасига олиб

чиқиш

деганда нима тушунилади?

Жавоб: Биз мамлакатимиз ривожини, аҳоли фаровонлигини таъминлашда ҳал қилувчи ўрин эгаллайдиган тадбиркор ва мулкдорлар ҳуқуқларини ҳар томонлама ҳимоя қиламиз. Бу борада қонун бузилишини мутлақо йўл қўйиб бўлмайдиган фавқулодда ҳолат деб баҳолаймиз.

Шу муносабат билан хусусий мулк устуворлиги қонунларимизда асосий тамойил сифатида белгиланди. Давлат идораси маълумотида ишониб мол-мулк сотиб олган шахснинг ҳуқуқи бузилмаслиги таъминланади.

Яна бир муҳим масала – коррупцияга қарши курашни давом эттириш, бу борада айбдорларни ҳуқуқий жавобгарликка тортиш билан чекланиб қолмасдан, тизимли превентив чораларни кўриш сўнгги беш йилда коррупцияга қарши курашни давлат сиёсати даражасига олиб чиқдик. Шу мақсадда Сенат раиси раҳбарлигида Коррупцияга қарши курашиш Миллий кенгаши ташкил этилди. Бундан ташқари, Коррупцияга қарши курашиш агентлиги ҳам фаол иш олиб бормоқда.

Бундан буён ҳам тараққиёт кушандаси бўлган ушбу иллатга барҳам беришга давлат ва жамиятнинг барча куч ва воситаларини сафарбар этамиз.

Бу борада айбдорларни ҳуқуқий жавобгарликка тортиш билан чекланиб қолмасдан, тизимли превентив чораларни кўриш зарур. Шу асосда коррупциянинг нафақат оқибатларини, балки сабабларини олдиндан бартараф этиш бўйича таъсирчан чоралар амалга оширилади.

Шунинг учун фуқаролар ўртасида қонунга ҳурмат ва амал қилиш ҳиссини шакллантириш – боғча ва мактабдан тортиб олийгоҳгача, барча таълим муассасаларининг, ҳар бир оиланинг биринчи навбатдаги вазифаси бўлиши керак.

Савол: Мамлакатимизда юқоридаги талаблардан келиб чиққан ҳолда қандай ислохотларни амалга ошириш белгиланган?

Жавоб: мамлакатимизда конституциявий ислохотларни амалга оширишни ўз мақсадимиз қилиб белгиланган.

Шунингдек, дунё тажрибасига назар ташлайдиган бўлсак, туб бурилиш даврида кўпгина давлатларда конституциявий ислохотлар амалга оширилгани кўрилади. Шу сабабли, аввало, сенатор ва депутатларимиз, кенг жамоатчилигимиз, халқимиз билан яна бир бор маслаҳат қилиб, жаҳон конституциявий тажрибасини ўрганиб, пухта ўйлаган ҳолда бугунги ва келгуси тараққиётимизни белгилаб берадиган Асосий қонунимизни такомиллаштириш масаласини ҳам кўриб чиқилиши таъкидланди.

Учинчидан, миллий иқтисодиётни ривожлантириш устувор вазифаларимиздан биридир.

Мамлакатимиздаги мавжуд ресурс ва имкониятларни сафарбар этган ҳолда, аҳоли жон бошига тўғри келадиган ялпи ички маҳсулот ҳажмини янада оширишни мақсад қилинди.

Насиб этса, 2030 йилга бориб, Ўзбекистон жон бошига ҳисоблаганда, аҳоли даромадлари ўртача кўрсаткичдан юқори бўлган давлатлар қаторидан ўрин эгаллайди. Бунга, аввало, хусусий секторни рағбатлантириш ва унинг улушини ошириш ҳамда тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб этиш ҳисобидан эришиш кўзда тутилмоқда. Жумладан, “хомашёдан – тайёр маҳсулотгача” деган тамойил асосида драйвер соҳаларда кластер тизимини ривожлантириш белгилаб берилди.

Иқтисодиётда юқори ўсиш суръатларига эришиш учун, аввало, инфляция даражасини белгиланган 5 % пасайтириш чоралари амалга оширилади.

Шунингдек, бюджет ва ташқи қарз барқарорлигини таъминлаш, маҳаллий бюджетларнинг имкониятларини кенгайтиришга биринчи даражали эътибор қаратилади.

Тадбиркорлик фаолиятини янада қўллаб-қувватлаш, солиқ юкини камайтириш, бизнес муҳитини ва зарур инфратузилма яратиш бўйича бошлаган ислохотларни давом эттириш.

Аҳоли бандлигини таъминлаш, ёшлар ва ишсиз фуқароларни давлат ҳисобидан малакали касб-ҳунарга ўқитиш, оилавий тадбиркорликни ривожлантириш, эҳтиёжманд аҳолини манзилли қўллаб-қувватлаш орқали **2026 йилгача камбағалликни икки баробар қисқартириш кўзда тутилмоқда.**

Энг муҳим масалалардан бири сифатида уй-жой масаласини ҳал этиш, аҳолига қулай яшаш шароитларини яратиш давлатимиз сиёсатининг доимий эътибор марказида

бўлади.

Ана шундай ишлар қўламини янада кенгайтириб, келгусида ҳудудларда 1 миллиондан ортиқ аҳоли учун барча қулайлик ва ижтимоий инфратузилмага эга бўлган

“Янги Ўзбекистон” массивлари бунёд этилади. “Обод маҳалла”, “Обод қишлоқ” дастурлари изчил давом эттирилиши белгиланди.

Аҳолини тоза ичимлик суви билан таъминлаш, замонавий йўл ва коммуникация тармоқларини барпо этиш, жамоат транспорти ҳамда ҳудудлараро мунтазам автомобиль, темир йўл ва ҳаво қатновини яхшилаш бўйича ҳам йирик лойиҳалар амалга оширилади.

Савол. Стратегик тармоқ бўлган қишлоқ хўжалиги самарадорлигини ва фермер ҳамда деҳқонлар даромади ва қишлоқ хўжалигининг қанча фоизга етказиш режалаштирилган?

Жавоб: Ушбу соҳага алоҳида эътибор қаратилмоқда қишлоқ хўжалиги самарадорлигини 2 баробар кўпайтириш учун зарур шароитларни яраташ, қишлоқ хўжалигининг йиллик ўсиш суръатини эса камида 5 фоизга етказиш режалаштирилмоқда.

Бу борада **«Янги Ўзбекистон–халқчил ва инсонпарвар давлат»** ғоясини амалга ошириш лозим бўлади.

2025 йилга бориб, олий тоифали ўқитувчиларнинг ойлик маошини эквивалент ҳисобида 1 минг долларга етказиш чоралари кўрилади.

Мактабгача таълимдаги камров даражасини ҳозирги 62 фоиздан камида 80 фоизга, олий таълим тизимида эса 50 фоизга етказиш, мактабларда таълим-тарбия сифати ва даражасини оширишга бирламчи вазифа деб қараймиз.

Тараққиёт стратегиямизда аҳоли саломатлигини таъминлаш бундан буён ҳам бош вазифа бўлиб қолади. Ушбу соҳага йўналтириладиган маблағларни 2 баробар ошириш, жумладан, келгуси беш йилда олий

тоифали шифокорлар маошини эквивалент ҳисобида 1 минг долларга етказиш мўлжалланмоқда.

Кекса авлод вакилларига эътибор ва ғамхўрлик кўрсатиш, уларни ҳар томонлама эъзозлаш – халқимизнинг азалий қадриятidir. Ана шундай ноёб фазилатни асраб-авайлаш, фарзандларимизни шу руҳда тарбиялаш – барчамизнинг мукаддас бурчимиздир.

Шу мақсадда ўтказилаётган, нурунийларимизнинг руҳи ва кайфиятини кўтарадиган “Уч авлод учрашуви”, “Кексалар ҳафталиги” сингари маънавий-маърифий тадбирларни кўпайтириш, умуман, ҳар бир туманда фахрийларимизни қўллаб-қувватлаш ишларини кенгайтириш учун алоҳида дастурлар тузиб, амалга оширсак, аини муддао бўлади.

“Меҳрибонлик уйлари” ва махсус мактаб-интернатларда яшаётган болаларни оилага яқин муҳитда, билимли ва касб-ҳунарли этиб тарбиялаш учун “Меҳр дафтари” доирасида бошлаган ишларни изчил давом эттириш барчамизнинг бурчимиздир.

Бу борада олиб бораётган ишларимизнинг амалий натижаси сифатида бир мисол келтирмоқчиман. Кейинги уч ой давомида олижаноб инсонлар томонидан ана шундай даргоҳларда тарбияланаётган ўнлаб болалар фарзандликка қабул қилинди. Шу туфайли 3 та “Меҳрибонлик уйи”, 1 та “Болалар шаҳарчаси” ўз фаолиятини тугатгани айниқса эътиборлидир.

“Ватандошлар” жамоат фонди орқали чет элларда яшаётган фуқароларимиз ва уларнинг оилалари билан алоқалар кенгайтирилади.

Савол. Бугунги кунда мамлакатимизда қанча миллат ва элат вакиллари истиқомат қилади?

Жавоб: 130 дан зиёд миллат ва элат вакиллари ягона ва аҳил оила бўлиб яшамоқда. Бу эса фидокорона меҳнати билан жонажон Ўзбекистонимиз равнақиға муносиб ҳисса қўшаётгани айниқса қувонарлидир.

Шуни айтиш лозимки: давлат сиёсатида барча миллат ва элат вакиллариининг миллий ўзлигини, она тили ва маданиятини, дини, урф-одат ва анъаналарини сақлаб қолиш ва ривожлантиришга устувор аҳамият бериш муҳим ҳисобланади.

Мустақил таълим учун топшириқ:

1. Президентимиз Ш.М. Мирзиёевнинг “Янги Ўзбекистон стратегияси” ўқиб ўрганиш.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги «Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-6196-сон Фармониини ўқиб ўрганиш.

МАЪРУЗА МАШҒУЛОТИ (2 соат)

1.2. Мавзу: “ЖАМОАТ ХАВФСИЗЛИГИ КОНЦЕПЦИЯСИ” АСОСИДА ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ УЧУН БЕЛГИЛАНГАН МУХИМ ВАЗИФАЛАР.

Маъруза режаси:

1-ўқув саволи. Ўзбекистон Республикаси Президентининг жамоат хавфсизлигига оид фармони ва унда кўрсатилган вазифалар.

2-ўқув саволи. Жамоат хавфсизлиги концепциясидаги вазифалар ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари.

3-ўқув саволи. 2022—2025 йилларда Ўзбекистон Республикасида жамоат хавфсизлигини таъминлаш тизимини ривожлантириш стратегиясида белгиланган вазифалар.

1-ўқув савол. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Жамоат хавфсизлигига оид фармони ва унда кўрсатилган вазифалар.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган кенг қўламли ислохотлар доирасида аҳолининг тинч ва осойишта ҳаётини таъминлаш ҳамда жамиятимизда қонунга итоаткорлик ва жамоат хавфсизлиги маданиятини шакллантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Жумладан, жамоат хавфсизлигини таъминлаш йўналишидаги ишларни «Халқ манфаатларига хизмат қилиш» тамойили асосида ташкил этишнинг мутлақо янги механизм ва тартиблари жорий этилиб, давлат органларининг жамоатчилик тузилмалари билан ўзаро мақсадли ҳамкорлиги йўлга қўйилди.

Шу билан бирга, жаҳонда кучайиб бораётган турли хавф-хатар ва зиддиятлар, эл-юрт тинчлиги ва осойишталигига таҳдидлар, пандемия, табиий ва техноген офатлар масъул давлат тузилмаларига ўз фаолиятини «Барча саъй-ҳаракатлар инсон қадри учун» деган устувор ғоя асосида янада такомиллаштириш вазифасини юкламоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги «Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-6196-сон Фармони мувофиқ, шунингдек, мамлакатимизда жамоат хавфсизлигини таъминлаш тизимини янада ривожлантириш ҳамда ушбу соҳадаги давлат сиёсатининг истиқболли йўналишларини белгилаш мақсадида бир қатор йўналишлар белгиланган жумладан.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрда «Жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-27-сон фармони қабул қилинди.

Фармон иловалари 4 та бўлиб, шундан асосий ҳужжатлар булар қуйидагилар:

Жамоат хавфсизлигини таъминлашда қуйидагилар алоҳида вазифа этиб белгиланди:

2022-2023 йилларда туман ички ишлар органлари таркибидаги **конвой бўлинмалари** босқичма-босқич вилоят ички ишлар органларининг бевосита бўйсунувига ўтказилиб, ягона бошқарув тизими асосида туманлараро хизмат ўташ тамойилига мувофиқ қайта ташкил этиш.

Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши ва вилоятлар ҳокимликлари билан биргаликда **2022 йил 1 мартга** қадар тасдиқланган меъёрларга асосан маҳаллий бюджет ҳисобидан камида биттадан **туманлараро патруль-пост хизмати бўлинмаларини** ташкил этиш чораларини кўриш;

2022 йил 1 майга қадар бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобидан ички ишлар органлари конвой фаолиятига конвой остидаги шахсларни электрон браслетлар орқали назорат қилиш тизимини жорий этсин.

Ички ишлар вазирлиги тузилмасида Жамоат хавфсизлиги департаменти ташкил этилганлиги ва уларнинг асосий вазифалари этиб қуйидагилар белгиланди:

ички ишлар органлари жамоат хавфсизлиги бўлинмаларининг фаолиятини мувофиқлаштириш, комплекс таҳлил қилиш ҳамда уларга амалий-услубий ёрдам кўрсатиш;

жамоат тартибини сақлаш фаолиятини ташкил этиш, жамоат жойларида аҳолининг хавфсизлигини таъминлашда ички ишлар органлари куч ва воситаларини самарали бошқариш чораларини кўриш;

ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси борасидаги фаолиятини таъминлаш, профилактик ҳисоб ва маъмурий назоратдаги шахсларни ижтимоий мослаштириш ишларини ташкил этиш;

вояга етмаганлар ва ёшлар, айниқса уларнинг уюшмаган қисми билан манзилли тарбиявий ва профилактик чора-тадбирларни самарали ташкил этиш орқали улар орасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш;

йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини ташкил этиш, йўл-транспорт ҳодисаларининг барвақт олдини олиш, транспорт воситасини бошқаришга доир чекловларга риоя этилишини назорат қилиш;

озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган жазоларни ижро этишни таъминлаш, пробация назоратидаги шахсларнинг хулқ-атворини назорат қилиш, ижтимоий мослаштириш ва қайта жиноят содир этилишининг олдини олиш ишларини ташкил этиш.

Ички ишлар вазирлигига жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўйича янги жорий этилаётган бошқарув тизимини самарали йўлга қўйиш ҳамда Департаментнинг асосий вазифалари ўз вақтида ва сифатли амалга оширилишини ташкил этиш бўйича шахсий жавобгарлик юклатилган.

Департамент Стратегия, «Йўл харитаси» ва Вазирлар Маҳкамаси томонидан ҳар йили тасдиқланадиган жадвал асосида жамоат хавфсизлигини таъминлашга оид чора-тадбирлар дастурларининг амалга оширилиши доирасида қуйидагиларни киритилиши ва амалга оширилиши белгиланган:

мунтазам мониторинг олиб бориб, белгиланган чора-тадбирлар сифатли ва ўз вақтида ижро этилиши бўйича таклиф ва тавсияларни тегишли давлат органларига киритади;

жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасида эришилган натижалар ва аниқ кўрсаткичлар акс эттирилган батафсил ахборотни доимий равишда кенг жамоатчиликка етказиб боради;

ҳар чоракда умумлаштирилган ҳисоботни Вазирлар Маҳкамасига киритади ҳамда ҳар ярим йилда Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Хавфсизлик кенгаши муҳокамасига тақдим қилади.

Қуйидаги тартиб белгиланган:

Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси, халқ депутатлари вилоятлар ва Тошкент шаҳар Кенгашида мажлисларида ҳудудий ички ишлар органлари раҳбарларининг ўринбосарлари — жамоат хавфсизлиги хизмати бошлиқлари томонидан ҳар чоракда жамоат хавфсизлиги юзасидан ҳисобот бериш, шунингдек, мазкур йўналишда

кўрилаётган чораларнинг натижаларини танқидий муҳокама қилиб, уларнинг самарадорлигини ошириш бўйича тавсиялар ишлаб чиқиш амалиёти жорий этиш;

республикада жамоат тартибини оммавий бузиш билан боғлиқ ҳолатлар юзага келганда ваколатли идораларнинг ҳаракатларини умумий мувофиқлаштириш вазифаси Департамент зиммасига юклатилади ҳамда унинг қошида ягона идоралараро бошқарув штаби ташкил этилади;

Департамент бошлиғи ички ишлар органлари томонидан амалга ошириладиган жамоат хавфсизлигини таъминлаш тадбирларининг ягона мувофиқлаштирувчиси ҳисобланади;

Департамент ва унинг ҳудудий бўлинмалари таркибига жамоат тартибини сақлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, йўл ҳаракати хавфсизлиги ва пробация хизматлари киритилади.

Ички ишлар вазирлиги қуйидаги вазифалар берилган;

ваколатли давлат органлари билан биргаликда икки ой муддатда алоҳида шароитларда жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўйича мавжуд куч ва воситаларни тезкор ва ягона идоралараро бошқариш тартибини ишлаб чиқиш;

ички ишлар органлари профилактика ва пробация инспекторлари, патруль-пост ва йўл-патруль хизмати ходимларининг фаолиятини баҳолаш тартибини танқидий қайта кўриб чиқсин ва самарадорлик индикаторларини ўз ичига олувчи рейтинг тизимини жорий этиш.

Маҳаллада жамоат хавфсизлигини самарали таъминлаш мақсадида ички ишлар органлари профилактика инспекторлари зиммасига юклатилган вазифалар мақбуллаштирилсин ва уларнинг ягона рўйхати жорий этиш вазифалари белгилаб берилган.

2-савол. Жамоат хавфсизлиги концепциясидаги вазифалар ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрдаги ПФ-27-сон Фармони қабул қилинган бўлиб 3 та илова 13 банддан иборат. Мазкур фармон замон талаби асосида тайёрланган ва Ички ишлар органлари фаолиятини барча соҳа хизмат ва жамоат ташкилотлари билан ҳамкорлигини ўз ичига жамлаган. Жумладан Фармоннинг бандларида қуйидагилар келтирилган.

Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги концепцияси миллий хавфсизликнинг асосий йўналишларидан бири ҳисобланган жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги давлат сиёсатини белгиловчи муҳим ҳужжат ҳисобланади.

Жамоат хавфсизлигини таъминлашдаги илғор хорижий ва миллий тажрибалар асосида ишлаб чиқилган ҳамда аҳолини ҳар қандай таҳдидлардан қафолатли ҳимоя қилишга қаратилган:

Концепцияда қўлланилган асосий тушунчалар:

жамоат хавфсизлиги — жамиятнинг қонунга ҳилоф тажовузлар, ижтимоий ва миллатлараро низолар, ғавқулодда вазиятлар ва бошқа таҳдидлардан ҳимояланганлик

ҳолати бўлиб, у жамиятнинг барқарор ривожланишига хизмат қилади ҳамда инсоннинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари рўёбга чиқарилишини таъминлайди;

жамоат хавфсизлигини таъминлаш — давлат томонидан жамиятни таҳдидлардан ҳимоя қилиш учун белгиланадиган ҳамда доимий равишда такомиллаштириб бориладиган сиёсий, ижтимоий-иқтисодий, ҳуқуқий ва бошқа комплекс ташкилий чора-тадбирларни қамраб олувчи яхлит тизим.

Жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги миллий манфаатлар:

- ✓ жамиятда ижтимоий-сиёсий барқарорликни таъминлаш;
- ✓ аҳолининг ҳуқуқий онги ва сиёсий-ҳуқуқий маданиятини, сиёсий ҳамда ижтимоий фаоллиги, фуқаролик масъулиятини ошириш асосида мамлакатда ҳуқуқий жамиятни барпо этиш ва мустаҳкамлаш;
- ✓ ҳуқуқий демократик давлат ва кучли фуқаролик жамиятини қуриш, давлат ва жамият бошқаруви тизимини мустаҳкамлаш, давлат ва жамият ишларини бошқаришда жамоатчилик иштирокини кенгайтириш;
- ✓ мамлакатнинг ижтимоий-сиёсий ҳаётида ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлар, оммавий ахборот воситаларининг фаол ва бунёдкор ролини, жамият ва давлатнинг ўзаро ҳамкорлиги самарадорлигини ошириш;
- ✓ жамиятда миллатлараро ва динлараро муносабатларни, диний бағрикенглик маданиятини, дўстлик, ўзаро ҳамкорлик ва гуманизмни ҳар томонлама мустаҳкамлаш;
- ✓ дунёда доимий равишда кечаётган ўзгаришлар ва улар билан боғлиқ реал ҳамда эҳтимолий таҳдидлар шароитида жамиятнинг ўзлигини (тили, маданияти, ижтимоий тузилиши, миллий ўзига хослиги ва динини), яъни ўзини ўзи сақлаб қолиш қобилияти ва салоҳиятини мустаҳкамлаш.

Жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасида давлат сиёсатининг асосий йўналишлари қуйидагилардан иборат:

- жамоат хавфсизлигига таҳдидларни бартараф этиш бўйича комплекс чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш, шу жумладан кенг қамровли мақсадли дастурларни қабул қилиш ва уларнинг ижросини таъминлаш;
- жамиятнинг қонунга ҳилоф тажовузлардан ҳимоя қилинишини таъминлаш, шу жумладан бундай тажовузларнинг барвақт олдини олиш, уларнинг асосий омилларини аниқлаш ва бартараф этиш;
- ижтимоий ва миллатлараро низоларнинг профилактикасини амалга ошириш;
- ҳар қандай кўринишдаги террористик ва экстремистик фаолиятни аниқлаш ва унга чек қўйиш, коррупция, гиёҳванд ва психотроп моддалар, қурол, ўқ-дори, портловчи моддалар, ноқонуний миграция ва одам савдоси ҳамда инсон ҳуқуқ ва эркинликларига қарши қаратилган жиноят ва ҳуқуқбузарликларга қарши курашиш;
- ижтимоий инфратузилманинг, шу жумладан туризм объектларининг узлуксиз ва хавфсиз фаолият кўрсатишини таъминлаш;
- транспорт инфратузилмасини, транспорт воситаларининг хавфсизлик стандартларини ва йўл ҳаракати қоидаларини такомиллаштириш орқали йўл-транспорт ҳодисалари оқибатида етказиладиган зарар ва ўлим билан боғлиқ ҳолатларнинг олдини олиш;
- жиноят содир этишга мойил, маъмурий ва пробация назоратига олинган ҳамда ёт бўлган ғоялар таъсирига тушиб адашган шахсларнинг ижтимоийлашуви, шу жумладан уларни касб-ҳунарга ўқитиш ва тадбиркорликка кенг жалб қилиш орқали ушбу тоифадаги фуқаролар томонидан қайта жиноят содир этилишига йўл қўймаслик;
- аҳоли ва ҳудудларни табиий ва техноген хусусиятли фавқулодда вазиятлардан ҳимоя қилиш, фуқаро муҳофазаси, ёнғин хавфсизлигини таъминлашда аҳолининг кўникмаларини шакллантириш ва доимий такомиллаштириб бориш;
- вояга етмаганлар ва ёшларни Ватанга муҳаббат, миллий ва умуминсоний қадриятларга ҳурмат руҳида тарбиялаш, терроризм, экстремизм, зўравонлик ва шафқатсизлик ғояларидан ҳимоялашга йўналтирилган ишларни амалга ошириш орқали улар орасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш;

➤ жамоат тартибини сақлаш, фуқаролар хавфсизлигини таъминлаш ҳамда жиноятчиликка қарши курашиш соҳасига замонавий ахборот-коммуникация технологиялари ва тизимларини кенг жорий этиш;

➤ жамоат хавфсизлигини таъминлашга жалб қилинадиган ваколатли давлат органлари куч ва воситаларининг доимий тайёрлигини таъминлаш, тезкорлигини ошириш, моддий-техник таъминотини мустаҳкамлаш, шунингдек, уларнинг шахсий таркибини ҳуқуқий ва ижтимоий ҳимоялаш даражасини ошириш.

Жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолияти қуйидаги асосий тамойилларга таянган ҳолда амалга оширилади:

Жамоат хавфсизлигини таъминлаш давлат идоралари ва ташкилотлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлар, жамоат бирлашмалари, фуқаролар ҳамда оммавий ахборот воситалари билан ҳамкорликда қуйидагиларни амалга оширади.

Жамоат хавфсизлигини таъминлашга жалб қилинувчи куч ва воситаларнинг ҳаракатлари ўзаро изчиллик ва бирликка асосланади ҳамда бу борадаги фаолиятда сансалорлик ва зиддиятларга йўл қўйилмайди.

Жамоат хавфсизлигини таъминлаш тизими жамоат хавфсизлигини таъминловчи ва унда иштирок этувчи субъектлар келтирилган.

ЖХ таъминловчи субъектларга:

- ❖ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси
- ❖ Ички ишлар вазирлиги
- ❖ Миллий гвардия
- ❖ Фавқулодда вазиятлар вазирлиги
- ❖ Давлат хавфсизлик хизмати
- ❖ Бош прокуратура
- ❖ маҳалла ва нуронийларни қўллаб-қувватлаш вазирлиги
- ❖ Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги
- ❖ Соғлиқни сақлаш вазирлиги
- ❖ маҳаллий давлат ҳокимияти органлари киради.

Жамоат хавфсизлигини таъминлашда иштирок этувчи субъектлар:

-Бошқа давлат органлари ва ташкилотлари

-фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари
-нодавлат нотижорат ташкилотлар ва фуқаролар киради.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси:

жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасида ягона давлат сиёсати амалга оширилишини таъминлайди;

жамоат хавфсизлигини таъминлаш, жумладан ҳуқуқбузарлик, ижтимоий ва миллатлараро низоларнинг олдини олишга қаратилган комплекс мақсадли давлат дастурлари ишлаб чиқилиши, тасдиқланиши ва амалга оширилишини таъминлайди;

жамоат хавфсизлигини таъминлаш масалалари бўйича барча давлат органлари ва ташкилотлари, жамоат бирлашмалари, халқаро ташкилотлар ҳамда фуқаролар билан самарали ҳамкорлигини таъминлайди;

жамоат хавфсизлигини бевосита таъминловчи субъектларнинг моддий-техник таъминотини, шунингдек, уларни ҳуқуқий ва ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилиш бўйича чора-тадбирларни амалга оширади;

жамоат хавфсизлигини таъминлашда фаол иштирок этган нодавлат нотижорат ташкилотлар ва фуқароларни рағбатлантириш тартибини белгилайди.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги:

жамоат хавфсизлигини таъминлашга қаратилган мақсадли идоравий дастурларни ишлаб чиқади, тасдиқлайди ва амалга оширади;

жамоат тартибини сақлаш, йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш, жиноятчилик, терроризм ва экстремизмга қарши курашиш бўйича чора-тадбирларни амалга оширади;

жамоат жойларида, шу жумладан йўлларда, транспорт ва туризм инфратузилмаси объектларида жамоат хавфсизлигини таъминлашга жалб этилган барча куч ва воситалар фаолиятини мувофиқлаштиради ҳамда ташкилий-услубий жиҳатдан қўллаб-қувватлайди;

фуқаровий ҳамда хизмат курули ва унинг ўқ-дорилари муомалада бўлиши соҳасига доир қоидалар ва тартибга, ушбу соҳадаги лицензия ва рухсат беришга оид талаблар ҳамда шартларга риоя этилишини таъминлайди;

ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширади, ҳуқуқбузарликларни содир этишга мойил шахсларни аниқлайди;

жамоат жойларида содир этиладиган ҳуқуқбузарлик ва жиноятларнинг комплекс, тизимли таҳлилини олиб боради, уларни келтириб чиқарувчи омилларни бартараф этиш, мавжуд куч ва воситалардан самарали фойдаланиш юзасидан таклифлар, кўриб чиқилиши мажбурий бўлган тақдимномалар ва тавсиялар киритади;

жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи оммавий тартибсизликларга чек қўйиш бўйича тадбирлар юзасидан умумий бошқарув тизимини таъминлайди;

жамоат хавфсизлигини таъминлаш ҳолати ҳақида кенг жамоатчиликни мунтазам хабардор қилиб боради, бу борада жамоатчилик фикрини ўрганади;

жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасида илмий-тадқиқот ва ташкилий-услубий ишларни амалга оширади.

Ўзбекистон Республикаси Миллий гвардияси:

жамоат хавфсизлигини таъминлашга қаратилган мақсадли идоравий дастурларни ишлаб чиқади, тасдиқлайди ва амалга оширади;

жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи оммавий тартибсизликларга чек қўйиш бўйича тадбирларни амалга оширади;

ўзига бириктирилган жамоат жойларида, шу жумладан Тошкент, Нукус шаҳарлари ва вилоятлар марказларидаги оммавий тадбирларда, истироҳат боғлари, хиёбонлар ва бозорларда жамоат тартибини сақлашни ташкил этади;

ваколати доирасида фавқулодда вазиятларда ва фавқулодда ҳолат эълон қилинган ҳудудларда жамоат хавфсизлигини таъминлайди;

террорчиликка қарши операцияларни ўтказишда ваколатли давлат идоралари билан ҳамкорликда иштирок этади;

давлат объектларини, ўта муҳим, тоифаланган объектларни ҳамда бошқа объектларни, жисмоний ва юридик шахсларнинг мол-мулкини қўриқлайди;

қўриқлаш фаолияти соҳасидаги давлат сиёсатини амалга оширади;

жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасида илмий-тадқиқот ва ташкилий-услубий ишларни амалга оширади.

Ўзбекистон Республикаси Фавқулодда вазиятлар вазирлиги:

табiiй ва техноген хусусиятли фавқулодда вазиятларнинг олдини олиш ва уларни бартараф этиш, ёнғин хавфсизлиги, сув объектларида фуқароларнинг ҳаёти ва соғлиғини муҳофаза қилиш соҳасида ягона давлат сиёсатини ишлаб чиқади ва амалга оширишда иштирок этади;

фавқулодда вазиятлар ва ёнғинлар юзага келишининг олдини олиш ҳамда профилактика тадбирларини ташкил этиш чораларини кўради;

аҳоли ҳаётига, соғлиғига ёки мол-мулкига хавф-хатар туғилганда комплекс ёрдам кўрсатиш, фавқулодда вазиятлар хавфи юзага келганда ёки содир бўлганда улар тўғрисида аҳолини ўз вақтида огоҳлантириш ва хабардор қилишни ташкиллаштиради;

фавқулодда вазиятларнинг олдини олиш ва бундай вазиятларда ҳаракат қилиш давлат тизими фаолиятини бошқаради, шунингдек, фуқаро муҳофазаси ва ёнғин хавфсизлигини таъминлаш тадбирларини ташкил этади;

табiiй ва техноген хусусиятли фавқулодда вазиятларнинг олдини олиш ва бартараф этиш, фуқаро муҳофазаси, ёнғин хавфсизлигини таъминлаш соҳасида давлат ва хўжалик бошқаруви, маҳаллий давлат ҳокимияти ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ҳамда бошқа ташкилотларнинг фаолиятини, ушбу мақсадлар учун молиявий, озиқ-овқат, тиббий ва моддий-техник ресурсларнинг давлат захира фондларини шакллантиришга доир ишларини мувофиқлаштириш ва уларнинг самарали ҳамкорлигини ташкил этиш чораларини кўради;

табiiй ва техноген хусусиятли фавқулодда вазиятларнинг олдини олиш ва уларни бартараф этиш, фуқаро муҳофазаси, ёнғин хавфсизлигини таъминлаш, шунингдек, фавқулодда вазиятларда иқтисодий объектлари фаолиятининг барқарорлигини ошириш соҳасидаги илмий-техник ва инновацион сиёсат олиб боришнинг устувор йўналишларини белгилайди ва мақсадли илмий-техник дастурларни тасдиқлайди.

Ўзбекистон Республикаси Давлат хавфсизлик хизмати:

терроризм, экстремизм, уюшган жиноятчиликка, қурол-яроғ, гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддаларнинг ноқонуний муомаласига қарши курашади;

жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи миллий, этник ва диний адоватни тарғиб этишга қаратилган бузғунчилик фаолиятининг олдини олиш, уни аниқлаш ва унга барҳам бериш чораларини кўради;

давлат чегарасида, жумладан чегара олди зонаси ва чегара олди минтақасида ҳуқуқбузарлик ва жиноятларнинг олдини олади, уларга имкон берувчи омилларни аниқлайди ва бартараф этиш чораларини кўради;

террорчиликка қарши операция ҳудудларида жамоат хавфсизлигини таъминлашга жалб этилган куч ва воситалар фаолиятини мувофиқлаштиради, назорат қилади ҳамда ташкилий-услубий жиҳатдан қўллаб-қувватлайди;

давлат чегараси орқали ўтказиш пунктларида ва қонунчиликда белгиланган бошқа жойларда жамоат хавфсизлигини таъминлайди;

жамоат хавфсизлигига таҳдид солиши мумкин бўлган шахслар, муомалада бўлиши чекланган ёки тақиқланган ашёлар ҳамда моддаларнинг давлат чегарасидан ноқонуний олиб ўтилишининг олдини олади, аниқлайди ва уларга барҳам бериш чораларини кўради;

давлат ва жамиятга, жумладан жамоат хавфсизлигига террорчилик, қўпоровчилик ва бузғунчилик орқали таҳдид солувчи, миллий, этник, диний адоватни тарғиб этишга

қаратилган салбий ҳаракатлар ҳақида тезкор маълумотларни тўплайди, таҳлил қилади ва бундай ҳаракатларнинг олдини олиш ҳамда бартараф этиш чораларини кўради.

Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси:

жамоат хавфсизлигини таъминлашга ваколатли давлат органларининг қонунларни аниқ ва бир хилда бажаришлари устидан прокурор назоратини амалга оширади ҳамда уларнинг жиноятчиликка қарши кураш борасидаги фаолиятини мувофиқлаштиради;

жамоат хавфсизлигини таъминлаш борасида амалга оширилаётган профилактик ва махсус чора-тадбирларнинг самарадорлигини ўрганади ҳамда ваколатли давлат органларининг қўшма йиғилишларида муҳокама қилади;

жамоат хавфсизлиги соҳасида содир этиладиган ҳуқуқбузарликларнинг келиб чиқиш омиллари, сабаблари ва шарт-шароитлари юзасидан тизимли ва илмий таҳлилларни амалга оширади, уларни бартараф этишга қаратилган чора-тадбирларнинг ишлаб чиқилиши ва амалга оширилишини ташкиллаштиради;

жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолиятида йўл қўйилган хато ва камчиликлар юзасидан прокурор назорати ҳужжатларини қўллаиди ва уларнинг бартараф этилишини таъминлайди;

жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасига рақамли технологияларни кенг жорий этиш ва мавжуд воситаларни ягона ахборот платформасига интеграция қилишда тегишли давлат органлари билан ҳамкорлик қилади;

фуқароларнинг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтириш, ҳуқуқбузарликларга муросасизлик ҳиссини шакллантириш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларига, миллий ва умуминсоний қадриятларга ҳурмат билан қарашга қаратилган ҳуқуқий тарғибот ишларини бошқа ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар билан ҳамкорликда олиб боради.

Ўзбекистон Республикаси маҳалла ва нуронийларни қўллаб-қувватлаш вазирлиги:

жамиятда «Обод ва хавфсиз маҳалла» тамойилининг тўлақонли ва самарали жорий этилишини ташкил этади;

оилалар ва маҳаллалардаги ижтимоий-маънавий муҳитни соғломлаштириш бўйича чора-тадбирларни амалга оширади;

ваколати доирасида маҳаллаларда жамоат хавфсизлигини таъминлаш, шу жумладан ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш, фуқароларда қонунга ҳурмат ва итоат ҳиссини

кучайтириш бўйича чора-тадбирларни амалга оширади.

оила институтини мустаҳкамлаш бўйича, энг аввало, «Соғлом оила — соғлом жамият» ғоясини ҳаётга татбиқ этишга йўналтирилган ягона давлат сиёсатини юритади, нотинч ва муаммоли оилаларга манзилли қўмак берилишини ташкил этади;

хотин-қизларни қўллаб-қувватлашга оид давлат сиёсатининг самарали амалга оширилишини таъминлайди, уларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилади, мамлакат ижтимоий-сиёсий ҳаётидаги роли ва фаоллигини оширади, хотин-қизлар ва эркеклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатларини таъминлайди;

маҳаллаларда ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш масалаларида ички ишлар органлари, бошқа давлат идоралари ва жамоат ташкилотларининг ўзаро ҳамкорлигини мустаҳкамлайди.

Ўзбекистон Республикаси Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги:

шаҳар ва ҳудудий инфратузилма бошқарувининг замонавий интеллектуал тизимлари жорий қилиниши ва ривожланиши билан боғлиқ масалалар, жумладан уй-жой коммунал хизматларини кўрсатиш, транспорт логистикаси, шошилинч хизматлар, уларни интеграциялаш ҳамда «Ақлли шаҳар» ва «Хавфсиз шаҳар» ягона аппарат-дастурий комплексига бирлаштириш бўйича ишларни олиб боради;

«Хавфсиз шаҳар» ягона аппарат-дастурий комплексини яратиш ва янада ривожлантириш бўйича тегишли ҳужжатларни ишлаб чиқади, ягона технологик ёндашувни таъминлайди ва ягона талаблар, меъёрлар ҳамда мезонларни белгилайди, комплексни «Электрон ҳукумат» тизими ҳамда давлат органлари ва бошқа ташкилотларнинг ахборот тизимлари билан интеграциялаш чораларини кўради;

жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасида замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш ва улардан фойдаланиш бўйича кадрларни тайёрлайди, қайта тайёрлайди ва малакасини оширади.

Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги:

аҳолининг санитария-эпидемиологик хавфсизлигини таъминлашга доир давлат сиёсатини амалга оширишда кўмаклашади, мазкур йўналишда давлат органлари ва ташкилотларининг фаолиятини мувофиқлаштиради;

жамоат жойларида аҳоли соғлиғини сақлашни таъминлаш, аҳолини соғлом турмуш тарзига ундаш, фуқароларда ўзи ва бошқа одамлар саломатлиги учун жавобгарлик ҳиссини тарбиялаш бўйича чора-тадбирларни амалга оширади;

ўткир алкоғолли мастлик ҳолатида жамоат жойларида бўлган, мустақил ҳаракат қилиш ёки адашмай йўл топиш қобилиятини йўқотган ҳамда ўзининг ҳаракатлари билан жамоат хавфсизлигига таҳдид соладиган шахсларга мастлик ҳолатини бартараф этиш мақсадида тиббий ёрдам кўрсатиш чораларини амалга оширади;

алкоғолизм, гиёҳвандлик, токсик моддаларни истеъмол қилиш, ўзгаларга хавф туғдирадиган бошқа касалликларга чалинган шахслар, шунингдек, руҳий касалларни тиббий ижтимоий реабилитация қилиш ишларини амалга оширади;

ижтимоий хавфли касалликларга чалинган, алоҳида тоифалардаги шахслар учун белгиланган санитария нормалари ва қоидаларига ҳамда жамоат жойларида бўлиш учун чекловларга риоя этилишини назорат қилади.

Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари:

- жамоат хавфсизлигини таъминлашга қаратилган ҳудудий дастурларни тасдиқлайди ва амалга оширади;

- ёнғин хавфсизлигини таъминлаш тизимлари, шошилинч тиббий ёрдам хизматлари, жамоат жойларидаги коммуникация, муҳандислик-техник воситалар ҳамда бошқа тизимларга қўйиладиган ягона ҳуқуқий талабларга риоя этиш чора-тадбирларини назорат қилади ва амалга оширади;

- тегишли ҳудуддаги жамоат жойларида қурилиш нормаларига, техник эксплуатация қоидаларига, коммуникация, экология, санитария, эпидемиология стандартлари ва талабларига риоя қилинишини назорат қилади;

- йўл ҳаракатини тартибга солиш ва мавжуд транспорт инфратузилмасидан оқилона фойдаланиш чораларини кўради;

- жамоат хавфсизлигини бевосита таъминловчи субъектларни моддий-техник таъминлаш, уларнинг ходимларини ижтимоий ҳимоя қилиш даражасини ошириш бўйича чора-тадбирларни амалга оширади.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари жамоат хавфсизлигини таъминлашга доир давлат дастурларини, ҳудудий ва идоравий дастурларни амалга оширишда иштирок этади, шунингдек, жамоат хавфсизлиги соҳасидаги қонунчилик ҳужжатларининг ижро этилиши устидан жамоатчилик назоратини амалга оширади.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлар ва фуқаролар жамоат хавфсизлигини бевосита таъминловчи субъектларга кўмаклашиш ҳамда зарур ёрдамни кўрсатиш йўли билан жамоат хавфсизлигини таъминлашда иштирок этиши мумкин.

КОНЦЕПЦИЯНИ АМАЛГА ОШИРИШ МЕХАНИЗМЛАРИ ҚУЙИДАГИЛАРДАН ИБОРАТ:

КОНЦЕПЦИЯНИ АМАЛГА ОШИРИШДАН КУТИЛАЁТГАН НАТИЖАЛАР:

Концепцияни амалга оширишнинг пировард натижаси жамоат хавфсизлигини, аҳолининг тинчлиги ва осойишталигини таъминлашнинг сифат жиҳатидан янги тизимини самарали татбиқ этиш, шахс, жамият ва давлат хавфсизлигини таъминлашнинг ишончли ва самарали механизмларини жорий этиш ҳисобланади.

3-савол. 2022—2025 йилларда Ўзбекистон Республикасида жамоат хавфсизлигини таъминлаш тизимини ривожлантириш стратегиясида белгиланган вазифалар.

Ҳуқуқ-тартиботни янада мустаҳкамлаш ва жиноятчиликнинг янги кўринишларига қарши курашиш зарурати мамлакатимизда жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўйича устувор йўналишларни белгилаб олишни талаб этади.

2022-2025 йилларда Ўзбекистон Республикасида жамоат хавфсизлигини таъминлаш тизимини ривожлантириш стратегиясининг мақсади мамлакатда жамоат хавфсизлигини таъминлашнинг сифат жиҳатидан янги тизимини жорий этиш бўйича ҳуқуқий, услубий, илмий, ташкилий чораларни ишлаб чиқиш ва самарали амалга оширишдан иборат.

СТРАТЕГИЯНИНГ АСОСИЙ ВАЗИФАЛАРИГА ҚУЙИДАГИЛАР КИРАДИ:

жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги муносабатларни тартибга солиш, тизимлаштириш ҳамда мавжуд ҳуқуқий бўшлиқ ва зиддиятларни бартараф этиш

жамоат тартибини сақлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш ва пробацция фаолиятини уйғунлаштириш

жамоат тартибини сақлаш, шу жумладан оммавий тадбирларни ўтказишга жалб қилинадиган вазирлик ва идоралар куч ва воситаларининг биргаликдаги ҳаракатланиш алгоритминини ишлаб чиқиш ва уни доимий такомиллаштириб

жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолиятига замонавий шакл ва иш усуллари ҳамда илғор ахборот технологияларини кенг жорий этиш

жамоат хавфсизлиги тизимини рақамлаштиришни 90 % етказиш орқали хизмат фаолиятида инсон омилини минималлаштириш

профилактик ҳисоб, маъмурий назорат ва пробацция назоратидаги шахслар томонидан қайта жиноят содир этилишини кескин камайтириш

Стратегияда белгиланган чора-тадбирларни Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепциясига асосланган ҳолда 2025 йил якунига қадар тўлиқ амалга ошириш назарда тутилган.

Стратегияда белгиланган чора-тадбирларнинг самарали бажарилишини ташкил этиш учун **Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирлиги** шахсан масъул ҳисобланади.

Ички ишлар вазирлиги Жамоат хавфсизлиги департаменти Стратегияда белгиланган вазифаларнинг сифатли ижро этилишини таъминлаш мақсадида Миллий гвардия ва бошқа мутасадди вазирлик ва идоралар билан биргаликда ҳар йили кўшма дастур ва **«йўл харита»**ларини ишлаб чиқиб, Вазирлар Маҳкамасига тасдиқлаш учун киритади ва уларнинг ижросини мувофиқлаштиради.

Жамоат хавфсизлигини таъминлашнинг ҳуқуқий асосларини ривожлантириш

Жамоат хавфсизлиги соҳасида ягона қонун ҳужжати лойиҳасини ишлаб чиқиш ва қабул қилиш орқали жамоат тартибини сақлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш ва пробақия соҳасидаги муносабатлар ва ваколатларни тартибга солувчи **200 дан ортиқ норматив-ҳуқуқий ва идоравий норматив ҳужжатлар** нормалари ва қоидаларини бирлаштириш.

Муайян яшаш жойига эга бўлмаган шахсларни реабилитация қилиш марказига жойлаштиришда шахсни тиббий кўрикдан ўтказишни ва унга нисбатан процессуал ҳаракатларни марказнинг ўзида амалга ошириш тартибини жорий этиш.

Қурол айланмаси устидан назоратни кучайтириш, қурол эгаларини тиббий чекловлар бўйича даврий равишда текшириш бўйича аниқ тартибни белгилаш, ўқотар ов қуролига эгалик қилиш мезонларини қайта кўриб чиқиш. Жамоат хавфсизлигини таъминлашда республика овчилик жамиятларининг ролини ошириш ва масъулиятини

кучайтириш.

Пийёдаларни йўл ҳаракати қоидаларини бузганлиги учун жавобгарликка тортишнинг ҳуқуқий механизмларини такомиллаштириш.

Қониқарсиз ҳолати йўл-транспорт ҳодисасига, айниқса, ўлимга олиб келган йўл ёки муҳандислик-коммуникация инфратузилмаси объектлари тасарруфида бўлган ташкилотлар ёки орган раҳбарларидан моддий зарарни ундириш тартибини жорий этиш ҳамда уларнинг жавобгарлигини белгилаш.

Транспорт воситалари ҳайдовчилари томонидан содир этиладиган «йўлда безорилик» ҳолатлари билан ифодаланадиган хатти-ҳаракатлар учун маъмурий жавобгарликни жорий этиш.

Жамоат хавфсизлигини таъминлашнинг услубий асосларини ривожлантириш

Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканининг намунавий лойиҳасини ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш.

Республика бўйича маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари фаолиятини тўлақонли йўлга қўйиш.

Жамоат хавфсизлигини таъминлаш, гуруҳий қонунбузарликлар ва оммавий тартибсизликларни бартараф этиш бўйича **14 та «Худуд методикаси»ни ишлаб чиқиш** ва амалиётга татбиқ этиш.

Жамоат хавфсизлигини таъминлашда ҳуқуқ-тартибот идораларининг куч ва воситаларини бошқаришнинг ягона марказлашган тизимини ташкил этиш.

Туман (шаҳар) ички ишлар органлари таркибидаги **конвой бўлинмаларини босқичма-босқич** вилоят ички ишлар органларининг бевосита бўйсунувига ўтказиш ҳамда ягона бошқарув тизими асосида туманлараро хизмат ўташ тамойилига мувофиқ қайта ташкил этиш.

Ички ишлар органлари таркибида **туманлараро патруль-пост хизмати** бўлинмаларини ташкил этиш.

Хизмат вазибаларини бажаришда қулайликлар яратишни ва иқлим хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, жамоат хавфсизлигини таъминлашга жалб қилинган ҳуқуқ-тартибот органлари ходимлари учун **янги формали кийим-бош намунасини ишлаб чиқиш**, тасдиқлаш ҳамда уларни сифатли ва мос ўлчамдаги формали кийим-бош билан таъминлаш.

Жиноят ва маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг маст ҳолатда содир этилганлигини, шунингдек, алкогольли ичимликлар истеъмол қилмаслик чеклови ўрнатилган шахсни ушбу чекловга риоя этмаганлигини аниқлаш ва тасдиқлаш тартибини ишлаб чиқиш.

Алкоголли ичимликка ружу қўйган, гиёҳванд, захарванд, тажовузкор руҳий касал шахсларни мажбурий даволаш бўйича намунавий дастур ишлаб чиқиш. Экстремистик ва

ёт ғоялар таъсирига тушган шахслар билан ишлаш ва уларда мафкуравий иммунитетни шакллантириш бўйича намунавий методикани ишлаб чиқиш.

Интернет тармоғида жамоат хавфсизлиги учун хавф туғдирадиган таҳдидларни ўз вақтида аниқлаш, олдини олиш ва бартараф этиш бўйича комплекс ташкилий-методик асослар ва ҳаракатлар механизмларини яратиш.

Гуруҳий қонунбузарликлар ва оммавий тартибсизликларни бартараф этиш вақтида Миллий гвардия ва ички ишлар органлари томонидан фойдаланиладиган махсус техник воситаларни, шунингдек, тезкор ахборот алмашиш, қуйи тизимдаги бўлинмаларни оқилона бошқариш ва фуқаролар хавфсизлигини таъминлаш механизмларини такомиллаштириш.

Ички ишлар вазирлиги ва Миллий гвардия олий таълим муассасалари ва илмий-тадқиқот марказларида бажариладиган диссертацион тадқиқотлар мавзуларини шакллантиришда жамоат хавфсизлигини таъминлаш амалиётидаги долзарб

муаммоларнинг ечимларига йўналтирилган масалаларга устувор аҳамият қаратиш бўйича таъсирчан механизмларни йўлга қўйиш.

Профилактик ҳисоб, маъмурий назорат ва пробация назоратидаги шахсларнинг ўрнатилган чекловларга риоя этишини ва уларнинг зиммасига юкланган мажбуриятларни бажаришини таъминлаш, текшириш ва назорат қилиш, шунингдек, ушбу шахсларга тарбиявий ва ҳуқуқий таъсир чораларини қўллаш ҳамда уларни ижтимоий мослаштириш бўйича **«Ҳаракатлар протоколи»**ни ишлаб чиқиш ва амалиётга татбиқ этиш.

Давлат-хусусий шериклик ва аутсорсинг механизмларини йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш тизимига ва йўл инфратузилмасини такомиллаштириш жараёнига жорий этиш.

Транзит ва давлат ички транспорт оқими учун мақбул шарт-шароитлар яратишга йўналтирилган халқаро автомобиль йўллари инфратузилмасини такомиллаштириш.

Жамоат хавфсизлигини таъминлашнинг илмий асосларини ривожлантириш.

Жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолиятининг таркибий қисмларини ифодаловчи масалаларни чуқур илмий ўрганиш асосида Ички ишлар вазирлиги ва Миллий гвардия таълим муассасалари ўқув жараёнида **«Жамоат хавфсизлиги асослари»** фанини жорий этиш, шу жумладан «Жамоат хавфсизлиги асослари» дарслигини тайёрлаш.

Профилактика инспекторларининг маъмурий ҳудудда иш фаолиятини олиб бориши бўйича тўлиқ механизмларни назарда тутувчи «шаҳар инспектори» ва «қишлоқ инспектори» моделларини яратиш, жорий этиш ва улар бўйича ўқитишни ташкил этиш.

«Жамоат хавфсизлиги асослари» фани предметидаги кирадиган соҳаларни ягона илм соҳасига бирлаштирган ҳолда, **«Жамоат хавфсизлигини таъминлаш»** ихтисослигини киритиш.

Жамоат хавфсизлиги муаммоларини ўрганиш, илмий тадқиқ қилиш борасида Ички ишлар вазирлиги Жамоат хавфсизлиги масалалари илмий-амалий тадқиқотлар маркази ва Жамоат хавфсизлиги университетини таянч методик базага айлантириш.

Содир этилган жиноят ва ҳуқуқбузарликларнинг асл омилларини «илмий диагноз» асосида аниқлаш ва «илмий диагноз ҳулосаси» билан **«E-jamoat havfsizligi»** ахборот тизими орқали расмийлаштириш тартибини жорий қилиш.

Содир этилган жиноят ва ҳуқуқбузарликларнинг асл омилларини бартараф этиш бўйича амалга оширилган чора-тадбирларни илмий баҳолаш асосида таҳлил қилиш ва «илмий баҳолаш ҳулосаси»ни расмийлаштириш тартибини жорий қилиш.

Ички ишлар вазирлиги Жамоат хавфсизлиги масалалари илмий-амалий тадқиқотлар маркази ва Жамоат хавфсизлиги университети томонидан Инновацион ривожланиш вазирлиги ва Фанлар Академияси билан биргаликда жамоат хавфсизлигини

таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш борасидаги муаммоларни ҳал қилиш йўналишида илмий-тадқиқот ишларига давлат буюртмаси доирасида мақсадли фундаментал, амалий ва инновацион лойиҳалар шакллантирилиши ва амалга оширилишини таъминлаш.

Давлат бошқаруви ва маҳаллий ҳокимият органлари раҳбарларини Жамоат хавфсизлиги университети ҳамда Ички ишлар вазирлиги Академияси негизида жамоат хавфсизлиги асослари бўйича қисқа муддатли ўқув курсларида ўқитиш.

Жамоат хавфсизлигини таъминлашнинг ташкилий асосларини ривожлантириш

✎ **Ҳар бешта маҳалла учун битта маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканини** намунавий лойиҳа асосида ташкил этиш.

✎ **«Жиноят ўчоқлари»** ҳисобланган ҳудудларда тунги вақтда ички ишлар органлари ва Миллий гвардия бўлинмаларининг ҳарбий хизматчилари ва ходимларидан иборат **автопатруль, отлик ва пиёда патруллари**нинг узлуксиз фаолиятини йўлга қўйиш, уларнинг ваколат доирасини белгилаш ва функционал мажбуриятларини тасдиқлаш.

✎ Тошкент, Нукус шаҳарлари ва вилоятлар марказларидаги оммавий тадбирлар ўтказиладиган объектларда, истироҳат боғлари, хиёбонлар ва бозорларда **Миллий гвардия бўлинмалари** томонидан жамоат тартибини сақлаш бўйича фаолият олиб боришнинг батафсил ва аниқ ҳуқуқий механизмларини ишлаб чиқиш ҳамда амалиётга татбиқ этиш.

✎ Оммавий ахборот воситалари, телекоммуникация тармоқлари ва Интернет тармоғидан фойдаланган ҳолда ижтимоий-сиёсий вазиятни беқарорлаштириш, шунингдек, жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўйича ваколатли **давлат органлари ходимларини обрўсизлантириш ҳолатларининг олдини олиш** ва уларга барҳам беришнинг **ташкилий-ҳуқуқий асосларини** такомиллаштириш.

✎ Ички ишлар органларининг ахлоққа қарши ҳуқуқбузарликлар билан курашиш фаолиятини, шу жумладан, **ташкилий-тузилмавий** асосларини яратган ҳолда такомиллаштириш.

✎ **Кучли таъсир қилувчи моддалар** муомаласини ҳуқуқий тартибга солишни, шу жумладан уларнинг ёшлар томонидан **нотиббий мақсадларда** истеъмол қилиниши ҳолатларининг олдини олиш механизмларини такомиллаштириш.

✎ Миллий гвардия ва ички ишлар органлари жамоат тартибини сақлашга масъул бўлинмаларининг ҳуқуқбузарликларни аниқлаш ва маъмурий жазо чораларини қўллаш **ваколатини кенгайтириш**.

✎ Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканларида ички ишлар органлари, бошқа ҳуқуқ-тартибот органлари ва жамоат тузилмаларининг маҳаллалар кесимида биргаликда ишлаш **механизмларини белгилаш**.

Жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўйича ваколатли давлат органлари ходимларининг ижтимоий-ҳуқуқий ҳимоясига доир имтиёزلардан фойдаланишида инсон омилини чеклайдиган **автоматлаштирилган тизимни** жорий қилиш.

Худудий ички ишлар органларининг **маъмурий биноларини қўриқлашни** Миллий гвардия қўриқлаш хизмати томонидан шартнома асосида амалга оширилиши тизимини жорий этиш.

Худудий ички ишлар органлари патруль-пост хизмати бўлинмалари таркибида босқичма-босқич **отлиқ отрядларни ташкил этиш**.

Ота-онаси назоратсиз ва қаровисиз қолган, ижтимоий жиҳатдан хавfli аҳволдаги оилаларда яшаётган вояга етмаганлар билан ишлашнинг янгича **тизимини яратиш**.

Транспорт воситаларининг хавфсиз ҳаракатланиши учун қулай шарт-шароитлар яратилишини назарда тутган ҳолда, республика ва маҳаллий аҳамиятга эга бўлган **йўллар тизимини ривожлантириш** бўйича комплекс чора-тадбирларни амалга ошириш.

Транспорт ва пиёдаларнинг ҳаракатни тўхтатиши ва бошлаши тўғрисида огоҳлантиришнинг замонавий **сигнал берувчи тизимларини жорий** этиш, пиёдалар учун янги турдаги ўтиш жойларини ташкил этиш.

Йўл инфратузилмасини комплекс такомиллаштириш, йўллар сифатини яхшилаш, транспорт воситаларининг хавфсиз ҳаракатланиши учун ишончли шароитлар яратиш ҳисобидан йўл-транспорт ҳодисалари содир этилишини **минимал даражага келтириш**.

Йўл қурилиши соҳасига оид норматив ҳужжатларга (ШНҚ, Давлат стандарти ва бошқ.) замон талабларидан келиб чиқиб тегишли ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш.

Жамоат ва махсус транспорт учун алоҳида ҳаракатланиш **йўл полосаси ва замонавий велосипед йўлчалари** ташкил этиш.

Ички ишлар органлари, Миллий гвардия ва Фавқулодда вазиятлар вазирлигининг жамоат хавфсизлигини, шу жумладан фавқулодда вазиятларнинг олдини олиш ва ёнгин хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини амалга оширувчи бўлинмаларини **замонавий махсус техника воситалари** билан таъминлаш.

Жамоат хавфсизлигини таъминлашнинг шакл ва усулларини ривожлантириш

Содир этилган жиноятларнинг асл омиллари аниқлаш ва бартараф этишда ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи органлар ва муассасаларнинг ваколат доирасини аниқ белгилаш.

Бозорлар атрофидаги тирбандликларни бартараф этиш ва фуқароларга қулайликлар яратиш мақсадида ва транспорт воситалари сонини ҳисобга олган ҳолда, йирик бозорлар атрофида ушбу бозорларнинг даромадлари ҳисобидан кўп қаватли ёки ер ости автотураргоҳлари қурилишини ташкил этиш.

Шаҳар ва туманларнинг аҳоли гавжум жойларида пиёдалар йўлакчаларига пиёдалар бошқарадиган светофорларни ўрнатиш.

«Йўл ҳаракати интизоми» болаликдан бошланади» шиори остида умумтаълим муассасаларида «Йўл ҳаракати қоидалари» бўйича ўқув тадбирларини ташкил этиш. Умумтаълим муассасаларида «**Ҳаракат хавфсизлиги синфхоналари**»ни, маҳаллаларда «Йўл ҳаракатини ўргатиш майдончалари»ни ташкил этиш.

Мактабгача таълим муассасаларида болаларга йўл ҳаракати хавфсизлиги асосларини ўқитиш тизимини жорий этиб, йўлларда, чорраҳаларда ва пиёдалар ўтиш жойларида ҳаракатланиш асосларини амалий ҳамда кўргазмали тарзда ўргатишни йўлга қўйиш.

Давлат йўл ҳаракати хавфсизлиги хизмати маъмурий амалиёт бўлинмалари фаолиятини такомиллаштириш, уларнинг лавозимларини офицерлик таркибига ўтказиш

ҳамда биринчи навбатда олий юридик маълумотли ходимлар билан бутлаш тартибини жорий этиш.

Миллий гвардия ва ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш бўлинмалари ҳамда «**Фидокор ёшлар**» жамоатчилик патруль гуруҳлари фаолиятини мувофиқлаштиришнинг самарали механизмларини йўлга қўйиш. Фуқаролар орасидан фавқулодда вазиятларда жалб этиладиган Миллий гвардиянинг сафарбарлик захираларини яратиш тизимини жорий этиш.

Ички ишлар органлари, Ёшлар ишлари агентлиги, Ёшлар иттифоқи, Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлиги ҳамда бошқа мутасадди органларнинг маҳаллалар кесимида уюшмаган ёшлар билан ишлашнинг ташкил этиш бўйича ўзаро боғланган тўлиқ механизмларни жорий этиш.

«Ижтимоий профилактика», «пробацион профилактика», «тергов профилактикаси», «суд профилактикаси»ни ҳуқуқбузарликлар профилактикаси турлари сифатида жорий этиш ва уларни қўллашнинг аниқ механизмларини белгилаш.

Мулкий турдаги жиноятларнинг олдини олиш, нотинч оилалар ҳамда оилавий зўравонлик қурбонлари билан ижтимоий профилактика тадбирларини янгилаб ёндашув «Хавфсиз хонадон» ва «Хавфсиз ҳовли» тизими асосида амалга ошириш механизмларини ишлаб чиқиш.

Маъмурий назорат ва профилактик ҳисоб институтлари негизида профилактик назорат институтини жорий қилиш.

Давлат йўл ҳаракати хавфсизлиги бўлинмаларининг асосий фаолиятини фуқароларга кўмак беришга йўналтириш, жумладан йўлларда инспекторларнинг патруль хизматини фақат авто- ва мототранспорт воситаларида олиб бориши тартибини жорий этиш.

Фавқулодда вазиятларда ва алоҳида шароитларда ваколатли давлат органлари ва жамоат тузилмалари ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш бўйича куч ва воситаларининг тезкор ва ягона идоралараро бошқарувини ташкил этиш тартибини такомиллаштириш.

Аҳолига эҳтимолий ёки содир бўлган фавқулодда вазиятлар ҳамда ёнғинлар тўғрисида хабар бериш ва маълумот етказиш тизимини янада такомиллаштириш.

Кўп қаватли биноларда ёнғин хавфсизлигини таъминлаш ва ёнғин ўчириш бўйича самарали тизимни жорий этиш.

Тунги вақтларда аҳоли яшаш пунктларининг ёритилиши ва видео кузатув камровини кенгайтириш.

Жамоат тартибини сақлашга жалб қилинган куч ва воситаларни марказлашган тарзда бошқариш тартибини самарали йўлга қўйиш мақсадида Ички ишлар вазирлиги Жамоат хавфсизлиги департаменти ҳузурида ягона мувофиқлаштирилган идоралараро бошқарув тизимини ташкил этиш ва унинг фаолиятини тартибга солувчи аниқ ва батафсил ҳуқуқий механизмларни ишлаб чиқиш.

Жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўйича ваколатли давлат органлари ҳарбий хизматчи ва ходимларини суғурталаш институтини такомиллаштириш.

«Жамоат хавфсизлиги фидойиси» идоралараро кўкрак нишонини таъсис этиш.

Профилактик ҳисоб, маъмурий назорат ва пробация назоратидаги шахслар билан яқка тартибдаги суҳбатларни махсус **«суҳбат хонаси»**да ўтказиш тартибини жорий қилиш.

Ички ишлар органлари жамоат хавфсизлиги бўлинмалари ходимлари хизмат фаолиятида скутер воситасидан фойдаланиш амалиётини синовдан ўтказиш.

Ички ишлар органлари хотин-қизлар масалалари бўйича бўлинмалари ҳузурида ёшлар орасидан **«Тўмарис издошлари»** жамоавий гуруҳларини ташкил этиш, уларни жамоат хавфсизлиги тизимига жалб этиш ҳамда гуруҳ аъзоларига ҳуқуқ-тартибот

идораларининг олий таълим муассасаларига ўқишга киришда тегишли имтиёзларни бериш.

Жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини рақамлаштириш.

Жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасида қоғоз шаклидаги иш юритишни максимал даражада қисқартириб, фақат электрон шаклда юритиладиган ҳужжатлар улушини 90 фоизга етказиш.

Миллий гвардия ва ички ишлар органларидан жамоат тартибини сақлашга жалб қилинган бўлинмаларнинг ахборот тизимлари (пробациянинг марказлашган электрон тизими, йўл ҳаракати хавфсизлиги хизматининг ягона автоматлаштирилган ахборот-таҳлил тизими) базасида **«E-jamoat havfsizligi»** ягона автоматлаштирилган ахборот тизимини ишлаб чиқиш ва амалиётга тўлиқ татбиқ этиш.

Жамоат тартибини бузган, қайта жиноят содир этган шахсларнинг ягона электрон рўйхатини юритиш ва ахборот тизими орқали даврий мониторинг қилиб бориш тартибини йўлга қўйиш.

Фуқароларнинг маъмурий ҳуқуқбузарликлар масалалари бўйича ортиқча овора бўлишининг олдини олиш, соҳа ходимларининг вақтини тежаш, ўз вақтида ва тезкорлик билан жазо муқаррарлигини таъминлаш мақсадида маъмурий иш юритувни тўлиқ электрон шаклга ўтказиш.

Профилактик ҳисоб, маъмурий назорат ва пробация назоратидаги шахсларнинг жамоат хавфсизлиги хизматида келиб рўйхатдан ўтишини таъминлашда бармоқ изини таниб олиш тизимидан фойдаланиш амалиётини жорий этиш.

Йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш соҳасига рақамли технологияларни кенг жорий этган ҳолда **«Равон ва хавфсиз йўл»** концепцияси асосида комплекс чоратадбирларни амалга ошириш.

Ички ишлар органлари конвой бўлинмалари фаолиятига конвой остидаги шахсларни электрон браслетлар орқали назорат қилиш тизимини жорий этиш.

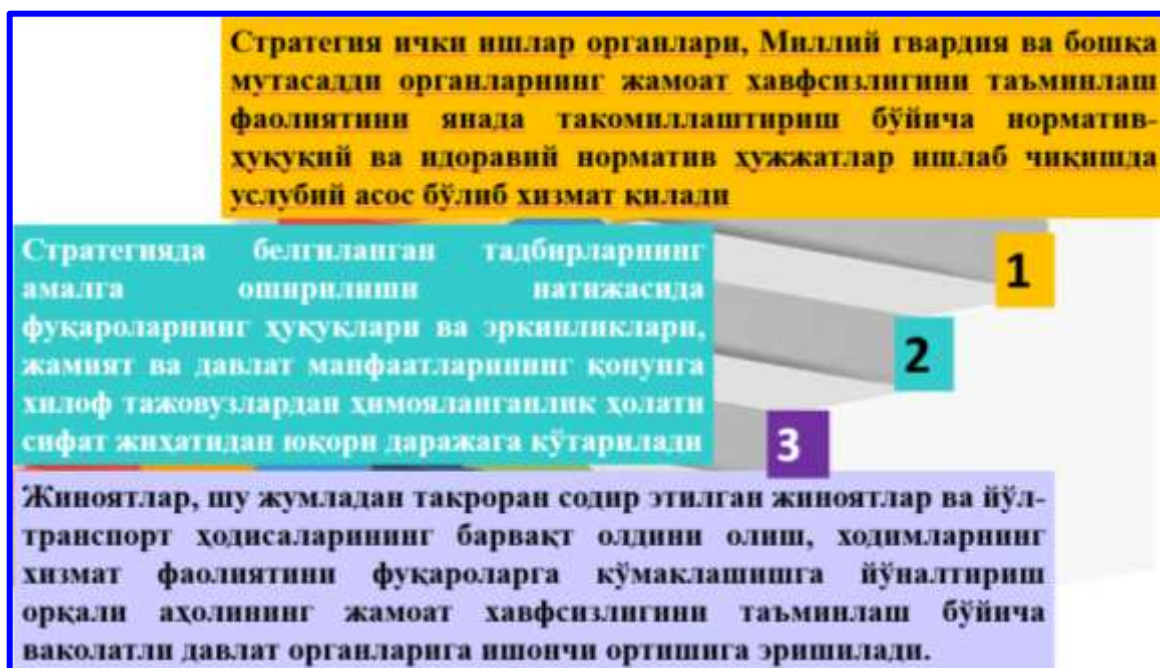
Пробация назоратидаги шахсларнинг яшаш, иш ва ўқиш жойида эканлигини текшириш мақсадида GPS технологияли қурилмаларни амалиётга жорий этиш.

Жамоат хавфсизлигини таъминлаш борасида дастурий таъминотларни ишлаб чиқиш ва такомиллаштириш.

Йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш, йўл-транспорт ҳодисаларининг олдини олиш, тирбандликларни масофадан туриб бартараф этиш мақсадида йўллардаги барча светофорларнинг ахборот бошқаруви тизимига уланишини таъминлаш, соҳага интеллектуал тизимларни жорий этиш.

Миллий гвардиянинг умумий раҳбарлиги остида ички ишлар органлари ва бошқа мутасадди давлат органлари ходимларининг махсус тайёргарлик даражасини ошириш, алоҳида шароитларда биргаликда ҳаракат қилишига доир амалий кўникмаларини ривожлантириш бўйича ўқув машқларини тизимли равишда ўтказиш, ўқув машқларини рақамли технологиялар орқали мониторинг қилиш амалиётини йўлга қўйиш.

Стратегияни амалга оширишдан кутилаётган натижалар

Мустақил тайёргарлик учун топшириқлар:

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрда “Жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-27-сон фармони тўлиқ ўзлаштириш ва конспектлаштириш.

СЕМИНАР МАШҒУЛОТИ (2 соат)

1.2-Мавзу: Ўзбекистон Республикаси “Жамоат хавфсизлиги концепцияси” асосида ички ишлар органлари учун белгиланган муҳим вазифалар

Ушбу ўқув машғулоти “**Ақлий ҳужум**” методидан фойдаланиш орқали ўтказилади.

Мавзу юзасидан тингловчиларга саволлар ташланади. “Ақлий ҳужум” методи орқали уларнинг мавзу бўйича билимлари аниқланади.

“Ақлий ҳужум” методининг босқичлари қуйидагилардан иборат: ходимларга савол ташланади ва уларга шу савол бўйича ўз жавобларини (фикр, ғоя ва мулоҳаза) билдиришларини сўралади; ходимларлар савол бўйича ўз фикр-мулоҳазаларини билдиришади;

ходимларнинг фикр-ғоялари (диктофонга, видеотасмага, рангли қоғозларга ёки доскага) тўпланади; фикр-ғоялар маълум белгилар бўйича гуруҳланади; юқорида қўйилган саволга аниқ ва тўғри жавоб танлаб олинади.

Ўқув машғулотининг саволлари:

1-савол. Ўзбекистон Республикасида жамоат хавфсизлиги таъминлаш бўйича белгиланган тартиб, қоида ва тамойиллар.

2-савол. Жамоат хавфсизлиги концепциясида белгиланган чора-тадбирлар ва вазифалар.

3-савол. Жамоат хавфсизлигини амалга ошириш механизми ва натижалари.

1-савол. Ўзбекистон Республикасида жамоат хавфсизлиги таъминлаш бўйича белгиланган тартиб, қоида ва тамойиллар.

Мамлакатимизда кенг кўламли ислохотлар доирасида аҳолининг тинч ва осойишта ҳаётини таъминлаш ҳамда жамиятимизда қонунга итоаткорлик ва жамоат хавфсизлиги маданиятини шакллантириш борасида қандай ишлар амалга оширилмоқда?

Жумладан, жамоат хавфсизлигини таъминлаш йўналишидаги ишларни «Халқ манфаатларига хизмат қилиш» тамойили асосида ташкил этишнинг мутлақо янги механизм ва тартиблари жорий этилиб, давлат органларининг жамоатчилик тузилмалари билан ўзаро мақсадли ҳамкорлиги йўлга қўйилди.

Шу билан бирга, жаҳонда кучайиб бораётган турли хавф-хатар ва зиддиятлар, эл-юрт тинчлиги ва осойишталигига таҳдидлар, пандемия, табиий ва техноген офатлар масъул давлат тузилмаларига ўз фаолиятини «Барча саъй-ҳаракатлар инсон қадри учун» деган устувор ғоя асосида янада тақомиллаштириш вазифасини юклармоқда.

Концепция, Стратегия ва «Йўл харитаси»да белгиланган чора-тадбирларнинг ўз вақтида ва самарали амалга оширилишини таъминлаш юзасидан масъулият жамоат хавфсизлигини таъминловчи давлат органларининг шахсан биринчи раҳбарларига юклатилган.

Жамоат хавфсизлигини таъминлашда қуйидагилар алоҳида вазифа этиб белгиланди:

Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар марказлари ва Тошкент шаҳрида оммавий тадбирларни ўтказишда ҳамда истироҳат боғлари, хиёбонлар ва бозорларда жамоат тартибини сақлашни ташкил этиш бевосита Миллий гвардия бўлинмалари томонидан амалга ошириш;

-2022 йилда Наманган, Фарғона, Андижон ва Сурхондарё вилоятларидаги, 2023 йилда Қорақалпоғистон Республикаси, Самарқанд ва

Қашқадарё вилоятларидаги Миллий гвардиянинг ҳарбий қисмларида муддатли ҳарбий хизматни кенгайтириш.

- туманлараро патруль-пост хизмати бўлинмаларини ташкил этиш меъёрларини ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этиш.

- 2022 йил 1 мартга қадар тасдиқланган меъёрларга асосан маҳаллий бюджет ҳисобидан камида биттадан туманлараро патруль-пост хизмати бўлинмаларини ташкил этиш.

2022-2023 йилларда туман ички ишлар органлари таркибидаги конвой бўлинмалари босқичма-босқич вилоят ички ишлар органларининг бевосита бўйсунувига ўтказилиши, ягона бошқарув тизими асосида туманлараро хизмат ўташ тамойилига мувофиқ қайта ташкил этилиши назарда тутилди.

2022 йил 1 майга қадар бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобидан ИИО конвой фаолиятига конвой остидаги шахсларни электрон браслетлар орқали назорат қилиш тизимини жорий этиш белгилаб берилди.

Фармондан келиб чиқиб, қуйидаги тартиб ўрнатилган:

☞ профилактика инспекторларини уларнинг вазифа ва фаолият йўналишлари билан боғлиқ бўлмаган тадбирларга жалб қилиш ҳамда фаолиятига асоссиз аралashiш тақиқланади;

☞ **2024 йил 1 сентябрдан эътиборан** Тошкент шаҳар ички ишлар органлари, 2025 йил 1 сентябрдан бошлаб қолган ҳудудий ички ишлар органлари профилактика катта инспектори лавозимларига фақат олий юридик маълумотга эга бўлган ходимлар тайинланади;

☞ профилактика инспекторлари учун Ички ишлар вазирлиги Академияси сиртки таълимига қабул қилинадиган ходимлар умумий сонининг камида йигирма беш фоизи миқдорида қабул квотаси ажратиш;

☞ **2022/2023 ўқув йилидан бошлаб**, фаолиятида юқори натижаларга эришган Тошкент шаҳар ва Тошкент вилояти ички ишлар органларидан иккитадан, қолган ҳудудий ички ишлар органларидан биттадан профилактика инспектори Департамент бошлиғи тақдимномасига асосан Ички ишлар вазирлиги Академиясининг сиртки таълимига имтиҳонларсиз қабул қилинади ҳамда бепул ўқитиш.

☞ профилактика инспекторларининг ҳудудда, хусусан шаҳар ва қишлоқ шароитида фаолият олиб бориши бўйича аниқ механизмларни назарда тутувчи моделларни амалиётга жорий этиш чораларини кўрсин ва улар бўйича ўқитиш тизимини йўлга қўйсин.

☞ пробация инспекторларининг фаолияти ҳудудий профилактика инспекторлари билан кунлик узлуксиз ҳамкорликда ташкил этиш;

☞ пробация инспекторлари зиммасига профилактик ҳисоб ва маъмурий назоратдагиларнинг шахсини ўрганиш ва уларни ижтимоий мослаштириш ишларида профилактика инспекторларига амалий-услубий кўмаклашиш бўйича қўшимча вазифалар юкланади.

☞ Фармон ижросини муҳокама қилиб бориш, масъул вазирлик ва идоралар фаолиятини мувофиқлаштириш ва назорат қилиш Ўзбекистон Республикаси Президентининг маслаҳатчиси Б.Д. Исламов зиммасига юклансин.

2-савол. Жамоат хавфсизлиги концепциясида белгиланган чора-тадбирлар ва вазифалар.

Савол: Ўзбекистон Республикаси Президентининг Жамоат хавфсизлиги концепцияси қачон қабул қилинган?

Жавоб: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрдаги ПФ-27-сон Фармони қабул қилинган бўлиб, 5 та илова 13 банддан иборат. Мазкур фармон замон талаби асосида тайёрланган ва Ички ишлар органлари фаолиятини барча соҳа Ўзбизмат ва жамоат ташкилотлари билан ҳамкорлигини ўз ичига жамлаган. Жумладан Фармоннинг бандларида қуйидагилар келтирилган.

Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги концепцияси миллий хавфсизликнинг асосий йўналишларидан бири ҳисобланган жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги давлат сиёсатини белгиловчи муҳим ҳужжат ҳисобланади.

Жамоат хавфсизлигини таъминлашдаги илғор хорижий ва миллий тажрибалар асосида ишлаб чиқилган ҳамда аҳолини ҳар қандай таҳдидлардан қафолатли ҳимоя қилишга қаратилган:

Савол. Концепцияда қўлланилган асосий тушунчалар нималардан иборат?

Жавоб: Жамоат хавфсизлиги жамиятнинг қонунга хилоф тажовузлар, ижтимоий ва миллатлараро низолар, ғавқулодда вазиятлар ва бошқа таҳдидлардан (кейинги ўринларда таҳдидлар) ҳимояланганлик ҳолати бўлиб, у жамиятнинг барқарор ривожланишига хизмат қилади ҳамда инсоннинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари рўёбга чиқарилишини таъминлайди;

жамоат хавфсизлигини таъминлаш - давлат томонидан жамиятни таҳдидлардан ҳимоя қилиш учун белгиланадиган ҳамда доимий равишда такомиллаштириб бориладиган сиёсий, ижтимоий-иқтисодий, ҳуқуқий ва бошқа комплекс ташкилий чора-тадбирларни қамраб олувчи яхлит тизим.

Савол. Жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги миллий манфаатлар деганда нималар тушунилади?

Жавоб:

➤ жамиятда ижтимоий-сиёсий барқарорликни таъминлаш;

➤ аҳолининг ҳуқуқий онги ва сиёсий-ҳуқуқий маданиятини, сиёсий ҳамда ижтимоий фаоллиги, фуқаролик масъулиятини ошириш асосида мамлакатда ҳуқуқий жамиятни барпо этиш ва мустаҳкамлаш;

➤ ҳуқуқий демократик давлат ва кучли фуқаролик жамиятини қуриш, давлат ва жамият бошқаруви тизимини мустаҳкамлаш, давлат ва жамият ишларини бошқаришда жамоатчилик иштирокини кенгайтириш;

➤ мамлакатнинг ижтимоий-сиёсий ҳаётида ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлар, оммавий ахборот воситаларининг фаол ва бунёдкор ролини, жамият ва давлатнинг ўзаро ҳамкорлиги самарадорлигини ошириш;

➤ жамиятда миллатлараро ва динлараро муносабатларни, диний бағрикенглик маданиятини, дўстлик, ўзаро ҳамкорлик ва гуманизмни ҳар томонлама мустаҳкамлаш;

➤ дунёда доимий равишда кечаётган ўзгаришлар ва улар билан боғлиқ реал ҳамда эҳтимолий таҳдидлар шароитида жамиятнинг ўзлигини (тили, маданияти, ижтимоий тузилиши, миллий ўзига хослиги ва динини), яъни ўзини ўзи сақлаб қолиш қобилияти ва салоҳиятини мустаҳкамлаш.

Савол. Жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасида давлат сиёсатининг асосий йўналишларини кўрсатинг?

Жавоб:

✓ жамоат хавфсизлигига таҳдидларни бартараф этиш бўйича комплекс чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш, шу жумладан кенг қамровли мақсадли дастурларни қабул қилиш ва уларнинг ижросини таъминлаш;

✓ жамиятнинг қонунга ҳилоф тажовузлардан ҳимоя қилинишини таъминлаш, шу жумладан бундай тажовузларнинг барвақт олдини олиш, уларнинг асосий омилларини аниқлаш ва бартараф этиш;

✓ ижтимоий ва миллатлараро низоларнинг профилактикасини амалга ошириш;

✓ ҳар қандай кўринишдаги террористик ва экстремистик фаолиятни аниқлаш ва унга чек қўйиш, коррупция, гиёҳванд ва психотроп моддалар, қурол, ўқ-дори, портловчи моддалар, ноқонуний миграция ва одам савдоси ҳамда инсон ҳуқуқ ва эркинликларига қарши қаратилган жиноят ва ҳуқуқбузарликларга қарши курашиш;

✓ ижтимоий инфратузилманинг, шу жумладан туризм объектларининг узлуксиз ва хавфсиз фаолият кўрсатишини таъминлаш;

✓ транспорт инфратузилмасини, транспорт воситаларининг хавфсизлик стандартларини ва йўл ҳаракати қоидаларини такомиллаштириш орқали йўл-транспорт ҳодисалари оқибатида етказиладиган зарар ва ўлим билан боғлиқ ҳолатларнинг олдини олиш;

✓ жиноят содир этишга мойил, маъмурий ва пробация назоратига олинган ҳамда ёт бўлган ғоялар таъсирига тушиб адашган шахсларнинг ижтимоийлашуви, шу жумладан уларни касб-хунарга ўқитиш ва тадбиркорликка кенг жалб қилиш орқали ушбу тоифадаги фуқаролар томонидан қайта жиноят содир этилишига йўл қўймаслик;

✓ аҳоли ва ҳудудларни табиий ва техноген хусусиятли фавқулодда вазиятлардан ҳимоя қилиш, фуқаро муҳофазаси, ёнғин хавфсизлигини таъминлашда аҳолининг кўникмаларини шакллантириш ва доимий такомиллаштириб бориш;

✓ вояга етмаганлар ва ёшларни Ватанга муҳаббат, миллий ва умуминсоний қадриятларга ҳурмат руҳида тарбиялаш, терроризм, экстремизм, зўравонлик ва шафқатсизлик ғояларидан ҳимоялашга йўналтирилган ишларни амалга ошириш орқали улар орасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш;

✓ жамоат тартибини сақлаш, фуқаролар хавфсизлигини таъминлаш ҳамда жиноятчиликка қарши курашиш соҳасига замонавий ахборот-коммуникация технологиялари ва тизимларини кенг жорий этиш;

✓ жамоат хавфсизлигини таъминлашга жалб қилинадиган ваколатли давлат органлари куч ва воситаларининг доимий тайёрлигини таъминлаш, тезкорлигини ошириш, моддий-техник таъминотини мустаҳкамлаш, шунингдек, уларнинг шахсий таркибини ҳуқуқий ва ижтимоий ҳимоялаш даражасини ошириш.

Савол. Жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолияти қандай асосий тамойилларга таянган ҳолда амалга оширилади?

Жавоб:

➤ қонунийлик;

➤ фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини муҳофаза қилиш ҳамда уларни ҳурмат қилиш;

➤ очиқлик ва шаффофлик;

➤ жамоат хавфсизлигига тажовуз қилувчи таҳдидларнинг олдини олиш ва бартараф этиш тадбирларининг устуворлиги;

➤ жамоат хавфсизлигини таъминлашда барча ваколатли тузилмаларнинг ҳаракатлари изчиллиги ва бирдамлиги.

Савол. Жамоат хавфсизлигини таъминловчи ва унда иштирок этувчи субъектларга тўхталиб ўтинг?

Жавоб: Жамоат хавфсизлигини таъминловчи субъектлар

- Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси,
- Ички ишлар вазирлиги,
- Миллий гвардия,
- Фавқулодда вазиятлар вазирлиги,
- Давлат хавфсизлик хизмати,
- Бош прокуратура,
- Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлиги,
- Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги,
- Соғлиқни сақлаш вазирлиги, маҳаллий давлат ҳокимияти органларидан иборат.

► Бошқа давлат органлари ва ташкилотлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат ноtijорат ташкилотлар ва фуқаролар жамоат хавфсизлигини таъминлашда иштирок этувчи субъектларга киради.

Савол. Концепцияни амалга ошириш механизмларини белгиланган?

Жавоб:

- ✓ жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги қонунчиликни такомиллаштириш;
- ✓ жамоат хавфсизлигини таъминлашга қаратилган мақсадли ва манзилли дастурларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;
- ✓ жамоат хавфсизлигини таъминлашга қаратилган идоралараро амалий ўқув машғулотларини ўтказиш;
- ✓ жамоат хавфсизлигини таъминлаш тизимида малакали кадрларни тайёрлаш, уларни жой-жойига қўйиш, тизимли малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш;
- ✓ жамоат хавфсизлигига хатарларнинг ҳолати ва даражаларини белгиловчи мезонларни ва асосий кўрсаткичларни ишлаб чиқиш ҳамда жорий этиш;
- ✓ жамоат хавфсизлигини таъминлаш ҳолатининг жорий ва истикболдаги ривожланишини прогноз қилиш, мавжуд ва юзага келиши мумкин бўлган таҳдидларни белгилаш, уларни бартараф этиш чора-тадбирларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш;
- ✓ жамоат хавфсизлигига тажовуз қилувчи ҳуқуқбузарликларнинг профилактикасини амалга ошириш, уларни содир этган шахсларнинг белгиланган тартибда жавобгарликка тортилишини таъминлаш;
- ✓ жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўйича ваколатли давлат органлари ва жамоат тузилмаларининг фаолиятини мувофиқлаштириш ва тезкор бошқаришнинг ягона марказлашган тизимини жорий этиш;
- ✓ жамоат хавфсизлигини таъминлашда рақамли технологияларни кенг жорий этиш;
- ✓ жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўйича илғор хорижий тажрибани ўрганиш ва уни татбиқ этиш чораларини кўриш, соҳада халқаро ҳамкорликни амалга ошириш.

Жамоат хавфсизлигини таъминлашга таҳдидлар, уларнинг ҳолати ва ривожланиш тенденциялари, жамоат хавфсизлигининг таъминланганлиги ҳолати белгиланган кўрсаткичлар асосида баҳоланади.

Жамоат хавфсизлиги манзилли ва мақсадли дастурлар, жамоат хавфсизлиги тизимини ривожлантириш стратегияларини ишлаб чиқиш ва уларни тизимли амалга ошириш орқали таъминланади.

Савол. Концепцияни амалга оширишдан кутилаётган натижалар нималардан иборат?

Жавоб.

- Концепцияни амалга ошириш натижасида қуйидагиларга эришилади:
- жамоат хавфсизлигини таъминлашга доир қонунчилик янада такомиллаштирилади, мавжуд ҳуқуқий бўшлиқ ва зиддиятлар бартараф этилади, миллий хусусиятлар ва шароитлар эътиборга олинган ҳолда халқаро стандартлар ва илғор хорижий тажриба татбиқ этилади;
- жамиятда тинчлик ва осойишталикнинг таъминланганлик даражаси оширилади, қонун устуворлиги мустаҳкамланади, фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш самарадорлиги ошади;
- жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолиятининг шаффофлиги ва ошкоралиги таъминланади, соҳада жамоатчилик билан узвий ҳамкорлик даражаси ошади;
- жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолиятига ишни ташкил этишнинг замонавий шакл ва усуллари ҳамда илғор ахборот-коммуникация технологиялари кенг жорий этилади.

Концепцияни амалга оширишнинг пировард натижаси жамоат хавфсизлигини, аҳолининг тинчлиги ва осойишталигини таъминлашнинг сифат жиҳатидан янги тизимини самарали татбиқ этиш, шахс, жамият ва давлат хавфсизлигини таъминлашнинг ишончли ва самарали механизмларини жорий этиш ҳисобланади.

Савол. Стратегиянинг асосий вазифалари нималардан иборат?

Жавоб:

- Жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги муносабатларни тартибга солиш, тизимлаштириш ҳамда мавжуд ҳуқуқий бўшлиқ ва зиддиятларни бартараф этиш;
- жамоат тартибини сақлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш ва пробация фаолиятини уйғунлаштириш;
- жамоат тартибини сақлаш, шу жумладан оммавий тадбирларни ўтказишга жалб қилинадиган вазирлик ва идоралар куч ва воситаларининг биргаликдаги ҳаракатланиш алгоритмини ишлаб чиқиш ва уни доимий такомиллаштириб бориш;
- жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолиятига замонавий шакл ва иш усуллари ҳамда илғор ахборот технологияларини кенг жорий этиш;
- жамоат хавфсизлиги тизимини рақамлаштиришни 90 фоизга етказиш орқали хизмат фаолиятида инсон омилини минималлаштириш;
- профилактик ҳисоб, маъмурий назорат ва пробация назоратидаги шахслар томонидан қайта жиноят содир этилишини кескин камайтириш.

Стратегияда белгиланган чора-тадбирларни Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепциясига асосланган ҳолда 2025 йил якунига қадар тўлиқ амалга ошириш назарда тутилган.

Савол. Жамоат хавфсизлигини таъминлашнинг ҳуқуқий асосларини ривожлантиришда нималарга этибор қаратилган?

Жавоб: Жамоат хавфсизлиги соҳасида ягона қонун ҳужжати лойиҳасини ишлаб чиқиш ва қабул қилиш орқали жамоат тартибини сақлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш ва пробация соҳасидаги муносабатлар ва ваколатларни тартибга солувчи 200 дан ортиқ норматив-ҳуқуқий ва идоравий норматив ҳужжатлар нормалари ва қоидаларини бирлаштириш.

Жамоат хавфсизлигига хавфларнинг ҳолати ва даражаларини белгиловчи мезонларни ва асосий кўрсаткичларни (индикаторларни) ишлаб чиқиш ҳамда жорий этиш.

Транспорт ва туризм объектларида хавфсизликни таъминлаш тизимини янада такомиллаштириш, давлат органлари ҳамда сервис-хизмат кўрсатиш субъектларининг мазкур йўналишдаги вазифа ва функцияларини белгиловчи ягона қонун ҳужжати лойиҳасини ишлаб чиқиш ва қабул қилиш.

Профилактик ҳисоб, маъмурий назорат ва пробация назоратидаги шахсларга ўрнатиладиган чекловлар, шунингдек, уларнинг зиммасига юкланадиган мажбуриятлар доирасини ва уларга риоя этилишини таъминлаш механизмларини аниқ белгилаш.

Илғор хорижий тажрибага таянган ҳолда йўл ҳаракатини ташкил этишда ваколатли давлат органлари ва жамоат тузилмаларининг фаолиятини ва ўзаро ҳамкорлигини «Равон йўл» тамойили асосида ташкил этиш, мувофиқлаштириш ҳамда уларнинг ваколатлари доирасини аниқ белгилашни назарда тутган ҳолда, ушбу соҳадаги муносабатларни тўғридан-тўғри қонун нормалари билан тартибга солиш, «Йўл — пиёда учун» тамойилини кенг жорий этиш.

Йўл ҳаракати хавфсизлиги қоидаларини мунтазам равишда қасддан бузувчиларга, оғир оқибатларга олиб келган йўл-транспорт ҳодисаларини содир этганларга нисбатан жавобгарлик чораларини кучайтириш, шу жумладан илғор хорижий тажрибаларни ҳисобга олган ҳолда, транспорт воситасини бошқариш ҳуқуқидан узоқ муддатга маҳрум қилиш тарзидаги жиноий-ҳуқуқий таъсир чорасини жорий қилиш.

Савол. Жамоат хавфсизлигини таъминлашнинг илмий асосларини тушунтириб беринг?

Жавоб: Жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолиятининг таркибий қисмларини ифодаловчи масалаларни чуқур илмий ўрганиш асосида Ички ишлар вазирлиги ва Миллий гвардия таълим муассасалари ўқув жараёнида «Жамоат хавфсизлиги асослари» фанини жорий этиш, шу жумладан «Жамоат хавфсизлиги асослари» дарслигини тайёрлаш.

Профилактика инспекторларининг маъмурий ҳудудда иш фаолиятини олиб бориши бўйича тўлиқ механизмларни назарда тутувчи «шаҳар инспектори» ва «қишлоқ инспектори» моделларини яратиш, жорий этиш ва улар бўйича ўқитишни ташкил этиш.

«Жамоат хавфсизлиги асослари» фани предметига кирадиган соҳаларни ягона илм соҳасига бирлаштирган ҳолда, «Жамоат хавфсизлигини таъминлаш» ихтисослигини киритиш.

Жамоат хавфсизлиги муаммоларини ўрганиш, илмий тадқиқ қилиш борасида Ички ишлар вазирлиги Жамоат хавфсизлиги масалалари илмий-амалий тадқиқотлар маркази ва Жамоат хавфсизлиги университетини таянч методик базага айлантириш.

Содир этилган жиноят ва ҳуқуқбузарликларнинг асл омилларини «илмий диагноз» асосида аниқлаш ва «илмий диагноз хулосаси» билан «E-jamoat havfsizligi» ахборот тизими орқали расмийлаштириш тартибини жорий қилиш.

Содир этилган жиноят ва ҳуқуқбузарликларнинг асл омилларини бартараф этиш бўйича амалга оширилган чора-тадбирларни илмий баҳолаш асосида таҳлил қилиш ва «илмий баҳолаш хулосаси»ни расмийлаштириш тартибини жорий қилиш.

Ички ишлар вазирлиги Жамоат хавфсизлиги масалалари илмий-амалий тадқиқотлар маркази ва Жамоат хавфсизлиги университети томонидан Инновацион ривожланиш вазирлиги ва Фанлар Академияси билан биргаликда жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш борасидаги муаммоларни ҳал қилиш йўналишида илмий-тадқиқот ишларига давлат буюртмаси доирасида мақсадли фундаментал, амалий ва инновацион лойиҳалар шакллантирилиши ва амалга оширилишини таъминлаш.

Давлат бошқаруви ва маҳаллий ҳокимият органлари раҳбарларини Жамоат хавфсизлиги университети ҳамда Ички ишлар вазирлиги Академияси негизида жамоат хавфсизлиги асослари бўйича қисқа муддатли ўқув курсларида ўқитиш.

3-савол. Жамоат хавфсизлигини амалга ошириш механизми ва натижалари.

Жавоб: Ҳар бешта маҳалла учун битта маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканини намунавий лойиҳа асосида ташкил этиш.

«Жиноят ўчоқлари» ҳисобланган ҳудудларда тунги вақтда ички ишлар органлари ва Миллий гвардия бўлинмаларининг ҳарбий хизматчилари ва ходимларидан иборат автопатруль, отлик ва пиёда патрулларнинг узлуксиз фаолиятини йўлга қўйиш, уларнинг ваколат доирасини белгилаш ва функционал мажбуриятларини тасдиқлаш.

Тошкент, Нукус шаҳарлари ва вилоятлар марказларидаги оммавий тадбирлар ўтказиладиган объектларда, истироҳат боғлари, хиёбонлар ва бозорларда Миллий гвардия бўлинмалари томонидан жамоат тартибини сақлаш бўйича фаолият олиб боришнинг батафсил ва аниқ ҳуқуқий механизмларини ишлаб чиқиш ҳамда амалиётга татбиқ этиш.

Оммавий ахборот воситалари, телекоммуникация тармоқлари ва Интернет тармоғидан фойдаланган ҳолда ижтимоий-сиёсий вазиятни беқарорлаштириш, шунингдек, жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўйича ваколатли давлат органлари ходимларини обрўсизлантириш ҳолатларининг олдини олиш ва уларга барҳам беришнинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини такомиллаштириш.

Ички ишлар органларининг ахлоққа қарши ҳуқуқбузарликлар билан курашиш фаолиятини, шу жумладан, ташкилий-тузилмавий асосларини яратган ҳолда такомиллаштириш.

Кучли таъсир қилувчи моддалар муомаласини ҳуқуқий тартибга солишни, шу жумладан уларнинг ёшлар томонидан нотиббий мақсадларда истеъмол қилиниши ҳолатларининг олдини олиш механизмларини такомиллаштириш.

Миллий гвардия ва ички ишлар органлари жамоат тартибини сақлашга масъул бўлинмаларининг ҳуқуқбузарликларни аниқлаш ва маъмурий жазо чораларини қўллаш ваколатини кенгайтириш.

Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканларида ички ишлар органлари, бошқа ҳуқуқ-тартибот органлари ва жамоат тузилмаларининг маҳаллалар кесимида биргаликда ишлаш механизмларини белгилаш.

Жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўйича ваколатли давлат органлари ходимларининг ижтимоий-ҳуқуқий ҳимоясига доир имтиёزلардан фойдаланишида инсон омилини чеклайдиган автоматлаштирилган тизимни жорий қилиш.

Ҳудудий ички ишлар органларининг маъмурий биноларини қўриқлашни Миллий гвардия қўриқлаш хизмати томонидан шартнома асосида амалга оширилиши тизимини жорий этиш.

Ҳудудий ички ишлар органлари патруль-пост хизмати бўлинмалари таркибида босқичма-босқич отлик отрядларни ташкил этиш.

Ота-онаси назоратсиз ва қаровисиз қолган, ижтимоий жиҳатдан хавфли аҳволдаги оилаларда яшаётган вояга етмаганлар билан ишлашнинг янгича тизимини яратиш.

Транспорт воситаларининг хавфсиз ҳаракатланиши учун қулай шарт-шароитлар яратилишини назарда тутган ҳолда, республика ва маҳаллий аҳамиятга эга бўлган йўллар тизимини ривожлантириш бўйича комплекс чора-тадбирларни амалга ошириш.

Транспорт ва пиёдаларнинг ҳаракатни тўхтатиши ва бошлаши тўғрисида огоҳлантиришнинг замонавий сигнал берувчи тизимларини жорий этиш, пиёдалар учун янги турдаги ўтиш жойларини ташкил этиш.

Йўл инфратузилмасини комплекс такомиллаштириш, йўллар сифатини яхшилаш, транспорт воситаларининг хавфсиз ҳаракатланиши учун ишончли шароитлар яратиш ҳисобидан йўл-транспорт ҳодисалари содир этилишини минимал даражага келтириш.

Йўл қурилиши соҳасига оид норматив ҳужжатларга (ШНҚ, Давлат стандарти ва бошқ.) замон талабларидан келиб чиқиб тегишли ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш.

Жамоат ва махсус транспорт учун алоҳида ҳаракатланиш йўл полосаси ва замонавий велосипед йўлчалари ташкил этиш.

Ички ишлар органлари, Миллий гвардия ва Фавқулодда вазиятлар вазирлигининг жамоат хавфсизлигини, шу жумладан фавқулодда вазиятларнинг олдини олиш ва ёнғин хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини амалга оширувчи бўлинмаларини замонавий махсус техника воситалари билан таъминлаш.

Стратегияни амалга оширишдан кутилаётган натижалар

Стратегия ички ишлар органлари, Миллий гвардия ва бошқа мутасадди органларнинг жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича норматив-ҳуқуқий ва идоравий норматив ҳужжатлар ишлаб чиқишда услубий асос бўлиб хизмат қилади.

Стратегияда белгиланган тадбирларнинг амалга оширилиши натижасида фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликлари, жамият ва давлат манфаатларининг қонунга ҳилоф тажовузлардан ҳимояланганлик ҳолати сифат жиҳатидан юқори даражага кўтарилади.

Жиноятлар, шу жумладан такроран содир этилган жиноятлар ва йўл-транспорт ҳодисаларининг барвақт олдини олиш, ходимларнинг хизмат фаолиятини фуқароларга кўмаклашишга йўналтириш орқали аҳолининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўйича ваколатли давлат органларига ишончи ортишига эришилади.

Назорат учун саволлар:

2021 йил 29 ноябрда Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисидаги ПФ-27-сон фармони ва унинг иловаларини тўлиқ ўзлаштириш ҳамда конспектлаштириш.

МАЪРУЗА МАШҒУЛОТИ (2 соат)

1.3. МАВЗУ: АҲОЛИГА НАРКОЛОГИК ЁРДАМ КЎРСАТИШ ТИЗИМИНИ ЯНАДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ БОРАСИДА ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИГА БЕЛГИЛАНГАН УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАР.

Маъруза режаси:

1-ўқув савол. Аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиш тизимининг ҳуқуқий асослари.

2- ўқув савол. Аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиш тизимини янада такомиллаштириш борасида амалга оширилган ислохатлар.

3- ўқув савол. Наркологик касалликларнинг олдини олиш, ташхислаш ва даволаш, уларга чалинган шахсларни тиббий- ижтимоий реабилитация қилиш фаолияти.

4-ўқув савол. Наркология хизматини янада ривожлантириш тўғрисидаги дастурида белгиланган чора-тадбирлар ва масъуллар.

5- ўқув савол. Наркологик беморларни ихтиёрий ва мажбурий даволаш учун наркология диспансерларида қўшимча ташкил этиладиган ўринлар фонди.

1-ўқув савол. Аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиш тизимининг ҳуқуқий асослари.

Аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиш тизимининг ҳуқуқий асослари қуйидагилар:

- Ўзбекистон Республикасининг "Алкоголь ва тамаки маҳсулотларининг тарқатилиши ҳамда истеъмол қилинишини чеклаш тўғрисида" 2011 йил 05 октябрдаги Қонуни.

- Ўзбекистон Республикасининг "Наркологик касалликлар профилактикаси ва уларни даволаш тўғрисида"ги 2020 йил 27 октябрдаги ЎРҚ-644-сонли Қонуни.

- Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 10 декабрдаги ПҚ-43-

сон қарори.

- Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 17 май кунидаги "Аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида" ПҚ-244-сонли қарори.

Мазкур қонун ва қарорлар талаби асосида, Аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиш тизими ва ҳуқуқий асослари Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 17 май кунидаги ПҚ-244-сонли қарорига асосан белгилаб берилди.

Жумладан:

а) Қарорда 2022 - 2026 йилларда Ўзбекистон Республикаси наркология хизматини янада ривожлантириш чора-тадбирлари дастури;

б) 2022-2023 йилларда наркология муассасаларини тиббиёт ускуналари билан жиҳозлашнинг (қўшимча жиҳозлашнинг) асосий параметрлари;

в) 2022 йил якунига қадар наркологик беморларни ихтиёрий ва мажбурий даволаш учун наркология диспансерларида қўшимча ташкил этиладиган ўринлар фонди.

Соғлиқни сақлаш вазирлиги ва Ички ишлар вазирлигининг наркологик касалликларга чалинган шахсларни мажбурий равишда даволаш тартибини такомиллаштириш юзасидан қўшма қарор қабул қилинди:

а) ички ишлар органларига ўз ташаббусига кўра наркологик касалликларга чалинган шахсларни мажбурий даволашга юбориш юзасидан ҳужжатларни тайёрлаш ва расмийлаштириш ҳуқуқини бериш;

б) 2023 йил 1 январдан бошлаб:

- наркологик касалликларга чалинган шахсларни мажбурий даволашга юбориш бўйича барча тиббий текширувларни наркология диспансерларининг ўзида, зарур ҳолларда бошқа муассасаларда амалга ошириш белгиланди;

- наркология диспансерларидаги мавжуд койкалар ҳақидаги маълумотларни реал вақт режимида олиш имкониятини яратиш.

Ички ишлар вазирлиги ва Олий суднинг наркологик касалликларга чалинган шахсларни мажбурий даволашга юбориш тўғрисидаги ишларни электрон тарзда судларга юбориш ва судлар томонидан уларни видеоконференцалоқа режимида кўриб чиқиш тартиби жорий этилди.

Соғлиқни сақлаш вазирлиги Ички ишлар вазирлиги билан биргаликда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан наркология диспансерлари ёки туман (шаҳар) даволаш-профилактика муассасаларига олиб келинган пробация назоратидаги шахсларни алкоғолли ичимликлар, гиёҳвандлик воситалари таъсирида ёки ўзгача тарзда маст ҳолатда эканлигини аниқлаш бўйича тиббий текширувдан ўтказиш тартибини жорий этилди.

Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги Соғлиқни сақлаш вазирлиги билан ҳамкорликда наркология диспансерларидаги мавжуд бўш койкалар сони тўғрисида маълумотларни реал вақт режимида олиш имкониятини берувчи ахборот тизимини ишлаб чиқсин ҳамда Олий суд ва Ички ишлар вазирлигига ушбу тизимдан фойдаланиш имкониятини яратиш борасида кўрсатмалар берилган.

Шунингдек, қарор талабидан келиб чиқиб қуйидаги тартиб белгиланди:

- мавжуд бўш койкалар, шунингдек, бўлаш эҳтимоли бўлган койкалар сони ҳақидаги маълумотлар ахборот тизимига наркология диспансерлари томонидан киритилади;

Республика ихтисослаштирилган наркология илмий-амалий тиббиёт маркази ва унинг ҳудудий филиалларида электрон тиббий ҳужжатлар айланишини амалга ошириш имконини берувчи ягона тиббий-ахборот тизими ишлаб чиқилади ҳамда амалиётга татбиқ қилинади.

2023 йил 1 январдан бошлаб Марказ ва унинг ҳудудий филиалларининг амбулатор ва стационар бўлимларида 1 ставкадан фаолият кўрсатувчи **тиббий психолог ёки психотерапевт** лавозимлари жорий этилди.

Мазкур Қонуннинг мақсади наркологик ёрдам соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборат. Наркологик ёрдам тўғрисидаги қонунчилик ушбу Қонун ва бошқа қонунчилик ҳужжатларидан иборатдир. Агар Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасида Ўзбекистон Республикасининг наркологик ёрдам тўғрисидаги қонунчилигида назарда тутилганидан бошқача қоидалар белгиланган бўлса, халқаро шартнома қоидалари қўлланилади.

Ушбу Қонунда қуйидаги асосий тушунчалар қўлланилиши белгиланди: Жумладан;

➤ **мажбурий даволаш**, наркологик касалликларга чалинган шахсларга нисбатан суднинг қарори асосида мажбурий даволаш учун мўлжалланган муассасаларда кўрсатиладиган наркологик ёрдам тури;

➤ **наркологик ёрдам**, наркологик касалликлар профилактикасини, наркологик касалликларга чалинган шахсларни текширишни, уларга маслаҳат беришни, ташхис қўйишни, уларни даволашни, тиббий-ижтимоий реабилитация қилишни ўз ичига олувчи ихтисослаштирилган тиббий ёрдам тури;

➤ **наркологик касаллик** (сурункали алкоғолизм, гиёҳвандлик, заҳарвандлик) — психоактив моддаларга патологик ружу қўйиш, улардан сурункали заҳарланишнинг психосоматик (руҳий ва жисмоний) ҳамда ижтимоий оқибатлари билан тавсифланадиган сурункали касаллик;

➤ **наркологик касалликка чалинган шахс**, ўзига нарколог шифокор томонидан наркологик касаллик ташхиси қўйилган шахс;

➤ **наркологик касалликларга чалинган шахсларни тиббий-ижтимоий реабилитация қилиш**, наркологик касалликларга чалинган шахсларнинг ҳаёт фаолиятига доир чекловларни бартараф этишга ёки компенсация қилишга, йўқотилган ижтимоий алоқаларини ҳамда ижтимоий мақомини тиклашга, меҳнат ва маиший шароитларга

мослашувини таъминлашга қаратилган тиббий, психологик, тарбиявий, таълимга оид, ижтимоий, ҳуқуқий чора-тадбирлар тизими;

➤ **наркология муассасалари**, аҳолига наркологик ёрдам кўрсатувчи наркология марказлари, шифохоналари, диспансерлари, психоневрология диспансерлари тузилмасидаги бўлинмалар, туман (шаҳар) тиббиёт бирлашмаларининг наркология кабинетлари;

➤ **наркологик экспертиза**, тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш масалаларини, маъмурий, жиноят ва фуқаролик ишлари бўйича иш юритиш жараёнида юзага келадиган бошқа масалаларни ҳал этиш учун наркологик касалликка ташхис қўйишга қаратилган шахсларни тиббий текширувдан ўтказиш;

➤ **психоактив моддалар** марказий асаб тизимига ўзига хос таъсир кўрсатадиган, мунтазам равишда истеъмол қилганда руҳан ва жисмонан қарамликни юзага келтириши мумкин бўлган, келиб чиқиши синтетик ёки табиий кимёвий моддалар;

➤ **психоактив моддалар**, бу ушбу моддалар таъсиридан мастлик ҳолатини аниқлаш учун шахсларни тиббий текширувдан ўтказиш шахсларда мастлик ҳолатини аниқлашга қаратилган тиббий кўрик усуллари ва тиббий текширувлар мажмуи ҳисобланади.

➤ **алкоголь маҳсулоти** коньяк спирти ёки тозаланган этил спиртидан, вино материаллари ва (ёки) таркибида спирт бўлган озиқ-овқат маҳсулотидан фойдаланган ҳолда ишлаб

чиқарилган, ҳажмидаги этил спиртининг улуши бир ярим фоиздан ортиқ бўлган озиқ-овқат маҳсулоти;

➤ **алкоголь ва тамаки маҳсулотларини истеъмол қилишнинг салбий таъсири профилактикаси** алкоголь ва тамаки маҳсулотларини истеъмол қилиш билан боғлиқ фуқаролар соғлиғига, аввало, ёшлар соғлиғига, уларнинг жисмоний, маънавий ривожланишига, жамиятнинг маънавий-ахлоқий негизларига таҳдидларнинг ҳамда бошқа таҳдидларнинг олдини олишга ва уларни камайтиришга қаратилган ижтимоий, ҳуқуқий, тиббий чора-тадбирлар ҳамда бошқа чора-тадбирлар мажмуи;

➤ **алкоголга қарамлик** алкоголь маҳсулотига патологик ружу қўйиш, алкогольдан сурункали заҳарланишнинг психосоматик (руҳий ва жисмоний) ҳамда ижтимоий оқибатлари билан тавсифланадиган сурункали кучайиб боровчи касаллик (сурункали алкоголизм);

➤ **тамаки маҳсулоти** тамакидан ёки унинг ўрнини босувчи нарсадан тайёрланган ҳар қандай маҳсулот;

➤ **тамакига қарамлик** тамаки маҳсулотига патологик ружу қўйиш, никотиндан сурункали заҳарланишнинг психосоматик (руҳий ва жисмоний) оқибатлари билан тавсифланадиган сурункали кучайиб боровчи касаллик (никотинга қарамлик);

➤ **тиббий огоҳлантириш** алкоголь маҳсулоти идишининг ёрлиғида ҳамда тамаки маҳсулотининг қутисида (ўровида) жойлаштириладиган, алкоголь ёки тамаки маҳсулотларини истеъмол қилишнинг инсон соғлиғига салбий таъсири тўғрисидаги ахборот.

Қонуннинг 5-моддасида наркологик ёрдам соҳасини тартибга солиш тамоили белгиланган. Жумладан,

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси:

- наркологик ёрдам соҳасида ягона давлат сиёсати амалга оширилишини таъминлайди;

- наркологик ёрдам соҳасидаги давлат дастурларининг ишлаб чиқиши, тасдиқланиши ҳамда амалга оширилишини таъминлайди;

- давлат бошқаруви органларининг ва маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органларининг наркологик ёрдам соҳасидаги фаолиятини мувофиқлаштиради.

Қарорга асосан аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиш тизимини янада такомиллаштиришнинг устувор йўналишлари белгиланган:

Жумладан: Наркологик касалликларнинг олдини олиш, уларни эрта ташхислаш, ва даволаш, беморларни тиббий-ижтимоий реабилитация қилишнинг яхлит моделини жорий қилиш орқали аҳолига самарали наркологик ёрдам кўрсатиш тизимини шакллантириш;

✓ аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиш соҳасида юқори малакали кадрлар тайёрлаш, қайта тайёрлаш, наркология муассасаларининг нарколог-шифокорларга бўлган эҳтиёжини қондириш, уларнинг малакасини мунтазам равишда, шу жумладан хорижнинг етакчи клиникалари ва тиббиётташкilotларида ошириб бориш, наркология хизмати учун зарур бўлган ижтимоий ходим, тиббий психолог ва психотерапевтларни тайёрлаш;

✓ наркология соҳасида фундаментал, амалий ва инновацион илмий тадқиқотларни фаоллаштириш, наркологик касалликларнинг олдини олиш, ташхис қўйиш, даволаш ва психоактив моддаларга қарам бўлиб қолган шахсларни реабилитация қилиш амалиётига замонавий методикалар ҳамда рақамли технологияларни кенг жорий этиш;

✓ аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиш тизимининг самарали фаолиятини таъминловчи ҳуқуқий базани такомиллаштириш, наркология муассасалари бино ва иншоотларини қуриш, реконструкция қилиш ҳамда капитал таъмирлаш, шунингдек, замонавий тиббий асбоб-ускуналар билан жиҳозлаш орқали наркология хизматининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш белгиланган.

2-савол. Аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиш тизимини янада такомиллаштириш борасида амалга оширилган ислохатлар.

Сўнгги йилларда мамлакатимизда ривожлантириш бўйича комплекс чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Жумладан, Соғлиқни сақлаш вазирлигининг Республика наркология маркази негизда Республика ихтисослаштирилган наркология илмий-амалий тиббиёт маркази ташкил этилиб, барча ҳудудларда унинг филиаллари фаолияти йўлга қўйилди ва аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиш самарадорлиги оширилди.

Шу билан бирга, наркология хизматини малакали кадрлар билан таъминлаш, моддий-техника базасини яхшилаш, уни замонавий диагностика ва лаборатория ускуналари билан жиҳозлаш, беморларни даволаш ва тиббий-ижтимоий реабилитация қилиш учун қулай шарт-шароитлар яратиш бўйича қўшимча чораларни кўриш зарур.

Наркологик касалликларнинг олдини олиш, ташхис қўйиш ва даволашни янада такомиллаштириш, наркология хизматининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ва кадрлар салоҳиятини ошириш, наркология муассасалари фаолияти самарадорлигини ошириш, соҳага ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш орқали қоғозбозлик ва бюрократияни камайтириш мақсадида:

Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Молия вазирлиги манфаатдор идоралар билан биргаликда уч ой муддатда мазкур қарор талабларидан келиб чиқиб, Марказ ва унинг филиаллари ходимларининг штат нормативлари қайта кўриб чиқилди.

Соғлиқни сақлаш вазирлиги ва Ички ишлар вазирлигининг Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ҳамда Тошкент шаҳрининг туман (шаҳар) тиббиёт бирлашмалари таркибида 4-иловага мувофиқ камида **10 ўринли мастлик ҳолатида бўлган шахсларга тиббий ёрдам кўрсатиш туманлараро пунктларини** ташкил этиш тўғрисидаги таклифи маъқулланди.

Ички ишлар вазирлиги билан биргаликда **алкоголли мастлик ҳолатида бўлиб,** мустақил ҳаракатланиш қобилиятини йўқотган ёки қаердалигини аниқ англаб етмайдиган

шахсларни (бундан алкоғолдан оғир заҳарланиш ҳолатлари мустасно) **пунктларга етказиш ва уларга тиббий ёрдам кўрсатиш тартиби белгиланди;**

Ички ишлар вазирлиги (П. Бобожонов), Миллий гвардия (Р. Джураев) пунктларда ходимлар хавфсизлигини таъминлаш, қўриқлаш хизматини ташкил этиш ва видеокузатув мосламаларини ўрнатиш тўғрисида топшириқлар берилган.

Ислохатлар доирасида қабул қилинган ушбу қарор талаби асосида қуйидаги тартиб ўрнатилди:

Соғлиқни сақлаш вазирлиги тегишли ҳокимликлар билан биргаликда наркология муассасаларининг бино ва иншоотларини қуриш, реконструкция қилиш ва капитал таъмирлаш ишларини Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 10 декабрдаги ПҚ-43-сон қарори талабларидан келиб чиқиб, ҳар йилги Ўзбекистон Республикасининг ижтимоий ва ишлаб чиқариш инфратузилмасини ривожлантириш дастурига соғлиқни сақлаш муассасаларини қуриш-таъмирлаш ишлари учун ажратилган маблағлар доирасида белгиланган тартибда киритиб боради;

наркология муассасаларининг ўринлар фондиди белгилаш нормативини қайта кўриб чиқиш натижасида, наркологик беморларни мажбурий ва ихтиёрий даволаш учун қўшимча талаб этиладиган ўринларнинг 265 таси республика фтизиатрия ёрдами кўрсатиш тизимидаги сихатгоҳлардаги ўринларни мақбуллаштириш ҳисобидан амалга оширилади.

Соғлиқни сақлаш вазирлиги:

Ички ишлар вазирлиги, Халқ таълими вазирлиги, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги, Ёшлар ишлари агентлиги билан ҳамкорликда аҳоли, айниқса, **вояга етмаган ва ёшлар орасида психоактив моддалар истеъмол қилинишининг** олдини олиш ва барвақт аниқлашга қаратилган **профилактика тизимини** ишлаб чиқсин ва амалиётга кенг жорий этсин;

манфаатдор идоралар билан биргаликда туман (шаҳар) кўп тармоқли марказий поликлиникаларининг штат нормативларини қайта кўрибчиқиб, шифокор-нарколог лавозимларининг

штатмеёрлари **бир штат бирлигидан кам бўлмаган миқдорда** белгиланишини назарда тутсин;

Иқтидорли ва малакали тиббиёт мутахассисларини қўллаб-қувватлаш ҳамда тиббиёт муассасаларига жалб қилиш жамғармаси маблағлари ҳисобидан ҳар йили Марказ ва унинг ҳудудий филиалларидан шаффоф танлов асосида танлаб олинган **10 нафаргача шифокор мутахассисларни** нуфузли хорижий наркология марказларида **малака оширишга юборсин.**

Молия вазирлиги, Соғлиқни сақлаш вазирлиги билан биргаликда 2022-2023 йилларда наркология муассасаларини тиббиёт ускуналари билан жиҳозлаш учун 32,5 миллиард сўм миқдоридаги маблағларни ажратиш чораларини кўрсин.

Бунда, мазкур харажатлар 2022 йилда соғлиқни сақлаш соҳасига ажратилган маблағлар доирасида, 2023 йилда эса Давлат бюджети параметрларида соғлиқни сақлаш соҳасига қўшимча маблағлар ажратиш орқали қопланади.

Вазирлар Маҳкамаси мазкур қарорда белгиланган чора-тадбирлар бажарилишини **ҳар чоракда танқидий муҳокама қилиб бориш** ва камчиликларга йўл қўйган мансабдор шахсларга нисбатан қатъий жавобгарлик чоралари кўрилишини таъминласин.

Соғлиқни сақлаш вазирлиги ва Ички ишлар вазирлиги:

бир ой муддатда мазкур қарор талабларидан келиб чиқиб, Ўзбекистон Республикасининг "Наркологик касалликлар профилактикаси ва уларни даволаш тўғрисида"ги Қонунига тегишли ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш бўйича қонун лойиҳасини белгиланган тартибда киритсин;

манфаатдор вазирлик ва идоралар билан биргаликда икки ой муддатда қонунчилик ҳужжатларига ушбу қарордан келиб чиқадиган ўзгартириш ва қўшимчалар тўғрисида Вазирлар Маҳкамасига таклифлар киритсин.

Мазкур қарорнинг ижросини самарали ташкил қилишга масъул ва шахсий жавобгар этиб соғлиқни сақлаш вазири Б.А. Мусаев, ички ишлар вазири П.Р. Бобожонов,

Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши Раиси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимлари белгилансин.

3-савол. Наркологик касалликларнинг олдини олиш, ташхислаш ва даволаш, уларга чалинган шахсларни тиббий-ижтимоий реабилитация қилиш фаолияти.

Соғлиқни сақлаш вазирлиги ва Ички ишлар вазирлигининг наркологик касалликларга чалинган шахсларни мажбурий равишда даволаш тартибини такомиллаштириш юзасидан қуйидаги таклифлари инобатга олинган:

а) ички ишлар органларига ўз ташаббусига кўра наркологик касалликларга чалинган шахсларни мажбурий даволашга юбориш юзасидан ҳужжатларни тайёрлаш ва расмийлаштириш ҳуқуқини бериш;

б) **2023 йил 1 январдан бошлаб:**

наркологик касалликларга чалинган шахсларни мажбурий даволашга юбориш бўйича барча тиббий текширувларни наркология диспансерларининг ўзида, зарур ҳолларда бошқа муассасаларда амалга ошириш;

наркология диспансерларидаги мавжуд койкалар ҳақидаги маълумотларни реал вақт режимида олиш имконияти яратилди.

Бунда Ички ишлар вазирлиги ва Олий суднинг наркологик касалликларга чалинган шахсларни мажбурий даволашга юбориш тўғрисидаги ишларни электрон тарзда судларга юбориш ва судлар томонидан уларни видеоконференцалоқа режимида кўриб чиқиш мумкинлиги ҳақидаги таклифи маъқулланган.

Соғлиқни сақлаш вазирлиги Ички ишлар вазирлиги билан биргаликда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан наркология диспансерлари ёки туман (шаҳар) даволаш-профилактика муассасаларига олиб келинган пробация назоратидаги шахсларни алкоғолли ичимликлар, гиёҳвандлик воситалари таъсирида ёки ўзгача тарзда маст ҳолатда эканлигини аниқлаш бўйича тиббий текширувдан ўтказиш тартибини жорий этилган.

Қуйидаги тартиб белгиланди:

- мавжуд бўш койкалар, шунингдек, бўшаш эҳтимоли бўлган койкалар сони ҳақидаги маълумотлар ахборот тизимига наркология диспансерлари томонидан киритилади;

- Республика ихтисослаштирилган наркология илмий-амалий тиббиёт маркази ва унинг ҳудудий филиалларида электрон тиббий ҳужжатлар айланишини амалга ошириш имконини берувчи ягона тиббий-ахборот тизими ишлаб чиқилади ҳамда амалиётга татбиқ қилинади.

Қарорга асосан **2023 йил 1 январдан бошлаб Марказ** ва унинг ҳудудий филиалларининг амбулатор ва стационар бўлимларида 1 ставкадан фаолият кўрсатувчи тиббий психолог ёки психотерапевт лавозимлари жорий этилиши назарда утилган.

Соғлиқни сақлаш вазирлиги ва Ички ишлар вазирлигининг Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ҳамда Тошкент шаҳрининг туман (шаҳар) тиббиёт бирлашмалари таркибида камида **10 ўринли мастлик ҳолатида** бўлган шахсларга тиббий ёрдам кўрсатиш туманлараро пунктларини ташкил этиш тўғрисидаги таклифи маъқулланган.

Қарорнинг 9-бандига асосан шундай тартиб белгиланди:

Жумладан, Соғлиқни сақлаш вазирлиги тегишли ҳокимликлар билан биргаликда наркология муассасаларининг бино ва иншоотларини қуриш, реконструкция қилиш ва капитал таъмирлаш ишларини Ўзбекистон

Республикаси Президентининг **2021 йил 10 декабрдаги ПҚ-43-сон қарори** талабларидан келиб чиқиб, ҳар йилги Ўзбекистон Республикасининг ижтимоий ва ишлаб чиқариш инфратузилмасини ривожлантириш дастурига соғлиқни сақлаш муассасаларини

қуриш-таъмирлаш ишлари учун ажратилган маблағлар доирасида белгиланган тартибда киритиб боради;

-наркология муассасаларининг ўринлар фондини белгилаш нормативини қайта кўриб чиқиш натижасида, наркологик беморларни мажбурий ва ихтиёрий даволаш учун қўшимча талаб этиладиган ўринларнинг 265 таси республика фтизиатрия ёрдами кўрсатиш тизимидаги сихатгоҳлардаги ўринларни мақбуллаштириш ҳисобидан амалга оширилади.

Қонуннинг 3-бобида эса Аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиш тартиби белгиланган ва 12-моддаси. Давлат томонидан кафолатланган наркологик ёрдам кўрсатиш тартиби ҳақида тўхталган. Жумладан.

-психоактив моддалардан ўткир заҳарланиш, психоактив моддаларни истеъмол қилиш билан боғлиқ алкоғолли психозлар ва заҳарланиш натижасидаги психозлар чоғида шошилишч тиббий ёрдам кўрсатилишини;

-амбулатория ва стационар шароитларда маслаҳат бериш-ташхис қўйилишини, даволашни, психопрофилактик, реабилитация, ижтимоий ёрдам кўрсатилишини кафолатлайди.

Аҳолига наркологик ёрдам кўрсатувчи соғлиқни сақлаш муассасалари ҳақида қонуннинг 13-моддаси.

Давлат соғлиқни сақлаш тизимининг наркология муассасалари ёки «Наркология» ихтисослиги бўйича тиббий фаолиятни амалга ошириш учун лицензияга эга бўлган хусусий тиббиёт муассасалари **аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиши.**

Наркология диспансерлари Қорақалпоғистон Республикасида, вилоятларда, Тошкент шаҳрида, шунингдек мамлакатнинг йирик шаҳарларида республика, вилоят, шаҳар ёки туманлараро даражада мустақил даволаш-профилактика муассасалари сифатида ташкил этилади.

Амбулатория шароитларидаги наркологик ёрдам туман (шаҳар) кўп тармоқли марказий поликлиникалари тузилмасида ташкил этилган наркология кабинетлари томонидан кўрсатилади.

Стационар шароитлардаги наркологик ёрдам Республика ихтисослаштирилган наркология илмий-амалий тиббиёт маркази, наркология диспансерлари, психоневрология муассасаларининг наркология бўлимлари, мажбурий даволаш учун мўлжалланган наркология шифоналари, наркология диспансерларининг мажбурий даволаш учун мўлжалланган бўлимлари томонидан кўрсатилади.

Психоактив моддалардан ўткир заҳарланиш чоғида шошилишч тиббий ёрдам ҳудудий шошилишч тиббий ёрдам марказлари томонидан

кўрсатилади.

Наркологик касалликлар профилактикаси

Қонуннинг 14-моддасида. Наркологик касалликлар профилактикаси психоактив моддаларнинг тарқалишига ва нотиббий равишда истеъмол қилинишига, шу жумладан алкоғолни суистеъмол қилишга имкон берувчи сабаблар ҳамда шарт-шароитларни аниқлаш ва бартараф этишга, уларнинг шахсий, ижтимоий ва тиббий салбий оқибатларининг олдини олишга қаратилган ижтимоий, маърифий ҳамда тиббий-психологик тадбирлар мажмуидан иборатдир.

Наркологик касалликлар профилактикаси бирламчи, иккиламчи ва учламчи профилактикани ўз ичига олади.

Наркологик касалликларнинг бирламчи профилактикаси психоактив моддаларни истеъмол қилишга ўрганиб қолишга сабаб бўладиган омилларни бартараф этиш ёки шахснинг ушбу омиллар таъсирига бардошлилигини ошириш орқали мазкур моддаларни биринчи марта нотиббий равишда истеъмол қилишга уринишнинг олдини олишга қаратилган тиббий, педагогик, психологик ва ижтимоий чора-тадбирлар тизимидир.

Наркологик касалликларнинг иккиламчи профилактикаси психоактив моддаларни истеъмол қилишни бу моддаларга нисбатан қарамлик шакллангунига қадар тугатишга

қаратилган тиббий, педагогик, психологик, психотерапевтик ва ижтимоий чора-тадбирлар тизимидир.

Наркологик касалликларнинг учламчи профилактикаси наркологик касаллик авж олишининг ҳамда унинг ижтимоий ва тиббий салбий оқибатлари юзага келишининг олдини олишга қаратилган тиббий, психологик, психотерапевтик ва ижтимоий чора-тадбирлар тизимидир.

Наркологик касалликка чалинган шахсларга наркологик ёрдам кўрсатиш тартиби қонуннинг 4-бобида тўхталган.

Жумладан **Наркологик касалликка чалинган шахслар қуйидаги ҳуқуқларга эга:**

✓ ўз ҳуқуқлари, ўзидаги мавжуд наркологик касалликларнинг хусусияти, қўлланиладиган даволаш ва реабилитация қилиш усуллари тўғрисида ахборот олиш;

✓ даволашни амалга ошириш шароитларини (амбулатория ёки стационар), даволовчи таъсир ўтказиш ҳажми ва усуллари танилашда, даволаш ва реабилитация қилишнинг яққа тартибдаги режасини тузишда иштирок этиш, бундан ушбу Қонуннинг 5-бобида ва Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 96-моддасида назарда тутилган ҳоллар мустасно;

✓ наркология муассасаси билан тиббий ёрдам ва реабилитация ёрдамини кўрсатиш тўғрисида ёзма шартнома тузиш, бундан ушбу Қонуннинг 5-бобида ва Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 96-моддасида назарда тутилган ҳоллар мустасно;

✓ тиббий воситалар ва усуллари синаш, илмий тадқиқотлар ёки ўқув жараёнида ўздан объект сифатида фойдаланилишига, шунингдек фото-, видео- ёхуд кинотасвирга олинишга олдиндан ёзма розилик бериш ёки уни рад этиш, шу жумладан исталган босқичда рад этиш;

✓ таклиф қилинаётган даволанишни рад этиш ёки уни исталган босқичда тўхтатиш, бундан ушбу Қонуннинг 25-моддасида ва Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 96-моддасида назарда тутилган ҳоллар мустасно;

✓ наркология муассасасининг раҳбарига ёки бошқа мансабдор шахсига, юқори турувчи соғлиқни сақлаш органига ёки судга мурожаат қилиш, ўз ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш учун адвокатни ёхуд қонуний вакилини жалб этиш.

Соғлиқни сақлаш тизими муассасаларида профилактика кузатуви (профилактик ҳисобга олиш) ва диспансер кузатуви (диспансер ҳисобига олиш) 16-модда.

Профилактика кузатуви (профилактик ҳисобга олиш) алкогольни мунтазам равишда истеъмол қилувчи, гиёҳвандлик воситаларини ёки бошқа психоактив моддаларни ҳар замонда истеъмол қилувчи шахсларда руҳан ва жисмонан қарамликнинг клиник белгиларисиз наркологик касаллик ривожланишининг олдини олиш мақсадида наркология муассасалари томонидан амалга оширилади. Профилактика кузатуви (профилактик ҳисоб) остидаги шахсларга нисбатан психоактив моддаларга руҳан ва жисмонан қарамликнинг шаклланиши хавфига доир омилларни бартараф этишга қаратилган тиббий, педагогик, психологик, психотерапевтик ва ижтимоий чора-тадбирлар мажмуи амалга оширилади.

Наркологик касалликларга чалинган шахсларнинг диспансер кузатуви (диспансер ҳисобига олиш) наркология муассасалари томонидан уларга психоактив моддаларни нотиббий равишда истеъмол қилишдан тийилишни ва наркологик касалликнинг тиббий-ижтимоий оқибатларининг олдини олишини таъминлайдиган малакали наркологик ёрдам кўрсатиш мақсадида амалга оширилади.

Наркология муассасасига даволанишдан ўтиш учун ихтиёрий равишда мурожаат этган наркологик касалликларга чалинган шахсларнинг илтимосига кўра, уларнинг диспансер кузатуви (диспансер ҳисобига олиш) белгиланмаслиги мумкин.

Мажбурий диспансер кузатувиға (диспансер ҳисобига) қуйидаги шахслар олиниши лозим:

шахсиятида наркологик касаллик билан боғлиқ бўлган аниқ кўриниб турган ўзгаришлар бўлган шахслар;

алкоголли ёки заҳарланиш натижасидаги психозларни бошдан кечирган шахслар;

наркологик касалликларга чалинган, наркологик ёрдам сўраб мурожаат қилгунига қадар, даволаниш даврида ёки даволаниш тугалланганидан кейин ғайриижтимоий хулқ-атвор белгиларини намоён этувчи шахслар;

бир йил мобайнида икки ва ундан ортиқ марта психоактив моддалар таъсиридан мастлик ва (ёки) ўткир заҳарланиш ҳолатида тиббиёт муассасаларига олиб келинган шахслар;

жазони ижро этиш муассасаларидан озод қилинган, наркологик касалликлари туфайли ўзига нисбатан тиббий йўсиндаги мажбурлов чоралари қўлланилган шахслар;

наркология муассасасида даволаниб чиққанидан кейин бир йил мобайнида наркологик касаллиги икки мартадан ортиқ қайталанган шахслар.

Наркологик касаллик ташхисини қўйиш нарколог шифокорларнинг мутлак ҳуқуқидир. Профилактика ёки диспансер ҳисобига қўйиш ҳақидаги қарор наркология муассасасининг тиббий комиссияси томонидан қабул қилинади.

Профилактика кузатуви (профилактик ҳисобга олиш) ва диспансер кузатуви (диспансер ҳисобига олиш) тартиби Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан белгиланади.

Қонуннинг 17-моддасида Наркологик касалликка чалинган шахснинг даволанишга розилиги. Наркологик касалликка чалинган шахсни даволаш унинг ёзма розилиги ёки қонуний вакилининг ёзма розилиги олинганидан кейин амалга оширилади, бундан ушбу Қонуннинг 25-моддасида ва Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 96-моддасида назарда тутилган ҳоллар мустасно.

Шифокор даволанишга ёзма розилик олиш учун наркологик касалликка чалинган шахсга ёки унинг қонуний вакилига касалликнинг хусусияти, даволашнинг мақсади ва усуллари, даволашнинг давомийлиги тўғрисида, шунингдек юзага келиш эҳтимоли бўлган асоратлар хавфи, ножўя таъсирлар ва кутилаётган натижалар ҳақида ахборот бериши шарт. Даволаниш учун ёзма розилик тиббий ҳужжатларга қўшиб қўйилади.

Ўн тўрт ёшдан катта вояга етмаган шахслар тиббий аралашувга ихтиёрий ёзма розилик бериш ёки уни рад этиш ҳуқуқига эга.

Наркологик касалликка чалинган ва ушбу модданинг учинчи қисмида белгиланган ёшга тўлмаган шахсларга ҳамда суд томонидан муомалага лаёқатсиз деб топилган фуқароларга нисбатан даволаниш учун ёзма розиликни уларнинг қонуний вакиллари ушбу шахслар соғлиғининг ҳолати ҳақидаги маълумотлардан хабардор қилинганча беради. Қонуний вакиллар йўқлигида даволаш тўғрисидаги қарорни шифокорлар консилиуми қабул қилади, консилиум йўқлигида эса, қарорни даволовчи шифокор қабул қилади.

Наркологик ёрдамни рад этиш.

Наркологик касалликларга чалинган шахслар наркологик ёрдамни қонуннинг **18-моддасига асосан** рад этиши мумкин.

Наркологик ёрдамни рад этиш наркологик касалликка чалинган шахснинг ёки унинг қонуний вакилининг аризаси билан расмийлаштирилиб, даволовчи шифокор ва бўлим мудирининг имзолари билан тасдиқланади.

Наркологик ёрдамни рад этган шахсларга ёки уларнинг қонуний вакилларига наркологик ёрдамни рад этишнинг эҳтимол тутилган оқибатлари тўғрисида тушунтирилиши керак.

Наркологик касалликка чалинган шахсни наркологик ёрдам олишни рад этишга мажбурлашга йўл қўйилмайди.

Наркологик касалликка чалинган шахсга ўз розилигисиз ёки қонуний вакилининг розилигисиз наркологик ёрдам кўрсатиш тартиби қонуннинг 19-модда келтирилган.

Наркологик касалликка чалинган шахсга ўзининг ёзма розилигисиз ёки қонуний вакилининг ёзма розилигисиз наркологик ёрдам кўрсатишга қуйидаги ҳолларда йўл қўйилади: Жумладан,

➤ наркологик касалликка чалинган шахсда психоактив моддаларни истеъмол қилиши оқибатида унинг ўзи ва атрофидаги шахслар учун бевосита хавф солувчи алкоғолли ёки заҳарланиш

натижасидаги психозлар юзага келганда;

➤ ҳаётий кўрсатмаларга кўра кечиктириб бўлмайдиган тиббий аралашув зарур бўлганда;

➤ ушбу Қонуннинг 25-моддасида ва Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 96-моддасида назарда тутилган асосларга кўра мажбурий даволаш қўлланилганда.

Психоактив моддаларни истеъмол қилиш оқибатида юзага келган алкоғолли ёки заҳарланиш натижасидаги психоз ҳолатидаги шахсга унинг ёзма розилигисиз наркологик ёрдам кўрсатиш зарурлиги ҳақидаги қарор уни кўриқдан ўтказувчи нарколог шифокор ёки психиатр шифокор томонидан қабул қилинади. Алкоғолли ёки заҳарланиш натижасидаги психоз тўхтатилганидан (бартараф этилганидан) кейин наркологик касалликни даволашни давом эттириш наркологик касалликка чалинган шахснинг ёки унинг қонуний вакилининг ихтиёрий ёзма розилиги асосида амалга оширилади.

20-модда. Наркологик касалликка чалинган шахсга тўлиқ ҳажмда наркологик ёрдам кўрсатишни рад этиш ёки ёрдам кўрсатиш муддатини кечиктириш.

Наркологик касалликка чалинган шахсда тиббий қарши кўрсатмалар мавжуд бўлган тақдирда, унга тўлиқ ҳажмда наркологик ёрдам кўрсатиш рад этилиши ёки уни кўрсатиш муддати кечиктирилиши мумкин.

Наркологик касалликка чалинган шахсда рад этиш ёки муддатини кечиктириш учун асос бўлган тиббий қарши кўрсатмалар бартараф этилганда наркологик ёрдам тўлиқ ҳажмда кўрсатилиши мумкин.

Наркологик касалликларга чалинган шахсларни даволаш.

✓ Наркологик касалликларга чалинган шахсларни амбулатория ёки стационар шaroитларда даволашни ўтказишга доир тиббий кўрсатмалар ва қарши кўрсатмалар Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан белгиланади.

✓ Наркологик касалликларга чалинган шахсларни мажбурий даволаш мазкур Қонуннинг 5-бобида назарда тутилган тартибда амалга оширилади.

✓ Наркологик ёрдамга муҳтож бўлмаган шахсларнинг наркология муассасасига асоссиз равишда ётқизилишига йўл қўйилмайди.

✓ Наркологик касалликларга чалинган шахсларни даволаш учун Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан рухсат этилган тиббий воситалар ва усуллардан фойдаланилади.

✓ Тиббий воситалар ва усуллардан фақат даволаш мақсадида фойдаланилиши керак ҳамда улар наркологик касалликларга чалинган шахсларни жазолаш воситаси сифатида хизмат қилиши мумкин эмас.

✓ Даволаш наркологик касалликка чалинган шахснинг ўзига хос шахсий хусусиятлари ва эҳтиёжлари ҳисобга олинadиган якка тартибдаги режага асосланади, бу режа ушбу шахснинг ўзи ёки унинг қонуний вакили билан муҳокама қилинади.

✓ Қўлланиладиган ташхис қўйиш ва даволаш усуллари, шу жумладан психотерапевтик технологиялар ҳақидаги маълумотлар касаллик тарихига ёки амбулатория картасига киритилади.

✓ Наркологик касалликларга чалинган шахслар бошқа даволаш-профилактика муассасаларида бўлган тақдирда, улар маслаҳат тарзидаги наркологик ёрдам билан таъминланади.

✓ Наркология муассасасида стационар даволанишда бўлган шахсларга, зарурат бўлганда, бошқа мутахассисларнинг маслаҳат бериши таъминланади.

✓ Наркология муассасасида стационар даволанишда бўлган шахсларда бошқа ихтисосликдаги даволаш-профилактика муассасаларида кўрсатиладиган шошилишч тиббий ёрдамни талаб этадиган ҳолатлар аниқланган тақдирда, улар тез тиббий ёрдам хизмати орқали зудлик билан тегишли даволаш-профилактика муассасаларига ўтказилади.

Наркологик касалликларга чалинган шахсларни тиббий-ижтимоий реабилитация қилиш.

Наркологик касалликларга чалинган шахсларни мазкур қонуннинг 23-моддасида тиббий-ижтимоий реабилитация қилиш фақат наркологик касалликка чалинган шахснинг ихтиёрий ёзма розилиги асосида, наркология муассасаси билан тиббий ёрдам ва реабилитация ёрдами кўрсатиш тўғрисида ёзма шартнома тузилганидан кейин амалга оширилади, бундан ушбу Қонуннинг 5-бобида ва Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 96-моддасида назарда тутилган ҳоллар мустасно.

Наркологик касалликларга чалинган ва тиббий-ижтимоий реабилитациядан ўтиш хоҳишини билдирган шахсларга Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги тизимидаги наркология муассасалари томонидан реабилитация қилиш рад этилишига йўл қўйилмайди.

❖ Наркологик касалликларга чалинган шахслар тўғрисидаги маълумотларни тақдим этиш

❖ Наркологик касалликларга чалинган шахслар тўғрисидаги, шу жумладан уларни текширувдан ўтказиш натижалари ҳақидаги маълумотларни тақдим этиш куйидаги ҳолларда амалга оширилади:

- ❖ ички ишлар органларида профилактика кузатуви зарур бўлганда;
- ❖ прокуратура, тергов, суриштирув органларининг, шунингдек суднинг тергов ёки суд муҳокамаси ўтказилиши муносабати билан сўровига кўра;
- ❖ терговга қадар текширувни амалга оширувчи органларнинг сўровига кўра;
- ❖ мажбурий даволаш зарур бўлганда;
- ❖ мажбурий даволаш тугалланганда;
- ❖ даволанишдан ўтиш учун такроран чақиртирилганидан кейин шахс наркология муассасасига боришни рад этганда;
- ❖ чақирувга қадар бўлган ёшдаги ва чақирув ёшидаги шахслар ҳарбий-тиббий комиссиядан ўтаётганида;
- ❖ никоҳланувчи шахслар тиббий кўрикдан ўтаётганида.

Наркологик касалликларга чалинган шахсларни мажбурий даволаш.

Қонуннинг 25-моддасида мажбурий даволашни қўллаш учун асослар келтирилган. Жумладан, Мажбурий даволаш наркологик касалликларга чалинган, атрофдагиларнинг хавфсизлиги ва соғлиғига таҳдид солаётган ёхуд жамоат тартибини, бошқа шахсларнинг ҳуқуқларини бузаётган, психоактив моддалар таъсиридан мастлик ҳолатида маъмурий ҳуқуқбузарликлар содир этганлик учун бир йил ичида бир мартадан ортиқ маъмурий жавобгарликка тортилган ҳамда ушбу Қонунга мувофиқ мажбурий даволашга юборилиши мумкинлиги тўғрисида огоҳлантирилган шахсларга нисбатан суднинг қарори асосида қўлланилади.

Наркологик касалликка чалинган шахсни унинг мажбурий даволашга юборилиши мумкинлиги тўғрисида огоҳлантириш тартиби

Худудий ички ишлар органининг бошлиғи наркологик касалликка чалинган, психоактив моддалар таъсиридан мастлик ҳолатида маъмурий ҳуқуқбузарликлар содир этганлик учун бир йил мобайнида бир мартадан ортиқ маъмурий жавобгарликка тортилган шахсга нисбатан унинг мажбурий даволашга юборилиши мумкинлиги ҳақида огоҳлантириш чиқаради.

Ушбу модданинг биринчи қисмида кўрсатилган шахсга унинг мажбурий даволашга юборилиши мумкинлиги тўғрисидаги огоҳлантириш ички ишлар органлари ходими томонидан эълон қилиниб, унга огоҳлантиришнинг кўчирма нусхаси топширилади ва бу ҳақда баённома тузилади.

Мажбурий даволашга юборилиши мумкинлиги ҳақидаги огоҳлантиришнинг шакли Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги томонидан тасдиқланади.

Наркологик касалликка чалинган шахсни мажбурий даволашга мухтож деб топиш тартиби.

Наркологик касалликка чалинган шахсни мажбурий даволашга мухтож деб топиш Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар наркология диспансерлари таркибида тузиладиган наркологик экспертизаларни ўтказиш учун ихтисослаштирилган тиббий комиссиялар томонидан амалга оширилади.

Наркологик экспертизаларни ўтказиш учун ихтисослаштирилган тиббий комиссиялар наркологик касалликка чалинган шахсга нисбатан тиббий хулоса чиқаради.

Наркологик касалликка чалинган шахсни мажбурий даволаш зарурлиги тўғрисидаги тиббий хулоса клиник текширув жараёнида олинган маълумотларга, шунингдек қуйидагилар томонидан тақдим этилган иш материалларидаги маълумотларга асосланади:

терговга қадар текширувни амалга оширувчи органлар томонидан — шахсни наркологик касалликка чалинган деб топиш ҳақидаги масалани ҳал этиш учун;

суриштирув ва тергов, прокуратура ва суд органлари томонидан — Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 96-моддасига мувофиқ тиббий йўсиндаги мажбурлов чораларини қўллаш тўғрисидаги масалани ҳал этиш учун.

Наркологик касалликка чалинган шахсни мажбурий даволашга юбориш тўғрисидаги материалларни тайёрлаш.

Наркологик касалликка чалинган шахсни мажбурий даволашга юбориш тўғрисидаги материаллар наркология муассасаларининг, наркологик касалликка чалинган шахс оила аъзоларининг ёки қариндошларининг илтимосномалари асосида ички ишлар органлари томонидан тайёрланади ва расмийлаштирилади.

Наркологик касалликка чалинган шахсни мажбурий даволашга юбориш тартиби

Наркологик касалликка чалинган шахсни мажбурий даволашга юбориш тўғрисидаги қарор унинг яшаш жойидаги ёки наркология муассасаси жойлашган ердаги суд томонидан ушбу шахс ҳозирлигида қабул қилинади.

Наркологик касалликка чалинган шахснинг суд мажлисига келиши ички ишлар органлари ходими кузатувида амалга оширилади. Наркологик касалликка чалинган шахс рад этган тақдирда, қонунчиликка мувофиқ суднинг қарорига асосан мажбуран олиб келиш амалга оширилади.

Суднинг наркологик касалликка чалинган шахсни мажбурий даволашга юбориш тўғрисидаги қарори ўқиб эшиттирилган пайтдан эътиборан кучга киради ва ички ишлар органлари томонидан дарҳол ижро этилади.

Суднинг наркологик касалликка чалинган шахсни мажбурий даволашга юбориш тўғрисидаги қарори устидан ушбу қарор ўзига нисбатан чиқарилган шахс ёки унинг адвокати, қонуний вакили томонидан **72 соат ичида апелляция тартибида** шикоят қилиниши ёхуд прокурор томонидан протест келтирилиши мумкин.

Мажбурий даволашнинг давомийлиги наркологик касалликка чалинган шахс даволаш учун жойлаштирилган кундан эътиборан беш кунлик муддатда наркология муассасасининг тиббий комиссияси томонидан Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги тасдиқлайдиган клиник-ташхис қўйиш стандартлари ва даволаш баённомаларидан келиб чиққан ҳолда белгиланади.

Наркологик касалликка чалинган шахсни мажбурий даволаш шахс даволанаётган наркология муассасаси тиббий комиссиясининг қарори асосида тугатилади.

Наркологик касалликка чалинган шахсни мажбурий даволаш давомийлиги ўн саккиз ойдан кўп бўлиши мумкин эмас.

Суднинг наркологик касалликка чалинган шахсни мажбурий даволашга юбориш тўғрисидаги қонуний кучга кирган қарори ушбу шахс билан тузилган меҳнат шартномасини бекор қилиш учун асос бўлади.

Наркологик касалликларга чалинган шахсларни мажбурий даволаш учун мўлжалланган муассасалар

Наркологик касалликларга чалинган шахсларни мажбурий даволаш Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги тизимидаги тузилмасида мажбурий даволаш учун

бўлим ташкил этилган наркология муассасаларида ёки мажбурий даволаш учун мўлжалланган наркология шифохоналарида, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги жазони ижро этиш тизимининг ихтисослаштирилган муассасаларида амалга оширилади.

Мажбурий даволаш учун мўлжалланган наркология муассасаларида даволаш жараёнини ташкил этиш

Мажбурий даволаш учун мўлжалланган наркология муассасаларида даволаш жараёнини ташкил этиш Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан белгиланган тартибда амалга оширилади.

Мажбурий даволашни ўтказишга доир тиббий қарши кўрсатмалар Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан белгиланади.

Наркологик касалликларга чалинган, мажбурий даволаш учун мўлжалланган наркология муассасасида даволанаётган шахсларни муассасадан чиқариш асослари ва тартиби.

Наркологик касалликларга чалинган, мажбурий даволаш учун мўлжалланган наркология муассасасида даволанаётган шахслар:

мажбурий даволаш муддати тугагач ва шахс соғлиғининг клиник ҳолатини ҳисобга олган ҳолда;

мажбурий даволашни ўтказишга тўсқинлик қиладиган қўшимча оғир касалликлар аниқланганлиги сабабли муассасадан чиқарилади.

Мажбурий даволаш учун мўлжалланган наркология муассасасидан чиқарилган шахсларга улардан олиб қўйилган ҳужжатлар, пул маблағлари, моддий қимматликлар ва ашёлар қайтариб берилади.

Мажбурий даволаш учун мўлжалланган наркология муассасасининг маъмурияти наркологик касалликка чалинган шахс чиқарилишидан ўн кун олдин ички ишлар органларини, меҳнат органини, яшаш жойидаги наркология муассасасини чиқариб юборилган наркологик касалликка чалинган шахсларнинг маиший шароитларини яхшилашга ҳамда уларни ишга жойлаштиришга кўмаклашиш ва улар устидан кузатувни таъминлаш учун хабардор қилади.

Наркологик касалликларга чалинган, мажбурий даволаниб чиққан шахсларнинг касаллик қайталанишига қарши терапиядан ўтиши.

Наркологик касалликларга чалинган, мажбурий даволаниб чиққан шахслар наркология муассасасидан чиқарилганидан ёки жазони ижро этиш муассасасидан озод этилганидан кейин яшаш жойидаги наркология муассасаларида Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан белгиланган тартибда касаллик қайталанишига қарши терапиядан ўтиши шарт.

Ушбу модданинг биринчи қисмида кўрсатилган шахслар касаллик қайталанишига қарши терапиядан ўтишдан бош тортган тақдирда, ички ишлар органлари томонидан мажбурий равишда олиб келинади.

Мажбурий даволаниб чиққан шахсларни ишга жойлаштириш ва уларнинг маиший шароитларини яхшилаш.

Мажбурий даволаниб чиққан шахсларни ишга жойлаштириш ва уларнинг маиший шароитларини яхшилаш уларнинг яшаш жойи бўйича амалга оширилади ҳамда яшаш жойидаги маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органлари, ички ишлар органлари, меҳнат органлари ҳамда наркология муассасалари зиммасига юклатилади.

Наркологик касалликларга чалинган ва мажбурий даволанишга юборилган шахсларнинг аввалги яшаш жойи бўйича уй-жой майдонидан фойдаланиш ҳукуқи сақланиб қолади.

Наркологик экспертиза ва тиббий текширувдан ўтказиш.

Наркологик экспертиза наркология муассасаларида:

-терговга қадар текширувни амалга оширувчи орган мансабдор шахсининг, суриштирувчининг, терговчининг, прокурорнинг қарори ёки суднинг қарори асосида;

-мажбурий даволашга муҳтож шахсларга нисбатан ички ишлар органларининг ходимлари томонидан тайёрланган материаллар асосида ўтказилади.

Психоактив моддалар таъсиридан мастлик ҳолатини аниқлаш учун шахсларни тиббий текширувдан ўтказиш

Психоактив моддалар таъсиридан мастлик ҳолатини аниқлаш учун шахсларни тиббий текширувдан ўтказиш наркология диспансерлари ёки бошқа даволаш-профилактика муассасалари тузилмасида ташкил этилган махсус кабинетларда амалга оширилади, бундай муассасалар рўйхати Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги ёки унинг ҳудудий бўлинмалари томонидан белгиланади.

Психоактив моддалар таъсиридан мастлик ҳолатини аниқлаш учун шахсларни тиббий текширувдан ўтказиш нарколог шифокорлар ёки Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги белгиланган тартибда махсус тайёргарликдан ўтган бошқа ихтисосликдаги шифокорлар томонидан амалга оширилади.

Психоактив моддалар таъсиридан мастлик ҳолатини аниқлаш учун шахсларни тиббий текширувдан ўтказиш чоғида Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан рухсат этилган усуллар ва воситалардан фойдаланилади.

Психоактив моддалар таъсиридан мастлик ҳолатини аниқлаш учун шахсларни тиббий текширувдан ўтказишга ташкилий-услубий раҳбарлик наркологиya диспансерлари томонидан амалга оширилади.

4-савол. 2022-2026 йилларда Ўзбекистон Республикаси наркологиya хизматини янада ривожлантириш тўғрисидаги дастурида белгиланган чора-тадбирлар ва масъуллар.

Ўзбекистон Республикаси наркологиya хизматини янада ривожлантириш тўғрисидаги дастурида **20 та чора-тадбирлари** белгиланган бўлиб. Жумладан.

1. Ўзбекистон Республикасининг "Наркологик касалликлар профилактикаси ва уларни даволаш тўғрисида"ги Қонунига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш 2022 йил 1 сентябр кунига қадар бажарилиши белгиланган бўлиб, масъул Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Ички ишлар вазирлиги.

2. Наркологиya хизматининг замонавий тузилмаси, вазифалари ва эҳтиёжларидан келиб чиқиб, наркологиya муассасаларининг штат нормативларини қайтадан кўриб чиқиш 2022 йил 1 июль кунига қадар белгиланган бўлиб масъуллар. Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Молия вазирлиги, Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги.

3. Ўзбекистон Республикасининг "Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида"ги Қонуни асосида наркологик беморларни мажбурий даволаш ва профилактик кузатишни таъминлаш бўйича ахборот алмашиш ва ҳамкорлик қилиш учун 2022 йил 1 июль кунига қадар бажарилиши белгиланган бўлиб, масъул . Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Ички ишлар вазирлиги.

4. Наркологик касалликларга чалинган шахсларни ҳисобга олиш тизимини такомиллаштириш бунда . Қонуни талабларини инобатга олган ҳолда нодавлат тиббиёт ташкилотлари томонидан "Электрон соғлиқни сақлаш" ахборот тизими ягона комплекси доирасида наркологик касалликларга чалинган шахсларга кўрсатилган тиббий ёрдам юзасидан Соғлиқни сақлаш вазирлигига электрон ҳисобот тақдим этиш вазифалари 2022 йил 1 август кунига қадар белгиланган масъуллар Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Ички ишлар вазирлиги, Адлия вазирлиги, Бош прокуратура

5. Алкоголли ичимликлар, гиёҳвандлик воситалари таъсиридан ёки ўзгача тарзда маст ҳолатда бўлган шахсларни тиббий текширувдан ўтказиш тартибини такомиллаштириш, бунда 2022 йил 1 июль Соғлиқни сақлаш вазирининг буйруғини ишлаб чиқиш.

6.Илғор хорижий технологиялардан фойдаланган ҳолда наркологик беморларга ташхис қўйиш, уларни даволаш ва тиббий-ижтимоий реабилитация қилиш стандартлари ва клиник баённомаларини қайта кўриб чиқиш. 2022 йил 1 сентябр кунига қадар бажарилиши белгиланган бўлиб, масъул . Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Ички ишлар вазирлиги.

7. Алкоголли мастлик ҳолатида бўлиб, мустақил ҳаракатланиш қобилиятини йўқотган ёки ўзининг қаердалигини аниқ англаб етмайдиган шахсларга тиббий ёрдам кўрсатиш тартибини белгилаш. Бунда Алкоголли мастлик ҳолатида бўлиб, мустақил ҳаракатланиш қобилиятини йўқотган ёки ўзининг қаердалигини аниқ англаб етмайдиган шахсларни (алкоголдан оғир заҳарланиш ҳолатлари бундан мустасно) мастлик ҳолатида бўлган шахсларга тиббий ёрдам кўрсатиш туманлараро пунктларига етказиш ва уларга тиббий ёрдам кўрсатиш тартибини назарда тутилган. 2022 йил 1 сентябр кунига қадар бажарилиши белгиланган бўлиб, масъул . Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Ички ишлар вазирлиги.

Наркологик касалликларнинг олдини олиш, уларга эрта ташхис қўйиш, уларни даволаш ва наркологик беморларни тиббий-ижтимоий реабилитация қилиш фаолиятига тўхталамиз.

8. Психоактив моддаларни нотиббий мақсадда истеъмол қилиш хавф гуруҳини эрта аниқлаш ва профилактик ишларнинг самарали усуллари жорий этиш, наркология муассасаларининг соғлиқни сақлашнинг бирламчи бўғини муассасалари, таълим муассасалари, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари, мақалла фаоллари билан ўқув семинарларини ўтказиш орқали ҳамкорлик қилиш механизмини такомиллаштириш билан боғлиқ масалларга тўхталган.:

а) Педагоглар, ички ишлар ходимлари, маҳалла фаоллари учун психоактив моддалар истеъмол қилганлик белгиларини аниқлаш мавзусида ўқув семинарларни ўтказиш дастурини ишлаб чиқиш, тасдиқлаш ва режа асосида ташкил этиш;

б) Тиббиёт ходимларининг касбий малакасини ривожлантириш маркази наркология кафедрасида масофавий циклларда бирламчи бўғин шифокорларининг психоактив моддаларга қарам бўлган шахсларни эрта аниқлаш бўйича малакасини ошириш.

Бу борадаги ишлар 2022-2026 йилларда (ҳар йили 1 январгача тасдиқ ланади) Бюджетдан ажратилган маблағлар доирасида. Масъуллар Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Ички ишлар вазирлиги, Халқтаълими вазирлиги, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги, Маҳалла, Ёшлар ишлари агентлиги.

9. Болалар ва ўсмирлар ўртасида психоактив моддалар нотиббий истеъмолининг ҳамда ёшлар ўртасида гиёҳвандлик тарқалишининг олдини олиш мақсадида умумий ўрта ва ўрта махсус таълим муассасаларида "мактаб профилактикаси" тизимини жорий этиш.

а. Педагоглар ва мактаб психологлари учун психоактив моддаларга қарамликларнинг олдини олиш бўйича ўқув- услубий материаллар ишлаб чиқиш.

б. Педагоглар ва мактаб психологлари учун психоактив моддаларга қарамликнинг олдини олиш бўйича ўқув- семинарлари ташкил этиш.

в. Психоактив моддаларга қарамликнинг олдини олиш бўйича "мактаб профилактикаси" тизимини жорий этиш тўғрисида халқ таълими вазирининг буйруғини ишлаб чиқиш ва тасдиқлаш.

г. Профилактика дастурларини умумий ўрта ва ўрта махсус таълим муассасаларига пилот лойиҳаси сифатида жорий этиш, олинган натижаларни ўрганиш, таҳлил қилиш.

с. Умумий ўрта ва ўрта махсус таълим муассасаларида психоактив моддаларга

қарамликнинг олдини олиш бўйича профилактика тизимини кенг жорий этиш. 2022 йил 1 июль Режа-график асосида (ҳар йили 1 январгача тасдиқ ланади) 2022 йил 1 август 2022/2023 ўқув йили 2023-2026 йилларда. Масъуллар Халқтаълими вазирлиги, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги, Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Ички ишлар вазирлиги.

Замонавий ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда аҳолини психоактив моддаларнинг янги турлари тарқалганидан ва уларни истеъмол қилишнинг салбий оқибатларидан хабардор қилиш.

Наркологик касалликларга чалинган шахсларга ёрдам кўрсатиш тизимини такомиллаштириш.

- Оммавий ахборот воситалари (телевидение, радио, босма ва Интернет нашрлари) орқали кенг тарғибот ишларини олиб бориш.

- Ақоли, айниқса ёшлар орасида яширин наркоманияни барвақт аниқлаш, уни даволаш ва психологик ёрдам кўрсатишни ташкил қилиш мақсадида наркология диспансерлари ҳузурида "call- марказ"лар фаолиятини йўлга қўйиш. 2022-2026 йилларда медиа- режа асосида (ҳар йили 1 январгача тасдиқланади) 2022 йил якунига қадар. Масъуллар ССВ, ХТВ, ОваЎТВ, Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги, Ўзбекистон Миллий телерадиокомпанияси, Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги, ЁИА ССВ Соғлиқни сақлаш вазирлиги.

Психоактив моддаларга қарам бўлган ҳамда оғир руҳий ва соматик асоратларни бошидан ўтказаётган беморларга шошилинч наркологик ёрдам кўрсатиш тизимини ривожлантириш.

а) Психоактив моддаларга қарам бўлган ҳамда оғир руҳий ва соматик асоратларни

бошидан ўтказаетган беморлар учун интенсив терапия палаталарини ташкил этиш.

б) Республика ихтисослаштирилган наркология илмий-амалий тиббиёт маркази (кейинги ўринларда - Марказ)нинг барча ҳудудий филиалларини интенсив палата жиҳозлари билан таъминлаш. 2022-2024 йилларда Бюджетдан ажратилган маблағлар

ТРЕВОЖНОЕ РАССТРОЙСТВО

Наркология хизматини юқори малакали кадрлар билан таъминлаш, наркология соҳасида илмий тадқиқотлар қўламини ошириш доирасида

Тиббиёт олий таълим муассасалари ва Тиббиёт ходимларининг касбий малакасини ривожлантириш маркази кафедралари базасида бирламчи ихтисослик цикллари, магистратура, ва клиник ординатурада наркология, тиббий психология ва психотерапия соҳасида мутахассислар тайёрлаш ва мунтазам равишда уларнинг малакасини ошириш

а. Тошкент тиббиёт академияси, Тошкент педиатрия тиббиёт институти, Самарқанд давлат тиббиёт университети ва Тиббиёт ходимларининг касбий малакасини ривожлантириш марказининг тегишли кафедраларида наркология, тиббий психология ва психотерапия ихтисосликлари бўйича магистратура, клиник ординатура учун квота ўринлари сонини эҳтиёждан келиб чиқиб ошириш.

б. Тиббиёт ходимларининг касбий малакасини ривожлантириш марказининг наркология, тиббий психология ва ўсмирлар психопатологияси кафедрасида нарколог, тиббий психолог ва психотерапевт мутахассисларни бирламчи ихтисослаштириш 2022-2026 йилларга белгиланган. масъул Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги.

Тошкент шаҳар наркология диспансери (Марказнинг Тошкент шаҳар филиали) базасида ҳудудий наркология муассасаларининг ижтимоий ходимларини ўқитиш. масъул, Соғлиқни сақлаш вазирлиги

Наркологик касалликларнинг олдини олиш, уларни ташхислаш ва даволашнинг устувор йўналишлари бўйича наркология соҳасида фундамента, амалий ва инновацион илмий тадқиқотлар олиб бориш.

- Наркологик касалликларни эрта аниқлаш, ташхислаш ҳамда даволаш ва беморларни реабилитация қилиш борасидаги долзарб муаммоларни тадқиқ қилиш бўйича фундаментал, амалий ва инновацион тадқиқотлар, дастурлар ва лойиҳаларни амалга ошириш.

- Илмий тадқиқотлар натижаларини амалиётга кенг жорий этиш.

Марказнинг илмий- тадқиқот ишлари билан шуғулланадиган тузилмалари ходимлари меҳнатига ҳақ тўлаш, бино ва иншоотларни сақлаш харажатларини молиялаштириш, шунингдек, жорий харажатларини 2023 йилдан бошлаб Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан қоплашни ташкил қилиш юзасидан Вазирлар Маҳкамасига таклиф киритиш. Масъул, Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Инновацион ривожланиш вазирлиги, Марказ Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Молия вазирлиги

Марказ ва унинг филиаллари ходимларининг илмий салоҳиятини ошириш, тиббиёт соҳасидаги илғор хорижий амалиётга мос равишда уларнинг билим ва кўникмаларини ривожлантириш. Марказ ва унинг филиаллари ходимларини нуфузли хорижий тиббиёт муассасалари ва марказлари (Россиянинг В.П.Сербский номидаги психиатрия ва

наркология маркази ва бошқалар)га малака ошириш ва стажировка ўташ учун юбориш, шунингдек, етакчи хорижий мутахассисларни Марказга жалб этиш, маҳорат дарслари, вебинар, телемедицина амалиётини йўлга қўйиш. Масъул. Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Марказ

Марказда психофизиологик лаборатория ташкил этиш ва илмий тадқиқотлар ўтказиш. масъул Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Инвестициялар ва ташқи савдо вазирлиги, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар

Наркология муассасалари биноларида қурилиш-таъмирлаш ишларини олиб бориш ва уларни реконструкция қилиш. Тегишли маҳаллий ҳокимликлар билан биргаликда наркология хизмати муассасаларининг бино ва иншоотларини қуриш, реконструкция қилиш ва капитал таъмирлаш ишларини ҳар йилги Ўзбекистон Республикасининг ижтимоий ва ишлаб чиқариш инфратузилмасини ривожлантириш дастурига белгиланган тартибда киритиш чораларини кўриш. 2022-2026 йилларга

белгиланган. Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирлиги, Молия вазирлиги

Халқаро ҳамкорликни кенгайтириш

Халқаро ташкилотлар ва етакчи илмий марказлар билан ҳамкорликни мустаҳкамлаш ҳамда психоактив моддаларга қарамлик муаммолари бўйича биргаликда илмий тадқиқотлар ўтказиш:

- Нуфузли хорижий илмий, тиббиёт ташкилотлари билан ҳамкорлик меморандумларини тузиш;

- Доимий асосда ўзаро тажриба алмашишни йўлга қўйиш 2022-2026 йилларда. Масъул Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Ташқи ишлар вазирлиги, Марказ.

Халқаро ташкилотлар кўмагида наркология муассасалари ходимлари учун замонавий даволаш-реабилитация технологияларини жорий этиш бўйича тренинглар ташкил этиш. БМТнинг Наркотиклар ва жиноятчиликка қарши кураш бошқармаси (иСЮС), Европада хавфсизлик ва ҳамкорлик ташкилоти (ОСЕ) ва бошқа халқаро ташкилотлар билан ҳамкорликда зарур тадбирларни амалга ошириш 2022-2026 йилларга мўлжалланган бўлиб, масъул Соғлиқни сақлаш вазирлиги этиб белгитланган.

5-савол. 2022 йил якунига қадар наркологик беморларни ихтиёрий ва мажбурий даволаш учун наркология диспансерларида қўшимча ташкил этиладиган ўринлар фонди.

Т/р	Худудлар	Жами қўшимча ташкил этиладиган ўринлар	Шундан:	
			Мажбурий даволаш учун	Ихтиёрий даволаш учун
1	Қорақалпоғистон Рес.	30	20	10
2	Андижон вилояти	20	20	
3	Бухоро вилояти	40	30	10
4	Жиззах вилояти	10		10
5	Қашқадарё вилояти	30	30	
6	Навоий вилояти	30	20	10
7	Наманган вилояти	40	20	20
8	Самарқанд вилояти	40	20	20
9	Сурхондарё вилояти			
10	Сирдарё вилояти	30	15	15
11	Тошкент вилояти	60	40	20
12	Фарғона вилояти	10		10
13	Хоразм вилояти	30	20	10
14	Тошкент шаҳри	40	30	10
15	Республика ихтисослаштирилган наркология илмий-амалий тиббиёт маркази	20		20
Жами:		430	265	165

Мазкур қарорнинг 4-илоvasида Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ҳамда Тошкент шаҳрининг туман (шаҳар) тиббиёт бирлашмалари таркибида мастлик ҳолатида бўлган шахсларга тиббий ёрдам кўрсатиш туманлараро пунктларининг рўйхати тасдиқланган.

Жумладан, 2022 йилнинг якунига қадар туман пунктлари ва туманлараро пунктларига бириктирилган туман ҳамда шаҳарларга бириктирилган рўйхати белгиланган. Улар:

Қорақалпоғистон Республикасининг туманлараро пунктлари жами бўлиб 12 тани ташкил этади, шундан, Республика ихтисослаштирилган наркология илмий-амалий тиббиёт маркази Қорақалпоғистон Республикаси ҳудудий филиалига Нукус шаҳри, Хўжайли тумани тиббиёт бирлашмасига Тахиатош тумани Хўжайли тумани, Нукус тумани тиббиёт бирлашмасига Нукус тумани, Тўрткўл тумани тиббиёт бирлашмасига Беруний тумани Тўрткўл тумани, Элликқалъа тумани тиббиёт бирлашмасига Элликқалъа тумани, Қўнғирот тумани тиббиёт бирлашмасига Мўйноқтумани Қўнғирот тумани, Қонликўл тумани тиббиёт бирлашмасига Қонликўл тумани, Шуманай тумани тиббиёт бирлашмасига Шуманай тумани, Чимбой тумани тиббиёт бирлашмасига Чимбой тумани, Қораўзак тумани тиббиёт бирлашмасига Қораўзак тумани Тахтақўпир тумани, Кегейли тумани тиббиёт бирлашмасига Кегейли тумани Бўзатов тумани, Амударё тумани тиббиёт бирлашмасига Амударё тумани бириктирилган.

Андижон вилоятида 7 та туманлараро пунктлар ташкил этилиб, шундан, РИНИАТМ Андижон вилояти ҳудудий филиалига Андижон шаҳри Андижон тумани Олтинкўл тумани, Бўстон тумани тиббиёт бирлашмасига Бўстон тумани Шаҳрихон тумани, Асака тумани тиббиёт бирлашмасига Асака тумани Марҳамат тумани, Балиқчи тумани тиббиёт бирлашмасига Балиқчи тумани Улуғнор тумани, Пахтаобод тумани тиббиёт бирлашмасига Пахтаобод тумани Избоскан тумани, Қўрғонтепа тумани тиббиёт бирлашмасига Қўрғонтепа тумани Хонобод шаҳри Қорасув шаҳри, Жалакудуктумани тиббиёт бирлашмасига Жалакудук тумани Хўжаобод тумани Булоқбоши тумани бириктирилган.

Бухоро вилоятида жами 8 та туманлараро пунктлар ташкил этилиб, шундан, РИНИАТМ Бухоро вилояти ҳудудий филиалига Бухоро шаҳри, Қорақўл тумани тиббиёт бирлашмасига Қорақўл тумани Олот тумани, Жондор тумани тиббиёт бирлашмасига Жондор тумани, Ѓиждувон тумани тиббиёт бирлашмасига Ѓиждувон тумани, Вобкент тумани тиббиёт бирлашмасига Вобкенттумани Шофиркон тумани, Ромитан тумани тиббиёт бирлашмасига Ромитан тумани Пешкў тумани, Бухоро тумани тиббиёт бирлашмасига Бухоро тумани, Когон шаҳри тиббиёт бирлашмасига Қоровулбозор тумани Когон тумани Когон шаҳри бириктирилган.

Жиззах вилоятида жами 4 та туманлараро пунктлар ташкил этилиб, шундан, РИНИАТМ Жиззах вилояти ҳудудий филиалига Пахтакор тумани Арнасой тумани Дўстлик тумани Мирзачўл тумани, Зомин тумани тиббиёт бирлашмасига Янгиобод тумани Зарбдор тумани Зомин тумани, Шароф Рашидов тумани тиббиёт бирлашмасига Шароф Рашидов тумани Жиззах шаҳри Бахмал тумани Ғаллаорол тумани, Фориш тумани тиббиёт бирлашмасига Фориш тумани Зафаробод тумани бириктирилган.

Қашқадарё вилоятида 9 та туманлараро пунктлар ташкил этилиб, шундан, РИНИАТМ Қашқадарё вилояти ҳудудий филиалига Қарши шаҳри Қарши тумани Нишон тумани, Миришкор тумани тиббиёт бирлашмасига Миришкор тумани, Китоб тумани тиббиёт бирлашмасига Китоб тумани Шаҳрисабз шаҳри Шаҳрисабз тумани, Яккабоғ тумани тиббиёт бирлашмасига Яккабоғ тумани, Ғузор тумани тиббиёт бирлашмасига Ғузор тумани Қамаш тумани, Деҳқонобод тумани тиббиёт бирлашмасига Деҳқонобод тумани, Косон тумани тиббиёт бирлашмасига Косон тумани Касби тумани, Муборак тумани тиббиёт бирлашмасига Муборак тумани, Чироқчи тумани тиббиёт бирлашмасига Чироқчи тумани Кўкдала тумани бириктирилган.

Навоий вилоятида 9 та туманлараро пунктлар ташкил этилиб, шундан, РИНИАТМ Навоий вилояти ҳудудий филиалига Навоий шаҳри Кармана тумани, Зарафшон шаҳри тиббиёт бирлашмасига Зарафшон шаҳри Томди тумани, Учқудук шаҳри тиббиёт бирлашмасига Учқудук шаҳри Учқудуктуман, Хатирчи тумани тиббиёт

бирлашмасига Хатирчи тумани, Нурота тумани тиббиёт бирлашмасига Нурота тумани Ғозгон шаҳри, Қизилтепа тумани тиббиёт бирлашмасига Қизилтепа тумани, Навбаҳор тумани тиббиёт бирлашмасига Навбаҳор тумани, Конимех тумани тиббиёт бирлашмасига Конимех тумани бириктирилган.

Наманган вилоятида 9 та туманлараро пунктлар ташкил этилиб, шундан, РИНИАТМ Наманган вилояти ҳудудий филиалига Наманган шаҳри Давлатобод тумани Янги Наманган тумани, Тўрақўрғон тумани тиббиёт бирлашмасига Тўрақўрғон тумани, Наманган тумани тиббиёт бирлашмасига Наманган тумани, Янгиқўрғон тумани тиббиёт бирлашмасига Янгиқўрғон тумани Чортоқ тумани, Косонсой тумани тиббиёт бирлашмасига Косонсой тумани, Норин тумани тиббиёт бирлашмасига Норин тумани, Учқўрғон тумани тиббиёт бирлашмасига Учқўрғон тумани Уйчи тумани, Поп тумани тиббиёт бирлашмасига Поп тумани Чуст тумани, Мингбулоқ тумани тиббиёт бирлашмасига Мингбулоқ тумани бириктирилган.

Самарқанд вилоятида 10 та туманлараро пунктлар ташкил этилиб шундан, РИНИАТМ Самарқанд вилояти ҳудудий филиалига Самарқанд шаҳри Жомбой тумани Пастдарғом тумани, Булунғур тумани тиббиёт бирлашмасига Булунғур тумани, Тайлоқ тумани тиббиёт бирлашмасига Самарқанд тумани Тайлоқ тумани, Ургут тумани тиббиёт бирлашмасига Ургут тумани, Пайариқ тумани тиббиёт бирлашмасига Пайариқ тумани, Иштихон тумани тиббиёт бирлашмасига Иштихон тумани Оқдарё тумани, Қўшрабат тумани тиббиёт бирлашмасига Қўшрабат тумани, Каттақўрғон шаҳри тиббиёт бирлашмасига Каттақўрғон шаҳри Каттақўрғон тумани Нарпай тумани, Пахтачи тумани тиббиёт бирлашмасига Пахтачи тумани, Нуробод тумани тиббиёт бирлашмасига Нуробод тумани бириктирилган.

Сурхондарё вилоятида 9 та ташкил этилиб, шундан, РИНИАТМ Сурхондарё вилояти ҳудудий филиалига Термиз шаҳри Термиз тумани Жарқўрғон тумани, Денов тумани тиббиёт бирлашмасига Денов тумани Денов шаҳри, Сариосиё тумани тиббиёт бирлашмасига Сариосиё тумани Узун тумани, Шўрчи тумани тиббиёт бирлашмасига Шўрчи тумани Олтинсой тумани, Қумқўрғон тумани тиббиёт бирлашмасига Қумқўрғон тумани, Қизириқ тумани тиббиёт бирлашмасига Бандихон тумани Қизириқтумани, Шеробод тумани тиббиёт бирлашмасига Ангор тумани Шеробод тумани, Бойсун тумани тиббиёт бирлашмасига Бойсун тумани, Музработ тумани тиббиёт бирлашмасига Музработ тумани бириктирилган.

Сирдарё вилояти РИНИАТМ Сирдарё вилояти ҳудудий филиалига Гулистон шаҳри Мирзаобод тумани, Гулистон тумани тиббиёт бирлашмасига Гулистон тумани, Сирдарё тумани тиббиёт бирлашмасига Сайхунобод тумани Сирдарё тумани, Сардоба тумани тиббиёт бирлашмасига Оқолтин тумани Сардоба тумани, Боёвуттумани тиббиёт бирлашмасига Ширин шаҳри Боёвут тумани, Янгиер шаҳри тиббиёт бирлашмасига Ховос тумани Янгиер шаҳри бириктирилган.

Тошкент вилояти РИНИАТМ Тошкент вилояти ҳудудий филиалига Ангрен шаҳри Оҳангарон тумани, Бекобод тумани тиббиёт бирлашмасига Бекобод тумани Бекобод

шаҳри, Бўка тумани тиббиёт бирлашмасига Бўка тумани Оққўрғон тумани, Олмалик шаҳар тиббиёт бирлашмасига Олмалик шаҳри Оҳангарон шаҳри, Нурафшон шаҳри тиббиёт бирлашмасига Нурафшон шаҳри Пискент тумани Ўрта Чирчиқ тумани, Чирчиқ шаҳри тиббиёт бирлашмасига Чирчиқ шаҳри Бўстонлик тумани Қибрай тумани, Паркент тумани тиббиёт бирлашмасига Паркент тумани Юқоричирчиқ тумани, Янгийўл шаҳри тиббиёт бирлашмасига Янгийўл шаҳри Куйичирчиқ тумани Янгийўл тумани Чиноз тумани, Тошкент тумани тиббиёт бирлашмасига Зангиота тумани Тошкент тумани бириктирилган.

Фарғона вилояти РИНИАТМ Фарғона вилояти ҳудудий филиалига Фарғона шаҳри Кувэсой шаҳри, Фарғона тумани тиббиёт бирлашмасига Фарғона тумани, Боғдод тумани тиббиёт бирлашмасига Риштон тумани Боғдод тумани, Сўх тумани тиббиёт бирлашмасига Сўх тумани, Фарғона вилояти Қўқон шаҳри 2-сонли наркология диспансерига Қўқон шаҳри Учкўприк тумани Бувайда тумани, Данғара тумани тиббиёт бирлашмасига Данғара тумани, Ўзбекистон тумани тиббиёт бирлашмасига Ўзбекистон тумани Фурқат тумани, Бешариқ тумани тиббиёт бирлашмасига Бешариқтумани, Марғилон шаҳри тиббиёт бирлашмасига Марғилон шаҳри Қўштепа тумани, Ёзёвон тумани тиббиёт бирлашмасига Ёзёвон тумани, Олтиариқтумани тиббиёт бирлашмасига Олтиариқ тумани, Тошлок тумани тиббиёт бирлашмасига Тошлоктумани Кува тумани бириктирилган.

Хоразм вилояти РИНИАТМ Хоразм вилояти ҳудудий филиалига Хива шаҳри Хива тумани, Урганч шаҳри тиббиёт бирлашмасига Урганч шаҳри Урганч тумани, Қўшқўпир тумани тиббиёт бирлашмасига Қўшқўпир тумани Шовоттумани, Янгибозор тумани тиббиёт бирлашмасига Янгибозор тумани Гурлан тумани, Ҳазорасп тумани тиббиёт бирлашмасига Ҳазорасп тумани Тупроққалъа тумани, Хонқа тумани тиббиёт бирлашмасига Хонқа тумани Янгиариқтумани, Боғот тумани тиббиёт бирлашмасига Боғоттумани бириктирилган.

Тошкент шаҳар Республика шошилинич тиббий ёрдам илмий марказига Тошкент шаҳри, 4-сонли шаҳар клиник шифохонасига Тошкент шаҳри, 7-сонли шаҳар клиник шифохонасига Тошкент шаҳри, Ибн Сино номли шаҳар 1-сон клиник шифохонасига Тошкент шаҳри 2023 - 2024 йилларда ташкил этилади.

Қорақалпоғистон Республикаси Мўйноқ тумани тиббиёт бирлашмасига Мўйноқтумани, Тахтақўпир тумани тиббиёт бирлашмасига Тахтақўпир тумани

Андижон вилояти Шаҳрихон тумани тиббиёт бирлашмасига Шаҳрихон шаҳри

Бухоро вилояти Шофиркон тумани тиббиёт бирлашмасига Шофиркон тумани

Қашқадарё вилояти Қамаш тумани тиббиёт бирлашмасига Қамаш тумани, Нишон тумани тиббиёт бирлашмасига Янги Нишон шаҳарчаси

Наманган вилояти Чуст тумани тиббиёт бирлашмасига Чуст тумани

Самарқанд вилояти Пастдарғом тумани тиббиёт бирлашмасига Пастдарғом тумани,

Сурхондарё вилояти Жарқўрғон тумани тиббиёт бирлашмасига Жарқўрғон тумани, Ангор тумани тиббиёт бирлашмасига Ангор тумани, Олтинсой тумани тиббиёт бирлашмасига Олтинсой тумани

Сирдарё вилояти Сайхунобод тумани тиббиёт бирлашмасига Сайхунобод тумани

Тошкент вилояти Ўртачирчиқ тумани тиббиёт бирлашмасига Ўртачирчиқтумани, Бўстонликтумани тиббиёт бирлашмасига Ғазалкент шаҳри, Зангиота тумани тиббиёт бирлашмасига Зангиота тумани

Фарғона вилояти Риштон тумани тиббиёт бирлашмасига Риштон тумани, Кува тумани тиббиёт бирлашмасига Кува тумани, Учкўприк тумани тиббиёт бирлашмасига Учкўприк тумани

Хоразм вилояти Урганч тумани тиббиёт бирлашмасига Урганч тумани, Тупроққалъа тумани тиббиёт бирлашмасига Тупроққалъа тумани.

Тиббиёт бирлашмалари таркибида 53 та мастлик ҳолатида бўлган шахсларга тиббий ёрдам кўрсатиш туманлараро пунктларининг штат бирликлари Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ҳамда Тошкент шаҳри маҳаллий бюджетлари ҳисобидан

(худудий ички ишлар органлари учун маҳаллий бюджетлар ҳисобидан киритилиши мумкин бўлган чекланган штат бирликларини сақлаш маблағлари доирасида) киритилади.

Қолган 61 та пунктларнинг фаолияти 2022 йилда худудий соғлиқни сақлаш тизими ташкилотларининг умумий ўринлари ва штат бирликлари доирасида ташкил этилади.

Соғлиқни сақлаш вазирлиги пунктлар ҳамда уларга бириктирилган туман ва шаҳарлар рўйхатига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш, шунингдек, пунктлар сонини кенгайтириш ҳуқуқига эга.

2023-2024 йилларда пунктлар Соғлиқни сақлаш вазирлиги ва Молия вазирлиги билан биргаликда Ички ишлар вазирлигининг таклифларига асосан, эҳтиёждан келиб чиқиб, қўшимча равишда босқичма-босқич ташкил этилади.

Мустақил таълим учун топшириқ:

1. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 27 октябрдаги “Наркологик касалликлар профилактикаси ва уларни даволаш тўғрисида”ги ЎРҚ-644-сон қонунини ўқиб ўрганиш.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 17 майдаги “Аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-244-сон қарорини ўзлаштириш.

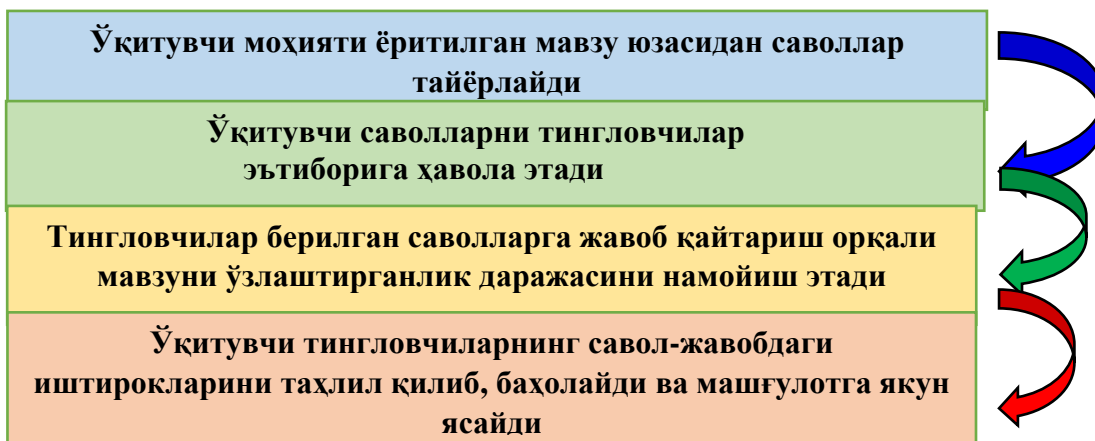
СЕМИНАР МАШҒУЛОТИ (2 соат)

1.3.Мавзу: Аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиш тизимини янада такомиллаштириш борасида ички ишлар органларига белгиланган устувор йўналишлар.

Ушбу ўқув машғулоти “*Савол-жавоб*” интерфаол методидан фойдаланиш орқали ўтказилади.

«Савол-жавоб» методи мавзунинг тингловчилар томонидан ўзлаштирилиш даражасини аниқлашга ёрдам беради. Уни қўллашнинг самарадорлиги савол-жавобларнинг аниқ, қисқа ва тушунарли тарзда ифода этилиши, айнан мавзуга доир бўлишига боғлиқ.

Таълим жараёнида методни қўллаш куйидаги тартибда амалга оширилади:

Ўқув машғулотнинг саволлари:

1-ўқув савол. Наркологик ёрдам соҳасини тартибга солиш тушунчаси ва ҳуқуқий асослар.

2-ўқув савол. Аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиш ва наркологик касалликка чалинган шахсларга ёрдам кўрсатиш асослари.

3-ўқув савол. Наркологик касалликларга чалинган шахсларни мажбурий даволаш тартиби.

САВОЛ-ЖАВОБ УСУЛИ:

Савол: Наркологик ёрдам соҳасини тартибга солиш тушунчаси ва ҳуқуқий асослари қабул қилинди?

Жавоб: Қуйидаги ҳуқуқий асослар қабул қилинган.

1. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 27 октябрдаги “Наркологик касалликлар профилактикаси ва уларни даволаш тўғрисида”ги ЎРҚ-644-сон қонуни.

2. Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 апрелдаги “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги ЎРҚ-371-сон қонун

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 17 майдаги “Аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-244-сон қарор;

Савол: Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг наркологик ёрдам соҳасидаги ваколатларини айтиб беринг?

Жавоб: Қонунга асосан улар қуйидагилардан иборат:

наркологик ёрдам соҳасидаги давлат сиёсатини амалга оширади;

наркологик ёрдам соҳасидаги давлат дастурларини ҳамда бошқа дастурларни ишлаб чиқади ва амалга оширади;

наркологик ёрдам соҳасидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ишлаб чиқишда иштирок этади;

мамлакатдаги наркологик вазиятни ўрганади, наркологик касалликлар тарқалганлиги таҳлилини амалга оширади;

наркологик ёрдам кўрсатиш соҳасида кадрларни тайёрлашни, қайта тайёрлашни ҳамда уларнинг малакасини оширишни таъминлайди;

наркологик касалликларга чалинган шахсларни эрта аниқлаш, уларга маслаҳат бериш, уларни тиббий текширувдан ўтказиш, даволаш, профилактика ва диспансер кузатувига олиш ҳамда тиббий-ижтимоий реабилитация қилиш бўйича фаолиятни амалга оширади;

наркологик касалликларга чалинган шахсларнинг ижтимоий мослашувига ва қайта ижтимоийлашувига доир тадбирларни амалга оширишда иштирок этади;

шошилиш тиббий ёрдам кўрсатилишини ва наркологик касалликларнинг соматик асоратларини тегишли ихтисослашувдаги даволаш-профилактика муассасаларида даволашни таъминлайди;

аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиш самарадорлиги мониторингини амалга оширади;

наркологик касалликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи бошқа органлар ҳамда муассасалар билан ҳамкорлик қилади.

Савол: Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг наркологик ёрдам соҳасидаги ваколатларини тушинтириб ўтинг?

Жавоб: Қонунга асосан улар қуйидагилардан иборат:

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги:

наркологик ёрдам соҳасидаги давлат дастурларини ишлаб чиқишда ҳамда амалга оширишда иштирок этади;

наркологик ёрдам соҳасидаги тармоқ дастурларини ишлаб чиқади, тасдиқлайди ва амалга оширади;

фуқароларнинг, аввало ёшларнинг психоактив моддаларни нотиббий равишда истеъмол қилишига имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлайди ва бартараф этади;

психоактив моддаларни истеъмол қилувчи шахсларни аниқлайди ва уларни тиббий текширувдан ўтишга олиб боради;

соғлиқни сақлаш органлари ва муассасаларининг хулосалари асосида наркологик касалликларга чалинган шахсларни профилактик ҳисобга олишни амалга оширади;

наркологик касалликларга чалинган шахсларни мажбурий даволашга юбориш учун ҳужжатларнинг расмийлаштирилишини таъминлайди, шунингдек ушбу шахсларни суднинг қонуний кучга кирган қарори асосида наркология муассасаларига олиб боришга кўмаклашади;

Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг [96-моддасига](#) мувофиқ ўзига нисбатан тиббий йўсиндаги мажбурлов чоралари қўлланилган шахсларни жазони ижро этиш тизимининг ихтисослаштирилган муассасаларида мажбурий даволашни амалга оширади;

наркологик касалликларга чалинган, наркология муассасаларида даволаниб чиққан, шу жумладан мажбурий тарзда даволаниб чиққан шахслар устидан кузатувни ташкил этади ҳамда уларни ишга жойлаштиришга ва уларнинг маиший мослашувига кўмаклашади;

наркологик касалликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи ҳамда наркологик ёрдам кўрсатувчи бошқа органлар ва муассасалар билан ҳамкорлик қилади.

Савол: Маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органларининг наркологик ёрдам соҳасидаги ваколатларини айтиб беринг?

Жавоб: Қонунга асосан улар куйидагилардан иборат:

Маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органлари:

наркологик ёрдам соҳасидаги давлат дастурларини ишлаб чиқишда ҳамда амалга оширишда иштирок этади;

наркологик ёрдам соҳасидаги ҳудудий дастурларни ишлаб чиқади, тасдиқлайди ва амалга оширади;

тегишли ҳудудда наркологик касалликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи ҳамда унда иштирок этувчи органлар ва муассасаларнинг фаолиятини мувофиқлаштиришни ҳамда ҳамкорлигини таъминлайди;

наркологик ёрдам кўрсатувчи тиббиёт муассасалари тармоғини ривожлантириш учун зарур шарт-шароитларни ва инфратузилмани яратади;

наркология муассасалари қошида ишлаб чиқариш, қишлоқ хўжалиги ва хунармандчилик фаолиятига ихтисослаштирилган корхоналарни ташкил этишга, шу жумладан давлат-хусусий шериклик шартлари асосида ташкил этишга кўмаклашади, уларнинг инфратузилмасини ривожлантириш учун инвестицияларни жалб этишга кўмаклашади;

наркологик касалликларга чалинган, наркология муассасаларида даволаниб чиққан, шу жумладан мажбурий тарзда даволаниб чиққан шахсларни ишга жойлаштиришга ва уларнинг маиший мослашувига доир тадбирларни амалга оширади.

2-ўқув савол. Аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиш ва наркологик касалликка чалинган шахсларга ёрдам кўрсатиш асослари.

Савол: Аҳолига наркологик ёрдам кўрсатувчи соғлиқни сақлаш муассасалари тушунчасини айтиб беринг?

Жавоб: Давлат соғлиқни сақлаш тизимининг наркология муассасалари ёки «Наркология» ихтисослиги бўйича тиббий фаолиятни амалга ошириш учун лицензияга эга бўлган хусусий тиббиёт муассасалари аҳолига наркологик ёрдам кўрсатади.

Наркология диспансерлари Қорақалпоғистон Республикасида, вилоятларда, Тошкент шаҳрида, шунингдек мамлакатнинг йирик шаҳарларида республика, вилоят, шаҳар ёки туманлараро даражада мустақил даволаш-профилактика муассасалари сифатида ташкил этилади.

Амбулатория шароитларидаги наркологик ёрдам туман (шаҳар) кўп тармоқли марказий поликлиникалари тузилмасида ташкил этилган наркология кабинетлари томонидан кўрсатилади.

Стационар шароитлардаги наркологик ёрдам Республика ихтисослаштирилган наркология илмий-амалий тиббиёт маркази, наркология диспансерлари, психоневрология муассасаларининг наркология бўлимлари, мажбурий даволаш учун мўлжалланган наркология шифохоналари, наркология диспансерларининг мажбурий даволаш учун мўлжалланган бўлимлари томонидан кўрсатилади.

Психоактив моддалардан ўткир заҳарланиш чоғида шошилинч тиббий ёрдам ҳудудий шошилинч тиббий ёрдам марказлари томонидан кўрсатилади.

Савол: Наркологик касалликлар профилактикаси тушунчасини айтиб беринг?

Жавоб: Наркологик касалликлар профилактикаси психоактив моддаларнинг тарқалишига ва нотиббий равишда истеъмол қилинишига, шу жумладан алкогольни сууистеъмол қилишга имкон берувчи сабаблар ҳамда шарт-шароитларни аниқлаш ва бартараф этишга,

уларнинг шахсий, ижтимоий ва тиббий салбий оқибатларининг олдини олишга қаратилган ижтимоий, маърифий ҳамда тиббий-психологик тадбирлар мажмуидан иборатдир.

Савол: Аҳолига наркологик ёрдам кўрсатувчи соғлиқни сақлаш муассасалари вазифаларини тушинтириб беринг?

Жавоб: Давлат соғлиқни сақлаш тизимининг наркология муассасалари ёки «Наркология» ихтисослиги бўйича тиббий фаолиятни амалга ошириш учун лицензияга эга бўлган хусусий тиббиёт муассасалари аҳолига наркологик ёрдам кўрсатади.

Наркология диспансерлари Қорақалпоғистон Республикасида, вилоятларда, Тошкент шаҳрида, шунингдек мамлакатнинг йирик шаҳарларида республика, вилоят, шаҳар ёки туманлараро даражада мустақил даволаш-профилактика муассасалари сифатида ташкил этилади.

Амбулатория шароитларидаги наркологик ёрдам туман (шаҳар) кўп тармоқли марказий поликлиникалари тузилмасида ташкил этилган наркология кабинетлари томонидан кўрсатилади.

Стационар шароитларидаги наркологик ёрдам Республика ихтисослаштирилган наркология илмий-амалий тиббиёт маркази, наркология диспансерлари, психоневрология муассасаларининг наркология бўлимлари, мажбурий даволаш учун мўлжалланган наркология шифохоналари, наркология диспансерларининг мажбурий даволаш учун мўлжалланган бўлимлари томонидан кўрсатилади.

Психоактив моддалардан ўткир заҳарланиш чоғида шошилишч тиббий ёрдам ҳудудий шошилишч тиббий ёрдам марказлари томонидан кўрсатилади.

3-ўқув савол. Наркологик касалликларга чалинган шахсларни мажбурий даволаш тартиби.

Савол: Наркологик касалликларга чалинган шахсларнинг ҳуқуқларини айтиб беринг?

Жавоб: Наркологик касалликка чалинган шахслар қуйидаги ҳуқуқларга эга:

ўз ҳуқуқлари, ўзидаги мавжуд наркологик касалликларнинг хусусияти, қўлланиладиган даволаш ва реабилитация қилиш усуллари тўғрисида ахборот олиш;

даволашни амалга ошириш шароитларини (амбулатория ёки стационар), даволовчи таъсир ўтказиш ҳажми ва усулларини танлашда, даволаш ва реабилитация қилишнинг якка тартибдаги режасини тузишда иштирок этиш, бундан ушбу Қонуннинг 5-бобида ва Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг [96-моддасида](#) назарда тутилган ҳоллар мустасно;

наркология муассасаси билан тиббий ёрдам ва реабилитация ёрдамини кўрсатиш тўғрисида ёзма шартнома тузиш, бундан ушбу Қонуннинг [5-бобида](#) ва Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг [96-моддасида](#) назарда тутилган ҳоллар мустасно;

тиббий воситалар ва усулларни синаш, илмий тадқиқотлар ёки ўқув жараёнида ўзидан объект сифатида фойдаланилишига, шунингдек фото-, видео - ёхуд кинотасвирга олинишга олдиндан ёзма розилик бериш ёки уни рад этиш, шу жумладан исталган босқичда рад этиш;

таклиф қилинаётган даволанишни рад этиш ёки уни исталган босқичда тўхтатиш, бундан ушбу Қонуннинг [25-моддасида](#) ва Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг [96-моддасида](#) назарда тутилган ҳоллар мустасно;

наркология муассасасининг раҳбарига ёки бошқа мансабдор шахсига, юқори турувчи соғлиқни сақлаш органига ёки судга мурожаат қилиш, ўз ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш учун адвокатни ёхуд қонуний вакилини жалб этиш.

Савол: Соғлиқни сақлаш тизими муассасаларида профилактика кузатуви (профилактик ҳисобга олиш) тушинчасини айтиб беринг?

Жавоб: Профилактика кузатуви (профилактик ҳисобга олиш) алкоғолни мунтазам равишда истеъмол қилувчи, гиёҳвандлик воситаларини ёки бошқа психоактив моддаларни ҳар замонда истеъмол қилувчи шахсларда руҳан ва жисмонан қарамликнинг клиник белгиларисиз нарқологик касаллик ривожланишининг олдини олиш мақсадида нарқология муассасалари томонидан амалга

оширилади.

Савол: Соғлиқни сақлаш тизими муассасаларида профилактика диспансер кузатуви (диспансер ҳисобига олиш) тушинчасини айтиб беринг?

Жавоб: Профилактика кузатуви (профилактик ҳисоб) остидаги шахсларга нисбатан психоактив моддаларга руҳан ва жисмонан қарамликнинг шаклланиши хавфига доир омилларни бартараф этишга қаратилган тиббий, педагогик, психологик, психотерапевтик ва ижтимоий чора-тадбирлар мажмуи амалга оширилади.

Нарқологик касалликларга чалинган шахсларнинг диспансер кузатуви (диспансер ҳисобига олиш) нарқология муассасалари томонидан уларга психоактив моддаларни нотиббий равишда истеъмол қилишдан тийилишни ва нарқологик касалликнинг тиббий-ижтимоий оқибатларининг олдини олишини таъминлайдиган малакали нарқологик ёрдам кўрсатиш мақсадида амалга оширилади.

Савол: Мажбурий диспансер кузатуви (диспансер ҳисобига) қандай тоифадаги шахслар олинади?

Жавоб: шахсиятида нарқологик касаллик билан боғлиқ бўлган аниқ кўриниб турган ўзгаришлар бўлган шахслар;

алкоғолли ёки заҳарланиш натижасидаги психозларни бошдан кечирган шахслар;

нарқологик касалликларга чалинган, нарқологик ёрдам сўраб мурожаат қилгунига қадар, даволаниш даврида ёки даволаниш тугалланганидан кейин ғайриижтимоий хулқ-атвор белгиларини намоён этувчи шахслар;

бир йил мобайнида икки ва ундан ортиқ марта психоактив моддалар таъсиридан мастлик ва (ёки) ўткир заҳарланиш ҳолатида тиббиёт муассасаларига олиб келинган шахслар;

жазони ижро этиш муассасаларидан озод қилинган, нарқологик касалликлари туфайли ўзига нисбатан тиббий йўсиндаги мажбурлов чоралари қўлланилган шахслар;

нарқология муассасасида даволаниб чиққанидан кейин бир йил мобайнида нарқологик касаллиги икки мартадан ортиқ қайталанган шахслар.

Савол: Нарқологик диспансер ҳисобига олиш қўйиш қарори кимлар томонидан қабул қилинади?

Жавоб: Диспансер ҳисобига қўйиш ҳақидаги қарор нарқология муассасасининг тиббий комиссияси томонидан қабул қилинади.

Савол: Профилактика кузатуви (профилактик ҳисобга олиш) ва диспансер кузатуви (диспансер ҳисобига олиш) тартиби қайси вазирлик томонидан белгиланади?

Жавоб: Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан белгиланади.

Савол: Нарқологик касалликка чалинган шахснинг даволанишга розилиги тушунчасини айтиб беринг?

Жавоб: Шифокор даволанишга ёзма розилик олиш учун нарқологик касалликка чалинган шахсга ёки унинг қонуний вакилига касалликнинг хусусияти, даволашнинг мақсади ва усуллари, даволашнинг давомийлиги тўғрисида, шунингдек юзага келиш эҳтимоли бўлган асоратлар хавфи, ножўя таъсирлар ва қутилаётган натижалар ҳақида ахборот бериши шарт. Даволаниш учун ёзма розилик тиббий ҳужжатларга қўшиб қўйилади.

Савол: Нарқологик ёрдамни рад этиш тартибини тушинтириб беринг?

Жавоб: Наркологик касалликларга чалинган шахслар наркологик ёрдамни рад этиши мумкин.

Наркологик ёрдамни рад этиш наркологик касалликка чалинган шахснинг ёки унинг қонуний вакилининг аризаси билан расмийлаштирилиб, даволовчи шифокор ва бўлим мудирининг имзолари билан тасдиқланади.

Наркологик ёрдамни рад этган шахсларга ёки уларнинг қонуний вакилларига наркологик ёрдамни рад этишнинг эҳтимол тутилган оқибатлари тўғрисида тушунтирилиши керак.

Наркологик касалликка чалинган шахсни наркологик ёрдам олишни рад этишга мажбурлашга йўл қўйилмайди.

Савол: Наркологик касалликка чалинган шахсга ўзининг ёзма розилигисиз ёки қонуний вакилининг ёзма розилигисиз наркологик ёрдам кўрсатишга қандай ҳолларда йўл қўйилади?

Жавоб: наркологик касалликка чалинган шахсда психоактив моддаларни истеъмол қилиши оқибатида унинг ўзи ва атрофидаги шахслар учун бевосита хавф солувчи алкоғолли ёки заҳарланиш натижасидаги психозлар юзага келганда;

хаётий кўрсатмаларга кўра кечиктириб бўлмайдиган тиббий аралашув зарур бўлганда;

ушбу Қонуннинг 25-моддасида ва Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 96-моддасида назарда тутилган асосларга кўра мажбурий даволаш қўлланилганда.

Назорат учун саволлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 27 октябрдаги “Наркологик касалликлар профилактикаси ва уларни даволаш тўғрисида”ги ЎРҚ-644-сон қонунини ўқиб ўрганиш.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 17 майдаги “Аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-244-сон қарорини ўзлаштириш.

2. ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИДА АМАЛГА ОШИРИЛАЁТГАН ИСЛОХАТЛАР ВА ЯНГИЛИКЛАР.

МАЪРУЗА МАШҒУЛОТИ (4 соат)

2.1. МАВЗУ: ЖАМОАТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ ВА ЖИНОЯТЧИЛИККА ҚАРШИ ҚУРАШИШ СОҲАСИДА АМАЛГА ОШИРИЛАЁТГАН ИСЛОХОТЛАР.

Маъруза режаси:

1-ўқув савол. Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасини такомиллаштиришга доир ҳуқуқий асослар.

2-ўқув савол. Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида белгиланган асосий йўналишлар.

3-ўқув савол. Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органларига белгиланган вазифалар.

1-ўқув савол. Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасини такомиллаштиришга доир ҳуқуқий асослар.

Сўнгги йилларда янги Ўзбекистонни барпо этиш йўлидаги тарихий ислохотлар, аввало, инсон қадрли, халқ манфаатларини ҳар томонлама ҳимоя қилиш ҳаракатлари одамларнинг эртанги кунга бўлган ишончини янада мустаҳкамлаш, халқимизни ҳар томонлама рози қилишга қаратилган.

Барча соҳалар қатори халқимизнинг тинч ва осойишта ҳаёти ҳамда миллий манфаатларимизни ишончли ҳимоя қилишга қодир бўлган ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари фаолиятини тубдан такомиллаштиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Бу борада жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш масаласи устувор аҳамиятга эга бўлиб, Ватанимиз, фуқаролар дахлсизлигини таъминлаш, тинчлик ва осойишталикнинг ҳуқуқий асосларини яратиш йўлида муҳим натижаларга эришиб келинмоқда.

Хусусан, **жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасини такомиллаштириш борасида қуйидагилар ҳуқуқий асос ҳисобланади:**

Юқорида келтириб ўтилган ҳуқуқий ҳужжатларни ёритишдан олдин, айрим тушунчаларни мазмунига тўхталиб ўтамиз. Жумладан:

Жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолиятининг мақсади ҳамда мазмун-моҳиятидан келиб чиққан ҳолда Ўзбек тилининг изоҳли луғатига асосланиб, **қуйидагича тариф берилган:**

ЖАМОАТ-арабча сўз бўлиб, бирлашма, уюшма, гуруҳ, кўпчилиikka, яъни оммага тегишли маъносини англатади.

ТАРТИБ-арабча сўз бўлиб, тайёрлаш, ташкил этиш, интизом, мойиллик, рағбат, режа, иш-ҳаракат, чора-тадбир ва шу кабиларнинг риоя қилинадиган маълум изчилик, режа, қонун-қонда ва шу қонун-қондаларга жавоб берадиган ҳолат маъноларини англатади

САҚЛАШ-арабча сақламоқ сўзига синоним бўлиб, ташқи таъсирдан муҳофаза қилмоқ, риоя қилмоқ, муайян ҳолатга амал қилмоқ маъноларини англатади;

ХАВФСИЗЛИК-бу хавф-хатарнинг йўқлиги, хавф бўлмаган ҳолат маъносини англатади;

ТАЪМИНЛАШ – ўзаги арабча «**таъмин**» сўзидан олинган бўлиб, таъмин қилмоқ, бирор нарсанинг амалга ошиши, рўёбга чиқиши, муҳайё бўлиши учун зарур шароит яратмоқ маъносини англатади.

Жамоат тартиби тушунчасига ҳуқуқий жиҳатдан ягона тўхтамга келинмаган, шунга қарамай илмий адабиётларда келтирилган маълумотларга асосан қуйидагича тариф берилган, **жамоат тартиби** – бу амалдаги ҳуқуқ ва ижтимоий (ахлоқ) нормаларга риоя қилиш орқали фуқароларнинг шахсий хавфсизлигини, кўпчилик (омма)нинг хавфсизлигини таъминлашга, ҳудуддаги жисмоний ва юридик шахсларнинг нормал фаолият кўрсатиши, инсонларнинг меҳнат қилиши ва дам олишлари учун қулай шароит яратишга қаратилган, шунингдек, уларнинг шаън-шавкати, инсоний қадр-қиммати ҳамда ижтимоий ахлоқ нормаларини ҳурмат қилиш бўйича асосан жамоат жойларида вужудга келадиган ва тараққий этиб борадиган ижтимоий муносабатлар тизимидир.¹

Жамоат хавфсизлиги ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш тушунчаларига ҳуқуқий тамонлама изоҳ берилиб, қуйидаги мазмунни ифодаланмоқда:

Жамоат хавфсизлиги — жамиятнинг қонунга ҳилоф тажовузлар, ижтимоий ва миллатлараро низолар, ғавқулодда вазиятлар ва бошқа таҳдидлардан ҳимояланганлик ҳолати бўлиб, у жамиятнинг барқарор ривожланишига хизмат қилади ҳамда инсоннинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари рўёбга чиқарилишини таъминлайди;

Жамоат хавфсизлигини таъминлаш — давлат томонидан жамиятни таҳдидлардан ҳимоя қилиш учун белгиланадиган ҳамда доимий равишда такомиллаштириб бориладиган сиёсий, ижтимоий-иқтисодий, ҳуқуқий ва бошқа комплекс ташкилий чора-тадбирларни қамраб олувчи яхлит тизим.²

¹ Ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолияти: Дарслик/ И. Исмаилов, М.З. Зиёдуллаев, Ф.Н.Шукуров ва бошқ.; генерал-лейтенант Б.А.Матлюбовнинг умумий таҳрири остида. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2019. – 414 б

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрдаги “Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-27-сонли фармон билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепцияси”.

➤ Ўзбекистон Республикаси Президентимизнинг 2021 йил 29 ноябрдаги “Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6196-сонли фармони, аввало, мамлакатимиздаги кенг қўлмали ислохотлар доирасида аҳолининг тинч-осойишта ҳаётини таъминлаш ҳамда жамиятда қонун устуворлиги ва жамоат хавфсизлиги маданиятини шакллантиришга қаратилган.

Ўз навбатида, бугунги кунда жаҳонда кучайиб бораётган турли хавф-хатар, зиддиятлар, тинчлик ва осойишталикка таҳдидлар, пандемия, табиий ва техноген офатлар давлат ҳамда унинг масъул органлари зиммасига янгидан-янги вазифалар юкламоқда.

Бу эса жамоат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва жиноятчиликка қарши курашишнинг яхлит тизимини шакллантириш, ички ишлар органларининг энг қуйи бўғинидан республика даражасигача самарали фаолиятини йўлга қўйиш ва замонавий иш услубларини жорий этиш орқали мамлакатимизда ҳуқуқ-тартибот ва қонунийликни мустаҳкамлаш, аҳолининг тинчлиги ва осойишталигини таъминлашга қаратилган.

Шу жиҳатдан ички ишлар органларининг фаолиятини янада такомиллаштиришга йўналтирилган умумий вазифалар фармонга мувофиқ белгиланган:

1. Ички ишлар органлари фаолиятини ташкил этишнинг мутлақо янги механизмларини белгилашни;

2. Ички ишлар органларининг таянч пунктлари негизда **маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари** босқичма-босқич ташкил этишни;

3. Профилактика инспекторига масофадан туриб мурожаат юбориш ва уни кўриб чиқиш жараёнини кузатиб бориш, аҳоли билан ўзаро тезкор мулоқотни йўлга қўйиш, профилактика инспекторлари ва сектор раҳбарлари фаолиятига баҳо бериш имконини берувчи **«Smart маҳалла»** ахборот дастури амалиётга тадбиқ этишни;

4. Туман ва шаҳар ички ишлар органлари фаолиятининг самарадорлигини оширишни;

5. Ички ишлар вазирлиги тузилмасини такомиллаштириш орқали турдош соҳавий хизматлар фаолиятини бошқариш ва мувофиқлаштиришнинг ягона тизимини жорий этишни;

ДАСТУРНИНГ АСОСИЙ МЕНЮСИ

6. Худудий ички ишлар органларининг тузилмаси ва раҳбар лавозимларини мақбуллаштириш орқали мавжуд куч ва воситалардан самарали фойдаланишни таъминлашни;

7. **Ички ишлар вазирлигининг ҳуқуқий статистикани юритишни** такомиллаштириш, унинг криминоген вазиятни таҳлил қилиш ва жиноятчилик динамикасини прогноз қилишдаги ролини оширишни белгиланди.

Бундан ташқари, қуйидаги ҳужжатлар тасдиқланган:

- Ички ишлар органлари тизимини янада такомиллаштириш бўйича «Йўл харитаси» тасдиқланган;

- Ўзбекистон Республикаси Президентининг айрим фармонларига ўзгартиришлар киритиш тўғрисидаги рўйхат тасдиқланган.

➤ Жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўйича ўрнатилаётган янги механизмларнинг самарали амалга оширилишини таъминлашда ички ишлар органларининг роли ва масъулиятини янада ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5050-сонли қарори қабул қилинди.

Ушбу қарор билан қуйидаги тартиблар ва талаблар ҳамда ҳужжатлар тасдиқланиб белгиланди:

1. **“Маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани тўғрисида”ги Низом** тасдиқланган;

2. Тошкент шаҳри ва Тошкент вилояти ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш борасидаги фаолиятини самарали ташкил этиш мақсадида **янги бошқарув тизими** жорий этилган;

3. **Ягона «пойтахт минтақаси» тамойили** асосида ишларни самарали ташкил этиш мақсадида Тошкент шаҳар ва Тошкент вилояти ички ишлар бош бошқармалари бошлиқларининг ҳамраислигида Жамоат хавфсизлигини таъминлаш масалалари бўйича мувофиқлаштирувчи кенгаш ташкил этилган;

4. Ички ишлар вазирлиги, Миллий гвардия ва Тошкент шаҳар ҳокимлигининг Тошкент шаҳар Ички ишлар бош бошқармаси ҳузурида **Ягона тезкор бошқарув марказини** ташкил этилган;

5. Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолиятида шахсларни **профилактик ҳисобга олишнинг электрон тизими** жорий этилган;

6. Ички ишлар вазирлиги ва Халқ таълими вазирлигининг **«Хавфсиз таълим муассасаси» тамойили** асосида вояга етмаганлар орасида ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш бўйича манзилли чораларни белгилашни;

7. Ички ишлар вазирлиги ҳузуридаги **“Жазони ижро этиш департаменти тўғрисида”ги Низом** тасдиқланган;

8. Маҳкумларни меҳнатга жалб қилиш орқали қайта тарбиялаш ва соҳага рақамли технологияларни кенг жорий этиш мақсадида

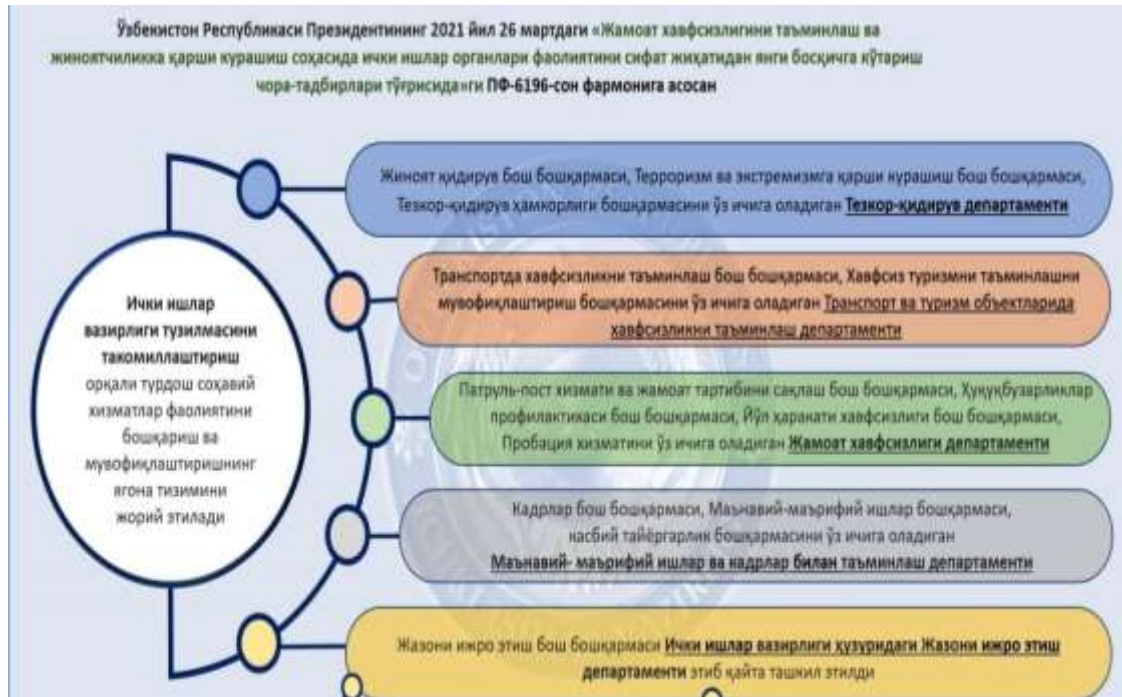
мавжуд штат бирликлари доирасида **янги лавозимларни** киритишни;

9. Вазирлар Маҳкамаси ва Ички ишлар вазирлиги ички ишлар органлари фаолиятига **рақамли технологиялар ва сунъий интеллектни** жорий этишни;

10. Ички ишлар органларида **маънавий-маърифий ишларни ташкил этиш концепцияси** тасдиқланган.

Жамоат хавфсизлигини таъминлаш йўналишидаги ишларни «Халқ манфаатларига хизмат қилиш» тамойили асосида ҳамда «Барча саъй-ҳаракатлар инсон кадри учун» деган устувор ғоя асосида янада такомиллаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрдаги ПФ-27-сонли фармони қабул қилинди. Сўнгги йилларда жамоат хавфсизлигини таъминлаш йўналишида сиёсий, илмий ва ҳуқуқий ислоҳотлар амалга оширилиб, унинг амалий ифодасини акс эттириш йўлида муҳим қадамлар қўйилди.

Жумладан, **2018 йил 24 декабрда Президентимизнинг “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш самарадорлигини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 4075-сон қарори** қабул қилинди. Унда жамоат хавфсизлигини таъминлаш борасида ўрнатилган механизмларнинг самарали ишлашини таъминлашда

жойлардаги давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари ҳамда жамоатчилик тузилмаларининг куч ва воситаларини мувофиқлаштирган ҳолда сафарбар қилиш, шунингдек, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, жиноятчиликка қарши кураш соҳасида уларнинг масъулиятини ошириш бўйича вазифалар белгиланди.

Давлатимиз раҳбарининг 2019 йил 7 февралдаги **“Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасида кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”**ги ПҚ 4343-сон қарорида бугунги кунда жамоат хавфсизлигини таъминлашнинг муҳим ҳуқуқий мезонлари ҳисобланиб, бу борадаги ислохотлар изчил давом эттирилмоқда. Жамоат хавфсизлиги концепциясига доир янги **27-сон Фармон** эса халқимизнинг тинч ва осойишта ҳаёти, ҳуқуқ ва эркинликлари, хавфсизлиги учун энг муҳим кафолатлардан бири бўлиб хизмат қилади.

Жамоат хавфсизлигини таъминлаш алоҳида бир субъект зиммасида эмас. **Бу вазифа қатор субъектлар**, хусусан, Вазирлар Маҳкамаси, Ички ишлар, Фавқулодда вазиятлар вазирликлари, Миллий гвардия, Давлат хавфсизлик хизмати, Бош прокуратура, шунингдек, давлат ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат ноtijорат ташкилотларга, ўз хизмат вазифаларидан келиб чиққан ҳолда, аниқ белгилаб берилган.

Ҳуқуқ-тартиботни янада мустаҳкамлаш ва жиноятчиликнинг янги кўринишларига қарши

муваффақиятли курашиш заруриятидан келиб чиқиб, фармон билан

2022-2025 йилларда Ўзбекистон Республикасида жамоат хавфсизлигини таъминлаш тизимини ривожлантириш стратегияси ишлаб чиқилди.

Унинг асл мақсади мамлакатимизда жамоат хавфсизлигини таъминлашнинг сифат жиҳатидан янги тизимини жорий этиш бўйича ҳуқуқий, услубий, илмий, ташкилий чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ва уларни ўз вақтида, самарали амалга оширишдан иборат.

Маълумотларга қўра, Ўзбекистонда 2021 йил нинг 10 ойида 7 минг 681 та йўл-транспорт ҳодисаси содир этилган. Натижада 2 мингга яқин инсон вафот этган. Ачинарлиси, 1 минг 268 та ҳодиса болалар иштирокида рўй берган.

Эндиликда йўл ҳаракати хавфсизлиги тизимини “Равон йўл” тамойили асосида ташкил қилиш, “Йўл — пиёда учун” тамойилини кенг жорий этиш юзасидан муҳим ислохотлар амалга оширилади.

Йўл ҳаракати қоидаларини тез-тез қасддан бузувчилар, оғир оқибатларга олиб келган йўл-транспорт ҳодисаларини содир этганларга нисбатан чоралар кучайтирилиб, хорижий давлатлар тажрибаси ҳисобга олинган ҳолда, транспорт воситасини бошқариш ҳуқуқидан узоқ муддатга маҳрум қилиш тарзидаги жиноий ҳуқуқий таъсир чоралари кўзда тутилмоқда.

Жамоат хавфсизлигини таъминлашнинг услубий асосларини ривожлантиришга ҳам алоҳида эътибор қаратилмоқда. Турли жиноят ва қонунбузарликлар, оммавий тартибсизликларни бартараф этиш бўйича **“Худуд методикаси”**ни амалиётга кенг жорий этиш орқали мамлакатнинг кичик бирликларидан йирик шаҳарларигача бўлган ҳудудларида аниқ методика ва механизмга асосланган ёндашув жорий этилган.

➤ Инсон ҳуқуқлари ва манфаатларини сўзсиз таъминлаш ҳамда фаол фуқаролик жамиятини шакллантиришга қаратилган ислохотларнинг устувор йўналишларини белгилаш мақсадида **Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022 - 2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сонли фармони** билан **еттита устувор йўналишни** ҳаётга тадбиқ этиш борасида **100 та мақсад** белгиланган.

Ушбу белгиланган мақсадлардан бири этиб, яъни **16-мақсади** “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг содир этилишига сабаб бўлган шарт-шароитларни ўз вақтида аниқлаш ва бартараф этишнинг самарали тизимини яратиш” деб тасдиқланди.

2-савол. Ҷамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида белгиланган асосий йўналишлар.

Жамоат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбuzарликларнинг олдини олиш ва жиноятчиликка қарши курашишнинг яхлит тизимини шакллантириш, ички ишлар органларининг энг қуйи бўғинидан республика даражасигача самарали фаолиятини йўлга қўйиш ва замонавий иш услубларини жорий этиш орқали мамлакатимизда ҳуқуқ-тартибот ва қонунийликни мустаҳкамлаш, аҳолининг тинчлиги ва осойишталигини таъминлаш борасида қўйидаги йўналишлар давлат органлари зиммасига юклатилди.

Мазкур йўналишларни ҳаётга тадбиқ этиш орқали ўрнатилган янги механизмларнинг самарали ишлашини таъминлашда жойлардаги давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари ҳамда жамоатчилик тузилмаларининг куч ва воситаларини мувофиқлаштирган ҳолда сафарбар қилиш, шунингдек, ҳукукбузарликлар профилактикаси, жиноятчиликка қарши кураш соҳасида уларнинг масъулиятини оширишга қаратилган.

Хусусан, ички ишлар органлари фаолиятини ташкил этишнинг мутлақо янги механизмлари этиб қуйидагилар белгиланган:

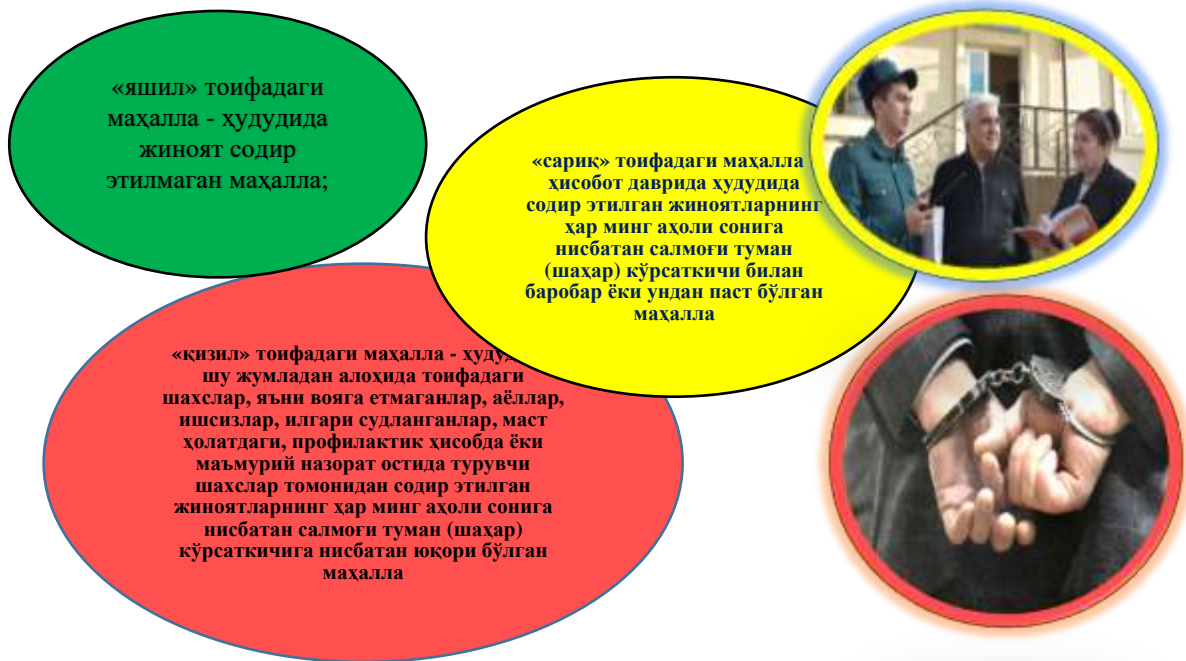
Ички ишлар органлари фаолиятини ташкил этишнинг мутлақо янги механизмнинг биринчи йўналишига қисқача тариф берилса, ҳар бир маҳалла, оила ва шахс кесимида жиноятчиликнинг сабабларини аниқлаш лозимлиги белгиланмоқда. Айнан қуйидаги тарифлар орқали мазмун-моҳиятини билиб оламиз. Хусусан:

Жиноятчилик (жиноят)нинг сабаблари деганда - жиноят содир этилишига олиб келган ижтимоий, руҳий ва моддий омиллар мажмуи. Шунингдек, **жиноятнинг содир этилишига имкон берган шарт-шароитлар деганда** - жиноят содир этилишига имкон берадиган, шахс ва жамиятга боғлиқ бўлган ёки боғлиқ бўлмаган сабабларга кўра юзага келувчи, танқидий жиҳатдан баҳоланувчи вазиятлар.

Иккинчи йўналишда, ҳудудларда жиноятчилик аҳволидан келиб чиқиб, ҳар бир

туман, шаҳар ва маҳаллаларни тоифаларга ажратиш масъул шахсларга белгиланган бўлиб, унга кўра Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 8 августдаги **«Худудларнинг жадал ижтимоий-иқтисодий ривожланишини таъминлашга доир устувор чора-тадбирлар тўғрисида»**ги **ПҚ-3182-сон қарори** билан тасдиқланган “Туманлар (шаҳарлар) ва худудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторларнинг ишларини ташкил этиш тўғрисидаги” Низомда маҳаллалар криминоген вазиятдан келиб чиқиб **«яшил»**, **«сарик»** ва **«кизил» тоифаларга** ажратилади. Бунда:

Мазкур таснифдан келиб чиқиб, тоифаларга ажратилган ҳудудларни ҳокимликлар, секторлар ва жамоатчилик билан ҳамкорликда **«жиноят ўчоқлари»**ни бартараф этиш учун барча зарур куч ва воситаларни жалб қилиш орқали бартараф этиш чоралари кўрилади.

Учинчи йўналишда, «Республика - вилоят - туман - маҳалла» тизими асосида яхлит бошқарув ва узлуксиз назорат қилиш механизмларини жорий этиш мақсадида:

- Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятида жамоат хавфсизлигини таъминлаш ушбу ҳудудлардаги ички ишлар ва бошқа ваколатли органларнинг мавжуд куч ва воситаларини

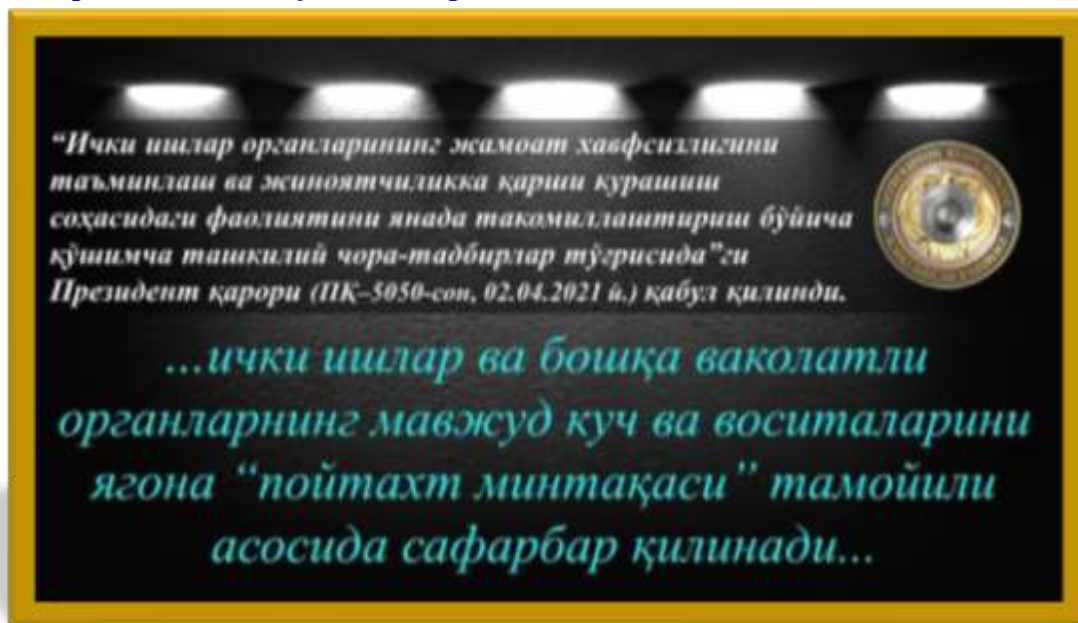

ягона «пойтахт минтақаси» тамойили асосида сафарбар қилган ҳолда ҳамкорликда амалга оширишни;

- Тошкент шаҳридаги патруль-пост хизмати батальонлари Тошкент шаҳар Ички ишлар бош бошқармасининг бевосита бўйсунувидан чиқарилиб, тўғридан-тўғри туман ички ишлар органлари таркибига ўтказилади ва уларнинг кунлик хизмати маҳаллалар кесимида йўлга қўйишни;

- жамоат тартибини оммавий бузиш билан боғлиқ ҳолатлар юзага келганда пойтахтдаги барча ички ишлар органлари фаолиятини, шунингдек, жамоат хавфсизлигини таъминлаш бўйича ваколатли давлат органлари ва жамоат тузилмалари куч ва воситаларининг **ягона тезкор бошқаруви** Тошкент шаҳар Ички ишлар бош бошқармаси зиммасига, умумий бошқаруви ички ишлар вазири зиммасига юклатилган.

Шунингдек, ягона «пойтахт минтақаси» тамойили асосида масъул давлат органлари зиммасига қуйидагиларни белгилади:

✓ Тошкент шаҳар ва Тошкент вилояти Миллий гвардия бошқармаларининг бошлиқлари Кенгаш раисининг ўринбосарлари ҳисобланишини;

✓ Кенгаш йиғилишлари ҳар ойда камида бир маротаба ўтказилиши ҳамда уларда пойтахт минтақасида криминоген ва ижтимоий вазиятни таҳлил қилиш натижасида аниқланган муаммоларни ўзаро ҳамкорликда ҳал этиш бўйича манзилли чоралар белгиланган.

Бундан ташқари, Ички ишлар вазирлиги, Миллий гвардия ва Тошкент шаҳар ҳокимлигининг Тошкент шаҳар Ички ишлар бош бошқармаси ҳузурида **Ягона тезкор бошқарув марказини** ташкил этилган бўлиб, марказнинг асосий вазифалари этиб қуйидагилар белгиланган:

- пойтахт ҳудудида криминоген ва ижтимоий вазиятни узлуксиз мониторинг қилиш, жамоат хавфсизлигини таъминлашга жалб этилган ички ишлар органлари, Миллий гвардия, Фавқулодда вазиятлар вазирлиги ва Тошкент шаҳар ҳокимлигининг тегишли куч ва воситаларини бошқаришни;

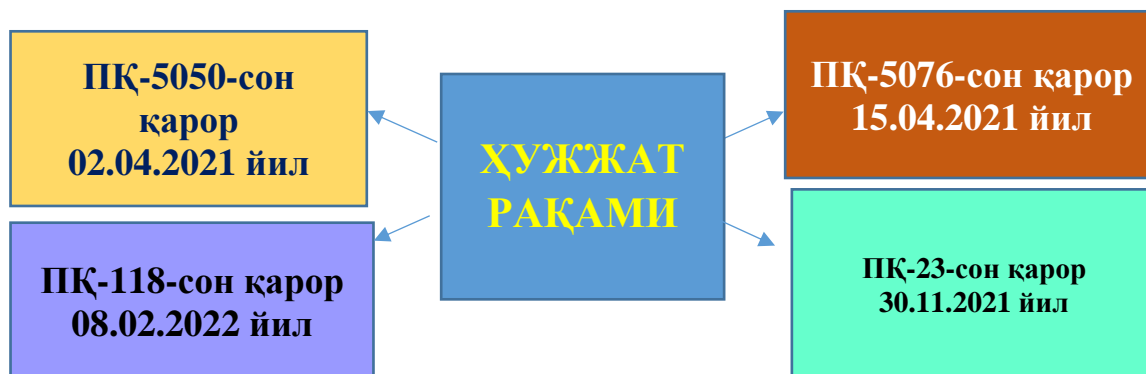
- жиноят, ҳодисалар ва фавқулодда ҳолатлар ҳақидаги хабарларга тезкорлик билан муносабат билдириш, жамоат тартибини оммавий бузиш билан боғлиқ ҳолатлар юзага келганда ваколатли идораларнинг ҳаракатларини марказлашган ҳолда мувофиқлаштиришни.

Бу эса ўз навбатида, ички ишлар ва бошқа давлат органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш борасидаги фаолиятини самарали мувофиқлаштириш орқали мамлакатимизда тинчлик ва барқарорликни таъминлашга қаратилган.

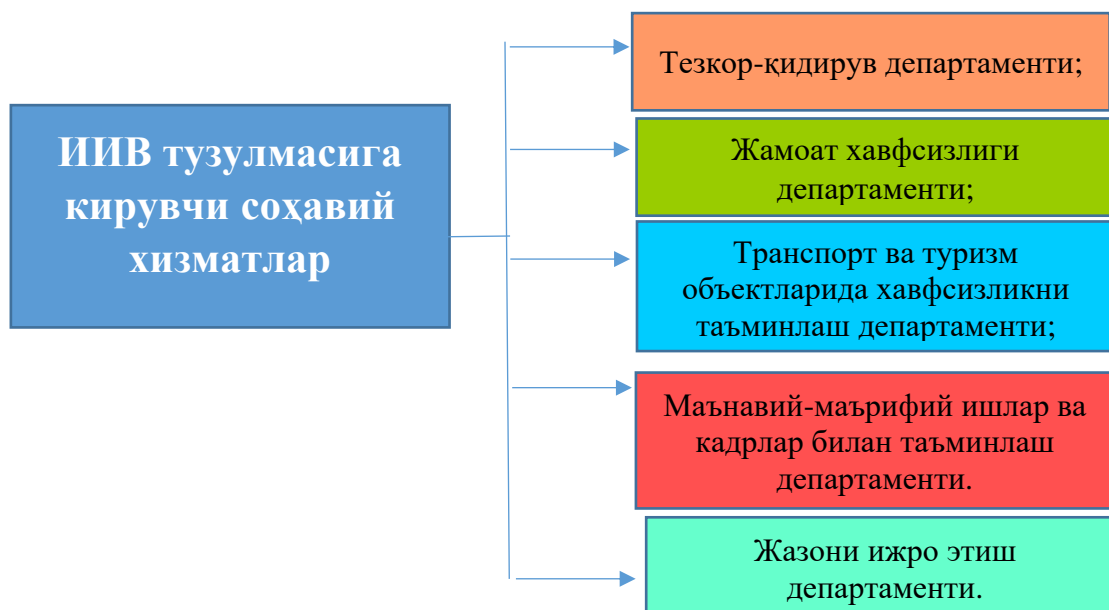
Тўртинчи йўналишда, Ички ишлар органлари ходимларининг замонавий қиёфасини яратиш, уларнинг масъулияти ва касбий салоҳиятини ошириш, жиноятчиликнинг янги кўринишларига қарши курашиш учун зарур кўникмаларни шакллантириш ҳамда соҳани тўлиқ рақамлаштириш борасида қуйидагилар белгиланди. Жумладан:

- замонавий тахдидларни ҳисобга олган ҳолда ички ишлар органлари фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича ташкилий ўзгартиришларни амалга оширишни;
- маънавий-маърифий ишларнинг самарали механизмларини жорий этиш, шунингдек, малакали кадрларни узлуксиз тайёрлаш тизимини яратишни;
- ички ишлар органлари фаолиятига рақамли ва замонавий ахборот технологияларини кенг жорий этишни;
- ички ишлар органлари ходимлари ва улар оила аъзоларининг ижтимоий-ҳуқуқий ҳимоясини ҳамда маиший шароитларини яхшилашга қаратилган.

Ушбу вазифаларни амалиётга тадбиқ этиш мақсадида қуйидаги ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди:

Шунингдек, Ички ишлар вазирлиги тузилмасини такомиллаштириш орқали турдош соҳавий хизматлар фаолиятини бошқариш ва мувофиқлаштиришнинг ягона тизимини жорий этиш мақсадида қуйидаги департаментлар ташкил этилган:

Мазкур тақсимотга мувофиқ ички ишлар органларининг барча тергов ҳибсхоналари ва жазони ижро этиш муассасалари ҳудудий ички ишлар органларининг тузилмавий-функционал бўйсунувидан чиқарилиб, Жазони ижро этиш департаменти бўйсунувига ўтказилган.

Шунингдек, тергов ҳибсхоналари ва жазони ижро этиш муассасалари фаолиятини самарали йўлга қўйиш ва уларда кунлик назоратни олиб бориш Жазони ижро этиш департаменти тизимида ташкил этиладиган **6 та минтақавий мувофиқлаштириш марказлари** томонидан амалга оширилиши белгиланган.

Бундан ташқари, Жазони ижро этиш департаменти бошлиғининг ахборот технологиялари ҳамда ишлаб чиқаришни ривожлантириш бўйича ўринбосарлари ва жазони ижро этиш муассасалари

бошлиқларининг ишлаб чиқаришни ривожлантириш бўйича ўринбосари лавозими жорий этилган.

Туман ва шаҳар ички ишлар органлари фаолиятининг самарадорлигини ошириш мақсадида:

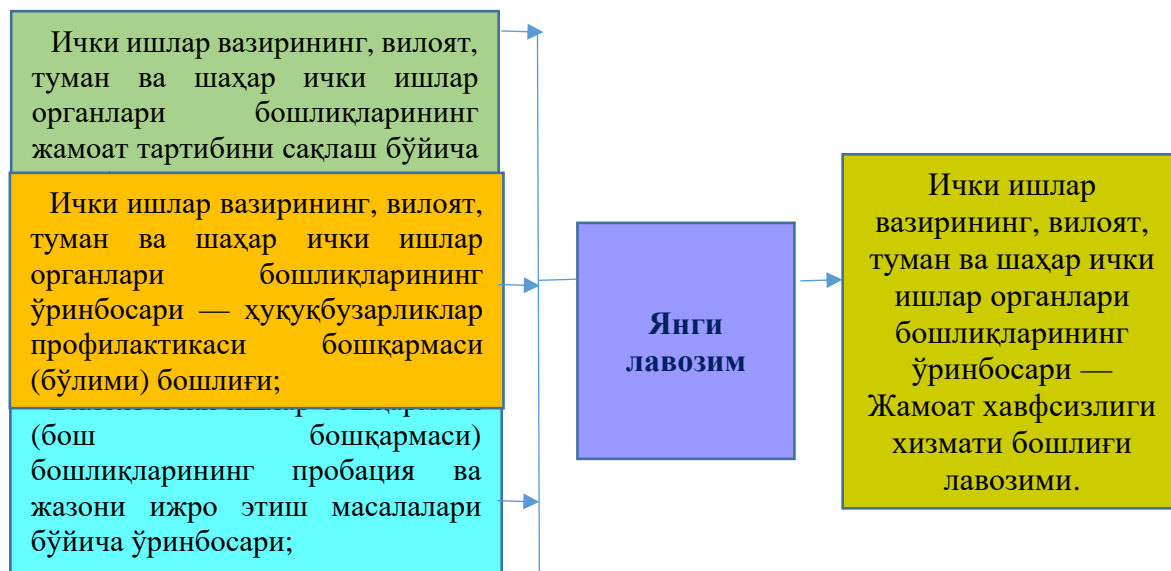
- Тошкент шаҳридаги 24 та ички ишлар бўлимлари ва айрим тузилмаларининг раҳбарлик лавозимлари мақбуллаштирилиб, бўшатилаётган штат бирликлари пойтахт ички ишлар органларининг профилактика ва тергов-тезкор тузилмаларини кучайтиришга йўналтирилган;

- жойлардаги криминоген ва ижтимоий вазиятдан келиб чиқиб, туман ва шаҳар ички ишлар органларининг ташкилий-штат тузилмаларини шакллантириш ва мунтазам ўзгартириб бориш тартиби жорий этилган;

- туман ва шаҳар пробацция бўлинмалари тегишинча туман ва шаҳар ички ишлар органларининг бевосита бўйсунувига ўтказилиб, пробацция ҳисобига олинган шахсларни кунлик назорат қилишда профилактика инспекторлари билан ҳамкорлик механизмлари белгиланган.

Бундан ташқари, ҳудудий ички ишлар органларининг тузилмаси ва раҳбар лавозимларини мақбуллаштириш орқали мавжуд куч ва воситалардан самарали фойдаланишни таъминлаш мақсадида, қуйидаги учта лавозимлар тугатилиб битта лавозим жорий этилган. Хусусан:

3-савол. Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органларига белгиланган вазифалар.

Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятни янада такомиллаштириш борасида қабул қилинган ҳуқуқий ҳужжатларга мувофиқ ички ишлар органлари зиммасига қуйидаги йўналишларда **вазифалар** белгиланди. Хусусан:

- Ички ишлар органларининг **ташқилиш тузулиши** бўйича вазифалар;
- Ички ишлар органлари ходимларининг **малакали кадир ва профессионал тузулмани** шакллантириш бўйича вазифалар;
- Ички ишлар органлари фаолиятига рақамли ва **замонавий ахборот технологиялари**ни кенг жорий этиш бўйича вазифалар;
- Ички ишлар органлари ходимлари ва улар оила аъзоларининг **ижтимоий-ҳуқуқий ҳимоя**сини ҳамда маиший шароитларини яхшилашга қаратилган

вазифалар.

Жамоат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва жиноятчиликка қарши курашишнинг яхлит тизимини шакллантириш бўйича вазифалар таркибига қуйидагилар ҳисобланади. Жумладан, **бешта департамент** ташкил этилиб, улардан:

Биринчиси, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ҳузуридаги **“Жазони ижро этиш департаменти тўғрисида”ги Низом** талабларини ижросини таъминлаш³.

Низомга мувофиқ қуйидагилар белгиланди:

- Жазони ижро этиш департаменти бевосита ички ишлар вазирига бўйсунди ва вазирнинг зиммасига ички ишлар органларининг жиноий жазоларни ижро этиш тизимини ривожлантириш ва унда қатъий интизомни таъминлаш учун шахсий жавобгарлик юкланган;

- Ички ишлар органларининг барча **тергов ҳибсхоналари ва жазони ижро этиш муассасалари** ҳудудий ички ишлар органларининг тузилмавий-функционал бўйсунувидан чиқарилиб, Жазони ижро этиш департаменти бўйсунувига ўтказилган;

- тергов ҳибсхоналари ва жазони ижро этиш муассасалари фаолиятини самарали йўлга қўйиш ва уларда кунлик назоратни олиб бориш Жазони ижро этиш департаменти

³ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 2 апрелдаги ПҚ-5050-сонли қарори.

тизимида ташкил этиладиган **6 та минтақавий мувофиқлаштириш марказлари** томонидан амалга оширилади;

- жазони ижро этиш муассасалари ва тергов ҳибсхоналарида қатъий интизом ва қонунийликни таъминлаш, коррупциявий ҳолатларнинг олдини олиш, шунингдек, маҳкумларни сақлаш ҳолати устидан назорат олиб бориш жараёнларини тўлиқ **автоматлаштириш**;

- жазони ижро этиш муассасаларида маҳкумлар, шу жумладан уларнинг қариндошлари томонидан қонун билан тақиқланмаган буюмларни эркин бозор механизмларига асосланган **электрон дўконлар** орқали сотиб олиш имкониятини яратиш;

- маҳкумларни қайта тарбиялашнинг тактикасини тўғри белгилаш ва улар томонидан ҳуқуқбузарлик содир этилишининг барвақт олдини олиш мақсадида ҳар бир маҳкумнинг ҳулқ-атвори ва шахси ҳақидаги **маълумотлар электрон базасини** юритиш ва унинг асосида маҳкумларни тақсимлаш жараёнини тўлиқ рақамлаштириш чораларини кўрсин.

Иккинчиси, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги “Маънавий-маърифий ишлар ва кадрлар билан таъминлаш департаменти тўғрисида”ги Низом талабларини ижросини таъминлаш⁴.

Учинчиси, “Маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани тўғрисида”ги Низом талабларини ижросини таъминлаш⁵.

Тўрттинчиси, Ички ишлар вазирлиги тузилмасида Жамоат хавфсизлиги департаментининг асосий вазифалари этиб белгиланган⁶.

Ўзбекистон
Республикаси ИИБ
“Маънавий-маърифий
ишлар ва кадрлар
билан таъминлаш
департаменти
тўғрисида”ги Низом

“Маҳалла ҳуқуқ-
тартибот маскани
тўғрисида”ги
Низом

Ички ишлар органлари аҳдакдорларининг маълумоти кадр ва профессионал тузулмани шакллантириш бўйича вазифаларга қуйдагилар ҳисобланади.

Ички ишлар органлари учун мутахассислар тайёрлашнинг мутлақо янги тизимини жорий этиш, ходимларнинг малакасига қараб хизмат бўйича ўсишини таъминлаш, шунингдек, куч ва воситаларни самарали бошқаришда раҳбар кадрларнинг интеллектуал ва профессионал салоҳиятини янада ошириш мақсадида:

- Академиядаги таълим тизими кадрларни мақсадли касбий тайёрлашга қаратилади ҳамда биринчи курсдан бошлаб мутахассислик ва юридик

фанларни ўқитиш, жанговар ва жисмоний жиҳатдан тайёрлаш чуқурлаштирилган ҳолда амалга оширилади;

⁴ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 20 январдаги ПҚ-10-сон.

⁵ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 2 апрелдаги ПҚ-5050-сон.

⁶ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрдаги ПФ-27-сон.

- Академиянинг бакалавриат дастури бўйича ўқитиш кундузги ва сиртқи таълим шаклларида ташкил этилади, шунингдек, уларга ўқишга қабул қилиш ички ишлар вазирининг ўринбосари раислигида ташкил этиладиган махсус касбий танлов ва очиқлик мезонлари асосида яқка тартибдаги суҳбат орқали амалга оширилади;

- Академиянинг магистратура дастури бўйича ўқитиш ички ишлар органларининг раҳбар кадрларини тайёрлашга қаратилади ҳамда иккинчи даражадаги **«ташкилий-тактик бошқарув»** ва биринчи даражадаги **«ташкилий-стратегик бошқарув»** йўналишларида ташкил этилади;

- магистратура дастурининг ҳар бир йўналиши бўйича ўқиш муддати бир йилни ташкил этиб, ўқишга кирган ходимлар эгаллаб турган лавозимларидан озод этилади ва магистратуранинг тингловчилар сафига қабул қилиниб, уларга охириги эгаллаб турган лавозими учун белгиланган пул таъминоти сақланади ва муваффақиятли битирганда олий таълимнинг иккинчи босқичини тамомлаганлигини тасдиқловчи диплом берилади;

- ички ишлар вазирининг ўринбосарлари, соҳавий хизматлар раҳбарларига бир ойда камида бир маротаба Академия магистратурасида аудитория ўқув машғулотларини бевосита ўтказиш вазифаси юкланади;

- биринчи даражали магистратуранинг таълим олувчилари Ички ишлар вазирлиги департамент бошлиқлари, ҳудудий ички ишлар органлари раҳбарларининг бевосита мураббийлигида мажбурий тартибда амалиёт (стажировка) ўтайди, шунингдек, хорижий ҳуқуқ-тартибот идоралари таълим муассасаларининг бошқарув малакасини оширишга қаратилган курсларида таҳсил олади;

- Ички ишлар вазирлиги олий таълим муассасаларининг муқаддам фаолият кўрсатган магистратураси, олий академик курслари ва раҳбар кадрларни тайёрлаш факультети (олий курслари)ни тамомлаганлик хизматни ўташ масалаларида мазкур қарор билан жорий этилаётган иккинчи даражадаги магистратурага тенглаштирилади.

- ички ишлар органлари соҳавий хизматларининг барча йўналишлари бўйича сержантлар таркиби ходимларини жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини ташкил этиш соҳасида махсус касбий тайёрлаш;

- ички ишлар органларининг сафдор ва офицерлар таркибидаги лавозимларига биринчи марта тайинланган ходимларни бошланғич касбий тайёргарлик бўйича ўқув дастурлари асосида ўқитиш;

- ички ишлар органларининг барча тоифадаги ходимларини инновацион ахборот ва педагогик технологияларни қўллаган ҳолда, шу жумладан турдош йўналишдаги республика олий таълим муассасалари базасида қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни ташкил этиш⁷.

Ички ишлар органлари фаолиятига рақамли ва замонавий ахборот технологияларини кенг жорий этиш бўйича вазифалар қуйидагилар ҳисобланади:

1. Вилоят, туман ва шаҳар ички ишлар органлари раҳбарлари томонидан ҳар ой якуни бўйича аҳолига Интернет тизимидаги ахборот ресурслари орқали ҳудуддаги криминоген вазият юзасидан «профилактик-огоҳлантирувчи мурожаат» қилиб бориш;

2. Ҳуқуқбузарликлар содир этилишига таъсир этувчи ижтимоий, инфратузилма ва бошқа муаммоларни ўрганиш ҳамда бартараф этиш бўйича «Хавфсиз хонадон» ва «Хавфсиз ҳовли» тизими;

3. Профилактика инспекторига масофадан туриб мурожаат юбориш ва уни қўриб чиқиш жараёнини кузатиб бориш, аҳоли билан ўзаро тезкор мулоқотни йўлга қўйиш, профилактика инспекторлари ва сектор раҳбарлари фаолиятига баҳо бериш имконини берувчи «Smart маҳалла» ахборот дастури;

4. Профилактика инспекторлари ваколатига кирувчи маъмурий ҳуқуқбузарликлар бўйича иш юритувни тўлиқ электрон шаклга ўтказсин ва профилактика

---

⁷ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 15 апрелдаги ПҚ-5076-сонли қарори.

инспекторларининг суд мажлисларида «масофавий» тарзда қатнашиш амалиётини жорий этилган;

5. Шахсларни профилактик ҳисобга олишнинг электрон тизими жорий этилган;

6. Ички ишлар органлари соҳавий хизматларининг электрон маълумотлар базаларини ягона платформа негизида бирлаштириш асосида «E-ichki ishlar organlari» марказлашган ахборот тизимини яратиш;

7. Ички ишлар органларида хизматни ўташ тартибига узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизими жорий этиш;

8. Жазони ўташ жараёнида маҳкумнинг хулқ-атвори ва шахси ҳақидаги «ахборот портрети»ни тузиш ва озодликка чиқишидан 2 ой олдин яшаш жойи бўйича ҳудудий ички ишлар органларига хабар бериш имкониятини берувчи ягона электрон тизимни яратиш;

9. Ички ишлар органларида электрон ҳужжат алмашинуви ва химояланган электрон почта ягона тизимини татбиқ этиш, дастурий таъминот яратиш;

10. «102» тизими доирасида Ички ишлар вазирлиги жиноятларни ҳисобга олиш ягона тизимига интеграция қилиш;

11. «E-inspektor» электрон комплекс тизимини татбиқ этиш орқали ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўлинмаларида иш юритувни мақбуллаштириш;

12. маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш бўйича «E-ma'muriy ish» ягона электрон ҳужжат алмашинуви тизимини яратиш;

13. «E-hisobot» ахборот тизимини яратиш орқали профилактика хизматида ҳисоботларни унификация қилиш ва уни бошқа ташкилотларнинг ҳисобот юритиш ҳамда идоравий ахборот тизимлари билан ўзаро интеграция қилиш;

14. Ходимнинг касбий ривожланишини мониторинг қилиш мақсадида ягона маълумотлар базаси - «E-o'quv karera» электрон платформасини яратиш;

15. Ички ишлар органлари шахсий таркиби ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий химоя қилиш фаолияти Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг «E-ijtimoiy-himoya.iiv.uz» электрон тизимини жорий этиш.

Ички ишлар органлари ходимлари ва улар оила аъзоларининг ижтимоий-ҳуқуқий химоясини ҳамда маиший шароитларини яхшилашга қаратилган вазифалар қуйидагилар ҳисобланади:

- хизмат вазифасини бажараётган ички ишлар органлари ходимларининг шаъни ва кадр-қимматини камситиш, соғлиғига шикаст етказиш, шунингдек, қонуний талабларига бўйсунмаслик ва фаол қаршилик кўрсатганлик учун маъмурий ва жиноий жавобгарлик чораларини кучайтириш;

- ички ишлар органлари ходимлари ва оила аъзоларининг шахсий ҳаёти тўғрисидаги маълумотларни тарқатганлик учун жавобгарлик белгилаш;

- ички ишлар органлари ходимлари ва уларнинг оила аъзоларини давлат томонидан ижтимоий-ҳуқуқий химоя қилишнинг ягона ҳуқуқий асосини, ушбу йўналишдаги кафолатлар ва аниқ механизмларни назарда тутган ҳолда яратиш.

Мазкур вазифалардан келиб чиққан ҳолда, **Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 4 июлдаги ВМҚ-354-сонли қарорига** мувофиқ “Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари шахсий таркиби ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий химоя қилиш тартиби тўғрисида”ги низом тасдиқланди.

Унга асосан қуйидагилар белгиланди:

- ички ишлар органлари шахсий таркиби ва уларнинг оила аъзолари соғлиғини сақлаш, уй-жой билан таъминлаш;

- олий ва ўрта махсус таълим муассасаларига ўқишга кириш учун тавсиянома (тақдимнома) бериш;

- шаҳар йўловчи транспортдан ва шахсий транспортдан хизмат сафарларида фойдаланиш билан боғлиқ харажатларни қоплаш;

- мол-мулкка етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш;

- хизмат мажбуриятларини бажариш чоғида транспорт воситаларидан имтиёзли фойдаланиш;

- тан жароҳати олган (етказилган) ёки ҳалок бўлган (вафот этган)да бир марталик нафақа тайинлаш, пенсия ва нафақа тайинлаш.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрдаги ПФ-27-сонли фармони билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепцияси” асосида Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигига қуйидаги **вазифалар белгиланган**. Жумладан:

- жамоат хавфсизлигини таъминлашга қаратилган мақсадли идоравий дастурларни ишлаб чиқади, тасдиқлайди ва амалга оширади;
- жамоат тартибини сақлаш, йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш, жиноятчилик, терроризм ва экстремизмга қарши курашиш бўйича чора-тадбирларни амалга оширади;
- жамоат жойларида, шу жумладан йўлларда, транспорт ва туризм инфратузилмаси объектларида жамоат хавфсизлигини таъминлашга жалб этилган барча куч ва воситалар фаолиятини мувофиқлаштиради ҳамда ташкилий-услубий жиҳатдан қўллаб-қувватлайди;
- фуқаровий ҳамда хизмат курули ва унинг ўқ-дорилари муомалада бўлиши соҳасига доир қоидалар ва тартибга, ушбу соҳадаги лицензия ва рухсат беришга оид талаблар ҳамда шартларга риоя этилишини таъминлайди;
- ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширади, ҳуқуқбузарликларни содир этишга мойил шахсларни аниқлайди;
- жамоат жойларида содир этиладиган ҳуқуқбузарлик ва жиноятларнинг комплекс, тизимли таҳлилини олиб боради, уларни келтириб чиқарувчи омилларни бартараф этиш, мавжуд куч ва воситалардан самарали фойдаланиш юзасидан таклифлар, кўриб чиқиши мажбурий бўлган тақдимномалар ва тавсиялар киритади;
- жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи оммавий тартибсизликларга чек қўйиш бўйича тадбирлар юзасидан умумий бошқарув тизимини таъминлайди;
- жамоат хавфсизлигини таъминлаш ҳолати ҳақида кенг жамоатчиликни мунтазам хабардор қилиб боради, бу борада жамоатчилик фикрини ўрганади;
- жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасида илмий-тадқиқот ва ташкилий-услубий ишларни амалга оширади.

Мустақил таълим учун топшириқ:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 март “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6196-сонли фармони ўзлаштириш;
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5050-сонли қарорини ўзлаштириш;
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрдаги “Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-27-сонли фармони ўзлаштириш.

СЕМИНАР МАШҒУЛОТИ (2 соат)

2.1-Мавзу: **Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида амалга оширилаётган ислохотлар**

Ушбу ўқув машғулоти **“Ақлий ҳужум”** методидан фойдаланиш орқали ўтказилади.

Мавзу юзасидан тингловчиларга саволлар ташланади. “Ақлий ҳужум” методи орқали уларнинг мавзу бўйича билимлари аниқланади.

“Ақлий ҳужум” методининг босқичлари қуйидагилардан иборат: ходимларга савол ташланади ва уларга шу савол бўйича ўз жавобларини (фикр, ғоя ва мулоҳаза) билдиришларини сўралади; ходимларлар савол бўйича ўз фикр-мулоҳазаларини билдиришади; ходимларнинг фикр-ғоялари (диктофонга, видеотасмага, рангли қоғозларга ёки доскага)

тўпланади; фикр-ғоялар маълум белгилар бўйича гуруҳланади; юқорида қўйилган саволга аниқ ва тўғри жавоб танлаб олинади.

Ўқув машғулотнинг саволлари:

1-савол: Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасини такомиллаштириш борасида қандай ҳуқуқий асослар қабул қилинди?

2-савол: Жамоат хавфсизлигига берилган тўғри тарифни айтиб беринг?

3-савол: ПФ-6196-сон фармонга мувофиқ ички ишлар органларининг фаолиятини янада такомиллаштиришга йўналтирилган умумий вазифаларни айтиб ўтинг?

4-савол: ПҚ-5050-сонли қарор билан қандай тартиблар ва талаблар ҳамда ҳужжатлар тасдиқланиб белгиланди?

5-савол: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022 — 2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сонли фармони билан нешта устувор йўналишлар ва уларни ҳаётга тадбиқ этиш борасида нешта мақсад белгиланган?

6-савол: Ички ишлар органлари фаолиятини ташкил этишнинг мутлақо янги механизмлари этиб қайсилари белгиланган?

7-савол: Ички ишлар вазирлиги тузилмасини такомиллаштириш орқали турдош соҳавий хизматлар фаолиятини бошқариш ва мувофиқлаштиришнинг ягона тизимини жорий этиш мақсадида қандай номдаги департаментлар ташкил этилган?

8-савол: ҳудудий ички ишлар органларининг тузилмаси ва раҳбар лавозимларини мақбуллаштириш орқали мавжуд куч ва воситалардан самарали фойдаланишни таъминлаш мақсадида, нешта лавозимлар тугатилиб қайси лавозим жорий этилган?

9-савол: вояга етмаганлар масалалари бўйича қандай лавозим жорий этилган?

10-савол: Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятни янада такомиллаштириш борасида қабул қилинган ҳуқуқий ҳужжатларга мувофиқ ички ишлар органлари зиммасига қайси йўналишларда вазифалар белгиланди ва уларнинг ҳар бирини мақсади ҳамда моҳиятини айтиб ўтинг?

11-савол: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрдаги ПФ-27-сонли фармони билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепцияси” асосида Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигига қайси вазифалар белгиланган?

Назорат учун саволлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 март “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6196-сонли фармонни тўлиқ ўқиб чиқиш;

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5050-сонли қарорини конспектлаштириш;

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрдаги “Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-27-сонли фармони конспектлаштириш;

МАЪРУЗА МАШҒУЛОТИ (2-соат)

2.2. Мавзу: **ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИДА ПРОФЕССИОНАЛ КАДРЛАРНИ ТАЙЁРЛАШДА УЗЛУКСИЗ ЎҚУВ-КАРЬЕРА ЖАРАЁНИ ТИЗИМИНИНГ АҲАМИЯТИ**

1-ўқув савол. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 15 апрелдаги “Ички ишлар органлари учун профессионал кадрларни тайёрлашнинг сифат жиҳатидан янги тизимини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5076-сон қарорининг мазмун-моҳияти.

2-ўқув савол: 2021 йил 27 август кундаги “ИИОларида узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизимини ташкил этиш тўғрисида”ги 310-сонли буйруғининг мазмуни.

3-ўқув савол: Ички ишлар органларида узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизими асосида кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни ташкил этиш тартиби тўғрисидаги низомнинг мазмун-моҳияти.

1-ўқув савол: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 15 апрелдаги “Ички ишлар органлари учун профессионал кадрларни тайёрлашнинг сифат жиҳатидан янги тизимини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5076-сон қарорининг мазмун-моҳияти.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 15 апрелдаги “Ички ишлар органлари учун профессионал кадрларни тайёрлашнинг сифат жиҳатидан янги тизимини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5076-сон қарори мувофиқ ички ишлар органлари учун профессионал кадрларни тайёрлашнинг сифатини ошириш ҳамда жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасида малакали кадрларни мақсадли тайёрлаш тизимини жорий этишдан иборатдир.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 15 апрелдаги ПҚ-5076-сон қарорида қўйидагилар белгиланди:

➤ ИИВ Академисидagi таълим тизими кадрларни мақсадли касбий тайёрлашга қаратилади ҳамда биринчи курсдан бошлаб мутахассислик ва юридик фанларни ўқитиш, жанговар ва жисмоний жиҳатдан тайёрлаш чуқурлаштирилган ҳолда амалга оширилади;

➤ ИИВ Академидининг бакалавриат дастури бўйича ўқитиш кундузги ва сиртқи таълим шаклларида ташкил этилади, шунингдек, уларга ўқишга қабул қилиш ички ишлар вазирининг ўринбосари раислигида ташкил этиладиган махсус касбий танлов ва очиклик мезонлари асосида яқка тартибдаги суҳбат орқали амалга оширилади;

➤ 2021-2022 ўқув йилидан бошлаб ИИВ Академидининг магистратура дастури бўйича ўқитиш ички ишлар органларининг раҳбар кадрларини тайёрлашга қаратилади ҳамда иккинчи даражадаги «ташкिलий-тактик бошқарув» ва биринчи даражадаги «ташкил-стратегик бошқарув» йўналишларида ташкил этилади;

➤ магистратура дастурининг ҳар бир йўналиши бўйича ўқиш муддати бир йилни ташкил этиб, таълим олувчиларга охириги эгаллаб турган лавозими учун белгиланган пул таъминоти сақланади ва битирувчиларга олий таълимнинг иккинчи босқичини тамомлаганлигини тасдиқловчи диплом берилади;

➤ ички ишлар вазирининг ўринбосарлари, соҳавий хизматлар раҳбарларига бир ойда камида бир маротаба ИИВ Академиси магистратурасида аудитория ўқув машғулотларини бевосита ўтказиш вазифаси юкланади;

➤ биринчи даражали магистратуранинг таълим олувчилари Ички ишлар вазирлиги департамент бошлиқлари, ҳудудий ички ишлар органлари раҳбарларининг бевосита мураббийлигида мажбурий тартибда амалиёт (стажировка) ўтайди, шунингдек, хорижий ҳуқуқ-тартибот идоралари таълим муассасаларининг бошқарув малакасини оширишга қаратилган курсларида таҳсил олади;

➤ Ички ишлар вазирлиги олий таълим муассасаларининг муқаддам фаолият кўрсатган магистратураси, олий академик курслари ва раҳбар кадрларни тайёрлаш факультети (олий курслари)ни тамомлаганлик хизматини ўташ масалаларида мазкур қарор билан жорий этилаётган иккинчи даражадаги магистратурага тенглаштирилади.

ИИВ Академиси бошлиғи зиммасига:

икки босқичли олий таълим тизимини сифатли жорий этиш, ўқув жараёнини энг замонавий педагогик ва ахборот технологиялари асосида ташкил қилиш, профессор-ўқитувчилар таркибининг илмий-педагогик салоҳиятини, шу жумладан уларни хорижий таълим муассасаларида ўқитиш орқали ошириш;

магистратурага қабул жараёнини ўрнатилган мезонларга жавоб берадиган ва ўқиш истагини билдирган ички ишлар органлари ходимлари орасидан, уларнинг тўғридан-тўғри мурожаатига асосан номзодларни очик ва ҳолисона танлаб олиш орқали ташкил этиш бўйича шахсий масъулият юклатилади.

Қарор асосида Ички ишлар вазирлиги Малака ошириш институтига юридик шахс мақоми берилди ва қуйидагилар унинг фаолияти асосий йўналишлари этиб белгиланди:

-ички ишлар органлари соҳавий хизматларининг барча йўналишлари бўйича сержантлар таркиби ходимларини жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини ташкил этиш соҳасида махсус касбий тайёрлаш;

-ички ишлар органларининг сафдор ва офицерлар таркибидаги лавозимларига биринчи марта тайинланган ходимларни бошланғич касбий тайёргарлик бўйича ўқув дастурлари асосида ўқитиш;

-ички ишлар органларининг барча тоифадаги ходимларини инновацион ахборот ва педагогик технологияларни қўллаган ҳолда, шу жумладан турдош йўналишдаги республика олий

таълим муассасалари базасида қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни ташкил этиш.

Ички ишлар органлари ходимларини бошланғич тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш марказлари тугатилиб, уларнинг штат бирликлари ва моддий-техника базаси Малака ошириш институтига ўтказилди.

Ушбу қарор билан ИИВга:

Малака ошириш институтини тугатилаётган ўқув марказининг Тошкент шаҳар Бектемир туманидаги манзили бўйича жойлаштиришни, унинг бино ва иншоотларини

қуриш ва реконструкция қилишни, мақсадли ситуацион-иммитацион полигонларни яратишни ташкил этиш;

ички ишлар органлари ходимларининг хизматдан ажралмаган ҳолда бевосита жойларда малакади оширишни таъминлаш мақсадида масофавий ва мобиль сайёр курсларни ўтказиш амалиётини жорий этиш юклатилди.

Ички ишлар вазирлигининг Малака ошириш институти таркибига ИИБ Академидининг касбий тайёргарлик факультетини ўтказиш тўғрисидаги таклифига асосан шундай тартиб ўрнатилди, унга мувофиқ:

Малака ошириш институтининг касбий тайёргарлик факультетида беш ойлик дастур бўйича ички ишлар органларининг сержант таркибидаги лавозимларига номзодларни махсус касбий тайёрлаш амалга оширилади;

касбий тайёргарлик факультетида қабул ички ишлар вазири томонидан белгиланадиган 200 нафаргача бўлган квоталар доирасида танлов асосида амалга оширилади ҳамда таълим олувчиларга ўрнатилган тартибда стипендия тўланади ва моддий таъминот белгиланади;

касбий тайёргарлик факультетини тамомлаган ходимларга «кичик сержант» махсус унвони ҳамда белгиланган намунадаги диплом берилади.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ИИБ Академисиси ва Малака ошириш институтининг касбий тайёргарлик факультетидаги таълим йўналишлари (мутахассисликлари) рўйхатлари тасдиқланди.

Йўналиш (мутахассислик) номи: Тергов фаолияти, Тезкор-қидирув фаолияти, Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолияти, Эксперт-криминалистика фаолияти, Жиноий жазоларни ижро этиш, Ташкилий-штаб фаолияти юрист малака кундузги таълим шакли, ўқиш муддати 3 йил ҳамда Хизмат фаолиятини тарбиявий-психологик таъминлаш юрист-психолог кундузги 3 йил, Ҳуқуқбузарликларни олдини олиш ва фoш этиш фаолияти сиртқи бўлиб ўқиш муддати 4 йил/3 йил.

Ички ишлар органларида хизматни ўташ тартибига қуйидагиларни назарда тутувчи узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизими 2021 йил 1 сентябрдан эътиборан жорий этилади:

ички ишлар органлари раҳбар таркибининг тегишли лавозимларига тайинланиш учун ИИБ Академисиси магистратурасида ўқиш шартлиги;

ходимларга махсус унвонлар берилишининг ҳамда сафдор ва сержантлар таркибидаги ходимлар офицерлик лавозимларига тайинланишининг асосий талабларидан бири сифатида уларнинг қайта тайёрлаш ва малака ошириш курсларидан ўтиши зарурлиги.

Ушбу қарорга асосан ички ишлар органларининг узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизими тасдиқланди.

Раҳбар таркибидаги тегишли лавозимларга тайинлаш учун ИИБ Академидининг иккинчи даражали магистратура дипломига эга бўлишга оид талаб 2022 йил 1 сентябрдан, биринчи даражали магистратура дипломига эга бўлишга оид талаб эса 2024 йил 1 сентябрдан кучга киради.

Ички ишлар вазири хизмат ўташ тизимида жорий этилаётган талабларга сўзсиз риоя этилиши, шунингдек, барча даражадаги раҳбарлар малакадининг доимий ошириб борилишини таъминлаш бўйича шахсан масъул этиб белгиланди.

Ушбу қарорга асосан шундай тартиб ўрнатилди ва унга мувофиқ:

Ички ишлар вазирлиги академик лицейларининг ҳуқуқшунослик фани бўйича идоравий фан олимпиадаси ғолиби бўлган битирувчиларининг ИИБ Академисига ўқишга қабул қилиниши учун фақат махсус касбий танловдан муваффақиятли ўтишлари етарли ҳисобланиши;

2021 йил 1 сентябрдан бошлаб ички ишлар органларининг сержант таркибидаги лавозимларида хизматни ўташ учун фақат **олий маълумотга** эга бўлган шахслар қабул қилиниши;

2021 йил 1 сентябрдан бошлаб ички ишлар органларининг **сафдор таркибидаги лавозимларига** номзодлар фақат идоравий академик лицейлар, ҳарбий-академик лицейлар битирувчилари, профилактика инспекторининг ёрдамчилари, шунингдек, олий маълумотга эга ёки сиртқи таълим шакли бўйича таҳсил олаётган шахслар орасидан қабул қилиниши;

ИИБ Академидининг сиртқи таълим шаклига Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Хавфсизлик кенгаши аппарати томонидан ҳар йили белгиланадиган қўшимча квота бўйича бошқа ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ва Қуролли Кучларда камида уч йиллик ҳарбий хизмат (хизмат) стажига эга бўлган

ҳарбий хизматчилар (ходимлар) тўлов-контракт асосида ўқишга қабул қилиниши мумкин.

ИИБ Академиси курсантларининг ўқишда, маънавий-маърифий ва спорт-маданий соҳаларда юқори натижаларга эришишга бўлган интилишларини рағбатлантириш мақсадида Ички ишлар вазирлигининг бюджетдан ташқари маблағлари ҳисобидан қонунчиликда белгиланган меҳнатга ҳақ тўлашнинг энг кам миқдорининг икки баравари миқдорида **Жалолиддин Мангуберди** номидаги идоравий стипендия таъсис этилади.

Идоравий академик лицейлар ва Ички ишлар вазирлиги Ихтисослаштирилган мактаб-интернатининг ўқишда юқори натижаларга эришган ўқувчилари учун **кўкрак нишони** таъсис этилади.

Ушбу қарорга асосан қуйидаги ҳуқуқлар берилади:

Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирига:

ИИБ Академиси ва Малака ошириш институти касбий тайёргарлик факультетининг таълим йўналишлари (мутахассисликлари) рўйхатларига мавжуд эҳтиёжни инобатга олган ҳолда ўзгартиришлар киритиш;

идоравий академик лицейларнинг иқтидорли ўқувчиларига улар ҳузурида тузиладиган комиссияларнинг тавсияларига кўра, бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобидан индивидуал стипендиялар бериш;

Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси билан келишилган ҳолда ички ишлар органлари ходимлари (ҳарбий хизматчилари) учун ИИБ Академидининг сиртқи таълим шаклига белгиланган қабул квотадининг **50 фоизигача** бўлган миқдорда тўлов-контракт асосида қўшимча квота киритиш;

Ички ишлар вазирлигининг бюджетдан ташқари маблағлари ҳисобидан бир ўқув йили даврига ИИБ Академидининг ихтисослаштирилган кафедраларига уларнинг штатлар сонининг **30 фоизигача** бўлган миқдорда ўқитувчиларнинг қўшимча штат birlikларини киритиш;

Ички ишлар вазири ўринбосарларига — Малака ошириш институтида ички ишлар органларининг тегишли раҳбарлари ва ходимлари учун қайта тайёрлаш ва малака ошириш бўйича навбатдан ташқари қўшимча ўқув йиғинларини ташкил этиш бўйича таклифлар киритиш;

Қарор асосида Ички ишлар вазирлиги Малака ошириш институтига юридик шахс мақоми берилди ва қуйидагилар унинг фаолияти асосий йўналишлари этиб белгиланди:

– ички ишлар органлари соҳавий хизматларининг барча йўналишлари бўйича сержантлар таркиби ходимларини жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини ташкил этиш соҳасида махсус касбий тайёрлаш;

– ички ишлар органларининг сафдор ва офицерлар таркибидаги лавозимларига биринчи марта тайинланган ходимларни бошланғич касбий тайёргарлик бўйича ўқув дастурлари асосида ўқитиш;

– ички ишлар органларининг барча тоифадаги ходимларини инновацион ахборот ва педагогик технологияларни қўллаган ҳолда, шу жумладан турдош йўналишдаги республика олий таълим муассасалари базасида қайта тайёрлаш ва малакадии оширишни ташкил этиш.

Ички ишлар органлари ходимларини бошланғич тайёрлаш ва уларнинг малакадии ошириш марказлари тугатилиб, уларнинг штат бирликлари ва моддий-техника базаси Малака ошириш институтига ўтказилди.

Ушбу қарор билан ИИВга:

Малака ошириш институтини тугатилаётган ўқув марказининг Тошкент шаҳар Бектемир туманидаги манзили бўйича жойлаштиришни, унинг бино ва иншоотларини куриш ва реконструкция қилишни, мақсадли ситуацион-иммитацион полигонларни яратишни ташкил этиш;

ички ишлар органлари ходимларининг хизматдан ажралмаган ҳолда бевосита жойларда малакадии оширишни таъминлаш мақсадида масофавий ва мобиль сайёр курсларни ўтказиш амалиётини жорий этиш юклатилди.

Ички ишлар вазирлигининг Малака ошириш институти таркибига ИИБ Академидинг касбий тайёргарлик факультетини ўтказиш тўғрисидаги таклифига асосан шундай тартиб ўрнатилди, унга мувофиқ:

Малака ошириш институтининг касбий тайёргарлик факультетида беш ойлик дастур бўйича ички ишлар органларининг сержант таркибидаги лавозимларига номзодларни махсус касбий тайёрлаш амалга оширилади;

касбий тайёргарлик факультетига қабул ички ишлар вазири томонидан белгиланадиган **200 нафаргача бўлган квоталар** доирасида танлов асосида амалга оширилади ҳамда таълим олувчиларга ўрнатилган тартибда стипендия тўланади ва моддий таъминот белгиланади;

касбий тайёргарлик факультетини тамомлаган ходимларга «кичик сержант» махсус унвони ҳамда белгиланган намунадаги диплом берилади.

2- ўқув савол: 2021 йил 27 август кундаги “ИИОларида узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизимини ташкил этиш тўғрисида”ги 310-сонли буйруғининг мазмуни.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 15 апрелдаги “Ички ишлар органлари учун профессионал кадрларни тайёрлашнинг сифат жиҳатидан янги тизимини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5076-сон қарори мувофиқ ички ишлар органлари учун профессионал кадрларни тайёрлашнинг сифатини ошириш ҳамда жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасида малакали кадрларни мақсадли тайёрлаш

тизимини жорий этишдан мақсадида Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 2021 йил 27 августдаги “**Ички ишлар органларида узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизимини ташкил этиш тўғрисида**”ги 310-сон буйруғи талаблари асосида амалга оширишдан иборатдир.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 15 апрелдаги ПҚ-5076-сон “Ички ишлар органлари учун профессионал кадрларни тайёрлашнинг сифат жиҳатидан янги тизимини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарорига мувофиқ:

-Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 15 апрелдаги ПҚ-5076-сон қарори 6-бандига кўра, 2021 йил 1 сентябрдан эътиборан ички ишлар органлари хизматни ўташ тартибига узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизимининг жорий этилганлиги маълумот учун қабул қилинди.

Шунингдек буйруқга кўра қуйидагилар узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизимини ташкил этишда Ички ишлар вазирлиги ва унинг бўлинмаларининг энг муҳим вазифаси этиб белгиланди:

- ходимларнинг малакасига қараб хизмат бўйича ўсишини таъминлаш, шунингдек, куч ва воситаларни самарали бошқаришда раҳбар кадрларнинг интеллектуал ва профессионал салоҳиятини янада ошириш;
- барча тоифадаги ички ишлар органлари ходимларининг самарали хизмат ўташи ва уларнинг хизмат мартабаси ошиши учун хизматнинг бутун муддати давомида узлуксиз равишда таҳсил олиш ва малака ошириб боришига эришиш;
- доимий равишда ички ишлар органлари ходимларининг хизматдан ажралмаган ҳолда бевосита жойларда малакасини оширишни таъминлаш мақсадида масофавий ва мобиль сайёр курсларини ўтказиб бориш;
- анъанавий малака ошириш билан бир каторда касбий ўқитишнинг уйғунлашган, иш жараёни билан биргаликда олиб бориладиган шакллари, шунингдек, кадрлар малакасини оширишнинг белгиланган даврийлигига риоя қилинган ҳолда таълим дастурларини, билим ва кўникмаларни доимий такомиллаштиришдан иборат кредит- модуль механизмини жорий қилиш.
- Вазирликнинг таркибий тузилмалари ҳамда ҳудудий бўлинмалари бошлиқлари: хизмат ўташни қатъий назорат қилиш ва ўқув-тарбиявий жараёни таъминлаш соҳасини мувофиқлаштириш, таҳлилий ва услубий ишларни кучайтириш бўйича фаолиятнинг самарадорлигини ошириш чораларини кўриш;
- ички ишлар органлари ходимларини тайёрлашда мазкур буйруқ талабларига қатъий риоя этилиши таъминлаш.
- Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 2021 йил 27 августдаги 310-сон буйруғи билан Ички ишлар органларида узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизими

асосида кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни ташкил этиш тартиби тўғрисидаги низоми тасдиқланди.

Вазирликнинг таркибий тузилмалари ҳамда ҳудудий бўлинмалари бошлиқлари: хизмат ўташни қатъий назорат қилиш ва ўқув-тарбиявий жараёни таъминлаш соҳасини мувофиқлаштириш, таҳлилий ва услубий ишларни кучайтириш бўйича фаолиятнинг самарадорлигини ошириш чораларини кўриш ҳамда ички ишлар органлари ходимларини тайёрлашда мазкур буйруқ талабларига қатъий риоя этилиши таъминлашлари кўрсатиб ўтилди.

Вазирнинг ахборот технологиялари вазирлиги томонидан узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизими асосида кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни самарали йўлга қўйиш ҳамда ҳар бир ходимнинг касбий ривожланишини мониторинг қилиш мақсадида ягона маълумотлар базаси - “E-o‘quv-карьерга” электрон платформасини яратиш ҳамда уни Вазирликнинг “E-Kadr” тизимига интеграция қилиш чораларини кўрилиши белгилаб олинди.

3-ўқув саволи: Ички ишлар органларида узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизими асосида кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни ташкил этиш тартиби тўғрисидаги низомнинг мазмун-моҳияти.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 15 апрелдаги ПҚ-5076-сон "Ички ишлар органлари учун профессионал кадрларни тайёрлашнинг сифат жиҳатидан янги тизимини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида"ги қарорига асосан Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 2021 йил 27 август кунидаги Ички ишлар органларида узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизимини ташкил этиш тўғрисидаги 310-сон буйруғи ижрога қаратилди.

Мазкур буйруқнинг 2-бандига кўра “Ички ишлар органларида узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизими асосида кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни ташкил этиш тартиби тўғрисида” Низоми тасдиқланди.

Мазкур Низом 16 та боб ва 156-моддадан иборат бўлиб, ушбу Низомнинг Умумий қоидалар бобининг 1-банди, Ички ишлар органларининг узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизими асосида Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги (кейинги ўринларда Ички ишлар вазирлиги)нинг профессионал кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва ходимларнинг малакасини ошириш соҳасидаги фаолиятини белгилайди.

Фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш ҳамда қонун устуворлигини таъминлаш, шунингдек ўзларига юклатилган вазифаларни самарали бажариш мақсадида ички ишлар органлари ходимлари ўз малакаси ва касбий даражасини мунтазам равишда ошириб боришлари шарт.

Мазкур низом талаблари Ички ишлар вазирлиги кадрларининг амалдаги захирасига киритилган ходимларига нисбатан татбиқ этилмайди.

Ички ишлар вазирлиги ҳарбий тузилмаларининг ҳарбий хизматчиларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш, агарда қонунчиликда бошқа тартиб назарда тутилмаган бўлса, ушбу Низомда белгиланган тартибда амалга оширилади.

Низомнинг 2-бандида Ички ишлар органлари учун профессионал кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва ходимларнинг малакасини ошириш, коида тарикасида Ички ишлар вазирлиги таълим муассасалари томонидан амалга оширилади, бундан ушбу муассасаларда ўқитилмайдиган ихтисосликлар мустаснолиги ҳамда Ички ишлар вазирлиги таълим муассасаларида назарда тутилмаган мутахассисликлар бўйича кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш Ўзбекистон Республикасининг бошқа таълим муассасаларида ёки хорижий давлатлар таълим муассасаларида ташкил этилиши белгиланди.

Низомнинг 3-бандида Ички ишлар вазирлиги олий таълим муассасаларининг кундузги таълим шаклига ўқишга кирган шахслар курсантлар сафига, сиртки таълим шаклига, магистратурага, касбий тайёргарлик факультетига ўқишга кирганлар, шунингдек бошланғич, қайта тайёрлаш ва малака ошириш курсларига жалб этилганлар тингловчилар сафига қабул қилинади.

Низомнинг 4-бандида Узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизими асосида кадрларни тайёрлаш:

- бошланғич касбий тайёргарлик;
- махсус касбий тайёргарлик;
- қайта тайёрлаш;
- малака ошириш;
- олий таълим;
- бошқарув кадрларини тайёрлаш; олий таълимдан кейинги таълимда ўқиш;

хизмат, жанговар ва жисмоний ҳамда маънавий-маърифий тайёргарликлардан иборат.

Бошланғич касбий тайёргарлик - ички ишлар органларидаги хизматга биринчи марта қабул қилинган ходимларда ўз хизмат вазифаларини бажариш учун зарур билим ва кўникмаларни шакллантириш ҳамда уларнинг махсус тайёргарликка эга бўлишини таъминлаш бўйича ўқув тайёргарлигини Ички ишлар вазирлиги Малака ошириш институти томонидан қуйидаги тартибда ўтказилади:

-ички ишлар органларининг **сафдорлар таркиби** лавозимларига биринчи марта тайинланган ходимлар билан муддати **уч ойгача** бўлган кундузги ва сайёр курсларда;

-ички ишлар органларининг **офицерлик** лавозимларига биринчи марта

тайинланган ходимлар (фуқаровий олий маълумотга эга бўлганда) билан муддати **3 ойгача** бўлган кундузги ва сайёр курсларда.

Кундузги ўқитиш шаклидаги курсларда ходимлар Малака ошириш институти

базасида (ўқув полигониди), сайёр курсларда институтнинг филиалларида бошланғич касбий тайёргарликдан хизматдан ажралган ҳолда ўтайдилар.

Бошланғич касбий тайёргарлик сайёр курсида ўқиш учун факатгина аёл ходималар ва Ички ишлар вазирлиги томонидан белгиланадиган айрим лавозимлардаги ходимларга Ички ишлар вазирлиги билан келишилгандан сўнг рухсат берилиши мумкин.

Қуйидаги ходимлар бошланғич касбий тайёргарликдан ўтказилмайди:

-Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармони, қарори ва фармойишига асосан лавозимга тайинланган ходимлар;

-Ўзбекистон Республикаси олий ҳарбий таълим муассасалари, олий ихтисослаштирилган таълим муассасалари, Малака ошириш институти касбий тайёргарлик факультетининг махсус касбий тайёрлаш курси, Ички ишлар вазирлиги томонидан келишув асосида ўқишга юборилган хорижий давлатларнинг олий таълим муассасаларининг битирувчилари сирасидан бўлган ходимлар;

-Ўзбекистон Республикаси Қуролли Қучлари тизимида кирадиган вазирлик ва идоралардан ички ишлар органлари хизматига ўтказилган ходимлар;

-Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Махсус тайёргарлик ўқув марказида (кейинги ўринларда - Махсус тайёргарлик ўқув маркази) тасдиқланган мутахассисликлар рўйхати бўйича (кинолог, сапёрлик иши, портлаш техникаси ва бошқалар) ўқитиладиган ходимлар.

Бошланғич касбий тайёргарликдан ўтмаган ходимларни бошқа лавозимга ўтказиш, шунингдек хизмат фаолиятида махсус воситалар ва ўқотар қурол қўллаш билан боғлиқ шароитларда ҳаракатланиши ва фойдаланиши **тақиқланади.**

Ички ишлар органларига хизматга қабул қилинган кундан бошлаб, бир ойдан кечиктирилмаган муддатда ходимлар бошланғич касбий тайёргарликдан ўтказиш учун **юборилиши шарт.**

Бошланғич касбий тайёргарлик курсларига узрли сабабларга кўра (касаллиги, яқин қариндошларининг вафот этганлиги ва шу каби бошқа фавқулодда ҳолатлар) ўз вақтида кела олмаган ёки курс давомида узрли сабабларга кўра ўқишни тўлиқ яқунлашга имкони бўлмаган ходимларнинг ўқиш муддати бошқа муддатга кўчирилади, улар ўз хизмат фаолиятини тўлиқ тиклаганидан кейин навбатдаги курсларда ўқишга **рухсат берилади.**

Бунда ходим томонидан узрли ҳолат юз берганлигини тасдиқловчи ҳужжат ва курсларда ўқиш учун юборган ички ишлар органи раҳбарининг маълумотномаси тақдим этилиши керак.

Бошланғич касбий тайёргарлик бўйича ўқув дастурлари Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазири томонидан тасдиқланади.

Бошланғич касбий тайёргарлик курсини муваффақиятли тугатганлиги тўғрисидаги сертификатни олган ходимлар жисмоний куч ишлатиш, махсус воситалар ва ўқотар қуролни қўллаш ҳамда мустақил равишда хизмат фаолиятини олиб бориш ҳуқуқига эга бўлади ҳамда кейинги хизматини давом эттириш учун ўрнатилган тартибда ички ишлар органларига юборилади.

Бошланғич касбий тайёргарлик курси давомида ўқишдан четлаштирилган (узрли сабабларга кўра четлаштирилганлар бундан мустасно), шунингдек, тегишли сертификатни олмаган тингловчиларнинг Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 ноябрдаги ПҚ-3413-сон қарори билан тасдиқланган Ички ишлар органларида хизматни ўташ тартиби тўғрисидаги низом талабларига асосан ички ишлар органларида хизматда қолиш ёки қолмаслик масаласи вазирликнинг таркибий тузилмалари ва ҳудудий

бўлинмаларидаги навбатдан ташқари аттестация комиссиялари томонидан кўриб чиқилади.

Махсус касбий тайёргарлик-Малака ошириш институтининг касбий тайёргарлик факультетида (кейинги ўринларда - касбий тайёргарлик факультети) беш ойлик дастур бўйича ички ишлар органларининг сержант таркибидаги лавозимларига номзодларни махсус касбий тайёрлаш амалга оширилади.

Касбий тайёргарлик факультетини тамомлаган ходимлар жисмоний куч ишлатиш, махсус воситалар ва ўқотар қуролни қўллаш ҳамда мустақил равишда хизмат фаолиятини олиб бориш ҳуқуқига эга бўлади ва кейинги хизматини давом эттириш учун ўрнатилган тартибда ички ишлар органларига юборилади.

Махсус касбий тайёрлаш курси давомида ўқишдан четлаштирилган, шунингдек, тегишли дипломни олмаган тингловчилар ўқишга киришдан олдин ички ишлар органларининг ходимлари ва ҳарбий хизматчилари сирасидан бўлганлар ўз хизмат ўташ жойига қайтариб юборилади.

Фуқаролар орасидан қабул килинган тингловчиларнинг Махсус касбий тайёрлаш курси давомида ўқишдан четлаштириш тартиби Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги таълим муассасалари курсант ва тингловчиларининг ўқишини кўчириш, қайта тиклаш ва ўқишдан четлаштириш тартиби тўғрисидаги низомига мувофиқ амалга оширилади.

Қайта тайёрлаш- Ички ишлар органлари ходимлари бошқа турдаги касбий фаолият билан боглиқ лавозимга тайинланганда ёки уларни янги йўналишлар бўйича тайёрлаш зарур бўлганида, шунингдек, сафдор ва сержантлар таркибидаги ходимлар офицерлик лавозимларига тайинланишидан олдин қайта тайёргарликдан ўтиши шарт.

Агар ходим илгари шу мутахассислик лавозими бўйича ишлаган ва бошқа мутахассислик лавозимига тайинланиб хизматни давом эттираётганлигига уч йил тўлмаган тақдирда мутахассислик бўйича қайта тайёрлаш курсидан ўтиши мажбурий эмас.

Ички ишлар органларининг сафдорлар таркиби лавозимларида хизмат ўтаётган ходимларни (фуқаровий олий маълумотга эга бўлганда) офицерлик лавозимларига тайинлаш учун Малака ошириш институти базасида (ўқув полигониди) муддати бир ойгача бўлган кундузги қайта тайёрлаш курсларда ўқитилади. Бунда ходимларнинг офицерлик лавозимларига тайинлаш учун мутахассислиги ёки амалий иш тажрибаси инобатга олинади.

Ички ишлар органларининг сержантлар таркиби лавозимларида хизмат ўтаётган ходимларни (фуқаровий олий маълумотга эга бўлганда) офицерлик лавозимларига тайинлаш учун Малака ошириш институти базасида (ўқув полигониди) ҳамда Махсус

тайёргарлик ўқув марказида муддати бир ойгача бўлган кундузги қайта тайёрлаш курсларда ўқитилади.

Айрим офицерлик лавозимларига тайинлаш учун ихтисослашган қайта тайёргарлик талаб қилинганда, ходимларни турдош йўналишдаги республика олий таълим муассасалари базасида қайта тайёрлашни ташкил этиш мумкин.

Қайта тайёргарлик бўйича ўқув дастурлари Ички ишлар вазири томонидан тасдиқланади. Қайта тайёрлаш курси тингловчиси курс якунида якуний аттестациядан ўтиши керак, бунда аттестация жараёнида тингловчи томонидан битирув иши ҳимоя қилиниши ёки якуний имтиҳондан ўтказилиши мумкин. Якуний аттестациядан муваффақиятли ўта олмаган тингловчи ўз хизмат жойида мустақил равишда ўқув дастурини қайта ўзлаштирганидан кейин бир ой ичида якуний аттестацияни қайта топширишига рухсат этилади. Қайта тайёрлаш курсини узрли сабабларга кўра тугата олмаган тингловчиларга навбатдаги ташкил этиладиган курсларда катнашишига рухсат берилади.

Қайта тайёрлаш бўйича бериладиган сертификат фақат муайян лавозимда фаолият кўрсатиш ҳукукини беради ва ходимларни бошқа мутахассислик талаб этиладиган лавозимларга тайинлаш таъикланади.

Малака ошириш- ходимларнинг ички ишлар органлари хизмат фаолиятига оид касбий билим, малака ва кўникмаларини узлуксиз равишда ошириб бориш, шунингдек, ходимларга махсус унвонлар берилишининг ҳамда раҳбарлик лавозимларига тайинланишининг асосий талабларидан бири сифатида ўқув тайёргарлигини амалга оширишдан иборат.

Малака ошириш жараёнлари узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизими бўйича

қуйидагиларни ўз ичига олади:

- белгиланган раҳбарлик лавозимларига тайинлаш учун ўқитиш;
- навбатдаги махсус унвонлар бериш учун ўқитиш;
- касбий билим, малака ва кўникмаларини ошириш учун узлуксиз ўқитиш.

Ички ишлар органларининг офицерлар таркиби лавозимларида хизмат килаётган ходимларни барча даражадаги бўлим бошлиқлари, туман (шаҳар, тармоқ) ички ишлар органлари бошлиғининг ўринбосари лавозимида тайинланишидан олдин малака ошириш курсларидан ўтиши шарт.

Бунда ходимлар уч ҳафтагача бўлган кундузги малака ошириш курсларида Малака ошириш институти базасида (ўқув полигониди) ва сайёр курсларда унинг филиалларида хизматдан ажралган ҳолда ўқитилади.

Мазкур малака ошириш курслари Ички ишлар вазирлиги томонидан тасдиқланадиган ходимларнинг сони, малака ошириш курсларидан ўтиш вақти, шакли ва йўналиши кўрсатилган режа-тақсиротларга мувофиқ белгиланади.

Малака ошириш натижасида бериладиган сертификат фақат муайян лавозимда фаолият кўрсатиш ҳуқуқини беради, сертификат олмаган ходимлар малака ошириш учун камида бир йилдан кейин қайта ўқишга юборилиши мумкин.

Ходимларга навбатдаги махсус унвонлар бериш учун махсус малака ошириш курслари (кейинги ўринларда - махсус малака ошириш курслари)да ўқитишни ташкил этиш қуйидагича амалга оширилади:

- “катта сержант” махсус унвонини бериш.
- “капитан” махсус унвонини бериш.
- “майор” махсус унвонини бериш.

Навбатдаги махсус унвонлар махсус малака ошириш курсларини муваффақиятли ўтаган ходимларга берилади. Рағбатлантириш чораси тариқасида муддатидан олдин махсус унвонлар берилиши бундан мустасно.

Махсус малака ошириш курсларини муваффақиятли тугатиб, тегишли сертификатни олган ходимлар ўқув аттестациясидан ўтган деб ҳисобланади ҳамда навбатдаги махсус унвон олиш учун тўғридан-тўғри тавсия этилади.

Махсус малака ошириш курсларига интизомий жазога эга, тиббий кўрик натижасига кўра антропометрик кўрсаткичларини (семизлик даражасига эга) яхшилаш учун тавсия этилганлар, хизмат ва жанговар тайёргарлик бўйича синовлардан коникарсиз баҳоланганлар камчиликларни бартараф этгунга қадар юборилмайди.

Махсус малака ошириш курсларини узрли сабабларга кўра тугата олмаган тингловчиларга кейинги ташкил этиладиган курсларда катнашишга рухсат берилади.

Махсус малака ошириш курсларида ўқишдан четлаштирилган ёки ўқув дастурларини ўзлаштира олмаган ходимлар олти ойдан кейин навбатдаги ташкил этиладиган курсларга юборилиши мумкин.

Махсус малака ошириш курсларида берилган сертификатлар белгиланган махсус унвонни олиш учун икки йил муддатга амал қилади.

Ходимларнинг ички ишлар органлари хизмат фаолиятига оид касбий билим, малака ва кўникмаларини узлуксиз равишда ошириб бориш учун малака ошириш жараёни кредит-модуль тизими асосида қуйидагича ташкил этилади:

- мақсадли йўналтирилган курсларда ўқитиш;
- республика ва хорижда малака ошириш курсларда ўқиш;
- стажировка (тажриба орттириш) ўташ;
- мустақил таълим орқали малака ошириш.

Кредит-модуль тизими малака оширишнинг 144 соатига мўлжалланган бўлиб, унда ўтказилган ҳар бир малака ошириш курси модуль деб ҳисобланади ва унинг ўқув юкламаси миқдори инобатга олинади.

Мақсадли йўналтирилган курсларда ўқитиш Ички ишлар вазирлиги таълим муассасалари ва бошқа таълим ташкилотлари томонидан:

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати, Президент Администрацияси, Президент ҳузуридаги Хавфсизлик Кенгаши, Вазирлар Маҳкамаси ва бошқа юқори турувчи ташкилотларнинг тегишли режа ҳамда топшириқлари асосида белгиланган

йўналиш, шакл ва муддатларда малака ошириш;

Ички ишлар вазирлигининг буйруқ ва фармойишлари асосида ички ишлар органлари ходимларини фаолиятнинг муайян йўналишига оид касбий билимларини ошириш учун қисқа муддатли ва навбатдан ташкари кўшимча кундузги, масофавий ҳамда мобиль сайёр малака ошириш курслари ўтказиб борилади.

Мақсадли йўналтирилган курсларни муваффақиятли тамомлаганларга сертификат (маълумотнома) берилади.

Ходимлар фаолиятининг айрим жиҳатлари ҳамда малака ошириш (мавзулар)нинг мазмуни ва унга қўйилган талабларни инобатга олган ҳолда республика ва хорижий давлатларнинг бошқа таълим ва илмий-тадқиқот муассасаларига малака ошириш учун юборилиши мумкин.

Ушбу турдаги малака ошириш якунида ходимга қабул қилувчи ташкилот (муассаса) томонидан малака оширганлик тўғрисида берилган ҳужжат (сертификат, диплом, маълумотнома ва бошқа) нусхаси электрон портфолио тизимига киритиш учун Малака ошириш институтига тақдим этилади.

Курсларни давлат тасарруфида бўлмаган таълим муассасаларида ташкил этиш ман этилади, қонунчилик ҳужжатларида кўзда тутилган ҳолатлар бундан мустасно.

Стажировка (тажриба орттириш) ходимларнинг иш фаолияти бўйича ўзига хос ва илғор тажрибаларни ўрганиш, амалий кўникма ва маҳоратларини ошириш, замонавий билимлар, техника ва технологиялар билан таништиришга қаратилган малака ошириш шакли бўлиб, қуйидаги тартибда:

республика давлат бошқаруви органлари, суд ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралари, таълим муассасалари ва бошқа ташкилотларда белгиланган келишувлар асосида;

хорижда - чет эл ҳуқуқни муҳофаза қилувчи идоралар (таълим муассасалари)нинг илғор иш тажрибалари билан танишиш мақсадида халқаро грантлар ва шартнома (меморандум)лар ҳамда қонунчилик ҳужжатларида белгиланган тартибда амалга оширилади.

Стажировка якунида қабул қилувчи ташкилот (муассаса) томонидан ходимга стажировкани ўтаганлик тўғрисида берилган ҳужжат (сертификат, диплом, маълумотнома ва бошқа) малака оширганликка тенглаштирилади.

Ходим томонидан стажировкани ўтаганлик тўғрисида берилган ҳужжат нусхаси электрон портфолио тизимига киритиш учун Малака ошириш институтига тақдим этилади.

Кредит-модуль тизими бўйича мустақил малака ошириш - Малака ошириш институти томонидан масофавий таълим порталида жойлаштириб бориладиган стандарт ўқув модулларини барча тоифадаги ходимлар томонидан хизматдан ажралмаган ҳолда, мустақил равишда ўзлаштириб боришни назарда тутати.

Бунда ходимнинг модулни ўқишининг сифати, ўзлаштириш учун белгиланган муддатга риоя этиши, видеоконференцалоқа орқали яқка тартибда билимини текшириш **Малака ошириш институти томонидан белгиланган модуль раҳбари** томонидан амалга оширилади.

Ходимга муваффақиятли ўзлаштирилган ҳар бир модуль учун малака оширганлик соатлари ҳисобланади.

Кредит-модуль тизими бўйича малака ошириш учун жалб қилинган ходим маълумотлари электрон портфолио тизимида киритилади ва кўрсаткичлар электрон мониторинг тизими орқали кайд этиб борилади.

Ходим календарь йили давомида белгиланган 144 соатлик малака ошириш юкласини бажарса, унга Малака ошириш институти томонидан мазкур низомда белгиланган намунадаги сертификат берилади.

Кредит-модуль тизими малака ошириш юкласини бажариб, тегишли сертификат олган ходимга қуйидаги рағбатлантиришлар берилади:

ўқ отиш ва жисмоний тайёргарлик синовларидан муваффақиятли ўтганда тегишли малака тоифаларининг тест синовларидан озод қилинади;

эгаллаган лавозимидан бир поғона юқори лавозимга тайинлаш учун тавсия этиш (мазкур Низомнинг 39-банди бундан мустасно);

Малака ошириш курсларининг дастурлари Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги томонидан тасдиқланади, шунингдек, курслар кўшма дастурлар ҳамда ўрнатилган тартибда тасдиқланган бошқа дастурларга асосан ўтказилади.

Ходимнинг хизмат фаолиятида икки йил ва ундан ортиқ танаффуслар бўлган тақдирда (бола парваришlash таътиллари, хизматга қайта тикланиш ва ҳоказолар) малака ошириш ва қайта тайёрлаш курсларидан ўтиши лозим.

Ходимлар ўқув тайёргарлик шаклидан катъий назар ҳар беш йилда малака ошириш курсларидан ўтишлари шарт. Малака ошириш курсларини ўтказишга Ички ишлар вазирлигининг тажрибали амалиётчи ходимлари ҳамда ИИВ Академияси профессор-ўқитувчилари жалб этилиши мумкин. Ички ишлар вазирлиги таълим муассасаларининг илмий-педагог ходимларини касбий ва педагогик малакасини ошириш конунчилиги ҳужжатларида белгиланган тартибда бошқа шаклларда ҳам ташкил этилиши мумкин.

Махсус тайёргарлик ўқув марказида узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизимини ташкил этиш. Ички ишлар вазирлиги Махсус операцияларни мувофиқлаштириш бошқармаси, унинг Махсус тайёргарлик ўқув маркази, **Портлаш хавфи бўлган предметларни зарарсизлантириш бўйича махсус отрядлари** ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси ички ишлар вазирлиги, Тошкент шаҳри, Тошкент вилояти ички ишлар бош бошқармалари ва вилоятлар ички ишлар бошқармаларининг Тезкор вазифаларни бажарувчи сафарбар батальонлари ва отрядлари ходимларига навбатдаги “катта сержант”, “капитан”, “майор” ва “подполковник” унвонларини бериш бўйича махсус малака

ошириш ўқув курслари ҳамда белгиланган лавозимларга тайинлашдан олдин қайта тайёрлаш курслари шаклида ташкил этилади.

Махсус малака ошириш курсларида берилган сертификатлар белгиланган махсус унвонни олиш учун икки йил муддатга амал қилади. Ўқув курслари кундузги, масофадан ўқитиш орқали ҳамда мобиль сайёр курслар шаклида хизматдан ажралган ва ажралмаган

шаклда ушбу Низомда белгиланган тартибда ўтказилиб, ўқув курсларининг дастурлари Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги томонидан тасдиқланади.

Олий таълим-Ички ишлар органлари учун олий маълумотли кадрлар тайёрлаш ИИВ Академиясида ҳамда бошқа таълим муассасаларида, шунингдек, халқаро шартномалар асосида хорижий давлатлар таълим муассасаларида амалга оширилади.

ИИВда хизмат қилаётган ходимлар ўрнатилган тартибда қуйидаги олий таълимни олишлари мумкин:

-ИИВ Академиясининг бакалавр йўналишлари бўйича кундузги ва сиртки таълим шаклида;

-ИИВ Академиясининг магистратура мутахассисликлари бўйича кундузги таълим шаклида;

-конунчилик ҳужжатларига мувофиқ фукаровий олий таълим муассасаларига, шунингдек, республика давлат бошқаруви органларининг ҳамда ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларининг таълим муассасаларида бакалавр йўналишлари ва магистратура мутахассисликлари бўйича;

-Ички ишлар вазирлигининг халқаро шартномалари асосида юборилган хорижий давлатлар таълим муассасаларида бакалавр йўналишлари ва магистратура мутахассисликлари бўйича.

Ходимлар конунчилик ҳужжатларига мувофиқ ўрнатилган тартибда шартнома асосида иккинчи ва ундан кейинги олий маълумотни олиш ҳуқуқига эга. Уларнинг хизматдан ажралмаган ҳолда касбий ўсишини таъминлаш мақсадида, Ички ишлар вазирлиги томонидан Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги билан келишилган ҳолда республика олий таълим муассасаларида махсус ўқув гуруҳлари ташкил қилиш орқали бакалавр йўналишлари ва магистратура мутахассисликлари бўйича (ИИВ таълим муассасаларида тайёрланган йўналишлар бундан мустасно) масофавий таълим жорий этилиши мумкин. Олий таълим муассасаларига бакалавр йўналишлари ва магистратура мутахассисликлари бўйича ўқишга қабул қилиш ва уларда таълим олиш тартиб-қоидалари, таълим олувчиларнинг ўрнатилган тартибда стипендия (пул таъминоти) олиши ва моддий таъминоти конунчилик ҳужжатларига мувофиқ белгиланади.

Бошқарув кадрларини тайёрлаш - ИИВ Академиясининг магистратура дастури бўйича:

иккинчи даражадаги “ташкилий-тактик бошқарув”;

биринчи даражадаги “ташкилий-стратегик бошқарув” йўналишларида ташкил этилади.

ИИВ Академияси магистратура дастурининг ҳар бир йўналиши бўйича ўқиш муддати бир йилни ташкил этиб, таълим олувчиларга охирги эгаллаб турган лавозими учун белгиланган пул таъминоти сакланади ва битирувчиларга олий таълимнинг иккинчи босқичини тамомлаганлигини тасдиқловчи диплом берилиб, Ички ишлар вазирлигининг ўринбосарлари, соҳавий хизматлар раҳбарларига бир ойда камида бир маротаба ИИВ Академияси магистратурасида аудитория ўқув машғулотларини бевосита ўтказиш вазифаси юкланади.

Биринчи даражали магистратуранинг таълим олувчилари Ички ишлар вазирлиги департамент бошлиқлари, ҳудудий ички ишлар органлари раҳбарларининг бевосита мураббийлигида мажбурий тартибда амалиёт (стажировка) ўтайди, шунингдек, хорижий ҳуқуқ-тартибот идоралари таълим муассасаларининг бошқарув малакасини оширишга қаратилган курсларида таҳсил олади.

Ички ишлар вазирлиги олий таълим муассасаларининг муқаддам фаолият кўрсатган магистратураси, олий академик курслари ва раҳбар кадрларни тайёрлаш факультети (олий курслари)ни тамомлаганлик хизматни ўташ масалаларида мазкур қарор билан жорий этилаётган иккинчи даражадаги магистратурага тенглаштирилади. Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети магистратурасини

тамомлаганлик тўғрисидаги диплом ИИВ Академиясининг иккинчи даражадаги магистратураси дипломларига тенглаштирилади. Ўқишни тугатганлиги тўғрисидаги диплом раҳбарлик лавозимларига тайинлаш, шунингдек, тегишли махсус унвонларни бериш учун асос бўлиб ҳисобланади. ИИВ Академияси магистратурасини тугатганлар Ички ишлар вазирлигининг раҳбар кадрлар захирасига киритилади.

Олий таълимдан кейинги таълимда ўқиш Ички ишлар вазирлигининг таълим муассасалари учун илмий ва илмий-педагог кадрлар тайёрлаш, ички ишлар органлари фаолиятини ривожлантириш ва мавжуд муаммоларнинг илмий ечимини ишлаб чиқиш ҳамда етук мутахассислар тайёрлаш сифатини ошириш мақсадларида ташкил этилади. Мазкур кейинги таълим тегишли докторлик диссертацияларини тайёрлаш ва ҳимоя қилиш мақсадида мутахассисликни чуқур ўрганишни ва илмий изланишлар олиб боришни назарда тутадиган таянч докторантура, докторантура ва мустақил изланувчанлик асосида илмий даражага эга илмий ва илмий-педагогик кадрлар тайёрлашни

таъминлайди.

Ички ишлар органлари ходимлари учун олий таълимдан кейинги таълим қуйидагича ташкил этилади:

ИИВ Академияси олий таълимдан кейинги таълим институтида (таянч докторантура, докторантура) ўрнатилган тартибда таълим олиш;

республика таълим муассасалари ва илмий муассасаларида ўрнатилган тартибда мустақил изланувчилик (хизматдан ажралмаган ҳолда докторлик диссертацияларини тайёрлаш ва ҳимоя қилиш) асосида илмий изланишлар олиб бориш;

Ички ишлар вазирлиги томонидан қилинувлар (меморандум, шартнома) асосида хорижий давлатларда илмий изланишлар олиб бориш ва тегишли дастурлар асосида (адъюнктура ва бошқалар) ўқиш.

ИИВ Академиясининг ихтисослаштирилган кафедраларида бир йилдан ортиқ педагогик фаолият билан шуғулланган, “майор” махсус унвонига эга ходимлар “подполковник” махсус унвонига тавсия этилиши мумкин.

Фалсафа доктори, фан номзоди, фан доктори илмий даражаларини олган ходимлар белгиланган раҳбарлик (ўқув-услубий бошқармаси, кафедра, факультет бошликлари, профессор, доцент) лавозимларига тайинланиш, шунингдек тегишли махсус унвонларни олиш ҳуқуқига эга бўлади. Ички ишлар органларининг фалсафа доктори, фан номзоди ва фан доктори илмий даражаларига эга ходимларига белгиланган тартибда “уста” малака тоифаси берилади, шунингдек, соҳавий ихтисослиги йўналишида илмий тадқиқотлар олиб борган, илмий даража ёки илмий унвонга эга ходимлар касбий билим, малака ва кўникмаларини ошириш учун узлуксиз ўқитиш курсларида малака оширишдан овоз этилади.

Хизмат, жанговар ва жисмоний ҳамда маънавий-маърифий тайёргарлик
- ходимларнинг ўз хизмат вазифаларини, шу жумладан жисмоний куч ишлатиш, махсус

воситалар ва ўқотар қурол қўллаш билан боғлиқ шароитларда бажариш учун зарур бўлган касбий билим ва кўникмаларини такомиллаштириш мақсадида ташкил этилади.

Хизмат, жанговар ва жисмоний тайёргарлик куйидаги йўналишларда ўтказилади:

**хизмат тайёргарлиги;
жанговар тайёргарлик;
жисмоний тайёргарлик;
ахлоқий-психологик тайёргарлик.**

Хизмат, жанговар ва жисмоний тайёргарлик назарий ва амалий машғулоти (шу жумладан, ўқув полигон машқлар, комплекс тактик машқлар ва бошқа), мустақил тайёргарлик ва синовлардан (тест, амалий ўқ отиш ва жисмоний тайёргарлик нормативларини топшириш) иборат бўлади.

Малака тоифаларини бериш тартиби ва шартлари Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазири томонидан белгиланади.

Ички ишлар органларида ходимлар билан олиб бориладиган маънавий-маърифий ишларни ташкил этиш Ички ишлар вазирлигининг идоравий ҳужжатлар билан тартибга солинади.

Мустақил таълим учун топширик:

1. Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 2021 йил 27 августдаги 310-сон буйруғи билан Ички ишлар органларида узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизими асосида кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни ташкил этиш тартиби тўғрисидаги низомида нималар энг муҳим вазифаси этиб белгиланди?

2. Узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизими асосида кадрларни тайёрлаш қандай тартиблардан иборат?

СЕМИНАР МАШҒУЛОТИ (2- соат)

2.2. Мавзу: ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИДА ПРОФЕССИОНАЛ КАДРЛАРНИ ТАЙЁРЛАШДА УЗЛУКСИЗ ЎҚУВ-КАРЬЕРА ЖАРАЁНИ ТИЗИМИНИНГ АҲАМИЯТИ

Ушбу ўқув машғулоти «*Суҳбат*» интерфаол методидан фойдаланиш орқали ўтказилади.

Машғулотда ўқитувчи ва тингловчилар ўртасидаги диалогик характерга эга савол-жавобга асосланувчи ушбу метод негизини жонли мулоқот ташкил этади. Методнинг афзаллиги суҳбат жараёнида ойдинлашмаган масалалар юзасидан қўшимча саволлар бериш, тингловчининг фикрлашга ундаш имкониятининг мавжудлиги билан белгиланади. Таълимий муносабатнинг жонли мулоқотга асосланиши эса ўқитувчи ва тингловчилар ўртасида руҳий яқинликни қарор топтириб, фаол фикр алмашиш имконини беради.

Методни қўллашда қуйидаги тартибда иш кўрилади:

Саволлар:

1-Савол: Ички ишлар органларида профессионал кадрларни тайёрлашга доир ҳуқуқий асосларни айтиб ўтинг?

Жавоб: Қуйидагилар ҳуқуқий асос ҳисобланади:

- Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 16 сентябрдаги “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги ЎРҚ-407-сон қонуни;
- Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 16 августдаги “Ички ишлар органлари ходимларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3216-сон қарори;
- Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 ноябрдаги “Ички ишлар органлари кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3413-сонли қарори;
- Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 15 апрель “Ички ишлар органлари учун профессионал кадрларни тайёрлашнинг сифат жиҳатидан янги тизимини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5076-сонли қарори;
- Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг 2021 йил 27 августдаги “Ички ишлар органларида узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизимини ташкил этиш тўғрисида”ги 310-сон буйруғи;
- Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 20 январдаги “Ички ишлар органларини халқчил профессионал тузилмага айлантириш ва аҳоли билан янада яқин ҳамкорликда ишлашга йўналтириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-10-сонли қарори.

2-Савол: Ўзбекистон Республикасининг “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги қонуннинг қайси моддаси ички ишлар органларини профессионал тузулмани тарбиялаш, қайта тайёрлаш ва малакасини оширишга қаратилганлигини айтинг?

Жавоб: Мазкур қонуннинг 31-моддасида белгилаб берилган.

3-Савол: ИИВ Академиясига қандай тартиблар белгиланган?

Жавоб: қуйидаги тартиблар белгиланган:

- Академиядаги таълим тизими кадрларни мақсадли касбий тайёрлашга қаратилади ҳамда биринчи курсдан бошлаб мутахассислик ва юридик фанларни ўқитиш, жанговар ва жисмоний жиҳатдан тайёрлаш чуқурлаштирилган ҳолда амалга оширишни;

- Академиянинг бакалавриат дастури бўйича ўқитиш кундузги ва сиртки таълим шаклларида ташкил этилиб, шунингдек, уларга ўқишга қабул қилиш ички ишлар вазирининг ўринбосари раислигида ташкил этиладиган махсус касбий танлов ва очиклик мезонлари асосида яқка тартибдаги суҳбат орқали амалга оширилади.

- Академиянинг магистратура дастури бўйича ўқитиш ички ишлар органларининг раҳбар кадрларини тайёрлашга қаратилади ҳамда иккинчи даражадаги «ташкилий-тактик бошқарув» ва биринчи даражадаги «ташкилий-стратегик бошқарув» йўналишларида ташкил этилди.

4-Савол: ИИВ Малака ошириш институтига қандай тартиблар белгиланган?

Жавоб: қуйидагилар белгиланди:

- ички ишлар органлари соҳавий хизматларининг барча йўналишлари бўйича сержантлар таркиби ходимларини жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолиятини ташкил этиш соҳасида махсус касбий тайёрлаш;

- ички ишлар органларининг сафдор ва офицерлар таркибидаги лавозимларига биринчи марта тайинланган ходимларни бошланғич касбий тайёргарлик бўйича ўқув дастурлари асосида ўқитиш;

- ички ишлар органларининг барча тоифадаги ходимларини инновацион ахборот ва педагогик технологияларни қўллаган ҳолда, шу жумладан турдош йўналишдаги республика олий таълим муассасалари базасида қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни ташкил этиш.

5-Савол: Ички ишлар вазирлигининг 2021 йил 29 августдаги “Ички ишлар органларида узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизимини ташкил этиш тўғрисида”ги 310-сонли буйруғи билан қайси номдаги ҳужжатлар тасдиқланди?

Жавоб: буйруқ асосида “Ички ишлар органларида узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизими асосида кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини оширишни ташкил этиш тартиби тўғрисида”ги Низом ва Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирлигининг ўз кучини йўқотган буйруқлари рўйхати тасдиқланди.

6-Савол: Ички ишлар органлари ходимлари ўз малакаси ва касбий даражасини мунтазам равишда ошириб бориш тизимини атиб беринг?

Жавоб: Тизимига қуйидагилар киради:

- бошланғич касбий тайёргарлик;
- махсус касбий тайёргарлик;
- қайта тайёрлаш;
- малака ошириш;
- олий таълим;
- бошқарув кадрларини тайёрлаш;
- олий таълимдан кейинги таълимда ўқиш жараёнлари;
- хизмат, жанговар ва жисмоний ҳамда маънавий-маърифий тайёргарлик.

7-Савол: Ички ишлар вазирлиги Академияси таркибида кадрларни тайёрлаш жараёнига, нечи босқичли олий таълим тизими жорий қилинган?

Жавоб: бакалавриат ва магистратура тизими

8-Савол: ИИВ Академиясида магистратура йўналиши бўйича ўқитиладиган даражаларни айтиб ўтинг?

Жавоб: II даражали магистр-юрист Ташкилий-тактик бошқарув, I даражали магистр-юрист Ташкилий-стратегик бошқарувга бўлинган.

9-Савол: Ички ишлар вазирлиги Малака ошириш институти нешта ўқув тизимига бўлинган?

Жавоб: иккита тизимга бўлинган, касбий тайёргарлик факультети ва ички ишлар органлари ходимлари билан бошланғич касбий тайёргарлик, қайта тайёрлаш ва малака оширишга.

10-Савол: Ички ишлар органларида кадрларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини оширишда режалаштириш ва ўқитишни ташкил этиш тадбирлари ягона маълумотлар базаси номини айтинг?

Жавоб: - “E-o‘quv-karyera” электрон платформа.

11-Савол: Узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизими асосида кадрларни тайёрлаш нечта йўналишга бўлинган?

Жавоб: саккиста йўналишдан иборат бўлиб, жумладан:

- бошланғич касбий тайёргарлик;
- махсус касбий тайёргарлик;
- қайта тайёрлаш;
- малака ошириш;
- олий таълим;
- бошқарув кадрларини тайёрлаш;
- олий таълимдан кейинги таълимда ўқиш;
- хизмат, жанговар ва жисмоний ҳамда маънавий-маърифий тайёргарлик.

12-Савол: Узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизими асосида кадрларни тайёрлаш бўйича ҳар бир йўналишни мазмун-моҳиятини ва тартибларини айтиб ўтинг?

Жавоб:

➤ **Бошланғич касбий тайёргарлик** - ички ишлар органларидаги хизматга биринчи марта қабул қилинган ходимларда ўз хизмат вазифаларини бажариш учун зарур билим ва кўникмаларни шакллантириш ҳамда уларнинг махсус тайёргарликка эга бўлишини таъминлаш бўйича ўқув тайёргарлигини амалга оширишдан иборат.

➤ **Махсус касбий тайёргарлик** - Малака ошириш институтининг касбий тайёргарлик факультетида беш ойлик дастур бўйича ички ишлар органларининг сержант таркибидаги лавозимларига номзодларни махсус касбий тайёрлаш амалга оширилади.

➤ **Қайта тайёрлаш** - ички ишлар органлари ходимлари бошқа турдаги касбий фаолият билан боғлиқ лавозимга тайинланганда ёки уларни янги йўналишлар бўйича тайёрлаш зарур бўлганида, шунингдек, сафдор ва сержантлар таркибидаги ходимлар офицерлик лавозимларига тайинланишидан олдин қайта тайёргарликдан ўтиши шартлиги белгиланган.

➤ **Малака ошириш** - ходимларнинг ички ишлар органлари хизмат фаолиятига оид касбий билим, малака ва кўникмаларини узлуксиз равишда ошириб бориш, шунингдек, ходимларга махсус унвонлар берилишининг ҳамда раҳбарлик лавозимларига тайинланишининг асосий талабларидан бири сифатида ўқув тайёргарлигини амалга оширишдан иборат.

Стажировка (тажриба орттириш) - ходимларнинг иш фаолияти бўйича ўзига хос ва илғор тажрибаларни ўрганиш, амалий кўникма ва маҳоратларини ошириш, замонавий билимлар, техника ва технологиялар билан таништиришга қаратилган малака ошириш шакли

Кредит-модуль тизими бўйича мустақил малака ошириш - Малака ошириш институти томонидан масофавий таълим порталида жойлаштириб бориладиган стандарт ўқув модулларини барча тоифадаги ходимлар томонидан хизматдан ажралмаган ҳолда, мустақил равишда ўзлаштириб боришни назарда тутди.

➤ **Олий таълим** - Ички ишлар органлари учун олий маълумотли кадрлар тайёрлаш ИИВ Академиясида ҳамда бошқа таълим муассасаларида, шунингдек, халқаро шартномалар асосида хорижий давлатлар таълим муассасаларида амалга оширилади.

➤ **Олий таълимдан кейинги таълимда ўқиш** - олий таълимдан кейинги таълим Ички ишлар вазирлигининг таълим муассасалари учун илмий ва илмий-педагог кадрлар тайёрлаш, ички ишлар органлари фаолиятини ривожлантириш ва мавжуд муаммоларнинг илмий ечимини ишлаб чиқиш ҳамда етук мутахассислар тайёрлаш

сифатини ошириш мақсадларида ташкил этилади.

➤ **Хизмат, жанговар ва жисмоний тайёргарлик** - ходимларнинг ўз хизмат вазифаларини, шу жумладан жисмоний куч ишлатиш, махсус воситалар ва ўқотар курол қўллаш билан боғлиқ шароитларда бажариш учун зарур бўлган касбий билим ва кўникмаларини такомиллаштириш мақсадида ташкил этилади.

Назорат учун саволлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 март “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6196-сонли фармони ўзлаштириш;

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5050-сонли қарорини ўзлаштириш;

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрдаги “Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-27-сонли фармони ўзлаштириш.

Маъруза машғулоти (2 соат)

2.3. МАВЗУ: ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИНИНГ ЭНГ ҚУЙИ БЎГИНИДА ТАШКИЛ ЭТИЛГАН ТАРКИБИЙ ТУЗИЛМАННИНГ ИАҚСАДИ, АСОСИЙ ВАЗИФАЛАРИ ВА ФУНКЦИЯЛАРИ

Маъруза режаси:

1-ўқув савол. Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари ташкил этилишининг ҳуқуқий асослари.

2-ўқув савол. Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканининг асосий вазифалари ва функциялари.

3-ўқув савол. Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканида хизматга жалб этилган ходимларининг хизмат вазифалари.

1-ўқув савол: Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари ташкил этилишининг ҳуқуқий асослари.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги

ПФ-6196-сон “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони тасдиқланиб, унда Ички ишлар органларининг таянч пунктлари негизида маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари босқичма-босқич ташкил этилиши белгиланди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 2 апрелдаги ПҚ-5050-сон “Ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори тасдиқланди.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг 2021 йил 16 майда “Маҳалла

ҳуқуқ-тартибот масканлари фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 166-сон буйруғи тасдиқланди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 2-апрелдаги ПҚ-5050-сон қарори ҳамда Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг 2021 йил 16 майдаги 166-сон буйруғининг 1-иловаларида **Маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани тўғрисидаги Низом тасдиқланди.**

Маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани - маҳалла ва қишлоқларда жамоат тартибини сақлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш фаолиятини бевосита амалга оширадиган, шунингдек, фуқароларнинг хавфсизлиги ва осойишталигини таъминлаш борасида ички ишлар органлари, бошқа ҳуқуқ-тартибот органлари ва жамоат тузилмаларининг маҳаллалар кесимида биргаликда ишлашини ташкил этадиган ички ишлар органларининг энг қуйи бўғинидаги таркибий тузилмаси ҳисобланади.

Маскан ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига, Ўзбекистон Республикасининг «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги қонуни ва бошқа қонунларига, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг қарорларига, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари, қарорлари ва фармойишларига, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва фармойишларига, Ички ишлар вазирлигининг норматив ҳужжатларига, шунингдек, ушбу Низомга амал қилади.

Масканлар Тошкент шаҳри туманларида, Қорақалпоғистон Республикаси ва вилоятлар марказларида, шунингдек, йирик туман ва шаҳарларда ташкил этилади.

Масканлар ўз фаолиятини:

профилактика катта инспектори, профилактика инспектори, профилактика инспекторининг жамоат тартибини сақлаш бўйича ёрдамчиси (ҳар кунлик асосида);

ҳудудда хизмат қилиш учун бириктирилган туман (шаҳар) ички ишлар органининг хотин-қизлар масалалари бўйича инспектори, пробация бўлинмаси инспектори, тезкор вакил, патруль-пост хизмати ходимлари;

ҳудудда жамоат тартибини сақлаш ва ҳуқуқбузарликлар профилактикасига кўмаклашиш учун юборилган Миллий гвардия бўлинмаси, бошқа ваколатли давлат органларининг ходимлари ва жамоат тузилмаларининг вакиллари таркибида амалга ошириши белгиланди.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамасининг **2022 йил 23 июндаги «Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари фаолиятини янада такомиллаштириш тўғрисида» 343-сон қарори** қабул қилинди.

Мазкур қарор билан қуйидагилар тасдиқланди:

- Маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани тузилмаси 1-иловага мувофиқ;
- Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканининг намунавий лойиҳаси 2-иловага мувофиқ.

МАҲАЛЛА ҲУҚУҚ-ТАРТИБОТ МАСКАНИ ТУЗИЛМАСИ:

Масканда қуйидаги хизмат ва ёрдамчи хоналар бўлиши талаб этилади:

а) масканга киришда унинг **фойе** (камида тўрт кишига мўлжалланган, диван ёки стуллар билан жиҳозланган кутиш жойи) қисми;

б) **онлайн суд мажлислари ўтказиладиган хона** (камида саккиз киши учун стул, видеоконференцалоқа сеансини ўтказиш учун мўлжалланган қурилмалар билан таъминланган бўлиши лозим);

в) **профилактика (катта) инспектори хизмат хонаси** (тезкор йиғилиш ўтказиш учун камида олти кишилик стол ва стуллар билан жиҳозланган, шунингдек, профилактик тадбирларни ўтказиш учун келган шахсларга мўлжалланган камида тўртта стул, хизмат столи, бир дона кресло ва диван, ҳужжатлар ва кийим шкафлари ҳамда сейф билан жиҳозланган бўлиши лозим);

г) **хотин-қизлар масалалари бўйича инспектор ҳамда вояга етмаганлар масалалари бўйича инспектор-психолог хизмат хонаси** (профилактик тадбирларни ўтказиш учун келган шахсларга мўлжалланган камида тўртта стул, хизмат столи, бир дона кресло ва диван, ҳужжатлар сақланадиган жавон билан жиҳозланган бўлиши лозим);

д) **ички ишлар органларининг соҳавий хизматлари ходимлари томонидан олиб келинган шахсларга нисбатан терговга қадар текширувни амалга ошириш учун мўлжалланган тезкор вакил ва суриштирувчи хонаси** (терговга қадар текширувларни ўтказиш учун келган шахсларга мўлжалланган камида тўртта стул, иккитадан хизмат столи ва кресло, ҳужжатлар сақланадиган жавон билан жиҳозланган бўлиши лозим);

е) **пробация инспектори ҳамда профилактика (катта) инспекторининг ёрдамчиси хизмат хонаси** (белгиланган тадбирларни ўтказиш мақсадида чақиртирилган шахсларга мўлжалланган тўртта стул, иккитадан хизмат столи ва кресло, ҳужжатлар сақланадиган жавон билан жиҳозланган бўлиши лозим);

ж) **дам олиш хонаси** (камида тўрт кишига мўлжалланган диван ва овқатланиш учун стол ҳамда стуллардан иборат бўлган, телевизор, совиткич, микротўлқинли печь билан таъминланган бўлиши лозим) ҳамда **ҳожатхона**.

2-савол: Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканининг асосий вазифалари ва функциялари;

маҳаллада (қишлоқда) жамоат тартибини сақлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашишни бевосита амалга ошириш;

фуқароларнинг хавфсизлиги ва осойишталигини таъминлаш борасида ички ишлар органлари, бошқа давлат органлари ва жамоат тузилмаларининг маҳаллалар кесимида биргаликда ишлашини ташкил этиш;

аҳоли муаммоларини ҳал этиш, шунингдек, ҳуқуқбузарликдан жабрланган, ғайриижтимоий ҳуқ-атворга эга, ҳуқуқбузарлик содир этган шахсларни ижтимоий мослаштириш ишларини ташкил этиш;

маҳалланинг (қишлоқнинг) кириш-чиқиш жойларида ва ҳудуддаги бошқа объектларда ўрнатилган видеокузатув мосламаларидан фойдаланган ҳолда, ягона марказлашган электрон кузатиш ва мониторингни амалга ошириш орқали ҳуқуқбузарликларни барвақт олдини олиш, аниқлаш ва фош этиш.

Маскан фаолиятини ташкил этиш

Профилактика катта инспектори Масканнинг бевосита раҳбари ҳисобланади ва унинг зиммасига маҳаллада (қишлоқда) жамоат тартибини сақлаш ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича кунлик ишни самарали ташкил этиш масъулияти юкланади.

МАСКАН РАҲБАРИ:

Масканнинг моддий-техник таъминоти

Маскан учун ер майдони, биноларни ажратиш, қуриш, таъмирлаш, капитал таъмирлаш ва мебель билан жиҳозлаш туман (шаҳар) ҳокимликлари томонидан маҳаллий бюджет маблағлари ҳисобидан, бошқа моддий-техник воситалар билан таъминлаш Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги томонидан бюджет ва бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобидан амалга оширилади.

Масканни зарурий техник воситалар, кўргазмали қўлланмалар, хизмат ҳужжатлари ва автотранспорт воситалари билан таъминлаш Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги томонидан бюджет ва бюджетдан ташқари маблағлар ҳисобидан амалга оширилади.

3-савол: Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканида хизматга жалб этилган ходимларининг хизмат вазифалари.

Ички ишлар органлари профилактика (катта) инспектори қуйидаги вазифаларни амалга оширади:

Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги Қонунида назарда тутилган профилактик чора-тадбирларни амалга ошириш;

жамоат жойларида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, жиноят содир этилишига имкон берувчи шарт-шароитларни бартараф этиш;

жиноятларни аниқлаш ва фош этиш, суриштирув, тергов ва суд органларидан яшириниб юрган, жиноий жазодан бўйин

товлаётган, бедарак йўқолган шахсларни қидириш бўйича тезкор-қидирув тадбирларини амалга оширишга кўмаклашиш;

“жиноят ўчоқлари” ҳисобланган жойларда пиёда, мото- ва автопатруль йўналишларини ташкил этиш;

“Фидокор ёшлар” жамоатчилик патруль гуруҳи аъзоларидан иборат патруль йўналишларини ташкил этиш;

жиноятнинг сабабларини ва унинг содир этилишига имкон берган шарт-шароитларни бартараф қилиш тўғрисида суриштирувчи, терговчи, прокурорнинг тақдимномасини, суднинг хусусий ажримини фуқаролар иштирокида таъсирчан муҳокама қилиш, мазкур сабаб ва шарт-шароитларни бартараф қилиш бўйича зарур чора-тадбирларни белгилаш;

жиноятларнинг усуллари ва оқибатлари ҳақида тушунтириш-тарғибот ишларини амалга ошириш, ижтимоий сўровлар ўтказиш;

наркологик касалликларга (сурункали алкоголизм, гиёҳвандлик, заҳарвандликка) чалинган шахсларни тиббий-ижтимоий реабилитация қилиш ишларини назорат қилиш;

аҳолининг энг муҳим муаммоларини аниқлаш ва ижтимоий кескинликни юмшатиш масалалари бўйича фуқаролар билан тўғридан-тўғри очик мулоқот қилиш юзасидан зарур чораларни кўриш;

фуқаролар томонидан билдирилган муаммоларнинг электрон рўйхатини шакллантириш ва уларни маҳаллада яшовчи ҳар бир шахс кесимида ҳал этиш чораларини кўриш;

алоҳида кўмакка муҳтож (ногирон, оғир касал, кекса ва нуроний) фуқароларнинг яшаш манзилига борган ҳолда мобил қурилмалар орқали идентификация ID-карта ва хорижга чиқиш биометрик паспортини расмийлаштириш бўйича ҳудудий миграция ва фуқароликни расмийлаштириш бўлинмалари билан ҳамкорлик қилиш;

ҳудуднинг кириш-чиқиш жойларига, шунингдек, кўп қаватли уйларда замонавий видеокузатув мосламалари ўрнатилишини ва узлуксиз ишлашини таъминлаш;

ҳудудидаги объектларда ўрнатилган видеокузатув мосламаларини Масканга интеграция қилиниши юзасидан зарур ташкилий чораларни кўриш;

Маскан қонунчилик ҳужжатларига мувофиқ бошқа функцияларни ҳам амалга ошириши мумкин.

Профилактика катта инспектори, қайд этилган вазифаларни бажариш билан бир вақтда, Масканда хизмат олиб борувчи барча ходимлар иш тақсимотини белгилайди ва умумий раҳбарликни амалга оширади.

Масканда сутка давомида кунлик ташкил қилинган ишлар бўйича ҳисобот шаклини юритади ва шаҳар (туман) ички ишлар орган раҳбарига ахборот беради ва ҳисобот шаклини туман (шаҳар) ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўлинмаларига тақдим этади.

Ички ишлар органлари хотин-қизлар масалалари бўйича катта инспектор куйидаги вазифаларни амалга оширади:

* илгари судланган, жазони ижро этиш муассасаларидан озод этилган, ички ишлар органларида профилактик ҳисобда турган, маъмурий назорат ўрнатилган, шунингдек пробация ҳисобидаги хотин-қизлар билан профилактик тадбирларни амалга оширади;

* оила-турмуш ва ахлоқ-одоб доирасида ҳуқуқбузарлик содир этувчи ҳамда бошқа ғайриижтимоий хулқ-атворга эга бўлган хотин-қизлар, фарзанд тарбиясига салбий таъсир кўрсатувчи ёки улар тарбияси билан

шуғулланмайдиган ота-оналар, носоғлом турмуш тарзида ҳаёт кечираётган оилаларни аниқлаш, ижтимоий мослашувини таъминлашда иштирок этади;

✳ ўз жонига қасд қилишга мойил, ўз жонига қасд қилган хотин-қизлар билан профилактик тадбирларни ўтказиш, содир этилган ўз жонига қасд ва суиқасд бўйича хабарномаларни ҳудудий тиббиёт бирлашмаларига юборади;

✳ оилаларни ўрганишда аниқланган хотин-қизларга оид муаммоларни бартараф этиш ҳамда нотинч оилаларни яраштиришда секторлар, маҳалла фуқаролар йиғинларига қўмаклашади;

✳ доимий яшаш манзилларидан узоқ муддатга чиқиб кетган хотин-қизларни яшаш манзилларига қайтаришда иштирок этади;

✳ **“Зўрлик ишлатишдан жабр кўрган шахсларни реабилитация қилиш ва мослаштириш ҳамда ўз жонига қасд қилишнинг олдини олиш марказлари”** билан ҳамкорликда оғир ижтимоий аҳволда қолган, шу жумладан оилавий муаммолари ва турмушида зўрлик ишлатилишига дуч келган шахсларга шошилиш тиббий, руҳий, ижтимоий, педагогик, ҳуқуқий ва бошқа ёрдам кўрсатишда иштирок этади;

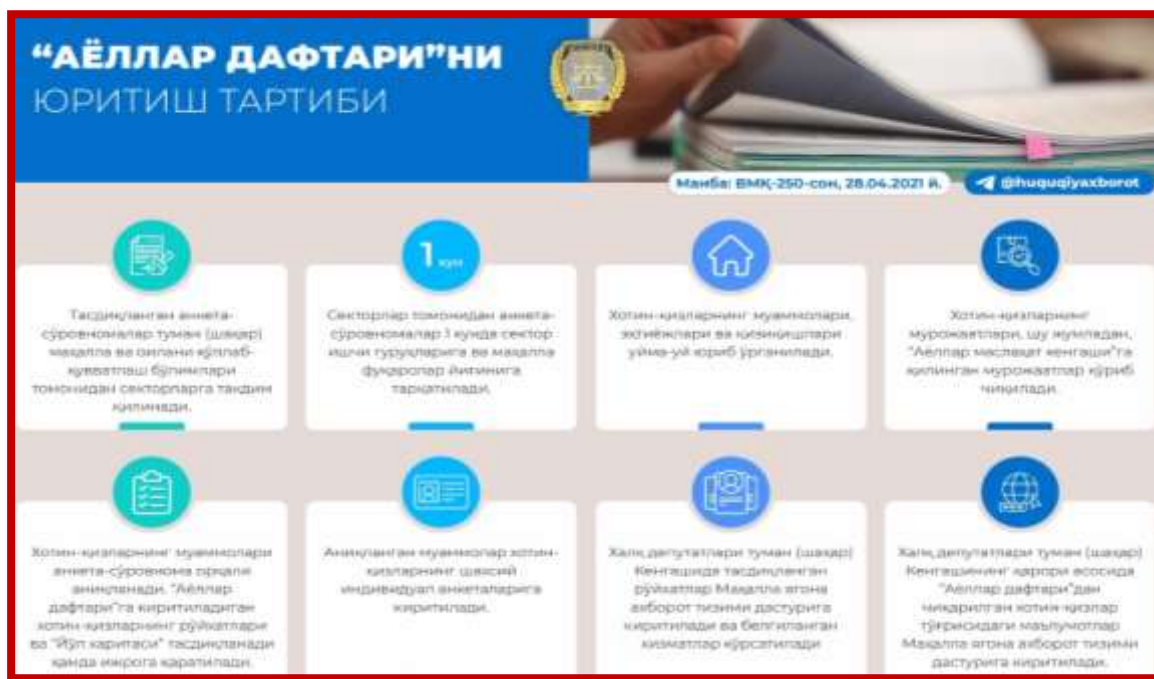
✳ ички ишлар органлари профилактик ҳисобда турган хотин-қизларнинг маҳаллабай рўйхатларини юритиш ва улар билан манзилли ишларни ташкил этади;

✳ уйма-уй юриш орқали маҳаллада кам таъминланган, яқка ёлғиз, боқувчисини йўқотган, ногирон ҳамда доимий меҳнат билан банд бўлмаган

қатламларини аниқлаш ҳамда **“Аёллар дафтари”**га киритишда қўмаклашади;

“Аёллар дафтари”га киритилган эҳтиёжманд аёллар билан профилактик тадбирларни амалга оширади;

тазйиқ ва (ёки) зўравонликдан жабрланган хотин-қизларга бериладиган ҳимоя ордерларини қайд этиш, улар бўйича ҳисоботларни юритиш, тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчилар, шунингдек зўравонлик содир этган ёки зўравонлик содир этишга мойил бўлган шахслар ҳақидаги маълумотларни ягона электрон базага жамлаб бориш ҳамда бу борада соҳавий хизматлар ва идоралараро ахборот алмашиш борасидаги тадбирларни амалга оширади;

тазйиқ ва зўравонликдан жабрланган хотин-қизларга **ҳимоя ордерини бериш**да ички ишлар органларининг навбатчилик қисмларга оилавий зўравонликлар бўйича келиб тушган хабарларни ўрганиб чиқиб, ҳимоя ордерини расмийлаштириш бўйича профилактика инспекторини хабардор қилади;

одам савдоси қурбонига айланган хотин-қизлар ва вояга

етмаганларга уларнинг ижтимоий ҳаётга мослашишлари учун кўмаклашади;

хотин-қизларни турли экстремистик оқимлар таъсиридан сақлашда маҳаллаларда, корхона ва ташкилотларда ҳамда таълим муассасаларида ҳуқуқий тарғибот ишларини олиб боради;

хотин-қизларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш билан боғлиқ жисмоний ва юридик шахсларнинг муурожаатларини кўриб чиқади;

Масканда хизмат олиб бориши давомида кунлик амалга оширган ишлари бўйича ҳисобот шаклини тузади ва профилактика катта инспекторга жамлаш учун тақдим этади.

Ички ишлар органлари пробация хизмати (катта) инспектори қуйидаги вазифаларни амалга оширади:

пробация ҳисобидаги шахслар тўғрисида қишлоқ, овул ва маҳалла кесимидаги рўйхатларини шакллантириб, улар устидан назоратни маҳаллабай амалга оширади;

ички ишлар органларининг озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган жазоларни ижро этиш бўйича фаолиятини бошқа давлат

органлари ва ташкилотлари, шунингдек, жамоат тузилмалари билан ўзаро ҳамкорликда самарали ташкил этади;

шартли ҳукм қилинган ва жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилинган шахсларнинг ҳуқ-атвори устидан профилактика инспекторлари билан ҳамкорликда таъсирчан назоратни амалга оширади;

бошқа жойларда ўталадиган ахлоқ тузатиш ишларига ҳукм қилинган шахсларни ишга жўнатади;

озодликни чеклаш жазосига ҳукм қилинган маҳкумларнинг тузар жойлари бўйича суд томонидан белгиланган тақиқлар ва юклатилган мажбуриятларнинг бажарилиши ҳамда уларнинг ҳуқ-атвори устидан назоратни профилактика инспекторлари, тезкор вакиллар, патруль-пост, йўл-патруль, миграция ва фуқароликни расмийлаштириш бўлимлари ва ички ишлар органларининг бошқа соҳавий хизматлари билан ҳамкорликда амалга оширади;

маҳкумлар томонидан жазони ўташ шартларига риоя этилишини текширади;

назорат остидагилар, шунингдек, жазони ижро этиш муассасаларидан озод этилган вояга етмаганларнинг ижтимоий мослашуви ва ишга жойлашишига, шу жумладан, уларнинг касбий тайёргарлиги бўйича тадбирларни ташкил этиш орқали ҳар томонлама амалий кўмаклашади;

назорат остидагиларнинг қайта жиноят содир этиш хавфини аниқлаш ва бунга йўл қўймаслик бўйича профилактик чора-тадбирларни амалга ошириш, уларнинг шахсини ижтимоий-психологик портретни тузган ҳолда ўрганиб боради;

Масканда хизмат олиб бориши давомида кунлик амалга оширган ишлари бўйича ҳисобот шаклини тузади ва профилактика катта инспекторга жамлаш учун тақдим этади.

Ички ишлар органлари патруль-пост хизмати ходимлари қуйидаги вазифаларни амалга оширадилар:

белгиланган патруллик йўналишда ва унга чегарадош ҳудудларда жамоат тартибини сақлайди, фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини, уларнинг мол-мулки, ҳаёти ва соғлиғини жиноий ҳамда бошқа тажовузлардан ҳимоя қилади, жиноятчиликнинг олдини олиш ва ҳуқуқбузарликларга йўл қўймаслик бўйича тегишли чораларни кўради;

безорилик,

патруллик йўналишида безорилик, майда дайдилик

ва тиламчилик, гиёҳванд моддаларни истеъмол қилиш ва бошқа шу каби жамоат тартиби ҳамда хавфсизлигига қарши қаратилган ғайриижтимоий хатти-ҳаракатлар аниқланганда қонуний чора кўриш учун ушбу фуқароларни масканга олиб келади;

жамоат тартиби ва хавфсизликка зарар етказмайдиган майда тартиббузарлик ҳолатлари учун ушланган фуқароларга нисбатан воқеа жойида профилактик суҳбат ўтказиш орқали таъсир чораларини ўтказиш;

патруллик йўналишидаги жойларида жамоат хавфсизлигини таъминлашда канализация, газ қувурлари, кўча чироқларининг носоз ҳолатдалиги ва фуқаролар ҳаётига хавф туғдириши мумкин бўлган бошқа ҳолатлар аниқланганда авария хизматини чақириши, навбатчига хабар бериши ва техник ёрдам келгунга қадар авария жойига бегона шахсларни қўймаслик чораларини кўради;

жиноят содир этилаётган ёки содир этилган жойга тезкорлик билан етиб келиш, жиноятни содир этган шахсларни аниқлаш ва ушлаш чоралари кўради;

ҳуқуқбузарлик содир этилган жойда ёки ҳодиса жойида жабрланган шахсларга, шунингдек ночор аҳволда қолган фуқароларга биринчи тиббий ёрдам кўрсатиш чоралари кўради;

патруллик йўналишида яшовчи илгари судланган, жазони ижро этиш муассасаларидан озод этилган, ички ишлар органларида профилактик ҳисобда турган, маъмурий назорат ўрнатилган, шунингдек пробация ҳисобидаги шахслар билан профилактик тадбирларни амалга оширишга кўмаклашади.

Ички ишлар органлари давлат йўл-ҳаракати хавфсизлиги хизмати ходими қуйидаги вазифаларни амалга оширади:

бириктирилган ҳудудда йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш, транспорт воситалари тирбандлигининг, йўл-транспорт ҳодисалари ва йўл ҳаракати қоидалари бузилишининг олдини олиш чораларини кўради, қоидабузарлик содир этган шахсларга ваколати доирасида маъмурий ҳужжатлар расмийлаштиради;

йўл ҳаракати қатнашчиларига ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини амалга оширишда ёрдам кўрсатади;

йўлларда ҳаракатланишни тартибга солиш, оммавий тадбирлар ва ва фавқулодда вазиятларда зарур бўлган йўл участкаларини ёпиш (тўсиш), транспорт воситалари ва пиёдаларнинг ҳаракатини чеклаш ёки тўхтатиш бўйича шошилиш чораларни кўради;

қишлоқлар, овуллар ва маҳаллалардаги кўча ва йўлларда таъмирлаш-қуриш ҳамда бошқа ишлар олиб борилишида йўл ҳаракати хавфсизлиги талаблари бажарилишини назоратини амалга оширади;

маҳалладаги кўча ва йўлларда узоқ муддат қаровсиз қолдирилган автомобилларнинг эгаларини аниқлаш ва огоҳлантириш ишларини амалга оширади;

қишлоқлар, овуллар ва маҳаллаларда ҳамда таълим муассасалари аҳоли ўртасида йўл ҳаракати қоидаларига риоя қилиш маданиятини оширишга қаратилган тарғибот-ташвиқот ишларини, шу жумладан оммавий ахборот воситаларини кенг жалб қилган ҳолда ташкил қилади;

аҳоли билан йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш масалалари бўйича очик мулоқотлар олиб боради.

Ички ишлар органлари жиноят қидирув бўлинмалари тезкор ходими қўйидаги вазифаларни амалга оширади:

содир этилган жиноятларни фош этиш ва жавобгарликнинг муқаррарлигини таъминлашда профилактика инспектори, терговчи ва суриштирувчилар билан яқиндан ҳамкорлик ўрнатади;

ғиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларнинг ноқонуний айланиши ва истеъмол қилиниши, алкоголь ва тамаки маҳсулотларининг ноқонуний ишлаб чиқарилиши ва сотилишининг олдини олиш бўйича тадбирларни амалга оширади;

жиноятларни аниқлаш, шу жумладан порнографик мазмундаги маҳсулотлар, фоҳишабозлик ҳамда фоҳишахоналарнинг сақланишига чек қўйиш ва уларнинг олдини олиш бўйича тезкор тадбирлар ўтказиш;

профилактика инспекторларига ҳудудда яшовчи ўта хавфли рецидивист, маъмурий назорат ўрнатилган, пробация ҳисобидаги шахслар билан профилактик тадбирларни амалга оширишда кўмаклашади;

ҳудудда яшовчи ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил, тергов ва суддан яшириниб юрган шахслар тўғрисида профилактика инспектори билан мунтазам равишда ахборот алмашиб туради;

бириктирилган ҳудудда яшовчи ва бошқа ҳудуддан келиб яшаётган тергов ва суддан яшириниб юрган шахсларни ушлаш, шунингдек бедарак йўқолганларни аниқлаш чораларини кўради.

Масканда хизмат олиб бориши давомида кунлик амалга оширган ишлари бўйича ҳисобот шаклини тузади ва профилактика катта инспекторга жамлаш учун тақдим этади.

Ички ишлар органлари терроризм ва экстремизмга қарши курашиш бўлинмалари тезкор ходими қўйидаги вазифаларни амалга оширади:

тинчлик ва инсоният хавфсизлигига қарши қаратилган, шунингдек Ўзбекистон Республикаси **Жиноят кодексининг 229², 244¹, 244², 244³-моддаларида** ҳамда **Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексининг 184², 184³, 240, 241-моддаларида** назарда тутилган жиноят ва ҳуқуқбузарликларни содир этганлиги учун профилактик ҳисобда турувчи шахсларнинг яшаш муҳити, ижтимоий аҳволи билан танишиш ва профилактик суҳбатлар ўтказишда профилактика инспекторига кўмаклашади;

ушбу тоифа шахсларга давлат органлари билан ҳамкорликда ҳуқуқий, ижтимоий, психологик, тиббий, педагогик ва бошқа турдаги ёрдамларни кўрсатиш, уларга жамиятда қабул қилинган ҳуқуқ-атвор нормалари ва қоидаларини сингдиришга қаратилган чораларни амалга оширади;

✚ терроризм ва экстремиз жиноятларини олдини олиш, уларни аниқлаш, барҳам бериш ва фoш этиш, шунингдек жиноятларни тайёрлаш ва содир этишга дахлдор шахсларни аниқлаш ҳамда топиш чораларини кўради;

✚ тақиқланган ташкилотлар ҳамда террорчилик, экстремистик гуруҳлар фаолиятига алоқадор шахсларни аниқлаш ва тегишли чораларини кўриш, улар таркибида жиноят содир этиб, тергов ва суд органларидан яшириниб юрган шахсларни аниқлаш ва ушлаш чораларини кўради;

✚ профилактика инспекторлари ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан ҳамкорликда диний экстремизм, фундаментализм ва миссионерлик сабабларини ўрганиш, уларнинг салбий оқибатларини тушунтириш, шунингдек уларни бартараф этишга ва аҳолини огоҳликка чақиришга йўналтирилган чораларни амалга оширади;

✚ доимий яшаш жойини узоқ муддатга тарк этган шахсларни аниқлаш ва ҳисобини юритишда профилактика инспекторлари билан яқиндан ҳамкорлик қилади, уларнинг чет элда бўлиш жойлари ва муддатларини аниқлаш юзасидан қариндошлари билан мунтазам иш олиб боради ҳамда узоқ муддат мобайнида чет элда бўлиб қайтган шахслар билан профилактик ишларни амалга оширади.

✚ Масканда хизмат олиб бориши давомида кунлик амалга оширган ишлари бўйича ҳисобот шаклини тузади ва профилактика катта инспекторга жамлаш учун тақдим этади.

Ички ишлар органлари ҳузуридаги тергов бўлинмалари терговчи ва суриштирувчиси қўйидаги вазифаларни амалга оширади:

иш юритувида материаллар бўйича терговга қадар текширув ўтказишда маҳаллада яшовчи ишга алоқадор шахслардан тушунтиришлар талаб қилиб олиш, шахсни ушлаб туриш, шахсий тинтув ва олиб қўйиш, ҳодиса содир бўлган жойни кўздан кечириш;

ўз юритувига қабул қилган ишлар бўйича масканга бириктирилган жиноят қидирув бўлинмалари тезкор ходимларига тезкор-қидирув тадбирларини бажариш ҳақида ёзма топшириқлар бериш;

жиноят содир этишда гумон қиланаётган шахсларни ушлаш ва сўроқ қилиш, гувоҳларни сўроқ қилиш;

терговга қадар текширув ва жиноят ишлари бўйича айрим тергов ҳаракатларини маскандаги хизмат хонасида ташкил этиш;

профилактика инспекторлари иш юритувидаги материаллар бўйича терговга қадар текширув ўтказилишида уларга ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш;

Масканда хизмат олиб бориши давомида кунлик амалга оширган ишлари бўйича ҳисобот шаклини тузади ва профилактика катта инспекторга жамлаш учун тақдим этади.

Миллий гвардия ҳарбий хизматчилари ва ходимлари томонидан бевосита жавобгарлик ҳудудида қўйидаги вазифаларни амалга оширадилар:

❖ Бириктирилган ҳудудларидаги маҳаллаларда жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизликни таъминлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси амалга оширишда профилактика инспекторлари ҳамда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан яқиндан ҳамкорлик қилиш;

❖ маҳалладаги давлат объектлари, ўта муҳим, тоифаланган ва бошқа объектларни, жисмоний ва юридик шахсларнинг мол-мулкани, шунингдек, хорижий давлатлар ва халқаро ташкилотларнинг дипломатик, консуллик ва бошқа ваколатхоналарини шартнома асосида қўриқлаш ишларини амалга ошириш;

❖ юридик ва жисмоний шахсларнинг мол-мулкани ҳимоя қилиш ва дахлсизлигини таъминлашда ҳудуддаги хонадон, савдо шаҳобчалари ва бошқа объектларни кўриқлаш пултга улаш, видеокузатув воситаларини ўрнатиш ва жамоат хавфсизлигини таъминлашга қаратилган шу каби бошқа чора-тадбирларни амалга ошириш бўйича тарғибот-ташвиқот тадбирларини ўтказиш;

❖ жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш мақсадида оммавий тадбирлар ўтказиладиган жойлар, истироҳат боғлари ва ҳиёбонлар ҳамда бозорларда патрулликни амалга ошириш;

❖ жавобгарлик ҳудудларида ғайриҳуқуқий қилмишларга чек қўйиш, фуқароларнинг хавфсизлигига таҳдидларни бартараф этиш, жиноят, маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этилганлиги ҳолатларини, ҳодиса ҳолатларини ҳужжатлаштириш, жиноят, маъмурий ҳуқуқбузарлик, ҳодиса излари сақланишини таъминлаш;

❖ ҳуқуқбузарлик содир этган ёки содир этганликда гумонланаётган шахсларни белгиланган тартибда масканга олиб боради ва бу ҳақда зудлик билан Маскан профилактика катта инспекторига хабар бериш;

❖ жиноят, маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этилган жойда ёки ҳодиса жойида жабрланган фуқароларга, шунингдек ночор аҳволда қолган фуқароларга биринчи тиббий ёрдам ёки бошқа ёрдам кўрсатилишини ташкил этиш;

❖ ўз ваколати доирасида бошқа чора-тадбирларни ташкил қилиш;

❖ Масканда хизмат олиб бориши давомида кунлик амалга оширган ишлари бўйича ҳисобот шаклини тузади ва профилактика катта инспекторга жамлаш учун тақдим этади.

Профилактика инспекторларининг жамоат тартибини сақлаш бўйича ёрдамчиси қўйидаги вазифаларни амалга оширади:

➤ ҳудудда хавфсизликни ва жамоат тартибини сақлаш, фуқароларнинг оғоҳлигини ошириш, тинчлик ва барқарорликни таъминлашда ички ишлар органларига кўмаклашиш;

➤ ғайриижтимоий ҳуқ-атворга эга, ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил, ҳуқуқбузарлик содир этган шахсларнинг, шунингдек, ҳуқуқбузарликлардан жабрланганларни ижтимоий реабилитация қилиш ва ижтимоий мослаштиришда иштирок этиш;

➤ профилактика инспекторларига махсус профилактик чора-тадбирларни, шунингдек, ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил шахслар билан профилактика ишларини амалга оширишда кўмаклашиш;

➤ илгари судланган, жазони ижро этиш муассасаларидан озод этилган, ички ишлар органлари профилактик ҳисобида турувчи шахслар, пробация назоратидаги шахслар, шу жумладан вояга етмаганлар ва ёшлар билан аниқ мақсадли профилактик тадбирларни ўтказишда иштирок этиш;

➤ фуқаролар, айниқса, вояга етмаганлар ва ёшларнинг ҳуқуқий маданиятини ошириш, ҳуқуқий тарғибот ишларини ўтказишда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари билан ҳамкорлик қилиш;

➤ вояга етмаганлар ҳамда ёшларни миллий ва умуминсоний қадриятларни ҳурмат қилиш руҳида тарбиялаш, онги ва қалбида мустақиллик ғояларига содиқлик, миллий ўзликни англаш, Ватанга муҳаббат ва унинг тақдирига дахлдорлик, фидойилик ҳиссини қарор топтириш ва ривожлантириш, турли мафкуравий таҳдидлардан асрашга қаратилган тадбирларни ўтказишда иштирок этиш;

“Фидокор ёшлар” жамоатчилик
патруль гуруҳлари ҳамда “Жамоатчилик
назорати масканлари” фаолиятини кунлик
назорат қилади
ва мувофиқлаштириш;

Масканда хизмат олиб бориши давомида
кунлик амалга оширган ишлари бўйича ҳисобот
шаклини тузади ва профилактика катта
инспекторга жамлаш учун тақдим этиш;

Профилактика инспекторларининг
жамоат тартибини сақлаш бўйича ёрдамчилари
зиммасига қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа
вазифалар ҳам юкланиши мумкин.

**Фуқароларнинг ўзини-ўзи бошқариш органлари ходимлари қуйидаги
вазифаларни амалга оширади:**

- оилаларни ижтимоий-ҳуқуқий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш, оилаларда соғлом
маънавий муҳитни яратиш, оила шаънини сақлашда ота-она ва фарзандлар масъулияти
ҳамда бурчлари, ор-номус, кадр-қиммат, шарм-ҳаё каби ахлоқий меъёрларни етказиб
бориш, оилаларнинг ижтимоий аҳволи, эҳтиёжлари ва муаммоларини тизимли ўрганиб
боришга қаратилган тадбирларни **ташкил этиш**;

- Масканга оилавий келишмовчилик туфайли мурожаат қилиб келган фуқароларни
қабул қилиш ва уларга профилактика (катта) инспектори иштирокида ҳуқуқий **маслаҳат
бериш**;

- нотинч оилаларда содир бўлган ҳар қандай нохуш ҳолат бўйича ички ишлар
органлари ходимлари иштирокида **ҳодиса жойига чиқиш**;

- масканга маҳалла фаолиятига доир таклиф ва мулоҳазалар билан келган
фуқароларни қабул қилиш, уларнинг таклиф ва мулоҳазаларига нисбатан **муносабат
билдириш**;

- маҳаллаларда содир этилган
жиноятчилик муҳокамасига фуқаролар йиғини
раисининг ёшлар масалари, кексалар ва
фахрийлар ишлари бўйича маслаҳатчилар,
“Оилавий кадриятларни мустаҳкамлаш”,
“Хотин-қизлар билан ишлаш” комиссиялар,
“Ота-оналар университети” жамоатчилик
тузилмасининг вакиллари жалб қилган ҳолда
иштирокини таъминлаш;

- маҳаллада ҳудудида яшовчи аҳоли
орасида ёт ғояларга қарши кураш, ёшларни
турли оқимларга кириб кетишини олдини олиш
мақсадида Маскан ходимлари иштирокида дин
уламоларини таклиф қилган ҳолда учрашувлар **ташкил қилиш**;

- Масканда фаолият олиб борадиган ички ишлар органи ва миллий гвардия
ходимларига маҳалла ҳудудида ҳуқуқбузарликларнинг ҳар қандай кўринишларини
олдини олиш борасида **кўмаклашиш**;

- маҳалла ҳудудида ташкил этиладиган оммавий тадбирлар, маърифий учрашувлар
ва бошқа тадбирлар ҳақида Маскан ходимларини **камида 2 кун олдин огоҳлантириш**.

- Маҳалла раислари ўз хизмат вазифлари доирасида бошқа вазифларни ҳам
бажаришлари мумкин.

**“Фидокор ёшлар” жамоатчилик гуруҳи аъзолари қуйидаги вазифаларни
амалга оширади:**

- кўчалар ва бошқа жамоат жойларида ҳуқуқбузарликларни олдини олиш,
жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлашга кўмаклаш;

- ижтимоий-сиёсий, маданий-оммавий ва бошқа тадбирларни ўтказиш
мобайнида фуқаролар хавфсизлигини таъминлашда иштирок этиш;

- патрулик йўналишларида ҳуқуқбузарлик содир этган ёки шубҳали шахсларни ҳамда назоратсиз ва қаровсиз қолган вояга етмаганларни аниқлаш, уларни ички ишлар органларига олиб боришга қўмаклашиш;
- ҳуқуқбузарлик ва бахтсиз ҳодисалардан жабрланган фуқароларга ёрдам кўрсатиш ҳамда уларни ҳаёти ва соғлиғига хавф солаётган таҳдидларни бартараф этишда ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларига қўмаклашиш;
- “Фидокор ёшлар” жамоатчилиқ гуруҳлари аъзоларига жамоат тартибини сақлаш, жамоат хавфсизлигини таъминлашда қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа вазифалар ҳам юклатилиши мумкин.

СЕМИНАР МАШҒУЛОТИ (2 соат)

2.3. МАВЗУ: ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИНИНГ ЭНГ ҚУЙИ БЎЎИНИДА ТАШКИЛ ЭТИЛГАН ТАРКИБИЙ ТУЗИЛМАННИНГ ИАҚСАДИ, АСОСИЙ ВАЗИФАЛАРИ ВА ФУНКЦИЯЛАРИ

Ушбу ўқув машғулоти **“Савол-жавоб”** интерфаол методидан фойдаланиш орқали ўтказилади.

«Савол-жавоб» методи мавзунинг тингловчилар томонидан ўзлаштирилиш даражасини аниқлашга ёрдам беради. Уни қўллашнинг самарадорлиги савол-жавобларнинг аниқ, қисқа ва тушунарли тарзда ифода этилиши, айнан мавзуга доир бўлишига боғлиқ.

Таълим жараёнида методни қўллаш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

ЎҚУВ МАШҒУЛОТНИНГ САВОЛЛАРИ:

1-машғулоти саволи. Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари фаолияти бўйича қандай ҳужжат ижрога қаратилди?

Жавоб. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 23 июндаги 343-сон қарори.

2-машғулоти саволи. “Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари фаолиятини янада такомиллаштириш” тўғрисидаги қарор қайси фармон талаблари ижросини таъминлаш мақсадида ишлаб чиқилди?

Жавоб. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2021 йил 29 ноябрдаги ПФ-27-сон Фармони ижросини таъминлаш, шунингдек, маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари фаолиятини янада такомиллаштириш мақсадида ишлаб чиқилди.

3-машғулоти саволи. Маҳалла ҳуқуқ-тартибот маскани тузилмаси ҳақида нима ларни биласиз?

Жавоб. Кунлик хизматни бевосита ташкил этувчи масъул ходимлар, Хизматни ҳамкорликда ташкил этишда қатнашувчи давлат органлари масъуллари, Хизматни ташкил этишга кўмаклашувчи ички ишлар органлари масъул хизматларидан иборат бўлиб, ушбу масъул ходимларга тегишли хизмат ходимлари бириктирилган.

4-машғулоти саволи. Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканларида фаолият юритадиган хизматлар.

Жавоб. Масканда фаолият кўрсатадиган ходимларга юклатилган вазифаларнинг бажарилишини назорат қилади, ҳудудда патруль йўналишларини белгилайди ва патруллик хизматини ташкил этади;

ҳудудда жамоат тартибини сақлаш ва ҳуқуқбузарликлар профилактикасига кўмаклашиш учун юборилган Миллий гвардия бўлинмаси, бошқа ваколатли давлат органларининг ходимлари ва жамоат тузилмалари вакилларининг фаолиятини мувофиқлаштиради;

жамоат жойларида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, жиноят содир этилишига имкон берувчи шарт-шароитларни бартараф этиш;

жиноятларни аниқлаш ва фош этиш, суриштирув, тергов ва суд органларидан яшириниб юрган, жиноий жазодан бўйин товлаётган, бедарак йўқолган шахсларни қидириш бўйича тезкор-қидирув тадбирларини амалга оширишга кўмаклашиш;

“жиноят ўчоқлари” ҳисобланган жойларда пиёда, мото- ва автопатруль йўналишларини ташкил этиш;

“Фидокор ёшлар” жамоатчилик патруль гуруҳи аъзоларидан иборат патруль йўналишларини ташкил этиш;

жиноятнинг сабабларини ва унинг содир этилишига имкон берган шарт-шароитларни бартараф қилиш тўғрисида суриштирувчи, терговчи, прокурорнинг тақдимномасини, суднинг хусусий ажримини фуқаролар иштирокида таъсирчан муҳокама қилиш, мазкур сабаб ва шарт-шароитларни бартараф қилиш бўйича зарур чора-тадбирларни белгилаш;

жиноятларнинг усуллари ва оқибатлари ҳақида тушунтириш-тарғибот ишларини амалга ошириш, ижтимоий сўровлар ўтказиш;

наркологик касалликларга (сурункали алкоголизм, гиёҳвандлик, заҳарвандликка) чалинган шахсларни тиббий-ижтимоий реабилитация қилиш ишларини назорат қилиш;

аҳолининг энг муҳим муаммоларини аниқлаш ва ижтимоий кескинликни юмшатиш масалалари бўйича фуқаролар билан тўғридан-тўғри очиқ мулоқот қилиш юзасидан зарур чораларни кўриш;

фуқаролар томонидан билдирилган муаммоларнинг электрон рўйхатини шакллантириш ва уларни маҳаллада яшовчи ҳар бир шахс кесимида ҳал этиш чораларини кўриш;

алоҳида кўмакка муҳтож (ногирон, оғир касал, кекса ва нуроний) фуқароларнинг яшаш манзилига борган ҳолда мобил қурилмалар орқали идентификация ID-карта ва хорижга чиқиш биометрик паспортини расмийлаштириш бўйича ҳудудий миграция ва фуқароликни расмийлаштириш бўлинмалари билан ҳамкорлик қилиш;

ҳудуднинг кириш-чиқиш жойларига, шунингдек, кўп қаватли уйларда замонавий видеокузатув мосламалари ўрнатилишини ва узлуксиз ишлашини таъминлаш;

ҳудудидаги объектларда ўрнатилган видеокузатув мосламаларини Масканга интеграция қилиниши юзасидан зарур ташкилий чораларни кўриш;

5-машғулоти саволи. Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканларида фаолият юритадиган хизматларнинг вазифалари.

Жавоб. Илгари судланган, жазони ижро этиш муассасаларидан озод этилган, ички ишлар органларида профилактик ҳисобда турган, маъмурий назорат ўрнатилган, шунингдек пробация ҳисобидаги хотин-қизлар билан профилактик тадбирларни амалга оширади;

оила-турмуш ва ахлоқ-одоб доирасида ҳуқуқбузарлик содир этувчи ҳамда бошқа ғайриижтимоий хулқ-атворга эга бўлган хотин-қизлар, фарзанд тарбиясига салбий таъсир кўрсатувчи ёки улар тарбияси билан шуғулланмайдиган ота-оналар, носоғлом турмуш тарзида ҳаёт кечираётган оилаларни аниқлаш, ижтимоий мослашувини таъминлашда иштирок этади;

ўз жонига қасд қилишга мойил, ўз жонига қасд қилган хотин-қизлар билан профилактик тадбирларни ўтказиш, содир этилган ўз жонига қасд

ва суиқасд бўйича хабарномаларни ҳудудий тиббиёт бирлашмаларига юборади;

оилаларни ўрганишда аниқланган хотин-қизларга оид муаммоларни бартараф этиш ҳамда нотинч оилаларни яраштиришда секторлар, маҳалла фуқаролар йиғинларига кўмаклашади;

доимий яшаш манзилларидан узоқ муддатга чиқиб кетган хотин-қизларни яшаш манзилларига қайтаришда иштирок этади;

“Зўрлик ишлатишдан жабр кўрган шахсларни реабилитация қилиш ва мослаштириш ҳамда ўз жонига қасд қилишнинг олдини олиш марказлари” билан ҳамкорликда оғир ижтимоий аҳволда қолган, шу жумладан оилавий муаммолари ва турмушида зўрлик ишлатилишига дуч келган шахсларга шошилиш тиббий, руҳий, ижтимоий, педагогик, ҳуқуқий ва бошқа ёрдам кўрсатишда иштирок этади;

ички ишлар органлари профилактик ҳисобда турган хотин-қизларнинг маҳаллабай рўйхатларини юритиш ва улар билан манзилли ишларни ташкил этади;

уйма-уй юриш орқали маҳаллада кам таъминланган, яқка ёлғиз, боқувчисини йўқотган, ногирон ҳамда доимий меҳнат билан банд бўлмаган қатламларини аниқлаш ҳамда “Аёллар дафтари”га киритишда кўмаклашади;

“Аёллар дафтари”га киритилган эҳтиёжманд аёллар билан профилактик тадбирларни амалга оширади;

тазйиқ ва (ёки) зўравонликдан жабрланган хотин-қизларга бериладиган ҳимоя ордерларини қайд этиш, улар бўйича ҳисоботларни юритиш, тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчилар, шунингдек зўравонлик содир этган ёки зўравонлик содир этишга мойил бўлган шахслар ҳақидаги маълумотларни ягона электрон базага жамлаб бориш ҳамда бу борада соҳавий хизматлар ва идоралараро ахборот алмашиш борасидаги тадбирларни амалга оширади;

тазйиқ ва зўравонликдан жабрланган хотин-қизларга ҳимоя ордерини беришда ички ишлар органларининг навбатчилик қисмларга оилавий зўравонликлар бўйича келиб тушган хабарларни ўрганиб чиқиб, ҳимоя ордерини расмийлаштириш бўйича профилактика инспекторини хабардор қилади;

одам савдоси қурбонига айланган хотин-қизлар ва вояга етмаганларга уларнинг ижтимоий ҳаётга мослашишлари учун кўмаклашади;

хотин-қизларни турли экстремистик оқимлар таъсиридан сақлашда маҳаллаларда, корхона ва ташкилотларда ҳамда таълим муассасаларида ҳуқуқий тарғибот ишларини олиб боради;

хотин-қизларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш билан боғлиқ жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатларини кўриб чиқади;

Масканда хизмат олиб бориши давомида кунлик амалга оширган ишлари бўйича ҳисобот шаклини тузади ва профилактика катта инспекторга жамлаш учун тақдим этади.

МАЪРУЗА МАШҒУЛОТИ (2-соат)

2.4.Мавзу: ЙЎЛ ҲАРАКАТИНИ ТАЪМИНЛАШ СОҲАСИДА АМАЛГА ОШИРИЛАЁТГАН ИСЛОҲАТЛАР.

Маъруза режаси:

1-ўқув савол: Йўл ҳаракатини таъминлаш соҳасида амалга оширилаётган ислоҳатлар ва киритилган ўзгартиришлар.

2-ўқув савол: Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 12 апрелдаги “Йўл ҳаракати қоидаларини тасдиқлаш тўғрисида”ги 172-сон Қарорининг моҳияти ва тушунчалари.

1-ўқув савол: Йўл ҳаракатини таъминлаш соҳасида амалга оширилаётган ислохотлар ва киритилган ўзгартиришлар.

Ўзбекистон Республикаси президенти томонидан 2022 йил феврал ойида ички ишлар идоралари билан ўтказилган селекторда бевосита **«Қайси ҳоким ёки ички ишлар бошлиғи бирор марта автомактабларга борган, улардаги ўқиш жараёни билан қизиққан, умуман, таълим инспекцияси автомактаблар назоратини элай олмади»** сўзлари билан иштирокчиларга танқидий сўзлар билан бошлаб, автомактабларда амалга оширилаётган ишлар ҳозирги кун талабларига жавоб бермаслигига алоҳида урғу берилган.

Автомактабларда ўқиган ва ҳозирги кунда ҳайдовчилик гувоҳномалари билан расмийлаштирилган фуқаролар ёки бошқача этганда автоулов бошқариб юрган шахслар йўл ҳаракати интизомига умуман риоя этмаётганлиги, йўл маданияти йўқолиб кетганлиги, йўл белгилари ва ишораларини билмасликлари оқибатида йўл транспорт ҳодислари сони кўпайиб кетаётганлигини кўрсатмоқда.

Айниқса йўл транспорт ҳодисалари оқибатида ўлим билан боғлиқ ҳолатлар йилдан йилга ошиб бораётганлиги таҳлилларда кўришимиз мумкин.

Шу билан бир қаторда президентимиз Ш.М.Мирзиёев томонидан йиғилишда «Йилдан йилга автотранспорт воситалари ва ҳайдовчилар сони кўпайгани билан уларнинг маданияти, ўзаро ҳурмат ва билим-тажрибаси пасайиб бораётгани ҳам айтилиши ҳақиқат» деган сўзлар танқидий хулосаларни келтирган.

Юқоридагиларни инобатга олиб йўл транспорт ҳодисаларини олдини олиш, ўлим билан боғлиқ ҳолатларни бартараф этиш мақсадида “Йўл ҳаракати қоидалари”га айрим ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш давр талаби эканлигини муҳокама қилинди.

Ҳозирги кун талабларидан келиб чиққан ҳолда йўл ҳаракати таъминлаш соҳасида ислохотлар қилиниши кераклиги, ходимлар билим кўникмаларини ошириш, ўз касбига

бўлган қарашларини ўзгартириш, фуқароларнинг эҳтиёжларини инобатга олган ҳолда йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш борасидаги ишларни янги босқичга кўтариш лозимлиги белгиланди.

Фуқароларнинг эҳтиёжлари ўрганилганда йўл инфра тузилмаси ҳозирги кун талабларига жавоб бермаслиги, йўлларда қурилиш монтаж ишлари умуман назоратда четда қолиб кетганлигини кўришимиз мумкин.

Йўл инфратузилмаси давр талабига жавоб бермаслиги оқибатида фуқароларни авто уловларда ҳаракатланишларида ноқулайликлар юзага келаётганлиги, бу айрим кўча ва чорраҳаларда тирбандликлар юзага келишига ёки бўлмаса йўл транспорт ҳодисаларини содир этилишига олиб келмоқда.

Мисол тариқасида йўлларда пиёдалар учун алоҳида ер ости ёки ер устки ўтиш йўллаклари жорий қилинмаганлигини айтиб ўтишимиз мумкин, бунинг оқибатида пиёдалар дуч келган йўл қатнов қисмидан ўзига қулай жойдан ўтишга йўл қўйилмоқда.

Охирги тахлиллар шунини кўрсатадики пиёда билан боғлиқ йўл транспорт ҳодисалари сони ўтган йилга нисбатан ошиб бораётганлигини кузатиш мумкин.

Йўл ҳаракати хавфсизлиги соҳасида ўз ечимини қутаётган кўплаб тизимли муаммолар мавжуд эканлиги сир эмас.

Сўнгги йилларда йўлларда ҳаракат хавфсизлигини таъминлаш ва унинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини тубдан такомиллаштириш масалалари фуқароларимизни, ваколатли давлат органларини, кенг жамоатчилик вакилларини, умуман олганда, жамиятимизни ўйлантириб келаётган асосий муаммолардан бири ҳисобланади.

Бу жабҳада йўл ҳаракати қатнашчилари хавфсизлигини, уларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини таъминлаш, йўл-транспорт ҳодисалари сонини камайтириш, мамлакатимизда ҳайдовчилар тайёрлаш ва фуқароларга ҳайдовчилик гувоҳномаларини бериш тизимини тубдан ислоҳ қилиш, бу борадаги ваколатли давлат органлари масъулиятини янада ошириш, соҳага кириб келаётган янгиликларнинг қонуний асосларини яратиш ва ҳуқуқий бўшлиқларни бартараф этиш масалалари жамиятимизни ўйлантириб келаётган асосий муаммолар сирасига кириб улгурди.

Мамлакатимизда Янги Ўзбекистонни барпо этиш баробарида амалга оширилаётган кенг қўламли ислохотлар, янгиланишлар самараси ўлароқ, ички ишлар органларида ҳам тизимли ишлар қилинмоқда.

Республикада йўл ҳаракати соҳасидаги муаммоларни комплекс ўрганиш ва амалий муаммоларни бартараф этиш бўйича идоралараро ишчи гуруҳи тузилди.

Гуруҳ таркибига ҳукумат, ички ишлар, транспорт, молия вазирликлари, автомобиль йўллари кўмитаси ва бошқа мутасадди идоралар ва ташкилотларнинг раҳбар ва малакали мутахассислари киритилган.

Таъкидланишича, йўл ҳаракати хавфсизлиги бўйича аҳолини қийнаётган муаммолар ўрганилиб, кўриладиган комплекс чора-тадбирлар ҳақида жамоатчиликка ахборот берилади ҳамда фуқаролар томонидан билдирилган таклифлар синчковлик билан ўрганиб чиқилди.

2022 йилда Ўзбекистонда 2356 нафар инсон йўл-транспорт ҳодисаси туфайли вафот этди. Бу ҳақда Ички ишлар вазирлиги Жамоат хавфсизлиги департаменти Йўл ҳаракати хавфсизлиги хизмати маълум қилди.

Қайд этилишича, ўтган йили 9902 та ЙТҲ содир бўлган. Автоҳалокатлар оқибатида 2356 нафар инсон вафот этган бўлса, 9606 нафари турли даражадаги тан жароҳатларини олган.

Энг кўп йўл-транспорт ҳодисалари енгил машиналар иштирокида бўлган. Шунингдек, уларнинг 4449 таси пиёдалар иштирокида, 3093 таси эса транспортлар тўқнашувлари оқибатида юз берган.

Энг кўп йўл-транспорт ҳодисалари белгиланган тезликка риоя қилмаслик оқибатида содир этилган (1577). Энг кам ЙТҲ светофор ёки йўл белгиси ўрнатилмагани сабабли келиб чиққан (214).

Статистикага кўра, 9902 та ЙТҲларнинг 345 таси аёллар, 9557 таси эркаклар томонидан содир этилган.

Бундан ташқари, республикадаги энг кўп ЙТҲлар соат 15:00 дан 18:00 га қадар содир бўлган.

“Турух томонидан йўлларда ҳаракат хавфсизлигини таъминлаш ва йўл-транспорт ҳодисалари барвақт олдини олишнинг бугунги кундаги ҳолати комплекс равишда ўрганилиб, илғор хорижий тажрибаси ва илмий ёндашувларни қўллаш асосида норматив-ҳуқуқий ва манзилли ташкилий-амалий чоралар ишлаб чиқилди.

Алоҳида эътибор, йўл инфратузилмаси билан боғлиқ жиддий муаммолар – йўллар ҳолати, пиёдалар ўтиш жойи, йўл белгилари, тартибга солинмаган чорраҳалар ва бошқаларга қаратилиб, уларни тубдан яхшилаш бўйича ҳар томонлама чоралар қаратилмоқда.

Бу масалани охириги беш йилда бирор раҳбар, бирорта ташкилот жиддий ва таҳлилий муҳокама қилмаганлигига, бу соҳа бўйича қонунлар, ишлар мутлақо қониқарсиз, йўл ҳаракати хавфсизлиги масаласи издан чиқиб кетганлиги, бу одамларнинг эътирозига сабаб бўлаяпти, – деди давлатимиз раҳбари.

Мамлакатимизда 2022 йилда 2356 нафар инсон йўл-транспорт ҳодисаси туфайли вафот этди. Ўтган 2021 йилда 10 мингдан зиёд йўл-транспорт ҳодисаси содир этилиб, уларда 9 мингдан ортиқ инсон жароҳатланган. Энг ачинарлиси, 2 минг 500 га яқин одам ҳалок бўлган.

Таҳлилларга кўра, йўллардаги фалокатларнинг 25 фоизи йўл ҳолати ёмонлиги ва инфратузилмаси оқилона ташкил этилмагани оқибатида келиб чиқмоқда. Масалан, Поп билан Тўрақўрғон,

Жарқўрғон ва Денов, Самарқанд билан Ғузор ўртасидаги йўллар, А-373 йўлининг Ёзёвон туманидан ўтган қисмида ҳар йили ўнлаб одамлар ҳалок бўлмоқда. Афсуски, бундай хавфли кўчалар ҳар бир вилоят, ҳар бир туман ва шаҳарда бор.

Йиғилишда йўл-транспорт ҳодисалари кўп содир бўлаётган ҳудудлар кўрсатиб ўтилиб, мутасаддиларига интизомий жазо чоралари белгиланди. Наманган вилояти ички ишлар бошқармаси бошлиғи, Андижон ва Самарқанд вилоятлари йўл ҳаракати хавфсизлиги бошқармалари бошлиқлари лавозимидан озод қилинди.

Қайд этилганидек, транспорт ҳодисаларининг кўпига ҳайдовчиларнинг йўл қоидаларини қасддан менсимаслиги ва тажрибасизлиги, пиёдаларнинг қоидаларга амал қилмаслиги ҳам сабаб бўлмоқда. Шу боис, бу йил барча ҳудудларда **“Хавфсиз йўл ва хавфсиз пиёда” умуммиллий дастури** амалга оширилиши таъкидланди.

Қонунчилик палатаси ва мутасадди идораларга йўл ҳаракатига оид қонун ҳужжатларини қайта кўриб чиқиб, тубдан такомиллаштириш вазифаси кўйилди. Чунки кўпол қоидабузарликлар, уларни такрор содир этиш ҳолатлари кўпайган.

Жазо муқаррарлигини таъминлаш мақсадида, бундан буён, ҳар бир ҳуқуқбузарлик учун жарима баллари тизими жорий этилиши белгиланди. Масалан, **ҳайдовчи тезликни оширса, 1 балл, қизил чироқда ўтса, 3 балл** ҳисобланади. Агар бир йилда қоидабузарликлар **жами 12 баллдан ошса**, ҳайдовчи **автомобиль бошқариш ҳуқуқидан маҳрум қилинади** ва қайта имтиҳон топширади.

ЙЎЛ ҲАРАКАТИ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ БЎЙИЧА УСТУВОР ВАЗИФАЛАР*

2022 йилда барча ҳудудларда “ХАВФСИЗ ЙЎЛ ВА ХАВФСИЗ ПИЁДА” УМУММИЛЛИЙ ДАСТУРИ АМАЛГА ОШИРИЛАДИ.

Энг аввало, йўл ҳаракати хавфсизлиги билан боғлиқ қонунчилик қайта кўриб чиқилиб, тубдан такомиллаштирилади.

- Ҳар бир ҳуқуқбузарлик учун жарима баллари тизими жорий этилади. Масалан:

Ҳайдовчи
тезликни оширса

1 балл

Қизил
чироқда ўтса

3 балл

Бир йилда қоидабузарликлар жами

12 баллдан ошса, ҳайдовчи автомобиль бошқариш ҳуқуқидан маҳрум бўлади.

- Бундан ташқари:

Ҳайдовчиларнинг жавобгарлигини мажбурий сўғурта қилишда тўланадиган сўғурта бадалини жарима балларидан келиб чиқиб белгилаш тартиби жорий этилади;

Автомобилни тартибсиз бошқариб, бошқа ҳайдовчиларга ҳалақит қилганлик учун алоҳида “йўл безорилиги” деган янги жавобгарлик тури киритилади;

Халқаро стандартлар асосида янги Йўл ҳаракати қоидалари ишлаб чиқилади.

Бундан ташқари, ҳайдовчиларнинг жавобгарлигини мажбурий суғурта қилишда тўланадиган суғурта бадали миқдорини жарима балларидан келиб чиқиб белгилаш тартиби жорий этилади.

ҲАЙДОВЧИЛИККА ЎҚИТИШ ВА ГУВОҲНОМА БЕРИШ БЎЙИЧА ЯНГИ ТИЗИМ ЯРАТИЛАДИ. БУНДА:

- Авто-мактаблар ва имтиҳон марказларига бўлган талаблар қайта кўриб чиқилади;
- Йўл ҳаракати хавфсизлиги бошқармаси ҳайдовчилар тўғрисидаги маълумотлар базаси ва уларнинг рейтингини юритади;
- Ички ишлар академияси авто-мактабларнинг методологияси, ўқув дастури, ўқитувчиларнинг малакаси ва ўқитиш сифатини оширишга жавоб беради;
- Ҳайдовчининг интизомига қараб, уни ўқитган авто-мактаб фаолиятига ҳам баҳо берилади.

- Худудларда ҳаракатни рақамли бошқариш тизимларини жорий этиш вилоят ҳокимлари, Тошкент шаҳрида тўлиқ шаҳар ҳокимияти зиммасига юклатилади.
- Йил якунига қадар
Барча вилоят марказларидаги чорраҳалар;
Пойтахтнинг 300 та, келгуси йилда эса яна қолган 302 та чорраҳаси рақамли бошқарув тизимига ўтказилади.

Шунингдек, автомобилни тартибсиз бошқариб, бошқа ҳайдовчиларга халақит қилганлик учун алоҳида “йўл безорилиги”, деган янги жавобгарлик тури киритилади.

Давлатимиз раҳбари йўл ҳаракати қоидалари эскирганини таъкидлаб, уларни халқаро стандартлар асосида, мутахассислар ва ҳайдовчилар фикрини ўрганган ҳолда янгилаш бўйича топшириқ берди.

Йиғилишда ҳайдовчиларни тайёрлаш ва имтиҳон қилиш масалаларига ҳам алоҳида эътибор қаратилди.

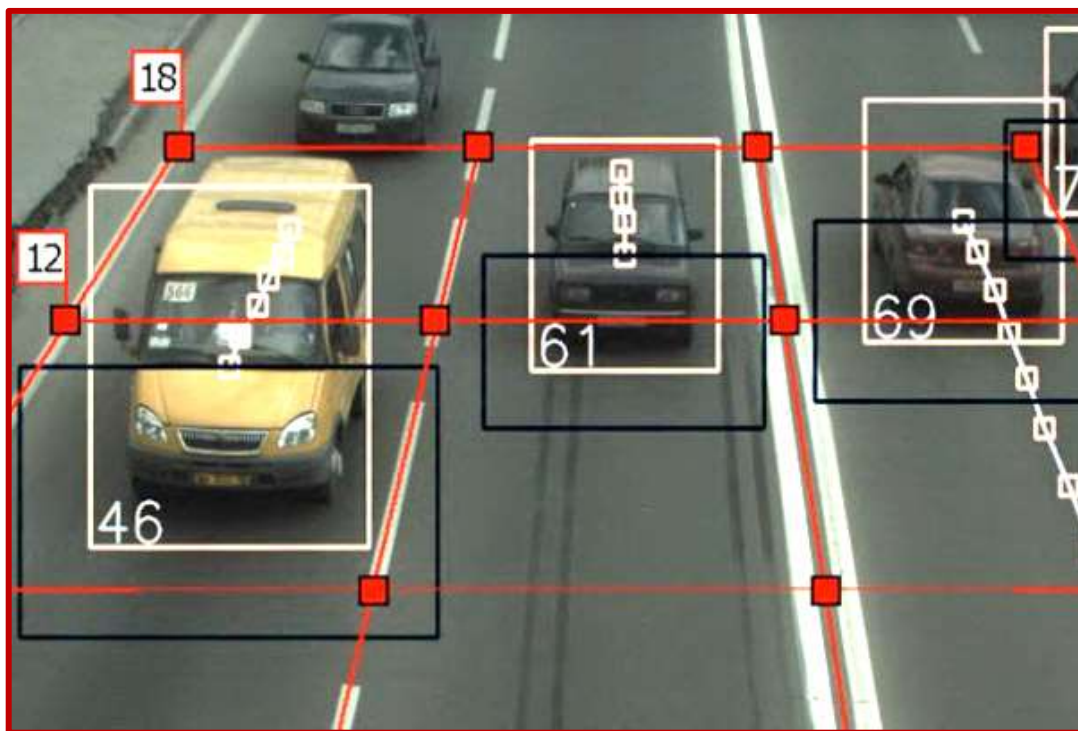
Юртимизда автотранспорт воситалари йилдан-йилга кўпайиб, ҳайдовчиларнинг малака даражаси ва ўзаро ҳурмати, аксинча, пасайиб бормокда. Йўл-транспорт ҳодисаларининг 75 фоизини 35 ёшгача бўлган ҳайдовчилар содир этган. Автомактабларда ўқитилаётган китоблар ўқув дастури эскича эканлиги таъкидланди.

Шу боис, бундай мактабларда таълим сифатини назорат қилиш вазифаси Ички ишлар вазирлигига юклатилди. Автомактаблар ва имтиҳон марказларига бўлган талабларни қайта кўриб чиқиш, ҳайдовчиликка ўқитиш самарадорлиги ва ўқитувчиларнинг малакасини ошириш бўйича кўрсатмалар берилди.

Транспорт оқимини бошқаришнинг энг самарали йўли – рақамлаштириш. Лекин бу борадаги ишлар етарли эмаслиги кўрсатиб ўтилди.

Хусусан, **“рақамли бошқарув”** Тошкент шаҳридаги жами 602 та чорраҳадан 111 тасида бор, холос. Бошқа шаҳарларда эса бундай тизим йўк.

Тошкент шаҳар ҳокимлигига пойтахт йўлларида ҳаракат бошқарувини рақамлаштириш, икки йилда барча чорраҳаларни рақамли тизимга ўтказиш вазифаси қўйилди. Ҳудудларда шундай тизимни жорий этиш вилоят ҳокимлари зиммасига юклатилди.

Нукус шаҳри ва вилоят марказларида йўл ҳаракатини бошқариш ва хавфсизлигини таъминлаш бўйича ҳудудий концепциялар ишлаб чиқиш зарурлиги таъкидланди.

Йиғилишда йўллар ҳолати ва инфратузилмасидаги муаммолар ҳам таҳлил қилинди.

Ўтган йили йўл ҳаракатига оид масалалар бўйича аҳолидан 10 мингдан зиёд мурожаат бўлган. Жумладан, транспорт серкатнов бўлган 2 мингдан ортиқ чорраҳа ва 10 мингга яқин пиёда ўтиш йўлаги светофор ёки бошқа воситалар билан жиҳозланмаган. Аҳоли пунктларида 15 минг километрга яқин пиёда ва велосипед йўлаклар етишмайди.

Бундан ташқари, йўл белгиси ва кўрсаткичларининг ярми эскириб кетган. Вилоят ҳокимликларига қарашли йўл белгилари ва светофорлар ўрнатишга масъул корхоналарнинг кўп техникаси эскирган.

Энди бу корхоналар ўша ҳудуддаги йўл ҳаракати хавфсизлиги бошқармаси тасарруфига ўтказилиши белгиланди.

Вилоят ва туман марказларида йўл белгилари, светофор ва ёриткичлар ўрнатиш, чизиклар чизиш, пиёдалар йўлагини белгилаш, умуман, йўللارни тартибга солишга фақат Йўл ҳаракати хавфсизлиги тизими масъул бўлади. Бу ишларни молиялаштириш учун бу тизимда **“Хавфсиз йўл ва хавфсиз пиёда”** республика ва вилоят жамғармалари ташкил этилади.

Бундан ташқари, йўл белгиларини ишлаб чиқаришда “Автойўл”нинг монополияси бекор қилинади ва ушбу соҳага тадбиркорлар жалб қилинади.

Давлатимиз раҳбари кўчалардаги ҳаракатни ҳайдовчи ва пиёдалар учун қулай ташкил қилиш бўйича кўрсатмалар берди.

– Йўлларда тартиб-қоидалар илм билан ҳамоҳанг бўлиши керак. Йирик шаҳарлардаги марказий кўчаларда тезлик чекловларини оқилона белгилаш лозим. Жумладан, мактаб ва боғчалар олдида тезлик 30 километрдан ошмаслиги шарт. Айрим гавжум кўчаларда эса ҳозирги 70 соатдан 60 километргача тушириш зарурати бор, – деди Шавкат Мирзиёев.

километр

2-ўқув савол: Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 12 апрелдаги “Йўл ҳаракати қоидаларини тасдиқлаш тўғрисида”ги 172-сон Қарорининг моҳияти ва тушунчалари.

Мазкур Қарорга мувофиқ қуйидаги янги қоидалар жорий этилди, яъни:

а) аҳоли пунктларида транспорт воситаларининг тезлигини **соатига 70 километрдан, мактаб ва мактабгача таълим ташкилотлари атрофидаги йўлларда 300 метргача бўлган масофада 30 километрдан, турар жой даҳалари ва ёндош ҳудудларда (уй-жой бинолари орасидаги ер участкасида) эса соатига 20 километрдан оширмасдан** ҳаракатланишга рухсат этилади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Автомобиль йўлларида инсон хавфсизлигини ишончли таъминлаш ва ўлим ҳолатларини кескин камайитиш чора-тадбирлари тўғрисида” **2022 йил 4 апрелдаги ПҚ-190-сон Қарори билан** ташкил этилган Йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги республика комиссиясининг қарори асосида: *(расмга қаранг)*

б) енгил автомобилларда юк ташишга уларнинг том қисмига ўрнатилган юкхонадаги **юкнинг баландлиги 1 метрдан** (махсус мосламалар билан мустаҳкамланган ҳолда велосипедларни ташиш бундан мустасно) ва узунлиги автомобилнинг **габаритидан 0,5 метрдан ошмаган** тақдирда йўл қўйилди.

Бунда:

Тошкент ва Нукус шаҳарлари ҳамда вилоятлар марказларидаги йўл ҳаракати қатнови юқори бўлган ва аҳоли гавжум ҳудудларда юқори тезлик соатига **60 километр** этиб белгиланиши мумкин.

Енгил автомобилларда юк ташишга уларнинг **том қисмига ўрнатилган юкхонадаги юкнинг баландлиги 1 метрдан** ва узунлиги автомобилнинг габаритидан 0,5 метрдан ошмаган тақдирда йўл қўйилади.

Юк автомобиллари йўлнинг **фақат ўнг қатнов қисмидан** ҳаракатланиши шарт.

Транспортларнинг **қайрилиб олиш жойларида** ва унга 30 метр етмасдан **ёки ўтиб тўхташ тақиқланади**.

Сутканинг қоронғи вақтида ва етарлича кўринмайдиган шароитда велосипед йўлкаси бўлмаган ҳолда йўлнинг қатнов қисмида ҳаракатланаётган **велосипедчилар нур қайтаргичли камзулда ёки нур қайтарувчи элементлар бўлган устки кийимда** бўлиши шарт.

Янги таҳрирдаги Йўл ҳаракати қоидалари **2022 йил 1 майдан** амалга киритилади.

в) **юк автомобиллари**, Йўл ҳаракати қоидаларида белгиланган айрим истиснолардан ташқари барча ҳолатларда, йўлнинг **фақат ўнг қатнов қисмидан** ҳаракатланиши шарт.

г) транспорт воситаларининг **қайрилиб олиш жойларида** ва унга **30 метр етмасдан** ёки ўтиб тўхташ тақиқланди;

д) сутканинг қоронғи вақтида ва етарлича кўринмайдиган шароитда **велосипед йўлкаси** бўлмаган ҳолда йўлнинг қатнов қисмида ҳаракатланаётган велосипедчилар **нур қайтаргичли** камзулда ёки нур қайтарувчи элементлар бўлган устки кийимда бўлиши шарт.

Янги таҳрирдаги Йўл ҳаракати қоидалари 2022 йил 1 майдан бошлаб амалга киритилди.

Шу билан бирга Ички ишлар вазирлигига фуқароларнинг, айниқса, болаларнинг йўл-транспорт ҳодисалари ҳамда оқибатларидан ҳимояланганлигини таъминлаш мақсадида аҳоли ҳамда ҳайдовчилар ўртасида **7 ёшгача** бўлган болаларни махсус болалар ўриндиғида, **7 ёшдан 12 ёшгача** бўлган болаларни махсус ушлаб турувчи мосламали **хавфсизлик камарини** таққан ҳолда ташиш, транспорт воситасининг **орқа ўриндиғидаги** йўловчилар ҳам **хавфсизлик камарларини тақиб олишлари**, шунингдек, сутканинг **қоронғи вақтида** ва етарлича кўринмайдиган шароитда йўлни кесиб ўтишда ва йўл ёқаларидан ёки қатнов қисмининг четидан ҳаракатланишда, пиёдаларнинг устки кийимида **нур қайтарувчи** элементлар бўлиши инсон ҳаётини сақлаб қолиш учун муҳим эканлигини кенг тарғиб қилиш бўйича манзилли чора-тадбирларни амалга оширилиши вазифаси юклатилди.

Ҳайдовчиларнинг умумий вазифалари

Механик транспорт воситасининг ҳайдовчиси қуйидаги ҳужжатларни ёнида олиб юриши ва ИИО ходимлари талаб қилганда уларга текшириш учун бериши шарт:

тегишли тоифадаги транспорт воситасини бошқариш ҳуқуқини берувчи ҳайдовчилик гувоҳномасини, унинг талонини (эски намунадаги ҳайдовчилик гувоҳномаси бўлса), ҳайдовчилик гувоҳномаси белгиланган тартибда олиб қўйилган ҳолларда вақтинча рухсатномани;

вақтинча рухсатнома билан транспорт воситасини бошқаришда ҳайдовчининг шахсини тасдиқловчи ҳужжатни;

транспорт воситасини (мопеддан ташқари), мавжуд бўлганда тиркамани рўйхатдан ўтказиш ҳақидаги гувоҳномани;

транспорт воситасининг эгаси бўлмаган ҳолларда эса, умумий эгалик ҳуқуқини ёки тасарруф этиш ҳуқуқини берувчи, эгалик қилишга ва фойдаланишга берилганлигини тасдиқловчи ҳужжатни, транспорт воситаси эгасининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш бўйича суғурта полисида кўрсатилган транспорт воситаси эгасининг яқин қариндошлари (ота-она, эр (хотин), болалар, ака-укалар, опа-сингиллар) бундан мустасно;

транспорт воситаси эгасининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш бўйича суғурта полисини (электрон кўринишда ҳам бўлиши мумкин).

“Ногиронлиги бўлган шахс” таниқли белгиси ўрнатилган транспорт воситасини биринчи ёки иккинчи гуруҳ ногиронлиги бўлган шахс бошқараётганда ногиронлигини тасдиқловчи ҳужжатни;

қонунчилик ҳужжатларида кўзда тутилган ҳолларда лицензия гувоҳномасини, юридик шахс томонидан берилган транспорт воситасини бошқариш ҳуқуқини берувчи ишончномани ёки йўл варақасини, ташилаётган юк ҳужжатларини;

юридик шахслар транспорт воситалари ҳайдовчиларининг, шу жумладан йўловчи ёки юк ташиш фаолиятини амалга оширувчи ҳайдовчиларнинг малака оширишдан ўтганлиги тўғрисидаги сертификати.

Хорижий автотransпорт воситалари ҳайдовчилари эса қўшимча:

“Автотранспорт воситасини қайтариб олиб чиқиш тўғрисидаги мажбуриятнома”ни;

ойналари туси ўзгартирилган (қорайтирилган) енгил автотранспорт воситасининг

мажбурий йиғим қабул қилинганлиги ҳақидаги қвитанцияни.

ДЙХХХ ходимлари томонидан қуйидаги ҳужжатлар планшет орқали текширилади:

автомототранспорт воситасидан фойдаланиш ва уни тасарруф этиш тўғрисидаги ишончнома (нотариал тартибда тасдиқланган бўлса);

автотранспорт воситаси ойналарининг тусини ўзгартиришга (қорайтиришга) рухсатнома;

транспорт воситасининг техник кўриқдан ўтганлиги тўғрисидаги маълумот.

Механик транспорт воситаси ҳайдовчисининг ёнида Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари ёхуд консуллик муассасалари томонидан берилган биометрик паспорти ёки идентификацияловчи ID-картаси мавжуд бўлган тақдирда, унинг транспорт воситасини бошқариш ҳуқуқини берувчи ҳужжати, транспорт воситаси рўйхатдан ўтказилганлиги тўғрисидаги, шунингдек транспорт воситасига эгалик қилиш, эгаси йўқлигида ундан фойдаланиш

ёки уни тасарруф этиш ҳуқуқини тасдиқловчи ҳужжатлар (юридик шахс томонидан берилган транспорт воситасини бошқариш ҳуқуқини берувчи ишончнома ёки йўл варақаси, ташилаётган юкнинг ҳужжатлар бундан мустасно), транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш бўйича суғурта полиси ҳайдовчидан талаб этилмайди.

Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари ёхуд консуллик муассасалари томонидан берилган биометрик паспорти ёки идентификацияловчи ID-картаси ёнида бўлган ҳайдовчиларнинг:

- ✓ ҳайдовчилик гувоҳномаси;
- ✓ транспорт воситасини рўйхатдан ўтказганлик тўғрисидаги гувоҳномаси;
- ✓ транспорт воситасига эгалик қилиш, эгаси йўқлигида ундан фойдаланиш ёки уни тасарруф этиш ҳуқуқини тасдиқловчи ҳужжатлари;
- ✓ автотранспорт воситаси ойналарининг тусини ўзгартиришга (қорайтиришга) рухсатнома;
- ✓ транспорт воситасининг техник кўриқдан ўтганлиги тўғрисидаги маълумотни;

транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш бўйича суғурта полиси планшет орқали текширилади (планшетда аниқлаш имкони бўлмаган ҳамда фавқулодда ҳолатлар бундан мустасно).

Хайдовчи тегишли тоифадаги транспорт воситасини бошқариш ҳуқуқини берувчи хайдовчилик гувоҳномасига эга бўлиши шарт:

“А” — мопед, мотоцикл ва уларга тенглаштирилган мототранспорт воситалари;

“В” — рухсат этилган тўлиқ вазни 3 500 килограммдан ошмайдиган ёки хайдовчининг ўриндигидан ташқари ўриндиқлар сони саккизтадан ортиқ бўлмаган, шунингдек, улар базасида ишлаб чиқарилган кўл билан бошқариладиган автотранспорт воситалари,

тиркамасининг рухсат этилган тўлиқ вазни 750 килограммдан ортиқ бўлмаган **“В”** тоифадаги автотранспорт воситалари, тиркамасининг рухсат этилган тўлиқ вазни 750 килограммдан ортиқ бўлган лекин **“В”** тоифадаги автотранспорт воситасининг аслаҳаланган вазнидан ортиқ бўлмаган ва автотранспорт воситалари таркибининг рухсат этилган тўлиқ вазни 3 500 килограммдан ортиқ бўлмаган тиркамали **“В”** тоифадаги автотранспорт воситалари;

“С” — рухсат этилган тўлиқ вазни 3 500 килограммдан ортиқ бўлган автотранспорт воситалари, тиркамасининг рухсат этилган тўлиқ вазни 750 килограммдан ортиқ бўлмаган **“С”** тоифадаги автотранспорт воситалари;

“D” — йўловчи ташишга мўлжалланган, хайдовчи ўриндигидан ташқари ўриндиқлар сони саккизтадан ортиқ бўлган автотранспорт воситалари, тиркамасининг рухсат этилган тўлиқ вазни 750 килограммдан ортиқ бўлмаган **“D”** тоифадаги автотранспорт воситалари;

“BE” — тиркамасининг рухсат этилган тўлиқ вазни 750 килограммдан ортиқ ёки тиркамасининг рухсат этилган тўлиқ вазни жиҳозланган автотранспорт воситасининг вазнидан ортиқ бўлган **“В”** тоифадаги автотранспорт воситалари, тиркамасининг рухсат этилган тўлиқ вазни 750 килограммдан ортиқ лекин транспорт воситалари таркибининг рухсат этилган тўлиқ вазни 3 500 килограммдан ортиқ бўлмаган **“В”** тоифадаги автотранспорт воситалари;

“CE” — тиркамасининг рухсат этилган тўлиқ вазни 750 килограммдан ортиқ бўлган **“С”** тоифадаги автотранспорт воситалари;

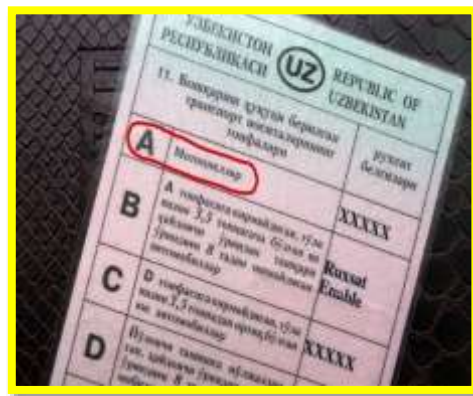
“DE” — тиркамасининг рухсат этилган тўлиқ вазни 750 килограммдан ортиқ бўлган **“D”** тоифадаги автотранспорт воситалари ҳамда бўғимли автобуслар.

Трамвай хайдовчисига фақат трамвай, троллейбус хайдовчисига фақат троллейбус бошқаришга рухсат этилади.

Тегисли тоифадаги транспорт воситасини бошқариш ҳуқуқини берувчи хайдовчилик гувоҳномаси, эски намунадаги хайдовчилик гувоҳномаси бўлса унинг талони мавжуд бўлганда, ўзига тегишли бўлмаган транспорт воситасини, унинг эгаси ёнида бўлганида ёхуд автототранспорт воситасидан фойдаланиш ва уларни тасарруф этиш тўғрисидаги ишончномаси бўлган шахс иштирокидагина (уларнинг розилиги билан) бошқариш мумкин, агар транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш бўйича суғурта полиси ушбу транспорт воситасидан чекланмаган шахсларнинг фойдаланилишини ҳисобга олган ҳолда тузилган ёки транспорт воситасини бошқараётган шахс суғурта полисида кўрсатилган бўлса.

Транспорт воситаси эгасининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш бўйича суғурта полисида кўрсатилган транспорт воситаси эгасининг яқин қариндошлари (ота-она, эр (хотин), болалар, ака-укалар, опа-сингиллар) ушбу транспорт воситасидан мустақил фойдаланиши ва бошқариши мумкин.

Конструкциясида хавфсизлик камарлари назарда тутилган транспорт воситасини бошқараётган хайдовчи ва унинг олд ўриндигидаги йўловчилар ҳаракатни бошлашдан олдин хавфсизлик камарларини тақиб олишлари шарт.

Қуйидаги шахсларга хавфсизлик камарини тақмасликка рухсат берилади:

автомобилнинг орқа ўриндиғидаги 12 ёшгача бўлган болалар (ушбу Қоидаларнинг 159-бандига мувофиқ);

ўқув-машқ транспорт воситасини ўқувчи бошқараётган вақтда автотототранспорт воситасини ёки шахар электр транспортини бошқаришни ўргатувчи амалий машғулотлар инструктори;

ҳомиладор аёллар, саломатлиги хавфсизлик камари тақиш имконини бермайдиган беморлар (Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан белгиланган касалликлар рўйхатига мувофиқ ва ушбу касалликлар билан касалланганлиги бўйича тиббий маълумотнома мавжуд бўлганда);

хизмат вазифасини бажараётган ходимга бириктирилган кўк ёки қизил ёхуд кўк ва қизил рангли ялтироқ маёқчаси билан жиҳозланган ҳамда махсус рангли бўёқ схемалар ва ёзувлар билан белгиланган транспорт воситалари ҳайдовчиси ва йўловчилари.

Мотоцикл ва мопедда ҳаракатланаётган ҳайдовчи ва йўловчилар махсус мотошлем кийишлари ва уни қадаб олишлари шарт.

Республика ҳудудида ҳаракатланаётган хорижий давлат фуқароси бошқарувидаги механик транспорт воситаси ҳайдовчисининг ёнида йўл ҳаракати ҳақидаги Конвенция талабларига мос келадиган ҳайдовчилик гувоҳномаси ва транспорт воситасининг (тиркама бўлса унга ҳам) рўйхатдан ўтганлиги ҳақидаги ҳужжат, транспорт воситасида (тиркама бўлса унда ҳам) рўйхатдан ўтказиш давлат рақам белгиси ва у рўйхатдан ўтган давлатнинг таниқлик белгиси бўлиши шарт.

Халқаро йўлларда юкларни ташишни амалга ошираётган хорижий давлат фуқароси ҳисобланган ҳайдовчи тегишли йўл белгиси билан махсус жиҳозланган назорат пунктларида транспорт соҳасини назорат қилиш бўйича ваколатли ходимларнинг талабига мувофиқ тўхташи ва транспорт воситасини, шунингдек, рухсатномани ва халқаро келишувларда назарда тутилган бошқа ҳужжатларни текшириш учун уларга бериши шарт.

Транспорт воситасининг ҳайдовчиси қуйидагиларга мажбурдир:

а) йўлга чиқишдан олдин транспорт воситасининг техник соғлигини, тозаллигини ва тўлиқ жиҳозланганлигини текшириши;

б) ҳаракатланиш вақтида транспорт воситасининг техник соғлигини таъминлаши;

в) ҳаракатланишни бошлашдан олдин йўловчилар транспорт воситасида жойларини эгаллаганлигига, транспорт воситасининг эшиклари ёпилганлигига, йўловчилар ташиш учун махсус жиҳозланган юк транспорт воситаларида йўловчилар ташиётганда Қоидаларнинг 24-банди талаблари бажарилганлигига ишонч ҳосил қилиши;

г) ҳаракатланиш жараёнида бошқа йўл ҳаракати қатнашчиларига, айниқса, пиёдалар, болалар, ногиронлар, қарияларга ва велосипедчиларга нисбатан эҳтиёткорлик чораларини кўриши;

д) йўловчиларни қуйидагилар ҳақида огоҳлантириши шарт:

ҳаракатланаётган вақтда автомобиль салонидан тана қисмларини (қўлдан ташқари) чиқариш тақиқланганлиги;

транспорт воситаси ҳаракатланишни бошлашидан олдин хавфсизлик камарларини тақишлари (ушбу Қоидаларнинг 9-бандига мувофиқ), мотоцикл, мопед ва скутерда ҳаракатланаётганда эса мотошлем кийишлари ва уни қадаб олишлари зарурлиги;

е) сутканинг қоронғи вақтида ва етарлича кўринмайдиган шароитда мажбурий тўхтаган транспорт воситасининг ҳайдовчиси таъмирлаш мақсадида йўлнинг қатнов қисмига чиқишдан олдин нур қайтаргичли махсус жилет кийиб олиши (енгил ва юк автомобили, автобус ва ғилдиракли

тракторлар ҳайдовчилари);

ё) ИИО ходимларининг талабига кўра мастлик ҳолатини аниқловчи махсус текширув ёки алкогольли ичимликлар, гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари, психотроп ёхуд кучли таъсир қилувчи моддалар таъсирида ёки ўзгача тарзда маст ҳолатда эканлигини аниқлаш учун тиббий текширувдан ўтиши;

ж) ҳаракатланиш вақтида авария ҳолатини юзага келтирмасликлари;

з) қуйидаги ҳолларда фойдаланиш учун транспорт воситасини бериши шарт:

ИИО, Миллий гвардия, Давлат хавфсизлик хизмати ва Ўзбекистон Республикаси Президенти давлат хавфсизлик хизмати органлари ходимларига қонунчилик ҳужжатларида белгиланган ҳолларда кечиктириб бўлмайдиган хизмат вазифаларини бажариш учун, шунингдек, йўл-транспорт ҳодисаси туфайли шикастланган ёки носоз транспорт воситаларини олиб кетиш (шатакка олиш) учун (фақат юк автомобилидан);

йўлакай йўналишда кечиктириб бўлмайдиган тиббий ёрдам кўрсатишга кетаётган тиббиёт ходимларига ҳамда зудлик билан тиббий ёрдамга мухтож бўлган фуқароларни даволаш-профилактика муассасасига олиб бориш учун.

Хорижий давлатларнинг дипломатик, консуллик ваколатхоналарига ва бошқа ваколатхоналарига ҳамда халқаро ташкилотларга тегишли транспорт воситалари, шунингдек ёнгин учириш, конвой, инкассатор хизматларининг транспорт воситаларидан фойдаланишга йўл қўйилмайди.

Транспорт воситасидан фойдаланган шахс ҳайдовчи талаб қилганда йўл варақасига юрилган вақтни, босиб ўтилган масофани, ўз исми-фамилияси, мансаби, иш жойи номини, йўл варақаси бўлмаган тақдирда, белгиланган тартибда маълумот ёки хабар ёзиб бериши керак.

Транспорт воситаларини текшириш ёки ундан фойдаланиш ҳуқуқига эга бўлган шахслар ҳайдовчининг талабига мувофиқ ўз хизмат гувоҳномасини кўрсатиши шарт.

Хизмат вақтида ҳайдовчига етказилган моддий ва маънавий зарар унинг талабига кўра қонунчилик ҳужжатларида белгиланган тартибда тиклаб берилади;

и) қонунчилик ҳужжатларида талаб қилинган ҳолларда вазн ва ҳажм параметрларини ўлчаш учун назорат жойлари (пункт)дан ўтиши.

ХАЙДОВЧИГА ҚҶИДАГИЛАР ТАҚИҚЛАНАДИ:

✚ транспорт воситасини спиртли ичимликлар, гиёхвандлик воситалари, уларнинг аналоглари, психотроп ёхуд кучли таъсир қилувчи моддалар таъсирида ёки ўзгача тарзда маст ҳолатда, сезгирлик ва эътиборни сусайтирадиган дори-дармонлар таъсирида, йўл ҳаракати хавфсизлигига таҳдид соладиган чарчоқлик ва бетоблик ҳолатида бошқариш;

✚ ҳар қандай мастлик ҳолатида, сезгирлик ва эътиборни сусайтирадиган дори-дармонлар таъсирида, йўл ҳаракати хавфсизлигига таҳдид соладиган чарчоқлик ва бетоблик ҳолатида бўлган, шунингдек, тегишли тоифадаги транспорт воситасини бошқариш ҳуқуқини берувчи ҳайдовчилик гувоҳномаси бўлмаган, йўл варақасида ёки транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш бўйича суғурта полисида исм-фамилияси кўрсатилмаган (транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш бўйича шартнома ушбу транспорт воситасидан чекланмаган шахсларнинг фойдаланилишини ҳисобга олган ҳолда тузилган ҳоллардан ташқари) шахсларга транспорт воситасини бошқариш учун топшириш;

✚ тормоз тизими, руль бошқаруви ишламаётган, улагич мосламаси (автопоезд таркибида) носоз бўлган, сутканинг қоронғи вақтида ёки кўриниш чекланган вазиятларда ёнмайдиган фара чироклари ва орқа габарит фара чироклари, ёмғир ёки қор ёғаётган вақтда ойна тозалагич ишламайдиган транспорт воситасини бошқариш;

✚ тегишли рухсатсиз транспорт воситаларига махсус техник жиҳоз (рация, сирена ва шу кабилар)лар ўрнатиш;

✚ транспорт воситаларининг ташкилий жамланмаси, шу жумладан пиёдалар жамланмалари ҳаракатига ҳалақит бериш ва улар орасига кириш;

✚ транспорт воситасини бошқариш пайтида телефондан (телефондан қулоқчинлар орқали ва қўлларни ишлатмасдан туриб сўзлашувлар олиб бориш имкониятини берадиган бошқа ускуналар орқали фойдаланиш бундан мустасно), транспорт воситаси салонининг олд қисмига ўрнатиш теле, видеомонитордан теле, видеодастурларни томоша қилиш учун фойдаланиш;

✚ аҳоли пунктларида транспорт воситаларининг магнитофон ва овоз чиқарувчи бошқа аппаратураларни ҳамда двигател шовқинини белгиланган меъёрдан баланд овозда қилиб фойдаланиш.

✚ Ҳаракатланиш вақтида ушбу Қоидаларга 3-иловада кўрсатилган транспорт воситаларидан фойдаланишни тақиқловчи шартлар юзага келганда, ҳайдовчи уларни бартараф этиши, агар бунинг иложи бўлмаса, зарур бўлган эҳтиёт чораларини кўрган ҳолда таъмирлаш ёки тўхтаб туриш жойига эвакуатор ёки шатакка олиш орқали транспорт воситасини олиб бориш чораларини кўриши мумкин.

Йўл-транспорт ҳодисаси содир бўлганда унга дахлдор ҳайдовчилар қуйидагиларни бажаришлари шарт: *(русча ва ўзбек тилидаги фотоларга қаранг)*

➤ транспорт воситасини дарҳол тўхтатиши, авария ишораларини ёқиши ва авария сабабли тўхташ белгисини Қоидаларнинг 51-банди талабларига мувофиқ

ўрнатиши, транспорт воситасини ва ҳодисага дахлдор буюмларни жойидан кўзғатмаслиги;

➤ тан жароҳати олганларга биринчи тиббий ёрдам кўрсатиш чораларини кўриши, тез тиббий ёрдам ва фавқулудда кутқарув хизматларини чақириши, шошилиш ҳолларда эса тан жароҳати олганларни яқин орадаги тиббиёт муассасасига йўлакай транспорт воситасида жўнатиши, бунинг имкони бўлмаган ҳолларда ўз транспорт воситасида олиб бориши, у ерда ўз исми-фамилияси, транспорт воситасининг рўйхатдан ўтказиш давлат рақам белгиси ҳақида ахборот бериши (ўз шахсини тасдиқловчи ҳужжатни ёки ҳайдовчилик гувоҳномасини ва транспорт воситасининг рўйхатдан ўтганлиги тўғрисидаги ҳужжатни кўрсатиши) ва ҳодиса рўй берган жойга қайтиб келиши;

➤ агар бошқа транспорт воситаларининг ҳаракатланишига тўсқинлик қилса, дастлаб транспорт воситаларининг бир-бирига ва йўл тузилмалари объектларига нисбатан жойлашган ҳолатини, ҳодисага алоқадор буюмлар ва изларни, гувоҳлар иштирокида, шунингдек, фотосурат ёки видеоёзув воситалари билан, турган ўрнини чизувчи мосламалар ёрдамида белгилаган ва транспорт воситасини зарур ҳолларда айнан шу ҳолатга қайта жойлаштириш имконини берадиган ҳолда қайд этишни амалга ошириши, уларнинг йўқолмаслигини ва ҳодиса рўй берган жойни айланиб ўтишни ташкил қилишнинг барча чораларини кўриши, сўнгра қатнов қисмини бўшатиши;

➤ ҳодиса ҳақида ИИОга хабар бериши, гувоҳларнинг исм-фамилиясини ва яшаш манзилини ёзиб олиб, ИИО ходимларининг келишини кутиши.

➤ Ҳайдовчилар транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш тўғрисидаги қонунчиликда белгиланган тартибда йўл-транспорт ҳодисаси тўғрисидаги хабарномани тузиш билан боғлиқ ҳолларда, йўл транспорт ҳодиса ҳақида ДЙХХХ ёки ИИО ходимларига хабар бермасликлари мумкин.

Жамланманинг олди ва орқасида чап томондан қизил байроқча, сутканинг қоронғи вақтида ёки етарлича кўринмаслик шароитида эса олдинда оқ, орқада қизил рангли чироқ кўтарган кузатувчилар бўлиши шарт.

Болалар гуруҳини тротуарлар ва пиёдалар йўлакларидангина, улар бўлмаганда эса йўл ёқасидан фақат сутканинг ёруғ вақтида ва катта ёшдагилар кузатувида олиб юришга рухсат этилади.

Пиёдалар йўлнинг қатнов қисмини пиёдалар ўтиш жойларидан, шунингдек, ер ости ва ер усти ўтиш жойларидан, улар бўлмаганда эса чорраҳаларда тротуар чизиқлари ёки йўл ёқаси бўлиб кесиб ўтишлари керак.

Пиёдаларга кўринадиган оралиқда ўтиш жойи ёки чорраҳа бўлмаса, ажратувчи минтақасиз ва тўсиқсиз йўللardan йўлнинг икки томони яхши кўринадиган жойидан, қатнов қисмининг четига нисбатан тўғри бурчак остида кесиб ўтиш рухсат этилади.

Йўл ҳаракати тартибга солинган жойларда пиёдалар тартибга солувчининг ёки пиёдалар светофорининг, улар бўлмаганда эса транспорт светофорининг ишораларига амал қилишлари керак.

Тартибга солинмайдиган пиёдалар ўтиш жойларида, пиёдалар яқинлашаётган транспорт воситаларигача бўлган масофани ва уларнинг тезлигини чамалаб кўриб, ўтиш ўзлари учун хавфсиз эканлигига ишонч ҳосил қилганларидан сўнг қатнов қисми (трамвай бекати)га чиқишлари рухсат этилади.

Шунингдек, пиёдалар йўлни пиёдалар ўтиш жойларидан ташқарида кесиб ўтишда транспорт воситаларининг ҳаракатланишига ҳалакит бермасликлари, яқинлашаётган транспорт воситаларининг йўқлигига ишонч ҳосил қилмасдан туриб, кўринишни чекловчи тўхтаб турган транспорт воситаси ёки бошқа бирор тўсиқ панасидан чиқмасликлари керак.

Йўлнинг қатнов қисмида, шунингдек, пиёдалар ўтиш жойларида ҳаракатланаётган пиёдаларга телефондан фойдаланиш, теле, видео маҳсулотларни кўриш, радио-аудио маҳсулотларни эшитиш, китоб ёки даврий матбуот ўқиш, ҳамда эътиборни чалғитадиган бошқа электрон воситалардан фойдаланиш тақиқланади.

Пиёдалар тўхтаб турган автобус ва троллейбуснинг орқа томонидан, трамвайнинг эса олди томонидан йўлни кесиб ўтишлари шарт.

Йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш билан боғлиқ бўлмаса, йўлнинг қатнов қисми (трамвай йўллари)га чиққан пиёдалар ушланиб қолмасликлари ва тўхтамасликлари

керак. Ўтишга улгурмаган пиёдалар хавфсизлик оролчасида, агарда у бўлмаса қарама-қарши йўналишдаги транспорт оқимларини ажратувчи чизикда тўхташлари лозим. Кейинги ҳаракатланиш хавфсиз эканлигига ишонч ҳосил қилгандан сўнг ва светофор ёки тартибга солувчининг ишораларини ҳисобга олган ҳолда ўтишни давом этишлари мумкин.

Тезкор ва махсус хизматларнинг кўк ёки қизил ёхуд кўк ва қизил рангли ялт-ялт этувчи маёқчалар ва махсус товушли ишораси ёқилган транспорт воситалари яқинлашиб келаётган бўлса, пиёдалар қатнов қисмидан ўтмасликлари, унда ҳаракатланаётганлари эса, ушбу транспорт воситаларига йўл беришлари ва зудлик билан қатнов қисмини бўшатишлари керак.

Йўналишли транспорт воситаларини фақат қатнов қисмидан баланд жойлашган кутиш майдончаларида, улар бўлмаганда эса, тротуар ёки йўл ёқасида кутишлари керак. Қатнов қисмидан баланд жойлашган майдончалар билан жиҳозланмаган бекатларда йўналишли транспорт воситалари тўлиқ тўхтагандан сўнг унга чиқиш учун қатнов қисмига чиқишга рухсат этилади. Ундан тушгандан кейин ушланиб қолмасдан қатнов қисмини бўшатишлари шарт.

Қатнов қисми бўйлаб бекатларга бораётган ёки ундан қайтаётган пиёдалар ушбу Қоидаларнинг 18-21-бандлари талабларига амал қилишлари керак.

Йўловчиларнинг мажбуриятлари

Йўловчилар транспорт воситасига фақат у тўлиқ тўхтагандан сўнг тротуар ёки йўл ёқаси томондан чиқишга ва тушишга мажбурдирлар.

Йўловчиларнинг транспорт воситаларидан тротуар ёки йўл ёқаси томондан тушиши ёки уларга чиқишининг иложи бўлмаган ҳолларда, агар бу ҳаракат хавф туғдирмаса ёки бошқа йўл ҳаракати қатнашчиларига ҳалақит бермаса, йўлнинг қатнов қисми томонидан амалга оширилиши мумкин.

Мазкур Қоидаларнинг 9-бандига мувофиқ хавфсизлик камарлари билан жиҳозланган транспорт воситаларида ҳаракатланишдан олдин уларни тақиб олиш, мотоцикл ёки мопедларда ҳаракатланишидан олдин эса мотошлемни қадаб олиши шарт.

Йўловчиларга:

транспорт воситаси ҳаракатланаётган вақтда ҳайдовчини бошқаришдан чалғитиш (унга ҳалақит бериш);

ҳаракатланаётган бортли юк автомобилларида тик туриш, бортларда ёки ундан юқоридаги юк устида ўтириш;

транспорт воситаси ҳаракатланаётган вақтда унинг эшикларини очиш;

транспорт воситаси ҳаракатланаётган вақтда салондан тана қисмларини (қўлдан ташқари) чиқариш тақиқланади.

Бу талабларнинг бажарилишини ҳайдовчи назорат қилиши керак.

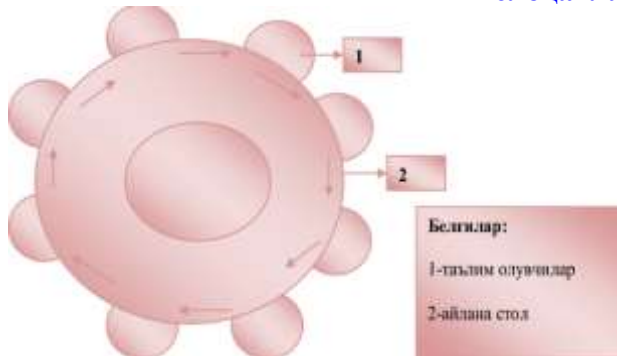
Мустақил таълим учун топшириқ:

1. Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 12 апрелдаги “Йўл ҳаракати қоидаларини тасдиқлаш тўғрисида”ги 172-сон Қарорининг моҳияти ва тушунчалари ўрганиш.

2. Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 12 апрелдаги “Йўл ҳаракати қоидаларини тасдиқлаш тўғрисида”ги 172-сон Қарорининг 2,3,4-иловаларини тўлиқ ўрганиш ва ўзлаштириш.

СЕМИНАР МАШҒУЛОТИ (2- соат)

2.4.Мавзу: Йўл ҳаракатини таъминлаш соҳасида амалга оширилаётган ислохотлар.

Ушбу ўқув машғулооти **“Давра суҳбати”** интерфаол методидан фойдаланиш орқали ўтказилади.

“Давра суҳбати” методи – айлана стол атрофида берилган саволлар юзасидан тингловчилар томонидан ўз фикр-мулоҳазаларини билдириш орқали олиб бориладиган ўқитиш методидир.

“Давра суҳбати” методи

қўлланилганда стол-стулларни доира шаклида жойлаштириш керак. Бу ҳар бир тингловчининг бир-бири билан “қўз алоқаси”ни ўрнатиб туришига ёрдам беради. Давра суҳбатининг оғзаки ва ёзма шакллари мавжуддир. Оғзаки давра суҳбатида ўқитувчи мавзунини бошлаб беради ва тингловчилардан ушбу савол бўйича ўз фикр-мулоҳазаларини билдиришларини сўрайди ва айлана бўйлаб ҳар бир таълим олувчи ўз фикр-мулоҳазаларини оғзаки баён этадилар.

Сўзлаётган тингловчини барча диққат билан тинглайди, агар муҳокама қилиш лозим бўлса, барча фикр-мулоҳазалар тингланиб бўлингандан сўнг муҳокама қилинади. Бу эса тингловчиларнинг мустақил фикрлашига ва нутқ маданиятининг ривожланишига ёрдам беради.

Ўқув машғулотнинг саволлари:

1-савол: Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 12 апрелдаги “Йўл ҳаракати қоидаларини тасдиқлаш тўғрисида”ги 172-сон Қарори асосида йўл ҳаракати қоидаларига қандай ўзгартиришлар киритилди?

Жавоб: Мазкур Қарорга мувофиқ қуйидаги янги қоидалар жорий этилди, яъни:

а) аҳоли пунктларида транспорт воситаларининг тезлигини **соатига 70 километрдан, мактаб ва мактабгача таълим ташкилотлари атрофидаги йўлларда 300 метргача бўлган масофада 30 километрдан**, турар жой даҳалари ва ёндош ҳудудларда (уй-жой бинолари орасидаги ер участкасида) эса соатига **20 километрдан оширмасдан** ҳаракатланишга рухсат этилади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Автомобиль йўлларида инсон ҳавфсизлигини ишончли таъминлаш ва ўлим ҳолатларини кескин камайтириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2022 йил 4 апрелдаги ПҚ-190-сон **Қарори** билан ташкил этилган Йўл ҳаракати ҳавфсизлигини таъминлаш соҳасидаги республика комиссиясининг қарори асосида **Тошкент ва Нукус шаҳарлари ҳамда вилоятлар марказларидаги** йўл ҳаракати қатнови юқори бўлган ва аҳоли гавжум ҳудудларда транспорт воситалари ҳаракатланишининг юқори **тезлиги соатига 60 километр этиб белгиланиши мумкин.**

б) енгил автомобилларда юк ташишга уларнинг том қисмига ўрнатилган юкхонадаги **юкнинг баландлиги 1 метрдан** (махсус мосламалар билан мустаҳкамланган ҳолда велосипедларни ташиш бундан мустасно) ва узунлиги автомобилнинг **габаритидан 0,5 метрдан ошмаган** тақдирда йўл қўйилди.

в) **юк автомобиллари**, Йўл ҳаракати қоидаларида белгиланган айрим истиснолардан ташқари барча ҳолатларда, йўлнинг фақат **ўнг қатнов қисмидан** ҳаракатланиши шарт.

г) транспорт воситаларининг **қайрилиб олиш** жойларида ва унга **30 метр етмасдан** ёки ўтиб тўхташ тақиқланди;

д) сутканинг қоронғи вақтида ва етарлича кўринмайдиган шароитда **велосипед йўлкаси** бўлмаган ҳолда йўлнинг қатнов қисмида ҳаракатланаётган велосипедчилар **нур қайтаргичли** камзулда ёки нур қайтарувчи элементлар бўлган устки кийимда бўлиши шарт.

Янги таҳрирдаги Йўл ҳаракати қоидалари 2022 йил 1 майдан бошлаб амалга қиритилди.

Шу билан бирга Ички ишлар вазирлигига фуқароларнинг, айниқса, болаларнинг йўл-транспорт ҳодисалари ҳамда оқибатларидан ҳимояланганлигини таъминлаш мақсадида аҳоли ҳамда ҳайдовчилар ўртасида **7 ёшгача** бўлган болаларни махсус **болалар ўриндиғида, 7 ёшдан 12 ёшгача** бўлган болаларни махсус ушлаб турувчи мосламали **хавфсизлик камарини** таққан ҳолда ташиш, транспорт воситасининг **орқа ўриндиғидаги** йўловчилар ҳам хавфсизлик **камарларини тақиб олишлари**, шунингдек, сутканинг **қоронғи вақтида** ва етарлича кўринмайдиган шароитда йўлни кесиб ўтишда ва йўл ёқаларидан ёки қатнов қисмининг четидан ҳаракатланишда, пиёдаларнинг устки кийимида **нур қайтарувчи** элементлар бўлиши инсон ҳаётини сақлаб қолиш учун муҳим эканлигини кенг тарғиб қилиш бўйича манзилли чора-тадбирларни амалга оширилиши вазифаси юклатилди.

2-савол: Йўл ҳаракати қоидаларида шакилланган тушунчалар.

Ҳайдовчиларнинг умумий вазифалари;

Жавоб: Механик транспорт воситасининг ҳайдовчиси қуйидаги ҳужжатларни ёнида олиб юриши ва ИИО ходимлари талаб қилганда уларга текшириш учун бериши шарт:

- тегишли тоифадаги транспорт воситасини бошқариш ҳуқуқини берувчи ҳайдовчилик гувоҳномасини, унинг талонини (эски намунадаги ҳайдовчилик гувоҳномаси бўлса), ҳайдовчилик гувоҳномаси белгиланган тартибда олиб қўйилган ҳолларда вақтинча рухсатномани;

- вақтинча рухсатнома билан транспорт воситасини бошқаришда ҳайдовчининг шахсини тасдиқловчи ҳужжатни;

- транспорт воситасини (мопеддан ташқари), мавжуд бўлганда тиркамани рўйхатдан ўтказиш ҳақидаги гувоҳномани;

- транспорт воситасининг эгаси бўлмаган ҳолларда эса, умумий эгалик ҳуқуқини ёки тасарруф этиш ҳуқуқини берувчи, эгалик қилишга ва фойдаланишга берилганлигини тасдиқловчи ҳужжатни, транспорт воситаси эгасининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш бўйича суғурта полисида кўрсатилган транспорт воситаси эгасининг яқин қариндошлари (ота-она, эр (хотин), болалар, ака-укалар, опа-сингиллар) бундан мустасно;

- транспорт воситаси эгасининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш бўйича суғурта полисини (электрон кўринишда ҳам бўлиши мумкин);

- “Ногиронлиги бўлган шахс” таниқли белгиси ўрнатилган транспорт воситасини биринчи ёки иккинчи гуруҳ ногиронлиги бўлган шахс бошқараётганда ногиронлигини тасдиқловчи ҳужжатни;

- қонунчилик ҳужжатларида кўзда тутилган ҳолларда лицензия гувоҳномасини, юридик шахс томонидан берилган транспорт воситасини бошқариш ҳуқуқини берувчи ишончномани ёки йўл варақасини, ташилаётган юк ҳужжатларини;

- юридик шахслар транспорт воситалари ҳайдовчиларининг, шу жумладан йўловчи ёки юк ташиш фаолиятини амалга оширувчи ҳайдовчиларнинг малака оширишдан ўтганлиги тўғрисидаги сертификати.

Хорижий автотранспорт воситалари ҳайдовчилари эса қўшимча:

- “Автотранспорт воситасини қайтариб олиб чиқиш тўғрисидаги мажбуриятнома”ни;

- ойналари туси ўзгартирилган (қорайтирилган) енгил автотранспорт воситасининг мажбурий йиғим қабул қилинганлиги ҳақидаги қвитанцияни;

- ДЙХХХ ходимлари томонидан қуйидаги ҳужжатлар планшет орқали текширилади;
- автотототранспорт воситасидан фойдаланиш ва уни тасарруф этиш тўғрисидаги ишончнома (нотариал тартибда тасдиқланган бўлса);

- автотранспорт воситаси ойналарининг тусини ўзгартиришга (қорайтиришга) рухсатнома;

- транспорт воситасининг техник кўрикдан ўтганлиги тўғрисидаги маълумот.

Механик транспорт воситаси ҳайдовчисининг ёнида Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари ёхуд консуллик муассасалари томонидан берилган биометрик паспорти ёки идентификацияловчи ID-картаси мавжуд бўлган тақдирда, унинг транспорт воситасини бошқариш ҳуқуқини берувчи ҳужжати, транспорт воситаси рўйхатдан ўтказилганлиги тўғрисидаги, шунингдек транспорт воситасига эгалик қилиш, эгаси йўқлигида ундан фойдаланиш ёки уни тасарруф этиш ҳуқуқини тасдиқловчи ҳужжатлар (юридик шахс томонидан берилган транспорт воситасини бошқариш ҳуқуқини берувчи ишончнома ёки йўл варақаси, ташилаётган юкнинг ҳужжатлар бундан мустасно), транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш бўйича суғурта полиси ҳайдовчидан талаб этилмайди.

Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари ёхуд консуллик муассасалари томонидан берилган биометрик паспорти ёки идентификацияловчи ID-картаси ёнида бўлган ҳайдовчиларнинг:

ҳайдовчилик гувоҳномаси;
транспорт воситасини рўйхатдан ўтказганлик тўғрисидаги гувоҳномаси;
транспорт воситасига эгалик қилиш, эгаси йўқлигида ундан фойдаланиш ёки уни тасарруф этиш ҳуқуқини тасдиқловчи ҳужжатлари;
автотранспорт воситаси ойналарининг тусини ўзгартиришга (қорайтиришга) рухсатнома;

транспорт воситасининг техник кўрикдан ўтганлиги тўғрисидаги маълумотни;
транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш бўйича суғурта полиси **планшет орқали текширилади.** (планшетда аниқлаш имкони бўлмаган ҳамда фавқулодда ҳолатлар бундан мустасно).

3-савол. Ҳайдовчи қандай тегишли тоифадаги транспорт воситасини бошқариш ҳуқуқини берувчи ҳайдовчилик гувоҳномасига эга бўлиши шарт?

Жавоб: Ҳайдовчи тегишли тоифадаги транспорт воситасини бошқариш ҳуқуқини берувчи ҳайдовчилик гувоҳномасига эга бўлиши шарт:

“А” — мопед, мотоцикл ва уларга тенглаштирилган мототранспорт воситалари;

“В” — рухсат этилган тўлиқ вазни 3 500 килограммдан ошмайдиган ёки ҳайдовчининг ўриндиғидан ташқари ўриндиқлар сони саккизтадан ортиқ бўлмаган, шунингдек, улар базасида ишлаб чиқарилган кўл билан бошқариладиган автотранспорт воситалари, тиркамасининг рухсат этилган тўлиқ вазни 750 килограммдан ортиқ бўлмаган “В” тоифадаги автотранспорт воситалари, тиркамасининг рухсат этилган тўлиқ вазни 750 килограммдан ортиқ бўлган лекин “В” тоифадаги автотранспорт воситасининг аслаҳаланган вазнидан ортиқ бўлмаган ва автотранспорт воситалари таркибининг рухсат этилган тўлиқ вазни 3.500 килограммдан ортиқ бўлмаган тиркамали “В” тоифадаги автотранспорт воситалари;

“С” — рухсат этилган тўлиқ вазни 3.500 килограммдан ортиқ бўлган автотранспорт воситалари, тиркамасининг рухсат этилган тўлиқ вазни 750 килограммдан ортиқ бўлмаган “С” тоифадаги автотранспорт воситалари;

“D” — йўловчи ташишга мўлжалланган, ҳайдовчи ўриндиғидан ташқари ўриндиқлар сони саккизтадан ортиқ бўлган автотранспорт воситалари, тиркамасининг рухсат этилган тўлиқ вазни 750 килограммдан ортиқ бўлмаган “D” тоифадаги автотранспорт воситалари;

“BE” — тиркамасининг рухсат этилган тўлиқ вазни 50 килограммдан ортиқ ёки тиркамасининг рухсат этилган тўлиқ вазни жиҳозланган автотранспорт воситасининг вазнидан ортиқ бўлган “В” тоифадаги автотранспорт воситалари, тиркамасининг рухсат этилган тўлиқ вазни 750 килограммдан ортиқ лекин транспорт воситалари таркибининг рухсат этилган тўлиқ вазни 3 500 килограммдан ортиқ бўлмаган “В” тоифадаги автотранспорт воситалари;

“CE” — тиркамасининг рухсат этилган тўлиқ вазни 750 килограммдан ортиқ бўлган “С” тоифадаги автотранспорт воситалари;

“DE” — тиркамасининг рухсат этилган тўлиқ вазни 750 килограммдан ортиқ бўлган “D” тоифадаги автотранспорт воситалари ҳамда бўғимли автобуслар.

Трамвай ҳайдовчисига фақат трамвай, троллейбус ҳайдовчисига фақат троллейбус бошқаришга рухсат этилади.

4-савол. Кимларга хавфсизлик камарини тақмасликка рухсат берилади?

Жавоб: Қуйидаги шахсларга хавфсизлик камарини тақмасликка рухсат берилади: автомобилнинг орқа ўриндиғидаги 12 ёшгача бўлган болалар (ушбу Қоидаларнинг 159-бандига мувофиқ);

ўқув-машқ транспорт воситасини ўқувчи бошқараётган вақтда автомобилотранспорт воситасини ёки шахар электр транспортини бошқаришни ўргатувчи амалий машғулотлар инструктори;

ҳомиладор аёллар, саломатлиги хавфсизлик камари тақиш имконини бермайдиган беморлар (Соғлиқни сақлаш вазирлиги томонидан белгиланган касалликлар рўйхатида мувофиқ ва ушбу касалликлар билан касалланганлиги бўйича тиббий маълумотнома мавжуд бўлганда);

хизмат вазифасини бажараётган ходимга бириктирилган кўк ёки қизил ёхуд кўк ва қизил рангли ялтироқ маёқчаси билан жиҳозланган ҳамда махсус рангли бўёқ схемалар ва ёзувлар билан белгиланган транспорт воситалари ҳайдовчиси ва йўловчилари.

5-савол. Транспорт воситасининг ҳайдовчиси нималарга мажбур?

Жавоб: Транспорт воситасининг ҳайдовчиси қуйидагиларга мажбурдир:

а) йўлга чиқишдан олдин транспорт воситасининг техник созлигини, тозаллигини ва тўлиқ жиҳозланганлигини текшириши;

б) ҳаракатланиш вақтида транспорт воситасининг техник созлигини таъминлаши;

в) ҳаракатланишни бошлашдан олдин йўловчилар транспорт воситасида жойларини эгаллаганлигига, транспорт воситасининг эшиклари ёпилганлигига, йўловчилар ташиш учун махсус жиҳозланган юк транспорт воситаларида йўловчилар ташиётганда Қоидаларнинг

24-банди талаблари бажарилганлигига ишонч ҳосил қилиши;

г) ҳаракатланиш жараёнида бошқа йўл ҳаракати қатнашчиларига, айниқса, пиёдалар, болалар, ногиронлар, қарияларга ва велосипедчиларга нисбатан эҳтиёткорлик чораларини кўриши;

д) йўловчиларни қуйидагилар ҳақида огоҳлантириши шарт:

- ҳаракатланаётган вақтда автомобиль салонидан тана қисмларини (қўлдан ташқари) чиқариш тақиқланганлиги;

- транспорт воситаси ҳаракатланишни бошлашдан олдин хавфсизлик камарларини тақишлари (ушбу Қоидаларнинг 9-бандига мувофиқ), мотоцикл, мопед ва скутерда ҳаракатланаётганда эса мотошлем кийишлари ва уни қадаб олишлари зарурлиги;

е) сутканинг қоронғи вақтида ва етарлича кўринмайдиган шароитда мажбурий тўхтаган транспорт воситасининг ҳайдовчиси таъмирлаш мақсадида йўлнинг қатнов қисмига чиқишдан олдин нур қайтаргичли махсус жилет кийиб олиши (енгил ва юк автомобили, автобус ва ғилдиракли тракторлар ҳайдовчилари);

ё) ИИО ходимларининг талабига кўра мастлик ҳолатини аниқловчи махсус текширув ёки алкоғолли ичимликлар, гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари, психотроп ёхуд кучли таъсир қилувчи моддалар таъсирида ёки ўзгача тарзда маст ҳолатда эканлигини аниқлаш учун тиббий текширувдан ўтиши;

ж) ҳаракатланиш вақтида авария ҳолатини юзага келтирмасликлари;

з) қуйидаги ҳолларда фойдаланиш учун транспорт воситасини бериши шарт:

- ИИО, Миллий гвардия, Давлат хавфсизлик хизмати ва Ўзбекистон Республикаси Президенти давлат хавфсизлик хизмати органлари ходимларига қонунчилик ҳужжатларида белгиланган ҳолларда кечиктириб бўлмайдиган хизмат вазифаларини бажариш учун, шунингдек, йўл-транспорт ҳодисаси туфайли шикастланган ёки носоз транспорт воситаларини олиб кетиш (шатакка олиш) учун (фақат юк автомобилдан),

- йўлакай йўналишда кечиктириб бўлмайдиган тиббий ёрдам кўрсатишга кетаётган тиббиёт ходимларига ҳамда зудлик билан тиббий ёрдамга муҳтож бўлган фуқароларни даволаш-профилактика муассасасига олиб бориш учун.

Хорижий давлатларнинг дипломатик, консуллик ваколатхоналарига ва бошқа ваколатхоналарига ҳамда халқаро ташкилотларга тегишли транспорт воситалари, шунингдек ёнғин учирли, конвой, инкассатор хизматларининг транспорт воситаларидан фойдаланишга йўл қўйилмайди.

6-савол. Ҳайдовчига нималар қилиш тақиқланади?

Жавоб: Ҳайдовчига қуйидагилар тақиқланади:

- транспорт воситасини спиртли ичимликлар, гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари, психотроп ёхуд кучли таъсир қилувчи моддалар таъсирида ёки ўзгача тарзда

маст ҳолатда, сезгирлик ва эътиборни сусайтирадиган дори-дармонлар таъсирида, йўл ҳаракати хавфсизлигига таҳдид соладиган чарчоқлик ва бетоблик ҳолатида бошқариш;

- ҳар қандай мастлик ҳолатида, сезгирлик ва эътиборни сусайтирадиган дори-дармонлар таъсирида, йўл ҳаракати хавфсизлигига таҳдид соладиган чарчоқлик ва бетоблик ҳолатида бўлган, шунингдек, тегишли тоифадаги транспорт воситасини бошқариш ҳуқуқини берувчи ҳайдовчилик гувоҳномаси бўлмаган, йўл варақасида ёки транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш бўйича суғурта полисида исм-фамилияси кўрсатилмаган (транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш бўйича шартнома ушбу транспорт воситасидан чекланмаган шахсларнинг фойдаланилишини ҳисобга олган ҳолда тузилган ҳоллардан ташқари) шахсларга транспорт воситасини бошқариш учун топшириш;

- тормоз тизими, руль бошқаруви ишламаётган, улагич мосламаси (автопоезд таркибида) носоз бўлган, сутканинг қоронғи вақтида ёки кўриниш чекланган вазиятларда ёнмайдиган фара чироқлари ва орқа габарит фара чироқлари, ёмғир ёки қор ёғаётган вақтда ойна тозаллагич ишламайдиган транспорт воситасини бошқариш;

- тегишли рухсатсиз транспорт воситаларига махсус техник жиҳоз (рация, сирена ва шу кабилар)лар ўрнатиш;

- транспорт воситаларининг ташкилий жамланмаси, шу жумладан пиёдалар жамланмалари ҳаракатига ҳалақит бериш ва улар орасига кириш;

- транспорт воситасини бошқариш пайтида телефондан (телефондан қулоқчинлар орқали ва қўлларни ишлатмасдан туриб сўзлашувлар олиб бориш имкониятини берадиган бошқа ускуналар орқали фойдаланиш бундан мустасно), транспорт воситаси салонининг олд қисмига ўрнатилган теле, видеомонитордан теле, видеодастурларни томоша қилиш учун фойдаланиш;

- аҳоли пунктларида транспорт воситаларининг магнитофон ва овоз чиқарувчи бошқа аппаратураларни ҳамда двигатель шовқинини белгиланган меъёрдан баланд овозда қилиб фойдаланиш.

7-савол. Йўл-транспорт ҳодисаси содир бўлганда ҳайдовчининг мажбуриятлари нимадан иборат?

Жавоб: Йўл-транспорт ҳодисаси содир бўлганда ҳайдовчининг мажбуриятлари:

Йўл-транспорт ҳодисаси содир бўлганда унга дахлдор ҳайдовчилар қуйидагиларни бажаришлари шарт:

- транспорт воситасини дарҳол тўхтатиши, авария ишораларини ёқиши ва авария сабабли тўхташ белгисини Қоидаларнинг 51-банди талабларига мувофиқ ўрнатиши, транспорт воситасини ва ҳодисага дахлдор буюмларни жойидан кўзгатмаслиги;

- тан жароҳати олганларга биринчи тиббий ёрдам кўрсатиш чораларини кўриши, тез тиббий ёрдам ва фавқулодда қутқарув хизматларини чақириши, шошилиш ҳолларда эса тан жароҳати олганларни яқин орадаги тиббиёт муассасасига йўлакай транспорт воситасида жўнатиши, бунинг имкони бўлмаган ҳолларда ўз транспорт воситасида олиб бориши, у ерда ўз исми-фамилияси, транспорт воситасининг рўйхатдан ўтказиш давлат рақам белгиси ҳақида ахборот бериши (ўз шахсини тасдиқловчи ҳужжатни ёки ҳайдовчилик гувоҳномасини ва транспорт воситасининг рўйхатдан ўтганлиги тўғрисидаги ҳужжатни кўрсатиши) ва ҳодиса рўй берган жойга қайтиб келиши;

- агар бошқа транспорт воситаларининг ҳаракатланишига тўсқинлик қилса, дастлаб транспорт воситаларининг бир-бирига ва йўл тузилмалари объектларига нисбатан жойлашган ҳолатини, ҳодисага алоқадор буюмлар ва изларни, гувоҳлар иштирокида, шунингдек, фотосурат ёки видеоёзув воситалари билан, турган ўрнини чизувчи мосламалар ёрдамида белгилаган ва транспорт воситасини зарур ҳолларда айнан шу ҳолатга қайта жойлаштириш имконини берадиган ҳолда қайд этишни амалга ошириши, уларнинг йўқолмаслигини ва ҳодиса рўй берган жойни айланиб ўтишни ташкил қилишнинг барча чораларини кўриши, сўнгра қатнов қисмини бўшатиши;

- ҳодиса ҳақида ИИОга хабар бериши, гувоҳларнинг исм-фамилиясини ва яшаш манзилини ёзиб олиб, ИИО ходимларининг келишини кутиши.

8-савол. Светофор ва тартибга солувчининг ишоралари ҳақида биласизми?

Жавоб: Светофор ва тартибга солувчининг ишоралари:

Светофорларда яшил, сариқ, қизил ва оқ рангли ёруғлик ишоралари қўлланилади.

Светофорнинг доирасимон ишоралари қуйидаги маънони билдиради:

- яшил ишора ҳаракатланишга рухсат беради;
- милтиловчи яшил ишора ҳам ҳаракатланишга рухсат беради ва унинг таъсир вақти тугаётганлиги ҳамда кўп ўтмай тақиқловчи ишора ёниши ҳақида ахборот беради;
- яшил ишора ўчишига сонияларда қанча вақт қолганлиги ҳақида ахборот бериш учун рақамли табло қўлланилиши мумкин;
- сариқ ишора ҳаракатланишни тақиқлайди (Қоидаларнинг 42-бандида кўзда тутилган ҳолатлардан ташқари) ва ишоралар алмашуви ҳақида огоҳлантиради;
- милтиловчи сариқ ишора эҳтиёткорлик чораларини кўрган ҳолда ҳаракатланишга рухсат беради ва тартибга солинмаган чорраҳа ёки пиёдалар ўтиш жойи борлигидан хабардор қилади, хавф-хатар ҳақида огоҳлантиради;
- қизил ишора, шунингдек, милтиловчи қизил ишора ҳаракатланишни тақиқлайди;
- қизил ва сариқ ишораларнинг бир вақтда ёниши ҳаракатланишни тақиқлайди ва кўп ўтмай яшил ишора ёниши ҳақида ахборот беради.

Тартибга солувчининг ишоралари қуйидаги маънони билдиради:

Қўллари ён томонга узатилганда ёки туширилганда:

чап ва ўнг ён томонидан трамвайга тўғрига, рельсиз транспорт воситаларига тўғрига ва ўнгга ҳаракатланишга, пиёдаларга қатнов қисмини кесиб ўтишга рухсат берилади;

олд ва орқа томонидан барча транспорт воситалари ва пиёдаларнинг ҳаракатланиши тақиқланади.

Ўнг қўли олдинга узатилганда:

чап ёнидан трамвайга чапга, рельсиз транспорт воситаларига барча йўналишларда; олди томонидан барча транспорт воситаларига фақат ўнгга ҳаракатланишга рухсат берилади;

орқа томонидан ва ўнг ёнидан барча транспорт воситаларининг ҳаракатланиши тақиқланади;

пиёдаларга тартибга солувчининг орқа томонида қатнов қисмини кесиб ўтишга рухсат этилади.

Қўлини юқорига кўтарганда:

ушбу Қоидаларнинг 42-бандида кўрсатилганидан бошқа ҳолларда транспорт воситалари ва пиёдаларнинг барча йўналишларда ҳаракатланиши тақиқланади;

тартибга солувчи ҳайдовчи ва пиёдаларга тушунарли бўлган бошқа ишораларни ҳам бериши мумкин. Ишоралар яхши кўриниши учун тартибга солувчи жезл ёки ёруғлик қайтарадиган қизил рангли мосламаларни қўллаши мумкин. Шунингдек, тартибга солувчи ўз фаолиятини махсус мослама (тумба) устида туриб олиб бориши мумкин.

Ҳаракатни тартибга солувчи ёки ИИО ходими ўз хизмат вазифаларини бажараётганда, қўл ишораси ёки овоз кучайтиргич ёрдамида ҳайдовчидан транспорт воситасини тўхтатишни талаб қилиши мумкин. Бунда транспорт воситасининг ҳайдовчиси кўрсатилган жойда тўхташи шарт.

Йўл ҳаракати қатнашчиларининг эътиборини жалб этиш учун ҳуштак билан қўшимча ишора берилади.

Огоҳлантирувчи ва авария (хавф-хатар) ишоралари

Қуйидагилар огоҳлантирувчи ишоралар ҳисобланади:

- бурилишни кўрсатадиган милтиловчи чироқ ёки қўл билан бериладиган ишоралар;
- тўхташ фара чироғи;
- товушли ишоралар;
- фара чироқларининг ёкиб ўчирилиши;
- сутканинг ёруғ вақтида яқинни ёритувчи фара чироқларини ёкилиши.

9-савол. Тартибга солинмаган чорраҳаларда транспорт воситасининг ҳайдовчиси нималарга амал қилиши керак?

Жавоб: Тартибга солинмаган чорраҳаларда:

Тенг аҳамиятга эга бўлмаган йўллар кесишган чорраҳада иккинчи даражали йўлдан ҳаракатланаётган транспорт воситасининг ҳайдовчиси асосий йўлдан яқинлашаётган транспорт воситаларига уларнинг кейинги ҳаракатланиш йўналишидан қатъий назар, йўл бериши керак.

Бундай чорраҳаларда трамвай ҳаракатланиш йўналишидан қатъий назар, тенг аҳамиятли йўлда бир йўналишда ёки қарама-қарши йўналишда ҳаракатланаётган рельсиз транспорт воситаларига нисбатан имтиёзга эга.

Тенг аҳамиятга эга бўлган йўллар кесишган чорраҳада рельсиз транспорт воситасининг ҳайдовчиси ўнгдан яқинлашаётган транспорт воситаларига йўл бериши шарт. Бу қоидага трамвай ҳайдовчилари ҳам ўзаро амал қилишлари керак.

Бундай чорраҳаларда кейинги ҳаракат йўналишидан қатъий назар, трамвай рельсиз транспорт воситаларига нисбатан олдин ўтиш ҳуқуқига эга бўлади.

Асосий йўлнинг йўналиши чорраҳада ўзгарганда, асосий йўлда ҳаракатланаётган ҳайдовчилар ўзаро тенг аҳамиятли йўллар чорраҳасидан ўтиш қоидасига амал қилишлари керак.

Иккинчи даражали йўлларда ҳаракатланаётган ҳайдовчилар ҳам ўзаро шу қоидага амал қилишлари керак.

Чапга бурилишда ёки қайрилиб олишда рельсиз транспорт воситасининг ҳайдовчиси тенг аҳамиятли йўлдан қарама-қарши йўналишдан тўғрига ёки ўнгга ҳаракатланаётган транспорт воситаларига йўл бериши шарт. Бу қоидага трамвай ҳайдовчилари ҳам ўзаро амал қилишлари керак.

Агар ҳайдовчи ўзи ҳаракатланаётган йўлнинг қопламаси бор-йўқлигини аниқлай олмаса (қоронғи вақт, лой, қор ва бошқалар) ва имтиёз белгилари бўлмаса, унда у ўзини иккинчи даражали йўлда деб ҳисоблаши керак.

10-савол. Йўналишли транспорт воситаларининг имтиёзларини тинг?

Жавоб: Йўналишли транспорт воситаларининг имтиёзлари:

Трамвай йўллари чорраҳадан ташқарида қатнов қисмини кесиб ўтадиган жойларда трамвай рельсиз транспорт воситаларига нисбатан имтиёзга эга бўлади (деподан чиқиш жойлари бундан мустасно).

Йўналишли транспорт воситаларининг ҳаракатланиши учун 5.9, 5.10.1 — 5.10.3 йўл белгилари билан ажратилган тасмада бошқа транспорт воситаларининг ҳаракатланиши ва тўхташи тақиқланади.

Агар 5.9 йўл белгиси билан белгиланган тасма қатнов қисмининг бошқа тасмалардан узук-узук чизик билан ажратилган бўлса, бурилмоқчи бўлаётган транспорт воситалари бу тасмага қайта тизилишлари керак.

Шунингдек, бундай жойларда йўналишли транспорт воситаларининг ҳаракатига ҳалақит бермаслик шarti билан йўлга чиқиш, қатнов қисмининг четки ўнг томонида йўловчиларни чиқариш ва тушириш учун бу бўлакка ўтишга рухсат этилади.

11-савол: Транспорт воситаларини бошқаришни ўргатиш тартиби?

Жавоб: Транспорт воситаларини бошқаришни ўргатиш:

Транспорт воситаларини бошқаришни дастлабки ўргатишга ёпик майдончаларда ёки автодромларда ўтказилиши керак.

Йўлларда транспорт воситаларини бошқаришни ўргатиш фақат амалий бошқарувни ўргатувчи иштирокида дастлабки бошқарув кўникмаларига эга бўлган ўрганувчига рухсат этилади. Ўрганувчи Қоидалар талабларини билиши ва уларга амал қилиши шарт.

Транспорт воситасини бошқаришни ўргатаётган вақтда амалий бошқарув ўргатувчисидан транспорт воситасини бошқаришни ўргатиш ҳуқуқини берувчи ҳужжат, шунингдек, тегишли тоифадаги транспорт воситасини бошқариш ҳуқуқини берувчи ҳайдовчилик гувоҳномаси бўлиши шарт.

Транспорт воситасини бошқариш ҳуқуқига эга бўлиши учун ўрганувчи ўқув муддати якунида:

“А” тоифаси учун — 16 ёшга;

“В” ва “С” тоифалари учун — 18 ёшга;

“ВЕ” ва “СЕ” тоифалари учун — 19 ёшга;

“D” ва “DE” тоифалари ҳамда трамвай ва троллейбуслар учун 21 ёшга тўлган бўлиши керак.

12-савол: Махсус транспорт воситаларининг имтиёзлари қандай?

Жавоб: Махсус транспорт воситаларининг имтиёзлари:

Тезкор ва махсус хизматларнинг кўк ёки қизил ёхуд кўк ва қизил рангли ялт-ялт этувчи маёқчалар ёқилган транспорт воситаларининг ҳайдовчилари кечиктириб бўлмайдиган хизмат вазифаларини бажараётиб, ҳаракатланиш хавфсизлигини таъминлаш шarti билан ушбу Қоидаларнинг 7-боби (тартибга солувчининг ишораларидан ташқари), 9 — 16, 19-20 ва 22 боблари, 1 ва 2-иловалари талабларидан четга чиқишлари мумкин.

Йўл ҳаракатининг бошқа қатнашчиларига нисбатан имтиёзга эга бўлиши учун тезкор ва махсус хизматларнинг транспорт воситаларида, тезкор ва махсус хизматларнинг кўк ёки қизил ёхуд кўк ва қизил рангли ялт-ялт этувчи маёқчалар ва махсус товушли

ишора ёқилган бўлиши шарт. Улар ўзларига йўл берилаётганлигига ишонч ҳосил қилганларидан сўнггина имтиёздан фойдаланишлари мумкин.

Ушбу имтиёздан тезкор ва махсус хизматларнинг кўк ёки қизил ёхуд кўк ва қизил рангли ялт-ялт этувчи маёқчалар ва махсус товушли ишораси ёқилган транспорт воситалари томонидан кузатиб келинаётган транспорт воситаларининг ҳайдовчилари ҳам фойдаланадилар.

Кузатиб келинаётган транспорт воситаларида яқинни ёритувчи фара чироқлари ёқилган бўлиши шарт.

Ҳайдовчилар тезкор ва махсус хизматларнинг кўк ёки қизил ёхуд кўк ва қизил рангли ялт-ялт этувчи маёқчалар ва махсус товушли ишораси ёқилган ҳолда яқинлашаётган транспорт воситаларига, шунингдек уларнинг кузатувидаги, яқинни ёритувчи фара чироқлари ёқилган транспорт воситасига йўл беришлари шарт.

13-савол: Қайси турдаги транспорт воситаларини қувиб ўтиш тақиқланади?

Жавоб: Махсус турдаги транспорт воситаларини қувиб ўтиш тақиқланади:

Тезкор ва махсус хизматларнинг кўк ёки қизил ёхуд кўк ва қизил рангли ялт-ялт этувчи маёқчасини ёқиб тўхтаб турган транспорт воситасига яқинлашаётган ҳайдовчилар зарур бўлган ҳолларда ҳаракатланиш тезлигини дарҳол тўхташ имкониятини берадиган даражада камайтиришлари шарт.

14-савол: Зарғалдоқ ёки сариқ рангли ялт-ялт этувчи маёқчалар транспорт воситаларида қуйидаги қайси ҳолларда ёқилган бўлиши керак?

Жавоб: Зарғалдоқ ёки сариқ рангли ялт-ялт этувчи маёқчалар транспорт воситаларида қуйидаги ҳолларда ёқилган бўлиши керак:

- йўлда қурилиш, таъмирлаш ёки тозалаш ишлари олиб борилаётганда, шунингдек, шикастланган, носоз транспорт воситаларини ортишда, ташишда;

- йўл ҳаракатида қатнашаётган, габарит ўлчамлари ушбу Қоидаларнинг 164-бандида белгилангандан ортиқ бўлган, шунингдек, оғир вазн ва катта ҳажмли ҳамда хавфли юкларни ташиётган транспорт воситаларини кузатиб боришда;

- портловчи, тез алангаланадиган, радиоактив моддаларни ва заҳарли даражаси ўта юқори бўлган моддаларни ташишда;

- умумий фойдаланишдаги транспорт воситаси йўлларида велосипедчиларнинг ташкилий жамланмасини кузатиб боришда.

Ёқилган зарғалдоқ ва (ёки) сариқ рангли маёқча ҳаракатланишда имтиёз бермайди ва йўл ҳаракатининг бошқа қатнашчиларини фақат хавф ҳақида огоҳлантиради.

Зарғалдоқ ёки сариқ рангли ялт-ялт этувчи маёқчалари ёқилган транспорт воситаларининг ҳайдовчилари йўл қурилиши, таъмирланиши ва тозаланиши жараёнида ҳамда техник шикастланган, носоз бўлган, шунингдек, қонунчиликда кўзда тутилган ҳолларда бошқа транспорт воситаларини ортишда, ташишда йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш шарти билан ушбу Қоидаларнинг йўл белгилари (2.2, 2.4 — 2.6, 3.11 — 3.14, 3.17.2, 3.20 йўл белгиларидан ташқари), йўл чизиқлари ҳамда 67 — 71 ва 121-бандлари талабларидан четга чиқишлари мумкин.

Йўл ҳаракатида қатнашаётган, габарит ўлчамлари ушбу Қоидаларнинг 164-бандида белгилангандан ортиқ бўлган, оғир вазн ва катта ҳажмли юк ташиётган транспорт воситаларининг ҳамда уларни кузатиб келаётган зарғалдоқ ёки сариқ рангли ялт-ялт этувчи маёқчалари ёқилган транспорт воситаларининг ҳайдовчилари ҳаракат хавфсизлигини таъминлаш шарти билан йўл чизиқлари талабларидан четга чиқишлари мумкин.

Назорат учун саволлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 30 июлдаги “Йўл ҳаракати хавфсизлиги соҳасини илмий-методик таъминлаш, йўлларда эксплуатация-монтаж фаолиятини тартибга солиш ҳамда «хавфсиз йўл» индексини юритиш амалиётини жорий этиш тўғрисида” 415-сонли Қарорини ўзлаштириш.

2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 17 ноябрдаги “Вазирлар Маҳкамасининг “Миллий ҳайдовчилик гувоҳномасининг ҳамда автотранспорт воситаси рўйхатдан ўтказилганлиги тўғрисидаги гувоҳноманинг янги намуналарини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида” 2017 йил 2 мартдаги 116-сон қарорига ўзгартиришлар киритиш тўғрисида”ги 690-сон Қарорини ўзлаштириш.

2.5.Мавзу: ХУДУДЛАРНИ КОМПЛЕКС ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНТИРИШ БЎЙИЧА СЕКТОРЛАР ФАОЛИЯТИНИ ЯНАДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ТИЗИМИ.

Маъруза режаси:

1-ўқув савол. Худудларнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишини таъминлашга доир устувор чора-тадбирларнинг ташкилий ҳуқуқий асослари.

2-ўқув савол. Худудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришда секторларнинг асосий вазифалари, функциялари, ваколатлари ва сектор штаби аъзоларининг ҳисобдорлиги ҳамда фаолиятини баҳолаш.

3-ўқув савол. Худудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришда секторлар фаолиятини янада такомиллаштиришга доир ташкилий чора-тадбирлари, бу йўналишда ички ишлар органларининг вазифалари, муаммо ва ечимлари.

1-ўқув савол. Худудларнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишини таъминлашга доир устувор чора-тадбирларнинг ташкилий ҳуқуқий асослари.

Қисқа давр мобайнида мамлакатни жадал ижтимоий-иқтисодий ва ижтимоий-сиёсий ривожлантириш, биринчи навбатда, кишлоқ жойларида аҳоли учун муносиб ҳаёт шароитларини яратиш, шунингдек, ислохотларни амалга оширишда фуқароларнинг бунёдкорлик салоҳиятини рўёбга чиқаришга қаратилган қатор муҳим давлат ва ҳудудий дастурлар, қонун ҳужжатлари қабул қилинди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 8 августдаги “Худудларнинг жадал ижтимоий-иқтисодий ривожланишини таъминлашга доир устувор чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3182-сон қарори тасдиқланди ва унда мавжуд камчиликлар кўрсатилиб, бажарилиши лозим бўлган устувор вазифалар белгиланди.

Қарор билан секторлар ишини ташкил этиш [2-иловада](#) келтирилган **Худудлар ва туманлар (шаҳарлар)ни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторлар ишини ташкил этиш Схемасига** мувофиқ «махалла — туман (шаҳар) — вилоят — республика» тамойилига кўра амалга оширилади:

Қарорга кўра қуйидагилар :

- ❖ Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси
- ❖ халқ депутатлари вилоятлар ва Тошкент шаҳар, туманлар (шаҳарлар) Кенгашлари мажлисларида **ҳар чоракда** секторлар раҳбарларининг ҳисоботлари ҳар бир ҳудудга бириктирилган масъул мансабдор шахслар, депутатлар ва сенаторлар иштирокида эшитилиши белгилаб ўтилди.

Қарор билан ҳудудлар Ўзбекистон Республикасининг Бош вазири ва унинг ўринбосарларига бириктирилиб, соғлиқни сақлаш соҳасидаги ислохотларнинг амалга оширилиши устидан Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси

Ўзбекистон Республикаси Президенти	
Секторлар	Вазирлар Мажлиси (Бош вазир ва унинг ўринбосарлари)
IV босқич — Республика (Вазирлар Мажлиси)	<div>1. Ҳудудлар ва туманлар (шаҳарлар) «Ўз ҳариталари»нинг самардорлигини уюшштириш ва таҳсил қилиш (доимий)</div> <div>2. Ўзбекистон Республикасининг давлат, ҳудудий, шу жумладан, инвестиция дастуруларини ишлаб чиқиш, тасдиқлаш ва амалга ошириш (доимий)</div> <div>3. Ўзбекистон Республикаси Президентига ҳисоботлар бериш (тўлиқча рақамда)</div> <div>4. Қўбул қилинган қарорлар ижроси устидан назоратни амалга ошириш (доимий)</div> <div>5. Жойлардаги тизимли қамчиликларни бартараф этиш бўйича Ҳукумат қарорлари лойиҳаларини ишлаб чиқишни ташкил этиш (заҳиромал қўра)</div> <div>6. Мансабдор шахсларни жавобгарликка тортиш тўғрисида тақлифлар киритиш (заҳиромал қўра)</div>
III босқич — вилоят	<div>1. Туман (шаҳар)ларда аниқланган муаммолар асосида ҳудудларни ривожлантириш бўйича «Ўз ҳариталари»ни ишлаб чиқиш, тасдиқлаш ва амалга ошириш (ҳар йили)</div> <div>2. Давлат, ҳудудий, шу жумладан, инвестиция дастуруларига, шунингдек, мансабдор шахсларни жавобгарликка тортиш тўғрисида тақлифлар киритиш (заҳиромал қўра)</div> <div>3. Сектор раҳбарларининг вилоят Халқ депутатлари Кенгашига ҳисобот бериши (ҳар чоракда)</div> <div>4. Қўбул қилинган қарорлар ижроси устидан назоратни амалга ошириш (доимий)</div> <div>1. Секторлар томонидан ҳудудларни ривожлантириш бўйича «Ўз ҳариталари» ишлаб чиқишни ва амалга оширилишини таъминл этиш, мувофиқлантириш ва назорат қилиш (доимий)</div> <div>2. Ҳудудларда аниқланган муаммоларни амалга бартараф этилишини таъминлантириш (доимий)</div> <div>3. Айбдор шахсларнинг жавобгарлиги тўғрисидаги масалани кўтариш (заҳиромал қўра)</div> <div>4. Вилоят Халқ депутатлари Кенгашида сектор раҳбарларининг ҳисоботларини эшитишда иштирок этиш (ҳар чоракда)</div> <div>5. Қўбул қилинган қарорлар ижроси устидан назоратни амалга ошириш (доимий)</div>
II босқич — туман (шаҳар)	<div>1. Маҳаллаларда аниқланган муаммолар асосида туман(шаҳар)ларни ривожлантириш бўйича «Ўз ҳариталари»ни ишлаб чиқиш, тасдиқлаш ва амалга ошириш (ҳар йили)</div> <div>2. Ҳудудларни ривожлантириш дастуруларига, шунингдек, мансабдор шахсларни жавобгарликка тортиш тўғрисида тақлифлар киритиш (заҳиромал қўра)</div> <div>3. Сектор раҳбарлари туман (шаҳар) Халқ депутатлари Кенгашига ҳисобот бериши (ҳар чоракда)</div> <div>4. Қўбул қилинган қарорлар ижроси устидан назоратни амалга ошириш (доимий)</div> <div>1. Секторлар томонидан туман (шаҳар)ларни ривожлантириш бўйича «Ўз ҳариталари»ни ишлаб чиқишни ва амалга оширилишини таъминл этиш, мувофиқлантириш ва назорат қилиш (доимий)</div> <div>2. Туман (шаҳар)ларда аниқланган муаммоларни амалга бартараф этилишини таъминлантириш (доимий)</div> <div>3. Айбдор шахсларнинг жавобгарлиги тўғрисидаги масалани кўтариш (заҳиромал қўра)</div> <div>4. Туман (шаҳар) Халқ депутатлари Кенгашида сектор раҳбарларининг ҳисоботларини эшитишда иштирок этиш (ҳар чоракда)</div> <div>5. Қўбул қилинган қарорлар ижроси устидан назоратни амалга ошириш (доимий)</div>
I босқич — маҳалла	<div>1. Маҳаллаларда уйма-уй юриш ва ақил билан суҳбатлашни Ўз ҳариталари билан аниқланган комплекс ўрганиш (доимий)</div> <div>2. Муаммоларни бартараф этиш бўйича иш чораларни кўриш (доимий)</div> <div>3. Туман (шаҳар)ларни ривожлантириш бўйича дастурга киритиш учун тақлифлар тайёрлаш (доимий)</div> <div>4. Туман (шаҳар)ларни ривожлантириш бўйича «Ўз ҳариталари»га киритилиши лойиҳа бўлган муаммо ва қамчиликларни аниқлаш (ҳар йили)</div> <div>1. Маҳаллаларда уйма-уй юриш ва ақил билан суҳбатлашни орқали аниқланган комплекс ўрганишда иштирок этиш (доимий)</div> <div>2. Маҳаллаларда аниқланган муаммоларни амалга бартараф этилишини таъминлантириш (доимий)</div> <div>3. Айбдор шахсларнинг жавобгарлиги тўғрисидаги масалани кўтариш (заҳиромал қўра)</div> <div>4. Жойларда секторлар томонидан «Ўз ҳариталари» ишлаб чиқишни ва амалга оширилишини таъминл этиш, мувофиқлантириш ва назорат қилиш (доимий)</div>

томонидан парламент назоратининг самарали шакллари жорий этиш, ҳуқуқбузарликларни профилактика қилиш ва уларни барвақт олдини олиш бўйича комплекс чора-тадбирларнинг амалга оширилиши устидан Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Сенати томонидан парламент назоратининг самарали шакллари жорий этиш белгиланди.

Секторлар ишининг шакллари ва услубларини, давлат органлари ва ташкилотлари билан ҳамкорлигини, уларнинг ваколатларини, шунингдек, ҳисобот бериши ва фаолиятини баҳолаш тартибини назарда тутадиган

Туманлар (шаҳарлар) ва ҳудудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторларининг ишларини ташкил этиш тўғрисидаги низом иловага мувофиқ тасдиқланди.

Мазкур Низом республиканинг туманлари (шаҳарлари) ва ҳудудларини комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторларнинг асосий вазифалари, функциялари ва ваколатларини, уларнинг фаолиятини ташкил этиш тартибини белгилайди.

Низомнинг 1-бобида Секторлар:

❖ Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси раиси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимларининг қарорига мувофиқ, тегишли прокуратура, ички ишлар ва давлат солиқ хизмати органлари раҳбарлари билан келишган ҳолда ҳамда тегишлича Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси раиси, вилоятлар, туманлар, шаҳарлар **ҳокимлари**, **прокуратура**, **ички ишлар** ва **давлат солиқ хизмати** органларининг ҳудудий тузилмалари раҳбарлари (кейинги ўринларда секторлар раҳбарлари деб юритилади) бошчилигида;

❖ бир маъмурий-ҳудудий бирлик ҳудудида, Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси раиси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимлари томонидан белгиланадиган ижтимоий-иқтисодий ривожланиш даражасини, шу жумладан, қишлоқ хўжалиги ҳолати, бошқа иқтисодиёт тармоқлари, ижтимоий соҳалар ҳамда бошқа мезонларни инобатга олган ҳолда унинг умумий майдонини тўртга бўлиш йўли билан ташкил этилиши;

❖ Тўртга бўлинган қисмларнинг ҳар бири сектор раҳбарига бириктирилиши;

Секторлар таркибига бошқа давлат ва хўжалик бошқаруви органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ва бошқа ташкилотларнинг вакиллари киритилиши мумкинлиги;

❖ Секторлар ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунларига, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг қарорларига, Ўзбекистон Республикаси Президенти ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва топшириқларига, тегишли ҳоким ҳамда маҳаллий ҳокимият вакиллик органининг қарорларига, шунингдек, ушбу Низомга амал қилиши;

❖ Секторлар зиммасига юклатилган вазифаларни бажаришда маҳаллий вакиллик ва ижроия ҳокимияти органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари, оммавий-ахборот воситалари, бошқа давлат органлари ва ташкилотлари билан ўзаро ҳамкорлик қилиши кўрсатиб ўтилди.

Низомнинг 2-бобида секторлар раҳбарларининг асосий вазифалари белгиланди:

01	уй-жой коммунал ва йўл хўжалиги, энергия, сув ва иссиқлик таъминоти, транспорт катнони, архитектура, арзон уй-жойлар куриш, ҳудудларни ободонлаштириш ва кўкаламзорлаштириш, намунавий маҳалла ва хусусий уй-жой мулкдорлари ширкатларини шакллантириш соҳасидаги муаммоларни аниқлаш ҳамда ҳал этиш бўйича аниқ мақсадга қаратилган тадбирларни ўтказиш
02	ижтимоий муҳофазанинг манзиллиги, истеъмол бозорида нархларнинг барқарорлиги, ижтимоий соҳа объектлари, энг аввало, соғлиқни сақлаш, таълим ва бошқа муассасаларнинг самарали фаолият кўрсатишнинг таъминлаш бўйича таъсирчан чора-тадбирларни амалга ошириш;
03	ҳудудларни жадал иқтисодий ривожлантириш, шу жумладан, уларнинг табиий, иқтисодий ва инсон салохиятидан самарали фойдаланиш, курилиши туталланмаган объектлардан, фойдаланилмаётган ишлаб чиқариш ва ер майдонларидан оқилона фойдаланиш, маҳаллий бюджетларнинг даромад қисми ва ҳудуднинг экспорт имкониятларини кенгайтириш, жойларда замонавий бозор инфрақурилишини ташкил этиш, хизмат кўрсатиш, туризм соҳаларини ривожлантириш, тадбиркорлик субъектларига амалий ёрдам кўрсатиш ҳамда янги иш ўринларини яратиш бўйича комплекс чора-тадбирларни амалга ошириш
04	деҳқон хўжаликлари, томорқа учун ажратилган ерлардан мақсадли фойдаланиш, мева-сабзавотчилик, чорвачилик, паррандчилик, балнқчилик, асаларичилик ва бошқа фаолият турларини ривожлантириш, кишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг ташкил этишда фермер хўжаликларига кўмаклашиш бўйича чоралар кўриш;
05	фуқароларнинг ўзини ўн бошқариш органлари ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари билан ўзаро ҳамкорликда ҳуқуқбузарликларни, айниқса, вояга етмаганлар ва ёшлар ўртасида профилактика қилиш ҳамда уларни барвақт олдини олиш бўйича таъсирчан ишларни ташкил этиш, ҳудудларнинг криминоген вазиятидан келиб чиқиб, жиноят содир этилмаган маҳаллаларнинг ижобий тажрибасини оммалаштириш

Низомнинг 3-бобида Секторларнинг функциялари ва ваколатлари кўрсатиб ўтилган.

Унда зиммаларига юкланган вазифаларга мувофиқ секторлар тегишли бириктирилган ҳудудларда қуйидаги функцияларни бажарадилар:

☞ қонунлар, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармон, қарор, фармойиш ва топшириқлари, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарор, фармойиш ва топшириқларини тўлиқ ҳамда ўз вақтида амалга оширилишига кўмаклашадилар;

☞ ишларнинг ҳаққоний ҳолати, тўпланган муаммолар ва тизимли камчиликларни, биринчи навбатда, уйма-уй юриш, жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатларини кўриб чиқиш, аҳолининг турли қатламлари билан тўғридан-тўғри мулоқотни ташкил этиш йўли билан чуқур ва ҳар томонлама ўрганишни амалга оширадилар;

☞ амалга оширилаётган ишларнинг якуний натижаларини таъминлаш мақсадида аниқланган ва аҳолини ташвишга солаётган муаммоларни бевосита жойларда бартараф этиш бўйича ваколатлари доирасида аниқ чоралар кўрадилар;

☞ ўрганиш натижаларини умумлаштирадилар ҳамда давлат органлари ва ташкилотлари фаолиятидаги кўзланган ислохотларни самарали амалга оширишга тўсқинлик қилаётган тизимли камчиликларни бартараф этиш бўйича таклифлар тайёрлайдилар, уларни юқори турувчи органларга киритадилар;

☞ жойлардаги маҳаллий муаммоларни ҳал этишда давлат органлари ва ташкилотлари мансабдор шахсларининг, уларнинг зиммасидаги вазифа ва функциялардан келиб чиққан ҳолда, жавобгарлигини ошириш ҳамда кучларни жамлаш бўйича чораларни амалга оширадилар;

☞ ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, қонунийликни мустаҳкамлаш ва ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш бўйича чора-тадбирлар кўрадилар;

☞ аҳоли бандлиги, хусусан, ёшларни ишга жойлаштиришни таъминлашда амалий ёрдам кўрсатадилар;

☞ ижтимоий соҳа объектларини (соғлиқни сақлаш, таълим, шу жумладан, мактабгача таълим, умумтаълим, ўрта-махсус таълим муассасалари) самарали фаолият юритиши, уларни малакали мутахассислар билан таъминлаш, моддий-техник базасини мустаҳкамлашга кўмаклашадилар;

☞ солиқ ва бошқа мажбурий тўловлар, шу жумладан кўрсатилган коммунал ва эксплуатация хизматлари учун тўловларни ўз вақтида ҳамда тўлиқ ҳажмда тўланишини таъминлаш бўйича чора-тадбирларни амалга оширадилар;

☞ аҳоли пунктлари, муқаддас қадамжолар ва қабристонларни ободонлаштириш ҳамда кўкаламзорлаштириш ишларини ташкил этадилар;

☞ турар-жой коммунал хўжалигини яхшилаш чораларини кўрадилар, хусусий уй-жой мулкдорлари ширкатлари, коммунал хизматлар, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари фаолиятига кўмаклашадилар;

☞ масъул ташкилотлар билан биргаликда ижтимоий ҳаётда оиланинг ролини кучайтириш чора-тадбирларини амалга оширадилар;

☞ ёшларни ватанпарварлик, қонунга итоаткорлик руҳида тарбиялаш, соғлом турмуш тарзини юритиш, билим олишга интилиш, уларда китоб ўқишга қизиқиш уйғотиш, шу жумладан, уюшмаган ёшларни аниқлаш ва улар билан профилактика ишларини ўтказиш чора-тадбирларини кўрадилар;

☞ корхона, муассаса ва ташкилотларда санитария-гигиена ва ёнғинга қарши кураш нормаларига риоя этилиши устидан белгиланган тартибда назоратни ташкил этадилар;

☞ деҳқон бозорлари ва «Элга хизмат» корхоналарида озиқ-овқат маҳсулотлари нархлари мониторингини амалга оширадилар;

☞ тадбиркорликни ривожлантириш, инвестицияларни жалб қилиш, экспорт салоҳиятини ошириш, шунингдек, фаолият кўрсатмаётган ва бўш ётган объектларни хўжалик фаолиятига жалб этишга кўмаклашадилар;

☞ ишлаб чиқаришга жалб қилинмаган ресурсларни, меҳнат ва ишлаб чиқариш салоҳиятини аниқлайдилар;

☞ фуқароларнинг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтириш бўйича тизимли чора-тадбирларни амалга оширадилар.

Секторлар ўз зиммаларига юклатилган вазифаларни амалга ошириш мақсадида қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа функцияларни ҳам амалга оширадilar.

Зиммасига юклатилган вазифаларни бажариш учун сектор раҳбари куйидаги ҳуқуқларга эга:

Шунингдек,

- идора ва ташкилотларнинг секторлар штаби аъзоларини алмаштириш тўғрисидаги таклифи юзасидан муносабат билдириш;
- ҳар ҳафтада сектор штаби аъзоларининг сектордаги ҳамда уларга бевосита бириктирилган маҳаллалардаги фаолияти юзасидан ахборотини эшитиш.

Сектор раҳбари қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлиши мумкин.

Низомдаги 4-бобда секторлар фаолиятини ташкил этиш батафсил баён этилган.

2-савол. Худудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришда секторларнинг асосий вазифалари, функциялари, ваколатлари ва сектор штаби аъзоларининг ҳисобдорлиги ҳамда фаолиятини баҳолаш.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 08 январдаги ПҚ-4102-сон “Худудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторлар фаолиятини янада такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори ижрога қаратилди.

Қарор 3 та иловалардан иборат бўлиб, унинг **1-иловасида** “Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар худудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторлар штаби таркибига киритиладиган идора ва ташкилотларнинг намунавий рўйхати”, **2-иловасида** “Туманлар (шаҳарлар) ва худудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторлар штаби таркибига киритиладиган идора ва ташкилотларнинг намунавий рўйхати” ҳамда **3-иловасида** Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 8 августдаги ПҚ-3182-сон қарори билан тасдиқланган Туманлар (шаҳарлар) ва худудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторларнинг ишларини ташкил этиш тўғрисидаги низомга киритилаётган ўзгартириш ва қўшимчалардан иборат.

Қарорга биноан 2019 йил 1 февралдан қуйидаги тартиб жорий этилди:

юклатилган вазифаларнинг самарали бажарилишини таъминлаш ва секторларнинг фаолиятини мувофиқлаштириб бориш учун секторлар штаби таркибига киритилган идора ва ташкилотларнинг ҳар бир сектор бўйича масъул ходимлари **сектор штаби аъзолари** сектор раҳбари билан келишилган ҳолда бириктирилади ва алмаштирилади;

секторлар штаби фаолиятини тизимли равишда йўлга қўйиш мақсадида **сектор штаби котиби** сифатида алоҳида ходим бириктирилади. Бунда котиб асосий иш жойидан ажралган ҳамда лавозим маоши сақлаб қолинган ҳолда фаолият кўрсатади;

котибга бюджет муассасалари ва ташкилотлари ходимларини моддий рағбатлантириш махсус фондига ажратилган маблағлар ҳисобидан **ҳар ойда қўшимча** равишда лавозим маошининг **50%** миқдорда **устама ҳақ** тўланади

туманлар (шаҳарлар) секторлари раҳбарлари ҳар ҳафтада камида бир маротаба, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар секторлари раҳбарлари эса **ҳар ойда камида икки маротаба** жойларга чиққан ҳолда жисмоний шахслар билан уларнинг ижтимоий масалалари ҳамда юридик шахсларнинг вакиллари билан тегишли фаолият соҳалари кесимида **қабуллар** ўтказади;

Йил якунларига кўра фаолиятида юқори кўрсаткичларга эришган секторларни

рағбатлантириш мақсадида «Энг намунали сектор», «Энг ташаббускор сектор раҳбари», «Энг фаол сектор штаби аъзоси» номинациялари бўйича республика танловини ўтказиш тартибини ишлаб чиқсин ва тасдиқласин.

Бунда шундай тартиб ўрнатилдики, **ҳар йилнинг 15 январига қадар** Вазирлар Маҳкамаси, Бош прокуратура, Ички ишлар вазирлиги ва Давлат солиқ қўмитаси томонидан ҳар бир тизим бўйича:

- ❖ сектор раҳбарлари фаолиятини баҳолаш тизимига мувофиқ, уларнинг ўтган йилда амалга оширган ишлари таҳлил этилиб, умумий йиғилишда муҳокама қилинади;
- ❖ баҳолаш натижасига кўра, энг юқори кўрсаткичга эришган 2 нафар сектор раҳбари автотранспорт воситаси билан тақдирланади, секторлар фаолиятини намунали ташкил этган раҳбарлар ва унинг ишида фаол қатнашган бошқа штаб аъзолари қимматбаҳо совғалар билан мукофотланади;
- ❖ фаолияти самарасиз деб баҳоланган сектор раҳбарларига нисбатан эгаллаб турган лавозимидан озод этишгача бўлган интизомий жазо чоралари қўлланилади.

Қарорнинг 3-иловасидаги ўзгартиришларга кўра Штаб аъзоси зиммасига қуйидаги асосий вазифалар юклатилади:

- секторлар вазифа, функция ва ваколатларини амалга оширишни ташкил этади;
- секторда ўзлари мансуб бўлган идора ва ташкилот фаолияти йўналиши бўйича муаммоларни аниқлаш ва ҳал этиш чораларини кўради;
- бириктирилган маҳаллаларда барча йўналишдаги муаммоларни ҳар чоракда камида бир маротаба уйма-уй юриш, ижтимоий ва бошқа объектларни тўлиқ ўрганиш ва қайд этиш орқали аниқлаш ҳамда ҳал этиш чораларини кўради;
- аниқланган муаммоларни ҳар томонлама чуқур таҳлил қилиш ва умумлаштириш асосида уларни туманлар (шаҳарлар)ни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш, аҳолининг турмуш тарзи ва ижтимоий муҳофазасини яхшилаш бўйича «йўл хариталари»га киритиш юзасидан таклифлар ишлаб чиқади;
- секторда тегишли идора ва ташкилот фаолияти йўналиши бўйича ҳамда ўзига бевосита бириктирилган маҳаллалардаги ижтимоий ва иқтисодий ҳолат бўйича шахсан масъул ҳисобланади.

Идора ва ташкилотларнинг штаб аъзоларини бириктириш ва алмаштириш тўғрисидаги таклифи сектор раҳбари билан келишилади, улар лавозимидан озод этилган, ишдан бўшатиш, бошқа ишга ўтказилган ёхуд соғлиғи ҳолатига кўра сектордаги фаолиятини бажара олмайдиган ҳолатлар бундан мустасно.

Сектор штаби фаолиятини доимий асосда ташкил этиш мақсадида жамоатчилик асосида **сектор штаби котиби** доимий равишда фаолият юритади.

Котиб зиммасига қуйидаги вазифалар юклатилади:

- ① сектор фаолиятига оид маълумотлар, сектор томонидан амалга оширилган ишлар ҳисоботини шакллантириш ва юритиш;
- ② секторда амалга оширилган ишлар ҳамда қабул қилинган фуқаролар ва юридик шахслар вакилларининг мурожаатларини ўз вақтида қайд этиб бориш;
- ③ штаб аъзолари фаолиятини ташкилий жиҳатдан мувофиқлаштириш;
- ④ амалга оширилган ишларни тизимли таҳлил қилиш, йўл қўйилган камчиликлар, бажарилмаган тадбирларнинг сабабларини аниқлаш ҳамда сектор раҳбарига ахборот бериш;
- ⑤ секторнинг «йўл харитаси»га киритиш учун таклифларни умумлаштириш;
- ⑥ республика ягона тизимлаштирилган электрон ахборот тизимига маълумотларни киритиб боради;
- ⑦ тегишлича Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликларининг ахборот-таҳлил гуруҳлари ҳамда туманлар (шаҳарлар) иқтисодиёт ва ҳудудларни комплекс ривожлантириш бўлимларига ҳар ойда камида бир маротаба сектор фаолиятига оид маълумотлар ва ҳисоботларни тақдим этиб боради.
- ⑧ Котиб фаолияти асосий иш жойидан ажралган ҳамда лавозим маоши сақлаб қолинган ҳолда ташкил этилади.
- ⑨ Котиб штабга ҳокимнинг қарори асосида бириктирилади».

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 23 августдаги “Ҳудудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторлар фаолияти самарадорлигини баҳолаш тизимини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 536-сонли қарорига мувофиқ баҳолаш меъзонлари ва индикаторлари аниқ белгилаб берилди ва ўтган чоракда мазкур қарор талабларидан келиб чиққан ҳолда секторларни баҳолаш ишлари амалга оширилди.

Қарорда “Ҳудудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторлар фаолияти самарадорлигини баҳолаш тартиби тўғрисида низоми ҳудудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторлар фаолияти самарадорлигини баҳолаш, «энг намунали сектор» ва «энг ташаббускор сектор»ни аниқлаш тартибини белгилайди.

Ушбу Низомда қуйидаги асосий тушунчалардан фойдаланилди:

индикатор — секторлар фаолияти самарадорлигини аниқлашда баҳоланиши лозим бўлган асосий кўрсаткич;

расмий статистик маълумотлар — баҳолашга ва аниқлашга маълумотларни тақдим этиш учун масъул бўлган ваколатли ташкилотлар томонидан Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат хизматини ривожлантириш агентлигига тақдим этилган ва ушбу ташкилотларнинг раҳбарлари томонидан тасдиқланган статистик ва таҳлилий маълумотлар;

«sektor.reyting.uz» автоматлаштирилган онлайн ахборот тизими (кейинги ўринларда «sektor.reyting.uz» ААТ) — ҳудудларда секторлар фаолияти самарадорлиги кўрсаткичларини ҳисоблаш ва баҳолаш бўйича автоматлаштирилган дастурий таъминот.

Ўтган 2021 йил давомида Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат хизматини ривожлантириш агентлиги томонидан тажриба тариқасида ҳудудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторлар фаолияти самарадорлигини баҳолаш ишлари бир неча муҳим индикаторлар асосида амалга ошириб келинган эди.

Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 23 августдаги “Ҳудудларни комплекс

ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторлар фаолияти самарадорлигини баҳолаш тизимини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 536-сонли қарорига мувофиқ ҳудудлардаги муаммоларнинг ҳал этилиши, аҳоли билан очик, тўғридан-тўғри мулоқотни кучайтириш, ҳудудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторларнинг “Темир дафтар”, “Аёллар дафтари” ва “Ёшлар дафтари” билан ишлаш юзасидан фаолиятини баҳолаш тизими жорий этилган.

Унга қўра, баҳолаш йилда бир маротаба – ҳисобот йилидан кейинги йилнинг 1 февралига қадар **“sektor.reyting.uz”** автоматлаштирилган онлайн ахборот тизими орқали амалга оширилади ва баҳолаш натижасига қўра юқори натижага эришган, самарали иш олиб борган секторлар рағбатлантирилиши белгиланган.

Хусусан, баҳолаш натижасига қўра, туман, шаҳар секторлари ўртасида республика даражасида – **“Энг намунали сектор”** ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳри даражасида – **“Энг ташаббускор сектор”** номинациялари бўйича ғолиблар аниқланади.

Ғолиблар қуйидаги миқдордаги пул маблағлари билан мукофотланади:

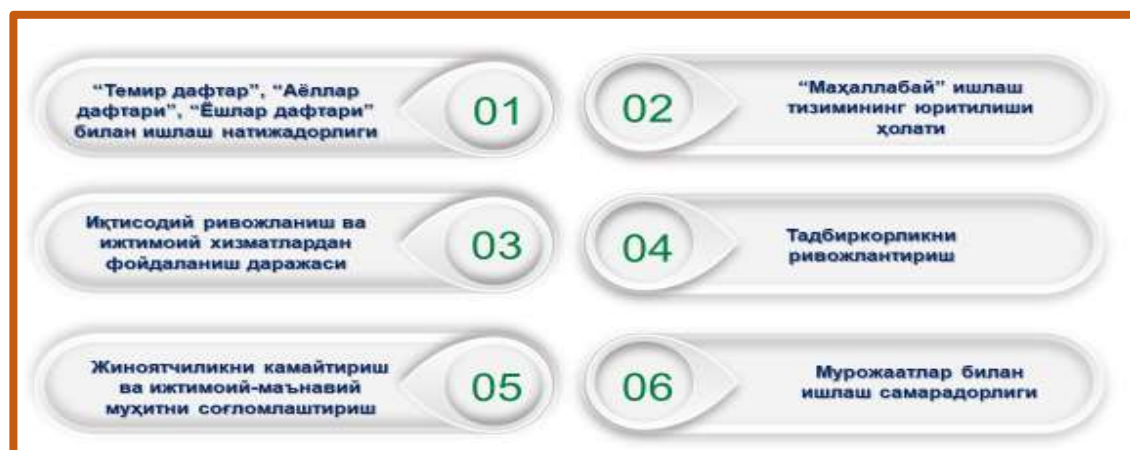

Секторлар фаолиятини баҳолашда асосан 6 та устувор йўналишлар ҳисобга олинади.

Секторлар фаолиятининг самарадорлик кўрсаткичлари тегишли вазирлик ва идоралардан олинган расмий статистик маълумотларга асосан ҳисобланади ва уларга мувофиқ тўплаш мумкин бўлган энг юқори миқдори **100 баллни** ташкил этади.

Низомнинг 2-боби Секторлар фаолияти самарадорлигини баҳолашга оид асосий индикаторлар ҳамда уларни ҳисоблаш ва баҳолаш баён этилган.

Амалиётга жорий қилинган 3 та дафтарга киритилганлар билан ишлаш натижадорлигига асосий эътибор қаратилади ва 15 та индикатор бўйича баҳоланиб борилади. Хусусун:

а. “Темир дафтар” билан ишлаш натижадорлиги – 4 та:

б. “Аёллар дафтари” билан ишлаш натижадорлиги – 6 та:

в. “Ёшлар дафтари” билан ишлаш натижадорлиги – 5 та:

II. “Маҳаллабай” ишлаш тизимининг юртилиши – 2 та индикатор:

- ❖ “Маҳаллалардаги муаммоларнинг ҳал этилиши
- ❖ Маҳалланинг “ўсиш нуқтаси” драйверининг амалга оширилиши бўйича баҳоланади.

III. Иқтисодий ривожланиш ва ижтимоий хизматлардан фойдаланиш даражаси ҳам 2 та индикатор:

- ❶ инвестиция лойиҳаларининг амалга оширилиши
- ❷ мактабгача таълим муассасалари билан қамраб олиш даражаси юзасидан баҳолаб борилади.

IV. Тадбиркорликни ривожлантириш кўрсаткичлари эса 3 та индикатор:

- кичик тадбиркорлик субъектлари сонининг ўсиши
- тадбиркорлик субъектларига кредитлар ажратилиши ҳолати
- тадбиркорлик субъектлари учун ўқув-семинарлар ташкил қилинганлигига қараб баҳо берилади.

V. Жиноятчиликни камайтириш ва ижтимоий-маънавий муҳитни соғломлаштириш ҳам 2 та асосий индикатори:

- ❖ содир этилган жиноятларнинг камайиши
- ❖ оилавий ажримларни қисқартириш бўйича баҳоланиши белгилаб қўйилган.

Ўзбекистон Республикасида 2021-2022 йилларнинг январ-октябрь ойлари ҳолатига оилавий ажрალიшлар ва ажрим ёқасидаги оилаларга оид КЎРСАТКИЧЛАР

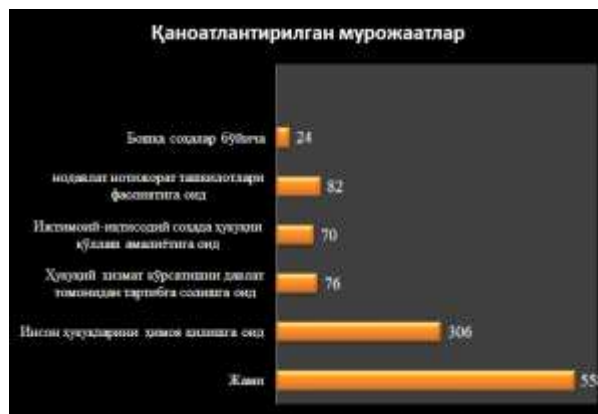
Республикаимиз бўйича жами 9503244 оилалар мавжуд.

- Ажримлар сони-40200 та (ўтган йилга кўра 7492 кўп).
- Шундан:
- ўзаро розилик билан-12624 та
- суд қарори билан-27576 та
- ажралган оилалардаги фарзандлар сони-35568 нафар
- ажримга оид низоли оилалар сони-23310 та

VI. Мурожаатлар билан ишлаш самарадорлиги индикаторида эса 1 та:

- ✎ **Ўзбекистон Республикаси Президентининг Виртуал, Халқ қабулхоналари ва Бош вазир қабулхоналари орқали келиб тушган жами мурожаатлардаги қаноатлантирилган мурожаатлар улуши** ёрдамида баҳоланади.

Низомнинг 3-бобида баҳолаш натижалари бўйича секторларни рағбатлантириш:

1-ўрин учун — базавий ҳисоблаш

микдори (БХМ)нинг 500 баравари микдорида;

2-ўрин учун — БХМнинг 400 баравари микдорида;

3-ўрин учун — БХМнинг 300 баравари микдорида пул маблағи.

Баҳолаш натижалари бўйича Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳри даражасида — **«Энг ташаббускор сектор»** номинациясида ғолиб бўлган секторлар қуйидаги тартибда рағбатлантирилади:

1-ўрин учун — БХМнинг 200 баравари микдорида;

2-ўрин учун — БХМнинг 150 баравари микдорида;

3-ўрин учун — БХМнинг 100 баравари микдорида пул маблағи.

«Энг намунали сектор» ва «Энг ташаббускор сектор» деб топилган ҳудудий секторларнинг фаолият самарадорлигига таъсир этувчи ташкилотлар ходимлари (сектор аъзолари) фақат ўзлари масъул бўлган кўрсаткичлардан келиб чиқиб тақдирланади.

Мазкур қарорнинг 4-бандига мувофиқ, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат хизматини ривожлантириш агентлигига, зарурат бўлганда, Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ва Вазирлар Маҳкамаси билан келишган ҳолда баҳолаш кўрсаткичлари тизими ҳамда уларни ҳисоблаш усулларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ваколати берилган.

Шундан келиб чиққан ҳолда, Давлат хизматини ривожлантириш агентлиги Жиззах вилояти филиали томонидан вилоятдаги 13 та туман ва шаҳардаги жами 52 та секторлар фаолияти 2021 йил якунлари бўйича баҳолаш юзасидан ташкилий ишлар амалга оширилмоқда.

Мамлакатимизда ҳудудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторлар фаолиятини муҳим самарадорлик кўрсаткичлари асосида баҳолашнинг йўлга қўйилганлиги “маҳаллабай” ишлаш тизими натижадорлигини ҳам ошишига ижобий таъсир кўрсатмоқда. Ҳар бир сектор раҳбари ўз ҳудуди миқёсида “маҳаллабай” ишлаш тизими асосида зиммасига юклатилган вазифалар ижросини таъминлаш баробарида жойлардаги турли муаммоларнинг ҳал этилиши, хусусан маҳаллаларни обод қилиш, аҳолининг турмуш фаровонлигини ошириш, жамиятда соғлом муҳит яратилишига ҳар томонлама қўмаклашмоқда.

Секторлар фаолиятини баҳолашда янги – адолатли ва таъсирчан тизим жорий этилганлиги фуқароларнинг ҳаётий муаммо ва эҳтиёжларини ҳал этиш, аҳоли билан очиқ, тўғридан-тўғри мулоқотлар изчиллигини кучайтириш ҳамда секторлар фаолиятини янада такомиллаштиришга хизмат қилади.

Ўз ўрнида қайд этиш жоизки, мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотларнинг шиддатли оқимида мос равишда ушбу баҳолаш тизимини ҳам доимий равишда такомиллаштириш зарурияти юзага келади. Бунда бир томондан инсон кадрини юксалтириш йўлида амалга оширилаётган ислохотларнинг таъсирчан механизмларини амалда қўллаш натижалари, иккинчи томондан аҳолининг ижро органлари раҳбарлари, хусусан сектор раҳбарлари фаолиятидан қониқиши даражаси узвий боғлиқликда ҳисобга олинади.

3-савол. Ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришда секторлар фаолиятини янада такомиллаштиришга доир ташкилий чора-тадбирлари, бу йўналишда ички ишлар органларининг вазифалари, муаммо ва ечимлари.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 23 августдаги “Ҳудудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторлар фаолияти самарадорлигини баҳолаш тизимини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 536-сон Қарори билан ҳудудларда ижтимоий-иқтисодий соҳалардаги муаммоларнинг ҳал этилиши, аҳоли билан очиқ, тўғридан-тўғри мулоқотни кучайтириш, ҳудудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторларнинг “Темир дафтар”, “Аёллар дафтари” ва “Ёшлар дафтари” билан ишлаш юзасидан фаолиятига баҳо бериш ҳамда ўзининг фидокорона меҳнати билан намуна кўрсатган секторларни муносиб рағбатлантириш мақсадида янги тизим жорий этилди.

Мазкур қарорнинг 4-бандида, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат хизматини ривожлантириш агентлигига, зарурат бўлганда, Ўзбекистон

Республикаси Президенти Администрацияси ва Вазирлар Маҳкамаси билан келишган ҳолда баҳолаш кўрсаткичлари тизими ҳамда уларни ҳисоблаш усулларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ваколати берилганлигидан келиб чиққан ҳолда жорий йил 1-ярим йиллик якуни билан секторлар фаолиятини баҳолаш индекаторларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритилмоқда. Республиканинг туманлари (шаҳарлари) ва ҳудудларини комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича сектор тегишли маҳаллий давлат ҳокимияти органининг кўмаклашувчи коллегиял ишчи тузилмаси ҳисобланади.

Ҳудудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш, соҳадаги муаммоларни ҳал қилиш юзасидан йил якунлари бўйича секторлар фаолиятини баҳолаш натижаларига кўра “Энг ташаббускор сектор” номинацияси ғолиблари ҳам аниқланиши, аксинча паст натижа қайд этган сектор раҳбарларига нисбатан қўлланиладиган ҳуқуқий таъсир чоралари кўрилади.

Вилоятларда Маҳаллабай ишлаш ва тадбиркорликни ривожлантириш бошқармаси, Ёшлар ишлари агентлиги вилоят бошқармаси ҳамда Оила ва хотин-қизлар бошқармаси масъул ходимларидан иборат ишчи гуруҳлар ташкил этган ҳолда туман (шаҳар) сектор штабларида яратилган меҳнат шароитлари, маҳаллабай ишлаш механизми асосида амалга оширилаётган ишлар ҳолати бўйича ўрганиш натижалари танқидий ва атрофлича муҳокама қилиниб келинмоқда.

Уйма-уй юришни ҳисобга олиш учун секторлар раҳбарлари томонидан тегишлича Жўқорғи Кенгес раиси, Қорақалпоғистон Республикаси прокурори, Ички ишлар вазири, давлат солиқ бошқармаси бошлиғи, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимлари, прокурорлари, ички ишлар бошқармаси (бош бошқармаси) ва давлат солиқ бошқармалари бошлиқлари томонидан имзоланган ҳамда муҳрланган ип ўтказиб тикилган дафтар юритилади.

Сектор раҳбарининг уйма-уй юриш дафтарига бориб кўрилган уй хўжалигининг эгаси, аниқланган муаммолар ҳамда уларни бартараф этиш бўйича чоралар кўрсатилган ҳолда уйма-уй юриш санаси, вақти ва жойлари тўғрисидаги ва бошқа зарур маълумотлар киритилади.

Дафтарларни марказлашган ҳолда тайёрлаш Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан таъминланади.

Сектор раҳбарлари ва аъзолари “Йўл харитасида” белгиланган тадбирларни самарали амалга оширилиши бўйича шахсан жавобгардирлар.

Сектор раҳбарлари ва сектор штаби аъзоларининг ҳисобдорлиги ва фаолиятини баҳолаш.

Сектор раҳбарлари ҳар чоракда секторнинг фаолияти тўғрисида Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси, халқ депутатлари вилоят, туман (шаҳар) Кенгашлари олдида ҳисобот берадилар.

Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси, халқ депутатлари вилоят, туман (шаҳар) Кенгашлари мажлисларида Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси депутатлари, сенаторлар, фуқаролик жамияти институтлари вакиллари, оммавий ахборот воситалари, шунингдек, тегишли ҳудудга бириктирилган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳамда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг масъул мансабдор шахслари иштирок этишлари мумкин.

Секторнинг фаолияти Ўзбекистон Республикаси Бош вазири ва унинг тегишли ҳудудга бириктирилган ўринбосарлари томонидан мувофиқлаштирилади.

Туманлар (шаҳарлар) ва ҳудудлар секторлари раҳбарлари амалга оширилган ишлар тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президенти ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига тизимли равишда ҳисобот бериб борадилар.

Ўзбекистон Республикаси Президенти девонининг Фуқаролар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари билан ишлашни назорат қилиш ва мувофиқлаштириш хизмати Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ва Ҳисоб палатаси билан биргаликда секторлар раҳбарларининг фаолиятини, улар томонидан зиммаларига юклатилган вазифаларнинг самарали бажарилиши юзасидан доимий мониторингини амалга оширади, қуйидаги асосий мезонлар бўйича уларнинг фаолиятини ҳолисона баҳолайди:

ҳудудлар ижтимоий-иқтисодий ривожланиш ҳолатининг реал ўзгариши;

тасдиқланган “йўл хариталари” ижросининг аҳволи;

Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан қабул қилинган ҳужжатлари, тегишли ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастурлари, шунингдек,

Ўзбекистон Республикаси Президентининг мазкур ҳудудларга ташрифи жараёнидаги топшириқларининг бажарилиши;

уйма-уй юриш, халқ билан мулоқот, аҳоли томонидан кўтарилган муаммоларни ечиш бўйича кўрилатган чораларнинг натижалари самарадорлиги;

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Виртуал ва Халқ қабулхоналарига, энг аввало, такроран келиб тушган жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатларини кўриб чиқиш самарадорлиги;

сектор раҳбарларининг уйма-уй юриш дафтаридagi ёзувларнинг ҳаққонийлиги.

Мониторинг ва баҳолаш натижаларига кўра Ўзбекистон Республикаси Президенти девонининг Фуқаролар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари билан ишлашни назорат қилиш ва мувофиқлаштириш хизмати Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ва Ҳисоб палатаси билан биргаликда ҳар чоракда Ўзбекистон Республикаси Президентига алоҳида ўрнатилган кўрсатилган секторлар раҳбарлари, давлат органлари мансабдор шахслари ва ходимларини рағбатлантириш ёки йўл қўйган жиддий камчиликлари учун уларни лавозимдан озод этишгача бўлган жавобгарликка тортиш бўйича ҳар чоракда таклифлар киритиб борадилар.

Сектор штаби аъзолари ҳар ҳафта сектордаги ҳамда ўзларига бевосита бириктирилган маҳаллалардаги фаолияти юзасидан сектор раҳбарига ахборот берадилар.

2019 йилнинг 1 апрелидан қуйидагиларни қамраб олувчи республика бўйича ягона электрон ахборот тизими жорий этилди:

уйма-уй юриш, ўтказилган суҳбатлар, келиб тушган мурожаатлар натижасида аниқланган муаммолар ва уларнинг ҳал этилганлиги тўғрисидаги маълумотлар;

ижтимоий соҳа ва бошқа объектлардаги мавжуд ҳолатларни ўрганиш натижасида аниқланган муаммо ҳамда уларнинг ҳал этилганлиги тўғрисидаги маълумотлар;

секторлар фаолияти юзасидан электрон статистик ҳисобот шакллари;

Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар, туманлар (шаҳарлар)ни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш, аҳолининг турмуш тарзи ва ижтимоий муҳофазасини яхшилаш бўйича «йўл хариталари» ва уларнинг ижроси тўғрисидаги маълумотлар.

Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар, Тошкент шаҳар ва туманлар (шаҳарлар) секторлар раҳбарлари республика ахборот тизимига маълумотларнинг ўз вақтида ва тўлиқ киритиб борилиши учун шахсан масъул этиб белгиланди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси, Бош прокуратура, Ички ишлар вазирлиги, Давлат солиқ қўмитаси раҳбар кадрлар захирасига олинган ходимлар учун малака ошириш курсларининг таълим дастурларига ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришга оид ўқув соатлари ажратилишини таъминлаши;

Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши Раиси, вилоятлар, Тошкент шаҳар, туманлар (шаҳарлар) ҳокимлари икки ҳафта муддатда секторлар штаби таркибини Ҳудудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторлар штабига киритиладиган идора ва

Сектор фаолиятини ташкил этиш ва амалга оширишда ички ишлар органлари қандай вазифаларини амалга ошириши лозим:

Аввалом бор, 2016 йил 16 сентябрда Ўзбекистон Республикасининг “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги қонунида Ички ишлар органларининг асосий вазифалари фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини, жисмоний ва юридик шахсларнинг мулкани, конституциявий тузумни ҳимоя қилишдан, қонун устуворлигини, шахс, жамият ва давлатнинг хавфсизлигини, шунингдек ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактикасини таъминлаш деб белгиланган.

Шунга асосан, секторлар фаолиятида аниқланган муаммоларни бартараф этиш ҳамда сектор фаолиятини мувофиқлаштиришда ички ишлар органлари сектор раҳбарларига ваколатлари доирасида ёрдам беради.

Жумладан:

жамоат тартибини сақлаш, фуқаролар хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарлик ва жиноятчиликнинг олдини олишга доир профилактика тадбирларда ҳамда ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикасида иштирок этади;

қонун ва қонун ости ҳужжатлари асосида фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, қонуний манфаатларини ҳимоя қилади;

махалла аҳолиси, меҳнат жамоалари (корхона, муассаса, ташкилотлар ходимлари), вояга етмаганлар жамоаси (мактаб, коллеж ва академик лицейлар), ёшлар жамоаси ва бошқалар билан доимий равишда маънавий-маърифий ҳамда бошқа оммавий тадбирларни ўтказиб боради;

ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиш сабаблари ва унга имкон берган шароитларни аниқлаш ва бартараф этиш чоралари кўради;

ҳудуддаги ёки маълум бир гуруҳлар ўртасидаги муаммолар, низолар ва ҳуқуқбузарликларнинг умумий кўринишини таҳлил этиш ҳамда бу борада тегишли чора-тадбирларни белгилайди;

ҳудудда тарғибот-ташвиқот ишларини олиб бориб, фуқароларнинг маънавий-ҳуқуқий тарбиясини шакллантиради, уларни қонун ва қонун ости ҳужжатларига риоя қилиш борасидаги тушунчаларини оширади ҳамда уларнинг фаоллигини оширади;

ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикасини оммавий ахборот воситаларида чиқишлар қилиш, жойларда маърузалар ўқиш, давра суҳбати, учрашувлар ташкил этиш, аҳоли гавжум жойларда ҳуқуқбузарликлар профилактикасига доир плакатлар, эълонлар жойлаштириш, видео роликлар намойиш қилади;

аҳоли гавжум жойларда ҳамда пиёдаларнинг фаол ҳаракатланиш йўналишларида патруллик йўналишларини ташкил этиш, маъмурий ҳудудни профилактик кўздан кечириш каби профилактик чора-тадбирларни амалга ошириш орқали ташкил этилишини таъминлайди;

ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикасини амалга оширишда Ўзбекистон Республикасининг қабул қилинган янги қонунлари, Президент фармонлари, Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари мазмун-моҳиятини аҳолига етказиш чора-тадбирларини амалга ошириш ва бу жараёнга ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари, маънавий-ҳуқуқий тарғибот марказлари, таълим муассасаларининг вакиллари, шунингдек олимларни, шоирларни ва депутатларни жалб этилишини таъминлайди;

маъмурий ҳудудда ғайриижтимоий хулқ-атворнинг шаклланишига ёки алоҳида турдаги ҳуқуқбузарликларнинг содир этилишини тақозо этаётган сабабларни ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаганда уларни бартараф этиш юзасидан корхона, муассаса, ташкилот ҳамда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда тақдимнома киритилишини таъминлайди;

носоғлом диний ғоялар таъсирига тушиб қолган оилалар билан, жумладан экстремистик ташкилотлар фаолиятида қатнашгани ва жиноят қилгани учун жазо муддатини ўтаб қайтган шахслар оилалари билан алоҳида ишлайди, уларнинг ҳаётда ўз ўринларини топишларида кўмаклашади, шунингдек маҳаллаларнинг маънавий муҳитига салбий таъсир кўрсатиши мумкин бўлган иллатлар – турли жиноятлар, ўз жонига қасд қилиш, фоҳишабозлик, гиёҳвандлик каби муаммолар юзага келишининг олдини олади, уларни бартараф этиш борасида мақсадли тадбирларни ишлаб чиқади ва ҳаётга татбиқ этади.

Ички ишлар органлари масъул бўлган учинчи сектор вакиллари жорий йилнинг февраль ойининг биринчи ҳафтасида 12 минг 466 хонадонга кириб борди.

Уйма-уй юриш асносида 13 минг 716 муаммо аниқланиб, улардан 1,5 мингга яқини жойида ҳал этилган, қолганларини ҳал этиш бўйича зарур чора-тадбирлар белгиланган.

Ҳозирги вақтда аҳолини қийнаётган энг долзарб муаммолар бу ишсизлик, эҳтиёжманд қатлам (кам таъминланган оилалар, ногиронлар, якка-ёлғиз яшаётганлар), уй-жой муаммолари, коммунал соҳадаги муаммолар, соғлиқни сақлаш соҳаси, йўл инфратузилмаси ва бошқалар.

Кўрсатиб ўтилган камчиликлар ўз вақтида ечим топиши учун сектор раҳбарлари қарорда кўрсати ўтилганидек уйма-уй юришлари, муаммоларни аниқлашлари ва “Йўл хариталари”га киритиб, муддатлари белгилашлари, ижрочи масъулларни белгилашлари, ижросини назорат қилишлари лозим бўлади.

Мустақил таълим учун топшириқ:

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 23 августдаги ВМҚ-536-сонли қарорини ўзлаштириш.

2. Ўзбекистон Республикасининг Президентининг 2019 йилдаги 8 январдаги ПК-4102-сонли қарорини ўзлаштириш.

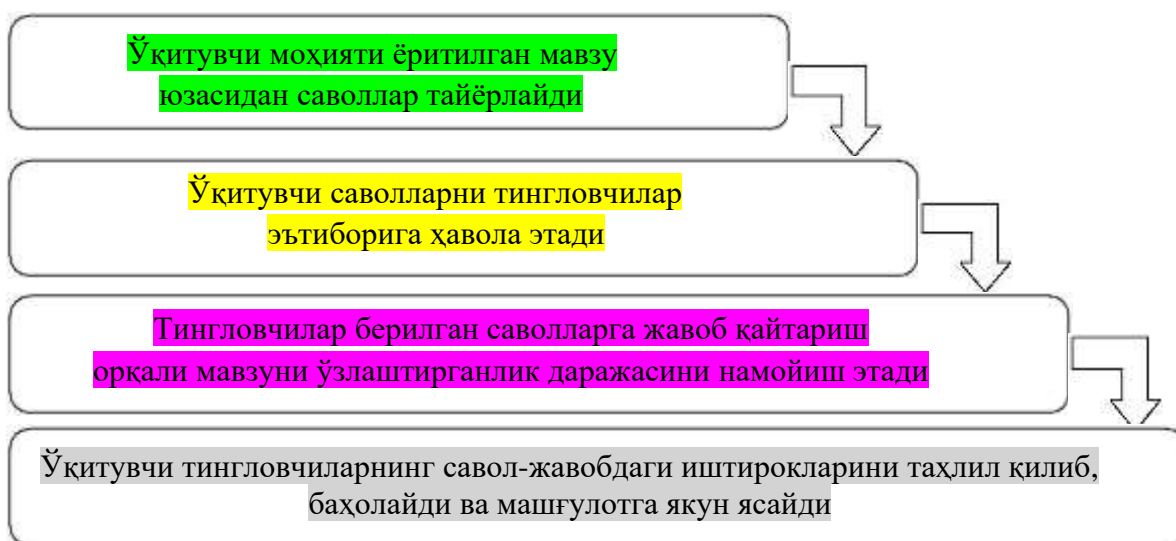
СЕМИНАР МАШҒУЛОТИ (2 соат)

2.5.Мавзу: Худудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторлар фаолиятини янада такомиллаштириш тизими.

Ушбу ўқув машғулооти “*Савол-жавоб*” интерфаол методидан фойдаланиш орқали ўтказилади.

«Савол-жавоб» методи мавзунинг тингловчилар томонидан ўзлаштирилиш даражасини аниқлашга ёрдам беради. Уни қўллашнинг самарадорлиги савол-жавобларнинг аниқ, қисқа ва тушунарли тарзда ифода этилиши, айнан мавзуга доир бўлишига боғлиқ.

Таълим жараёнида методни қўллаш куйидаги тартибда амалга оширилади:

Ўқув машғулотнинг саволлари:

1-Савол: Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан қабул қилинган қайси фармон ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторлар ишини ташкил этиш учун асос бўлди?

Жавоб: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон фармони асос бўлган.

2-Савол: Ўзбекистон Республикаси Президентининг қайси қарори асосида туманлар (шаҳарлар) ва худудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторларнинг ишларини ташкил этиш тўғрисидаги низоми тасдиқланди?

Жавоб: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 8 августдаги “Худудларнинг жадал ижтимоий-иқтисодий ривожланишини таъминлашга доир устувор чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3182-сон қарори билан низом тасдиқланган.

3-Савол: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 8 августдаги ПҚ-3182-сон қарори билан қандай вазифалар секторлар раҳбарларига белгиланди?

Жавоб: Мазкур қарор билан куйидагилар секторлар раҳбарларининг асосий вазифалари этиб белгиланди:

биринчидан, уй-жой коммунал ва йўл хўжалиги, энергия, сув ва иссиқлик таъминоти, транспорт қатнови, архитектура, арзон уй-жойлар қуриш, худудларни ободонлаштириш ва кўкаламзорлаштириш, намунавий маҳалла ва хусусий уй-жой мулкдорлари ширкатларини шакллантириш соҳасидаги муаммоларни аниқлаш ҳамда ҳал этиш бўйича аниқ мақсадга қаратилган тадбирларни ўтказиш;

иккинчидан, ижтимоий муҳофазанинг манзиллилиги, истеъмол бозорида нархларнинг барқарорлиги, ижтимоий соҳа объектлари, энг аввало, соғлиқни сақлаш,

таълим ва бошқа муассасаларнинг самарали фаолият кўрсатишини таъминлаш бўйича таъсирчан чора-тадбирларни амалга ошириш;

учинчидан, ҳудудларни жадал иқтисодий ривожлантириш, шу жумладан, уларнинг табиий, иқтисодий ва инсон салоҳиятидан самарали фойдаланиш, қурилиши тугалланмаган объектлардан, фойдаланилмаётган ишлаб чиқариш ва ер майдонларидан оқилона фойдаланиш, маҳаллий бюджетларнинг даромад қисми ва ҳудуднинг экспорт имкониятларини кенгайтириш, жойларда замонавий бозор инфратузилмасини ташкил этиш, хизмат кўрсатиш, туризм соҳаларини ривожлантириш, тадбиркорлик субъектларига амалий ёрдам кўрсатиш ҳамда янги иш ўринларини яратиш бўйича комплекс чора-тадбирларни амалга ошириш;

тўртинчидан, деҳқон хўжаликлари, томорқа учун ажратилган ерлардан мақсадли фойдаланиш, мева-сабзавотчилик, чорвачилик, паррандачилик, балиқчилик, асаларичилик ва бошқа фаолият турларини ривожлантириш, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини ташкил этишда фермер хўжаликларига қўмаклашиш бўйича чоралар кўриш;

бешинчидан, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари билан ўзаро ҳамкорликда ҳуқуқбузарликларни, айниқса вояга етмаганлар ва ёшлар ўртасида профилактика қилиш ҳамда уларни барвақт олдини олиш бўйича таъсирчан ишларни ташкил этиш, ҳудудларнинг криминоген вазиятидан келиб чиқиб, жиноят содир этилмаган маҳаллаларнинг ижобий тажрибасини оммалаштириш.

4-Савол: Ўзбекистон Республикасининг Президентининг 2019 йилдаги 8 январдаги ПК-4102-сонли қарорида қандай камчиликлар сектор фаолиятида аниқланганлиги кўрсатилган?

Жавоб: Аниқланган камчиликлар жумласига қуйидагилар киради:

биринчидан, секторлар фаолиятида аниқланган муаммоларни бартараф этиш ҳамда сектор аъзолари фаолиятини мувофиқлаштиришда сектор раҳбарларининг зарур ташкилий ва молиявий ваколатларга эга эмаслиги секторларнинг тўлиқ фаолият юритишида ҳамда муаммоларни ўз вақтида ҳал этишда қийинчиликлар туғдирмоқда;

иккинчидан, республика миқёсида секторлар ишини мувофиқлаштирувчи ва назорат қилувчи ягона тизимнинг мавжуд эмаслиги секторлар фаолияти бошқарувида тарқоқликни юзага келтирмоқда ҳамда ҳудудларда секторлар фаолиятига оид қонун ҳужжатлари нормаларининг турлича талқин қилинишига олиб келмоқда;

учинчидан, секторларда ўрганишлар натижалари умумлаштирилмаётганлиги, статистик ҳисоботларни юритиш амалиёти ўз ҳолига ташлаб қўйилганлиги, соҳага замонавий ахборот-коммуникация технологияларининг жорий этилмаганлиги амалга оширилган ишларни аниқ сарҳисоб қилишга ва муаммоларни тизимлаштиришга имконият бермаяпти;

тўртинчидан, секторлар раҳбарлари фаолиятини баҳолаш тартибининг мураккаблиги, тизимли равишда улар малакасини ошириш механизмининг жорий этилмаганлиги, сектор аъзоларини моддий ва маънавий рағбатлантиришнинг йўлга қўйилмаганлиги улар зиммасига юклатилган вазифаларнинг ўз вақтида ва сифатли бажарилишига салбий таъсир кўрсатмоқда.

5-Савол: Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 23 августдаги ВМҚ-536-сонли қарори билан ҳудудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторлар фаолиятига таллуқли қандай номдаги ҳужжат тасдиқланди?

Жавоб: Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 23 августдаги ВМҚ-536-сонли қарори билан “Ҳудудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторлар фаолияти самарадорлигини баҳолаш тартиби тўғрисида”ги **Низом тасдиқланди.**

6-Савол: Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 23 августдаги ВМҚ-536-сонли қарори билан ҳудудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторлар фаолиятига тегишли бўлган қандай номдаги тадбир ўтказилиши белгиланди. Мазкур тадбир сектор раҳбарларини рағбатлантиришга қаратилган?

Жавоб: «Энг намунали сектор» ва «Энг ташаббускор сектор» номинациялари бўйича тадбирлар ўтказилиши белгиланди.

7-Савол: Қайси идоравий ҳужжат ички ишлар органлари раҳбарларига бириктирилган секторлар фаолиятини такомиллаштириш бўйича мувофиқлаштирувчи гуруҳнинг хизмат вазифаларини тасдиқлади?

Жавоб: Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 2019 йил 22 январдаги буйруғи “Худудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича Ички ишлар органларига бириктирилган секторлар фаолиятини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 19-сонли буйруғи билан уларнинг вазифалари тасдиқланди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан қабул қилинган қайси ҳужжатлар худудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторлар фаолиятини такомиллаштиришга, ўзаро ҳамкорликда ишлашга ва қўшимча вазифаларни юклашга асос бўлган? Мазкур кўрсатилган жадвалдан аниқлаб беринг:

Ҳужжат номлари	Тўғри жавобни ёзинг
1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги ПФ-6196-сон Фармони; 2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрдаги ПФ-27-сонли Фармони; 3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 8 августдаги ПК-3182-сон қарори; 4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йилдаги 8 январдаги ПК-4102-сонли қарори; 5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 19 февраль ПК-4197-сон қарори; 6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 23 августдаги ВМҚ-536-сон қарори; 7. Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 2019 йил 22 январдаги буйруғи 19-сонли буйруғи.	

Жавоб: Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги ПФ-6196-сон Фармони, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрдаги ПФ-27-сонли Фармони, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 19 февраль ПК-4197-сон қарори.

8-Савол: Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 2017 йил 22 январдаги 19-сонли буйруғи асосида ички ишлар органлари раҳбарларига бириктирилган секторлар фаолиятини ташкил этиш вазифалари белгиланганлигини айтинг?

Жавоб: қуйидаги вазифалар белгиланган:

- қонунлар, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармон, қарор, фармойишлари ва топшириқлари, Вазирлар Маҳкамасининг қарорларининг ҳамда худудларни жадал ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришга қаратилган давлат дастурларини ижросини таъминлашга қаратилган тадбирларни белгилаш;

- жойларда ички ишлар органлари раҳбарларига бириктирилган секторлар фаолиятини мувофиқлаштириш ва самарадорлигини янада ошириш мақсадида секторларнинг “туман (шаҳар) - вилоят - республика” тамойили асосида уларга амалий ва услубий ёрдам кўрсатиш ҳамда фаолиятини назорат қилиш бўйича ички ишлар органларида вертикал бошқарув тизимини жорий этиш;

- ҳар чоракда камида бир маротаба ИИВнинг Ҳайъат йиғилишида ички ишлар органлари раҳбарларига бириктирилган секторлар фаолияти тўғрисидаги ахборотларни таҳлил этиш, секторларда амалга оширилаётган ташкилий-амалий чора-тадбирлар самарадорлигини баҳолаш, ушбу соҳадаги ишларни яхшилаш ҳамда секторларнинг самарали фаолият кўрсатишига тўсқинлик қилаётган бюрократик тўсиқ ва ғовларни бартараф этиш юзасидан таҳлилий маълумотлар тайёрлаш;

- худудларнинг ижтимоий-иқтисодий ҳолатини ўрганиш натижалари бўйича республика даражасида ечиладиган муаммоларни ҳал этишга доир чора-тадбирларнинг ишлаб чиқилиши ҳамда амалга оширилишини ташкил этиш;

- секторлар раҳбарларининг фаолиятини худудларнинг ривожланиш аҳволидаги реал ўзгаришлардан ва бошқа мезонлардан келиб чиқиб ҳолисона баҳолаш;

- ҳар бир ҳудудда аниқланган муаммоларни ҳал этиш бўйича ҳудудий ва республика “йўл хариталари” ишлаб чиқирилиши ҳамда амалга оширилишини ташкил этиш, уларда назарда тутилган тадбирлар самарадорлигини ошириш бўйича қўшимча чоралар белгилаш;

- ҳудудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича манзилли топшириқлар белгилаш ҳамда уларнинг ижроси устидан тизимли назоратни амалга ошириш;

- Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигига ҳар чоракда амалга оширилган ишлар юзасидан ахборот ва алоҳида ўрнатилган кўрсаткичлар раҳбарлари, давлат органларининг мансабдор шахслари ва ходимларини рағбатлантириш ёки йўл қўйилган жиддий камчиликлар учун уларни жавобгарликка тортиш бўйича таклифлар киритиш;

- ҳар чорак якунлари бўйича ҳудудларда ҳал этилмаган муаммо ва таклифларни умумлаштириш, таҳлил қилиш ҳамда молиялаштириш манбаларини аниқ кўрсатган ҳолда давлат, ҳудудий, шу жумладан инвестиция дастурларига киритиш тўғрисида асосланган таклифларни Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасига киритиш учун Ички ишлар вазирлигига тақдим этиш.

9-Савол: ПҚ-3218-сонли қарори билан тасдиқланган низом асосида секторлар ҳудудидаги барча маҳаллалар криминал вазиятини барқарорлаштириш, унга қарши курашиш ва тоифаларга бўлиш борасида қандай тартиблар ўрнатилган?

Жавоб: Секторлар ҳудудидаги барча маҳаллалар криминал вазиятдан келиб чиқиб, ҳар йили январь ойида «яшил», «сарик» ва «қизил» тоифаларга ажратилади. Бунда:

➤ «яшил» тоифадаги маҳалла — ҳудудида жиноят содир этилмаган маҳалла;

➤ «сарик» тоифадаги маҳалла — ҳисобот даврида ҳудудида содир этилган жиноятларнинг ҳар минг аҳоли сонига нисбатан салмоғи туман (шаҳар) кўрсаткичи билан баробар ёки ундан паст бўлган маҳалла;

➤ «қизил» тоифадаги маҳалла — ҳудудида, шу жумладан алоҳида тоифадаги шахслар, яъни вояга етмаганлар, аёллар, ишсизлар, илгари судланганлар, маст ҳолатдаги, профилактик ҳисобда ёки маъмурий назорат остида турувчи шахслар томонидан содир этилган жиноятларнинг ҳар минг аҳоли сонига нисбатан салмоғи туман (шаҳар) кўрсаткичига нисбатан юқори бўлган маҳалла ҳисобланади.

Ички ишлар вазирлиги томонидан ҳар ой якуни бўйича жиноятлар статистикаси маҳаллабай таҳлил қилиниб, олдини олиш мумкин бўлган жиноятлар маҳаллалар кесимида ҳисоблаб чиқилади ҳамда туман (шаҳар) бўйича мазкур тоифа жиноятларнинг умумий салмоғи ҳар ўн минг аҳолига нисбатан шакллантирилади.

Секторлар ҳудудидаги маҳаллаларда олдини олиш мумкин бўлган жиноятлар Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 97, 98, 99, 103, 104, 105, 106, 109, 110, 112, 115, 118, 119, 122, 123, 125, 126, 128, 129, 132, 134, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 141¹, 142, 164, 165, 166, 169, 170, 173, 215, 217, 219, 225, 229, 244, 245, 249, 263, 263¹, 267, 269 ва 277-моддаларида назарда тутилган жиноятлар ҳисобланади.

Секторлар ҳудудидаги маҳаллаларда олдини олиш мумкин бўлган жиноятлар статистикаси ички ишлар органлари томонидан ҳар ой якуни бўйича «**Электрон жиноий-ҳуқуқий статистика**» ягона ахборот тизими орқали маҳаллалар кесимида таҳлил қилинади ҳамда тегишли идораларга тақдим этилади.

Ички ишлар органлари томонидан секторлар раҳбарлигига бириктирилган ҳудудлардаги «қизил», «сарик» ва «яшил» тоифадаги маҳаллалар тўғрисидаги асосланган таҳлилий маълумотлар ҳар чорак якуни бўйича сектор раҳбарлигига киритиб борилади.

Сектор раҳбарлари «яшил» тоифадаги маҳаллаларда секторлар штаби таркибига киритилган идора ва ташкилотлар томонидан амалга оширилган ишларни бевосита ўрганиб чиқади ҳамда ушбу тоифадаги маҳаллаларнинг ижобий иш услублари, амалга оширилган тадбирларини секторнинг «сарик» ва «қизил» тоифадаги маҳаллаларида оммалаштириш чораларини кўради.

Сектор раҳбарлари томонидан «яшил» тоифадаги маҳаллаларнинг ижобий тажрибаларни бошқа тоифадаги маҳаллаларга оммалаштиришда қуйидагилар самарали ташкил этилганлигига **эътибор қаратилади:**

- «Темир дафтар», «Аёллар дафтари» ҳамда «Ёшлар дафтари»га киритилган шахслар билан олиб борилаётган тадбирлар;

- аҳолининг бандлигини таъминлаш борасида олиб борилаётган тадбирлар;

- ички ишлар органлари профилактик ҳисобида турган ёхуд соғлиқни сақлаш муассасалари ҳисобига олинган шахслар билан олиб борилаётган тадбирлар;
- фуқароларнинг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини оширишга қаратилган тадбирлар.

10-Савол: Секторларнинг фаолиятини ташкил этишда нималага эътибор бериш орқали уларнинг фаолияти баҳоланади?

Жавоб: Секторларнинг фаолияти «**маҳалла — туман (шаҳар) — вилоят — республика**» **принципи** асосида ташкил этилади ва қуйидагиларни назарда тутати:

➤ уйма-уй юриш ва аҳоли билан учрашувлар асосида энг куйи бўғинда – маҳаллада долзарб муаммоларни аниқлаш, уларни бевосита жойида бартараф этиш юзасидан аниқ чоралар кўриш, туман (шаҳар)ни ривожлантириш бўйича дастурларга киритиш учун таклифлар тайёрлаш ва киритиш;

➤ маҳаллаларда аниқланган муаммоларни ҳар томонлама чуқур таҳлил қилиш ва умумлаштириш асосида туманлар (шаҳарлар)ни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича «йўл хариталари»ни ишлаб чиқиш, тасдиқлаш ҳамда амалга ошириш, туманлар (шаҳарлар) халқ депутатлари Кенгашлари сессияларида ҳисобот бериш тизимини жорий этиш, қабул қилинган қарорлар ижросини назорат қилиш, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳрини ривожлантириш бўйича дастурларга киритиш, шунингдек, мансабдор шахсларни жавобгарликка тортиш учун таклифлар тайёрлаш ва киритиш;

➤ туманлар (шаҳарлар)да аниқланган муаммоларни ҳар томонлама чуқур таҳлил қилиш ва умумлаштириш асосида Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳрини ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича «йўл хариталари»ни ишлаб чиқиш, тасдиқлаш ҳамда амалга ошириш, Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар халқ депутатлари Кенгашлари сессияларида ҳисобот бериш тизимини жорий этиш, қабул қилинган қарорлар ижросини назорат қилиш, давлат, ҳудудий, шу жумладан, Ўзбекистон Республикасининг ривожланиш давлат дастурларига таклифлар тайёрлаш ва киритиш, шунингдек, мансабдор шахсларни жавобгарликка тортиш учун таклифлар тайёрлаш ва киритиш;

➤ ҳудудлар «йўл хариталари» амалга оширилишининг самарадорлиги юзасидан Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан ҳар томонлама танқидий таҳлил ва умумлаштириш ўтказиш, шунингдек, давлат, ҳудудий, шу жумладан, Ўзбекистон Республикасининг ривожланиш давлат дастурларини ишлаб чиқиш, тасдиқлаш ҳамда амалга ошириш, Ўзбекистон Республикаси Президенти олдида ҳар чораклик ҳисобот бериш тизимини жорий этиш, қабул қилинган қарорлар ижросини назорат қилиш, жойлардаги тизимли камчиликларни бартараф этиш бўйича Ҳукумат қарорлари лойиҳаларини ишлаб чиқишни ташкил этиш, мансабдор шахсларни жавобгарликка тортиш тўғрисида таклифлар киритиш.

11-Савол: Секторлар фаолиятини ташкил этишда тузуладиган “Йўл харитаси” ҳужжатида қайси йўналишлар доирасида чора-тадбирларни режалаштириши белгиланган?

Жавоб: Туманлар (шаҳар) ва ҳудудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш, аҳолининг турмуш тарзи ва ижтимоий муҳофазасини яхшилаш, тадбиркорликни ривожлантириш ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича ишларни ташкил этиш мақсадида, секторлар раҳбарлари томонидан тасдиқланадиган йиллик «**Йўл хариталари**» ишлаб чиқади. «Йўл хариталари»ни тузишда қуйидаги йўналишлар ижрога қаратилиши лозим:

1. Аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш, шу жумладан, ногирон ва муҳтож оилаларга манзилли ёрдам кўрсатиш;
2. Тадбиркорликни ривожлантириш, инвестициялар жалб этиш;
3. Томорқа участкаларидан самарали фойдаланиш;
4. Мева-сабзавотчилик, чорвачилик, паррандачилик, балиқчилик, асаларичилик, ва бошқа қишлоқ хўжалиги фаолияти турларини ривожлантириш;
5. Аҳолининг уй-жой ва коммунал шароитларини яхшилаш, ҳудудларни ободонлаштириш;
6. Ҳуқуқбузарликларни, шу жумладан, вояга етмаганлар ва ёшлар ўртасида барвақт олдини олиш ва профилактикаси бўйича чоралар назарда тутилади.

12-Савол: Сектор фаолиятини ташкил этиш борасида штаб аъзоларига қандай вазифалар белгиланган:

Жавоб: Штаб аъзоси зиммасига қуйидаги **асосий вазифалар** юклатилди:

- секторлар вазифа, функция ва ваколатларини амалга оширишни ташкил этади;
- секторда ўзлари мансуб бўлган идора ва ташкилот фаолияти йўналиши бўйича муаммоларни аниқлаш ва ҳал этиш чораларини кўради;
- бириктирилган маҳаллаларда барча йўналишдаги муаммоларни ҳар чоракда камида бир маротаба уйма-уй юриш, ижтимоий ва бошқа объектларни тўлиқ ўрганиш ва қайд этиш орқали аниқлаш ҳамда ҳал этиш чораларини кўради;
- аниқланган муаммоларни ҳар томонлама чуқур таҳлил қилиш ва умумлаштириш асосида уларни туманлар (шаҳарлар)ни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш, аҳолининг турмуш тарзи ва ижтимоий муҳофазасини яхшилаш бўйича «йўл хариталари»га киритиш юзасидан таклифлар ишлаб чиқади;
- секторда тегишли идора ва ташкилот фаолияти йўналиши бўйича ҳамда ўзига бевосита бириктирилган маҳаллардаги ижтимоий ва иқтисодий ҳолат бўйича шахсан масъул ҳисобланади.

13-Савол: Сектор фаолиятини мувофиқлаштирувчи котибнинг вазифасига нималар юклатилган?

Жавоб: Сектор котибининг зиммасига қуйидаги вазифалар юклатилди:

- сектор фаолиятига оид маълумотлар, сектор томонидан амалга оширилган ишлар ҳисоботини шакллантириш ва юритиш;
- секторда амалга оширилган ишлар ҳамда қабул қилинган фуқаролар ва юридик шахслар вакилларининг мурожаатларини ўз вақтида қайд этиб бориш;
- штаб аъзолари фаолиятини ташкилий жиҳатдан мувофиқлаштириш;
- амалга оширилган ишларни тизимли таҳлил қилиш, йўл қўйилган камчиликлар, бажарилмаган тадбирларнинг сабабларини аниқлаш ҳамда сектор раҳбарига ахборот бериш;
- секторнинг «йўл харитаси»га киритиш учун таклифларни умумлаштириш;
- республика ягона тизимлаштирилган электрон ахборот тизимига маълумотларни киритиб боради;
- тегишлича Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликларининг ахборот-таҳлил гуруҳлари ҳамда туманлар (шаҳарлар) иқтисодиёт ва ҳудудларни комплекс ривожлантириш бўлимларига ҳар ойда камида бир маротаба сектор фаолиятига оид маълумотлар ва ҳисоботларни тақдим этиб боради.

Назорат учун саволлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 8 августдаги “Ҳудудларнинг жадал ижтимоий-иқтисодий ривожланишини таъминлашга доир устувор чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3182-сон қарори мазмун-моҳияти.
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 23 августдаги “Ҳудудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторлар фаолияти самарадорлигини баҳолаш тизимини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ВМҚ-536-сон қарори мазмун-моҳияти.

**3.1.Мавзу: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING ИЧКИ ИШЛАР
ОРГАНЛАРИНИНГ ФАОЛИЯТИНИ ТАРТИБГА СОЛУВЧИ ВА ВАЗИФАСИНИ
БЕЛГИЛОВЧИ ҚОНУННИНГ АҲАМИЯТИ**

Маъруза режаси:

1-ўқув саволи: Ички ишлар органларининг асосий вазифалари, фаолиятининг асосий йўналишлари ва принциплари.

2-ўқув саволи: Ички ишлар органларининг мажбуриятлари ва ҳуқуқлари.

3-ўқув саволи: Ички ишлар органлари ходимлари томонидан жисмоний куч ишлатиш, махсус воситаларни ва ўқотар қуролни қўллаш тартиби

4-ўқув савол: Ички ишлар органларида хизматни ўташ тартиби ва шартлари. Ички ишлар органлари ходимларини ҳуқуқий ва ижтимоий ҳимоя қилиш.

1-ўқув саволи: Ички ишлар органларининг асосий вазифалари, фаолиятининг асосий йўналишлари ва принциплари.

Ўзбекистонда олий қадрият деб тан олинган инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, қадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлари таъминланишини янада мустаҳкам қафолатлаш мақсадида суд-ҳуқуқ, хусусан ички ишлар органлари тизимидаги амалга оширилаётган ислохатларнинг мантиқий давоми сифатида **2016 йил 16 сентябрда Ўзбекистон Республикасининг “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги ЎРҚ-407-сон қонуни** қабул қилинди.

Қонун 8 та боб 49 та моддадан иборат. Қонуннинг умумий қоидалар деб номланган **1-бобидан 12-бобига қадар** қонуннинг мақсади, ички ишлар органларининг асосий вазифалари, ички ишлар органлари тўғрисидаги қонунчилик, фаолиятининг асосий йўналишлари, асосий принциплари, шунингдек ички ишлар органи ходими қонуний талаблари бажарилишининг мажбурийлиги, ички ишлар органларининг бошқа органлар ва ташкилотлар билан ҳамкорлиги ҳамда фан ютуқларидан, замонавий технологиялардан ва ахборот тизимларидан фойдаланишни белгиловчи нормалар киритилган.

Қонуннинг мақсади Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органларининг (бундан буён матнда ички ишлар органлари деб юритилади) фаолиятини тартибга солишдан иборат.

Ички ишлар органларининг асосий вазифалари фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини, жисмоний ва юридик шахсларнинг мулкани, конституциявий тузумни ҳимоя қилишдан, қонун устуворлигини, шахс, жамият ва давлатнинг хавфсизлигини, шунингдек ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактикасини таъминлаш деб белгиланган.

Мазкур қонунга асосан **Ички ишлар органлари тўғрисидаги қонунчилик** ушбу Қонун ва бошқа қонунчилик ҳужжатларидан иборатдир.

Қонунда ички ишлар органлари ўз ваколатлари доирасида фаолиятини қуйидаги асосий йўналишлар бўйича амалга оширади:

 фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш;

 жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш;

 тезкор-қидирув фаолиятини амалга ошириш, жиноят ишлари бўйича суриштирув ҳамда дастлабки терговни ўтказиш;

✍️ жиноятчилик ва терроризмга қарши курашиш, шу жумладан террорчилик ҳаракатларига чек қўйишда ҳамда гаровга олинганларни озод қилишда иштирок этиш йўли билан курашиш, шунингдек одам савдосига қарши курашиш;

✍️ ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, уларнинг сабабларини ва содир этилишига имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш ҳамда бартараф этиш, ҳуқуқбузарликларни содир этишга мойил шахсларни аниқлаш;

✍️ эҳтиёт чораларини, жиноий жазони ва жиноий-ҳуқуқий таъсир кўрсатишнинг бошқа чораларини ижро этиш, шунингдек шахсларни қидириш;

✍️ маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни юритиш, маъмурий жазоларни қўллаш тўғрисидаги қарорларни ижро этиш;

✍️ йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш;

✍️ паспорт тизими талабларининг бажарилишини таъминлаш, Ўзбекистон Республикасидан чиқиш ва унга кириш учун зарур бўлган ҳужжатларни, доимий ва вақтинча яшаш учун руҳсатномаларни беришга ҳамда расмийлаштиришга доир ишларни, паспорт тизимига ва Ўзбекистон Республикаси ҳудудида бўлиш қоидаларига риоя этилиши устидан назорат қилишни амалга ошириш;

✍️ фуқаровий ва хизмат курулларининг ҳамда улар ўқ-дориларининг, саноат учун мўлжалланган портловчи материалларнинг, шунингдек пиротехника буюмларининг, гиёҳвандлик воситаларининг, психотроп моддаларнинг ва улар прекурсорларининг муомалада бўлиши соҳасида назорат қилиш;

✍️ эксперт-криминалистика фаолиятини амалга ошириш;

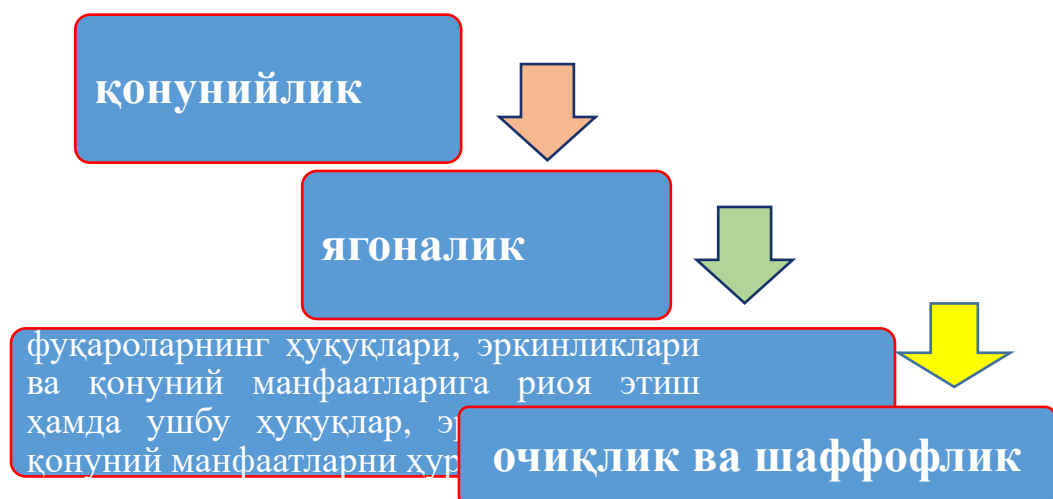
✍️ давлат объектларини, ўта муҳим, тоифаланган объектларни ва бошқа объектларни, жисмоний ва юридик шахсларнинг мол-мулкини қўриқлаш;

✍️ лицензиялаш ва руҳсат этиш хусусиятига эга ҳужжатларни бериш, шунингдек лицензия ва руҳсат этишга оид талабларга ҳамда шартларга риоя этилишини назорат қилиш;

✍️ ҳарбий-сафарбарлик ишларини ва фуқаро муҳофазаси тадбирларини амалга ошириш;

✍️ қонун ижодкорлиги фаолиятида ҳамда жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтиришга доир ишларда иштирок этиш.

Мазкур қонунда Ички ишлар органлари фаолиятининг қуйидаги асосий принциплари эканлиги мустаҳкамлаб қўйилган.

Қонунийлик принципи- Ички ишлар органлари ходимлари ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, ушбу Қонун ва бошқа қонунчилик ҳужжатлари талабларига аниқ риоя этиши ҳамда уларни бажариши шарт. Қонунларни аниқ бажаришдан ва уларга риоя қилишдан ҳар қандай чекиниш, қандай сабабларга кўра

юз берганидан қатъи назар, қонунийликни бузиш ҳисобланади ва белгиланган жавобгарликка сабаб бўлади.

Ички ишлар органларининг ходимлари хизмат мажбуриятларини бажариш чоғидаги ўзининг қонунга ҳилоф хатти-ҳаракатларини (ҳаракатсизлигини) оқлаш учун хизмат манфаатларини, иқтисодий жиҳатдан мақсадга мувофиқликни, юқори турувчи мансабдор шахсларнинг қонунга ҳилоф талаблари, буйруқлари ва фармойишларини ёки қонунга мувофиқ бўлмаган бошқа бирор-бир ҳолатни рўқач қилиши мумкин эмас. Ички ишлар органларининг ходимларига кимнидир ғайриқонуний ҳаракатларни содир этишга бевосита ёки билвосита қизиқтириш, кўндириш, ундаш тақиқланади.

Ягоналик принципи Ички ишлар органлари ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлардир ва Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири раҳбарлик қиладиган ягона тизимни ташкил этади.

Фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларига риоя этиш ҳамда ушбу ҳуқуқлар, эркинликлар ва қонуний манфаатларни ҳурмат қилиш принципи

Ички ишлар органлари ўз фаолиятини фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларига риоя этиш ҳамда ушбу ҳуқуқлар, эркинликлар ва қонуний манфаатларни ҳурмат қилиш асосида амалга оширади.

Ички ишлар органлари фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари уларнинг жинси, ирки, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахси ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, ҳимоя қилинишини таъминлайди.

Ички ишлар органларининг фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини чекловчи фаолияти, агар қонуний мақсадга эришилган бўлса ёки ушбу мақсадга фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини чеклаш орқали эришиб бўлмаслиги ёки эришилмаслиги кераклиги аниқланса, дарҳол тўхтатилади.

Қийноқларга солиш, зўравонлик қилиш, бошқа шафқатсиз ёки инсон қадр-қимматини камситадиган тарзда муомалада бўлиш ички ишлар органи ходими тақиқланади. Ички ишлар органининг ходими фуқарога қасддан оғрик, жисмоний ёки маънавий азоб етказиладиган хатти-ҳаракатларга чек қўйиши шарт.

Агар қонунда бошқача қоида назарда тутилмаган бўлса, ички ишлар органлари фуқаронинг шаъни, қадр-қимматига ёки ишчанлик обрўсига путур етказадиган, унинг шахсий ҳаётига тааллуқли бўлган маълумотларни ошкор қилишга ҳақли эмас.

Агар қонунда бошқача қоида белгиланмаган бўлса, ички ишлар органлари ҳар бир фуқарога ўзларида мавжуд бўлган, унинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларига бевосита дахлдор бўлган ҳужжатлар ҳамда материаллар билан танишиш имкониятини таъминлаши шарт.

Ички ишлар органи ходими фуқарога мурожаат этганида:

ўз лавозимини, унвонини, фамилиясини, исмини, отасининг исмини айтиши, фуқаронинг талабига кўра хизмат гувоҳномасини кўрсатиши, шундан сўнг мурожаат қилишининг сабаби ва мақсадини маълум қилиши;

фуқарога нисбатан унинг ҳуқуқ ва эркинликларини чекловчи чоралар қўлланилган тақдирда, бундай чоралар қўлланилишининг сабабини ҳамда асосларини, шунингдек фуқаронинг шу муносабат билан юзага келадиган ҳуқуқлари ва мажбуриятларини унга тушунтириши шарт.

Ички ишлар органи ходими ўзига фуқаро мурожаат этган тақдирда, ўз лавозимини, унвонини, фамилиясини, исмини, отасининг исмини айтиши, уни диққат билан эшитиши, ўз ваколатлари доирасида тегишли чоралар кўриши ёхуд қўйилган масалани ҳал этиш кимнинг ваколатига киришини тушунтириши шарт.

Очиқлик ва шаффофлик принципи. Ички ишлар органлари ўз фаолиятини очик ва шаффоф тарзда, давлат органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, бошқа ташкилотлар ва фуқаролар, шунингдек оммавий ахборот воситалари билан ҳамкорликда амалга оширади.

Жисмоний ва юридик шахслар қонунчиликда белгиланган тартибда ички ишлар органларининг фаолияти ҳақида, шунингдек жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқлари ҳамда қонуний манфаатларига бевосита дахлдор бўлган ҳаққоний ахборотни олиш ҳуқуқига эга, фойдаланилиши қонун билан чекланган ахборот бундан мустасно.

Ички ишлар органлари «Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиқлиги тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси [Қонунида](#) белгиланган тартибда ўз фаолияти тўғрисидаги ахборотдан фойдаланилишини таъминлайди.

2-савол: Ички ишлар органларининг мажбуриятлари ва ҳуқуқлари.

Қонунинг 3-боби ички ишлар органларининг мажбуриятлари ва ҳуқуқларига бағишланган. Қонунда ички ишлар органларининг 52 та

мажбуриятлари ва 44 та ҳуқуқлари аниқ белгиланган бўлиб, улар ҳар бир соҳавий хизмат ва ҳудудий органлар томонидан қонун ҳужжатларида берилган ваколатлар доирасида амалга оширилади.

Ички ишлар органлари:

✚ фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини, юридик ва жисмоний шахсларнинг мулкини, шахс, жамият ва давлат хавфсизлигини ҳимоя қилиш бўйича ўз ваколатлари доирасида барча зарур чораларни кўриши;

✚ жамоат жойларида, шу жумладан кўчаларда, майдонларда, истироҳат боғларида, транспорт магистралларида, вокзалларда, аэропортларда, шунингдек оммавий тадбирларни ўтказиш чоғида фуқароларнинг хавфсизлигини таъминлаши;

✚ жиноятлар, бошқа ҳуқуқбузарликлар ва ҳодисалар тўғрисидаги аризаларни, хабарларни ва бошқа ахборотни, шу жумладан электрон шаклдаги шундай аризаларни, хабарларни ва бошқа ахборотни қабул қилиши ҳамда рўйхатга олиши, мурожаат этувчига қонунчиликда белгиланган тартибда кейинчалик хабар берган ҳолда улар бўйича ўз вақтида

чоралар кўриши;

✚ жиноят, маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этилган жойга, ҳодиса жойига дарҳол етиб келиши, ғайриқонуний қилмишларга чек қўйиши, фуқароларнинг хавфсизлигига таҳдидларни бартараф этиши, жиноят, маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этилганлиги ҳолатларини, ҳодиса ҳолатларини ҳужжатлаштириши, жиноят, маъмурий ҳуқуқбузарлик, ҳодиса изларининг сақланишини таъминлаши;

✚ жисмоний ва юридик шахсларнинг турар жойларига ҳамда бошқа хоналарига мулкдорларнинг ва улар вакилларининг хоҳишига ҳилоф тарзда ёки улар йўқлигида ички ишлар органлари ходимлари кирганлигининг барча ҳоллари тўғрисида йигирма тўрт соат ичида прокурорни ёзма шаклда хабардор қилиши;

✚ жиноят, маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этилган жойда ёки ҳодиса жойида жабрланган фуқароларга, шунингдек ночор аҳволда қолган фуқароларга биринчи тиббий ёрдам ёки бошқа хил ёрдам кўрсатилишини ташкил этиши;

✚ ўз ваколатлари доирасида жиноятлар фактлари бўйича жиноят ишларини кўзғатиши, маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни юритиши;

✚ жиноятларнинг олдини олиш, уларни аниқлаш, уларга чек қўйиш ва уларни фош этиш, шунингдек уларни тайёрлаш ва содир этишга алоқадор бўлган шахсларни аниқлаш ҳамда топиш чораларини кўриши;

✚ айрим процессуал ҳаракатларни бажаришда терговга қадар текширувни амалга оширувчи органларга, суриштирув ва тергов органларига, судга Ўзбекистон Республикасининг [Жиноят-процессуал кодексида](#) назарда тутилган тартибда ёрдам бериши;

✚ жиноят ишлари бўйича, зарур бўлган ҳолларда эса жиноят иши кўзғатилгунига қадар, экспертизаларни, маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишлар бўйича экспертизаларни, шунингдек тезкор-қидирув фаолиятини амалга ошириш мақсадида нарсалар ва ҳужжатларни текширишни тайинлаши ҳамда ўтказиши;

✚ шахси таниб олинмаган мурдаларнинг шахсини аниқлаши;

✚ соғлиғининг ҳолатига, ёшига кўра ёки бошқа сабабларга кўра ўзи тўғрисида маълумотлар бера олмайдиган шахсларни идентификация қилиш чораларини кўриши;

✚ чақирув бўйича келишдан бўйин товлаётган шахсларни мажбурий келтириш тўғрисидаги суд ажримларини, прокурорнинг, терговчининг суриштирувчининг ва терговга қадар текширувни амалга оширувчи орган мансабдор шахсининг қарорларини бажариши;

✚ маъмурий қамок жазосини ўтаётган шахсларни қамокда сақлаши;

✚ ушлаб турилганлар, қамокқа олинганлар ва маҳкумларни қамокда сақлаш жойларида сақлаши ҳамда кўриқлаши, маҳкумларни жазони ижро этиш муассасаларига тақсимлаши;

✚ жазони ижро этиш муассасаларида ҳамда қамокда сақлаш жойларида маҳкумлар ва қамокқа олинган шахсларнинг сақланиш шароитларини ва уларнинг ҳуқуқларини таъминлаши;

✚ рухий ҳолати бузилган шахсларни кейинчалик мажбурий йўсинда даволаш учун, ушлаб турилганларни, қамоққа олинганларни ва маҳкумларни, шунингдек маъмурий қамоққа олинган шахсларни қўриқлаб боришни ва бошқа ерга кўчиришни амалга ошириши;

✚ уй қамоғи тарзидаги эҳтиёт чорасининг ижро этилишини назорат қилишни амалга ошириши;

✚ муайян ҳуқуқдан маҳрум қилиш, мажбурий жамоат ишлари, ахлоқ тузатиш ишлари, озодликни чеклаш, озодликдан маҳрум қилиш, умрбод озодликдан маҳрум қилиш тарзидаги жиноий жазоларни, шунингдек жиноий-ҳуқуқий таъсир кўрсатишнинг бошқа чораларини қонунга мувофиқ ижро этиши;

✚ жазони ижро этиш муассасаларидан озод этилган шахслар устидан маъмурий назоратни суднинг қарори асосида

амалга ошириши;

✚ транспорт воситасини бошқаришга бўлган ҳуқуқдан маҳрум қилиш, фуқаровий ва хизмат курагини ҳамда унинг ўқ-дориларини уларнинг ҳақини тўлаш шарт билан олиб қўйиш, маъмурий қамоққа олиш, чет эл фуқароларини ва фуқаролиги бўлмаган шахсларни Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан маъмурий тарзда чиқариб юбориш, вояга етмаганларни ихтисослаштирилган ўқув-тарбия муассасаларига жойлаштириш тўғрисидаги суд қарорларини ижро этиши;

✚ сурункали ичкиликбозлик, гиёҳвандлик ва заҳарвандлик билан касалланган, озодликдан маҳрум қилишга ҳукм қилинганларни мажбурий тарзда даволашни суднинг ҳукми, ажрими ва қарори асосида амалга ошириши;

✚ жазони ижро этиш муассасаларининг, вақтинча сақлаш ҳибсхоналарининг, тергов ҳибсхоналарининг, маъмурий қамоққа олинган шахсларни сақлаш учун мўлжалланган махсус қабулхоналарнинг, ички ишлар органлари вояга етмаганларга ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш марказларининг, аниқ яшаш жойига эга бўлмаган шахсларни реабилитация қилиш марказларининг ва ички ишлар органлари кинология бўлинмаларининг фаолиятини таъминлаши;

✚ ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириши, уларнинг сабабларини ва содир этилишига имкон берган шарт-шароитларни аниқлаши ҳамда уларни бартараф этиш чораларини кўриши;

✚ қонунда назарда тутилган шахсларнинг профилактик ҳисобини юритиши;

✚ профилактика тадбирларини режалаштириш ва ўтказиш мақсадида жиноятлар ва маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг, уларни содир этган шахсларнинг, ҳуқуқбузарликлардан жабрланганларнинг, қидирув эълон қилинганларнинг, бедарак йўқолганларнинг, фуқаровий ва хизмат куралига эга бўлганларнинг ҳисобини юритиши, ушбу маълумотларнинг таҳлилини амалга ошириши ҳамда профилактика тадбирларини ўтказиши;

✚ ҳуқуқбузарликлар содир этишга мойил бўлган шахсларни аниқлаши ва улар билан яқка тартибда профилактика ишларини олиб бориши;

✚ вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга ошириши;

✚ ҳуқуқбузарликлар ёки ғайриижтимоий ҳаракатлар содир этган вояга етмаганларни, шунингдек назоратсиз ва қаровсиз қолганларни ички ишлар органларининг вояга етмаганларга ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш марказларига, яшаш, тарбияланиш ва таълим олиш учун алоҳида шароитларга муҳтож бўлган вояга етмаганлар учун мўлжалланган ихтисослаштирилган ўқув-тарбия муассасаларига ёхуд ҳудудий ички ишлар органининг хизмат биносига олиб бориши;

✚ ижтимоий реабилитация ва ижтимоий мослаштириш чораларини кўриши;

✚ таносил касалликларига, одамнинг иммунитет танқислиги вирусига (ОИВ инфекциясига), руҳий ҳолати бузилиши хасталигига, сурункали ичкиликбозликка, гиёҳвандликка ёки заҳарвандликка чалинган, шунингдек психотроп моддаларни ёки ақл-ирода фаолиятига таъсир қилувчи бошқа моддаларни истеъмол қиладиган, чақирув бўйича етиб келишдан бўйин товлаган шахсларни олиб келишда соғлиқни сақлаш муассасаларига қонунчиликда белгиланган ҳолларда ва тартибда кўмаклашиши;

✚ авариялар, фалокатлар, ёнғинлар, табиий офатлар ва бошқа фавқулодда вазиятларда аҳолини хабардор қилиш, одамларни қутқариш, уларга биринчи тиббий ёрдам кўрсатиш, ҳудуднинг зарур участкаларини ўраб олиш (тўсиш) юзасидан кечиктириб бўлмайдиган чоралар кўриши, шунингдек қаровсиз қолган мол-мулкни кўриқлашга доир вазифаларни бажариши;

✚ Ўзбекистон Республикаси ҳудудида ёки унинг айрим жойларида фавқулодда ҳолат жорий этилган ҳолларда унинг ҳуқуқий режимини таъминлашда иштирок этиши;

✚ транспорт воситаларининг, йўл ҳаракати қоидалари бузилишларининг ҳамда йўл-транспорт ҳодисаларининг ҳисобини юритиши ва уларни рўйхатга олиши, йўл-транспорт ҳодисалари тўғрисидаги ҳужжатларни расмийлаштириши;

✚ шахсни мастлик ҳолатида де ҳисоблашга асослар мавжуд бўлган тақдирда унинг транспорт воситасини бошқаришдан четлатилишини ҳамда мастлик ҳолатини аниқлаш учун уни белгиланган тартибда текширувдан ўтказилишини таъминлаши;

✚ техник ҳолати хавфсизлик бўйича белгиланган талабларга жавоб бермайдиган транспорт воситаларидан фойдаланишни тақиқлаши, йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш бўйича талаблар бажарилмаётган бўлса, кўчалар ва йўлларда таъмирлаш-қурилиш ишлари ҳамда бошқа ишлар ўтказилишини чеклаши ёки тақиқлаши;

✚ йўл ҳаракати хавфсизлиги стандартлари, қоидалари ва нормаларига мос келмайдиган йўллардан ҳамда темир йўлдан ўтиш жойларидан фойдаланишни тақиқлаши;

✚ Ўзбекистон Республикасида турган чет эл фуқароларининг ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг марказлаштирилган ҳисобини ҳамда ягона маълумотлар базасини юритиши;

✚ Ўзбекистон Республикасининг фуқаролигига қабул қилиш ва Ўзбекистон Республикаси фуқаролигидан чиқишга доир материалларни тайёрлашда иштирок этиши;

✚ хавф таҳдид солган тақдирда, судьяларнинг, прокурорларнинг, терговчиларнинг, суриштирувчиларнинг, жабрланувчиларнинг, гувоҳларнинг ҳамда жиноят процесси бошқа иштирокчиларининг, шунингдек улар оила аъзоларининг ҳаёти, соғлиғи ва мол-мулки ҳимоя қилинишини таъминлаш чораларини кўриши;

✚ ушлаб турилган ёки қамоққа олинган шахслардан олиб қўйилган, шунингдек топилган ва ички ишлар органларига топширилган ҳужжатлар, қимматбаҳо буюмлар, ашёлар ва бошқа мол-мулкнинг сақланишини таъминлаши, уларни қонуний эгаларига қайтариш ёки тегишли давлат органлари ёки фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ихтиёрига топшириш чораларини кўриши;

✚ ўта муҳим ва тоифаланган объектларни, шунингдек ички ишлар органлари томонидан кўриқланиши керак бўлган ўзга объектларни кўриқлашни амалга ошириши;

✚ эгасиз мол-мулк ва хазиналар тегишинча давлат органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, фуқаролар ёки юридик шахслар ихтиёрига топширилгунига қадар уларнинг сақланишини таъминлаш бўйича кечиктириб бўлмайдиган чоралар кўриши;

✚ ўта хавфли ва махсус юкларни кўриқлаш ҳамда кузатиб бориш тадбирларини амалга ошириши;

✚ Ўзбекистон Республикаси фуқароларига идентификацияловчи ID-карталарни ёки хорижга чиқиш учун биометрик паспортларни, чет эл фуқароларига ва фуқаролиги бўлмаган шахсларга идентификацияловчи ID-карталарни, фуқаролиги бўлмаган шахсларга ҳаракатланиш ҳужжатларини, шунингдек чегара зонасига

кириш учун рухсатномалар беришни ҳамда уларни алмаштиришни, Ўзбекистон Республикаси фуқароларини, чет эл фуқароларини ва фуқаролиги бўлмаган шахсларни доимий яшаш ҳамда вақтинча турган жойи бўйича рўйхатга олишни амалга ошириши, чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар визаларининг амал қилиш муддатини узайтириш масалаларини кўриб чиқиши;

✚ фуқаролар ва мансабдор шахслардан қалбакилик белгилари бўлган ҳужжатларни, шунингдек тегишли асосларсиз уларда бўлган, муомалада бўлиши тақиқланган ёки чекланган нарсаларни баённома тузган ҳамда унинг кўчирма нусхасини мазкур фуқароларга ва мансабдор шахсларга берган ҳолда олиб қўйиши;

✚ топиб олинган ва ихтиёрий равишда топширилган саноат учун мўлжалланган портловчи материаллар, пиротехника буюмлари, гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари, психотроп моддалар, прекурсорлар, алюминий қукунлари ва қурумларининг тегишли ихтисослаштирилган ташкилотлар томонидан қабул қилиниши ҳамда сақланиши, шунингдек уларнинг реализация қилиниши ёки йўқ қилиб ташланишини таъминлаш чораларини кўриши;

✚ хизматга доир ахборотнинг, шунингдек хизмат мажбуриятларини бажариши чоғида ўзига маълум бўлиб қолган давлат сирларини ёки қонун билан кўриқланадиган бошқа сирни ташкил этувчи маълумотларнинг махфийлигини ва сақланишини таъминлаши;

✚ карантин, санитария-эпидемиология ва табиатни муҳофаза қилиш тадбирларини ўтказишда иштирок этиши, браконьерликка қарши курашишда табиатни муҳофаза қилувчи органларга кўмаклашиши;

✚ ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, жамоат тартибини сақлаш ҳамда жамоат хавфсизлигини таъминлаш соҳасида, шунингдек бошқа соҳаларда илмий-тадқиқот ва ташкилий-услубий фаолиятни амалга ошириши, ўз зиммасига юклатилган вазифаларни бажаришда фан ва технологиялар ютуқларини ривожлантириши ҳамда улардан фойдаланиши, янги усулларни, техник ва бошқа воситаларни жорий этиши;

✚ маълумот-ахборот фондларини шакллантириши, криминалистик ҳисоб-ахборот тизимини яратиши, тезкор-қидирув ва кадрларга оид ҳисобларни, давлат статистика ҳисоботини ва бошқа статистика ҳисоботини юритиши шарт.

✚ Ички ишлар органларининг зиммасида қонунчиликка мувофиқ бошқа мажбуриятлар ҳам бўлиши мумкин.

Қонуннинг 17-моддасида Ички ишлар органларининг ҳуқуқлари ҳам кенгифодаланган. Ички ишлар органлари ўз ваколатлари доирасида қуйидаги ҳуқуқларга эга:

✚ фуқаролардан қонунчиликка риоя этишни, ғайриқонуний хатти-ҳаракатларни тугатишни талаб қилиш, бу талаблар бажарилмаган тақдирда эса мажбурлов чораларини қўллаш;

✚ ўз хизмат мажбуриятларини амалга ошириш чоғида фуқароларнинг шахсини тасдиқлайдиган ҳужжатларини текшириш, агар уларда қурол, ўқ-дорилар, портловчи, радиоактив ёки заҳарли моддалар, портлатиш қурилмалари, пиротехника буюмлари, гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари, психотроп моддалар, прекурсорлар ёхуд муомалада бўлиши тақиқланган ёки чекланган бошқа нарсалар бор деб ҳисоблашга асослар мавжуд бўлганда эса, фуқароларни шахсий кўрикдан ўтказишни, уларнинг ашёларини, қўл юкини, бағажини кўрикдан ўтказишни амалга ошириш ҳамда мазкур нарсалар, воситаларни ва моддаларни олиб юриш ҳамда сақлаш учун қонуний асослар мавжуд бўлмаган тақдирда уларни олиб қўйиш;

✚ агар терговга қадар ва тергов ҳаракатларини, тезкор-қидирув ва қидирув тадбирларини ўтказиш, жиноят, маъмурий ҳуқуқбузарлик, ҳодиса ҳолатларини ҳужжатлаштириш ёки жиноят, маъмурий ҳуқуқбузарлик изларини, ҳодиса ҳолатларини сақлаб қолиш учун зарур бўлса, фуқаролардан жиноят, маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этилган жойни, ҳодиса жойини тарқ этишни талаб қилиш;

✚ содир этилаётган жиноятларга чек қўйиш, шунингдек уларни содир этаётган шахсларни таъқиб қилиш ҳамда ушлаш учун, агар бунинг кечиктирилиши фуқароларнинг ҳаёти ва соғлиғини, жамият ва давлат хавфсизлигини таҳдид остига қўйиши мумкин бўлса, ташкилотлар ва фуқароларнинг ҳудудига, турар жойларига ва бошқа биноларига, ер участкаларига, транспорт воситаларига сутканинг исталган вақтида тўсқинликсиз кириш (ошиб тушиш);

✚ фуқароларнинг шахсий хавфсизлиги ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш, жиноятларнинг олдини олиш, уларни содир этган ёки қидирувда бўлган шахсларни аниқлаш ҳамда ушлаш мақсадида фуқароларга тегишли бўлган турар жойларда ва бошқа биноларда, уларга қарашли ер участкаларида фуқароларнинг розилиги билан, ташкилотлар жойлашган ҳудудда ва биноларда уларнинг маъмурияти рухсати билан ёки мулкдорнинг розилиги билан бўлиш;

✚ жиноят ишларини тергов қилиш ва маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш, жиноятлар, бошқа ҳуқуқбузарликлар ва ҳодисалар ҳақидаги аризалар ҳамда хабарларни кўриб чиқиш доирасида давлат органларига ва бошқа ташкилотларга кириш, зарур ҳужжатлар ва материаллар билан танишиш, шунингдек давлат органларидан, бошқа ташкилотлардан ҳамда фуқаролардан маълумотларни ва бошқа зарур ҳужжатлар ҳамда материалларни сўраш ва олиш;

✚ террорчиликка қарши операция ўтказилаётган зонада жисмоний шахсларни шахсий кўрикдан ўтказишни, улардаги ашёларни, транспорт воситаларини ҳамда олиб ўтилаётган юкларни кўрикдан ўтказишни, шу жумладан назорат қилишнинг техник ва бошқа воситаларини қўллаган ҳолда кўрикдан ўтказишни амалга ошириш;

✚ ички ишлар органлари юритувидаги ишлар ва материаллар бўйича фуқароларни, мансабдор шахсларни ички ишлар органларига чақиртириш, улардан зарур тушунтиришлар, маълумотлар, ҳужжатлар, маълумотномаларни ва уларнинг кўчирма нусхаларини олиш;

✚ фуқароларни уларнинг розилиги билан ҳамкорликка жалб этиш, жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлашда ички ишлар органларига ёрдам берган ҳамда алоҳида хизмат кўрсатган фуқароларни тақдирлаш;

✚ ташкилотлар ва фуқаролардан ички ишлар органларининг фаолиятини амалга ошириш учун зарур бўлган ахборотни бепул олиш, бундан қонунчиликда бошқача тартиб белгиланган ҳоллар мустасно;

✚ ҳуқуқбузарликларни, шунингдек уларнинг сабабларини ва содир этилишига имкон берган шарт-шароитларни бартараф этиш тўғрисида давлат органларига, бошқа ташкилотларга ёки мансабдор шахсларга бажарилиши шарт бўлган тақдимномалар киритиш;

✚ жиноятларнинг ва бошқа ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ҳамда уларни фош этиш мақсадида зарур маълумотлар базаларига эга бўлган ахборот тизимларини техник ва махсус воситалардан фойдаланган ҳолда яратиш;

✚ жиноятларни содир этишда гумон қилинаётган шахсларни, шунингдек ўзига нисбатан қамоққа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси танланган шахсларни қонунчиликда белгиланган тартибда ушлаш, ички ишлар органларига олиб бориш ва қамоқда сақлаш;

✚ жиноятлар содир этганликда гумон қилинаётган ҳарбий хизматчиларни улар ҳарбий патрулга, ҳарбий комендантга, ҳарбий қисмлар командирларига топширилгунига қадар ушлаб туриш;

✚ маъмурий ҳуқуқбузарликлар содир этган шахсларни қонунчиликда белгиланган тартибда ушлаш ва ички ишлар органларига олиб бориш;

✚ қамоқда сақланаётган, маъмурий қамоққа олинган шахсларни, шахсини аниқлаш имкони бўлмаган тақдирда бошқа ушлаб турилган шахсларни, шунингдек қонунга мувофиқ ўзга шахсларни рўйхатга олишни, фотосуратга олишни, уларнинг овозини ёзиб олишни, уларни кино- ва видеотасвирга туширишни, бармоқ изларини олишни амалга ошириш;

✚ жазони ижро этиш муассасаларидан озод этилган, шунингдек озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган жазоларга ҳукм қилинган ёхуд шартли ҳукм қилинган шахсларни назорат қилиш бўйича чоралар кўриш;

✚ ўзига нисбатан тайинланган тиббий ва тарбиявий йўсиндаги мажбурлов чораларини ўташдан бўйин товлаётган шахсларни ушлаш ва махсус муассасаларга олиб бориш;

✚ аниқ яшаш жойига эга бўлмаган шахсларни реабилитация марказларига олиб бориш, шунингдек уларни шахси аниқлангунига қадар судларнинг ажримлари асосида ўттиз суткадан кўп бўлмаган муддатга сақлаб туриш;

✚ давлат органлари томонидан таъсис этилган оммавий ахборот воситаларининг имкониятларидан жиноятлар ҳолатларини, уларни содир этган

шахсларни аниқлаш, терговга қадар текширувни амалга оширувчи органлардан, суриштирув, тергов органларидан, суддан яшириниб юрган, жиноий жазони ва маъмурий жазони ўташдан бўйин товлаётган шахсларни, шунингдек бедарак йўқолган шахсларни қидириш учун бепул фойдаланиш;

✚ йўл ҳаракати хавфсизлиги тўғрисидаги қонунчиликка риоя этилиши устидан назоратни амалга ошириш;

✚ автомобилотранспорт воситаларини бошқариш ҳукуқи учун имтиҳонлар қабул қилиш ҳамда гувоҳномалар бериш, ҳайдовчиларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш бўйича фаолиятни амалга ошираётган таълим муассасалари устидан назорат олиб бориш;

✚ автомобилотранспорт воситаларининг ҳамда уларнинг тиркамаларининг мажбурий давлат техник кўригини ва рўйхатдан ўтказилишини ташкил этиш ҳамда ўтказиш, йўл ҳаракатини тартибга солиш;

✚ йўл ҳаракати хавфсизлиги стандартлари, қоидалари ва нормаларини ишлаб чиқиш;

✚ автомобилотранспорт воситаларидан фойдаланишда атмосфера ҳавоси ифлосланиши устидан давлат экологик назоратини амалга ошириш;

✚ зарур бўлган ҳолларда, транспорт воситаларини тўхтатиш ҳамда уни бошқариш ва ундан фойдаланиш ҳукуқини берувчи ҳужжатларни, транспорт воситасига, шунингдек ташилаётган юкларга оид ҳужжатларни текшириш, ҳайдовчи ёки юкни кузатиб бораётган шахс билан биргаликда транспорт воситасини ва юкларни ташқи кўздан кечириш;

✚ қонунчиликда назарда тутилган ҳолларда ва тартибда транспорт воситаларини ва шахсларни ушлашни, кўриқдан ўтказишни амалга ошириш, шахсларни транспорт воситасини бошқаришдан четлаштириш, транспорт воситасини бошқариш ҳукуқини берувчи ҳужжатларни олиб қўйиш, шунингдек транспорт воситаларини сақлаб туриладиган жойга қўйиш учун олиб бориш;

✚ махсус автомобилларни, чет эл делегацияларини, автомобиль колонналарини, қимматбаҳо, йирик габаритли ва хавфли юкларни кузатиб боришни амалга ошириш;

✚ йўллар ва темир йўлларни кесиб ўтиш жойларининг сақланиши, уларнинг йўл ҳаракатини тартибга солиш воситалари билан жиҳозланиши устидан назоратни амалга ошириш;

✚ белгиланган паспорт тизими қоидаларига Ўзбекистон Республикаси фуқаролари ва мансабдор шахслар томонидан риоя этилиши, шунингдек Ўзбекистон Республикасида бўлиш ва Ўзбекистон Республикаси ҳудуди орқали транзит тарзда ўтиш қоидаларига чет эл фуқаролари ҳамда фуқаролиги бўлмаган шахслар томонидан риоя этилиши устидан назоратни амалга ошириш;

✚ паспорт режими қоидаларига, шунингдек бажарилиши устидан назорат қилиш ички ишлар органлари зиммасига юклатилган бошқа қоидаларга риоя этилишини назорат қилиш амалга ошириладиганда фуқароларнинг турар жойларига ва бошқа биноларига уларнинг розилиги билан соат 6-00 дан соат 22-00 гача кириш;

✚ жиноятлар ёки маъмурий ҳукукбузарликлар содир этганликда гумон қилинаётган шахсларни уларнинг организмда алкоголь, гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ёки ақл-ирода фаолиятига таъсир кўрсатувчи бошқа моддалар мавжудлигини аниқлаш учун текширишни амалга ошириш;

✚ жамоат жойларида алкогольли ичимликдан, гиёҳвандлик ёки токсик модда таъсирида мастлик ҳолатида бўлган ва мустақил равишда ҳаракатланиш ёки адашмай йўл топиш қobiliятини йўқотган фуқароларни Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг реабилитация ва тиббий ёрдам кўрсатиш пунктларига олиб бориш;

✚ фуқаровий ва хизмат курали, унинг ўқдорилари, саноат учун мўлжалланган портловчи материаллар, пиротехника буюмлари, гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари, психотроп

лицензия ва рухсат этиш талаблари ҳамда шартлари бузилганлиги фуқаровий ва хизмат куралининг, унинг ўқ-дорилари, саноат учун мўлжалланган портловчи материалларнинг, пиротехника буюмларининг, гиёҳвандлик воситаларининг, уларнинг аналогларининг, психотроп моддалар ва прекурсорларнинг, алюминий кукунлари ва курумларининг йўқолиши ёки талон-торож қилиниши хавфини юзага келтирган ҳолларда, уларни олиб қўйишни амалга ошириш, саноат учун мўлжалланган портловчи материалларни, пиротехника буюмларини, гиёҳвандлик воситаларини, уларнинг аналогларини, психотроп моддаларни, прекурсорларни, алюминий кукунлари ҳамда курумларини тегишли ихтисослаштирилган ташкилотларга, фуқаровий ва хизмат куралини ҳамда унинг ўқ-дориларини эса ички ишлар органларига зудлик билан олиб боришни ҳамда сақлаш учун жойлаштиришни талаб қилиш;

тегишли ташкилотларда объектнинг ички режимга ва рухсатнома билан кириш режимига риоя этилишига доир ишларни назорат қилиш ҳамда мувофиқлаштириш, бундан давлат органлари ва бошқа ташкилотларнинг Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланадиган объектлари мустасно;

 Ўзбекистон Республикасининг Давлат байроғи ва Давлат герби тўғрисидаги қонунчиликнинг давлат органлари ҳамда бошқа ташкилотлар томонидан ижро этилиши устидан назоратни амалга ошириш;

✚ жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтиришга доир ишларда иштирок этиш.

 Ички ишлар органлари қонунчиликка мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлиши мумкин.

[illegible]

Шуни алоҳида қайд этиш жоизки, қонуннинг 5-бобида ички ишлар органлари томонидан жисмоний куч ишлатиш, махсус воситаларни ва ўқотар қуролни қўллаш шартлари ҳам аниқ ва батафсил кўрсатилган.

Агар куч ишлатилмайдиган усуллар ички ишлар органи ходимининг зиммасига юклатилган мажбуриятларнинг бажарилишини таъминламаса, у қуйидаги ҳолларда шахсан ўзи ёки бўлинма (гуруҳ) таркибида жисмоний куч ишлатиш, шу жумладан курашнинг жанг усуллари қўллаш ҳуқуқига эга бўлади:

жиноятларга ва маъмурий ҳуқуқбузарликларга чек қўйиш учун;

жиноятлар ёки маъмурий ҳуқуқбузарликлар содир этган шахсларни энг яқиндаги ички ишлар органига ёхуд ҳуқуқни муҳофаза қилувчи бошқа органга олиб бориш ва бу шахсларни ушлаб туриш учун;

ички ишлар органи ходимининг қонуний талабларига қаршилик кўрсатилишини бартараф этиш учун.

Ички ишлар органи ходими ушбу Қонунда махсус воситалар ёки ўқотар қурол қўлланилишига рухсат этилган ҳолларда ҳам жисмоний куч ишлатиш ҳуқуқига эга.

Ҳомиладорлик белгилари сезилиб турган аёлларга, ногиронлик белгилари кўриниб турган шахсларга, ёши аниқ кўриниб турган ёки маълум бўлган вояга етмаганларга нисбатан жисмоний куч ишлатиш тақиқланади (бундан уларнинг қуролли қаршилик кўрсатганлиги, фуқароларнинг ёхуд ички ишлар органи ходимининг ҳаёти ва соғлиғига таҳдид этиб, ҳужум қилганлиги ҳоллари мустасно).

Ички ишлар органи ходими қуйидаги ҳолларда махсус воситаларни қўллаш ҳуқуқига эга:

- фуқарога ёки ички ишлар органи ходимига қилинган ҳужумни қайтариш учун;
- жиноятга ёки маъмурий ҳуқуқбузарликка чек қўйишда;
- ички ишлар органи ходимига қаршилик кўрсатилишига чек қўйишда;
- жиноятни содир этиш чоғида ёки уни содир этганидан кейин дарҳол кўриб қолинган, яширинишга уринаётган шахсни ушлашда;
- қуролли қаршилик кўрсатиши мумкин бўлган шахсни ушлашда;
- ушлаб турилган шахсларни ва қамоққа олинган, маъмурий қамоққа олинган шахсларни олиб бориш, кўриқлаб бориш ва кўриқлашда, шунингдек қочишга уринишини, атрофдагиларга ёки ўзига зарар етказишини бартараф этиш мақсадида;
- зўравонлик билан ушлаб турилган шахсларни, эгаллаб олинган биноларни, хоналарни, иншоотларни, транспорт воситаларини ва ер участкаларини озод қилишда;
- фуқароларнинг ҳаёти ва соғлиғига, жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи оммавий тартибсизликларга ҳамда бошқа ғайриқонуний хатти-ҳаракатларга чек қўйишда;
- ҳайдовчиси ички ишлар органи ходимининг тўхташ тўғрисидаги талабини бажармаган транспорт воситасини тўхтатишда;
- жиноятлар ёки маъмурий ҳуқуқбузарликлар содир этаётган ёхуд содир этган шахсларни аниқлашда;
- муҳофаза қилинадиган объектларни ҳимоя қилишда, ғайриқонуний хатти-ҳаракатларни содир этаётган фуқаролар гуруҳларининг ҳаракатланишини тўсиб қўйишда.
- Ҳомиладорлик белгилари сезилиб турган аёлларга, ногиронлик белгилари кўриниб турган шахсларга, ёши аниқ кўриниб турган ёки маълум бўлган вояга етмаганларга нисбатан, бундан уларнинг қуролли қаршилик кўрсатганлиги ёки фуқароларнинг ёхуд ички ишлар органи ходимининг ҳаёти ва соғлиғига ҳақиқатда таҳдид этиб, гуруҳ бўлиб ҳужум қилганлиги ҳоллари мустасно, шунингдек куч ишлатмасдан, жамоат тартибини, транспорт, алоқа воситалари ва ташкилотларнинг ишини бузмасдан ўтказилаётган ғайриқонуний йиғилишлар, митинглар, намойишлар, оммавий чиқишлар ва пикет қўйишларни бартараф этиш чоғида махсус воситаларнинг, шу жумладан газли ҳамда шикастлантирувчи қуролнинг қўлланилиши тақиқланади.

Қуйидагилар тақиқланади:

- ❶ одамнинг бошига, бўйнига, ўмров суягига, қорнига, жинсий аъзоларига, юрак соҳасига резина таёқ билан зарбалар бериш;
- ❷ ҳаво ҳарорати Цельсий бўйича ноль даражадан паст бўлганида сув билан зарба берувчи машиналарни қўллаш.

Ички ишлар органи ходими қуйидаги ҳолларда ўқотар қуролни қўллаш ҳуқуқига эга: (расмга қаранг)

➤ Ички ишлар органининг ходими ўқотар қуролни қўллашдан олдин огоҳлантириши шарт, бундан унинг ҳаётига ёки фуқароларнинг ҳаётига бевосита хавф таҳдид солаётган **ҳоллар мустасно**.

➤ Аёллarga, ногиронлик белгилари кўриниб турган шахслarga, ёши аниқ кўриниб турган ёки маълум бўлган вояга етмаганларга нисбатан ўқотар қуролни қўллаш тақиқланади, бундан уларнинг қуролли ҳужум қилганлиги, қуролли қаршилик кўрсатганлиги ёки фуқароларнинг ёхуд ички ишлар органи ходимининг ҳаёти ва соғлиғига таҳдид этиб, гуруҳ бўлиб ҳужум қилганлиги **ҳоллари мустасно**.

Ўқотар қурол қўлланилиши натижасида тасодифий шахслар жабрланиши мумкин бўлса, ички ишлар органи ходими кўп фуқаролар тўпланганда уни қўллаш ҳуқуқига эга эмас.

4. Ички ишлар органларида хизматни ўташ тартиби ва шартлари.

Мазкур қонунда ички ишлар органларида хизматни ўташ шартлари ва тартиби деб номланган бобида ички ишлар органларида хизматни ўташ чоғида фуқаролар ҳуқуқларининг тенглигини таъминлаш, ички ишлар органларидаги хизматга қабул қилиш, Ички ишлар вазирлигининг таълим муассасаларига ўқишга қабул қилиш, хизматга қабул қилинган шахслар учун дастлабки синов муддати, қасамёд қабул қилишига оид нормалар киритилган.

Ички ишлар органи ходими эгаллаган лавозими, турган жойи ва вақтидан қатъи назар, Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудида бошлиғининг (командирининг) буйруғига биноан исталган вақтда хизмат мажбуриятларини бажаришга киришиши ҳамда қуйидаги чораларни кўриши шарт:

-жиноятлар, бошқа ҳуқуқбузарликлар содир этилган жойда ёки ҳодисалар жойида жабрланган фуқароларга, шунингдек ночор аҳволда қолган фуқароларга биринчи тиббий ёрдам ёки бошқа хил ёрдам кўрсатилишини ташкил этиш;

-одамларни кутқариш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва уларга чек қўйиш, уларни содир этган шахсларни ушлаш, ҳодиса жойини қўриқлаш ҳамда унга фуқаролар ўзларининг шахсий хавфсизлигига ёки жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи воқеалар

тўғрисидаги хабарлар билан мурожаат қилган ёхуд бевосита ўзи шундай воқеаларга дуч келган тақдирда энг яқиндаги ички ишлар органлари бўлинмасига хабар бериш.

Қонунга мувофиқ ички ишлар органи ходимининг хизмат мажбуриятларини бажариши деганда қуйидагилар тушунилади:

- лавозим мажбуриятларини бажариш ва жанговар ҳаракатларда иштирок этиш;
- хизматни (жанговар хизматни) ўташ;
- хизмат сафарида ёки даволанишда бўлиш;
- кун тартибда белгиланган хизмат вақти давомида ёки хизмат зарурати туфайли ички ишлар органлари (ҳарбий қисм) ҳудудида бўлиш;
- хизмат, даволаниш жойига бориш ёки улардан қайтиш;
- йиғинларда (ҳарбий йиғинларда) иштирок этиш;
- асирликда бўлиш (ўз ихтиёри билан асирга тушиш ҳоллари бундан мустасно), гаровга олинган ёки ушлаб қуролсизлантирилган ҳолатда бўлиш;
- бедарак кетиш — ходим қонунда белгиланган тартибда бедарак йўқолган деб топилгунига ёки вафот этган деб эълон қилингунига қадар;
- шахснинг ҳаёти, соғлиғи, шаъни ва кадр-қимматини ҳимоя қилишга доир ҳаракатлар;
- қонунийликни ва ҳуқуқ-тартиботни таъминлашда бошқа шахсларга ёки ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга ёрдам кўрсатиш;
- суд томонидан ходимнинг шахс, жамият ва давлат манфаатларини кўзлаб содир этилган деб топилган бошқа ҳаракатлари.

Бундан ташқари қонунда ички ишлар органлари ходимларининг махсус унвонларига, ходимларини тайёрлаш ва қайта тайёрлашга, ички ишлар органлари ходимлари иш вақтининг давомийлиги ҳафтасига қирқ соатдан ошиши мумкин эмаслигига, шунингдек зарур бўлган ҳолларда, ички ишлар органлари ходимлари хизматни ўташга кучайтирилган ёки суткалик режимда жалб қилиниши мумкинлигига, уларнинг таътилига, ички ишлар органларида хизматда бўлиши муддатига, шунингдек белгиланган чегарадаги ёшга тўлган ходимлар захирага ёки истеъфога чиқарилишига оид нормалар ҳам мавжуд.

Ички ишлар органларининг ходимларига илмий ва педагогик фаолиятдан ташқари ҳақ тўланадиган бошқа фаолият турлари билан шуғулланиш **тақиқланади**.

Мазкур қонунга мувофиқ ички ишлар органи ходимини хизматдан бўшатишга қуйидагилар асос бўлади:

- ўзининг хоҳиши;
- ички ишлар органларида хизматда бўлишнинг ушбу Қонунда белгиланган чегарадаги ёшига тўлганлиги;
- пенсия олиш ҳуқуқини берадиган хизмат муддатини ўтаганлиги;
- ташкилий-штат ўзгаришлари;
- касаллиги — ҳарбий-тиббий комиссиянинг ички ишлар органларидаги хизматга яроқсизлиги тўғрисидаги хулосаси асосида;
- соғлиғининг чекланганлиги ҳолати — ҳарбий-тиббий комиссиянинг ички ишлар органларидаги хизматга яроқчилиги чекланганлиги тўғрисидаги ва хизмат бўйича бошқа лавозимга ўтказиш имконияти мавжуд бўлмаган тақдирда, эгаллаб турган лавозимига мувофиқ хизмат мажбуриятларини бажара олмаслиги ҳақидаги хулосаси асосида;
- сафдаги хизматга яроқсизлиги;
- малакаси етарли эмаслиги оқибатида эгаллаб турган лавозимига нолойқлиги — аттестация натижалари асосида;
- хизмат интизомини кўпол равишда бузганлиги;
- ички ишлар органи ходимининг шаънига путур етказувчи хатти-ҳаракатлар содир этганлиги;
- жинояти учун суднинг ҳукми, ажрими, қарори қонуний кучга кирганидан кейин ҳукм қилинганлиги;
- ички ишлар органи ходимида интизомий жазо чораси мавжуд бўлган тақдирда, мунтазам равишда хизмат интизомини бузганлиги;
- бошқа турдаги давлат хизматига ўтганлиги;

■ Ўзбекистон Республикаси фуқаролиги тугатилганлиги ёки чет давлат фуқаролигини олганлиги.

Ички ишлар органи ходими ушбу Қонунда ва бошқа қонун ҳужжатларида ички ишлар органлари ходимлари учун белгиланган чекловлар ва тақиқларга риоя этмаганлиги учун хизматдан бўшатилиши мумкин.

Ички ишлар органлари ходимларини ҳуқуқий ва ижтимоий ҳимоя қилиш.

Ички ишлар органлари ходимларининг ижтимоий ва ҳуқуқий ҳимоясини таъминлаш қонуннинг асосий таркибий қисмларидан биридир. Хусусан, «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги қонуннинг 7-боби ички ишлар органлари ходимларининг ҳуқуқий ва ижтимоий ҳимоясига бағишланган бўлиб, унда ички ишлар органлари ходимларини ҳуқуқий ҳимоялаш кафолатлари, уларнинг соғлиғини сақлаш, хизматига ҳақ тўлаш, турар жой билан таъминлаш, давлат пенсия таъминоти, мулкига етказилган зарарни қоплаш, жамоат транспортида бепул юриши, шунингдек ички ишлар органлари ходимлари вафот этган ёки майиб бўлган ҳолларда давлат суғуртаси ва зарарни қоплаш ҳамда ходимлар ва уларнинг оила аъзоларига ижтимоий ёрдам кўрсатиш каби масалалар атрофлича ёритилган. Жумладан, ички ишлар органлари тўғрисидаги қонунда ички ишлар органлари ходимларининг махсус унвонлари учун бериладиган маошлари Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари ҳарбий хизматчиларининг ҳарбий унвонлари учун тўланадиган маошга тенглаштирилган ҳолда берилиши ички ишлар органлари ходимларининг кучайтирилган тартибдаги ва суткалик хизматларидан ташқари, тунги, дам олиш ва байрам кунларидаги хизматлари учун Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексига биноан компенсация тўланиши алоҳида нормада белгилаб қўйилди.

Ўзбекистон Республикасининг “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги қонуни, *биринчидан*, мамлакатда тинчлик ва осойишталикни, жамоат тартиби ва фуқаролар хавфсизлигини, барқарор тараққиётни, *иккинчидан*, уларнинг асосий вазифалари, фаолиятининг йўналишлари ва принциплари ҳамда ҳуқуқий мақомини аниқ белгилашни, *учинчидан*, бу соҳада ички ишлари органлари фаолиятини янада демократлаштириш ва очиқлигини, *тўртинчидан*, улар фаолиятида замонавий технологияларни қўллаш ва соҳада бошқарувни янада модернизациялашни, *бешинчидан*, уларнинг давлат органлари ва фуқаролик жамияти институтлари билан самарали ҳамкорлигини, *олтинчидан*, ички ишлар органлари учун юксак маънавиятли етук малакали мутахассис кадрлар тайёрлашни, *еттинчидан*, ушбу соҳада Ватанига, халқига, Президентига ва қасамёдига содиқ бўлган фидойи ходимлар фаолият олиб боришини, ва ниҳоят *саккизинчидан*, уларнинг ҳуқуқий ва ижтимоий ҳимоясини самарали таъминлашга хизмат қилади.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги қонуни, **Ўзбекистон Республикаси Президентининг** “Ички ишлар органлари ходимларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини янада яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида” 2022 йил 8 февралдаги **ПҚ-118-сон қарори** ва Ўзбекистон Республикаси **Вазирлар Маҳкамасининг** “Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари ва Миллий гвардиясининг шахсий таркиби ҳамда уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини тартибга солиш тўғрисида” 2022 йил 4 июлдаги **354-сон қарори** талабларига мувофиқ **Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг** 2022 йил 1 октябрдаги “Ички ишлар органлари шахсий таркиби ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини тартибга солиш тўғрисида”ги **404-сон буйруғи** ижрога қаратилди. Ҳозирда мазкур буйруқ ижроси талаблари тўлиқ амалга оширилиб келинмоқда.

Мустақил таълим учун топшириқ:

1. ИИВнинг 2016 йил 16 сентябрдаги ЎРҚ-407-сон қонуни мазмун–моҳиятини тўлиқ ўқиб, ёдлаб олиш.

2. Ички ишлар органларининг мажбуриятлари ва ҳуқуқларини, ходимлар томонидан жисмоний куч ишлатиш, махсус воситаларни ва ўқотар қуролни қўллаш тартибини ўрганиш.

3. Ички ишлар органларида хизматни ўташ тартиби ва шартларини ўрганиш, ходимларни ҳуқуқий ва ижтимоий ҳимояси масалаларини ўзлаштириш.

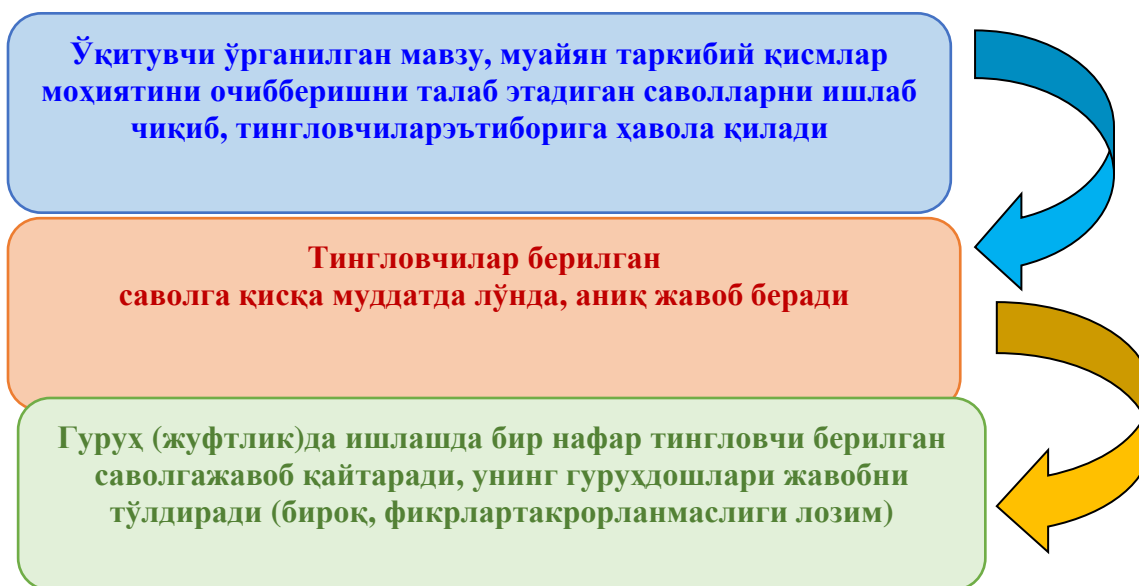
СЕМИНАР МАШҒУЛОТИ (2- соат)

3.1.Мавзу: Ўзбекистон Республикасининг Ички ишлар органларининг фаолиятини тартибга солувчи ва вазифасини белгиловчи қонуннинг аҳамияти

Ушбу амалий машғулоти «**Блиц-сўров**» интерфаол методидан фойдаланиш орқали ўтказилади.

«Блиц-сўров» (инглизча «блиц» – тезкор, бир зумда) методи берилган саволларга қисқа, аниқ ва лўнда жавоб қайтарилишини тақозо этадиган метод саналади. Таълим муассасаларида ушбу методга мувофиқ саволлар, асосан, ўқитувчи томонидан берилади. Берилган саволларга жавоблар жамоавий, гуруҳли, жуфтлик ёки индивидуал тарзда қайтарилиши мумкин. Жавоб қайтариш шакли машғулот тури, ўрганилаётган мавзунинг мураккаблиги, тингловчиларнинг қамраб олинishiга кўра белгиланади.

Машғулотларда ушбу методни қўллаш қуйидагича кечади:

Ўқув машғулотнинг саволлари:

1-Савол: Ички ишлар органларининг асосий вазифаларини айтиб беринг?

Жавоб: Ички ишлар органларининг асосий вазифалари фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини, жисмоний ва юридик шахсларнинг мулкани, конституциявий тузумни ҳимоя қилишдан, қонун устуворлигини, шахс, жамият ва давлатнинг ҳавфсизлигини таъминлашдан, шунингдек ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактикасида иборат.

2-Савол: Қонунга мувофиқ ички ишлар органлари фаолиятининг асосий принципларини айтиб ўтинг?

Жавоб: Ички ишлар органлари фаолиятининг асосий принциплари қонунийлик, ягоналик, фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларига риоя этиш ҳамда ушбу ҳуқуқлар, эркинликлар ва қонуний манфаатларни ҳурмат қилиш, очиқлик ва шаффофликдан иборат.

3-Савол: Ички ишлар органларининг тизимини айтиб ўтинг?

Жавоб: Ички ишлар органларининг тизими Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги, Қорақалпоғистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги, Тошкент шаҳар ва Тошкент вилояти ички ишлар бош бошқармалари, вилоятлар ички ишлар бошқармалари, туманлар ва шаҳарлар ички ишлар бошқармалари (бўлимлари), транспортда ҳавфсизликни таъминлаш бошқармалари (бўлимлари), жазони ижро этиш муассасалари,

ички ишлар органларининг ўта муҳим ва тоифаланган объектлардаги бўлинмалари, шаҳарча ички ишлар бўлинмалари, маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари ҳамда ички ишлар органларининг таянч пунктлари, шунингдек таълим ва тиббиёт муассасалари, ички ишлар органлари зиммасига юклатилган вазифаларни бажариш учун ташкил этиладиган бошқа бўлинмалар ва ташкилотлардан иборатдир.

4-Савол: Ички ишлар органларининг мансабдор шахсларини тайинлаш ва лавозимидан озод этиш тартибини айтиб ўтинг?

Жавоб: Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг тақдимномасига биноан Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан лавозимига тасдиқланади ва лавозимидан Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан озод этилади.

Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирининг ўринбосарлари Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан лавозимига тайинланади ва лавозимидан озод этилади. Қорақалпоғистон Республикаси ички ишлар вазири Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири билан келишилган ҳолда Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси томонидан лавозимига тайинланади ва лавозимидан озод этилади. Вилоятлар ички ишлар бошқармаларининг бошлиқлари Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан лавозимга тайинланади ва лавозимидан озод этилади.

Туманлар ва шаҳарлар ички ишлар бошқармаларининг (бўлимларининг) бошлиқлари Қорақалпоғистон Республикаси ички ишлар вазирининг, Тошкент шаҳар ва Тошкент вилояти ички ишлар бош бошқармалари бошлиқларининг, вилоятлар ички ишлар бошқармалари бошлиқларининг тақдимномалари бўйича Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан лавозимга тайинланади ва лавозимидан озод этилади.

5-Савол: Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири ўз мақомига кўра қайси давлат органи таркибига киради?

Жавоб: Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири ўз мақомига кўра Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг таркибига киради.

6-Савол: Қайси ҳолатларда ички ишлар органлари ходимлари жисмоний куч ишлатиши мумкин?

Жавоб: Қуйидаги ҳолатларда куч ишлатиши мумкин:

жиноятларга ва маъмурий ҳуқуқбузарликларга чек қўйиш учун;

жиноятлар ёки маъмурий ҳуқуқбузарликлар содир этган шахсларни энг яқиндаги ички ишлар органига ёхуд ҳуқуқни муҳофаза қилувчи бошқа органга олиб бориш ва бу шахсларни ушлаб туриш учун;

ички ишлар органи ходимининг қонуний талабларига қаршилик кўрсатилишини бартараф этиш учун.

7-Савол: Ички ишлар органларининг ҳуқуқларини айтиб ўтинг ва мазмун-моҳиятини тушунтириб беринг?

Жавоб: Ички ишлар органлари ўз ваколатлари доирасида қуйидаги ҳуқуқларга эга:

фуқаролардан қонунчиликка риоя этишни, ғайриқонуний хатти-ҳаракатларни тугатишни талаб қилиш, бу талаблар бажарилмаган тақдирда эса мажбурлов чораларини қўллаш;

ўз хизмат мажбуриятларини амалга ошириш чоғида фуқароларнинг шахсини тасдиқлайдиган ҳужжатларини текшириш, агар уларда курул, ўқ-дорилар, портловчи, радиоактив ёки заҳарли моддалар, портлатиш қурилмалари, пиротехника буюмлари, гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари, психотроп моддалар, прекурсорлар ёхуд муомалада бўлиши тақиқланган ёки чекланган бошқа нарсалар бор деб ҳисоблашга асослар мавжуд бўлганда эса, фуқароларни шахсий кўрикдан ўтказишни, уларнинг ашёларини, қўл юкини, багажини кўрикдан ўтказишни амалга ошириш ҳамда мазкур нарсалар, воситаларни ва моддаларни олиб юриш ҳамда сақлаш учун қонуний асослар мавжуд бўлмаган тақдирда уларни олиб қўйиш;

агар терговга қадар ва тергов ҳаракатларини, тезкор-қидирув ва қидирув тадбирларини ўтказиш, жиноят, маъмурий ҳуқуқбузарлик, ҳодиса ҳолатларини ҳужжатлаштириш ёки жиноят, маъмурий ҳуқуқбузарлик изларини, ҳодиса ҳолатларини сақлаб қолиш учун зарур бўлса, фуқаролардан жиноят, маъмурий ҳуқуқбузарлик содир этилган жойни, ҳодиса жойини тарқ этишни талаб қилиш;

содир этилаётган жиноятларга чек қўйиш, шунингдек уларни содир этаётган шахсларни таъқиб қилиш ҳамда ушлаш учун, агар бунинг кечиктирилиши фуқароларнинг ҳаёти ва соғлиғини, жамият ва давлат хавфсизлигини таҳдид остига қўйиши мумкин бўлса, ташкилотлар ва фуқароларнинг ҳудудига, турар жойларига ва бошқа биноларига, ер участкаларига, транспорт воситаларига сутканинг исталган вақтида тўсқинликсиз кириш (ошиб тушиш);

фуқароларнинг шахсий хавфсизлиги ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш, жиноятларнинг олдини олиш, уларни содир этган ёки қидирувда бўлган шахсларни аниқлаш ҳамда ушлаш мақсадида фуқароларга тегишли бўлган турар жойларда ва бошқа биноларда, уларга қарашли ер участкаларида фуқароларнинг розилиги билан, ташкилотлар жойлашган ҳудудда ва биноларда уларнинг маъмурияти рухсати билан ёки мулкдорнинг розилиги билан бўлиш;

жиноят ишларини тергов қилиш ва маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш, жиноятлар, бошқа ҳуқуқбузарликлар ва ҳодисалар ҳақидаги аризалар ҳамда хабарларни кўриб чиқиш доирасида давлат органларига ва бошқа ташкилотларга кириш, зарур ҳужжатлар ва материаллар билан танишиш, шунингдек давлат органларидан, бошқа ташкилотлардан ҳамда фуқаролардан маълумотларни ва бошқа зарур ҳужжатлар ҳамда материалларни сўраш ва олиш;

террорчиликка қарши операция ўтказилаётган зонада жисмоний шахсларни шахсий кўриқдан ўтказишни, улардаги ашёларни, транспорт воситаларини ҳамда олиб ўтилаётган юкларни кўриқдан ўтказишни, шу жумладан назорат қилишнинг техник ва бошқа воситаларини қўллаган ҳолда кўриқдан ўтказишни амалга ошириш;

ички ишлар органлари юритувидаги ишлар ва материаллар бўйича фуқароларни, мансабдор шахсларни ички ишлар органларига чақиртириш, улардан зарур тушунтиришлар, маълумотлар, ҳужжатлар, маълумотномаларни ва уларнинг кўчирма нусхаларини олиш;

фуқароларни уларнинг розилиги билан ҳамкорликка жалб этиш, жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлашда ички ишлар органларига ёрдам берган ҳамда алоҳида хизмат кўрсатган фуқароларни тақдирлаш;

ташкилотлар ва фуқаролардан ички ишлар органларининг фаолиятини амалга ошириш учун зарур бўлган ахборотни бепул олиш, бундан қонунчиликда бошқача тартиб белгиланган ҳоллар мустасно;

ҳуқуқбузарликларни, шунингдек уларнинг сабабларини ва содир этилишига имкон берган шарт-шароитларни бартараф этиш тўғрисида давлат органларига, бошқа ташкилотларга ёки мансабдор шахсларга бажарилиши шарт бўлган тақдимномалар киритиш;

жиноятларнинг ва бошқа ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ҳамда уларни фош этиш мақсадида зарур маълумотлар базаларига эга бўлган ахборот тизимларини техник ва махсус воситалардан фойдаланган ҳолда яратиш;

жиноятларни содир этишда гумон қилинаётган шахсларни, шунингдек ўзига нисбатан қамокқа олиш тарзидаги эҳтиёт чораси танланган шахсларни қонунчиликда белгиланган тартибда ушлаш, ички ишлар органларига олиб бориш ва қамокда сақлаш;

жиноятлар содир этганликда гумон қилинаётган ҳарбий хизматчиларни улар ҳарбий патрулга, ҳарбий комендантга, ҳарбий қисмлар командирларига топширилгунига қадар ушлаб туриш;

маъмурий ҳуқуқбузарликлар содир этган шахсларни қонунчиликда белгиланган тартибда ушлаш ва ички ишлар органларига олиб бориш;

қамокда сақланаётган, маъмурий қамокқа олинган шахсларни, шахсини аниқлаш имкони бўлмаган тақдирда бошқа ушлаб турилган шахсларни, шунингдек қонунга мувофиқ ўзга шахсларни рўйхатга олишни, фотосуратга олишни, уларнинг овозини ёзиб олишни, уларни кино- ва видеотасвирга туширишни, бармоқ изларини олишни амалга ошириш;

жазони ижро этиш муассасаларидан озод этилган, шунингдек озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган жазоларга ҳукм қилинган ёхуд шартли ҳукм қилинган шахсларни назорат қилиш бўйича чоралар кўриш;

ўзига нисбатан тайинланган тиббий ва тарбиявий йўсиндаги мажбурлов чораларини ўташдан бўйин товлайётган шахсларни ушлаш ва махсус муассасаларга олиб бориш;

аниқ яшаш жойига эга бўлмаган шахсларни реабилитация марказларига олиб бориш, шунингдек уларни шахси аниқлангунига қадар судларнинг ажримлари асосида ўттиз суткадан кўп бўлмаган муддатга сақлаб туриш;

давлат органлари томонидан таъсис этилган оммавий ахборот воситаларининг имкониятларидан жиноятлар ҳолатларини, уларни содир этган шахсларни аниқлаш, терговга қадар текширувни амалга оширувчи органлардан, суриштирув, тергов органларидан, суддан яшириниб юрган, жиноий жазони ва маъмурий жазони ўташдан бўйин товлайётган шахсларни, шунингдек бедарак йўқолган шахсларни қидириш учун бепул фойдаланиш;

йўл ҳаракати хавфсизлиги тўғрисидаги қонунчиликка риоя этилиши устидан назоратни амалга ошириш;

автомототранспорт воситаларини бошқариш ҳуқуқи учун имтиҳонлар қабул қилиш ҳамда гувоҳномалар бериш, ҳайдовчиларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш бўйича фаолиятни амалга ошираётган таълим муассасалари устидан назорат олиб бориш;

автомототранспорт воситаларининг ҳамда уларнинг тиркамаларининг мажбурий давлат техник кўригини ва рўйхатдан ўтказилишини ташкил этиш ҳамда ўтказиш, йўл ҳаракатини тартибга солиш;

йўл ҳаракати хавфсизлиги стандартлари, қоидалари ва нормаларини ишлаб чиқиш;

автомототранспорт воситаларидан фойдаланишда атмосфера ҳавоси ифлосланиши устидан давлат экологик назоратини амалга ошириш;

зарур бўлган ҳолларда, транспорт воситаларини тўхтатиш ҳамда уни бошқариш ва ундан фойдаланиш ҳуқуқини берувчи ҳужжатларни, транспорт воситасига, шунингдек ташилайётган юкларга оид ҳужжатларни текшириш, ҳайдовчи ёки юкни кузатиб бораётган шахс билан биргаликда транспорт воситасини ва юкларни ташқи кўздан кечириш;

қонунчиликда назарда тутилган ҳолларда ва тартибда транспорт воситаларини ва шахсларни ушлашни, кўрикдан ўтказишни амалга ошириш, шахсларни транспорт воситасини бошқаришдан четлаштириш, транспорт воситасини бошқариш ҳуқуқини берувчи ҳужжатларни олиб қўйиш, шунингдек транспорт воситаларини сақлаб туриладиган жойга қўйиш учун олиб бориш;

махсус автомобилларни, чет эл делегацияларини, автомобиль колонналарини, қимматбаҳо, йирик габаритли ва хавфли юкларни кузатиб боришни амалга ошириш;

йўллар ва темир йўлларни кесиб ўтиш жойларининг сақланиши, уларнинг йўл ҳаракатини тартибга солиш воситалари билан жиҳозланиши устидан назоратни амалга ошириш;

белгиланган паспорт тизими қоидаларига Ўзбекистон Республикаси фуқаролари ва мансабдор шахслар томонидан риоя этилиши, шунингдек Ўзбекистон Республикасида бўлиш ва Ўзбекистон Республикаси ҳудуди орқали транзит тарзда ўтиш қоидаларига чет эл фуқаролари ҳамда фуқаролиги бўлмаган шахслар томонидан риоя этилиши устидан назоратни амалга ошириш;

паспорт режими қоидаларига, шунингдек бажарилиши устидан назорат қилиш ички ишлар органлари зиммасига юклатилган бошқа қоидаларга риоя этилишини назорат қилиш амалга оширилайётганда фуқароларнинг турар жойларига ва бошқа биноларига уларнинг розилиги билан соат 6-00 дан соат 22-00 гача кириш;

жиноятлар ёки маъмурий ҳуқуқбузарликлар содир этганликда гумон қилинаётган шахсларни уларнинг организмида алкоголь, гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ёки ақл-ирода фаолиятига таъсир кўрсатувчи бошқа моддалар мавжудлигини аниқлаш учун текширишни амалга ошириш;

жамоат жойларида алкогольли ичимликдан, гиёҳвандлик ёки токсик модда таъсирида мастлик ҳолатида бўлган ва мустақил равишда ҳаракатланиш ёки адашмай йўл топиш қобилиятини йўқотган фуқароларни Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг реабилитация ва тиббий ёрдам кўрсатиш пунктларига олиб бориш;

фуқаровий ва хизмат қуроли, унинг ўқ-дорилари, саноат учун мўлжалланган портловчи материаллар, пиротехника буюмлари, гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари, психотроп моддалар ва прекурсорлар, алюминий қукунлари ва қурумлари муомалада бўладиган соҳада фаолиятни амалга ошираётган объектларнинг маъмурий, ишлаб чиқариш, омборхона ва ёрдамчи биноларига мазкур соҳада қонунчиликка риоя этилишини назорат қилиш юзасидан ички ишлар органларининг зиммасига юклатилган вазифаларни бажариш учун хизмат гувоҳномасини ҳамда белгиланган тартибда бериладиган махсус рухсатномани кўрсатган ҳолда тўсқинликсиз кириш;

лицензия ва рухсат этиш талаблари ҳамда шартлари бузилганлиги фуқаровий ва хизмат қурулининг, унинг ўқ-дорилари, саноат учун мўлжалланган портловчи материалларнинг, пиротехника буюмларининг, гиёҳвандлик воситаларининг, уларнинг аналогларининг, психотроп моддалар ва прекурсорларнинг, алюминий қукунлари ва қурумларининг йўқолиши ёки талон-торож қилиниши хавфини юзага келтирган ҳолларда, уларни олиб қўйишни амалга ошириш, саноат учун мўлжалланган портловчи материалларни, пиротехника буюмларини, гиёҳвандлик воситаларини, уларнинг аналогларини, психотроп моддаларни, прекурсорларни, алюминий қукунлари ҳамда қурумларини тегишли ихтисослаштирилган ташкилотларга, фуқаровий ва хизмат қурулини ҳамда унинг ўқ-дориларини эса ички ишлар органларига зудлик билан олиб боришни ҳамда сақлаш учун жойлаштиришни талаб қилиш;

ташкilotларда ҳамда фуқароларда лицензияларсиз ва рухсатномаларсиз турган фуқаровий ва хизмат қурулини, унинг ўқ-дориларини, портловчи материалларни, пиротехника буюмларини, гиёҳвандлик воситаларини, уларнинг аналогларини, психотроп моддалар ва прекурсорларни, алюминий қукунлари ва қурумларини белгиланган тартибда олиб қўйишни, ташишни ҳамда сақлаш учун жойлаштиришни амалга ошириш, уларни йўқ қилиш чораларини кўриш;

тегишли ташкilotларда объектнинг ички режимга ва рухсатнома билан кириш режимига риоя этилишига доир ишларни назорат қилиш ҳамда мувофиқлаштириш, бундан давлат органлари ва бошқа ташкilotларнинг Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланадиган объектлари мустасно;

лицензиялашни ва рухсат этиш хусусиятига эга ҳужжатларни беришни амалга ошириш, қонунчиликка мувофиқ лицензия талаблари ҳамда шартларига риоя этилишига доир текширувлар ўтказиш;

Ўзбекистон Республикасининг Давлат байроғи ва Давлат герби тўғрисидаги қонунчиликнинг давлат органлари ҳамда бошқа ташкilotлар томонидан ижро этилиши устидан назоратни амалга ошириш;

норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни қабул қилиш, қонунчиликни ички ишлар органларининг ваколатларига кирадиган масалалар бўйича такомиллаштиришга доир таклифларни ишлаб чиқиш;

жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтиришга доир ишларда иштирок этиш.

Ички ишлар органлари қонунчиликка мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлиши мумкин.

Назорат учун саволлар:

1. Ички ишлар органлари ходимлари томонидан жисмоний куч ишлатиш, махсус воситаларни ва ўқотар қурулни қўллаш тартибини атрофлича ўзлаштириш
2. Ички ишлар органларида хизматни ўташ тартиби ва шартларини ўзлаштириш

**3.2.Мавзу: ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИДА ХИЗМАТНИ ЎТАШ
ТАРТИБЛАРИНИ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ**

Маъруза режаси:

1-ўқув саволи. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 ноябрдаги “ИИО кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-3413-сон қарорининг мазмун моҳияти.

2-ўқув саволи. “Ички ишлар органларида хизматни ўташ тартиби тўғрисидаги Низомнинг 1-5 бобларининг мазмун моҳияти.

3-ўқув саволи. “Ички ишлар органларида хизматни ўташ тартиби тўғрисидаги Низомнинг 6-12 бобларининг мазмун моҳияти.

1-ўқув саволи. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 ноябрдаги “ИИО кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-3413-сон қарорининг мазмун моҳияти.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 10 апрелдаги ПФ-5005-сон «Ички ишлар органларининг фаолияти самарадорлигини тубдан ошириш, жамоат тартибини, фуқаролар ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлашда уларнинг масъулиятини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармониға мувофиқ, шунингдек ички ишлар органларида хизматни ташкил этишни тубдан такомиллаштириш мақсадида:

➤ Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг кадрларни танлаш ва жой-жойига қўйиш, уларнинг захирасини шакллантириш, шунингдек ички ишлар органлари ходимларининг хизмат ўташини ташкил этиш соҳасидаги фаолияти **қониқарсиз** деб топилди.

➤ Хизматни ташкил этишни такомиллаштиришнинг қуйидаги устувор йўналишлари Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ва унинг бўлинмаларининг энг муҳим вазифаси деб ҳисоблади:

❶ биринчидан — ҳуқуқбузарликларнинг барвақт профилактикасида тезкорликни, жиноятлар ҳақидаги хабарларни ўз вақтида ҳисобга олиш ва қўриб чиқишни таъминлайдиган, амалга оширилаяётган ислохотлар шароитида ички ишлар органларининг мавжуд куч ва воситаларини бошқариш ҳамда ҳамкорликни ташкил этишнинг самарали тизимини яратиш;

❷ иккинчидан — ички ишлар органларининг барча даражадаги раҳбарларнинг шахсий, ишбилармонлик ва касбий фазилатларига эга кадрлар танланиши, уларнинг мақсадли жойлаштирилиши ҳамда «Халқ манфаатларига хизмат қилиш» ўз хизмат бурчини сўзсиз бажариш руҳида тизимли равишда тарбиялаш учун шахсий жавобгарлигини белгилаш;

❸ учинчидан — бўш лавозимларни жамлаш ва кадрлар захирасини, биринчи навбатда, ўз касбий фазилатлари, ахлоқий қўриниши, ҳуқ-атвори ва маданият даражаси билан намуна бўлган истиқболли бошқарув таркибини шакллантиришнинг таъсирчан механизмини жорий этиш;

❹ тўртинчидан — хизмат ўташни қатъи назорат қилиш ва тарбиявий жараёни таъминлаш соҳасида мувофиқлаштириш, таҳлилий ва услубий ишларни кучайтириш бўйича фаолиятни ташкил қилишнинг сифат жиҳатдан янги тартибни белгилаш;

❺ бешинчидан — иш тажрибасининг ворисийлигини, ёш ходимларнинг хизматга амалий мослашишини, касбий шаклланиш жараёнини тезлаштириш ҳамда уларда хизмат вазифаси бўйича зиммасига юклатилган тезкор-хизмат вазифаларни мустақил бажариш қобилиятини ривожлантиришни таъминловчи самарали мураббийлик тизимини жорий этиш;

⑥ олтинчидан — ички ишлар органларининг барқарор профессионал кадрлар таркибини шакллантириш, кадрлар қўнимсизлигини пасайтириш, ходимларнинг узок муддатли хизматини рағбатлантириш, шунингдек шахсий таркибни унинг касбий малакаси, шахсий фазилатлар ва қобилиятларини инобатга олган ҳолда лавозимларга оптимал тақсимлаш;

⑦ еттинчидан — қўйилган вазифаларни виждонан ва ташаббускорлик билан бажарувчи ходимларни рағбатлантириш, шунингдек масъулиятсиз ходимларга нисбатан хизматдан бўшатишгача бўлган интизомий жазо тайинлаш бўйича чораларни ўз вақтида ва ҳолисона кўриш орқали ички ишлар органларида мустаҳкам хизмат интизомини таъминлаш;

⑧ саккизинчидан — ички ишлар органларида ижро интизомини, жумладан бошқарув қарорлари ҳар бир бевосита ижрозига ўз вақтида етказилишига ва тизимли узлуксиз назоратни таъминланишига имкон берадиган замонавий ахборот-коммуникацион технологияларини кенг жорий этиш орқали таъминлаш механизминини тубдан қайта кўриб чиқиш.

Хизматни ташкил этишни такомиллаштириш бўйича устувор йўналишларни мувофиқлаштирилган ҳолда ва комплекс амалга оширилишини таъминлаш учун қуйидагилар юклатилди:

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигига — барча қуйи бўлинмалар томонидан ички ишлар органлари фаолияти самарадорлигини ошириш соҳасида амалга оширилаётган ислохотлар талабларининг муқаррар ва ўз вақтида бажарилишини манзилли мувофиқлаштириш ва унинг устидан мунтазам назорат ўрнатиш, юклатилган вазифалар бажарилишининг аниқ механизмларини кўрсатган ҳолда концептуал бошқарув қарорларини ишлаб чиқиш;

Қорақалпоғистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги, Тошкент шаҳар ва Тошкент вилояти ички ишлар бош бошқармалари ва вилоятлар ички ишлар бошқармаларига — ички ишлар органлари фаолияти самарадорлигини ошириш соҳасида амалга оширилаётган ислохотлар талабларини ҳамда концептуал бошқарув қарорларини ишни ташкил қилиш бўйича йўриқномавий «йўл хариталари» ишлаб чиққан ҳолда амалга ошириш бўйича аниқ ижрозилар ва ҳаракатларни белгилаш, соҳавий хизматлари ўртасида яқин ҳамкорликни таъминлаш бўйича комплекс чора-тадбирларни амалга ошириш ҳамда мавжуд куч ва воситаларни самарали мувофиқлаштириш;

туман (шаҳар) ички ишлар бошқарма (бўлим)лари, ички ишлар органларининг таълим ва бошқа муассасаларига — бошқарув қарорларини ижро қилиш бўйича белгиланган тадбирларни юклатилган вазифаларни бажаришда кўрсатилган усулларга мувофиқ сифатли амалга оширишда барча мавжуд куч ва воситаларни мақсадли тақсимлаш ва улардан фойдаланиш, ҳар бир ходим томонидан ўз хизмат вазифаларини сўзсиз бажарилишини таъминлаш.

Қарорга мувофиқ Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирининг ўринбосарлари, Ички ишлар вазирлиги бош бошқармалари бошлиқлари учун шундай тартиб ўрнатилди:

а) ҳар чоракда жойларга чиқиб,

- Қорақалпоғистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги
- Тошкент шаҳар ва Тошкент вилояти ИИББ
- вилоятлар ИИБлари соҳавий хизматлар раҳбарлари
- туман (шаҳар) ИИБ (бўлим)лари раҳбарларининг

аниқ эришилган натижаларни кўрсатган ҳолда бошқарув қарорлари ижросининг амалга оширилиши ҳақидаги шахсий ҳисоботларини кенгайтирилган мажлисларда тинглайди;

б) ҳар ярим йил якунлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ҳайъатида:

- хизмат ва ижро интизомини мустаҳкамлаш
- хизмат ўташни
- ҳуқуқбузарликлар профилактикаси
- жиноятчиликка қарши кураш

бўйича ушбу соҳада амалга оширилаётган ислохотлар талабларини инобатга олган ҳолда қилинган ишлар юзасидан шахсан ҳисобот беради.

Бунда қуйидагилар бўйича аниқ чоралар кўрилиши назарда тутилади:

Қарор билан қуйидагилар белгилаб қўйилди:

❖ Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги олий таълим муассасаларига ўқишга кирган фуқаролар билан (тўлов-контракт асосида ўқишга кирганлар бундан мустасно) белгиланган тартибда ўқишни тугатганидан кейин **беш йил мобайнида** ички ишлар органларида, шунингдек тақсимот бўйича юборилганда бошқа давлат идораларида мажбурий узлуксиз хизмат ўташлари ҳақида шартнома тузилади;

❖ ички ишлар органлари раҳбар таркибининг ротацияси, қоида тариқасида, тенг мавқели лавозимга, эгаллаб турган лавозимида **уч йил ишлаганидан сўнг** амалга оширилади;

❖ хизматда бўлишнинг чегара ёши сафдор ва сержантлар таркиби ходимлари, шунингдек аёллар учун (мавжуд махсус унвонидан қатъи назар) — **эллик ёш**, офицерлар таркиби учун — **эллик беш ёш**, генераллар таркиби учун **олтмиш ёш**;

❖ пенсия олиш ҳуқуқини берадиган хизмат муддати календарь ҳисобида **йигирма йилни** ташкил қилади, улардан имтиёзли ҳисобланадиган даври ходимларга пенсия миқдори ҳисобланаётган вақтдагина инобатга олинади;

❖ ходимларнинг болалари давлат мактабгача таълим ташкилотларига яшаш ёки хизмат ўташ жойи бўйича **навбатдан ташқари** қабул қилинади.

Ўзгариш асослари: 5-банднинг учинчи хатбошиси Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 15 апрелдаги **ПҚ-5076-сонли қарори** ва 5-банднинг еттинчи хатбошиси Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 8 октябрдаги **ПҚ-4857-сонли қарори**;

ШУНИНГДЕК ҚАРОР БИЛАН ҚҮЙИДАГИ ТАРТИБЛАР ҰРНАТИЛДИ:

Мураббийлар ўзларига бириктирилган ходимларнинг таълим-тарбиясига масъулиятсизлик билан ёндашганида, шунингдек ходимлар лавозимга киришиши даврида хизмат интизомини бузган ҳолларда мураббийлар, айбилик даражасидан келиб чиқиб, **эгаллаб турган лавозимидан озод этишгача** бўлган **интизомий жазога тортилади.**

Ички ишлар органлари тизимида ходимларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини таъминлаш мақсадида жамоатчилик асосида фаолият кўрсатувчи интизомий кенгашлар ташкил қилинсин, улар фаолиятининг асосий йўналишлари этиб қуйидагилар белгилансин:

хизмат вазифаларини виждонан бажараётган ва ишда ижобий натижаларга эришган ходимларни уларнинг фаолиятини мукофотлаш чораларини кўриш ва ички ишлар органларида амалда бўлган ижтимоий таъминот соҳасидаги тегишли имтиёзларни бериш тўғрисидаги масалаларни кўриб чиқиш ва илтимосномалар киритиш орқали рағбатлантириш;

жамоада юзага келадиган низоли вазиятларни ҳал қилиш, ноҳўя ҳаракат содир этган, хизмат бурчига масъулиятсиз муносабатда бўлаётган ходимларга белгиланган интизомий жазо чораларини қўллаш ҳақида ҳолисона қарор қабул қилиш орқали жамоатчилик таъсирини кўрсатиш.

2018 йил 1 январдан бошлаб қуйидаги тартиб жорий этилсин:

а) хизмат интизомини қўпол равишда бузган, хизмат бурчига масъулиятсиз ёндашган ёхуд ишда паст кўрсаткичларга эга бўлган ходимларга нисбатан лавозим маошининг **50 фоизидан кўп бўлмаган** миқдорда жарима тарзидаги интизомий жазо чораси қўлланилиши мумкин;

б) ҳар чорак якунлари бўйича қуйидагиларга нисбатан лавозим маошининг **50 фоизгача миқдорда** бир марталик пул ушланиши ёки мукофот таъсир чораси сифатида қўлланилади:

профилактика (катта) инспекторларига — бириктирилган ҳудудда ҳуқуқбузарликлар ва жиноятларни, биринчи навбатда, оғир ва ўта оғир жиноятларни барвақт олдини олиш, шунингдек жойлардаги муаммоларни ҳал этишда аҳоли билан ишлашни ташкил қилиш аҳволи учун;

бириктирилган ҳудудда тезкор-қидирув фаолиятни амалга оширувчи ички ишлар органлари (катта) тезкор вакиллариغا — оғир ва ўта оғир жиноятларни аниқлаш ва фош этиш, тергов ва суддан яширинган шахсларни қидириш аҳволи учун;

в) Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Махсус бюджетдан ташқари жамғармаси маблағларининг **10 фоизи** хизматда самарали натижаларга эришган ходимларни ижтимоий ҳимоя қилиш учун ташкил этиладиган алоҳида ҳисоб рақамига йўналтирилади, бунда уларни ички ишлар вазири томонидан белгиланган тартибда мақсадли ишлатишни таъминлаш вазифаси Маънавий-маърифий ишлар ва кадрлар билан таъминлаш департаменти зиммасига юклатилади;

г) интизомий кенгашлар илтимосномасига кўра, зиммасига юклатилган хизмат мажбуриятларини виждонан бажараётган ва ишда ижобий натижаларга эришган ходимлар ва уларнинг оила аъзоларига ҳар йили болалар соғломлаштириш оромгоҳларига ва санаторий-курорт муассасаларига бепул йўлланмалар берилади.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг хизмат интизоми ва бенуксон узлуксиз хизмати учун ташаббускор ва виждонли ходимларни тақдирлаш мақсадида қуйидаги идоровий кўкрак нишонлари таъсис этиш ҳақидаги таклифи маъқулланди:

2-ўқув саволи. “Ички ишлар органларида хизматни ўташ тартиби тўғрисидаги Низомнинг 1-5 бобларининг мазмун моҳияти.

Низомнинг 1-боб. Умумий қоидаларда ушбу Низом ички ишлар органлари ходимлари ва Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги таълим муассасалари курсант (тингловчи)ларининг хизмат ўташ тартибини белгилаши аниқ кўрсатиб ўтилган.

Ички ишлар органларидаги хизмат давлат хизматининг тури бўлиб, фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари

ва қонуний манфаатларини, жисмоний ва юридик шахсларнинг мулкани, конституциявий тузумни ҳимоя қилиш, қонун устуворлигини, шахс, жамият ва давлат хавфсизлигини таъминлаш, шунингдек ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактикасини бўйича вазифаларни амалга оширишдан иборат.

Хизматни ўташ қуйидаги тартибларни ўз ичига олади:

- ☑ хизматга қабул қилиш;
- ☑ махсус унвонлар бериш ва улардан маҳрум этиш;
- ☑ лавозимга тайинлаш, лавозимдан озод этиш ва ротация;
- ☑ ходимларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш;
- ☑ ходимнинг бошқа давлат органлари ва ташкилотларига сайланганида (тайинланганида, сафарбар этилганида) хизмат ўташи;
- ☑ аттестация ўтказиш;
- ☑ таътиллار бериш;
- ☑ ҳуқуқий ва ижтимоий ҳимоя қилиш;
- ☑ хизмат ўташ режимини таъминлаш;
- ☑ хизмат муддатларини узайтириш, хизматдан бўшатиш ва хизматга тиклаш.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги халқаро аэропортларда хавфсизликни таъминлаш қўшинлари ва қоровул қўшинлари ҳарбий хизматчиларининг хизмат ўташи, Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларининг ҳарбий хизматчилари учун қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда амалга оширилади.

Ички ишлар органларидаги хизматга қабул қилиш. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 ноябрдаги ПҚ-34143 сон “ИИО кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” қарорининг 1-илоvasи, яъни “**Ички ишлар органларида хизматни ўташ тартиби тўғрисидаги Низомнинг 2-боби** кўра Ички ишлар органларида хизматга қабул қилиш бобида Хизматга муносиб номзодларни танлаб олиш мақсадида таълим муассасалари, ҳарбий қисмлар, мудофаа ишлари бўйича бошқарма (бўлим)ларида, аҳоли турар жойларида, ташкилот ва муассасаларда мунтазам равишда тарғибот-ташвиқот ишлари олиб борилади, оммавий ахборот воситаларида қабул ва бўш лавозимлар тўғрисида эълонлар жойлаштирилади, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги олий таълим муассасаларида очик эшиклар куни ўтказилади.

Хизматга **165 сантиметрдан** паст бўлмаган **эркаклар** ва **160 сантиметрдан** паст бўлмаган **аёллар** қабул қилинади.

Номзодларга махсус биометрик параметрлар ўрнатиладиган бўлинмалар ва лавозимлар рўйхати Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан белгиланади.

Хизматга танлов асосида, ихтиёрий тартибда ёши ўн саккиздан кичик ва ўттиздан катта бўлмаган, шу жумладан ўттиз ёшдаги ҳам, тегишли маълумотга эга, шахсий ва ишчанлик сифатлари, соғлиғининг ҳолати ва жисмоний тайёргарлиги бўйича ходимнинг хизмат мажбуриятларини бажаришга қодир бўлган

Ўзбекистон Республикаси фуқаролари қабул қилинади.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги олий таълим муассасаларидаги кундузги таълимга ўқишга: (расмга қаранг)

КУНДУЗГИ ТАЪЛИМГА ЎҚИШГА

17 ёшдан кичик ва **25 ёшдан катта бўлмаган**, шу жумладан 25 ёшдаги ҳам;

- ☐ **ўрта, ўрта-махсус** ёки **касб-ҳунар маълумотга** эга Ўзбекистон Республикаси фуқаролари;
- ☐ ИИО ходимлари, ҳарбий хизматчилари қабул қилинади.

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академиясининг сиртки таълимга ўқишга:

40 ёшдан катта бўлмаган, шу жумладан 40 ёшдаги ҳам ИИОда камида 3 йиллик амалий иш стажига, ўрта, ўрта-махсус, касб-хунар ёки олий маълумотга эга бўлган ходимлар қабул қилинади.

таълимга ўқишга: (расмга қаранг)

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Малака ошириш институтининг касбий тайёргарлик факультетига: (расмга қаранг)

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Малака ошириш институтининг «Касбий тайёргарлик факультети» га:

- ❖ ҳарбий хизмат ўтаган (эркаклар учун)
- ❖ олий маълумотга эга
- ❖ ёши 18дан кичик ва 30 катта бўлмаган
- ❖ Ўзбекистон Республикаси фуқаролари
- ❖ ИИО ходимлари
- ❖ ҳарбий хизматчилари

Зарур бўлган ҳолларда, Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан белгиланадиган рўйхати бўйича ички ишлар органларининг айрим бўлинмалари ва ташкилотларига хизматда бўлишнинг энг юқори ёшига тўлган пайтида кўп йиллик хизмати учун пенсия олиш ҳуқуқига эга бўладиган **ўттиз ёшдан катта бўлган** фуқаролар қабул қилиниши мумкин.

Эркаклар ички ишлар органларидаги хизматга киргунига қадар Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларидаги **муддатли ҳарбий хизматни ёки сафарбарлик чакируви резервидаги ҳарбий хизматни ўташи** ёхуд **олий ўқув юртларида ҳарбий тайёргарликдан ўтиши** керак. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги олий таълим муассасаларига ўқишга кирувчилар учун ушбу талаб ўрнатилмайди.

Алоҳида ҳолларда, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонида, қарорига, фармойишига, шунингдек розилигига ёки Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорига ёхуд Ўзбекистон Республикаси **ички ишлар вазирининг буйруғига асосан** бошқа давлат органлари ва ташкилотларидан ходимлар, шунингдек, ички ишлар органларининг катта амалий иш тажрибасига **эга пенсионерлари**, ушбу банднинг биринчи, бешинчи ва олтинчи хат бошиларида белгиланган талабларини инобатга олмаган ҳолда **хизматга қабул қилиниши мумкин**.

Хизматга ёки Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги олий таълим муассасаларига ўқишга кириш истагини билдирган шахс доимий яшаш жойи бўйича рўйхатга олинган жойидаги ички ишлар органларига қуйидаги ҳужжатларни тақдим этади:

- ❖ хизматга ёки Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги олий таълим муассасасига ўқишга қабул қилиш тўғрисида ариза;
- ❖ паспорт ёки идентификацияловчи ID-карта маълумотлари;
- ❖ туғилганлик ҳақида гувоҳномаси нусхаси (аслини кўрсатган ҳолда);
- ❖ ФХДЁ органларидан маълумотнома (туғилганлик ҳақида гувоҳномага ўзгартириш, тузатиш ва қўшимчалар киритилган ёки алмаштирилган ҳолларда);
- ❖ қариндошларининг (ота-она, эр-хотин, фарзандлар, ака-укалар, опа-сингиллар, шунингдек эр-хотинларнинг ота-оналари, ака-укалари, опа-сингиллари) паспорт ёки идентификацияловчи ID-карта маълумотлари, никоҳ қайд этилганлиги ёки бекор қилинганлиги, ногиронлик (агар мавжуд бўлса), қариндошларининг ўлими ҳақидаги гувоҳномалар маълумотлари;
- ❖ 3 x 4 см ўлчамдаги олтита рангли фотосурат (бош кийимсиз), шунингдек 9 x 12 см ўлчамдаги иккита фотосурат (бош кийимсиз);
- ❖ номзоднинг таржимаи ҳоли;
- ❖ анкета-маълумотнома;
- ❖ ўқиш, иш (агар ўқиётган ёки ишлаётган бўлса) ва яшаш жойидан тавсифнома ҳамда маълумотнома (оила аъзолари кўрсатилган ҳолда);
- ❖ ўрта, ўрта махсус, касб-ҳунар ёки олий маълумотни тасдиқловчи ҳужжатлар нусхалари (асли кўрсатилган ҳолда);
- ❖ асли кўрсатилган ҳолда ҳарбий гувоҳнома нусхаси (Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг олий таълим муассасаларига ўқишга топшираётганда ҳарбий гувоҳнома мавжуд бўлмаса, чакирув участкасида қайд этилганлиги тўғрисида гувоҳнома тақдим этилади);
- ❖ доимий яшаш жойи бўйича рўйхатга олинган жойдан белгиланган намунадаги соғлиғининг ҳолати ҳақида маълумотнома (бўй параметри кўрсатилган ҳолда);
- ❖ асли кўрсатилган ҳолда меҳнат дафтарчасининг нусхаси (агарда мавжуд бўлса).

Хизмат ўташ хусусиятидан келиб чиқиб, шунингдек айрим ҳужжатларга аниқлик киритиш мақсадида номзоддан ёки тегишли муассасадан қўшимча ҳужжат ёхуд маълумотлар талаб қилиб олиниши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги олий таълим муассасаларига ўқишга кириш истагини билдирган ички ишлар органлари ходимлари ва ҳарбий хизматчилари ички ишлар органи ваколатли бошлиғи номига ушбу Низомнинг 7-бандида кўрсатилган ҳужжатларни тақдим этмаган ҳолда белгиланган тартибда билдирги билан мурожаат этадилар.

Хизматга қабул қилиш номзоднинг доимий яшаш жойи бўйича рўйхатга олинган жойидаги ички ишлар органлари томонидан танлов асосида амалга оширилади. Танловларни ташкил этиш ва ўтказиш учун ички ишлар органларида қабул комиссиялари тузилади.

Танловлар номзоднинг хоҳишига кўра давлат, қорақалпоқ ёки рус тилларида ўтказилади.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги марказий аппарати ва олий таълим муассасаларига, шунингдек Тошкент шаҳар Ички ишлар бош бошқармасига хизматга, истисно тариқасида, Тошкент шаҳрида доимий яшаш жойи бўйича рўйхатга олинмаган фуқаролар орасидан ҳам номзодларни танлаш ва қабул қилишга рухсат берилади.

НОМЗОДЛАРНИ ХИЗМАТГА ТАНЛАБ ОЛИШ ТАДБИРЛАРИ ҚУЙИДАГИ САРАЛАШ ВА ЎРГАНИШ БОСҚИЧЛАРИНИ ЎЗ ИЧИГА ОЛАДИ:

А) САРАЛАШ :

-рўйхатдан ўтиш;
-дастлабки ўрганиш
интеллектуал ривожланганлик
даражаси ва психоэмоционал
барқарорлигини баҳолаш;
-тест синовини
-жисмоний тайёргарлик
даражасини баҳолаш;

Б) ЎРГАНИШ :

-хизматга яроқлилик даражасини
аниқлаш мақсадида Ҳарбий-
тиббий комиссия қўриғидан
ўтказиш.
-2023 йил 1 сентябрдан
эътиборан, психофизиологик
(полиграф) текширув

Дастлабки ўрганиш ҳамда интеллектуал ривожланганлик даражаси ва психоэмоционал барқарорлигини баҳолаш натижалари асосида тест синовини босқичига қўйилган номзодларнинг рўйхати Ўзбекистон Республикаси Олий таълим, фан ва инновациялар вазирлиги ҳузуридаги Билим ва малакаларни баҳолаш агентлигига тақдим этилади.

Тест синовлари белгиланган тартиб асосида Ўзбекистон Республикаси Олий таълим, фан ва инновациялар вазирлиги ҳузуридаги Билим ва малакаларни баҳолаш агентлиги томонидан ўтказилади.

Тест синовларининг саволлари умумий ўрта, ўрта махсус ва профессионал таълим фанларининг ўқув дастурларига мувофиқ ишлаб чиқилади.

Номзодлар тест синовларини ўзларининг танлови бўйича давлат тили, рус тили ёки қорақалпоқ тилида топширадилар.

Тест синовларини ўтказиш тартиби ҳамда саралаш бали Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан белгиланади.

Саралаш босқичидан муваффақиятли ўтган номзодлар ўрганиш босқичига қўйилади.

Тор ихтисослик бўйича мутахассислар қаторидан бўлган номзодлар Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан белгиланадиган рўйхат ва тартибда **саралаш босқичисиз** ўрганиш босқичи орқали хизматга **қабул қилиниши мумкин**.

Мавжуд бўш лавозимларни ҳисобга олган ҳолда саралаш босқичидан муваффақиятли ўтган номзодларнинг шахсий ҳужжатлар йиғма жилди расмийлаштирилади.

Саралаш ва ўрганиш босқичлари натижаларига кўра номзоднинг хизматга маънавий-касбий ва соғлиқ жиҳатдан мослиги тўғрисида хулоса чиқарилади.

(Ўзгариш асоси: 10-банд Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 20 январдаги ПҚ-10-сонли қарори таҳририда — Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.01.2023 й., 07/23/10/0043-сон)

Саралаш босқичидан муваффақиятли ўтган номзодларнинг шахсий ҳужжатлар йиғмажилдларини расмийлаштириш ички ишлар органларининг кадрлар бўлинмалари томонидан аалга оширилади. Номзоднинг тегишли ҳужжатларини йиғиш жараёнида унга бир пайтнинг ўзида ўрганиш босқичидан ўтиш учун йўлланма берилади.

Белгиланган тартибда муомалага лаёқатсиз ёки муомала лаёқати чекланган деб топишган, ички ишлар органларида хизматни ўташга тўсқинлик қиладиган касаллиги ёки жисмоний нуқсонлари бўлган, бошқа давлат органларидан салбий сабабларга кўра бўшатишган, шунингдек, содир этган жинояти учун муқаддам судланган (қўлланилган жазо туридан, судланганлик ҳолати тугалланган ёки олиб ташланган ва амнистия акти қўлланилгандан қатъи назар) фуқаролар хизматга қабул қилиниши мумкин эмас. Хизмат ўташга тўсқинлик қилувчи касалликлар ва жисмоний нуқсонлар рўйхати Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланади. Хизматга кирувчи номзодларга хизмат сири ҳисобланувчи Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан белгиланадиган ҳамда ошкор этилиши ман этиладиган махсус талаблар ҳам ўрнатилади.

Номзоднинг шахсий ҳужжатлар йиғма жилдларини расмийлаштириш давомида хизматга қабул қилинишига тўсқинлик қилувчи маълумотлар (хизматга қабул қилиш учун умумий ва махсус талабларга мос келмаслик) аниқланган тақдирда, уни шахсий ҳужжатлар йиғма жилдларини расмийлаштириш тўхтатилиб, хизматга қабул қилиш мақсадга мувофиқ эмаслиги тўғрисида ваколатли раҳбар томонидан қарор қабул қилинади, бу ҳақда номзодга хабар берилади.

Ўзбекистон Республикаси **Ички ишлар вазирлиги олий таълим муассасаларига** номзодлар танлови тартиби ва қабул қилиш қоидалари Ўзбекистон Республикаси **Вазирлар Маҳкамаси** томонидан белгиланади.

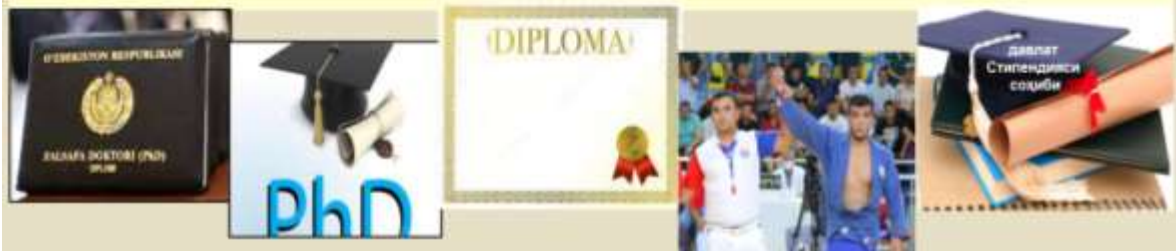
Ўзбекистон Республикаси **Ички ишлар вазирлиги Малака ошириш институтининг касбий тайёргарлик факультетига** қабул қилиш қоидалари Ўзбекистон Республикаси **ички ишлар вазири** томонидан белгиланади.

Ички ишлар органларининг махсус бўлинмаларига танлаш тартиби Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан белгиланади.

Қуйидаги номзодлар, истисно тариқасида, танлаб олиш тадбирларининг жисмоний тайёргарлик даражасини баҳолаш босқичидан озод этилади:

- илмий даража ёки илмий унвонга эга бўлганлар;
- олий таълим муассасаларини имтиёзли диплом билан тамомлаганлар;
- профессор-ўқитувчи ва илмий таркиб лавозимларига номзодлар;
- эксперт-криминалистика, иш юритиш, киберхавфсизлик, ахборот технологиялари, таҳлилий ва юридик таъминлаш бўлинмаларига номзодлар;
- спорт мусобақаларининг (Олимпия спорт турлари бўйича Олимпия ва Осиё ўйинлари, жаҳон ва Осиё чемпионатларида охириги тўрт йилда ҳамда республика чемпионатларида охириги бир йилда ғолиб ва совриндор (1 — 3 ўрин)) индивидуал турларида ғолиб чиққан номзодлар;

Хизмат мажбуриятларини бажариш чоғида **халок бўлган ички ишлар органлари ходимлари ва ҳарбий хизматчиларнинг фарзандлари** хизматга қабул қилинишида Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан белгиланган тартибда устунликка эга бўлади.

 Хизматга танлаб олиш тадбирлари босқичларининг биридан ўта олмаган номзод уни такроран топширишига, шунингдек, хизматга танлаб олиш тадбирларининг **кейинги босқичига қўйилмайди.**

Ўрганиш босқичидан муваффақиятли ўтган, шунингдек, шахсий ҳужжатлар йиғма жилди тўлиқ расмийлаштирилган номзодлар хизматга қабул қилиш ваколатига эга бўлган бошлиқнинг буйруғи билан хизматга қабул қилинади ва ички ишлар органларининг бошланғич касбий тайёргарлик курсларига юборилади.

Бошланғич касбий тайёргарлик курсларини муваффақиятли тамомлаган ва белгиланган сертификатга эга бўлган ходимлар хизматга қабул қилиш ваколатига эга бўлган бошлиқнинг буйруғи билан тегишли лавозимга тайинланади.

Номзодларни хизматга танлаб олиш тадбирларини ташкил этиш ва ўтказиш, шунингдек номзодларнинг шахсий ҳужжатлари йиғма жилдларини расмийлаштириш тартиби Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан белгиланади.

Ички ишлар органларидаги лавозимлар қуйидагича жамланади:

офицерлар таркиби — олий маълумотга эга, Ўзбекистон Республикаси фуқаролари билан;

сержантлар таркиби — олий маълумотга эга, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Малака ошириш институтининг касбий тайёргарлик факультетини ёки Мудофаа вазирлигининг Кичик мутахассисларни тайёрлаш марказини тамомлаган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари билан;

сафдорлар таркиби — Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги академик лицейлари, ҳарбий-академик лицейлар битирувчилари, профилактика инспекторларининг ёрдамчилари, шунингдек, олий маълумотга эга ёки сиртқи таълим шаклида таҳсил олаётган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари билан.

Сафдорлар таркибининг **тор мутахассислик сирасига** кирувчи лавозимларни ўрта, ўрта махсус ёки касб-хунар маълумотга эга, Ўзбекистон Республикаси фуқаролари билан жамлашга йўл қўйилади.

Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларининг **захирасидаги офицерларни** ички ишлар органларининг сафдор ва сержантлар таркиби лавозимларига тайинлашга йўл қўйилмайди.

Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири **рағбатлантириш тариқасида**, ички ишлар органларида камида икки йил хизмат стажига эга, олий маълумотли ва юклатилган вазифаларни бажаришда самарали натижаларга эришган, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги **Малака ошириш институтининг касбий тайёргарлик факультетини** ёки **Мудофаа вазирлигининг Кичик мутахассисларни тайёрлаш марказини тамомламаган сафдорлар таркибидаги ходимларни** ҳам, истисно тариқасида, сержантлар таркибидаги лавозимларга тайинлашга ва **«кичик сержант»** махсус унвонини беришга **рухсат бериши мумкин**.

Ички ишлар органларининг махсус бўлинмаларининг, шунингдек, тиббий муассасаларининг **сержантлар таркиби** лавозимлари **ўрта ва ўрта махсус** маълумотли шахслар билан **жамланиши мумкин**.

Ички ишлар органларидаги лавозимларга тайинлаш учун зарур таълим ва мутахассисликларнинг рўйхати Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан белгиланади.

Хизматга биринчи марта қабул қилинган фуқаролар қуйидаги мазмунда қасамёд қабул қилади:

«Мен, (фамилияси, исми, отасининг исми), ички ишлар органларидаги хизматга кирар эканман, фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, мамлакат тинчлиги, осойишталиги ва хавфсизлигини мустаҳкамлаш борасидаги бурчимни ва зиммамга юклатилган мажбуриятларни виждонан, сидқидилдан бажаришга ваъда бераман.

Ватанимга ва Ўзбекистон халқига содиқ бўлишга қасамёд қиламан».

Хизматга қабул қилишда ходимга хизмат гувоҳномаси ва шахсий рақамли жетон берилади.

Ходимнинг хизмат гувоҳномаси ва жетонининг намуналари, шунингдек уларни бериш ва ҳисобини юритиш тартиби Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан тасдиқланади.

Ходимнинг хизмат гувоҳномаси ўқотар қуролни олиб юриш ва сақлаш ҳуқуқини, шунингдек қонунга мувофиқ унга берилган бошқа ҳуқуқ ва ваколатларини тасдиқлайди.

Хизматга қабул қилинган ходимга дастлабки синов муддати тайинланади ва унга лавозимга тайинланган пайтидан бошлаб мураббий бириктирилади.

Дастлабки синов муддати бир йилдан ортиқ бўлиши мумкин эмас.

Қасамёд қабул қилиш, дастлабки синов муддатини ўташ ва мураббийларни бириктириш тартиби Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан белгиланади.

Хизматга қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг ҳарбий хизматга мажбур фуқаролари, шу жумладан Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги олий таълим муассасаларининг хизматга чақирилувчи ҳисобланган курсантлари, ҳарбий ҳисобдан

чиқарилади ва Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг махсус ҳисобида туради.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги олий таълим муассасаларининг курсантлари биринчи босқич таълим муддати якунланганидан сўнг, муддатли ҳарбий хизматни ўтган ҳисобланадилар ва уларга таълим муассасаси жойлашган ердаги муҳофизат ишлари бўйича ҳудудий бўлим томонидан ҳарбий гувоҳнома берилади.

Хизматга қабул қилиш ва бўшатиш, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги олий таълим муассасаларида ўқишга қабул қилиш, шунингдек махсус унвонлар бериш Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан ваколат берилган бошлиқларнинг буйруқлари билан амалга оширилади.

Низомнинг 3-бобида Махсус унвонларни бериш ва улардан маҳрум қилиш ҳақида маълумотлар билдирилган.

Махсус унвон ходимнинг хизмат мажбуриятларига муносабати, малака ошириш курсларини ўтаганлиги, ўтаган хизмат йиллари ва эгаллаган лавозимини инобатга олган ҳолда яқка тартибда берилади.

Ходимларга қуйидаги махсус унвонлар берилади:

- ✱ сафдорлар таркиби — сафдор;
- ✱ сержантлар таркиби — кичик сержант, сержант, катта сержант;
- ✱ офицерлар таркиби:
- ✱ кичик офицерлар таркиби — лейтенант, катта лейтенант, капитан;
- ✱ катта офицерлар таркиби — майор, подполковник, полковник;
- ✱ генераллар таркиби — генерал-майор, генерал-лейтенант, генерал-полковник.

Биринчи ва навбатдаги махсус унвонлар, махсус унвонлар бериш ваколатига эга бошлиқнинг буйруғи билан берилади.

«Сафдор» махсус унвони ички ишлар органлари хизматига қабул қилинган, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги таълим муассасалари ва чет давлатлар таълим муассасалари (Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги томонидан келишув асосида юборилган) курсант (тингловчи)лари сафига қабул қилинган шахсларга уларни қабул қилиш билан бир вақтда берилади, сержантлар таркибининг махсус унвонига эга ходимлар бундан мустасно.

«Сафдор» махсус унвони хизматга ёки ўқишга қабул қилиш ваколатига эга бўлган бошлиқлар томонидан берилади.

«Кичик сержант» махсус унвони Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Малака ошириш институти бошлиғи томонидан касбий тайёргарлик факультетини сержантлар таркибини тайёрлаш дастури бўйича махсус касбий тайёргарлик курсларини муваффақиятли тамомлаган тингловчиларга берилади.

Сержантлар таркибининг навбатдаги махсус унвонлари лавозимга тайинлаш ваколатига эга бошлиқларнинг буйруқлари билан берилади.

Ички ишлар органлари офицерлар таркиби лавозимларга қабул қилинган номзодларга уларни лавозимга тайинлаш билан бир вақтда **«катта сержант»** махсус унвони берилади, бу унвонда улар дастлабки синов муддати тугаб, офицерлик унвони берилгунига қадар хизмат олиб борадилар.

Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари захирасидаги офицерлар ҳисобланувчи ва ички ишлар органлари Бошланғич касбий тайёргарликдан ўтиб, офицерлар таркиби лавозимларига қабул қилинган номзодларга мавжуд ҳарбий унвонига тенг даражадаги махсус унвон берилади.

Ички ишлар органлари офицерлар таркибининг биринчи махсус унвони **«лейтенант»** ҳисобланади.

Айрим ҳолларда, илмий даражаси ёхуд фаолиятнинг тор ихтисослик турлари бўйича кўп йиллик стажи ва иш (хизмат) тажрибасига эга бўлган фуқароларга ички ишлар органлари офицерлар таркиби лавозимларига тайинлаш вақтида биринчи унвон сифатида **«майор» махсус унвонига**ча бўлган, шу жумладан майор унвони ҳам, махсус унвонларидан бири берилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармони, қарори, фармойиши асосида ёки розилиги билан генераллар таркиби лавозимларига хизматга юборилган, махсус, ҳарбий ва бошқа унвони бўлмаган шахсларга белгиланган тартибда «полковник» махсус унвонигача бўлган, шу жумладан полковник унвони ҳам, махсус унвон берилиши мумкин.

Ички ишлар органлари офицерлар таркибининг биринчи махсус унвони Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирининг буйруғи билан берилади.

«Лейтенант» махсус унвони қуйдагиларга берилади:

✚ ички ишлар органлари офицерлар таркиби лавозимларига тайинланиб, синов муддатини муваффақиятли ўтаган шахсларга;

✚ ички ишлар органларининг сафдор ёки сержантлар таркибидан офицерлик лавозимларига тайинланганларга Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Малака ошириш институтининг қайта тайёрлаш махсус курсларини ўтагандаридан сўнг;

✚ Ички ишлар вазирлиги олий таълим муассасаларини кундузги

таълим, шунингдек хорижий давлатлар таълим муассасаларининг (Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги томонидан келишув асосида юборилган) битирувчиларига.

Ички ишлар органлари офицерлар таркибининг навбатдаги махсус унвонлари қуйдагилар томонидан берилади:

«майор» махсус унвонига — офицерлар таркиби унвонларини бериш ваколатига эга бошлиқлар томонидан, бошлиқлари бундай ваколатга эга бўлмаган таркибий тузилмалар ходимларига эса Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан;

«подполковник» махсус унвони — Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан;

«полковник» махсус унвони — Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси билан келишилган ҳолда Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан;

«генераллар» таркибининг махсус унвонлари — Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирининг тавсияномасига кўра Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан.

Махсус унвонда хизмат ўташ муддатлари қуйдагича белгиланади:

«ПОЛКОВНИК» ва ундан юқори махсус унвонларда хизмат қилиш муддатлари белгиланмайди.

Навбатдаги махсус унвонлар белгиланган хизмат муддатини ўтаган ходимларга, улар эгаллаб турган лавозимнинг унвон поғонасига мувофиқ берилади.

Навбатдаги **«катта сержант», «капитан», «майор» ва «подполковник» махсус унвонлари** Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Малака ошириш институти ёки Махсус тайёргарлик ўқув марказининг махсус малака ошириш курсларини муваффақиятли ўтаган ходимларга берилади. Рағбатлантириш чораси тариқасида муддатидан олдин махсус унвонлар берилиши бундан мустасно.

Навбатдаги **«полковник» махсус унвони** юклатилган вазифаларни бажаришда самарали натижаларга эришган Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Академиясининг, Ҳуқуқни муҳофаза қилиш академиясининг ёки Жамоат хавфсизлиги Университетининг магистратурасини ёки Қуроли Кучлар Академиясининг икки йиллик таълим дастурини, бошқа олий таълим муассасаларининг молия-иқтисод, техник ёки тиббий соҳалари йўналишлари бўйича магистратурасини муваффақиятли тамомлаган ёхуд илмий даражага эга ходимларга берилади.

Мазкур бандни инобатга олмаган ҳолда махсус унвонларни беришга фақат Ўзбекистон Республикаси Президентининг розилиги билан йўл қўйилади.

Навбатдаги махсус унвонни четлаб ўтиб, махсус унвонлар берилишига йўл қўйилмайди.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги олий таълим муассасаларида ўқиш ва спорт-маданият соҳасида юқори натижаларга эришган, таълим дастурини аъло баҳоларга тамомлаган битирувчиларига Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазири томонидан таълим муассаса бошлиғининг тақдимномаси асосида ички ишлар органлари офицерлар таркибининг биринчи махсус унвонини четлаб, **«катта лейтенант»** махсус унвони берилиши мумкин.

Ходим юқори даражадаги унвон белгиланган лавозимга ўтказилганда, мавжуд унвонида бўлиш муддати ўтган бўлса, лавозимига қачон тайинланганидан қатъи назар, навбатдаги махсус унвон бериш учун тақдим этилади.

Махсус унвонда хизмат ўташ муддати календарь ҳисобда махсус унвон бериш ҳақида буйруқ чиқарилган кундан эътиборан ҳисобланади (ушбу Низомнинг [47](#) ва [48-бандлари](#) талаблари асосида берилган махсус унвонлар бундан мустасно).

Ходимнинг махсус унвони пасайтирилган тақдирда унинг аввалги унвонини қайта тиклангунига қадар ўтаган хизмат даври навбатдаги унвон муддатига қўшилмайди.

Хизмат мажбуриятларини намунали даражада бажараётган, жиноятчиликка қарши курашда, илмий-тадқиқот ва педагогик фаолиятда юқори кўрсаткичларга эришган, хизмат бурчини бажаришда қаҳрамонлик, жасорат ва фидойилик кўрсатган ходимларга рағбатлантириш чораси тариқасида ички ишлар органлари офицерлар таркибининг махсус унвонини муддатидан олдин ёки эгаллаб турган лавозими билан кўзда тутилгандан **бир поғона юқори навбатдаги махсус** унвон берилиши ҳам мумкин.

Муддатидан олдин навбатдаги махсус унвонлар қўидагиларга берилади:

➤ ички ишлар органлари генераллар таркиби лавозимларига тайинланган ходимларга — мавжуд махсус унвонда қанча муддат хизмат ўтаганидан қатъи назар;

➤ ички ишлар органлари офицерлар таркибидаги лавозимларда хизмат қилаётган ходимларга — мавжуд махсус унвонда хизмат қилиш учун белгиланган муддатнинг камида учдан икки қисми ўтганидан сўнг.

➤ Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири, мавжуд махсус унвонда хизмат ўташ учун қанча муддат белгиланганидан қатъи назар, навбатдаги махсус унвонларни бериш ҳуқуқига эга.

➤ Эгаллаб турган лавозими билан кўзда тутилгандан бир поғона юқори навбатдаги махсус унвон қуйидагиларга берилади (генераллар таркиби махсус унвонлари бундан мустасно):

➤ илмий даража ёки илмий унвонга эга ички ишлар органлари офицерлар таркиби ходимларига — мавжуд унвонда хизмат ўташ муддати тугаганидан сўнг;

➤ ички ишлар органлари офицерлар таркиби лавозимларидаги ходимларга — мавжуд унвонда хизмат ўташ муддатининг камида бир ярим барабари ўтганидан сўнг.

➤ Ички ишлар органлари профилактика, эксперт-криминалистика, тергов ва тезкор бўлинмалари ходимларига рағбатлантириш чораси тариқасида мазкур Низомнинг 36-бандининг [иккинчи](#) ва [учинчи хатбошиларида](#) назарда тутилган талабларга жавоб берганда эгаллаб турган лавозими билан кўзда тутилган махсус унвондан қатъи назар навбатдаги махсус унвон берилиши мумкин:

➤ **«ПОДПОЛКОВНИК» махсус унвони** — тегишлилиги бўйича ички ишлар органлари профилактика, эксперт-криминалистика, тергов ва тезкор бўлинмаларида ўн беш календарь йилдан ортиқ иш стажига эга бўлган профилактика инспектори, эксперти, терговчиси (суриштирувчиси), тезкор вакили ёки профилактика катта инспектори, катта эксперти, катта терговчиси (катта суриштирувчиси), катта тезкор вакили лавозимидаги ходимларга «майор» махсус унвонида хизмат ўташ муддати тугаганидан сўнг;

«ПОЛКОВНИК» махсус унвони — тегишлилиги бўйича ички ишлар органлари профилактика, эксперт-криминалистика, тергов ва тезкор бўлинмаларида йигирма календарь йилдан ортиқ иш стажига эга бўлган профилактика катта инспектори, катта эксперти, катта терговчиси (катта суриштирувчиси), катта тезкор вакили, бош эксперти ёки ўта муҳим ишлар бўйича терговчиси, тезкор вакили лавозимидаги ходимларга «подполковник» махсус унвонида хизмат ўташ муддати тугаганидан сўнг.

Бир вақтнинг ўзида муддатидан олдин ҳамда эгаллаган лавозими билан кўзда тутилган бир поғона юқори навбатдаги махсус унвон берилишига йўл қўйилмайди.

Пенсия олиш ҳуқуқини берадиган хизмат йилини ҳамда навбатдаги махсус унвон учун белгиланган муддатини ўтаган, эгаллаб турган лавозими билан белгиланган унвон поғонаси «капитан» бўлган, ижобий тавсифланадиган офицерлар таркибидаги ходимларга хизматдан бўшатиш билан бир вақтда «майор» махсус унвони берилиши мумкин.

Ходимларга навбатдаги махсус унвон берилиши қуйидаги ҳолларда кечиктирилади:

➤ ходим ички ишлар органлари **ихтиёрида бўлганда** (бола парваришлаш таътили берилган ходимлар бундан мустасно);

Навбатдаги махсус унвонни асоссиз равишда кечиктирилишига йўл қўйган бошлиқлар ва ходимлар белгиланган тартибда интизомий жавобгарликка тортилади.

Ички ишлар органлари офицерлар таркиби ходимларининг махсус унвонларини интизомий жазо тариқасида бир поғона пасайтириш мумкин. Бунда унвон **«лейтенант»** махсус унвонигача **пасайтирилади**.

Махсус унвонларни пасайтириш ваколати:

Махсус унвони пасайтирилган ва сўнгра тикланган ходимнинг махсус унвондаги муддати, унвони пасайтирилгунига қадар ўтаган хизмати билан **қўшиб ҳисобланади**.

Суднинг ҳукми асосида махсус унвонлардан маҳрум қилиш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

➤ **сафдорлар ва сержантлар** таркибининг махсус унвонлари — ушбу унвонларни бериш ваколатига эга бошлиқлар томонидан;

офицерлар таркибининг махсус унвонлари Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирининг буйруғи билан.

➤ **Генераллар** таркиби махсус унвонига эга шахслар махсус унвонидан Ўзбекистон **Республикаси Президенти томонидан** суднинг тегишли **тақдимномаси асосида** маҳрум қилиниши мумкин.

Суд шахснинг махсус унвонини тиклаш ҳақида қарор қабул қилганида махсус унвондан маҳрум қилган бошлиқ ёки бундай ваколатга эга юқори турувчи раҳбар томонидан тикланади.

Назорат, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ёки махсус унвон ва мартаба даражаси бўлиши назарда тутилган бошқа органлардан хизматга ўтказилган (юборилган) шахсларнинг махсус унвонлари, эгаллаб турган лавозимидан қатъи назар, Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан ушбу Низом иловасига мувофиқ берилади.

Ушбу тартиб назорат, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ёки махсус унвонлар бўлиши назарда тутилган бошқа органлар бўлинмаларига ўтказилган (юборилган) ходимларга ҳам қўлланилади.

Ушбу Низомнинг **33-банди учинчи хатбошиси, 47 ёки 48-бандларига мувофиқ** махсус унвонлар берилган ходимларга (шу жумладан мазкур Низом кучга киргунга қадар хизматга ўтказилган (юборилган) ёки **Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармон, қарор, фармойиши ёки унинг розилиги билан юборилган**) хизмат йиллари учун фоизли устама ҳақ белгилашда уларнинг илгариги иш жойидаги (фоизли устама тўлаш учун белгиланган) хизмат ёки меҳнат стажлари инобатга олинади ҳамда ушбу давр ходим ички ишлар органларидан бўшатиш билан тақдирда унга пенсия тайинлашда умумий хизмат стажига қўшиб ҳисобланади.

Агар **вақтинча лавозимни бажариш** учун тайинланган ходимнинг илгари эгаллаган лавозимининг унвон поғонаси навбатдаги унвонини бериш учун мос келмаса, уни навбатдаги махсус унвонга тавсия этиш мумкин эмас. Бунда лавозим вазифасини бажариш **муддати олти ойдан** ошмаслиги лозим.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Академияси **магистратураси тингловчиларига**, шунингдек Ўзбекистон Республикаси **Ички ишлар вазирлиги олий таълим муассасаларининг докторантурасида** таълим олаётганларга навбатдаги махсус унвонлар улар тингловчилар сафига, докторантурага қабул қилинганига қадар хизмат қилган охириги лавозимининг унвон поғонасига мувофиқ берилади.

Ходимлар илгари эгаллаган лавозимларидаги штат жадвали бўйича ўзгаришлар (штатлар қисқариши, унвон поғонаси кўтарилиши ёки туширилиши)

лавозим вазифасини бажарувчи этиб тайинланганларидан ёки ўқишга кирганларидан сўнг инобатга олинмайди.

Махсус унвонлар бериш, улардан маҳрум қилиш ва уларни тиклашга доир ҳужжатларни расмийлаштириш ҳамда уларни кўриб чиқиш тартиби Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан белгиланади.

4-боб. Лавозимга тайинлаш, лавозимдан озод этиш ва ротация

Ички ишлар органларининг асосий лавозимлари бўйича ходимларнинг махсус унвонлар рўйхати Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан тасдиқланади

уларга тенглаштирилган лавозимлар рўйхати эса Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан тасдиқлаган ташкилий-штат тузилмаси ва умумий штатлар сони асосида Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан тасдиқланади

Қонуннинг 14-моддасида кўрсатилмаган ходимларни **лавозимларга тайинлаш ва озод этиш тартиби Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири** томонидан белгиланади.

Ходимларни лавозимга тайинлаш, бунга ваколатли бошлиқлар томонидан қуйидаги қоидаларга риоя этган ҳолда амалга оширилади:

❶ ходимларни лавозимга тайинлаш уларнинг маълумоти, мутахассислиги ёки лавозимга яқин мутахассислик, шунингдек амалий иш тажрибасига мувофиқ амалга оширилади;

Ходим ички ишлар органларининг штат жадвали асосида доимий шахсий таркиб сирасига кирувчи лавозимда хизмат қилган давр унинг ички ишлар органларида амалий хизмат стажига бўлиб ҳисобланади.

Ички ишлар вазирлиги таълим муассасаларида ўқиш ва муддатли ҳарбий хизматни ўташ даври ички ишлар органларида амалий хизмат стажига киритилмайди (қайта тайёрлаш ва малака ошириш курсларида ўқиш даври бундан мустасно).

❷ бўш лавозим вазифасини бажаришнинг узлуксиз **муддати олти ойдан**, жамланган лавозимда эса **тўрт ойдан ошмаслиги** лозим;

❸ ташкилий-штат ўзгаришлари бўлганида, шунингдек ходимнинг ҳаёти ва фаолияти билан боғлиқ ҳолатлар юзага келганида у эгаллаб турган лавозимида озод қилинади ва **15 кундан ортиқ бўлмаган муддатга**, айрим ҳолларда эса Ўзбекистон

Республикаси ички ишлар вазири рухсати билан **икки ойдан ошмаган муддатга** пул таъминоти (охирги лавозими бўйича) сақланган ва хизмат стажини **бир куни бир кунга** ҳисоблаган ҳолда ички ишлар органлари **ихтиёрига олинади**.

Ички ишлар органлари ихтиёрида бўлиш муддатини ҳисоблашда вақтинчалик **меҳнатга лаёқатсизлик даври** (лаёқатсизлик ҳақидаги ҳужжат бўлганида) ёки **қўшимча таътилда бўлиш** (бола парваришлаш таътилида бўлиш вақти бундан мустасно) инобатга олинмайди.

Ходимларнинг ички ишлар органлари ихтиёрида белгиланган муддатдан ортиқ бўлгани учун **ҳақ тўланмайди**, бунда ушбу даврнинг **бир куни бир кунга тенглаштирилган** ҳолда умумий хизмат стажига киритилади.

4 ходимнинг ёки унинг оила аъзолари ҳаёти ёхуд **соғлиғига хавф юзага келганида**, шунингдек уларнинг соғлиғи ҳолати туфайли **хизмат (яшаш) жойини ўзгартириш зарур бўлганида**, ушбу ходимни бошқа туман (шаҳар, вилоят)га хизматга ўтказиш лавозимга тайинлаш ваколатига эга бошлиқ томонидан амалга оширилади;

5 **ўзаро қариндош бўлган ходимлар** (ота-она, турмуш ўртоғи, ака-ука, опа-сингил, фарзандлар, шунингдек турмуш ўртоғининг ота-онаси, ака-укаси, опа-сингиллари), агар унда **хизмат ўташ бирининг иккинчисига бўйсунishi ёки назорат остида бўлиши** билан боғлиқ бўлса, **бир бўлинмадаги лавозимларга тайинланиши мумкин эмас**.

6 Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги олий таълим муассасалари **профессор-ўқитувчилари таркиби** ҳамда жазони ижро этиш муассасалари **тиббийёт ходимлари** лавозимларига, кафедралар (факультетлар, цикллар, бўлимлар) раҳбарларидан ташқари, тегишли соҳада **камида ўн йиллик илмий, педагогик, тиббийёт ёки амалий иш тажрибасига** эга бўлган шахслар шаҳодатланган лавозимлар ҳисобидан тайинланиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси **Ички ишлар вазирлиги Академиясининг бакалаврлари** сирасидан бўлган **ходимлари**, истисно тариқасида, ички ишлар органлари таълим муассасаларининг **ўқитувчилар** таркиби лавозимларига **магистр даражасига** эга бўлмаган ҳолда **тайинланиши мумкин**.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Академиясининг ихтисослаштирилган кафедралари **профессор-ўқитувчилар таркибидаги лавозимларига** тегишли соҳада **камида 3 йиллик амалий хизмат стажига** ёхуд тегишли мутахассислик бўйича **илмий даражага** эга шахслар **тайинланади**.

Тегишли соҳада **камида 3 йиллик амалий хизмат** стажига эга ички ишлар органлари ходимларига Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги **Академияси базавий докторантураси кундузги шаклига** педагогик стажга эга бўлмаган ҳолда кириш ҳуқуқи берилади.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги **Академиясини 2001 — 2004 йилларда бакалаврият дастури бўйича кундузги таълим** шаклини тамомлаган ички ишлар органлари **ходимларига**, истисно тариқасида, **фалсафа доктори (PhD)** илмий даражасини олиш учун диссертация ишини тайёрлаш ва белгиланган тартибда ҳимоя қилиш ҳуқуқи берилади.

7 ходимни эгаллаб турган лавозимидан четлаштиришга доир жиноят иши бўйича суд қарори чиқарилганида у эгаллаб турган лавозимидан озод этилади ҳамда аввалги хизмат вазифаларини бажариш билан боғлиқ бўлмаган паст ёки тенг мавқели лавозимга тайинланади ёхуд ички ишлар органлари ихтиёрида қолдирилади;

Эгаллаб турган лавозимидан четлаштирилган ходимни ички ишлар органларидан **бўшатиш** ёки уни аввалги ёхуд **тенг мавқели лавозимга** тайинлаш масаласи бунга ваколатли бошлиқлар томонидан **суд қарори асосида** ҳал этилади.

Ходимни эгаллаб турган лавозимидан қонунга хилоф тарзда четлаштириш туфайли юзага келган **мажбурий прогулнинг бир йилдан ортиқ бўлмаган муддати** учун унга пул таъминоти тарзида **ҳақ тўланади**.

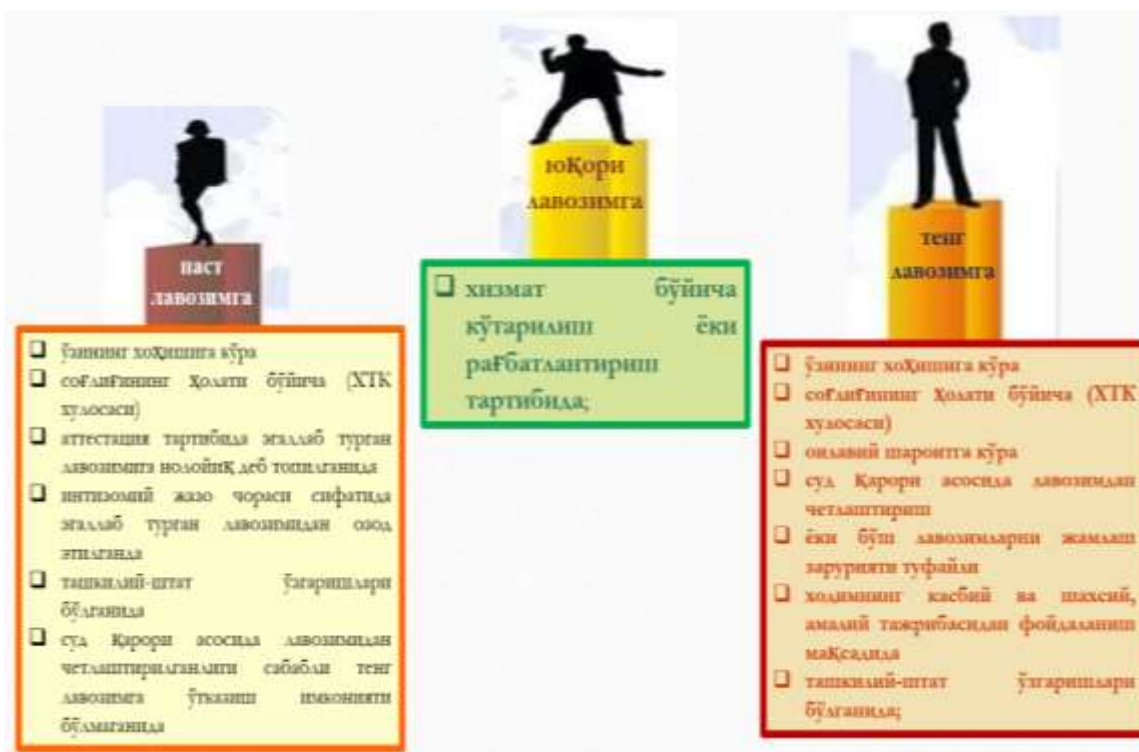

8 ходимга бола парваришлаш таътили берилганида, эгаллаб турган лавозимидан озод этилиб, ички ишлар органлари ихтиёрига олинishi мумкин.

Ходимлар болани парваришлаш учун берилган таътил муддати тугамасдан хизмат мажбуриятларини бажаришга киришиш ҳуқуқига эга.

Болани парваришлаш учун берилган таътилдан чиққан ходим муқаддам эгаллаган лавозимига (агар бўш бўлса), бунинг имкони бўлмаса, бошқа тенг лавозимга тайинланади.

Ходимни лавозимдан лавозимга ўтказиш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

Юқори, тенг ёки паст лавозимлар эгаллаб турган лавозим билан назарда тутилган махсус унвонга мувофиқ, махсус унвонлар тенг бўлганида эса — лавозим маоши миқдори бўйича аниқланади.

Эгаллаб турган лавозимига нолайиқлиги сабабли ёки интизомий жазо тариқасида паст лавозимга тайинланган ходимларни хизмат бўйича кўтариш уларнинг касбий ва шахсий хислатлари, соғлиғининг ҳолати, иш натижалари ва хизмат вазибаларини бажариш бўйича кўрсатган қобилиятидан келиб чиқиб, **камида бир йилдан кейин** амалга оширилади.

Хизмат жойи ўзгарган ходим ички ишлар органлари хизмат бўйича кўчириш ҳақида **буйруқни ёки ёзма хабарни** олган кунидан сўнг **ўн кундан кечикмасдан** моддий ва ишониб берилган мулкни топширганидан кейин, хизмат жойига **сафарбар** қилиниши лозим, ходим **навбатдаги таътилда ёки даволанишда** бўлган ҳоллар бундан **мустасно**.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги олий таълим муассасаларига, шу жумладан **касбий тайёргарлик факультети**, ва магистратурага **ўқишга кирган ходимлар** эгаллаб турган лавозимларидан **озод этилади** ва тингловчилар сафига киритилади.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги таълим муассасалари курсантлари (тингловчилари)ни ўтказиш, тиклаш ва ўқишдан четлаштириш тартиби Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан белгиланади.

Ички ишлар органларида **раҳбар лавозимларни қуйидаги мақсадларда** тенг лавозимга, жумладан бошқа туман (шаҳар, вилоят) ёки таркибий тузилмага, қоида тариқасида, эгаллаб турган лавозимида **уч йил ишлаганидан сўнг**, **ротация тартибидан** ўтказилиши мумкин:

- ❖ эгаллаган ходимлар фаолиятининг самарадорлигини ошириш;
- ❖ коррупция ва ваколатлар суистеъмол қилинишининг олдини олиш;

- ❖ шахсий таркиб орасида соғлом муҳитни таъминлаш мақсадида ходимлар амалий хизмат стажини ва касбий тайёргарлик даражасини инобатга олган ҳолда;
Ходимларни ички ишлар органлари ихтиёрида қолдириш ва ротация қилиш

тартиби Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан белгиланади.

5-боб. Ходимларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги олий таълим муассасаларига, хорижий давлатлар олий таълим муассасаларига ўқишга кирган фуқаролар билан (тўлов-контракт асосида ўқишга кирганлар бундан мустасно) **ўқишни тамомлаганидан кейин беш календарь йили мобайнида** ички ишлар органларида, шунингдек тақсимот бўйича юборилганда бошқа давлат идораларида мажбурий узлуксиз хизмат ўташлари ҳақида белгиланган тартибда **шартнома** тузилади.

Шартнома шартлари ҳамда унинг бажарилмаслиги сабабли моддий жавобгарлик ҳақида номзод (шунингдек унинг ота-онаси) ўқишга киргунига қадар дастлабки танлов

даврида ёзма равишда **огоҳлантирилади**.

Шартнома ўқишга кирган фуқаролар билан Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги номидан таълим муассасалари томонидан, хорижий давлатларнинг олий таълим муассасаларига ўқишга юбориладиганлар билан эса — Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги томонидан тузилади.

Шартнома тузишни рад этган фуқаролар мазкур таълим муассасаларига қабул қилинмайди.

Агар курсант (ходим) томонидан шартнома шартлари бажарилмаса ундан Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджетидан ўқишига сарфланган маблағлар қонунга мувофиқ ундирилади.

Хизматга қабул қилинган фуқаролар (курсантлар ва махсус касбий тайёргарлик курслари тингловчилари бундан мустасно) **мажбурий тартибда уч ой муддатли бошланғич касбий тайёргарликдан** ўтадилар.

Ходим бошқа турдаги касбий фаолият билан боғлиқ лавозимга тайинланганда ёки уни янги йўналишлар бўйича тайёрлаш зарур бўлганида **қайта тайёргарликдан** ўтиши шарт.

Ходимлар Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Малака ошириш институти ва Махсус тайёргарлик ўқув марказида Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан тасдиқланадиган дастурлар асосида **малака оширадилар**.

Ходим махсус тайёргарликдан, шунингдек жисмоний куч ишлатиш, махсус воситалар ва ўқотар қурол қўллаш билан боғлиқ шароитларда ҳаракатланишига касбий яроқлилиги бўйича ҳар йилги текширувдан ўтиши шарт. Махсус тайёргарликдан ўтган ходимга тегишли **сертификат** берилади.

Ходимларни махсус касбий (бошланғич) тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш, шунингдек хизмат ўташ вақтида хизмат, жанговар ва жисмоний тайёргарликдан ўтишини ташкил қилиш тартиби ва шартлари Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан белгиланади.

3-ўқув саволи. “Ички ишлар органларида хизматни ўташ тартиби тўғрисидаги Низомнинг 6-12 бобларининг мазмун моҳияти.

6-боб. Ходимнинг бошқа давлат органлари ва ташкилотларига сайланганида (тайинланганида, сафарбар этилганида) хизмат ўташи

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING ҚУЙИДАГИ ХУЖЖАТЛАРИГА АСОСАН:

 ПРЕЗИДЕНТ ҚАРОРЛАРИ	 ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИЧКИ ИШЛАР ВАЗИРЛИГИ ҚАРОРЛАРИ	 ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ВАЗИРЛАР МАЖЛИСИ ҚАРОРЛАРИ	 Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги
---	--	---	--

❖ бошқа давлат органларига ёки уларнинг тасарруфидаги ташкилотларга тайинланган

❖ Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирининг буйруғи билан бошқа давлат органларининг таълим муассасаларига ўқишга юборилган ходимлар

эгаллаб турган лавозимидан озод этилиб, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги кадрларининг амалдаги захирасига киритилиши мумкин.

Кадрлар захирасига киритилган ходимларнинг лавозими ўзгарган (бошқа лавозимга тайинланган, лавозимдан озод қилинган, ўқишдан четлаштирилган), рағбатлантирилган, шунингдек интизом бузган тақдирда улар фаолият кўрсатаётган давлат органлари ёки уларнинг тасарруфидаги ташкилотлар, таълим муассасалари раҳбарлари бу ҳақида Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигини ёзма равишда хабардор қилади.

Кадрлар захирасига киритилган ходимларни давлат мукофотиغا тавсия этиш, ички ишлар органларида хизматда бўлишнинг белгиланган чегарадаги ёшига тўлганида хизмат муддатини узайтириш улар фаолият олиб бораётган давлат органлари ёки уларнинг тасарруфидаги ташкилотлар, шунингдек таълим муассасалари раҳбарларининг тақдимномасига асосан қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда амалга оширилади.

Кадрлар захирасига киритилган ходимларга махсус унвонлар қуйидаги тартибда берилади:

- «подполковник» махсус унвонига
- «подполковник» унвони ҳам

Кадрлар захирасига киритилган ходимларга таътиллари, шунингдек хорижий давлатларга боришлари учун рухсатномаларни расмийлаштириш, ходимлар фаолият олиб бораётган давлат органлари ёки уларнинг тасарруфидаги ташкилотлар, таълим муассасалари раҳбарларининг рухсати билан амалга оширилади.

Кадрлар захирасига киритилган ходимлар хизматни ўташ тартиби билан боғлиқ ўзгаришлардан хабардор бўлишлари, лавозими ўзгарганида (бошқа лавозимга тайинланганида, лавозимидан озод этилганида, ўқишдан четлаштирилганида), мукофотланганида, интизом бузилишига йўл қўйганида, **шунингдек ўзларига нисбатан жиноят иши қўзғатилганида** Ўзбекистон Республикаси **Ички ишлар вазирлигига ёзма равишда ахборот** бериши шарт.

Кадрлар захирасига киритилган ходимлар никоҳдан ўтганида, оиласи таркибида бошқа ўзгаришлар бўлганида, қариндошларига (ота-она, эр-хотин, ака-ука, опа-сингил, ўғил-қизлар, шунингдек эр-хотинларнинг ота-оналари, ака-укалари, опа-сингиллари ва болалари) **нисбатан жиноят иши қўзғатилганида уч иш кuni муддати ичида**, меҳнат таътили ёки хизмат сафарида бўлганида эса таътил ва сафар тугаши билан дарҳол Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигига ёзма равишда **хабар берадилар**.

Кадрлар захирасига киритилган ходимлар хизмат мажбуриятларни бажариш (ўқиш) **муддати якунланганидан сўнг**, давлат органлари ёки уларнинг тасарруфидаги ташкилотлар, шунингдек таълим муассасалари томонидан Ўзбекистон Республикаси **Ички ишлар вазирлиги ихтиёрига** қайтариб юборилади.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигига қайтган ходим Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирининг буйруғи билан кадрлар захирасидан чиқарилади ва **илгариги, унга тенг ёки юқори** лавозимга **тайинланади**.

Интизом бузиши ва бошқа салбий сабабларга кўра давлат органлари ёки уларнинг тасарруфидаги ташкилотлардаги лавозимидан озод этилиб, шунингдек ўқишдан четлаштирилиб, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигига қайтариб юборилган ходимни лавозимга тайинлаш ёки хизматдан бўшатиш ушбу Низомда белгиланган тартибда амалга оширилади.

Кадрлар захирасига киритилган ходимлар таълим муассасаларини тамомлаганидан сўнг, ўқиш даврида олган маълумоти ва мутахассислигига ҳамда амалий иш тажрибасидан келиб чиқиб лавозимга тайинланади.

Хизматда бўлишнинг **белгиланган чегара ёшига етган ёки хизматни давом эттириш истаги бўлмаган ходимлар**, кадрлар захирасига киритилгунига қадар эгаллаган лавозими бўйича мазкур Низомга мувофиқ **хизматдан бўшатилади**.

7-боб. Аттестация ўтказиш

Ички ишлар органларида аттестация ходимларнинг билим даражасини, ишга

муносабатини, касбий тайёргарлигини, эгаллаб турган лавозимига лойиқлигини ҳолисона баҳолаш, мамлакатимизда олиб борилаётган давлат сиёсатининг мазмун-моҳиятидан хабардорлиги даражасини аниқлаш, шунингдек хизмат интизомини мустаҳкамлаш ва зиммасига юклатилган вазифаларнинг бажарилиши чоғида уларнинг масъулиятини ошириш мақсадларида ўтказилади.

Аттестация ошкоралик, талабчанлик, принципиаллик ва хайрихоҳлик вазиятида ўтиши лозим.

8-боб. Таътиллар

Ходимларга қўйидаги таътиллар берилади:

Шунингдек, ходимларга қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа асослар бўйича таътиллار ҳам берилиши мумкин.

Ходимларга дам олиш ва иш қобилиятини тиклашлари учун таътилни ўтказиш жойига бориш ва қайтиш учун зарур бўлган, бироқ **уч календарь кундан ошмайдиган** вақт қўшилган (байрам кунлари ҳисобга олинмаган, лавозими ва пул таъминоти сақланган) ҳолда давомийлиги **ўттиз календарь кун бўлган** ҳар йилги асосий таътил берилади.

Асосий таътил ходимларга биринчи хизмат йили учун **камида олти ой** ишлаганидан **сўнг берилади**.

Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири асосий таътилни ходим **дастлабки синов муддатини ўтаганидан сўнг**, хизматининг **биринчи йилининг исталган даврида** бериш ҳуқуқига эга.

Ходимнинг белгиланган хизмат муддатини ўтагандан кейин ҳар йилги асосий таътиliga қўшимча равишда календарь ҳисобида давомийлиги қуйидагича бўлган ҳақ тўланадиган қўшимча таътил берилади:

Ҳар йилги асосий таътил даврида ходим ички ишлар органларининг тиббиёт муассасасида **вақтинча меҳнатга лаёқатсизлиги варақаси** очилган ҳолда даволанганида таътил ушбу муддатга узайтирилади.

Фавқулодда ҳолатлар даври белгиланган, **табиий офат ҳудуди** деб эълон қилинган ёки уларга **тенглаштирилган жойларда** хизмат ўтаган ходимларга улар **фойдаланмаган ҳар йилги асосий таътил** уларнинг хоҳишига **кўра кейинги йилги асосий таътилга** қўшиб берилади.

Ходимлар ички ишлар органларининг бошқа бўлинмаларига ўтказилган тақдирда, уларнинг фойдаланилмай қолган ҳар йилги асосий таътили янги хизмат жойи бўйича берилади.

Ходимга йилига бир маротаба қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда Ўзбекистон Республикаси ҳудуди доирасида ҳар йилги асосий таътилни ўтказадиган жойига, шунингдек санаторий-курортларда даволаниш жойларига бориши ва қайтиши учун сарфлаган **йўл харажатлари тўлаб берилади**.

Ходимларга ҳар йилги асосий таътил хоҳишига кўра **икки қисмга бўлиб** берилиши мумкин. Бунда таътилнинг **бир қисми ўн беш** иш кунидан кам бўлмаслиги керак. Ушбу ҳолда таътил гувоҳномаси таътилнинг ҳар бир қисми учун алоҳида расмийлаштирилади.

Ҳомиладорлик ва туғиш таътиллари қонун ҳужжатларида белгиланган муддатга ва тартибда берилади.

Ходимга қонун ҳужжатларига мувофиқ **бола уч ёшга тўлгунига қадар** уни парваришлаш учун таътил берилади.

Болани парваришлаш таътиллари муддати ходимнинг хизмат стажига (шу жумладан мутахассислиги бўйича хизмат стажига ҳам) кўшилади, лекин ҳаммасини жамлаганда **олти йилдан ошмаслиги** керак. Бунда хизмат муддати **хар бир куни бир кунга** тенглаштирилган ҳолда

ҳисобланади.

Ходимларга касаллиги бўйича таътиллار ҳарбий-тиббий комиссиянинг хулосаси асосида берилади. Ушбу таътилнинг давомийлиги касалликнинг хусусиятидан келиб чиққан ҳолда белгиланади.

Касаллик сабабли таътилда бўлишнинг узлуксиз умумий муддати тўрт ойдан ошмаслиги лозим. Айрим касалликлар бўйича даволанишда бўлиш учун кўпроқ муддат талаб қилинган ҳолларда бу муддат тиббиёт муассасаси хулосаси асосида узайтирилиши мумкин.

Ходимлар касаллик бўйича таътилда узлуксиз бўлишнинг белгиланган муддати тугаганидан сўнг, кейинги хизматга яроқлилигини ҳал қилиш учун ҳарбий-тиббий комиссияда гувоҳлантирилиши лозим.

Ходимнинг хизмат мажбуриятларини бажаришда олинган ярадорлиги (контузия, жароҳатлар)ни даволашда бўлган даври маълум бир муддат билан чекланилмайди. Шахсларнинг мазкур тоифаси даволаниш тугагандан сўнг ҳарбий-тиббий гувоҳлантирилишидан ўтказилади.

Касаллик сабабли берилган таътил хар йилги асосий таътил ҳисобига киритилмайди.

Ўзбекистон
Республикаси ИИВ

Ходим хизматдан бўшатилаётганда, унга касаллиги сабабли таътил берилмайди.

Олий таълим муассасасига **кириш имтиҳонлари топшириш учун** рухсат олган ходимларга таълим муассасасига бориш ва у ердан қайтиш вақтини ҳисобга олган ҳолда **камида ўн беш календарь** куни давом этадиган ва пул таъминоти сақланмайдиган таътил берилади.

Ходимларга оиласидаги кечиктириб бўлмайдиган ижтимоий-маиший масалаларни ҳал этиш, қариндошлик бурчини бажариш билан боғлиқ бўлган, шунингдек бошқа узрли сабабларга кўра таътилни ўтказиш жойига бориш ва қайтиш учун вақт

ҳисобга олинмаган, пул таъминоти сақланмаган ҳолда **ўн кунгача қисқа муддатли** таътил берилиши мумкин.

Ходимларга ҳар йилги асосий таътил жорий календарь йили давомида берилмаган бўлса, ушбу таътил кейинги йилнинг **биринчи чорагида** берилиши лозим.

Ходимни таътилдан фақат хизмат юзасидан **ўта зарур ҳоллардагина** ўзининг розилиги ва хизматга қабул қилиш ваколатига эга бошлиқнинг ёзма қарори билан **чақириб олишга йўл қўйилади**.

Таътилдан чақириб олинганида унинг **фойдаланилмай қолган қисми**, қоида тариқасида, **жорий йилда** берилади.

Агар ҳар йилги асосий таътилнинг **фойдаланилмаган қисми ўн кун** ва **ундан ортиқ бўлса**, ходимга таътил ўтказадиган жойига бориши учун **пул маблағи берилади**, аммо масофа уни чақириб олинган аҳоли пунктдан узоқ бўлмаслиги керак.

Бошқа асосларга кўра хизматдан бўшатилаётган ходимларга фойдаланилмаган

ҳақ тўланадиган асосий ва қўшимча таътиллари учун **пул компенсацияси** тўланади.

Ходимларга таътиллари бериш, таътилдан чақириб олиш, шунингдек уларни муддатларини ҳисоблаш тартиби ва шартлари Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан белгиланади.

9-боб. Ҳуқуқий ва ижтимоий ҳимоя

Ходим томонидан жисмоний куч ишлатиш, махсус воситаларни ёки ўқотар қуролни қўллаш қонун асосида амалга оширилган бўлса, бунда у жисмоний ва юридик шахсларга етказилган зарар учун жавобгар бўлмайди. Ходимларнинг жисмоний куч ишлатиши, махсус воситаларни ёки ўқотар қуролни қўллашининг асослилиги қонун ҳужжатларига мувофиқ аниқланади.

Ходим хизмат мажбуриятларини бажариш вақтида зарурий мудофаа ёки охириги зарурат ҳолатида, ижтимоий хавфли қилмиш содир этган шахсни ушлаш ёхуд буйруқ ёки бошқа вазифани ижро этиш вақтида, шунингдек касб фаолиятига боғлиқ асосли таваккалчилик қилиш оқибатида зарар етказса, уни жавобгарликдан озод қилиш масаласи қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ҳал этилади.

Ходим хизмат мажбуриятларини бажариш чоғида фақат бевосита ёки тўғридан-тўғри бошлиғига бўйсунди.

Қонун билан ваколат берилган шахслардан ташқари ҳеч ким ходимнинг қонуний фаолиятига аралашиб, ходимни қонун билан ички ишлар органлари зиммасига юклатилмаган мажбуриятларни бажаришга мажбурлаш ҳуқуқига эга эмас.

Ходим ўз иш юритувида бўлган ишлар ва материалларнинг моҳияти бўйича ҳеч қандай тушунтириш беришга, шунингдек уларни, шу жумладан фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларига дахлдорларини танишиб чиқиш учун тақдим этишга мажбур эмас, қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳоллар ва тартиблар бундан мустасно.

Ходимларни ижтимоий ҳимоя қилиш қуйидагилар орқали таъминланади:

- * соғлиғини сақлаш;
- * меҳнатига ҳақ тўлаш;
- * уй-жой майдони билан таъминлаш;
- * мол-мулкига етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш;
- * хизмат мажбуриятларини бажариш чоғида транспорт воситаларидан имтиёзли фойдаланиш;
- * давлат пенсия таъминоти;
- * давлат суғуртаси;
- * ижтимоий ёрдам кўрсатиш;

* қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа чора-тадбирлар.

Хизмат вазифаларини виждонан бажариб келаётган, юксак касбий тайёргарлик даражасига эришган, юксак маънавий-ахлоқий хислатларга эга бўлган, шунингдек ўз фаолиятида юқори натижаларни кўрсатган ходимларга ҳар ойлик кўшимча тўловни назарда тутувчи «учинчи тоифа мутахассиси», «иккинчи тоифа мутахассиси», «биринчи тоифа мутахассиси» ва «уста» малака тоифалари берилади.

Малака тоифаларини бериш тартиби ва шартлари Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан белгиланади.

Ходимлар хизматга қабул қилинган кундан бошлаб **ўн кун ичида** Давлат бюджети маблағлари ва қонун ҳужжатларида тақиқланмаган маблағлар ҳисобидан давлат томонидан **мажбурий суғурта қилинади**.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Махсус бюджетдан ташқари жамғармаси маблағларининг ходимларни ижтимоий ҳимоя қилишга ажратиладиган қисми ҳисобидан ички ишлар вазири томонидан белгиланган тартибда ходимларни **қуйидаги шаклларда ижтимоий ҳимоя қилиш кафолатлари таъминланади:**

❖ **бетоб ходимлар даволаниши учун** — пул таъминотининг беш бараваригача бўлган миқдорда **бир марталик** моддий ёрдам бериш;

❖ ходимларнинг бетоб яқин қариндошларини (ота-онаси, турмуш ўртоғи, фарзандлари) **операция қилдириш**, ортопедик оёқ кийим ва протез-ортопедик маҳсулотлар билан таъминлаш харажатларини қоплаш учун — базавий ҳисоблаш миқдорининг **икки юз бараваригача** бўлган миқдорда бир марталик моддий ёрдам бериш;

❖ **санаторий-курорт** муассасаларида даволаниш ва дам олиш учун — пул таъминотининг **икки баравари миқдоригача** моддий ёрдам бериш;

❖ **уй-жойга эга бўлиш** ёки яшаш шароитини яхшилаш учун — беш йилдан ошмайдиган муддатга базавий ҳисоблаш миқдорининг **минг бараваридан ошмайдиган миқдорда** фойсиз қарз бериш;

❖ ички ишлар органларида амалий хизмат стажи **10 йилдан ортиқ** бўлган, хизматда самарали натижаларга эришган ходимларга мамлакатда ишлаб чиқарилган енгил **автотранспорт воситаларини сотиб олиш** учун базавий ҳисоблаш миқдорининг **300 бараваридан** ошмаган миқдорда **3 йил муддатга** Марказий банкнинг қайта молиялаштириш ставкасида **қарз бериш**;

- ❖ **тўйлар ва дафн маросимларини ўтказиш учун** — пул таъминотининг икки бараваригача бўлган миқдорда **бир марталик** моддий ёрдам бериш;
- ❖ пул мукофоти ёки қимматбаҳо совғалар билан мукофотлаш.

10-боб. Хизмат ўташ режими

Ходимларнинг ҳафталик иш вақти қирқ соатдан ошиши мумкин эмас, зарур бўлган ҳолларда эса улар кучайтирилган ёки суткалик режимда хизмат ўташга жалб этилишлари мумкин.

Одатдаги хизмат ўташ режими **олти кунлик иш ҳафтаси** ўрнатилишини назарда тутди, бунда кунлик иш давомийлиги **етти соатдан**, беш кунлик иш ҳафтасида эса – саккиз соатдан ошмаслиги керак.

❖ **Кучайтирилган режим** кунига иш вақтидан ташқари давомийлиги **тўрт соатдан**

ошмайдиган хизмат белгиланишини назарда тутди.

❖ **Суткалик режим уч маҳал** овқатланиш ҳамда **камида саккиз соат дам олиш** учун вақт берилган ҳолда **йигирма тўрт соат** давомидида хизмат ўташни назарда тутди.

Суткалик режим хизмат ўташ чоғида ходимларга уларнинг хоҳишига кўра хизмат ўташ жойида Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари ҳарбий хизматчилари учун белгиланган **умумқўшин паёғи нормалари** доирасида белгиланадиган озик-овқат паёғи учун бериладиган компенсация ўрнига уч маҳал бепул овқат берилиши мумкин, ўз хизмат вазифаларини доимий равишда суткалик навбатчилик асосида бажарадиган ходимлар бундан мустасно.

Кучайтирилган ёки суткалик режим жорий этилиши муносабати билан иш соатлари (кунлари)нинг белгиланган нормалари оширилганлиги эвазига ходимга Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан белгиланган тартибда **пул компенсацияси тўланади** ёки **дам олиш кунлари** (отгуллар) берилади ёхуд бу кунлар унинг ҳар йилги асосий таътилига қўшилади.

Кучайтирилган ва суткалик режимни жорий этиш ҳамда бекор қилиш, шунингдек ходимларни жанговар ҳаракатларда иштирок этишга жалб қилиш Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирининг буйруғи билан амалга оширилади.

Дам олиш ва байрам кунлари хизмат вазифаларини бажаришга жалб этиладиган ходимларга ҳафтанинг бошқа кунларида дам олиш куни берилади.

Ички ишлар органларининг навбатчилик қисмлари **суткалик нарядининг** хизмати **йигирма тўрт соатга** мўлжаллаб ташкил этилади.

Навбатчилик вақтида ички ишлар органлари навбатчилик қисми ходимларига навбатма-навбат овқатланиш ва қисқа муддатли дам олиш учун умумий давомийлиги **уч сменалик** режимда — **олти соат, тўрт сменалик** режимда — **тўрт соат** давом этадиган танаффуслар берилади.

Смена тугагач, ички ишлар органлари навбатчилик қисмларининг ходимлари ҳамда хизмат вазифаларини суткалик навбатчилик режимида доимий бажарувчи бошқа ходимларга белгиланган тартибда дам олиш берилади.

Ички ишлар органларида асосий хизмат вазифаларига қўшимча равишда **суткалик режимда** навбатчиликка тушган ходимларга навбатчилик тугаганидан сўнг, камида **24 соат давом этадиган дам олиш вақти** берилади.

Ички ишлар органлари хизмат фаолиятининг хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда ички ишлар органларининг бошлиқлари томонидан тасдиқланадиган кун тартиби ишлаб чиқилади.

11-боб. Хизмат муддатини узайтириш, хизматдан бўшатиш ва хизматга тиклаш

Ходим қуйидаги асосларга кўра хизматдан бўшатилади:

- а) ўзининг хоҳиши (пенсия олиш ҳуқуқини берадиган хизмат муддатини ўтамаганларга) — ходимнинг билдиргиси асосида;
- б) хизматда бўлишнинг белгиланган чегара ёшига тўлганлиги;
- в) пенсия олиш ҳуқуқини берадиган хизмат муддатини ўтаганлиги — ходимнинг билдиргиси асосида;
- г) ташкилий-штат ўзгаришлари;
- д) касаллиги – ҳарбий-тиббий комиссиянинг хизматга яроқсизлиги тўғрисидаги хулосаси асосида;
- е) соғлиғининг чекланганлиги ҳолати – ҳарбий-тиббий комиссиянинг ички ишлар органларидаги хизматга яроқлилиги чекланганлиги тўғрисидаги ва хизмат бўйича бошқа лавозимга ўтказиш имконияти мавжуд бўлмаган тақдирда, эгаллаб турган лавозимиغا мувофиқ хизмат мажбуриятларини бажара олмаслиги ҳақидаги хулосаси асосида;
- ж) дастлабки синов муддати давомида хизматга яроқсизлиги;
- з) малакаси етарли эмаслиги оқибатида эгаллаб турган лавозимиغا нолойқлиги – аттестация натижалари асосида;
- и) хизмат интизомини қўпол равишда бузганлиги;
- к) ички ишлар органи ходимининг шаънига путур етказувчи хатти-ҳаракатлар содир этганлиги;
- л) содир этган жинояти учун суднинг ҳукми, ажрими, қарори қонуний кучга кирганидан кейин ҳукм қилинганлиги;
- м) ходимда интизомий жазо чораси мавжуд бўлган тақдирда, мунтазам равишда хизмат интизомини бузганлиги;
- н) бошқа турдаги давлат хизматида ўтганлиги (кадрларнинг амалдаги заҳирасига киритмасдан);
- о) Ўзбекистон Республикаси фуқаролиги тугатилганлиги ёки чет давлат фуқаролигини олганлиги;
- п) ходимларга қонун ҳужжатларида белгиланган чеклов ва тақиқларга риоя этмаганлиги.

Юксак касбий тайёргарликка, эгаллаб турган лавозимида иш тажрибасига эга бўлган ва соғлиғининг ҳолатига кўра хизматни ўташга яроқли ходимларнинг хизмат муддати ўзининг розилиги билан Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан белгиланган тартибда **беш йилгача**, бошлиқлар таркибидаги, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги таълим муассасаларида **профессор-ўқитувчилик** лавозимларини эгаллаб турган ва **илмий даражага** эга бўлган шахсларнинг эса — **ўн йилгача** бўлган муддатга **узайтирилиши** мумкин.

Қуйидаги ҳолларда ходимларнинг хизматдан бўшатилишига йўл қўйилмайди:

❶ тиббиёт муассасаларида даволанишда бўлганида, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги тизимидаги тиббиёт муассасалари томонидан вақтинча меҳнатга лаёқатсиз деб топилганда;

❷ таътилда ёки хизмат сафарида бўлганда;

❸ асирга ёки гаровга олинганида (ўз ихтиёри билан асирга ёки гаровга тушиш ҳоллари бундан мустасно).

Ходимга нисбатан **тергов ҳаракатлари** олиб борилаётган, судда қўрилаётган жиноят иши бўйича яқуний қарор қабул қилинмаган ёки суд ҳукми қонуний кучга кирмаган бўлса, у хизматдан **бўшатилиши мумкин эмас**.

Ходим юқори турувчи мансабдор шахсларга хизматдан бўшатилиши юзасидан шикоят қилиш ҳуқуқига эга.

Хизматдан бўшашга қарор қилган ходим бўшашни режалаштирган кундан камида **икки ой аввал** ички ишлар органининг бошлиғига билдирги билан мурожаат этади.

Ходимларнинг хизматдан бўшатилиши қуйидаги тартибда амалга оширилади:

✓ «подполковник» махсус унвонигача, шу жумладан «подполковник» унвони ҳам, — Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирининг ёки хизматга қабул қилиш ваколатига эга бошлиқнинг буйруғи билан;

✓ «полковник» ва ундан юқори махсус унвонлардаги ходимлар — белгиланган тартибда Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирининг буйруғи билан.

Ходимнинг хизмат муддати календарь ҳисобда **йигирма йилга етганидан сўнг**, ўтаган хизмат муддати учун пенсия олиш ҳуқуқига эга бўлади. Бунга Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ва хорижий давлатлар олий таълим муассасаларида (Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги халқаро шартномаларга мувофиқ), Ўзбекистон Республикасининг олий-ҳарбий таълим муассасаларида ўқиш, Қуролли Кучларда муддатли ҳарбий хизмат ёки сафарбарлик чақирув резервидаги хизматни ўташ даврлари киради.

Ушбу ҳолда ходимга пенсия тайинлашда унинг календарь тарзда ҳисобланадиган хизмат муддатига қонун ҳужжатларида ва ушбу Низомда белгиланган имтиёзли ҳисобланадиган хизмат муддати қўшилади.

Пенсия олиш ҳуқуқини берувчи хизмат муддатини ўтамаган, ушбу Низомнинг **144-банди «б», «г», «д» ёки «е» кичик бандларига** мувофиқ хизматдан бўшатилаётган ходимлар бўшаш кунда **умумий иш стажи йигирма беш ва ундан ортиқ йилни** ташкил этган, улардан камида **ўн икки йилу олти ойи** ички ишлар органлари хизматига тўғри келганда пенсия олиш ҳуқуқига эга бўлади.

Ходимлар халок бўлганлиги (вафот этганлиги), **бедарак йўқолган** деб топилганлиги ёки **вафот этган** деб эълон қилинганлиги сабабли ички ишлар органлари шахсий таркиби **рўйхатидан ўчирилади**.

Бедарак йўқолган ёки вафот этган деб топиш тўғрисидаги **суднинг қарори бекор қилинганда**, бедарак йўқолган ёки вафот этган деб топилиши оқибатида шахсий таркиб рўйхатидан ўчирилган шахсни ходим сифатида қайта шахсий таркиб рўйхатига киритиш Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирининг қарори асосида амалга оширилади.

Ушбу Низомнинг 144-банди **«л» кичик бандига** асосан ички ишлар органлари хизматидан бўшатишган шахсларни хизматга тиклаш суднинг хизматга тиклаш тўғрисидаги қонуний кучга кирган қарори ёки Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирининг қарори асосида амалга оширилади.

Қолган барча асосларга кўра ички ишлар органлари хизматидан бўшатишган шахсларни хизматга тиклаш Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири қарори билан амалга оширилади.

Тикланиши лозим бўлган шахсларни шахсий таркиб рўйхатига киритиш ва лавозимга тайинлаш Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири қарори билан амалга оширилади.

Ушбу Низомнинг [155-бандида](#) назарда тутилган шахслар бўшатиlgанидан ёки суднинг хизматга тиклаш тўғрисидаги қарори чиқарилганидан бошлаб **бир ой муддатда** хизматга тиклаш ҳақида ички ишлар органларига мурожаат этишлари лозим.

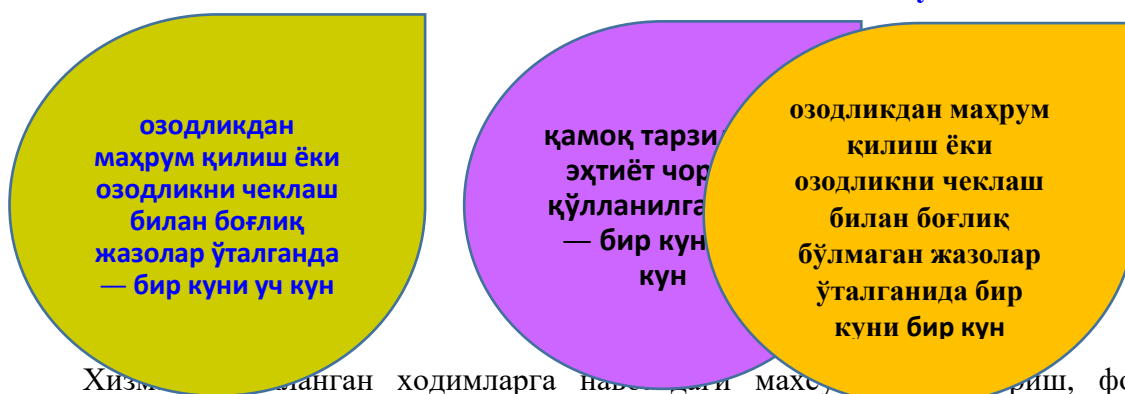
Хизматга тиклаш шахсни бўшатиlgан кунидан тикланган кунига қадар бўлган оралиқ даври учун навбатдаги махсус унвон бериш, фоизли қўшимча ҳақ тўлаш ва пенсия тайинлаш учун хизмат йилларини ҳисоблашда хизмат стажига қўшиб ҳисоблаш шарти билан аввалги махсус унвони, эгаллаб турган лавозими, бунинг имкони бўлмаса, унга тенг ёки бошқа лавозимга тайинлаш орқали амалга оширилади.

Хизматдан бўшатиlgан шахс бўшатиlgанидан ёки суднинг хизматга тиклаш тўғрисидаги қарори қонуний кучга кирган кундан **бир ой муддат ўтгандан кейин** ички ишлар органига мурожаат этса, мурожаат қилиш муддатидан кейинги давр навбатдаги **махсус унвон бериш, фоизли қўшимча ҳақ тўлаш ва пенсия тайинлаш** учун хизмат йилларини ҳисоблашда **узлуксиз хизмат стажига қўшиб ҳисобланмайди**.

Агар шахс бир ойлик муддатни узрли сабабларга кўра ўтказиб юборган тақдирда ушбу муддат Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан тикланиши мумкин.

Хизматга тикланаётган шахсга етказилган моддий ва маънавий зарарни қоплаш суднинг қарори асосида қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда амалга оширилади.

Хизматга тикланган ходимларга пенсия тайинлаш учун хизмат йилларини ҳисоблаш чоғида ҳисобга олинadиган хизмат стажига ҳисобида қўшилади:

Хизматдан бўшатиlgан ходимларга навбатдаги махсус унвон бериш, фоизли қўшимча ҳақ тўлашда хизмат йилларига бўшатиlgандан кейинги даври **бир кун ичун бир кун** ҳисобида қўшилади.

Ушбу Низомнинг [144-банди «в», «г», «е» ва «н» кичик бандларига](#) мувофиқ хизматдан бўшатиlgан ходимлар махсус унвонни тиклаган ҳолда хизматга қайта қабул қилиниши мумкин.

Ушбу Низомнинг [144-банди «а» кичик бандига](#) мувофиқ хизматдан бўшатиlgан ходимлар уларнинг ички ишлар органларидаги календарь ҳисобдаги **амалий хизмат стажига ўн йилдан ортиқ бўлганда** Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг ҳудудий ички ишлар органлари ва соҳавий хизматлари, таълим муассасалари бошлиқларининг асослантирилган тақдимномаларига асосан, шунингдек хизматдан бўшашига ўқишга кириши сабаб бўлган ҳолларда хизматга қайта қабул қилиниши мумкин.

Давлат ҳокимияти органларига тайинланганлиги муносабати билан хизматдан бўшатиlgан ва тайинланган лавозими бўйича ваколат муддати тугаганлиги сабабли хизматга қайта қабул қилинган ходимларнинг ушбу органлардаги меҳнат фаолияти даври, агар қонунда бошқача тартиб белгиланмаган бўлса, ички ишлар органларидаги умумий хизмат муддатига қўшилиб, бир кун ичун бир кунга ҳисобланади.

Ички ишлар органларида хизмат ўтаётган, шу жумладан кадрлар захирасида бўлган ходимларга хизмат муддати, агар қонун ҳужжатларда ва ушбу Низомда бошқача қоида назарда тутилмаган бўлса, имтиёзли равишда — бир кун ичун бир ярим кунга тенглаштириб ҳисобланади.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ва бошқа хорижий давлатлар (Ўзбекистон Республикаси томонидан халқаро шартномаларга мувофиқ юборилган тақдирда) олий таълим муассасаларида, жумладан касбий тайёргарлик факультетида ва

магистратурада кундузги таълим ўқиш даври бир куни бир кунга ҳисоблаган ҳолда хизмат муддатига қўшилади.

Алоҳида даврда жамоат тартибини сақлашда, террорчиликка қарши операциялар ўтказишда, фавқулодда ҳолат тартибини ҳуқуқий таъминлаш ва уларнинг оқибатларини бартараф этишда иштирок этган, шунингдек ушбу ҳаракатларда иштирок этиши давомида олган ярадорлиги, контузияси ва жароҳатланганлиги оқибатида тиббий муассасада бўлган ходимлар ушбу даврдаги хизмат муддати пенсия тайинлаш учун **хизмат йилларини** ҳисоблаш чоғида **бир куни уч кунга** тенглаштирилиб ҳисобланади.

Ходимларнинг алоҳида даврда жамоат тартибини сақлашда, террорчиликка қарши операцияларда, фавқулодда ҳолат режимини ҳуқуқий таъминлашда ва унинг оқибатларини бартараф этишда иштирок этганлиги ва муддатлари ҳақида ваколатли бошлиқ буйруқ чиқаради, буйруқдан кўчирма уларнинг шахсий ҳужжатлари йиғма жилдларига қўшилади.

12-боб. Яқунловчи қоидалар

Мазкур Низом асосида Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан ички ишлар органларининг айрим бўлинмаларида хизмат ўташнинг бошқа тартиби ва шартлари белгиланиши мумкин.

Фуқароларни ички ишлар органларидаги ишчи ва хизматчилар лавозимида ишга қабул қилиш ва ҳужжатларини расмийлаштириш тартиби меҳнат фаолиятининг хусусиятидан келиб чиқиб, Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан белгиланади.

Ички ишлар органлари ишчи ва хизматчиларининг меҳнат муносабатлари меҳнат соҳасидаги қонун ҳужжатлари билан тартибга солинади.

Хизмат ўташнинг ушбу Низомда назарда тутилмаган масалалари қонун ҳужжатларига мувофиқ тартибга солинади.

Мустақил тайёргарлик учун топшириқ:

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 ноябрдаги ПҚ-3413 сонли ҳамда 2023 йил 20 январдаги ПҚ-10 сонли қарорлари, ИИВнинг 20.02.2023 йилдаги № 75- сонли буйруқларини ўқиш ва белгиланган тартибда конспектлаштириш.

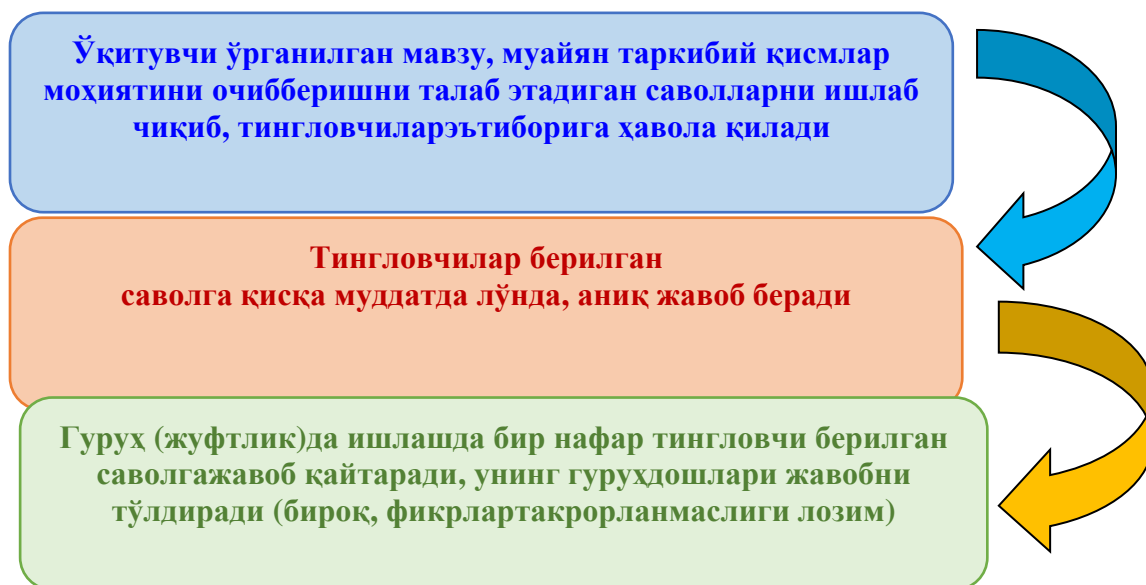
СЕМИНАР МАШҒУЛОТИ (2- соат)

3.2-Мавзу: ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИДА ХИЗМАТНИ ЎТАШ ТАРТИБЛАРИНИ ЎЗГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Ушбу амалий машғулоти «**Блиц-сўров**» интерфаол методидан фойдаланиш орқали ўтказилади.

«Блиц-сўров» (инглизча «блиц» – тезкор, бир зумда) методи берилган саволларга қисқа, аниқ ва лўнда жавоб қайтарилишини тақозо этадиган метод саналади. Таълим муассасаларида ушбу методга мувофиқ саволлар, асосан, ўқитувчи томонидан берилади. Берилган саволларга жавоблар жамоавий, гуруҳли, жуфтлик ёки индивидуал тарзда қайтарилиши мумкин. Жавоб қайтариш шакли машғулоти тури, ўрганилаётган мавзунинг мураккаблиги, тингловчиларнинг қамраб олинишига кўра белгиланади.

Машғулотларда ушбу методни қўллаш қуйидагича кечади:

Ўқув машғулотнинг саволлари:

Савол: Ички ишлар органларидаги хизмат деганда нима тушунаси?

Жавоб: ички ишлар органларидаги хизмат деганда - давлат хизматининг тури бўлиб, фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини, жисмоний ва юридик шахсларнинг мулкани, конституциявий тузумни ҳимоя қилиш, қонун устуворлигини, шахс, жамият ва давлат хавфсизлигини таъминлаш, шунингдек ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактикасини бўйича вазифаларни амалга оширишдан иборат.

Савол: Ички ишлар органларида хизматни ўташни тартибга солувчи ҳуқуқий ҳужжатларни айтиб ўтинг?

Жавоб: Ҳуқуқий асослар қуйидагилардан иборат:

1. Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 16 сентябрдаги “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги ЎРҚ-407-сон қонуни;

2. Ўзбекистон Республикасининг Президентининг 2017 йил 29 ноябрдаги “Ички ишлар органлари кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3413-сон қарори;

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 16 август “Ички ишлар органлари ходимларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3216-сонли қарори;

4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 15 апрель “Ички ишлар органлари учун профессионал кадрларни тайёрлашнинг сифат жиҳатидан янги тизимини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5076-сонли қарори;

5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 8 февралдаги “Ички ишлар органлари ходимларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини янада яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-118-сон қарори;

6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 20 январдаги “Ички ишлар органларини халқчил профессионал тузилмага айлантириш ва аҳоли билан янада яқин ҳамкорликда ишлашга йўналтириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги **ПҚ-10-сонли қарори**;

7. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 4 июлдаги “Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари ва Миллий гвардиясининг шахсий таркиби ҳамда уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини тартибга солиш тўғрисида” 354-сон қарори;

8. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг 2021 йил 27 августдаги “Ички ишлар органларида узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизимини ташкил этиш тўғрисида”ги 310-сон буйруғи;

9. Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 2022 йил 1 октябдаги “Ички ишлар органлари шахсий таркиби ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини тартибга солиш тўғрисида”ги 404-сонли буйруғи.

Савол: Ички ишлар органларида хизматни ўташ қайси тартибларни ўз ичига қамраб олган?

Жавоб: Ички ишлар органларида хизматни ўташ қуйидаги тартибларни ўз ичига қамраб олган:

- хизматга қабул қилиш;
- махсус унвонлар бериш ва улардан маҳрум этиш;
- лавозимга тайинлаш, лавозимдан озод этиш ва ротация;
- ходимларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш;
- ходимнинг бошқа давлат органлари ва ташкилотларига сайланганида (тайинланганида, сафарбар этилганида) хизмат ўташи;
- аттестация ўтказиш;
- таътиллار бериш;
- ҳуқуқий ва ижтимоий ҳимоя қилиш;
- хизмат ўташ режимини таъминлаш;
- хизмат муддатларини узайтириш, хизматдан бўшатиш ва хизматга тиклаш

Савол: Ички ишлар органлари хизматига қабул қилиш деганда нима тушунализ?

Жавоб: Ички ишлар органлари хизматига қабул қилиш деганда, муайян тартибда фуқароларни ички ишлар органлари тизимига ишга ёки ўқишга қабул қилишда амалга ошириладиган чора-тадбирлар тизими тушунилади.

Савол: Ички ишлар органларидаги хизматига қабул қилиш деганда нима тушунализ?

Жавоб: Ички ишлар органларидаги хизматга танлов асосида, ихтиёрий тартибда ёши ўн саккиздан кичик ва ўттиздан катта бўлмаган, шу жумладан ўттиз ёшдаги ҳам, тегишли маълумотга эга, шахсий ва ишчанлик сифатлари, соғлиғининг ҳолати ва жисмоний тайёргарлиги бўйича ходимнинг хизмат мажбуриятларини бажаришга қодир бўлган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари қабул қилинади.

Савол: Ички ишлар органларидаги лавозимларига қандай тартибда жамланади:

Жавоб: Ички ишлар органларидаги лавозимлар қуйидагича жамланади:
офицерлар таркиби — олий маълумотга эга, Ўзбекистон Республикаси фуқаролари билан;

сержантлар таркиби — олий маълумотга эга, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Малака ошириш институтининг касбий тайёргарлик факультетини ёки Мудофаа вазирлигининг Кичик мутахассисларни тайёрлаш марказини тамомлаган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари билан;

сафдорлар таркиби — Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги академик лицейлари, ҳарбий-академик лицейлар битирувчилари, профилактика инспекторларининг ёрдамчилари, шунингдек, олий маълумотга эга ёки сиртки таълим шаклида таҳсил олаётган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари билан.

Савол: Ички ишлар органлари ходими деганда нима тушунализ?

Жавоб: Ички ишлар органлари ходими - Ички ишлар органларида хизмат қилаётган, махсус унвон берилган Ўзбекистон Республикаси фуқароси ҳисобланади.

Савол: Ички ишлар органлари ходимларининг кийимлари нечта турга бўлинади?

Жавоб: Ички ишлар органи ходимлари тантанали, кундалик, дала ва маҳкама хизмат кийимларига эга

Савол: ИИО ходими хизматдан ташқари вақтда нималарга мажбур

Жавоб: ИИО ходими хизматдан ташқари вақтда қуйидагиларга мажбур:
жамиятда умумэтироф этилган одоб-ахлоқ нормаларига амал қилиши, миллий урф-одат, қадрият ва анъаналарга ҳурмат билан муносабатда бўлиши;

ички ишлар органларининг обрўсига путур етказиши мумкин бўлган хатти-ҳаракатлардан тийилиши;

дабдабазлик, шуҳратпарастлик, гуруҳбозлик, маишатбозлик, ичкиликбозлик ва бошқа салбий иллатларга йўл қўймаслиги;

хизмат фаолияти билан боғлиқ маълумотларни оила аъзолари, таниш-билишлари ёки хизматга алоқадор бўлмаган бошқа шахслар иштирокида муҳокама қилмаслиги;

ғайриижтимоий ҳаракатлар содир этмаслиги шарт

Савол: Ички ишлар органи ходимининг хизмат мажбуриятларини бажариши деганда нимани тушунаси?

Жавоб: Ички ишлар органи ходимининг хизмат мажбуриятларини бажариши деганда қуйидагилар тушунилади:

- ❖ лавозим мажбуриятларини бажариш ва жанговар ҳаракатларда иштирок этиш;
- ❖ хизматни (жанговар хизматни) ўташ;
- ❖ хизмат сафаридида ёки даволанишда бўлиш;
- ❖ кун тартибидида белгиланган хизмат вақти давомида ёки хизмат зарурати туфайли ички ишлар органлари (ҳарбий қисм) ҳудудида бўлиш;
- ❖ хизмат, даволаниш жойига бориш ёки улардан қайтиш;
- ❖ йиғинларда (ҳарбий йиғинларда) иштирок этиш;
- ❖ асирликда (ўз ихтиёри билан асирга тушиш ҳоллари бундан мустасно) бўлиш, гаровга олинган ёки ушлаб қуролсизлантирилган ҳолатда бўлиш;
- ❖ бедарак кетиш – ходим қонунда белгиланган тартибда бедарак йўқолган деб топилганига ёки вафот этган деб эълон қилинганга қадар;
- ❖ шахснинг ҳаёти, соғлиғи, шаъни ва қадр-қимматини ҳимоя қилишга доир ҳаракатлар;
- ❖ қонунийликни ва ҳуқуқ-тартиботни таъминлашда бошқа шахсларга ёки ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларга ёрдам кўрсатиш;
- ❖ суд томонидан ходимнинг шахс, жамият ва давлат манфаатларини кўзлаб содир этилган деб топилган бошқа ҳаракатлари.

Савол: Махсус унвон нима сабабдан берилади ва махсус унвонни турларини айтиб беринг?

Жавоб: Махсус унвон ходимнинг хизмат мажбуриятларига муносабати, ўтаган хизмат йиллари ва эгаллаган лавозимини инобатга олган ҳолда яқка тартибда берилади.

Ўзбекистон Республикасининг “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги қонуни ва “Ички ишлар органларида хизматни ўташ тартиби тўғрисида”ги низомга мувофиқ ички ишлар органларининг оддий ходимлар ва бошлиқлар таркибидидаги лавозимларига тайинланган ходимларига қуйидаги махсус унвонлар берилади:

- ❖ **сафдорлар таркибига** – сафдор;
- ❖ **сержантлар таркибига** – кичик сержант, сержант, катта сержант;
- ❖ **офицерлар таркибига:**
  - а) кичик офицерлар таркиби – лейтенант, катта лейтенант, капитан;
  - б) катта офицерлар таркиби – майор, подполковник, полковник;
- ❖ **генераллар таркиби** – генерал - майор, генерал-лейтенант, генерал - полковник.

Савол: Ички ишлар органларининг махсус унвонда хизмат ўташ муддатларини айтиб ўтинг?

Жавоб: Ички ишлар органларининг махсус унвонда хизмат ўташ муддатлари қуйидагича белгиланади:

- ❖ «сафдор» — муддатсиз;
- ❖ «кичик сержант» — икки йил;
- ❖ «сержант» — икки йил;
- ❖ «катта сержант» — муддатсиз;
- ❖ «лейтенант» — икки йил;
- ❖ «катта лейтенант» — икки йил;
- ❖ «капитан» — уч йил;
- ❖ «майор» — тўрт йил;
- ❖ «подполковник» — беш йил.

✧ «Полковник» ва ундан юқори махсус унвонларда хизмат қилиш муддатлари белгиланмайди.

Савол: Ички ишлар органлари ходимларга махсус унвонларни бериш муддатлари қайси ҳолларда кечиктирилиши мумкин?

Жавоб: Ички ишлар органлари ходимларга махсус унвонларни бериш муддатлари қуйидаги ҳолларда кечиктирилиши мумкин:

✧ ходим ички ишлар органлари ихтиёрида бўлганда (бола парваришлаш таътили берилган ходимлар бундан мустасно);

✧ ходимда амалдаги интизомий жазоси мавжуд бўлганда;

✧ ходим аттестациядан шартли равишда ўтганида;

✧ ходимга нисбатан жиноят иши қўзғатилганда;

✧ интизомий жазо тариқасида эгаллаб турган лавозимидан озод этилган ва бошқа лавозимга ўтказилган тақдирда — лавозимидан озод этилган кундан бошлаб, бир йил давомида.

Савол: Ички ишлар органлари ходимлари қайси асосларга кўра хизматдан бўшатилади?

Жавоб: Ички ишлар органлари ходимлари қуйидаги асосларга кўра хизматдан бўшатилади:

а) ўзининг хоҳиши (пенсия олиш ҳуқуқини берадиган хизмат муддатини ўтамаганларга) – ходимнинг билдиргиси асосида;

б) хизматда бўлишнинг белгиланган чегара ёшига тўлганлиги;

в) пенсия олиш ҳуқуқини берадиган хизмат муддатини ўтаганлиги – ходимнинг билдиргиси асосида;

г) ташкилий-штат ўзгаришлари;

д) касаллиги – ҳарбий-тиббий комиссиянинг хизматга яроқсизлиги тўғрисидаги хулосаси асосида;

е) соғлиғининг чекланганлиги ҳолати – ҳарбий-тиббий комиссиянинг ички ишлар органларидаги хизматга яроқчилиги чекланганлиги тўғрисидаги ва хизмат бўйича бошқа лавозимга ўтказиш имконияти мавжуд бўлмаган тақдирда, эгаллаб турган лавозимида мувофиқ хизмат мажбуриятларини бажара олмаслиги ҳақидаги хулосаси асосида;

ж) дастлабки синов муддати давомида хизматга яроқсизлиги;

з) малакаси етарли эмаслиги оқибатида эгаллаб турган лавозимида нолойиклиги – аттестация натижалари асосида;

и) хизмат интизомини қўпол равишда бузганлиги;

к) ички ишлар органи ходимининг шаънига путур етказувчи хатти-ҳаракатлар содир этганлиги;

л) жинояти учун суднинг ҳукми, ажрими, қарори қонуний кучга кирганидан кейин ҳукм қилинганлиги;

м) ходимда интизомий жазо чораси мавжуд бўлган тақдирда, мунтазам равишда хизмат интизомини бузганлиги;

н) бошқа турдаги давлат хизматида ўтганлиги (кадрларнинг амалдаги захирасига киритмасдан);

о) Ўзбекистон Республикаси фуқаролиги тугатилганлиги ёки чет давлат фуқаролигини олганлиги;

п) ходимларга қонун ҳужжатларида белгиланган чеклов ва тақиқларга риоя этмаганлиги.

Савол: Ходимни лавозимдан лавозимга ўтказиш қандай тартибда амалга оширилади?

Жавоб: Ходимни лавозимдан лавозимга ўтказиш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

юқори лавозимга — хизмат бўйича кўтарилиш ёки рағбатлантириш тартибида;

тенг лавозимга — ўзининг хоҳишига кўра, соғлиғининг ҳолати бўйича (ҳарбий-тиббий комиссия хулосаси асосида), оилавий шароитга кўра, суд қарори асосида

лавозимдан четлаштириш ёки бўш лавозимларни жамлаш зарурияти юзага келганида ходимнинг касбий ва шахсий хислатларини инобатга олиб, унинг эгаллаб турган лавозимидаги амалий тажрибасидан фойдаланиш мақсадида, шунингдек ташкилий-штат ўзгаришлари бўлганида;

паст лавозимга — ўзининг хоҳишига кўра, соғлиғининг ҳолати бўйича (ҳарбий-тиббий комиссия хулосаси асосида), аттестация тартибида эгаллаб турган лавозимига нолайиқ деб топилганида, интизомий жазо чораси сифатида эгаллаб турган лавозимидан озод этилганда, шунингдек ташкилий-штат ўзгаришлари бўлганида ёки суд қарори асосида лавозимидан четлаштирилганлиги сабабли тенг лавозимга ўтказиш имконияти бўлмаганида.

Савол: Қайси ҳолатларда ички ишлар органлари офицерлар таркиби ходимларининг махсус унвонларини интизомий жазо тариқасида бир поғона пасайтириш мумкин?

Жавоб: Ички ишлар органлари офицерлар таркиби ходимларининг махсус унвонларини интизомий жазо тариқасида бир поғона пасайтириш мумкин. Жумладан:

✧ Бунда унвон «лейтенант» махсус унвонигача пасайтирилади.

✧ «Подполковник» ва ундан паст махсус унвонларни пасайтириш Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан амалга оширилади.

✧ «Полковник» махсус унвони Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси билан келишилган ҳолда пасайтирилади.

✧ Махсус унвони пасайтирилган ходимнинг аввалги унвони, эгаллаб турган лавозимидан қатъи назар, Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан унвонини пасайтиришни тавсия этган бошлиқнинг (ёки унга тенглаштирилган бошлиқнинг) ёхуд юқори лавозимдаги бошлиқнинг тақдимномаси бўйича тикланиши мумкин.

✧ Генераллар таркиби ходимларнинг махсус унвонлари Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан пасайтирилади ва тикланади.

МАЪРУЗА МАШҒУЛОТИ (2 СОАТ)

3.3-МАВЗУ: ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ХОДИМЛАРИНИНГ КАСБИЙ МАДАНИЯТ ВА ХИЗМАТ ИНТИЗОМИ КОДЕКСИНИНГ МАЗМУН-МОҲИЯТИ

Маъруза режаси

1-ўқув савол. Ички ишлар органларининг касбий маданият ва хизмат интизоми фаолиятининг ҳуқуқий асоси.

2-ўқув савол. Ички ишлар органларининг касбий маданият ва хизмат интизоми фаолиятини таъминлашда белгиланган қоида ва талаблар.

3-ўқув савол. Ички ишлар органларининг ходимларнинг ўзаро муносабати, касбий маданият ва хизмат интизомини таъминлаш тартиби.

1- ўқув савол. Ички ишлар органларининг касбий маданият ва хизмат интизоми фаолиятининг ҳуқуқий асоси.

Ички ишлар органларининг қасамёдига содиқ қолган, Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан белгилаган махсус унвонга эга бўлган ва формали кийим-бош наъмуналарини кийган, шунингдек, ички ишлар органларида хизматни ўташ тартиби ҳамда касбий маданиятига ва хизмат интизоми қоидаларига биринчи кундан токи нафақага чиққунга қадар риоя этган ички ишлар органлари ходими деган номига доғ тушурмаган ҳар бир ходим хизмат мажбуриятини ва вазифаларини бажариб фуқароларни ишончини оқлаган юрт посбонлари, бугунги кунда давлат раҳбарининг асосий талабларидан бири ҳисобланади.

Маданият — жамият, инсон ижодий [куч](#) ва қобилиятлари тарихий тараққиётининг муайян даражаси. Кишилар ҳаёти ва фаолиятининг турли кўринишларида, шунингдек, улар яратадиган моддий ва маънавий бойликларда ифодаланади.

Маданият моддий ва маънавий маданиятга бўлинади:

- моддий маданият - моддий фаолиятнинг барча соҳаларини ҳамда унинг натижалари (меҳнат қуроллари, турар жой, кундалик турмуш буюмлари, кийим-кечак, транспорт, [алоқа](#) воситалари ва б.)ни ўз ичига олади.

- маънавий маданиятга - онг, [маънавият](#) соҳалари киради (билим, ахлоқ, таълимтарбия, ҳуқуқ, фалсафа, этика, эстетика, фан, санъат, адабиёт, мифология, [дин](#) ва бошқа).

Интизом — кишилар, жумладан, [меҳнат жамоаси](#) аъзоларининг жамиятда таркиб топган [ҳуқуқ](#) ва [ахлоқ](#) меъёрларига, шунингдек, бирон-бир ташкилот талабларига жавоб берадиган муайян ҳуқ-атвор ва ўзини тутишга оид тартиб қоидалар.

Интизом одамларнинг биргаликда яшаши ва [фаолият](#) юритишини маълум бир тартибга солиб туради. Бунга эса мазкур ижтимоий меъёрлар ва қонун қоидаларни ўзлаштириш, шу билан бирга зарур бўлганда ахлоқий, ҳуқуқий ва [маъмурий жавобгарлик](#) ва [жазо](#) чораларини қўлланиш йўли билан ҳам эришилади.

Интизомнинг қуйидаги турлари мавжуд:

- ички интизом (шахснинг ўзини-ўзи интизомлилик руҳида тарбиялаши);
- ҳамма учун умумий интизом (хусусан, [давлат](#) интизومي);
- махсус интизом — муайян ташкилот аъзолари ёки маълум тоифадаги кишилар учунгина белгиланган интизом (масалан, [меҳнат](#) интизومي, ҳарбий интизом каби).

Мазкур келтириб ўтилган тарифлар ва турларини инобатга олиб ички ишлар органлари ходимларининг касбий маданият ва хизмат интизومي деганда – ходим хизмат ҳамда хизматдан ташқари фаолиятида одоб-ахлоқи ва интизом талабларига, бошликлар ва ходимларнинг ўзаро муносабатларига риоя этган, шунингдек, хизмат вазифаларига ҳалол, виждонан, Ватан ва халқ олдидаги бурчини чин дилдан ҳис этган ҳолда, чуқур масъулият ва ташаббускорлик ҳисси билан ёндашган, уларда юксак маънавий-ахлоқий фазилатлар, ватанпарварлик ва ўз касбига садоқат туйғуси шаклланган, содир этилиши мумкин бўлган ножўя хатти-ҳаракатлар, суистеъмолчилик ва коррупция ҳолатларидан ўзини тийган ва уларга нисбатан рағбатлантириш ва интизомий жазо чораларини қўллашга қаратилган фаолият йиғиндиси.

Ички ишлар органларининг касбий маданият ва хизмат интизومي фаолиятини тартибга солувчи қуйидаги ҳуқуқий ҳужжатлар ҳисобланади:

1. Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 16 сентябрдаги “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги ЎРҚ-407-сонли қонуни;
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 ноябрдаги “Ички ишлар органлари кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3413-сон қарори;
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 23 августдаги “Ички ишлар органлари бошқарув, назорат ва шахсий таркиб билан ишлашнинг самарали тизимини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3919-сонли қарори;
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5050-сонли қарори;

5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 20 январдаги “Ички ишлар органларини халқчил профессионал тузилмага айлантириш ва аҳоли билан янада яқин ҳамкорликда ишлашга йўналтириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-10-сонли қарори;

6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1996 йил 9 октябрдаги ПФ-1571-сонли фармони билан “Ўзбекистон

Республикаси Қуролли Кучлари Интизомий” низоми тасдиқланган.

Ички ишлар органлари ходимлари касбий маданият ва хизмат интизомига риоя этиши билан боғлиқ бўлган тартиб, қоидалар ҳуқуқий нормалар билан белгиланган. Мазкур қоида ва тартибларга тўхталишдан олдин ички ишлар органлари ходими тўғридан-тўғри нимаган мажбуриятларини англаб олиш мақсадга мувофиқ.

Жумладан, Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 16 сентябрдаги “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги ЎРҚ-407-сонли қонуннинг 28-моддасида ходим ўз мажбуриятларини хизмат вақтида ва хизматдан ташқари вақтларда бажариши лозим бўлган чоралар тўғрисида тўхталган.

Хусусан, ички ишлар органи ходими эгаллаган лавозими, турган жойи ва вақтидан қатъи назар, Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудида бошлиғининг (командирининг) буйруғига биноан исталган вақтда хизмат мажбуриятларини бажаришга киришиши ҳамда қўйидаги чораларни қўриши шарт:

- жиноятлар, бошқа ҳуқуқбузарликлар содир этилган жойда ёки ҳодисалар жойида жабрланган фуқароларга, шунингдек ночор аҳволда қолган фуқароларга биринчи тиббий ёрдам ёки бошқа хил ёрдам кўрсатилишини ташкил этиш;

- одамларни қутқариш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва уларга чек қўйиш, уларни содир этган шахсларни ушлаш, ҳодиса жойини қўриқлаш ҳамда унга фуқаролар ўзларининг шахсий хавфсизлигига ёки жамоат хавфсизлигига таҳдид солувчи воқеалар тўғрисидаги хабарлар билан мурожаат қилган ёхуд бевосита ўзи шундай воқеаларга дуч келган тақдирда энг яқиндаги ички ишлар органлари бўлинмасига хабар бериш.

Бугунги кунда шиддат билан ривожланиб бораётган давлатимиз томонидан иштимой-иқтисодий, сиёсий ва бошқа муносабатларни такомиллаштириб, янгилаб ҳамда яхшилаб бориш билан бир қаторда ички ишлар органлари ходимларини фаолиятига алоҳида этибор берилиб келмоқда, хусусан ички ишлар органларини аҳолининг ишончли ҳимоячиси сифатида халқчил профессионал тузилмага айлантириш, уларнинг фуқаролар, жамоат ташкилотлари ҳамда кенг жамоатчилик билан яқин ҳамкорликда, ўзаро ишонч ва ҳамжиҳатлик руҳида ишлашини таъминлаш, маҳаллалар, аҳоли турар жойлари ва бутун юртимизда қонун устуворлиги, тинчлик-осойишталикни янада мустаҳкамлаш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 20 январдаги “Ички ишлар органларини халқчил профессионал тузилмага айлантириш ва аҳоли билан янада яқин ҳамкорликда ишлашга йўналтириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-10-сонли қарори қабул қилинди.

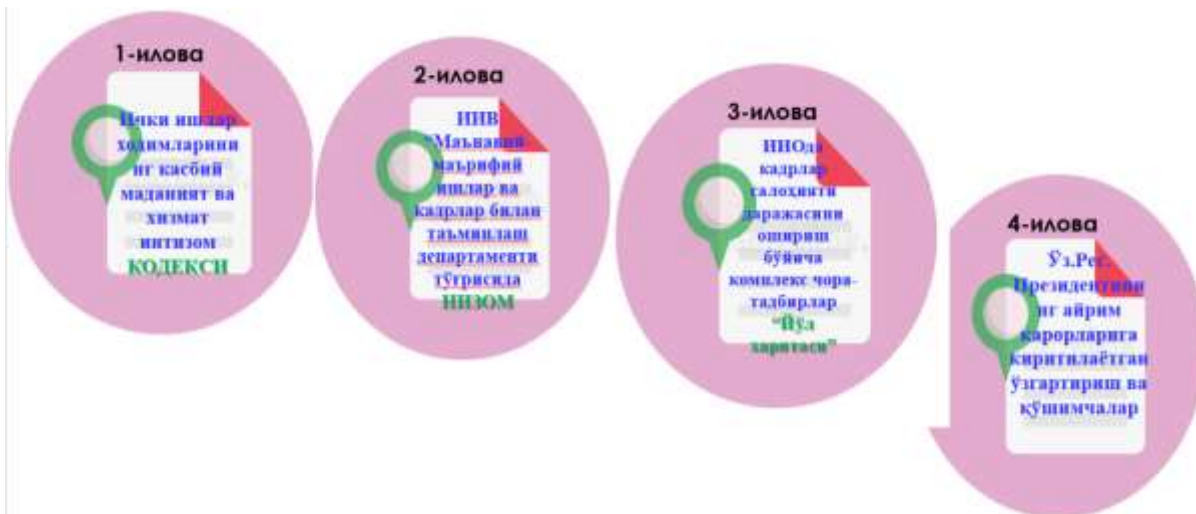
Мазкур қарор асосида қўйидаги ҳужжатлар тасдиқланди:

1. Ички ишлар органлари ходимларининг касбий маданият ва хизмат интизоми кодекси;

2. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Маънавий- маърифий ишлар ва кадрлар билан таъминлаш департаменти тўғрисидаги низом;

3. Ички ишлар органларида кадрлар салоҳияти даражасини ошириш бўйича комплекс чора-тадбирлар “Йўл харитаси”;

4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг айрим қарорларига мувофиқ ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш ҳужжати тасдиқланди.

Қарорга асосан тасдиқланган ҳужжатлардан ички ишлар органлари ходимларининг касбий маданият ва хизмат интизоми кодекси қабул қилишдан мақсад қуйидагилардан иборат. Жумладан:

ички ишлар органлари ходимларини “Инсон қадри учун” тамойили асосида давлатнинг юксак маънавий-ахлоқий фазилатларга эга, ўз бурчига содиқ, ватанпарвар ва халқпарвар вакили этиб тарбиялаш орқали аҳолининг чинакам розилигига эришиш;

ички ишлар органлари ходимларида хизмат вазифаларига ҳалол, виждонан, Ватан ва халқ олдидаги бурчини чин дилдан ҳис этган ҳолда, юксак масъулият билан ёндашиш, жамиятда умумэтироф этилган одоб- ахлоқ нормаларига сўзсиз амал қилиш туйғусини шакллантириш;

ички ишлар органларида содир этилиши мумкин бўлган ножўя хатти-ҳаракатлар, суистеъмолчилик ва коррупция ҳолатларининг барвақт олдини олиш, ҳуқуқ-тартибот тизими обрўсига салбий таъсир кўрсатувчи низоли вазиятларни юзага келтирмасликка қаратилган.

Қарорга кўра ИИВнинг қуйидаги таклифларига розилик берилди:

-ИИОида хизматга биринчи марта қабул қилинган ходимларга нисбатан тайинланадиган **дастлабки синов муддатини бир йил** этиб белгилаш;

-ҳудудий ички ишлар органлари эҳтиёжини инобатга олиб, Ички ишлар вазирлигининг **академик лицейлари битирувчилари** учун Ички ишлар вазирлиги Академиясида бакалавриятнинг «Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолияти» ва «Тезкор-қидирув фаолияти» таълим йўналишларига, тўлов-контракт асосида ўқитишни назарда тутган ҳолда, **200 нафаргача қўшимча** ҳар йиллик қабул квотасини киритиш.

-интизомий жазо тариқасида лавозимидан озод этилаётган ходимларни бошқа соҳавий тузилмаларга ўтказиш амалиётига чек қўйиб, ўз йўналиши бўйича қуйи бўлинмаларга йўналтириш ёки малакасига баҳо берган ҳолда хизматга лойиқлигини аниқлаш мақсадида **аттестациядан** ўтказиш тартибини йўлга қўйсин;

-2023 йил якунига қадар мансаб лавозимларини юқори маънавий-ахлоқий, ишчанлик ва касбий сифатларга эга бўлган номзодлар билан тўлдиришни назарда тутган ҳолда, ички ишлар органларида хизматга қабул қилишнинг сифат жиҳатидан янги, соддалаштирилган тартибини ўрнатиш ҳамда **«E-nomzod»** электрон ахборот тизимини яратиш;

-уч ой муддатда ички ишлар органларида малака тоифасини бериш тартиби ва мезонларини танқидий қайта кўриб чиқиб, унда ходимларни касбий билимлари, жанговар ва жисмоний тайёргарлик даражаси, **ахборот технологияларидан фойдалана олиши** ҳамда **Кодекс** қоида ва талабларини ўзлаштирганлиги бўйича синовдан ўтказиш тизимини жорий этсин.

Келтириб ўтилган мақсадлардан келиб чиққан ҳолда ички ишлар органлари ходимлари учун қуйидаги талаблар белгиланган:

1. Ички ишлар органларининг ҳар бир ходими Кодексида белгиланган қоида ва талабларни билиши, уларга қатъий ва сўзсиз амал қилиши мажбурий ҳисобланади;

2. Кодексида белгиланган қоида ва талабларга амал қилиш ходимнинг хизмат фаолияти самарадорлиги ва хизмат интизомини баҳолашнинг асосий мезони ҳисобланади;

3. Кодексидаги қоида ва талабларга амал қилмаслик ёки уларни қўпол равишда бузиш ходимни ички ишлар органларидан хизматдан бўшатишга бўлган интизомий жазо чорасини қўллаш учун асос бўлиши белгиланди.

2-ўқув савол. Ички ишлар органларининг касбий маданият ва хизмат интизоми фаолиятини таъминлашда белгиланган қоида ва талаблар.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 20 январдаги ПҚ-10-сонли қарори билан тасдиқланган “Ички ишлар органлари ходимларининг касбий маданият ва хизмат интизоми кодекси” ички ишлар органлари тизимида фаолият юритувчи ходимларга, шу жумладан, таълим муассасалари курсантлари ва тингловчиларининг хизмат ҳамда хизматдан ташқари фаолиятида одоб-ахлоқи ва интизомига қўйиладиган талабларни белгилайди, бошлиқлар ва ходимларнинг ўзаро муносабатларини, шунингдек, уларга нисбатан рағбатлантириш ва интизомий жазо чораларини қўллаш масалаларини тартибга солади.

Ушбу кодексда белгиланган қоида ва талаблар ходимларнинг хизмат вазифаларига ҳалол, виждонан, Ватан ва халқ олдидаги бурчини чин дилдан ҳис этган ҳолда, чуқур масъулият ва ташаббускорлик ҳисси билан ёндашиш, уларда юксак маънавий-ахлоқий фазилатлар, ватанпарварлик ва ўз касбига садоқат туйғусини шакллантириш, содир этилиши мумкин бўлган ножўя хатти-ҳаракатлар, суистеъмолчилик ва коррупция ҳолатларининг барвақт олдини олишга йўналтирилган бўлиб, ҳар бир ходим ички ишлар органларида хизматга қабул қилинган кундан эътиборан, кодекс қоида ва талабларини билиши, уларга қатъий ҳамда сўзсиз риоя қилиши мажбурий ҳисобланиб, эгаллаб турган лавозими ва бажарадиган ишининг хусусиятидан қатъи назар, уларнинг барчасига бирдек таъсир қилади.

Шунингдек, кодекс қоидаларига амал қилиш ходимнинг хизмат фаолияти самарадорлиги ва хизмат интизомини баҳолашнинг асосий мезонларидан бири ҳисобланади ҳамда шахсий ва бошқа субъектив сабаблар ходимлар томонидан қонунчилик талаблари ва кодекс қоидалари бузилишига асос бўла олмайди.

Қабул қилинган кодекснинг тузилишига тўхталадиган бўлсак, кодекс 7 боб, 74 банддан иборат бўлиб, қуйидагиларни ўз ичига қамраб олган. Хусусан:

Ички ишлар органлари ходимларининг касбий маданият ва хизмат интизоми иккига

бўлиниб, яъни қоида ҳамда талабга ажратилган. Жумладан:

Биринчиси, ички ишлар органларида касбий маданият қоидаларига;

Иккинчиси, ички ишлар органларида хизмат интизомига оид талабларига.

Ички ишлар органларида касбий маданият қоидалари қайси лавозимни эгаллашидан қатъи назар, ходимларнинг одоб-ахлоқи ва хизматда ўзини тутишнинг асосий талаб ва мезонларни ўз ичига олади. Шу билан бирга, ходимлар хизмат фаолияти даврида касбий маданият қоидаларининг қуйидаги асосий талабларига риоя қилиши лозимдир. Жумладан:

- фуқаролар билан мулоқотда хушмуомала, камтар ва босиқ бўлиш, ижтимоий келиб чиқиши, иқтисодий аҳволи ва бошқа омиллардан қатъи назар, ҳеч бир шахс, гуруҳ ёки ташкилотнинг камситилиши ёки афзал кўрилишига йўл қўймаслик;
- Ўзбекистон Республикаси ва бошқа давлатлар халқларининг урф-одат ва анъаналарини ҳурмат қилиш, турли этник, ижтимоий гуруҳ ҳамда конфессияларнинг маданий ва бошқа хусусиятларини инобатга олиш, ижтимоий барқарорлик, миллатлар ва динлараро ҳамжиҳатликка кўмаклашиш;
- жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатларини тўлиқ, ҳолисона ва ўз вақтида қонуний кўриб чиқиш;
- ўз хизмат бурчини виждонан бажаришига нисбатан фуқароларда шубҳа уйғотувчи хатти-ҳаракатдан тийилиш, шунингдек, ички ишлар органлари обрўсига салбий таъсир кўрсатувчи низоли вазиятларни юзага келтирмаслик;
- ўз хизмат мажбуриятларини бажараётганда фуқаролар ва бошқа шахсларни камситмаслик, уларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини ҳисобга олиш;
- хизмат мажбуриятларини бажаришга тўсқинлик қиладиган ёки уларни бажаришда бирон-бир шахсий, мулкӣ ёки бошқа манфаатларга дахлдор бўлиши мумкин бўлган ҳаракатлар (ҳаракатсизлик)дан ўзини тийиш;

■ гуруҳбозлик, маҳаллийчилик, таниш-билишчилик кўринишларига, шунингдек, ўз хизмат вазифаларини бажариш жараёнида бошқа салбий ҳолатларга йўл қўймаслик ва қатъий равишда уларнинг олдини олиш;

■ ички ишлар органларининг фаолияти тўғрисида жамоатчиликни хабардор қилишда расмий оммавий ахборот воситалари вакилларига ҳурмат билан муносабатда бўлиш, шунингдек, уларнинг белгиланган тартибда ишончли маълумотларни олишига кўмаклашиш;

■ ўз хизмат вазифаларини виждонан, ҳалол ва юксак профессионал даражада бажариш, расмийлик, сохтакорлик ва суистеъмолчиликка йўл қўймаслик;

■ ички тартиб қоидаларга, шунингдек, телефонда сўзлашиш ва кийиниш маданиятига қатъий риоя этиш;

■ ижтимоий тармоқларда давлат органлари ва мансабдор шахслар фаолиятини муҳокама қилмаслик, ахлоққа зид ибораларни ишлатмаслик, мамлакатда, шу жумладан, ички ишлар органларида амалга оширилаётган ислохотларга нисбатан одамларда ишончсизлик кайфиятини юзага келтириши мумкин бўлган ноҳолис, субъектив материалларни жойлаштирмаслик;

■ ўз хизмат мажбуриятларини бажараётганда хизмат хоналари, давлат мулки, моддий-техника базасидан ҳамда ички ишлар органларининг бошқа мулкидан фақат хизмат мақсадларида фойдаланиш.

Мазкур касбий маданият қоидаларидан ташқари ички ишлар органлари ходимлари хизматни ўташ даврида икки асосий вазифаларга амал қилишлик талаб этилади. Ушбу вазифалар хизмат вақтида ва хизматдан ташқари вақтларга бўлинган. **Хусусан, хизмат вақтида қуйидагиларга ходим амал қилиши зарур:**

✓ Ходимлар коррупциянинг ҳар қандай кўринишига қарши курашиши ва унинг профилактикасига фаоллик билан кўмаклашиши шарт. Ходимлар ўз бошлиғи ёки ваколатли органларга ўзларини бошқа шахслар ҳуқуқбузарлик содир этишга ундаб мурожаат қилган ҳар бир ҳолат, шунингдек, бошқа ходимлар томонидан содир этилган ҳар қандай ўзига маълум бўлган ҳуқуқбузарликлар ҳақида хабар бериши зарур.

✓ Ходимлар хайрихоҳ, хушмуомала ва эътиборли, фуқаролар ва ҳамкасбларига сабр-тоқат ва ҳурмат билан муносабатда бўлиши лозим.

✓ Ходимлар фуқароларга нисбатан қўполлик қилмаслиги, уларнинг шаъни ва қадр-қимматини камситиш, асоссиз руҳий ва жисмоний таъсир ўтказиш ҳолатларига йўл қўймаслиги лозим.

✓ Хизмат вазифаларини бажариш вақтида ходимларнинг ташқи кўриниши иш шароити ва хизмат тадбири хусусиятини инобатга олган ҳолда, аҳолида ички ишлар органларига нисбатан ҳурмат уйғотиши, улар тоза ва ораста кийинган бўлиши зарур.

✓ Ходимларга хизмат мажбуриятларини бажариш ва хизмат вақтида ёхуд хизмат кийимида спиртли ичимликлар истеъмол қилиш тақиқланади.

✓ Ходимлар мансаб ваколатларини сиёсий партиялар, жамоат бирлашмалари ва уларнинг органлари манфаатлари йўлида амалга ошириши тақиқланади.

✓ Ходимларга тадбиркорлик фаолияти субъекти сифатида ёки унинг номидан бу соҳада қонунчилик ҳужжатларига мувофиқ амалга ошириладиган, ўзи таваккал қилиб ва ўз мулкӣ жавобгарлиги остида даромад (фойда) олишга қаратилган фаолият билан шуғулланиши тақиқланади.

✓ Ходимларга тадбиркорлик фаолияти субъектларини ташкил этишга, уларнинг муассиси (иштирокчиси) бўлишга, тадбиркорлик фаолияти субъектида ташкилий-бошқарув, маъмурий-хўжалик вазифаларини бажаришга рухсат берилмайди, бундан акциядорлик жамиятларининг эркин муомалада бўлган акцияларига қонунчиликда

белгиланган талаблар доирасида эгалик қилиш ҳоллари мустасно.

✓ Ходимлар ўз мансаб ваколатини суиистеъмол қилган ҳолда, фуқаролар, жамият ва давлатнинг қонун билан қўриқланадиган манфаатларига зарар етказиш орқали шахсий фойда олиши мумкин эмас. Ходимлар ўз мансаб ваколатларидан ноқонуний фойдаланиб, фуқаролар, жамият ёки давлатнинг қонун билан қўриқланадиган манфаатларига зарар етказган тақдирда қонунчилик ҳужжатларига мувофиқ жавобгарликка тортилади.

✓ Ходимларга хизмат ваколатларини жисмоний ва юридик шахслар манфаатларини кўзлаб бажариш ёки бажармаслик эвазига улардан ҳар қандай совғалар ҳамда ҳар қандай кўринишдаги моддий бойликларни олиш ёхуд уларнинг хизматларидан фойдаланиш тақиқланади. Бундан ходим томонидан алоҳида хизматлари учун давлат органининг тегишли қарори асосида олинган совғалар, шунингдек, мусобақалар ва танловларда эришган ютуқлари, умумхалқ байрамлари, расмий равишда нишонланадиган саналар ҳамда бошқа расмий тадбирлар муносабати билан мукофотлаш натижасида олинган совғалар мустасно.

✓ Ходимлар фуқаролар билан муносабатда ўзларининг холислиги, мустақиллиги ва беғаразлигини шубҳа остига қўядиган, шунингдек, ҳар қандай афзалликлар, ғараз ва коррупцияни келтириб чиқарувчи вазиятлардан ўзини тийиши шарт.

✓ Ходимлар чет эл ва Ўзбекистон Республикаси ҳудудларига хизмат сафарлари давомида қонунчилик ҳужжатлари ва ИИВнинг норматив ҳужжатларида белгиланган тартиб-қоидаларга риоя қилган ҳолда зиммасига юклатилган вазифаларни бажариши лозим.

Ички ишлар органида хизмат интизомига оид талабларига амал қилишнинг аҳамияти шундаки ҳар бир ходимнинг хизмат бурчини юксак даражада англашига ва қўйилган вазифалар учун шахсий жавобгарлигини чуқур тушунишига асосланиб шунингдек, кодекс талабларига қатъий ва сўзсиз риоя этишга қаратилган.

Шундан келиб чиққан ҳолда, хизмат интизоми ҳар бир ходим зиммасига қуйидаги мажбуриятларни юклайди:

❖ Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг қарорлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармон, қарор ва фармойишлари, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарор ва фармойишларига амал қилиш, ИИВнинг норматив ҳужжатлари талабларини қатъий бажариш;

❖ ички ишлар органи ходимининг қасамёдига содик

бўлиш, фақат ва фақат халқ ва давлат манфаатларига хизмат қилишдан иборат бўлган ўз хизмат бурчини сўзсиз бажариш;

❖ фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини, жисмоний ва юридик шахсларнинг мулкани, конституциявий тузумни ҳимоя қилиш, қонун устуворлигини, шахс, жамият ва давлатнинг хавфсизлигини таъминлаш, шунингдек, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактикаси йўлида фидойилик билан хизмат қилиш;

❖ ўзига юклатилган хизмат вазифалари ва функционал мажбуриятларини самарали амалга ошириш;

❖ ишониб топширилган табель қуроли, мол-мулк ва техникани асраб-авайлаш;

❖ ҳушёр бўлиш, давлат ва хизмат сирини қатъий сақлаш;

❖ мураккаб вазифаларни бажаришда ҳамкасбларига қўмаклашиш;

❖ ходимлар ўртасида ўзаро муносабатларга оид қоидаларга амал қилиш, бошлиқлар ва ҳамкасбларни ҳурмат қилиш;

❖ хизмат гувоҳномаларини сақлаш ва фойдаланиш тартибига қатъий риоя этиш, улардан

хизматга алоқадор бўлмаган ҳолатларда фойдаланмаслик, шу жумладан, хизмат гувоҳномасини кўрсатиб, мавқеини суиистеъмол қилмаслик;

❖ доимий равишда ўз билим ва касбий кўникмаларини такомиллаштириб бориш, малака ва ҳуқуқий маданиятини ошириш;

❖ хизматдан ташқари ҳолатларда ўзини муносиб равишда тутиш, жамоаттартиби ва одоб-ахлоқ қоидаларига амал қилишда намуна бўлиш.

3-ўқув савол. Ички ишлар органларининг ходимларнинг ўзаро муносабати, касбий маданият ва хизмат интизомини таъминлаш тартиби.

Ходим хизмат вазифасини бажариш пайтида бевосита ва тўғридан-тўғри бошликқа бўйсунди, шу жумладан, вақтинча бўйсундиган раҳбарлар тўғридан-тўғри бошликлар бўлиб ҳисобланади. Ўз навбатида ходимга энг яқин бўлган тўғридан-тўғри раҳбар бевосита бошлик ҳисобланади. Бу эса қўл остидагиларга раҳбарлик қилаётган бошлик, жамоада хизмат интизомига риоя этилишини, маънавий-маърифий ва тарбиявий ишларни самарали амалга оширилишига бевосита масъул ҳисобланади.

Бошлик унга бўйсунувчи ходимлар томонидан кодексга амал қилинишида талабчан бўлиши, юксак касбий маҳорат, қонунийлик талаблари ҳамда қасамёдга риоя этиш борасида доимий равишда уларга намуна кўрсатиши, хизмат бурчи ҳиссини кучайтириши ва қўллаб-қувватлаши, ташаббус, интилиш ва хизматларини рағбатлантириши, шунингдек, хизмат интизоми бузилган ҳолатларда таъсир чоралари қўлланилишини таъминлаши зарур.

Буйруқ ва топшириқлар бўйсунуш тартибида берилади. Юқори турувчи бошлик зарур ҳолларда ходимга бевосита бошлиғини хабардор қилмасдан буйруқ ёки топшириқ беришга ҳақли. Мазкур ҳолларда ходим ўзининг бевосита бошлиғини бундан хабардор қилиши зарур.

Ноқонунийлиги яққол кўриниб турган ва хизмат фаолиятига алоқаси бўлмаган буйруқ ва топшириқлар берилишига йўл қўйилмайди.

Бошлик қўл остидаги ходимлардан уларнинг хизмат мажбуриятлари доирасидан чикувчи топшириқларни бажаришни, шунингдек, қонунга ҳилоф хатти-ҳаракатлар (ҳаракатсизлик) содир этишни талаб қилишга ҳақли эмас.

Ходим қонунга яққол зид бўлган (хизмат фаолиятига алоқадор бўлмаган) буйруқ ёки топшириқ олганда зудлик билан юқори турувчи раҳбарга ёки хизматни ўташ жойидаги шахсий хавфсизлик бўлинмасига хабар беради.

Ходим юқори турувчи раҳбар ёки шахсий хавфсизлик бўлинмасига хабар бериш имконияти бўлмаган тақдирда қонунчилик талабларига риоя этган ҳолда ғайриқонуний буйруқ ва топшириқларни бажаришдан бош тортишга ҳақли, имкон пайдо бўлиши билан уларни хабардор қилиши лозим.

Бошликнинг буйруқ ва топшириқлари (қонунга зид буйруқ ва топшириқлардан ташқари) сўзсиз, аниқ ва ўз вақтида бажарилиши шарт. Буйруқ ва топшириқларни муҳокама этишга, шунингдек, уларни танқид қилишга йўл қўйилмайди.

Ходим буйруқ ёки топшириқнинг бажарилгани тўғрисида буйруқ ёки топшириқ берган бошликқа, шунингдек, бевосита бошлиғига ахборот беради.

Буйруқ ёки топшириқни бажариш имконияти бўлмаган тақдирда, ходим зудлик билан бу ҳақда буйруқ ёки топшириқ берган бошликни хабардор этиши шарт.

Бошлик ходимларни қариндош-уруғчилик, маҳаллийчилик, таниш-билишчилик ёки шахсий садоқат белгилари бўйича танлаш ва жой- жойига қўйиш ҳолатларига йўл қўймаслиги лозим. У ўз хизмат бурчини ўташ пайтида маҳаллийчилик ва таниш-билишчилик, шунингдек, бошқа салбий омилларнинг намоён этилишига барҳам бериши керак.

Бошлик қўидагиларга мажбур:

- бўйсунувидаги ходимларга профессионализм, ҳалоллик, холислик ва адолатлиликда ўрнатилган бўлиш;
- жамоада соғлом маънавий-руҳий муҳит ва ишчан кайфиятни шакллантириш;
- ходимларни қонунга ҳилоф хатти-ҳаракатларни (ҳаракатсизликни) содир этишга ундамаслик ҳамда улардан бундай ҳаракатларни бажаришни талаб қилмаслик;
- манфаатлар тўқнашувининг олдини олиш ва ҳал қилиш, ходимлар учун қулай ва муносиб хизмат шароитларини яратиш бўйича ўз вақтида чоралар кўриш;
- жамоада гуруҳбозлик ва фаворитизм (айрим ходимларни яқин олиш ва қўллаб-қувватлаш) кўринишларига йўл қўймаслик;
- коррупция ва ўз ваколатларини суиистеъмол қилиш ҳолатларининг олдини олиш чораларини кўриш, ходимларни ҳурмат қилиш, уларнинг шаъни ва кадр-қимматини камситувчи ҳаракатларни амалга оширмаслик;
- шахсий таркибни самарали бошқариш, ходимларнинг хизмат фаолиятини

холисона баҳолаш;

- ўзига бириктирилган мол-мулк ва молиявий маблағларга нисбатан эҳтиёткорона муносабатда бўлиш;

- ходимларнинг индивидуал хусусиятларини ўрганиш, улар билан ўзаро яқин муносабат ўрнатиш, жамоани бирлаштириш, ходимлар томонидан содир этилган ножўя хатти-ҳаракатларнинг сабабини ўз вақтида аниқлаш ва уларнинг олдини олиш, хизмат интизоми бузилишига мурасасиз муносабатда бўлиш;

- ходимларнинг, улар оила аъзоларининг талаб ва эҳтиёжларини ўрганиш, уларни ижтимоий ва ҳуқуқий ҳимоя қилиш, ижтимоий адолат принципларига амал қилиш, юқори турувчи раҳбарга қўл остидаги ходимларнинг ҳуқуқларини таъминлаш бўйича таклифлар киритиш;

- ходимлар олдига қўйилаётган вазифа ва берилаётган топшириқларни аниқ ва тушунарли ифодалаш.

Ички ишлар органларида касбий маданият ва хизмат интизомини таъминлаш

Ички ишлар органларида касбий маданият қоидалари ва хизмат интизоми талабларига риоя этиш ходимларда юксак онгу тафаккурни шакллантириш, маънавий-маърифий ишларни изчил олиб бориш, шунингдек, уларга нисбатан рағбатлантириш ва интизомий жазо чораларини қўллаш орқали таъминланади.

Ходимларга нисбатан қуйидаги рағбатлантириш чоралари қўлланилади:

- а) миннатдорлик эълон қилиш;
- б) қимматбаҳо ёки эсдалик совғаси ёхуд пул мукофоти билан тақдирлаш;
- в) фахрий ёрлиқ билан тақдирлаш;
- г) идоравий кўкрак нишони билан тақдирлаш;
- д) муддатидан олдин навбатдаги махсус унвон бериш;
- е) эгаллаб турган лавозими билан назарда тутилгандан бир поғона юқори махсус унвон бериш.

Шунингдек, рағбатлантириш тариқасида ходимларни жазолашнинг "а", "б" ва "в" ҳамда тингловчиларни жазолашнинг "а" ва "б" кичик бандларида назарда тутилган муқаддам қўлланилган интизомий жазо муддатидан олдин бекор қилиниши мумкин.

ИИВ таълим муассасаларида рағбатлантириш чораларидан ташқари курсантлар (тингловчилар)га нисбатан қуйидаги рағбатлантириш чоралари ҳам қўлланилади:

- а) таълим муассасаси ҳудудидан навбатдан ташқари чиқиб келишга рухсат бериш;
- б) "Ҳурмат тахтаси"га киритиш;
- в) курсант (тингловчи)нинг ота-онаси ёки турар жойига миннатдорлик хати юбориш;
- г) Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири ёки "Жалолиддин Мангуберди" стипендиясини тайинлаш.

Алоҳида хизматлари учун ходимлар Ўзбекистон Республикасининг фахрий унвонлари ва давлат мукофотларига тавсия этилиши мумкин.

Ойлик иш ҳақи, даврий мукофотлар, қўшимча тўловлар, устама ҳақлари ва ходимларнинг пул таъминотида назарда тутилган бошқа тўловлар рағбатлантириш чораларига кирмайди.

Ходимларга нисбатан қуйидаги интизомий жазо чоралари қўлланилиши мумкин:

- а) танбех;
- б) ҳайфсан;
- в) қаттиқ ҳайфсан;
- г) лавозим маошининг эллик фоизидан кўп бўлмаган миқдорда жарима;
- д) махсус унвонини бир поғона пасайтириш;
- е) эгаллаб турган лавозимидан озод этиш;
- ж) гауптвахтада ҳибсда ушлаб туриш;
- з) ички ишлар органлари хизматидан бўшатиш.

ИИВ таълим муассасаларида ходимларни жазолашда кўзда тутилган интизомий жазо чораларидан ташқари таълим муассасаларининг белгиланган ички тартиб-қоидаларини бузган, ўқув дастурини қониқарсиз ўзлаштирган курсантлар (тингловчилар)га нисбатан қуйидаги интизомий жазо чоралари ҳам қўлланилиши мумкин:

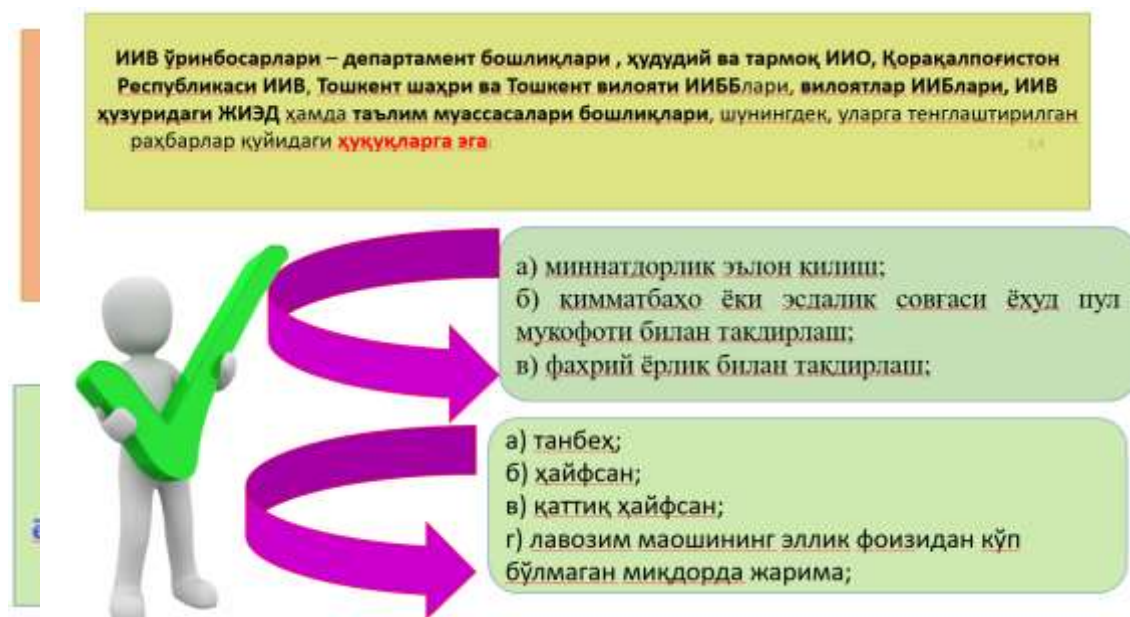
а) навбатдан ташқари нарядда хизмат ўташга ёки беш суткагача хўжалик ишларига жалб этиш;

б) бир ой муддатгача таълим муассасаси ҳудудидан навбатдаги чиқиш ҳукукидан маҳрум этиш;

в) курсантлар (тингловчилар) рўйхатидан ўчириш.

Ушбу банднинг "а" ва "б" кичик бандларида назарда тутилган интизомий жазо чоралари ИИВ таълим муассасалари магистратура босқичи тингловчиларига нисбатан татбиқ этилмайди.

Рағбатлантириш ва интизомий жазо чоралари бошлиқлар томонидан ўзига берилган ваколатлар доирасида қўлланилади.

Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири Кодексда назарда тутилган барча рағбатлантириш ва интизомий жазо чораларини қўллайди, қўлланилган интизомий жазоларни бекор қилиш орқали рағбатлантиради, шунингдек, ходимларни Ўзбекистон Республикасининг фахрий унвонлари ва давлат мукофотларига тавсия этади.

Ички ишлар органлари хизматига қабул қилиш ва хизматдан бўшатиш ваколатига эга бошлиқлар ходимларга интизомий жазонинг "е", "ж" ва "з" кичик бандларида назарда тутилган чораларини қўллаш ҳуқуқига эга.

Қўл остидаги ходимларига нисбатан ўз ваколатларига кирмайдиган рағбатлантириш чораларини қўллаш зарурияти туғилган ҳолатда бошлиқ юқори турувчи раҳбарга бу ҳақда **илтимоснома киритади**.

Бошлиқ қўл остидаги ходим томонидан содир этилган ножўя хатти-ҳаракатнинг ўта жиддийлиги сабабли уни лозим даражада жазолаш учун ўзига берилган ваколатларни етарли эмас деб ҳисобласа, юқори турувчи раҳбарга ходимга нисбатан оғирроқ интизомий жазо қўллаш тўғрисида илтимоснома киритади.

Интизомий жазо чорасини қўллашда ўз ваколатини оширган ёки Кодексда назарда тутилмаган интизомий жазо чорасини қўллаган бошлиқ интизомий жавобгарликка тортилади, қўлланилган интизомий жазо эса юқори турувчи раҳбар томонидан бекор қилинади.

Ходим хизмат сафари ёки даволанишда бўлган вақтда хизмат интизомини бузган тақдирда мазкур хатти-ҳаракатдан хабар топган бошлиқ ушбу ҳолатни бартараф этиш чораларини кўради ва бу ҳақда ходимнинг хизмат жойига хабар беради.

Рағбатлантириш чоралари алоҳида ходимга нисбатан ҳам, бир гуруҳ ходимларга нисбатан ҳам қўлланилиши мумкин.

Ходимга нисбатан бир ютуғи (натижаси) учун фақат битта рағбатлантириш чораси қўлланилиши мумкин.

Рағбатлантириш чорасини белгилашда ходимнинг хизмат кўрсаткичлари хусусияти, шунингдек, унинг аввалдан хизматга бўлган муносабати эътиборга олинади.

Интизомий жазонинг "а", "б" ва "в" кичик бандларида назарда тутилган жазони қўлланилган ходим, мазкур жазони бекор қилиш орқали рағбатлантирилади. Интизомий жазони бекор қилиш ҳуқуқи уни қўллаган бошлиққа ёки унга тенг ваколатга эга, шунингдек, юқори турувчи ваколатли раҳбарга берилади.

Рағбатлантириш чоралари, қоида тариқасида, қуйидагича қўлланилади:

➤ миннатдорлик эълон қилиш — касбий маданият қоидаларига риоя этиб, юклатилган вазифани, бошлиқнинг буйруғи ёки топшириғини муваффақиятли бажарган ходим (ходимлар гуруҳи)га нисбатан;

➤ қимматбаҳо ёки эсдалик совға ёхуд пул мукофоти билан тақдирлаш — касбий маданият қоидалари ва хизмат интизоми талабларига риоя этган ходим (ходимлар гуруҳи)га нисбатан хизмат фаолияти давомида юқори натижаларга эришгани, хизмат вазифасини намунали бажаргани ва бенуксон хизмати учун, шунингдек, захирага (истеъфога) чиқиши муносабати билан ёки мусобақа (беллашув)нинг якуний натижаларига кўра;

➤ фахрий ёрлиқ билан тақдирлаш — касбий маданият қоидалари ва хизмат интизоми талабларига риоя этган ходим (ходимлар гуруҳи)га нисбатан хизмат фаолияти давомида юқори натижаларга эришгани, хизмат вазифасини намунали бажаргани учун, шунингдек, мусобақа (беллашув)нинг якуний натижаларига кўра ва ўқишни (ўқув йилини) муваффақиятли якунлаганда;

➤ идоравий кўкрак нишони билан тақдирлаш — ходимга нисбатан юқори хизмат интизоми, касбий маданияти ва кўп йиллик бенуксон хизмати, ички ишлар органлари тизимини такомиллаштиришга салмоқли ҳисса қўшгани, хизмат бурчини бажариш чоғида мардлик ва жасорат кўрсатгани, шунингдек, ёш авлодни Ватанга садоқат руҳида тарбиялашга муносиб ҳисса қўшгани учун;

➤ муддатидан олдин навбатдаги махсус унвон бериш ёки эгаллаб турган лавозими билан кўзда тутилгандан бир поғона юқори махсус унвон бериш — ходимга нисбатан юқори хизмат интизоми, касбий маданияти, хизмат бурчини бажариш чоғида кўрсатган қаҳрамонлиги, жасорати ва фидойилиги, ички ишлар органлари амалий фаолиятига салмоқли илмий ҳисса қўшгани (илмий даражани олганда), хизмат вазифаларини юксак даражада бажаришда намуна бўлгани учун (ички ишлар органларида хизмат ўташ масалаларини тартибга солувчи қонун ҳужжатлари талабларига мувофиқ);

➤ таълим муассасаси ҳудудидан навбатдан ташқари чиқиб келиш — юклатилган вазифаларни, командирларнинг буйруқ ёки топшириқларини виждонан бажарган ИИВ таълим муассасаларининг курсантлари (тингловчилари)га нисбатан;

➤ "Хурмат тахтаси"га киритиш — ижтимоий-маданий ҳаётда фаол иштирок этган, ўқув дастурларини аъло баҳоларга ўзлаштирган ИИВ таълим муассасаларининг курсантлари (тингловчилари)га нисбатан;

➤ ота-онасига ёки турар жойига миннатдорлик хати юбориш — ижтимоий-маданий ҳаётда фаол иштирок этган, ўқув мавсумини аъло баҳолар билан якунлаган ИИВ таълим муассасаларининг курсантлари (тингловчилари)га нисбатан;

➤ Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири ёки "Жалолиддин Мангуберди" стипендиясини тайинлаш — ижтимоий-маданий ҳаётда фаол иштирок этган, ўқув ва хизмат интизомига риоя қилишда намуна бўлган, ўқув йилини аъло баҳолар билан якунлаган ИИВ таълим муассасаларининг курсантларига нисбатан.

Қўлланилган рағбатлантириш чораси буйруқ билан эълон қилинади. Миннатдорлик эълон қилиш ва таълим муассасаси ҳудудидан навбатдан ташқари чиқиб келиш буйруқ орқали ҳам, оғзаки ҳам эълон қилиниши мумкин.

Рағбатлантирилганлиги ҳақида ходимга **шахсан, саф олдида** ёки **кенгайтирилган мажлис** (йиғилиш)да тантанали тарзда эълон қилинади. Рағбатлантириш тўғрисидаги буйруқ эълон қилинган вақтда, қоида тариқасида, ходимларга фахрий ёрлиқ, қимматбаҳо ёки эсдалик совға ёхуд пул мукофотлари, кўкрак нишонлари топширилади.

Буйруқ билан эълон қилинган рағбатлантириш чораси ходимнинг шахсий ҳужжатлар йиғма жилдига киритиш орқали ҳисобга олиниши лозим.

Рағбатлантириш чораларини ҳисобга олиш тартиби Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан белгиланади. Кодексда назарда тутилмаган интизомий жазо чораларини қўллаш тақиқланади.

Содир этилган ножўя хатти-ҳаракат учун фақат битта интизомий жазо тайинланади. Хизмат интизومي бир неча ходимлар томонидан бузилганда, интизомий жазо уларнинг ҳар бирига нисбатан алоҳида қўлланилади. Содир этилганлиги маъмурий жазо тайинлашга олиб келган хатти-ҳаракатлар учун интизомий жазо қўллашга йўл қўйилмайди. Интизомий жазо чоралари қўлланган ходимлар, агарда уларнинг хатти-ҳаракатларида жиноят аломатлари бўлса, жиноий жавобгарликдан озод этилмайди.

Интизомий жазо чораларининг қўлланилиши асосли бўлиши ва содир этилган ножўя хатти-ҳаракат оғирлиги ҳамда айб даражасига мувофиқ келиши зарур. Интизомий жазо чораларини белгилаш чоғида ножўя хатти-ҳаракат хусусияти, содир этиш ҳолати, унинг оқибатлари, айбдорнинг аввалги хулқ-атвори, ички ишлар органларида хизмат ўтаган муддати, шунингдек, юклатилган хизмат вазифаларини бажаришга бўлган муносабати эътиборга олинади.

Ходим томонидан содир этилган ножўя хатти-ҳаракат кам аҳамиятли бўлса, бошлиқ унга нисбатан интизомий жазо чорасини қўллаганлиги ва бошқа бундай ҳолатларга йўл қўймаслик борасида оғзаки огоҳлантириш бериш билан қифояланиши мумкин.

Жамоада юзага келган низоли вазиятларни ҳал этиш, ножўя хатти-ҳаракатлар содир этган ходимларга жамоатчилик таъсирини ўтказиш мақсадида ички ишлар органларида сайлов асосида интизомий кенгашлар ташкил этилиб, Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан белгиланган тартибда фаолият кўрсатади.

Интизомий жазо чоралари, қоида тариқасида, қуйидагича қўлланилади:

✳ **танбех** — юклатилган вазифаларни, бошлиқнинг топшириқлари ва услубий кўрсатмаларни бажармаган, хизмат кийимини кийиш қоидаларини бузган ходимларга нисбатан;

✳ **хайфсан** — норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва Кодекс талабларини, хизмат гувоҳномасидан фойдаланиш, фуқаролар ҳамда ҳамкасблари билан муомала маданияти

қоидаларини бузган, белгиланган кун тартибига мунтазам равишда амал қилмаган ва хизмат мажбуриятларини бажармаган, жамоадаги маънавий-руҳий муҳитга салбий таъсир кўрсатган ходимларга нисбатан;

✳ **қаттиқ хайфсан** — амалдаги "хайфсан" интизомий жазоси бўлган ходимларга нисбатан, касбий маданият қоидалари ва хизмат интизومي талабларини, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва Кодекс нормаларини такроран бузганлиги учун;

✳ **лавозим маошининг эллиқ фоиздан кўп бўлмаган миқдорда жарима** — амалдаги интизомий жазоси бор-йўқлигидан қатъи назар, касбий маданият қоидалари ва хизмат интизومي талабларини, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва Кодекс нормаларини кўпол равишда бузган, хизмат бурчига масъулиятсиз ёндашган, иш самарадорлиги паст бўлган ходимларга нисбатан;

✳ **махсус унвонини бир поғона пасайтириш ёки эгаллаб турган лавозимидан озод этиш** — амалдаги интизомий жазоси бўлган, касбий маданият қоидалари ва хизмат интизومي талабларини, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ва Кодекс нормаларини кўпол равишда бузган, хизматни ўташга лоқайдлик билан муносабатда бўлган, юклатилган хизмат мажбуриятларини бажармаган ходимларга нисбатан;

✳ **гауптвахтада ҳибсда ушлаб туриш** — интизомий жазонинг қатъий чораси сифатида ички ишлар органлари хизматида бўлатиш учун асос бўладиган ножўя хатти-ҳаракатни содир этган ходимларга нисбатан;

✳ **ички ишлар органлари хизматида бўлатиш** — хизмат интизомини кўпол равишда бузган, ички ишлар органи ходими шаънига путур етказувчи хатти-ҳаракат содир этган, интизомий жазо чораси мавжуд бўлган тақдирда, мунтазам равишда хизмат интизомини бузган, қонун ҳужжатларида белгиланган чеклов ва тақиқларга риоя этмаган ходимларга нисбатан;

✳ **навбатдан ташқари нарядда хизмат ўташга ёки беш суткагача хўжалиқ ишларига жалб этиш**, бир ой муддатгача таълим ташкилоти ҳудудидан навбатдаги чиқиш ҳуқуқидан маҳрум қилиш — юклатилган вазифаларни ёки командир (бошлиқ)нинг топшириқларини бажармаган, таълим ташкилотининг ўрнатилган ички тартиб-қоидаларини бузган, ўқув дастурини қониқарсиз ўзлаштирган ИИВ таълим муассасалари курсантлари (тингловчилари)га нисбатан;

курсант (тингловчи)лар рўйхатидан ўчириш — ИИВ таълим муассасалари курсант (тингловчи)ларига нисбатан касбий маданият қоидалари ва хизмат интизومي талабларини бузганлиги, ўқув дастурини ўзлаштира олмаганлиги учун.

Амалдаги интизомий жазо бор-йўқлигидан қатъи назар, хизмат интизомини кўпол равишда бузган ходимга нисбатан ички ишлар органларидан бўлатиш интизомий жазоси ҳам қўлланилиши мумкин.

Қуйидагилар хизмат интизомини кўпол равишда бузиш деб эътироф этилади:

➤ ходимнинг сабабсиз равишда узлуксиз уч кундан ортиқ муддатда хизматжойида бўлмаслиги;

➤ хизмат жойида алкоголь ичимлик, гиёҳвандлик воситаси ва (ёки) бошқа моддалар таъсирида маст ҳолатда бўлиш;

➤ фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, қонуний манфаатларини бузишга, одамларнинг ҳаёти ва (ёки) соғлиғига хавф туғдиришга олиб келувчи хатти-ҳаракатлар содир этиш (агар бу жиноий жавобгарликка сабаб бўлмаса);

➤ махфийликка оид тартиб-қоидаларини бузиш (агар бу жиноий жавобгарликка олиб келмаса);

➤ ходимга ишонибтопширилган табель қуроли ва унинг ўқларини, мол-мулк ва (ёки) техникаларни қасддан йўқ қилиш, зарар етказиш ёки унинг (уларнинг) йўқолишига сабаб бўладиган тарзда эҳтиётсизлик билан сақлаш (агар бу жиноий жавобгарликка олиб келмаса);

➤ маҳбуснинг ёки қўлга олинган шахснинг қочиб кетишига, пул маблағи ёки товар бойликларини ва ҳужжатларни йўқолишига сабаб бўлган тарзда пост ва конвой хизматини ўташ қоидаларини бузиш (агар бу жиноий жавобгарликка олиб келмаса).

Ходим хизмат жойида алкоголь ичимлик, гиёҳвандлик воситаси ва (ёки) бошқа моддалар таъсирида маст бўлгани сабабли интизомий жавобгарликка тортиш учун ушбу ҳолатни исботлаш мақсадида тиббий текширув натижаларига, агар ходим текширувдан бош тортса, камида икки ходим ёки бошқа шахслар кўрсатмаларига асосланилади.

Касбий маданият қоидаларини, шунингдек, бошлиқ ва ходимлар ўртасидаги муносабат қоидаларини қўпол равишда бузиш ички ишлар органи ходими шаънига путур етказувчи хатти-ҳаракат содир этиш ҳисобланади. **Жамиятдаги одоб-ахлоқ қоидаларини очиқдан-очиқ писанд қилмаслик билан боғлиқ бўлмаган оилавий келишмовчиликлар, жанжаллар ва маиший низолар ички ишлар органи ходими шаънига путур етказувчи хатти-ҳаракат сирасига кирмайди.** Интизомий жазо чораси мавжуд бўлган тақдирда, мунтазам равишда хизмат интизомини бузиш, деганда буйруқ асосида эълон қилинган амалдаги интизомий жазоси бўлгани ҳолда, ходим томонидан хизмат интизомини бир неча бор бузиш тушунилади.

Махсус унвонини бир поғона пасайтириш ёки эгаллаб турган лавозимидан озод этиш тарзидаги интизомий жазо чоралари, қоида тариқасида, айбдорга бошқа интизомий жазо турлари тегишлича таъсир кўрсатмаган ҳолларда қўлланилади.

Гауптвахтада ҳибсда ушлаб туриш тарзидаги интизомий жазо қўлланилганда, ходим ушбу ножўя хатти-ҳаракати учун (агар бу жиноий жавобгарликка олиб келмаса) ички ишлар органлари хизматидан бўшатибмайди.

Гауптвахтада ҳибсда сақлаш муддати **сафдорлар, сержантлар ва кичик офицерлар** таркиби ходимлари учун — **10 суткагача, катта офицерлар** таркиби ходимлари учун — **5 суткагача** бўлиши мумкин.

Гауптвахтада ҳибсда ушлаб туриш тарзидаги интизомий жазо **аёлларга нисбатан қўлланилмайди.**

Интизомий жазо қўллашдан аввал ходимдан ёзма тушунтириш олинishi лозим. Агар ходим ушбу тушунтиришни беришдан бош тортса, тегишли равишда далолатнома расмийлаштирилади. Тушунтиришни беришдан бош тортиш ҳолати содир этилган қилмиш учун интизомий жазо тайинлашга тўсқинлик қила олмайди ва жазонинг оғирроқ кўриниши ва чораларини қўллашга олиб келмайди.

Интизомий жазо чораларини қўллаш пайтида бошлиқ ходимнинг шаъни ва кадр-қимматини камситмаслиги, у билан муносабатда қўполликка йўл қўймаслиги зарур.

Интизомий жазонинг қўлланилиши ходимни ножўя хатти-ҳаракат оқибатида етказилган моддий зарарни қоплаш мажбуриятидан озод этмайди.

Интизомий жазо ножўя хатти-ҳаракат бошлиққа маълум бўлган кундан бошлаб **бир ой муддат ичида**, хизмат текшируви ўтказилганда эса — **текширув тугаган кундан бошлаб 10 суткадан кечикмай** қўлланилиши керак, бунда айбдорнинг хасталик ва таътилда бўлган вақти ҳисобга олинмайди.

Интизомий жазо ножўя хатти-ҳаракат содир этилган кундан **бир йилдан ортиқ муддат ўтгандан** кейин қўлланилиши **мумкин эмас.**

Маст ҳолатда бўлган айбдорга нисбатан интизомий жазо қўллаш, шунингдек, ундан ҳар қандай тушунтириш олиш ходим ҳушёр ҳолга келгунча **кечиктирилади.**

Қўлланилган интизомий жазо чораси буйруқ билан эълон қилинади. **Навбатдан ташқари нарядда** хизмат ўташга ёки **беш суткагача хўжалик ишларига** жалб этиш, **бир ой муддатгача** таълим муассасаси ҳудудидан навбатдаги чиқиш ҳуқуқидан маҳрум этиш ҳам буйруқ орқали, ҳам оғзаки эълон қилиниши мумкин.

Буйруқда эълон қилинган интизомий жазо қўллаш ҳақидаги қарор интизомий кенгаш ҳулосаси, шунингдек, ўтказилиш тартиби Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан белгиланадиган хизмат, комплекс ёки инспекторлик текширувлари асосида қабул қилинади.

Интизомий жазо чораси қўлланилганлиги ҳақида ходимга **шахсан, саф олдида** ёки **кенгайтирилган йиғилиш** (мажлис)да эълон қилинади.

Мустақил таълим учун топшириқ:

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 20 январдаги “Ички ишлар органларини халқчил профессионал тузилмага айлантириш ва аҳоли билан янада яқин ҳамкорликда ишлашга йўналтириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-10-сонли қарорини ўрганиш.

СЕМИНАР МАШҒУЛОТИ (2 соат)

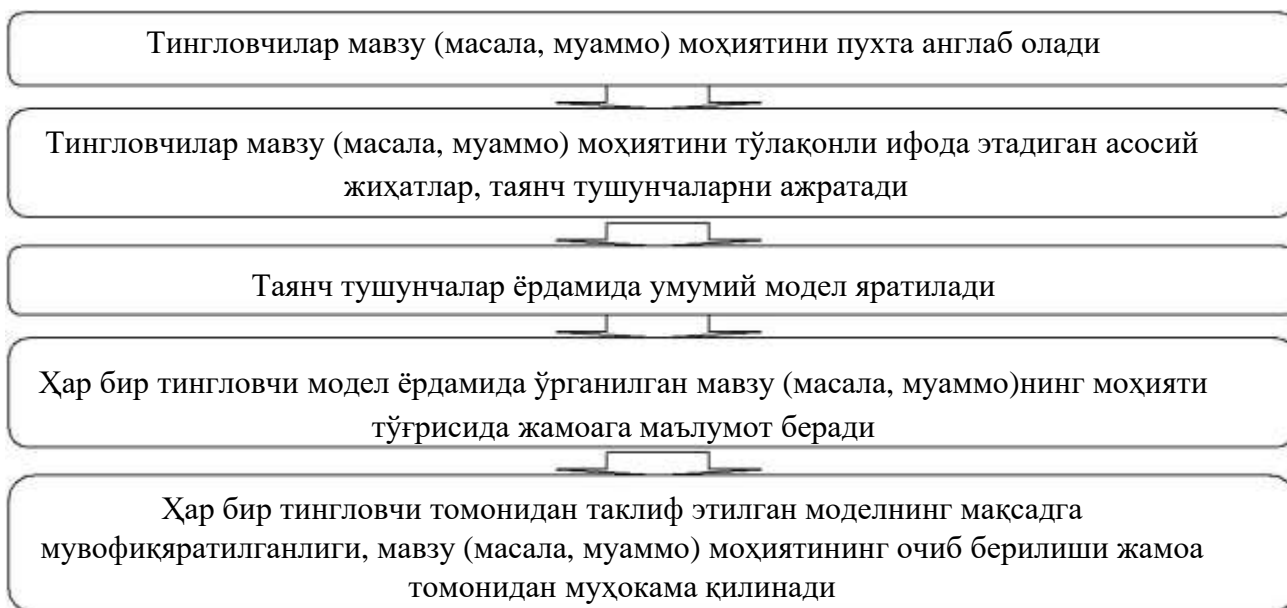
3.3.Мавзу: **ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ХОДИМЛАРИНИНГ КАСБИЙ МАДАНИЯТ ВА ХИЗМАТ ИНТИЗОМИ КОДЕКСИНИНГ МАЗМУН-МОҲИАТИ**

Ушбу амалий машғулот **«Моделлаштириш»** интерфаол методидан фойдаланиш орқали ўтказилади.

«Моделлаштириш» методи тингловчиларда ўзлаштирилган мавзу, масала ёки ҳал қилинган муаммо юзасидан мантикий фикрлаш, мавзу, масала ёки ҳал қилинаётган муаммонинг умумий моҳиятини модел (шартли белги)лар ёрдамида ифодалаш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади.

Уни қўллашда танланган объект моҳияти, муҳим хусусиятлари, устувор жиҳатларини тўла очиб беришга алоҳида эътибор қаратилади.

Машғулотда методдан фойдаланиш куйидаги босқичларда амалга оширилади:

Ўқув машғулотнинг саволлари:

1-савол. Ички ишлар органларининг касбий маданият ва хизмат интизоми фаолиятининг ҳуқуқий асоси.

2-савол. Ички ишлар ходимларининг касбий маданият ва хизмат интизом кодексида кўйилган талаб ва қоидалар.

3-савол. ИИОда бошлиқлар ва ходимларнинг ўзаро муносабатлари ва бошлиқнинг ҳаракатлари устидан шикоят қилиш

МАЪРУЗА МАШҒУЛОТИ (2 соат)

3.4-МАВЗУ: ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ХОДИМЛАРИГА МАЛАКА ТОИФАСИНИ БЕРИШДА УЧРАЙДИГАН МУАММОЛАР ВА УЛАРНИНГ ЕЧИМИ.

Маъруза режаси:

1-ўқув савол. Ички ишлар органлари ходимларига малака тоифаси бериш тартиби, турлари ва ҳуқуқий асослари.

2-ўқув савол. Малака комиссиясини тузиш, синов имтиҳонларини ўтказиш ва малака тоифасини бериш тартиби.

1-ўқув савол. Ички ишлар органлари ходимларига малака тоифаси бериш тартиби, турлари ва ҳуқуқий асослари.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 ноябрдаги “Ички ишлар органлари кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тугрисида”ги ПК-3413-сон ва 2023 йил 20 январдаги “Ички ишлар органларини халқчил профессионал тузилмага айлантириш ва аҳоли билан янада якин ҳамкорликда ишлашга йуналтириш буйича қушимча чора-тадбирлар тугрисида”ги ПК-10-сон қарорларига мувофиқ ҳамда Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари ходимларига уларнинг хизмат, мутахассислик, маънавий-маърифий, сиёсий-ижтимоий, жанговар ва жисмоний тайёргарлиги, Касбий маданият ва хизмат интизоми кодекси ҳамда ахборот-коммуникация технологияларига оид билим ва қуникмалари буйича эгаллаган билимлари асосида малака тоифасини бериш, тасдиқлаш, малака тоифасидан пасайтириш, бекор қилиш ҳамда малака тоифасига эга ходимлар ҳисобини юритиш тартибини такомиллаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 2023 йил 31 март 165-сонли буйруғи имзоланди.

Унга кўра Ички ишлар органлари ходимларига малака тоифасини бериш ва малака тоифасига эга ходимларнинг ҳисобини юритиш тартиби тўғрисидаги **НИЗОМ** ва Ички ишлар органлари ходимларига малака тоифасини бериш буйича Олий нazorat (якуний) текширув ўтказиш **комиссияси таркиби** тасдиқланди.

Ички ишлар органлари ходимларига малака тоифасини бериш ва малака тоифасига эга ходимларнинг ҳисобини юритиш тартиби тугрисида **НИЗОМ** ички ишлар органлари ходимларига малака тоифаларини бериш (тасдиқлаш), пасайтириш ва маҳрум қилиш

ИИВнинг 2023 йил 31 мартдаги 165-сон буйруғи

ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ХОДИМЛАРИГА МАЛАКА ТОИФАСИНИ БЕРИШ ВА МАЛАКА ТОИФАСИГА ЭГА ХОДИМЛАР ҲИСОБИНИ ЮРИТИШ ТАРТИБИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ТЎҒРИСИДА

ИИОлари ходимларига
МАЛАКА ТОИФАСИНИ БЕРИШ ВА
МАЛАКА ТОИФАСИГА ЭГА
ХОДИМЛАРНИНГ ҲИСОБИНИ
ЮРИТИШ ТАРТИБИ ТЎҒРИСИДАГИ
НИЗОМ
1-илова

ИИОлари ходимларига
малака тоифасини
бериш буйича Олий
назорат (якуний)
текширув ўтказиш
комиссияси таркиби
2-илова

тартибини, малака тоифасига эга ходимларнинг ҳисобини юритиш, синовларни қабул қилиш буйича назорат (якуний) текширувлар ўтказиш комиссияларининг фаолияти ҳамда ваколатларини белгилайди.

Хизмат вазифаларини виждонан бажариб келаётган, юксак касбий тайёргарлик даражасига эришган, ички ишлар органлари ходимларининг касбий маданият ва хизмат интизоми кодекси коидаларига огишмай риоя қиладиган, маънавий-ахлокий хислатларга, ахборот-коммуникация технологиялари воситаларидан оқилона фойдаланиш қобилиятига эга бўлган, шунингдек, ўз хизмат фаолиятида юқори натижаларни кўрсатган ходимларга бевосита раҳбарнинг тавсиясига кўра белгиланган тартибда татбиқ этилади.

Малака тоифасини бериш (тасдиқлаш) тартиби

Назорат (якуний) текширувлар бошланишидан **15 кун олдин** жойлардаги **Жисмоний ва жанговар тайёргарликни** ташкил этиш ҳамда кадрлар билан таъминлаш бўлими (булинмаси) томонидан ходимларнинг календарь ҳисобдаги хизмат йиллари тугрисидаги маълумотлар асосида, мазкур Низомга 1-иловада келтирилган намунага мувофиқ малака тоифалари олишга (тасдиқлашга) тавсия этиладиган **ходимлар руйхати шакллантирилади**.

Ички ишлар органлари **хизматидан бўшатиш** ва кейинчалик **хизматга қайта қабул қилинган** (тикланган) ходимларга малака тоифаларини берилишида ички ишлар органларида аввал қилган хизмат стажига ҳисобга олинади ва малака тоифаси бериш уқув йили якунидаги назорат (якуний) текширувлар натижасига қўра ушбу Низом талабларига мувофиқ умумий тартибда амалга оширилади. **Ходимлар суднинг қарорига асосан**, хизматга қайта қабул қилинган (тикланган) тақдирда, лавозимга тайинлаш тўғрисидаги бошлиқнинг буйруғида, хизматдан бўшатиш вақтидаги эга бўлган малака тоифаси **синовларсиз тасдиқланади**, бунда буйруқда белгиланган санадан бошлаб, малака тоифаси учун тўланадиган ҳар ойлик кўнугача тўлов кейинги (навбатдаги) йилнинг **1 январь кўнуга қадар** амалга оширилади.

“Уста” малака тоифаси ходимларга хизматининг охирига қадар сақлаб қолинади. Ушбу ходимларга назорат (якуний) текширувларда уни қилиш талаб этилмайди, аммо “уста” малака тоифасига эга ходимлар назорат (якуний) текширувларда иштирок этишлари шарт. Ходим ички ишлар органлари шаънига доғ туширувчи ҳатти-ҳаракатлар ёки такрорий қўпол интизомни бузилишларига йўл қўйган тақдирда таркибий ва ҳудудий бўлинмалар бошлиқларининг тавсиясига асосан ходимнинг “уста” малака тоифаси ички ишлар вазирининг буйруғи билан **бекор қилиниши мумкин**.

Малака тоифасига эга бўлган **аёл ходимларга** малака тоифаси учун ҳар ойлик устама ҳақ **бола парвариши таътилига чиққан кўндан бошлаб тўхтатилади**. Бола парвариши таътилидан (уч йил муддат ичида) хизматга қайтган ходимнинг лавозимга тайинлаш тўғрисидаги бошлиқнинг буйруғи билан бирга, таътилга чиққўнуга қадар эга бўлган малака

тоифаси синовларсиз тасдиқланади, буйруқда белгиланган санадан бошлаб, малака тоифаси учун тўланадиган ҳар ойлик қўшимча пул тўлови кейинги (навбатдаги) йилнинг **1 январь** кунига қадар амалга оширилади.

Куйидаги ходимларга малака тоифалари ўқув йили учун, ушбу **Низомнинг 8-бандида** белгиланган кетма-кетликда синовларсиз берилади ва тасдиқланади:

- Ички ишлар вазирлиги кадрларининг амалдаги захирасида булган ходимларга;
- ички ишлар вазири уринбосарлари, Департамент, Бош бопшарма, хизмат ва мустакил бошкармалар бошлиқларига;
- Ички ишлар вазирлигининг ҳудудий булинмалари бошлиқларига;

Шунингдек,

Малака тоифасини пасайтириш ёки ундан маҳрум қилиш тартиби

Ходимнинг малака тоифаси фақатгина назорат (якуний) текширувларининг натижасига кўра назорат (якуний) текширув комиссиясининг далолатномасига асосан унга малака тоифасини берган ёки ундан юқори турувчи раҳбарнинг буйруғи билан **бир поғона пасайтирилиши** ёхуд **маҳрум қилиниши мумкин**.

Малака тоифасидан маҳрум қилинган ёки малака тоифаси пасайтирилган ходим малака тоифасидан маҳрум қилинган ёки пасайтирилган санадан эътиборан **бир йилдан сунг** назорат (якуний) текширувларнинг натижаларига асосан **олдинги малака тоифасини** олиши мумкин.

Куйидаги ҳолларда ходимларнинг “биринчи”, “иккинчи” малака тоифаси **бир поғонага пасайтирилади**, “учинчи” малака тоифаси булса **маҳрум этилади**:

- ❖ ходим ушбу Низомнинг 8-бандларида келтирилган талабларга мос келмаса;
- ❖ ходим ўқув йили якуни бўйича ўтказилган назорат (якуний) текширувлар натижаларига кўра яхшидан паст, яъни 70 баллдан паст баҳоланса;
- ❖ ходимнинг антропометрик кўрсаткичлари семизликнинг III ва ундан юқори даражаларига кирса.

Ходимнинг ҳаракатдаги интизомий жазоси мавжуд бўлса:

- ✓ юқори малака тоифасига **тавсия этилмайди**
- ✓ мавжуд малака тоифаси назорат (якуний) текширув натижаларидан келиб чиқиб **қайта тасдиқланади**
- ✓ бир поғона пасайтирилади.

Ходимнинг малака тоифаси хизмат даврини ҳисоблашда хатоликка йул қуйилган ёки хизмат даври қайта ҳисоблаб чиқиши натижасида **бир поғона юқори малака тоифаси берилган бўлса**, малака тоифаси ушбу Низомнинг 8-бандига мувофиқ **бир поғона пасайтирилади**, устама орасидаги фарқ ундирилиши молия хизматлари томонидан белгиланган тартибда амалга оширилади.

2-ўқув савол. Назорат (якуний) текширувларини ўтказиш комиссияси таркибини тузиш ва малака тоифасини бериш тартиби.

Ички ишлар вазирлигида - Олий назорат (якуний) текширувларини ўтказиш комиссияси таркиби ички ишлар вазири томонидан тасдиқланади.

Олий назорат (якуний) текширувларини ўтказиш комиссияси қўйидагилардан назорат (якуний) текширувларини қабул қилади:

✳ Ички ишлар вазирлиги таркибига кирувчи департаментлар, бош бошкарма, бошкарма, мустақил бўлимлар шахсий таркибидан;

✳ Жазони ижро этиш департаменти ҳамда Транспорт ва туризм объектларида хавфсизликни таъминлаш департаменти аппаратининг офицерлари таркибидан;

✳ 1 ва 2-сон Академик лицейлари ҳамда Ички ишлар вазирлиги ихтисослаштирилган мактаб-интернати шахсий таркибидан;

✳ Ички ишлар вазирлиги госпиталлари (Тошкент ва Наманган шаҳарларидаги) шахсий таркибидан;

✳ Ички ишлар вазирлиги Тиббиёт бошкармаси, “Ўзбекистон” санаторияси, Реабилитация маркази (Самарканд шаҳри) шахсий таркибидан.

Таркибий ва ҳудудий назорат (якуний) текширувларини ўтказиш комиссияси таркиби қўйидагилар томонидан тасдиқланади:

-ИИВ ҳузуридаги Жазони ижро этиш департаменти,

-Транспорт ва туризм объектларида хавфсизликни таъминлаш департаменти

-ИИВ Академияси

- ИИВ Малака ошириш институти

- Қорақалпоғистон Республикаси ИИВ

- Тошкент шаҳар ва Тошкент вилояти ИИББлари

- вилоятлар ИИБлари бошлиқлари

Таркибий ва ҳудудий назорат (якуний) текширувларини ўтказиш комиссиялари қўйидагилардан назорат (якуний) текширувларини қабул қилади:

* Жазони ижро этиш департаменти

*Транспорт ва туризм объектларида хавфсизликни таъминлаш департаменти аппаратининг сафдор ва сержантлар таркибидан

* департамент ҳудудий бўлинмалари шахсий таркибидан

* Ички ишлар вазирлиги Академияси шахсий таркибидан

* Малака ошириш институти шахсий таркибидан

* Қорақалпоғистон Республикаси ИИВ шахсий таркибидан

*Тошкент шаҳар ва Тошкент вилояти ИИББ ҳамда вилоятлар ИИБ шахсий таркибидан.

Назорат (якуний) текширувларини ўтказиш ва ходимларнинг билимларини баҳолаш тартиби

Ҳар ўқув йили якунига етганидан сўнг **20 августга қадар**, ўқув дастурларининг сифатли бажарилганлиги, бўлинмаларнинг жанговар шайлиги, шунингдек, ходимларнинг касбий малакасини текширувдан ўтказиш мақсадида, **июнь-август ойлари** давомида **назорат (якуний) текширувлари** ўтказилади. Мазкур текширувларга 21-банда назарда тутилганлардан ташқари барча ички ишлар органларининг шахсий таркиби жалб қилиниши шарт.

Таркибий ва ҳудудий ички ишлар органлари бошлиқларининг буйруғи билан таркибий ва ҳудудий назорат (якуний) текширувлари ўтказиш комиссиялари таркиби тасдиқланиб, текширувларни ўтказиш муддати, тартиби ва комиссиянинг иш фаолияти белгиланади.

Комиссия таркибига қўйидагилар киритилади:

- **комиссия раиси** - бошлиқларнинг маънавий-маърифий ишлар ва кадрлар билан таъминлаш бўйича уринбосарлари (у бўлмаганда бошлиқ уринбосарларидан бири);
- **комиссия аъзолари** - 5-7 нафар, тажрибага эга бўлган офицерлар.

Комиссия таркиби зиммасига назорат (якуний) текширувларни ташкил этиш, ўтказиш, шунингдек Низом талаблари асосида ҳолислик, очиқлик ва ҳаққонийлик тамойиллари асосида ўтказилган назорат (якуний) текширув натижаларига кўра хулосалар чиқариш ҳамда мазкур Низомнинг 3-илоvasида келтирилган намунага мувофиқ, ходимга малака тоифаси бериш (тасдиқлаш) буйича далолатномани расмийлаштириш юклатилади.

Олий назорат (якуний) текширув комиссияси таркиби:

Ички ишлар вазирлигининг таркибий ва ҳудудий бўлинмаларида ўтказилаётган назорат (якуний) текширувларида қатнашиши мумкин.

Назорат (якуний) текширувлари назарий ва амалий йуналишларда ўтказилади.

Назорат (якуний) текширувларининг назарий йуналишида ходимларнинг маънавий-маърифий, хизмат, жанговар, касбий маданият ва хизмат интизоми кодекси ҳамда ахборот-коммуникация технологияларига оид билимлари тест синовлари шаклида текширувдан ўтказилади.

Назорат (якуний) текширувларининг назарий йуналишида комиссия таркиби томонидан **ҳар бири 50 та саволдан** иборат қуйидаги тартибда бир нечта вариантларда тест саволлари тўплами тузилади:

Назорат (якуний) текширувларининг назарий йуналишида тест саволлари

рахбарлар, офицерлар ҳамда сафдор ва сержантлар учун алоҳида-алоҳида шакллантирилади.

Ходимларнинг амалий йуналишини баҳолашда 50 балли тизимда қуйидаги тартибда баҳоланади:

- ❶ жисмоний тайёргарлик буйича - 30 балл;
- ❷ қўл жанги усуллари буйича - 10 балл;
- ❸ ўқ отиш тайёргарлиги буйича - 10 балл.

Ходимларни назорат (якуний) текширувларининг амалий йуналишларида ходимларни асоссиз қатнашмаслигига йул қуйилмайди ва бундай ҳолатлар назорат (якуний) текшируви комиссияси томонидан қатъий назорат килинади.

Ходимларнинг малака тоифалари назарий ва амалий йуналишлар буйича тўпланган жами баллари йиғиндисидан келиб чикиб, 100 балли тизим асосида қуйидагича баҳоланади:

“яхши” - (70-89 балл);
 “аъло” - (90-100 балл).

Тиббий хулосага кўра касаллиги туфайли соғломлаштириш гуруҳи (ЛФК)га киритилган ходимлардан уларнинг соғлигига зарар

етказмайдиган ёки ёмонлашишига олиб келмайдиган ички ишлар органлари ходимларининг касбий тайёргарлигини ташкиллаштириш буйича ички ишлар вазирининг тегишли идоравий хужжатларида белгиланган жисмоний машқлардан синовлар қабул қилинади.

Таркибий ва ҳудудий маънавий-маърифий ишлар ва кадрлар билан таъминлаш бўлимлари томонидан назорат (якуний) текширувлар бошланишидан **15 кун олдин** ички ишлар вазирлиги тизимидаги тиббиёт муассасаларидан соғломлаштириш гуруҳига киритилган **ходимларнинг рўйхати, касаллик ҳулосалари** асослантирилган ҳолда олинади.

Соҳавий хизмат раҳбарларининг тавсияларига асосан назорат (якуний) текширувларининг амалий йўналишидан **яхши** ва **аъло** натижа кўрсатган, **бирок назарий йўналишидан** (тестдан) **қоникарсиз** (максимал баллнинг 70 фоизидан паст) натижа қайд этган ходимга ушбу Низомнинг **37-бандида** назарда тутилган синовларни **бир маротаба қайта топширишга** рухсат этилади.

Малака тоифасига эга ходимларни ҳисобини юритиш

Малака тоифасига эга ходимларни ҳисобга олиш марказий, таркибий ва ҳудудий ички ишлар органларининг жанговар ва жисмоний тайёргарликни ташкил этиш бўлинмалари томонидан амалга оширилади.

Маънавий-маърифий ишлар ва кадрлар билан таъминлаш бўлинмаларининг масъул ходимлари томонидан малака тоифасини олганлиги юзасидан тегишли ёзувлар уларнинг шахсий хужжатлари йигма жилдининг хизмат фаолияти тўғрисидаги рўйхатига киритилади.

Жисмоний ва жанговар тайёргарликни ташкил этиш бўлинмаларида **малака тоифасини** бериш, тасдиқлаш, пасайтириш, маҳрум қилиш тўғрисидаги **буйруқ нусхалари**, назорат (якуний) текширувлар натижалари буйича қайдномалар ва бошқа шу билан боғлиқ хужжатлар **беш йил давомида сақланади**.

Раҳбарият топшириғига асосан **узоқ муддатли хизмат сафарига** юборилган ёки **узоқ муддат касаллиги сабабли** ўқув йили давомида олиб борилган машғулотларда **иштирок этмаган**, шунингдек, назорат (якуний) текширувларида қатнаша олмаган ходимларнинг мавжуд малака тоифалари тегишли хизмат раҳбарининг асослантирилган **тавсиясига** кўра, назорат (якуний) текширув комиссиясининг қарори билан бир ўқув йили давомида сақланиб қолиниши мумкин.

Малака тоифасига эга бўлган ходимларга мазкур Низомга 6-иловада белгиланган намунадаги кўкрак нишони берилади. Кўкрак нишони тантанали формали кийим-бошнинг **ўнг томони юқори қисмига** тақилади.

Мустақил таълим учун топшириқ:

1. Мавзуга доир Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан қабул қилинган фармойиш ва қарорларни маъзмун-моҳиятини ўрганиш.

2. Ички ишлар органларида малака тоифаси Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг 2023 йил 31 мартдаги “Ички ишлар органлари ходимларига малака тоифасини бериш ва малака тоифасига эга ходимлар ҳисобини юритиш тартибини такомиллаштириш тугрисида”ги 165-сонли буйруғини ўқиб тўлиқ конспект қилиш.

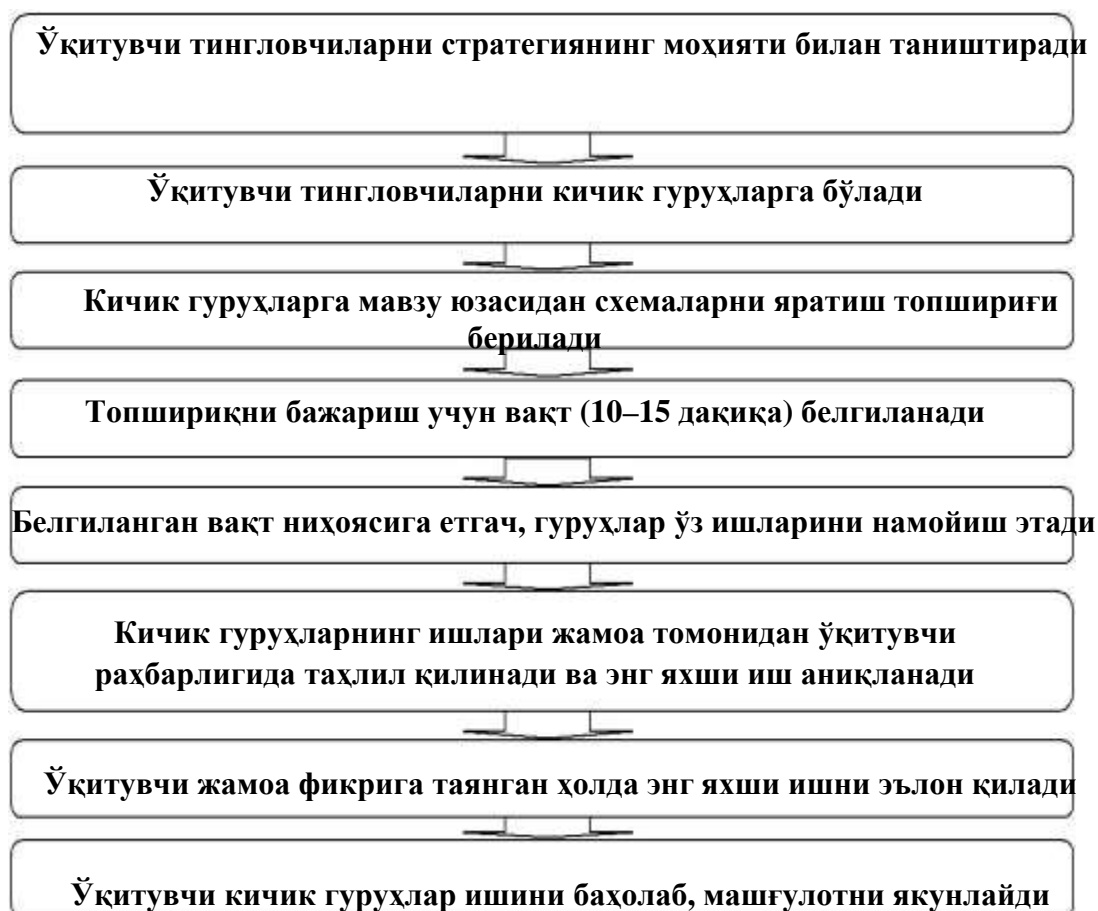
СЕМИНАР МАШҒУЛОТИ (2 соат)

3.4-Мавзу: Ички ишлар органлари ходимларига малака тоифасини беришда учрайдиган муаммолар ва уларнинг ечими.

Ушбу ўқув машғулотни «СХЕМА» интерфаол методидан фойдаланиш орқали ўтказилади.

«СХЕМА» - методи ўрганилаётган мавзу, муҳокама қилинаётган масала моҳиятининг асосий хусусияти ёки белгиларини схема, тасвир ёки расм орқали ифодаланишини таъминлайди. Уни қўллашда тингловчидан масалага ижодий ёндашиш тақозо этилади. Топшириқни бажариш жараёнида тингловчилар ўрганилаётган мавзу, муҳокама қилинаётган масала бўйича ўзлаш-тирган назарий билимларини ёдга олади, энг муҳим хусусияти, белгиларини аниқлайди, уларни умумлаштиради ёки таркибий қисмларга ажратган ҳолда схема яратади. Тингловчиларда фикрлаш, ижодкорлик кўникмаларини шакллантириш, ривожлантиришга хизмат қилувчи ушбу стратегия фоянинг қисқа, аниқ ифодала-ниши учун шароит яратади.

Машғулотларда «Схема» стратегиясидан фойдаланиш тартиби қуйидагича:

МАШҒУЛОТГА ОИД САВОЛЛАР:

Савол: Устама ҳақлар кимларга тўланади?

Савол: Малака тоифасига берилган тарифни айтинг?

Савол: Малака тоифаси турларини ва ҳар бирини таснифини айтинг?

Савол: Малака тоифаси учун ҳар ойлик қўшимча тўлов лавозим маошининг қанча миқдорлари белгиланган?

Савол: Малака тоифаси бериш учун ҳуқуқий асосларни айтиб ўтинг?

Савол: Малака тоифасини берувчи комиссия неча қисмга бўлинган?

Савол: Олий малака комиссияси қайси тоифадан синовларини қабул қилади?

Савол: Худудий малака комиссиялари қайси тоифадан синовларни қабул қилади?

Савол: «Учинчи тоифа мутахассиси», «иккинчи тоифа мутахассиси» ва «биринчи тоифа мутахассиси» малака тоифаларига эга бўлиш учун ходимлардан нималар талаб этилади?

Савол: «Уста» малака тоифасига эга бўлиш учун ходимдан нималар талаб этилади?

Савол: Қайси ҳолларда малака тоифаси берилмайди?

Савол: Ходим аввалги малака тоифасини қайси ҳолларда тасдиқлаш ҳуқуқига эга?

Савол: Малака тоифаси синов имтихонлари нечта йўналишда ўтказилади?

Савол: Ходимларга малака тоифалари қайси тўпланган баллар натижасида берилади?

Савол: Малака тоифасига эга ходимларни ҳисоботини қайси ИИО бўлими томонидан амалга оширилади?

Савол: Қайси ходимларда малака тоифалари ўқув йили учун белгиланган тартибда ва кетма-кетликда синовларсиз берилади?

Савол: Малака тоифасига эга бўлган ходимга нима берилади?

Назорат учун саволлар:

1. Мавзуга доир Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан қабул қилинган фармойиш ва қарорларни маъзун-мохиятини ўрганиш.

2. Ички ишлар органларида малака тоифаси Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг 2018 йил 10 январдаги “Ички ишлар органлари ходимларига малака тоифасини бериш тартиби тўғрисида”ги 10-сонли буйруғини қабул қилишда қайси фармойиш ва қарорлар ҳуқуқий асос сифатида фойдаланилган.

3.5-Мавзу: ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ХОДИМЛАРИГА НИСБАТАН ХИЗМАТ ТЕКШИРУВЛАРИНИ ТАЙИНЛАШ, ЎТКАЗИШ ҲАМДА ХИЗМАТ ТЕКШИРУВЛАРИНИНГ ЯГОНА ҲИСОБИНИ ЮРИТИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ.

Маъруза режаси:

1-ўқув савол. Ички ишлар органлари ходимларига нисбатан хизмат текширувларини тайинлаш, ўтказишнинг ҳуқуқий асоси.

2-ўқув савол. Ички ишлар органлари ходимларига нисбатан хизмат текширувларини тайинлаш, ўтказишга масъул субъектлар, улрга белгиланган талаблар.

3-ўқув савол. Ички ишлар органлари ходимларига нисбатан хизмат текширувларини ўтказишга масъул бўлган субъектларнинг вазифаси ва мажбуриятлари ҳамда хизмат текшируви натижаларини расмийлаштириш тартиби.

1-ўқув савол. Ички ишлар органлари ходимларига нисбатан хизмат текширувларини тайинлаш, ўтказишнинг ҳуқуқий асоси.

Ички ишлар органлари фаолиятига самарали бошқарув, назорат ва шахсий таркиб билан ишлаш тизимини жорий этиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 23 августдаги “Ички ишлар органлари бошқарув, назорат ва шахсий таркиб билан ишлашнинг самарали тизимини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3919-сонли қарор қабул қилинди.

Мазкур қарорда ички ишлар органларининг кундалик фаолиятини ташкил этиш тизимини янада такомиллаштиришнинг олтига устувор йўналишлари белгиланиб, ушбу белгиланган устувор йўналишлардан бири, хусусан қонунийликни сўзсиз таъминлаш, хизмат интизомига қатъий риоя қилиш ва ходимлар томонидан содир этилган ҳуқуқбузарликларни ўз вақтида аниқлашга қаратилган вазифаларни бажариш юзасидан таъсирчан идоравий назоратни ташкил қилиш назарда тутувчи талаб белгиланди.

Ички ишлар органлари ходимлари устидан таъсирчан идоравий назоратни ташкил қилиш мақсадида, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ва Бош прокуратура билан ҳамкорликда **2018 йил 27 ноябрь** куни **“Ички ишлар органлари ходимларига нисбатан хизмат текширувларини тайинлаш, ўтказиш ҳамда хизмат текширувларининг ягона ҳисобини юритишни такомиллаштириш тўғрисида”ги ҚҚ-74-75-сонли қўшма қарор** қабул қилинди.

Мазкур қарор ўз ичига қуйидаги ҳужжатларни қамраб олган:

1. “Ички ишлар органлари ходимларига нисбатан хизмат текширувини тайинлаш ва ўтказиш тартиби тўғрисида”ги Йўриқнома;

2. Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари ходимларига нисбатан тайинланган хизмат текширувларининг ягона ҳисобот шакли тасдиқланди.

Қабул қилинган йўриқнома ички ишлар органлари ходимларига нисбатан хизмат текшируви тайинлаш, ўтказиш, кўриб чиқиш, назоратни таъминлаш ва ҳисобини юритиш тартибини белгилайди.

Йўриқномани тузулишига тўхталсак, ушбу ҳужжат 10 та параграф ва 70 банддан иборат бўлиб, хусусан:

- ✓ 1-§. Умумий қоидалар;
- ✓ 2-§. Хизмат текширувини тайинлаш асослари ва тартиби;
- ✓ 3-§. Хизмат текширувини ўтказиш тартиби ва муддатлари;
- ✓ 4-§. Хизмат текшируви иштирокчиларининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари;
- ✓ 5-§. Хизмат текшируви натижаларини расмийлаштириш;
- ✓ 6-§. Хизмат текширувлари юзасидан келиб тушган шикоятларни кўриб чиқиш;
- ✓ 7-§. Хизмат текшируви хулосаларини юбориш тартиби;
- ✓ 8-§. Хизмат текширувларининг ҳисобини юритиш;
- ✓ ва идоравий назоратни таъминлаш;

- ✓ 9-§. Хизмат текшируви ҳужжатларини прокуратура;
- ✓ органларида кўриб чиқиш тартиби;
- ✓ 10-§. Якунловчи қоидалар.

Ички ишлар органлари ходимларнинг ўз хизмат бурчи “Халқ манфаатларига хизмат қилиш”ни сўзсиз бажарадиган ижтимоий йўналтирилган профессионал тузилмага айлантиришни таъминлаш, ноқонуний хатти-ҳаракатларни ва касбий маданият қоидаларини бузиш ҳолатларини олдини олиш, шахсий таркиб ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва ходимлар томонидан содир этилган қонунбузилишлар ҳамда интизом бузилишининг қасддан, эҳтиётсизлик ёки бепарволик ёхуд ўз-ўзига ишониш оқибатида содир этилганлиги, унинг келиб чиқиш сабабларини ўз вақтида аниқлашга қаратилган.

Ушбу назоратни амалга ошириш орқали ички ишлар органлари ходимларини аҳолининг ишончли ҳимоячиси сифатида халқчил профессионал тузилмага айлантириш, уларнинг фуқаролар, жамоат ташкилотлари ҳамда кенг жамоатчилик билан яқин ҳамкорликда, ўзаро ишонч ва ҳамжиҳатлик руҳида ишлашини таъминлаш ва энг асосийси фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини, жисмоний ва юридик шахсларнинг мулкани, конституциявий тузумни ҳимоя қилишдан, қонун устуворлигини, шахс, жамият ва давлатнинг ҳавфсизлигини таъминлашдан, шунингдек ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактикаси амалга оширишдан иборат.

Юқоридаги такидлаб ўтилган ҳуқуқий асослардан ташқари ички ишлар органлари ходимларига нисбатан ўтказиладиган хизмат текширувлари қуйидагиларга асосланади, яъни ички ишлар органлари фаолиятини тартибга солувчи барча ҳужжатлар, хусусан Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг қарорлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармон, қарор ва фармойишлари, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарор ва фармойишлари, ИИВнинг норматив ҳужжатлари талабларининг бузулиши натижасида ўтказилади.

2-ўқув савол. Ички ишлар органлари ходимларига нисбатан хизмат текширувларини тайинлаш, ўтказишга масъул субъектлар, улрга белгиланган талаблар.

Ички ишлар органлари ходимларига нисбатан хизмат текширувларини ўтказиш ҳолатлари қуйидагилардан иборат:

- ички ишлар органлари ходимлари томонидан хизмат ёки ижро интизоми бузилиши;
- ички ишлар органи ходимининг номуносиб ҳаракати;
- ички ишлар органи ходими деган номга доғ туширувчи ножўя хатти-ҳаракатларни содир этиши оқибатида.

Мазкур ҳолатларнинг ҳар бирига қисқача изоҳ берилса қуйидаги тарифларни ифодалайди. Хусусан, хизмат текширувини ўтказиладиган субъект бу ички ишлар органи ходимидир, демак ходим деб кимни тушунишимиз лозим.

Ходим – ички ишлар органлари ходимлари, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг таълим муассасалари курсантлари (тингловчилари), ҳарбий хизматчилари, ишчи ва хизматчилари ҳисобланади.

Хизмат ёки ижро интизоми бузилиши – ходимнинг юклатилган хизмат вазифаларини бажармаслик ёки лозим даражада бажармасликда, уларни бажаришда белгиланган тартибларга риоя этмасликда ифодаланган қилмиши.

Номуносиб ҳаракатлар – ходимнинг ҳуқуқий мақомига хос бўлмаган ва умумэтироф этилган одоб-ахлоқ нормаларига зид, шунингдек маъмурий жавобгарликка асос бўладиган қилмиши.

Ички ишлар органи ходими деган номга доғ туширувчи ножўя хатти-ҳаракатлар – ходимнинг жиноий жавобгарликка тортишга асос бўладиган қилмиши.

Ички ишлар органлари ходимларига нисбатан ўтказиладиган хизмат текширувлари жараёнида умумий талаб белгиланиб, унга кўра ходимнинг текширилиши лозим бўлган алоқаси бўлмаган, шахсий ҳаётига оид маълумотларни тўплаш ва фойдаланиш тақиқланади. Бу талаб хизмат текширувни ўтказувчи

масалага
улардан

масъул шахсга тадбиқ этилади. Шунингдек, хизмат текширувининг тўлиқ, холис, адолатли ва белгиланган муддатда сифатли ўтказилиши юзасидан текширувни ўтказишга ваколатли раҳбар ҳамда уни ўтказиш вазифасига юкланган ходимлар шахсан масъулдир.

Текширувни ўтказишга ваколатли раҳбар ҳамда уни ўтказиш вазифасига юкланган ходимлар бундай ҳолатларда терговга қадар текширув ва тергов органлари томонидан хизмат текширувини ўтказган ходимлардан тушунтириш олиш ёхуд сўроқ қилиш орқали уларнинг ҳаракатига ҳуқуқий баҳо берилади.

Шундан келиб чиққан ҳолда хизмат текширувини тайинлаш учун қуйидагилар асос бўлади:

➤ ходим ёки унинг иштирокида содир этилган хизмат ёки ижро интизоми бузилиши, ички ишлар органи ходимига номуносиб ҳаракатлар ёхуд ички ишлар органи ходими деган номга доғ туширувчи ножўя хатти-ҳаракатлар содир этилганлиги ҳақидаги жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари, шунингдек, суд, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи, назорат қилувчи ҳамда бошқа давлат органлари, жамоат ташкилотларининг хабарлари;

➤ ходимларнинг билдиргилари ва ИИВ таркибий бўлинмаларининг маълумотларида, шунингдек, оммавий ахборот воситалари, Интернет тармоғи, шу жумладан, ижтимоий тармоқларда ходим томонидан ёки унинг иштирокида содир этилган интизом бузилиши ёхуд бошқа ножўя хатти-ҳаракатлар тўғрисидаги хабарлар;

➤ ходимлар томонидан мансаб ваколатини суиистеъмол қилиш ва ундан четга чиқиш билан боғлиқ жиноятлар содир этилиши, шунингдек, уларни коррупция, порахўрлик ва бошқа жиноятларни содир этишга ундаш ҳолатлари тўғрисида хабар берилмаганлиги;

➤ иш юритувидаги процессуал ҳужжатлар юзасидан ишга бевосита алоқаси бўлмаган манфаатдор шахсларнинг аралашуви ҳақида хабар берилмаганлиги;

➤ ходим ва унинг оила аъзолари ҳаёти ва соғлиғи, шаъни ва қадр-қиммати, мол-мулкига қаратилган таҳдид ёки тажовуз қилиш ҳолатлари тўғрисида келиб тушган маълумотлар;

➤ ички ишлар органи ваколатли раҳбарининг ходим томонидан бурчи, шунингдек, хизмат фаолияти давомида зиммасига юклатилган вазифа ва мажбуриятларни бажариш ҳамда қонуний ҳуқуқларини амалга оширишда белгиланган тартиб-қоидалар бузилганлиги юзасидан кўрсатмаси;

➤ ходим билан боғлиқ содир бўлган муайян ҳодисалар, ходимнинг хизматда ёки хизматдан ташқари вақтларда тан жароҳати олиши, автоҳалокатга учраши, вафот этиши билан боғлиқ ҳолатлар, хизматдан ташқари вақтларда турли ҳуқуқбузарликлар содир этганлиги тўғрисидаги маълумотлар;

➤ ички ишлар органларининг Интизом уставида кўрсатилган хизмат интизоми қўпол равишда бузилганлиги;

➤ ваколатли мансабдор шахснинг тақдимномалари (хатлари) ёхуд суднинг хусусий ажрими.

Юқоридаги келтириб ўтилган асослардан келиб чиққан ҳолда ички ишлар органлари ходимлари хизмат вақтида ва хизматдан ташқари вақтларда ўзини муносиб тутиши, уларнинг одоб-ахлоқ қоидаларига риоя этиши орқали, қолганларга намуна бўлишлиги бўйича мажбуриятларни юклайди.

Мазкур мажбуриятлар Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 20 январдаги ПҚ-10-сонли қарори билан тасдиқланган.

ИИВнинг масъул субъектларига Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири ички ишлар органларининг ҳар қандай лавозимдаги ходимига нисбатан хизмат текшируви ўтказиш ҳақида кўрсатма бериши мумкин. Шунингдек, хизмат текширувини тайинлашга ваколатига эга бўлган **масъуллар қуйидагиларга бўлинади:**

1. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг ўринбосарлари, ИИБ бош бошқармалари, бошқармалари, таълим ва бошқа муассасалари, Тергов департаменти ва унинг қуйи бўлинмалари бошлиқлари, Қорақалпоғистон Республикаси ички ишлар вазири, Тошкент шаҳар ички ишлар бош бошқармаси, вилоятлар ички ишлар бошқармалари бошлиқлари ва уларнинг ўринбосарлари, туман-шаҳар ички ишлар органлари фаолиятини мувофиқлаштириш бошқармалари, туман-шаҳар ички ишлар бўлимлари бошлиқлари ўз назорати остидаги ходимга нисбатан;

2. Суриштирувчи ва терговчилар иш юритувидаги терговга қадар текширув ва жиноят ишлари бўйича;

3. ИИБ Шахсий хавфсизлиги бошқармаси бошлиғи ва унинг ҳудудий бўлинма бошлиқлари хизмат текшируви тайинлаш ваколатига эга.

Шу билан бирга, шахсий хавфсизлиги бўлинма ходимига нисбатан хизмат текшируви тайинлаш Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири ёки ИИБ шахсий хавфсизлиги бошқармаси бошлиғининг рухсати асосида амалга оширилади.

Алоҳида тарзда шуни такидлаш керакки, хизмат текширувни тайинлаётган масъул ходимлар агарда ички ишлар органи ходими деган номга доғ туширувчи ножўя хатти-ҳаракатлар содир этган ходимларга нисбатан хизмат текширувлари бевосита ИИБ Шахсий хавфсизлиги бошқармаси ходимлари ёки бошқарма томонидан белгиланган масъул ходимлар томонидан ўтказилади.

Бош прокуратуранинг масъул субъектларига, прокуратура органларининг қуйидаги раҳбарлари ва ходимлари ички ишлар органлари ходимларига нисбатан хизмат текшируви тайинлашга ваколатли ҳисобланади:

1. Ўзбекистон Республикаси Бош прокурори ва унинг ўринбосарлари, Бош прокуратуранинг таркибий тармоқлари бошлиқлари, уларнинг ўринбосарлари;

2. Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар, Тошкент шаҳар, Ўзбекистон Республикаси Ҳарбий ва Транспорт прокурорлари, уларнинг ўринбосарлари;

3. туман (шаҳар) прокурорлари ва уларга тенглаштирилган прокурорлар, уларнинг ўринбосарлари;

4. иш юритувидаги терговга қадар текширув ва жиноят ишлари доирасида прокуратура органларининг терговчилари.

Бош прокуратура ҳузуридаги Иқтисодий жиноятларга қарши курашиш департаменти ва бошқа бўлимларининг назорат қилиувчи инспекцияси ҳамда уларнинг ҳудудий бошқарма ва бўлимлари ички ишлар органлари ходимларига нисбатан хизмат текшируви тайинлаш масаласида тегишлича Бош прокуратура раҳбарияти, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар, Тошкент шаҳар ҳамда туман (шаҳар) прокурорларига мурожаат қилади.

Шундан келиб чиққан ҳолда хизмат текширувини ўтказиш тайинлаган масъул ходим ўз навбатида хизмат текширувини ўтказиш зиммасига юкланган ходимда зарур билим ва етарли иш тажрибага эга бўлиши лозим. Шунингдек, хизмат текширувини ўтказиш бўйича текширув гуруҳи тузилиши мумкин. Айрим ҳолларда, хизмат текширувини ўтказиш учун зарур билим ва малакага эга бошқа ходимлар, хусусан, молия-хўжалик фаолиятини назорат-тафтиш текширувидан ўтказиш учун мутахассислар жалб этилади.

Хизмат текширувини ўтказиш зиммасига юклатилган ходим (комиссия раҳбари)

текширув давомида ўрганилиши лозим бўлган масалалар ва муддатлари қайд этилган **режа тузади**. Режа тегишинча хизмат текширувини ўтказиш зиммасига юклатилган соҳавий хизматнинг раҳбари томонидан тасдиқланади ва хизмат текширувлари хулосалари фақат уни ўтказишни белгиланган ва ижроси устидан назоратни амалга оширадиган ички ишлар органи раҳбари томонидан тасдиқланади.

Хизмат текшируви бир неча таркибий (ҳудудий) бўлинмаларнинг ваколат доирасига тааллуқли масалаларни қамраб олган бўлса, ижрочилар орасида биринчи бўлиб қайд этилган таркибий (ҳудудий) бўлинма бошлиғи асосий ижрочи ҳисобланиб, гуруҳдаги бошқа таркибий (ҳудудий) бўлинмалар барча зарур маълумотларни унга тақдим этади. Тўпланган маълумотлар гуруҳдаги таркибий (ҳудудий) бўлинмалар билан биргаликда таҳлил қилиниб, хизмат текшируви хулосаси ва материалларига қўшиб қўйилади. Текшириш гуруҳи ваколатли ходими хизмат текшируви материалларини ўз вақтида, тўлиқ ва ҳолисона кўриб чиқишда асосий ижрочи бўлган

таркибий бўлинма билан бир хил ҳуқуқ ва мажбуриятларга эга ҳамда хизмат текшируви хулосасининг тегишли йўналиши бўйича бирдек масъул ҳисобланади. Хизмат текшируви ўтказишга ваколатли ходим хизмат текшируви хулосасини имзолаб, тегишли таркибий (худудий) бўлинма бошлиғига келишиш учун тақдим этади.

Хизмат текширувлари тааллуқлилиги бўйича қуйидаги соҳавий хизматлар томонидан ўтказилиши мумкин:

- **маънавий-маърифий ва кадрлар билан таъминлаш бўлинмалари** – ички ишлар органларида ходимлар томонидан хизмат ва меҳнат интизоми, шунингдек, ички ишлар органларининг Интизом устави талаблари бузилиши ҳолатлари юзасидан;
- **ташкилий бўлинмалари** – ички ишлар органларида ижро интизоми бузилиши, жиноятни қасддан яшириш ёки жиноятни ҳисобга олмасликда ифодаланган қонунбузилишлар, жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатларини кўриб чиқиш ва ҳал қилиш тартибини бузилиши ҳолатлари юзасидан;
- **тергов бўлинмалари** – ички ишлар органларида тергов ва суриштирув ходимлари томонидан қонун ҳужжатлари бузилиши ҳолатлари юзасидан;
- **шахсий хавфсизлик бўлинмалари** – ходим ва унинг оила аъзолари соғлиғи ёки ҳаётига таҳдид ёхуд тажовуз қилиш, ходимнинг қилмиши (ҳаракат ёки ҳаракатсизлиги) оқибатида қонунбузилиши аломатлари мавжуд бўлган ёки бу билан боғлиқ бошқа жиддий ҳолатлар юзасидан;
- **бошқа таркибий бўлинмалари** – хизмат текширувини тайинлаш ваколатига эга бўлган раҳбарият топшириғига асосан ўзларига бўйсунувчи тизим ходимлари ва раҳбарларига нисбатан интизом бузилиши ҳамда ҳуқуқбузарлик ҳолатлари юзасидан.

Шуни алоҳида такидлаш лозимки, хизмат текширувни ўтказаятган офицерлар таркибидаги ходимнинг хатти-ҳаракатлари юзасидан хизмат текширувини ўтказиш **сержант ва сафдорлар таркибидаги** ходимга топширилишига **йўл қўйилмайди**.

Шунингдек, ИИВ Шахсий хавфсизлиги бошқармаси ўз ваколатлари доирасида, келиб тушган тезкор маълумотларга асосан, ўтказилаётган ёки тамомланган хизмат текширувлари қонунийлигини ўрганиб чиқиши мумкин. Шахсий хавфсизлиги бўлинмалари зарур ҳолларда, тегишли ички ишлар органи раҳбарининг оғоҳлигида бошқа таркибий бўлинмалар томонидан ўтказилган хизмат текшируви материалларини ўрганиб чиқиши ҳамда хизмат текширувини ўз иш юритувида олиши мумкин.

Бундан ташқари мазкур ҳолатни ўрганаётган масъул ходим хизмат текшируви хулосаларини якунида кадрлар, шахсий хавфсизлиги ва ташкилий бўлинмалар билан келишилган тарзда яқунлайди.

Хизмат текширувини ўтказувчи масъул ходим ўз вазифасини бажариш жараёнида қуйидагилар тўлиқ ва ҳолисона аниқланиши лозим:

- хизмат текширувини ўтказишга асос бўлган маълумотлардаги ҳар бир важнинг асослилиги;
- содир этилган ҳодиса, интизом бузилиши ва ҳуқуқбузарликнинг тўлиқ тафсилотлари, шу жумладан, ҳолатнинг қасддан, эҳтиётсизлик, бепарволик ёки ўз-ўзига ишониш оқибатида содир этилганлиги, бунга имкон берган сабаб ва шарт-шароитлар;
- интизом бузилиши ва ҳуқуқбузарлик содир этилиши вақти, жойи, усули ва унинг содир этилиши ҳолатлари;
- хизмат текшируви ўтказилаётган ходимнинг шахсини тавсифловчи маълумотлар;
- ходимнинг содир бўлган ҳодисага алоқадорлиги ва айбдорлиги масаласи, айбини тасдиқловчи далилларнинг мавжудлиги;
- ходимнинг ноқонуний хатти-ҳаракатлари оқибатида етказилган моддий зарарнинг (зиён) мавжудлиги, унинг хусусиятлари ва миқдори;
- ножўя хатти-ҳаракат хусусияти, содир этилиши ҳолати, унинг оқибатлари, айбдорнинг бу қилмишига қадар бўлган ҳуқ-атвори, у билан ўтказилган тарбиявий-

профилактик ишлар аҳволи, ички ишлар органларида хизмат ўташ муддати, зиммасига юклатилган вазифаларни бажаришга бўлган муносабати, оилавий аҳволи;

- енгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатларнинг мавжудлиги.

Хизмат текшируви тўлиқ ўтказилишини таъминлаш мақсадида хизмат текшируви ўтказилаётган масалага алоқадор бошқа ҳолатлар ҳам ўрганилиши мумкин.

Хизмат текшируви қуйидаги тартибда ўтказилади:

❖ хизмат текширувига сабаб бўлган ҳолатга (ҳодиса) алоқаси бор шахслар билан суҳбат ўтказиш орқали улардан тушунтириш хатлари олинади;

❖ тушунтириш хати берувчига ҳуқуқ ва мажбуриятлари таништирилиб, бу ҳақида тушунтириш хатида қайд этилади;

❖ ваколатли ходим тушунтириш хатини олганидан сўнг буни имзоси билан тасдиқлайди;

❖ зарур ҳолларда ходим (шахс)лардан тушунтириш хати олиш жараёни аудио ва (ёки) видеоёзувга олинади;

❖ ўзига нисбатан хизмат текшируви ўтказилаётган ходим касал, меҳнат ёки бола парвариши таътилида бўлган вақтда уларни чақиртириш ёхуд чақиртирмасдан тушунтириш хати беришни талаб қилиш ваколатли раҳбарнинг рухсати билан амалга оширилади, ходим оғир касал бўлган ҳоллар бундан мустасно;

❖ шикоят билан мурожаат қилган шахс иш кўриб чиқиладиган ҳудуддан бошқа ҳудудда яшаётган бўлиб, унда хизмат текшируви ўтказилаётган жойга келиш имконияти мавжуд бўлмаса, ушбу шахсдан тушунтириш хати ва бошқа тегишли ҳужжатлар ваколатли раҳбарнинг ёзма кўрсатмасига асосан унинг яшаш жойи бўйича ҳудудий бўлинма орқали олинishi мумкин;

❖ хизмат текшируви жараёнида ўзига нисбатан хизмат текшируви ўтказилаётган ходим тушунтириш хати ёзишдан, шунингдек айрим ҳужжатларни асл нусхасини тақдим этишдан, тиббий кўрик ва бошқа ҳаракатлар ўтказилишидан бош тортса, ушбу ҳолат бўйича камида икки нафар ҳолислар иштирокида далолатнома тузилиб имзоланади ва тегишли ҳужжатларни баённома орқали олиш чоралари кўрилади;

❖ хизмат текшируви жараёнида ходим ёки ишга алоқадор фуқаролар томонидан тақдим этиладиган ишга тегишли ашёлар ва бошқа ҳужжатлар баённома орқали расмийлаштириб олинади.

❖ Хизмат текшируви давомида иш ҳолатига ойдинлик киритадиган зарур ҳужжатлар нусхалари суд, прокуратура ёки бошқа давлат органлари ва муассасаларидан ёзма асослантирилган сўров асосида олинishi ҳамда тақдим этилган ҳужжатлар ишга қўшилиши мумкин.

❖ Хизмат текшируви натижасига кўра, ходимнинг шаъни ва кадр-қимматини поймол қилиш, унга нисбатан тўхмат ёки бошқа ҳуқуқбузарлик содир этилганлигини тасдиқловчи маълумотлар аниқланса, тўпланган ҳужжатлар кўриб чиқиш учун тегишли прокуратура органига тақдим этилади.

Хизмат текширувини ўтказиш жараёни икки ҳолатга ажратилган, хусусан жавобгарликни енгиллаштирувчи ва оғирлаштирувчи ҳолатларга. Жумладан, жавобгарликни енгиллаштирувчи ҳолатларга:

✓ ўзига нисбатан хизмат текшируви ўтказилаётган ходимнинг ўз қилмишидан чин кўнгилдан пушаймон бўлиши;

✓ ўзига нисбатан хизмат текшируви ўтказилаётган ходим томонидан интизом бузилиши ва ҳуқуқбузарликнинг зарарли оқибатлари олди олинishi, етказилган моддий зарарнинг ўрни ихтиёрий қопланиши;

✓ интизом бузилиши ва ҳуқуқбузарликнинг кучли руҳий ҳаяжонланиш, шахсий ва оилавий муаммолар ёки бошқа мушкул аҳволда содир этилиши;

✓ интизом бузилиши ва ҳуқуқбузарликнинг таҳдид, мажбурлаш ёки моддий, хизмат ёки бошқа жиҳатдан қарамлик сабабли содир этилиши;

✓ ўзига нисбатан хизмат текшируви ўтказилаётган ходимнинг бевосита бошлиғи томонидан ижобий тавсифланиши, ходимнинг хизмат давомидаги эришган ютуқлари, иш стажи, унвони, ёши, соғлиғи ва шахсий фазилатлари.

Хизмат текширувида қуйидагилар жавобгарликни оғирлаштирувчи ҳолатларга қуйидагиларни кўрсатиш мумкин:

• ножўя хатти-ҳаракатларни, уларни тўхтатиш тўғрисидаги талабларга қарамасдан давом эттирилиши;

- амалдаги интизомий жазоси бўлган ходим томонидан интизом, қонун ҳужжатлари ва ички идоравий ҳужжатлар талабларининг такроран бузилиши;
- интизом бузилиши ва ҳуқуқбузарлик ҳолатларининг гуруҳ бўлиб содир этилиши;
- интизом бузилиши ва ҳуқуқбузарлик ҳолатларининг алкоголь ёки кишининг ақл-идрокига таъсир қилувчи бошқа моддалар таъсири остида содир этилиши;
- хизмат текшируви ўтказилаётган ходим текширув ўтказаетган ходимнинг чакирувига биноан ҳозир бўлмаслиги, ҳақиқатни аниқлашга тўсқинлик қилиши, далилларни йўқ қилиш, сохталаштириш, гувоҳларни қўндиришга уриниш ва бошқа қонунга хилоф ҳаракатлар содир қилиши.

Хизмат текшируви ўтказаетган ваколатли ходим, унинг бошлиғи ёки назорат қилувчи раҳбар қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда интизом бузилиши ҳолатини эътиборга олиб, ушбу банднинг биринчи қисмида назарда тутилган ҳолатларни оғирлаштирувчи ҳолат деб топмаслиги ҳам мумкин.

Қуйидаги ҳолларда хизмат текшируви ўтказилмайди:

✎ Интизом уставига кўра ходим хизмат интизомини қўпол равишда бузиш ҳолатларига йўл қўйиб, ушбу ҳолатлар бўйича интизомий жазо қўллаш ҳақидаги қарор интизомий кенгаш ҳулосаси, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан белгиланган комплекс ёки инспекторлик текширувлари асосида қабул қилинганда;

✎ ходимнинг хатти-ҳаракатлари юзасидан келиб тушган шикоят аноним деб топилганда;

✎ жисмоний ва юридик шахсларнинг вакиллари орқали тақдим этилган шикоятлар, уларнинг ваколатини тасдиқловчи ҳужжатлар

мавжуд бўлмаганда;

✎ аввал кўриб чиқилиб, хизмат текшируви ўтказилган шикоятлардаги важлар қайта киритилган шикоятлар юзасидан.

Хизмат текшируви ўтказаетган ходим қуйидаги асосларга кўра ваколатли раҳбар томонидан хизмат текширувидан четлатилади:

- ✚ ходим кўриб чиқилаётган ҳолат юзасидан билдирги билан мурожаат қилган ёки ишга гувоҳ сифатида жалб қилинган бўлса;
- ✚ ходим шикоят билан мурожаат қилган шахснинг ёки ўзига нисбатан хизмат текшируви ўтказилаётган ходимнинг қариндоши бўлса;
- ✚ ўзига нисбатан хизмат текшируви ўтказилаётган ходимга хизмат бўйича бевосита бўйсунувчи лавозимда хизмат қилса;
- ✚ ўзига нисбатан хизмат текшируви ўтказилаётган ходим билан яқин муносабатда ёки унга нисбатан шахсий хусумати бўлса, шунингдек, ишни ҳолисона кўриб чиқишига тўсқинлик қилувчи бошқа сабаблар юзага келганда;
- ✚ кўриб чиқилаётган ҳолатдан ёки унинг натижаларидан манфаатдор бўлса.

Мазкур асослар мавжуд бўлганда ходим хизмат текшируви тайинлаган раҳбарга текширувда қатнашишдан озод этилини сўраб, билдирги билан мурожаат қилиши шарт.

3-ўқув савол. Ички ишлар органлари ходимларига нисбатан хизмат текширувларини ўтказишга масъул бўлган субъектларнинг вазифаси ва мажбуриятлари ҳамда хизмат текшируви натижаларини расмийлаштириш тартиби.

Хизмат текшируви ўтказаетган ваколатли ходим қуйидаги ҳуқуқларга эга:

- ✧ хизмат текшируви ўтказилаётган ҳодиса ва интизом бузилиши ҳолатига алоқадор материалларни ўрганиш, улардан нусхалар олиш;
- ✧ ҳолатга алоқадор барча ходимлар, уларнинг бевосита раҳбарлари ва фуқаролар билан суҳбатлашиш ҳамда ҳолат юзасидан тушунтириш хатлари олиш;
- ✧ ўзига нисбатан хизмат текшируви ўтказилаётган ходимга иш бўйича кўрсатувларни полиграфдан фойдаланган ҳолда беришни таклиф қилиш;
- ✧ зарур ҳолларда хизмат текшируви жараёнига мутахассисларни, етарли билим ва малакага эга бўлган ходимларни жалб қилиш;

✧ зарур ҳолларда молия-хўжалик фаолиятини назорат-тафтиш текширувидан ўтказиш бўйича хизмат текшируви тайинлаган ваколатли раҳбарга таклиф киритиш;

✧ текширилаётган ҳолатга алоқадор ходимлар ва раҳбарлар тўғрисида кадрлар бўлинмаларидан тегишли маълумотларни сўраб олиш;

✧ хизмат текшируви ҳаракатлари амалга оширилаётганда ўзига нисбатан хизмат текшируви ўтказилаётган ходимнинг розилиги асосида овоз ёзиш, видеоёзув, фотосуратга олиш ёки бошқа техник воситалардан фойдаланиш;

✧ ўзига нисбатан хизмат текшируви ўтказилаётган ходимнинг бевосита раҳбарларидан хизмат тавсифномаси, хизмат вазифаларидан кўчирма, иш кўрсаткичлари тўғрисида маълумот, шунингдек, зарур ҳолларда бошқа корхона, муассаса ва ташкилотлардан керакли маълумотларни сўраб олиш;

✧ зарур ҳолларда текширилаётган ҳолат хусусиятларидан, шунингдек, ўзига нисбатан хизмат текшируви ўтказилаётган ходимнинг руҳий ҳолатидан келиб чиқиб, унинг хатти-ҳаракатларини кузатиш ва келгусида турли нохуш оқибатларнинг олдини олиш мақсадида хизмат текшируви жараёнига психологларни жалб этиш, хизмат текшируви тамомлангунга қадар ходимга ўқотар курол берилмаслиги юзасидан таклиф киритиш, хизмат текшируви натижалари бўйича тасдиқланган хулоса бандлари ижросини назорат қилиш;

✧ ўзига нисбатан хизмат текшируви ўтказилаётган ходимни ўз хизмат вазифасидан вақтинча четлаштириш тўғрисида хизмат текширувини назорат қилувчи раҳбарга таклиф киритиш;

✧ тегишли профилактик тадбирлар ўтказиш юзасидан таклифлар киритиш;

✧ бевосита бошлиғининг хизмат текшируви юзасидан бераётган кўрсатмаларидан норози бўлса, шунингдек, текширувга бошқа ходим ёки раҳбар таъсир кўрсатаётган, тўсқинлик қилаётган ёхуд бошқача тарзда қонунга хилоф ҳаракат қилаётган бўлса, текширувни тўхтатмай туриб, бу ҳақида юқори турувчи раҳбарга ёки Ўз хавфсизлиги бошқармасига билдирги билан мурожаат қилиш;

✧ хизмат текшируви соҳавий хизматлар томонидан ҳамкорликда ўтказилаётганда гуруҳдаги текширувчи (мутахассис)ларга раҳбарлик қилиш, уларнинг вазифаларини тақсимлаш ва натижаларини назорат қилиш.

Хизмат текшируви ўтказиётган ваколатли ходим қўйидаги мажбуриятларга

эга:

✧ хизмат текшируви тайинлаш ва ўтказишга асос бўлган ҳужжатларни қабул қилиб олиш, текширилиши лозим бўлган ҳолатлар юзасидан режа ишлаб чиқиш ва хизмат текшируви ўтказишга кўрсатма берган раҳбарга тасдиқлаш учун тақдим қилиш;

✧ ҳақиқатни аниқлаш учун зарур бўлган барча ҳолатларни синчковлик билан, ҳар томонлама, тўлиқ ва ҳолисона текшириш, текширув жараёнида қонунийликка сўзсиз риоя этилишини таъминлаш;

✧ хизмат текшируви иштирокчиларига ушбу Йўриқномада назарда тутилган ҳуқуқ ва мажбуриятларини тушунтириш, уларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари бузилмаслигини таъминлаш;

✧ ўзига нисбатан хизмат текшируви ўтказилаётган ходимга текширувни тайинлаш асосларини тушунтириш;

✧ хизмат текшируви ўтказилаётган ҳолат ёки ҳодиса содир бўлган жойни тўлиқ ва ҳар томонлама ўрганиб чиқиш, бу бўйича тегишли маълумотнома тузиш;

✧ хизмат текшируви жараёнида махфийлик тартибига тўлиқ риоя қилиш;

✧ хизмат текшируви жараёнида жиноят аломатлари аниқланса, бу ҳақида зудлик билан бевосита бошлиғига ахборот бериб, хизмат текшируви ҳужжатлари ва хулоса нусхасининг дарҳол тегишли прокуратура органига юборилишини таъминлаш;

✧ хизмат текшируви ҳамкорликда ўтказилганда, гуруҳдаги текширувчи (мутахассис)лар ўз йўналишлари бўйича ўтказган хизмат текшируви юзасидан тўпланган материалларни ва маълумотномаларни умумлаштириш;

✴ хизмат текшируви хулосаси билан ўзига нисбатан хизмат текшируви ўтказилаётган ходимни, зарур ҳолларда, иштирокчиларни таништириш, махфий ҳамда давлат ва хизмат сирларини ўзида акс эттирган материаллар бундан мустасно;

✴ хизмат текшируви давомида аниқланган ҳуқуқбузарлик ёки интизом бузилиши ҳолатлари, шунингдек, аниқланган камчиликларни бартараф этиш юзасидан чора-тадбирлар белгилаш, келгусида бундай камчиликларга йўл қўймаслик бўйича таклифлар киритиш.

Ўзига нисбатан хизмат текшируви ўтказилаётган ходим қўйидаги ҳуқуқларга эга:

➤ хизмат текшируви ўтказаетган ваколатли ходим (гуруҳ аъзолари)ни рад этиш юзасидан асосли важлар келтириш;

➤ хизмат текшируви ўтказиш сабабини билиш, оғзаки ва (ёки) ёзма тушунтириш бериш, билдирги, илтимоснома ва бошқа ҳужжатлар тақдим қилиш;

➤ тушунтиришни ўз она тилида бериш, таржимон хизматидан фойдаланиш;

➤ полиграфдан фойдаланган ҳолда суҳбат ўтказилишига розилик бериш ёки рад этиш;

➤ ҳолат юзасидан кўрсатувлар ва изоҳлар бериш;

➤ далиллар келтириш;

➤ ўз илтимосини баён этиш, ваколатли ходим ва текширувчилардан муайян ҳаракатлар ёки текширув ишлари ўтказилишини сўраш;

➤ хизмат текшируви ўтказаетган ваколатли ходим (гуруҳ)нинг қарорлари ва хатти-ҳаракатлари устидан хизмат текширувини тайинлаган раҳбарга, Шахсий ҳавфсизлиги бошқармасига, юқори турувчи раҳбарга, прокуратура ёки судга шикоят қилиш;

➤ хизмат текшируви якунлангандан сўнг хизмат текшируви хулосаси билан танишиш, хизмат текшируви хулосаси асл нусхасининг охириги варағига танишганлиги тўғрисида имзоси ва санани қайд этиш, ундан нусха олиш.

Хизмат текшируви ўтказилаётган ходим зиммасига ўзининг айбсизлигини ёки ишга алоқадор бошқа ҳолатларни исботлаш мажбурияти юкланиши мумкин эмас.

Ўзига нисбатан хизмат текшируви ўтказилаётган ходим қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлиши мумкин.

Ўзига нисбатан хизмат текшируви ўтказилаётган ходим қўйидаги мажбуриятларга эга:

■ хизмат текшируви ўтказаетган ваколатли ходимнинг чақирувига биноан бевосита бошлиғига ахборот бериш ва белгиланган вақтда етиб келиш;

■ ўрганилаётган ҳолатга алоқадор барча материалларни тақдим қилиш;

■ хизмат текширувида иштирок этишдан бош тортмаслик;

■ ҳақиқатни аниқлашга имкон берувчи далилларни йўқ қилиш, сохталаштириш, гувоҳларни қўндиришга уриниш, шунингдек, қонунга хилоф бошқа ҳаракатларни содир этишдан тийилиш;

■ хизмат текшируви якунига қадар, бевосита бошлиғининг кўрсатмасига асосан, юклатилган хизмат вазифаларини бажариш, Ички ишлар органларида хизматни ўташ тартиби тўғрисидаги низом ва ички ишлар органларининг Интизом устави талабларига қатъий риоя қилиш;

■ хизмат вазифасидан вақтинча четлаштириш ҳақидаги буйруққа риоя қилиш.

Хизмат текширувини назорат қилувчи раҳбар қўйидаги ҳуқуқларга эга:

● хизмат текшируви жараёнида ўтказилиши лозим бўлган ҳаракатлар юзасидан кўрсатмалар бериш;

● зарур ҳолларда хизмат текширувида шахсан қатнашиш, ҳолатга алоқадор ходим ва раҳбарлар билан қўшимча суҳбатлашиб, тушунтириш хатлари олиш;

● хизмат текшируви жараёнида амалга оширилиши лозим бўлган ҳаракатлар ҳажми кўпайиб кетганда, текширувга қўл остидаги ходимларни жалб қилиш ёки гуруҳ тузиш;

● ўзига нисбатан хизмат текшируви ўтказилаётган ходимга бу даврда ўқотар қурол бермаслик, ўз хизмат вазифасидан вақтинча четлаштириш ҳақида ваколатли раҳбарга таклиф киритиш;

● хизмат текшируви хулосасида интизом бузилишига йўл қўйган ходим ва унинг бевосита бошлиғига нисбатан тайинланаётган интизомий жазо чоралари бўйича таклифлар билдириш.

Хизмат текшируви ўтказилишини тайинлаган мансабдор шахс:

хизмат текшируви жараёнини тўлиқ назорат қилиши, ҳақиқатни аниқлашда барча ҳаракатлар ҳолисона ва ҳар томонлама амалга оширилишини таъминлаши;

хизмат текшируви ўтказётган ваколатли ходим томонидан қонунийлик талабларига сўзсиз риоя этилишини таъминлаши;

хизмат текшируви ўтказётган ваколатли ходимнинг хатти-ҳаракатлари устидан тушган шикоятларни зудлик билан кўриб чиқиши ва тегишли қарор қабул қилиши;

хизмат текшируви ўтказётган ваколатли ходимни рад этиш тўғрисидаги билдирги ва шикоятларни кўриб чиқиши ҳамда хизмат текширувини бошқа ходимга ўтказиши ёки ўзида қолдириш тўғрисида қарор қабул қилиши;

ушбу Йўриқноманинг 35-бандида кўрсатилган асослар мавжуд бўлганда, хизмат текширувини бошқа ходимнинг иш юритувига ўтказиши;

зарур ҳолларда хизмат текшируви ўтказётган ваколатли ходимга бошқа таркибий (худудий) бўлинмалар билан ҳамкорлик ўрнатишга кўмаклашиши;

ҳамкорликда ўтказилаётган хизмат текширувлари бўйича гуруҳдаги барча ходим ва мутахассисларнинг фаолиятини, амалга оширган текширувлари ва тузган маълумотлари тўлиқлигини текшириши;

текширув натижалари бўйича хулоса тузиш, тасдиқланган хулосанинг тегишли бандлари ижро этилишини таъминлаш учун зудлик билан тааллуқлилиги бўйича юборилиши ва ижроси таъминланишини назорат қилиши;

хизмат текшируви давомида аниқланган ҳуқуқбузарлик ёки интизом бузилиши ҳолатлар, шунингдек, аниқланган камчиликларни бартараф этиш юзасидан чоратадбирлар белгилаши, келгусида бундай камчиликларга йўл қўймаслик бўйича таклифлар киритиши лозим.

Хизмат текшируви ўтказётган ваколатли ходим барча ҳолатларни синчковлик билан, тўлиқ, ҳар томонлама ва ҳолисона кўриб чиқиб, амалдаги қонун ҳужжатлари, ИИВнинг ички идоравий ҳужжатлари ва ушбу Йўриқнома талабларига мувофиқ, тўпланган далилларга уларнинг текширувга алоқадорлиги, мақбуллилиги ва ишончлилиги нуқтаи назаридан баҳо бериб, хизмат текширувини яқунлайди ҳамда асосли хулоса тузади.

Хизмат текшируви соҳавий хизматлар ҳамкорлигида ўтказилганда, хизмат текширувини тайинлаш ҳақидаги сипоришда биринчи масъул этиб белгиланган хизмат ходими асосий ижрочи ҳисобланиб, хизмат текшируви хулосасини қолган ижрочилар билан биргаликда тузади.

Хизмат текшируви хулосаси тўпланган далиллар, кўрсатувлар, маълумотлар ва ҳужжатларга асосан тузилиб, қуйидаги уч қисмдан иборат бўлади:

- ❶ кириш қисми;**
- ❷ тавсифловчи қисм;**
- ❸ қарор қисми.**

Кириш қисмида қуйидагилар акс эттирилиши лозим:

хизмат текшируви ўтказётган ваколатли ходим (ҳодимлар)нинг лавозими, унвони, фамилияси, исми ва отасининг исми;

хизмат текшируви ўтказилишига асос бўлган ҳужжат (шикоят, билдирги ва бошқалар), тузилган сана, чиқиш рақами ва келиб тушган сана.

Тавсифловчи қисмида қуйидагилар акс эттирилиши лозим:

хизмат текшируви ўтказишга асос бўлган ҳужжатда (шикоят, билдирги ва бошқалар) кўрсатилган ҳолатлар ва вазлар;

ўзига нисбатан хизмат текшируви ўтказилаётган ходим ҳамда унинг бевосита бошлиғи ҳақида тўлиқ маълумотлар, ҳолат юзасидан берган тушунтириш хатлари ва кўрсатувлари;

хизмат вазифасидан вақтинча четлаштирилган ходим ёки мансабдор шахсга доир маълумотлар;

хизмат текшируви давомида суҳбатлашув ўтказилиб, тушунтириш хатлари олинган ходимлар ва фуқароларнинг кўрсатувлари;

ўрганилган ҳужжатлар, далиллар, экспертиза ва назорат-тафтиш хулосалари, мутахассис фикрлари ва бошқа маълумотлар;

ходим билан боғлиқ содир бўлган муайян ҳодиса, қонун ҳужжатлари ёки хизмат, ижро ва меҳнат интизоми бузилишининг ўзига хос жиҳатлари, моҳияти, оқибатлари, уларнинг келиб чиқиш сабаблари ва бунга имкон берган шарт-шароитлар;

ўзига нисбатан хизмат текшируви ўтказилаётган ходимнинг жавобгарлигини енгиллаштирувчи ёки оғирлаштирувчи ҳолатлар;

амалдаги қонун ҳужжатлари, ИИВнинг ички идоравий ҳужжатлари, Ички ишлар органларида хизматни ўташ тартиби тўғрисидаги низом ва ички ишлар органларининг Интизом устави талаблари бузилганлиги бўйича асослантирилган таҳлил;

текширилган ҳолатларнинг тасдиқланган ёки тасдиқланмаганлиги;

хизмат текшируви ўтказиш жараёнида келиб тушган мурожаатлар;

хизмат текширувида ўрганилган масаланинг ҳажми, мураккаблиги ва бошқа ўзига хос жиҳатларидан келиб чиқиб, ваколатли ходим томонидан ихтиёрий равишда барча далиллар ва қарама-қаршиликлар, текширув жараёнида олинган тушунтириш хатларининг қисқача мазмунини акс эттирувчи асослантирилган таҳлиллар ва уларнинг натижалари.

Қарор қисмида:

- кўриб чиқилган ҳолат юзасидан ўтказилган хизмат текшируви тугалланганлиги;

- хизмат текшируви ўтказилган ходимнинг эгаллаб турган лавозими, унвони, фамилияси, исм-шарифи;

- ўз хизмат мажбуриятларига асосан содир этилган ҳуқуқбузарлик ёки интизом бузилиши ҳолатининг олдини олиш чоралари кўрилишини таъминламаган мансабдор шахснинг эгаллаб турган лавозими, унвони, фамилияси, исм-шарифи;

- текширилган ҳолатнинг тасдиқланганлиги ёки тасдиқланмаганлиги;

- ходим томонидан айнан амалдаги қайси қонун ҳужжатлари, ИИВнинг ички идоравий ҳужжатлари, Ички ишлар органларида хизматни ўташ тартиби тўғрисидаги низом талаблари бузилганлиги;

- ички ишлар органларининг Интизом устави асосида ходимга ва мансабдор шахсга нисбатан қўллаш таклиф этилаётган интизомий жазо чорасининг тури аниқ кўрсатилади.

Шунингдек, хулосанинг қарор қисмида қуйидагилар қайд қилиниши мумкин:

- хизмат текширувининг тегишли қисми ажратилиб, ИИВнинг таркибий тузилмаси ёки ҳудудий ички ишлар органларига юборилганлиги;

- хизмат текшируви жараёнида келиб тушган мурожаатнинг кўриб чиқиш натижаси ёки тегишлилиги бўйича юборилганлиги;

- хизмат текшируви жараёнида аниқланган ҳуқуқбузарлик ҳолати юзасидан хулоса нусхаси ва тўпланган материалларнинг прокуратура органларига ҳуқуқий баҳо бериш учун юборилганлиги;

- аниқланган интизом бузилиши ҳолатининг келиб чиқиш сабаблари ва бунга имкон берган шарт-шароитларни аниқлаш ва уларни бартараф этиш, келгусида йўл қўйилишининг олдини олиш борасида амалга оширилиши лозим бўлган чоралар белгиланганлиги;

- хизмат текшируви ўтказилишига асос бўлган мурожаат муаллифи, тегишли давлат органи ёки муассасасига жавоб ёхуд хизмат текшируви хулоса нусхасининг маълумот учун юборилганлиги, махфий ҳамда давлат ва хизмат сирларини ўзида акс эттирган материаллар бундан мустасно;

- хулосанинг тегишли бандлари ижросини таъминлаш учун тааллуқлиги бўйича таркибий (ҳудудий) бўлинмага юборилиши ва бошқа чоралар.

Хизмат текшируви хулосаси бўйича назорат қилувчи раҳбарнинг розилиги олингандан сўнг, тегишли соҳавий хизматлар билан келишилади.

Тегишли соҳавий хизматлар раҳбарлари хизмат текшируви хулосаси билан танишиб чиқади ва имзолайди. Хулоса бўйича мавжуд эътирозлар ёзма равишда тақдим этилади ва белгиланган тартибда кўриб чиқилади.

Хизмат текшируви юзасидан келиб тушган шикоятлар, қоида тариқасида, Ўзбекистон Республикасининг “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги Қонуни ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган тартибда кўриб чиқилади.

Хизмат текшируви юзасидан шикоятлар келиб тушганда, ваколатли раҳбар томонидан қўйидаги қарорлардан бири қабул қилинади:

➤ шикоятни ҳал қилиш учун ваколатли органга ёки тегишли мансабдор шахсга юбориш;

➤ хизмат текшируви жараёнида хато ва камчиликларга йўл қўйилганлиги аниқланса, ўтказилиши лозим бўлган ҳаракатлар ҳақида ёзма кўрсатма бериш, ишни хизмат текширувини ўтказаш ваколатли ходим иш юритувида қолдириш ёки бошқа ходимнинг иш юритувида ўтказиш;

➤ тамомланган хизмат текшируви бўйича тўпланган материалларни ўрганиб чиқиб, хато ва камчиликлар аниқланганда, хулосанинг тегишли бандларини бекор қилиш ва қўшимча хизмат текшируви ўтказилишини ташкил этиш;

➤ шикоятда келтирилган вазиятни асоссиз деб топганда, қаноатлантирмасдан қолдириш.

Шикоятда аввал ўтказилган хизмат текшируви материаллари бўйича янги ҳолат ёки далиллар келтирилган бўлса, текшириш ҳужжатлари текширув ўтказган тармоққа ёки ваколатли раҳбар белгиланган бошқа тармоққа қайта кўриб чиқиш учун юборилади.

Хизмат текшируви терговга қадар текшириш, тергов ёки суд органлари ташаббуси асосида ўтказилган бўлса, хизмат текшируви хулосаси ва материалларининг асл нусхалари ушбу органларга уларнинг сўровига кўра ишга қўйиш учун юборилади.

Тезкор маълумотлар асосида ўтказилган хизмат текшируви материаллари бундан мустасно бўлиб, бундай ҳолларда хизмат текшируви хулосасининг фақат қарор қисми ҳудудий тегишлилиги бўйича ваколатли прокурорга юборилади.

Шахсий ҳавфсизлик ва бошқа бўлинмалар томонидан кўриб чиқилиши натижасида ходим ёки хизмат текшируви материалларига алоқадор бўлган бошқа шахснинг ҳаракати (ҳаракатсизлиги) оқибатида қонунбузилиши аломатлари мавжуд ҳолатлари аниқланганда, бундай хизмат текширувлари ҳуқуқий баҳо бериш учун ваколатли органларга юборилади.

Хизмат текширувини тайинлаш ва унинг якуни бўйича материалларни юбориш ёхуд қўшимча текшириш ҳужжатларини тақдим этиш, қоида тариқасида, ҳудудий тегишлилиги бўйича амалга оширилади.

Хизмат текширувларининг ягона ҳисоби ИИБ Ташкилий департаменти, Қорақалпоғистон Республикаси ИИБ, Тошкент шаҳар ИИББ, вилоятлар ИИБ Ташкилий бошқармалари, туман (шаҳар) ИИБлари Ташкилий бўлим ва бўлинмалари (кейинги матнда-ташкилий бўлинмалар) томонидан иш юритиш қоидалари асосида амалга оширилади ва марказлашган электрон маълумотлар базаси юритилади.

Ташкилий бўлинмалар хизмат текширувлари бўйича ИИБ тизимида ягона ҳисобот шаклининг юритилиши, унинг ҳаққонийлиги ҳамда хизмат текшируви хулосаларининг ижроси устидан назоратни амалга оширади. Шунингдек, ташкилий бўлинмалар хизмат текшируви хулосалари (материаллари)ни прокуратура органларига ўз вақтида юборилиши ва ҳар ярим йилда камида бир марта солиштирувлар ўтказилишини таъминлайди. Хизмат текшируви натижаси бўйича ходим(лар)га интизомий жазо қўллаш ҳақидаги буйруқлар нусхалари ходимнинг шахсий ҳужжатлар **йиғма жилдига (архив)** қўйиш учун тегишли кадрлар бўлинмаларига юборилади. Ўтказилган хизмат текширувлари бўйича ягона ҳисобот шакли

ЛИЧНОЕ ДЕЛО
№ _____
Служебное дело (дело гражданина) _____
_____

асосида тайёрланган маълумотлар ҳар ойнинг **5-санасига қадар** ҳудудийлиги бўйича прокуратура органларига тақдим этилади.

ИИВ тизимида ходимларга нисбатан хизмат текшируви ўтказиш амалиёти устидан назорат прокуратура органлари томонидан амалга оширилади. Прокуратура органларига келиб тушган хизмат текширувига доир ҳужжатлар белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказилади ва кўриб чиқилади. Хизмат текшируви ҳужжатларида ички ишлар органи ходими ёки бошқа шахснинг қилмишида жиноят аломатлари аниқланган тақдирда, **Ўзбекистон Республикаси ЖПКнинг 329-моддаси** тартибида қонуний қарор қабул қилиниши таъминланади. **Назорат қилувчи прокурор** хизмат текшируви тўлақонли ўтказилмаган ёки қўшимча текшириш зарурияти мавжудлиги ҳақида тўхтамга келган тақдирда, тегишли кўрсатма билан қўшимча текширув тайинлайди. **Қўшимча текширув** узоғи билан **ўн кунлик муддатда** ўтказилади.

Ташкилий бўлинмалар томонидан хизмат текширувларига доир тақдим этилган ҳисобот шакли ва прокуратура органларида кўриб чиқилган хизмат текшируви ҳужжатлари бўйича ҳар ярим йилда камида бир марта солиштирув ўтказиб борилади.

Мустақил таълим учун топшириқ:

1.Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 23 августдаги “Ички ишлар органлари бошқарув, назорат ва шахсий таркиб билан ишлашнинг самарали тизимини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПК-3919-сонли қарорни ўрганиш;

2.Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ва Бош прокуратура билан ҳамкорликда 2018 йил 27 ноябрь куни “Ички ишлар органлари ходимларига нисбатан хизмат текширувларини тайинлаш, ўтказиш ҳамда хизмат текширувларининг ягона ҳисобини юритишни такомиллаштириш тўғрисида”ги ҚҚ-74-75-сонли қўшма қарорни ўрганиш.

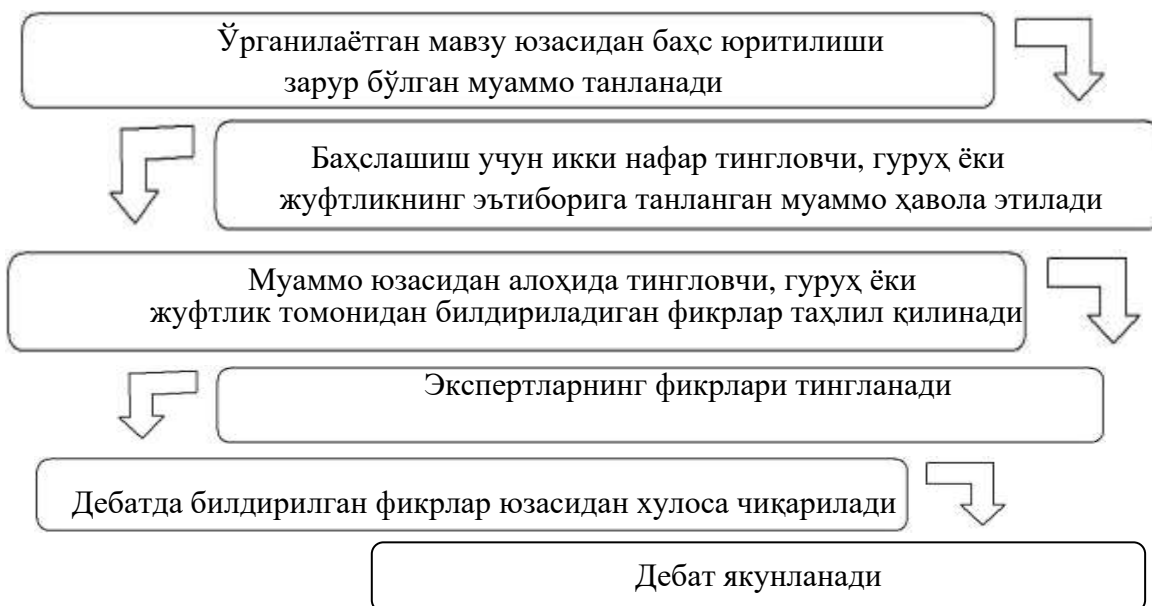
СЕМИНАР МАШҒУЛОТИ (2 соат)

3.5-Мавзу: Ички ишлар органлари ходимларига нисбатан хизмат текширувларини тайинлаш, ўтказиш ҳамда хизмат текширувларининг ягона ҳисобини юритишнинг ўзига хос хусусиятлари.

Ушбу ўқув машғулоти **“Дебат”** методидан фойдаланиш орқали ўтказилади.

«Дебат» (французча «дебаттере» сўзидан олинган бўлиб, «дебац» – «баҳслашмоқ») технологияси йиғилиш, мажлис ёки машғулотларда бирор-бир мавзу юзасидан иштирокчилар ўртасида ўзаро баҳс уюштириш, уларнинг ўзаро фикр алмашишларини таъминлашга хизмат қилади.

Ўқув машғулотларида дебат қуйидаги тартибда уюштирилади:

Ўқув машғулотнинг муаммоли саволлари:

1-муаммо. Ички ишлар органлари ходимларига нисбатан хизмат текширувларини ўтказишда ҳолатлари.

2-муаммо. Ходимга нисбатан хизмат текширувини тайинлаш ҳоллари.

3-муаммо. Хизмат текширувини ўтказиш жараёнида жавобгарликни енгиллаштирувчи ҳолатлари.

Назорат учун саволлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 23 августдаги “Ички ишлар органлари бошқарув, назорат ва шахсий таркиб билан ишлашнинг самарали тизимини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3919-сонли қарорни ўрганиш;

2. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ва Бош прокуратура билан ҳамкорликда 2018 йил 27 ноябрь куни “Ички ишлар органлари ходимларига нисбатан хизмат текширувларини тайинлаш, ўтказиш ҳамда хизмат текширувларининг ягона ҳисобини юритишни такомиллаштириш тўғрисида”ги ҚҚ-74-75-сонли қўшма қарорни ўрганиш.

МАЪРУЗА МАШҒУЛОТИ (2 соат)

3.6-Мавзу: ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ХОДИМЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ОИЛА АЪЗОЛАРИНИ ИЖТИМОЙ ХИМОЯ ҚИЛИШ ТИЗИМИНИ АҲАМИЯТИ ВА УНДАН ФОЙДАЛАНИШ.

Маъруза режаси:

1-ўқув савол. Ички ишлар органлари ходимлари ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимининг ҳуқуқий асоси.

2-ўқув савол. Ички ишлар органлари ходимлари ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимининг йўналишлари.

3-ўқув савол. Ички ишлар органлари ходимлари ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини ижро этиш тартиби.

1-ўқув савол. Ички ишлар органлари ходимлари ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимининг ҳуқуқий асоси.

Ички ишлар органларида хизмат қилаётган ҳар бир ходимни, у қайси соҳавий хизматда фаолият кўрсатишидан қатъи назар, осойишталик посбони дейиш мумкин. Таъкидлаш жоизки, ҳам шарафли, ҳам масъулиятли соҳада фаолият кўрсатаётган ходимнинг иши ҳар доим ҳам бир текисда кечавермайди. Баъзида у жинойтчи билан тўқнаш келса, баъзида олов қаърига кириб, жабрланувчиларни қутқаради. Ички ишлар органлари шахсий таркиби ва уларнинг оила аъзолари соғлиғини сақлаш, уй-жой билан таъминлаш, олий ва ўрта махсус таълим муассасаларига ўқишга кириш учун тавсиянома (тақдимнома) бериш, шаҳар йўловчи транспортдан ва шахсий транспортдан хизмат сафарларида фойдаланиш билан боғлиқ харажатларни қоплаш, мол-мулкига етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш, ходимларга хизмат мажбуриятларини бажариш чоғида тан жароҳати олган (етказилган) ёки ҳалок бўлган (вафот этган)да бир марталик нафақа тайинлаш, пенсия ва нафақа тайинлаш белгиланган.

Ички ишлар органлари ходимлари ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилиш борасида қабул қилинган қонун ҳамда қонуности ҳужжатларга асосан қуйидагилар ҳисобланади:

1. Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 16 сентябр кундаги “Ички ишлар органлари тўғрисидаги” ЎРҚ-407-сонли қонуни;

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 ноябрдаги “Ички ишлар органлари кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-3413-сонли қарори;

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 8 февралдаги “Ички ишлар органлари ходимларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини янада яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-118-сон қарори;

4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 4 июлдаги “Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари ва Миллий гвардиясининг шахсий таркиби ҳамда уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини тартибга солиш тўғрисида” 354-сон қарори;

5. Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 2022 йил 1 октябрдаги **“Ички ишлар органлари шахсий таркиби ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини тартибга солиш тўғрисида”ги 404-сонли буйруғи.**

Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 16 сентябр кундаги **“Ички ишлар органлари тўғрисидаги”** қонуннинг 7-боби 35-моддасида ходимларни ижтимоий ҳимоя қилиш доирасида қуйидагилар белгиланган:

- * соғлиғини сақлаш;
- * меҳнатига ҳақ тўлаш;
- * уй-жой майдони билан таъминлаш;
- * мол-мулкига етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш;
- * хизмат мажбуриятларини бажариш чоғида транспорт воситаларидан имтиёзли фойдаланиш;
- * давлат пенсия таъминоти;
- * давлат суғуртаси;

* ижтимоий ёрдам кўрсатиш.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 ноябрдаги **“Ички ишлар органлари кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-3413-сонли қарорига** асосан тасдиқланган “Хизмат ўташ тартиби тўғрисидаги” Низомнинг 121-бандида ходимларни ижтимоий ҳимоя қилиш қуйидагилар орқали таъминланади:

- соғлиғини сақлаш;
- меҳнатига ҳақ тўлаш;
- уй-жой майдони билан таъминлаш;
- мол-мулкига етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш;
- хизмат мажбуриятларини бажариш чоғида транспорт воситаларидан имтиёзли фойдаланиш;
- давлат пенсия таъминоти;
- давлат суғуртаси;
- ижтимоий ёрдам кўрсатиш;
- қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа чора-тадбирлар.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 8 февралдаги “Ички ишлар органлари ходимларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини янада яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-118-сон қарорига асосан мамлакатимизда жамоат хафсизлигини таъминлаш ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш соҳасида ички ишлар органлари фаолияти самарадорлигини ошириш, ходимлар ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини яхшилаш ҳамда мазкур соҳадаги хизматнинг жозибадорлигини ошириш борасида иккита асосий йўналиш белгиланди. Хусусан:

Биринчиси, ички **ишлар органлари ходимлари ҳаёти ва соғлиғини сақлашга қаратилган чораларни** кучайтириш мақсадида қуйидаги тартиб ўрнатилди:

а) **йигирма йил ва ундан кўп календарь йил хизмат қилган** ходимлар йил давомида ички ишлар органларининг тиббий муассасаларида стационар шароитда даволанмаган тақдирда, уларга Давлат бюджет маблағлари ҳисобидан даволаниш учун йилнинг якуни бўйича меҳнатига ҳақ тўлашнинг энг кам миқдорининг **4 баравари миқдорида** бир марталик пул компенсацияси тўланади;

б) **ички ишлар органларидан хизматдан бўшатиш** {ички ишлар органларидан салбий сабабларга кўра бўшатиш ҳоллар бундан мустасно) пайтдан бошлаб **36 ой давомида** собиқ ходим (пенсионер)нинг ички ишлар органларидаги хизмат вазифаларини бажарганлиги билан боғлиқ сабабларга кўра ҳаёти ва соғлиғига зарар етказилган тақдирда, унга Давлат бюджети маблағлари ва қонунчиликда тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобидан қуйидаги миқдорларда **бир марталик пул компенсацияси** тўланади;

вафот этган тақдирда - унинг оила аъзоларига базавий ҳисоблаш миқдорининг **беш юз бараваригача** бўлган миқдорда;

ўртача оғир ёки оғир тан жароҳати етказилган тақдирда - базавий ҳисоблаш миқдорининг **уч юз бараваригача** бўлган миқдорда пул тўланади.

Иккинчиси, хизматда самарали натижаларга эришган ходимларни уй-жой билан таъминлаш тизимини янада яхшилаш мақсадида белгиланди:

а) ҳар йили, ички ишлар органларида беш йилдан ортиқ хизмат қилган, хизматда самарали натижаларга эришган ва уй-жой билан таъминланмаган **500 нафар ходимга** ипотека кредитлари асосида сотиб олинаётган уй-жой қийматининг **25 фоизи**, бироқ базавий ҳисоблаш миқдорининг **400 бараваридан ошмайдиган** дастлабки бадал пули Давлат бюджети маблағлари ёки қонунчиликда тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобидан тўлаб берилади.

Ходим дастлабки бадал пулини олган вақтдан бошлаб **10 йиллик муддат даврида** ички ишлар органларидаги хизматдан салбий сабабларга кўра бўшатиш тақдирда, берилган дастлабки бадал пули у томонидан тўлиқ давлатга қайтарилади;

б) ходим терроризм жиноятчилиikka қарши курашиш ҳамда жамоат хавфсизлигини таъминлаш чоғида ҳалок бўлган ёки олган жароҳати туфайли ногирон бўлиб, меҳнат қобилиятини йўқотган тақдирда, унинг номига расмийлаштирилган ипотека кредитларининг тўланмай қолган қисми ва ҳисобланган фоизлари Ички ишлар вазирлигининг бюджетдан ташқари маблағлари ҳисобидан тўлиқ қоплаб берилади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 4 июлдаги **“Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари ва Миллий гвардиясининг шахсий таркиби ҳамда уларнинг оила аъзоларининг ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини тартибга солиш тўғрисида” 354-сон қарор** билан “Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари шахсий таркиби ва уларнинг оила аъзоларининг ижтимоий ҳимоя қилиш тартиби тўғрисида”ги **Низом** тасдиқланди.

Ушбу Низомда қуйидаги йўналишлар белгиланди:

1. ички ишлар органлари шахсий таркиби ва уларнинг оила аъзолари соғлиғини сақлаш, уй-жой билан таъминлаш;

2. олий ва ўрта махсус таълим муассасаларига ўқишга кириш учун тавсиянома (тақдимнома) бериш;

3. шаҳар йўловчи транспортдан ва шахсий транспортдан хизмат сафарларида фойдаланиш билан боғлиқ харажатларни қоплаш;

4. мол-мулкига етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш;

5. хизмат мажбуриятларини бажариш чоғида транспорт воситаларидан имтиёзли фойдаланиш;

6. тан жароҳати олган (етказилган) ёки ҳалок бўлган (вафот этган)да бир марталик нафақа тайинлаш, пенсия ва нафақа тайинлаш.

Ушбу фаолиятнинг механизмини ижрога қаратиш мақсадида Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 2022 йил 1 октябрдаги **“Ички ишлар органлари шахсий таркиби**

ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини тартибга солиш тўғрисида”ги 404-сонли буйруғи тасдиқланди.

Мазкур буйруқ билан қуйидаги ҳужжатлар тасдиқланди:

☑ Ички ишлар органлари шахсий таркиби ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилиш фаолиятини тартибга солиш тўғрисидаги низоми;

☑ Ички ишлар вазирлигининг ижтимоий ҳимоя қилиш масалалари бўйича марказий комиссияси таркиби;

☑ Ички ишлар органлари ходимлари ва ҳарбий хизматчилари фарзандларининг республика таълим муассасаларига ўқишга кириши учун тавсиянома (тақдимнома) бериш масаласини кўриб чиқиш бўйича комиссия таркиби;

☑ Ички ишлар органлари ходимлари ва ҳарбий хизматчилари учун кўп квартирали уйлар ҳамда уйларнинг “тайёр ҳолда топшириш” шартларида курувчи инвестор ва тадбиркорларни танлаш бўйича танлов комиссияси таркиби;

☑ Ички ишлар органлари тасарруфидаги мактабгача таълим ташкилотлари ҳамда болалар соғломлаштириш оромгоҳлари фаолиятини ташкил этиш тўғрисидаги йўриқнома тасдиқланди.

2-ўқув савол. Ички ишлар органлари ходимлари ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимининг йўналишлари.

Ички ишлар органларининг ходимлари ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилиш Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунларига, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари, қарорлари ва фармойишларига, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва фармойишларига, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ҳамда бошқа вазирликлар ва идораларнинг норматив-ҳуқуқий ҳужжатларига асосан амалга оширилади. Ходим фаолиятининг асосий вазифалари ва йўналишлари талабларидан келиб чиққан ҳолда эгаллаб турган лавозими бўйича хизмат вазифаларини бажаришда давлат органининг вакили сифатида иш юритади ва давлат ҳимояси остида бўлади.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 4 июль кундаги ВМҚ-354-сонли қарори ҳамда Ички ишлар вазирлигининг 2022 йил 1 октябрдаги “Ички ишлар органлари шахсий таркиби ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини тартибга солиш тўғрисида”ги 404-сонли буйруғига асосан ички ишлар органларининг ходимлари ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизими белгиланган.

Мазкур тизим қуйидагиларни ўз ичига олади:

- ❖ ички ишлар органлари шахсий таркиби ва уларнинг оила аъзолари соғлиғини сақлаш, уй-жой билан таъминлаш;
- ❖ олий ва ўрта махсус таълим муассасаларига ўқишга кириш учун тавсиянома (тақдимнома) бериш;
- ❖ шаҳар йўловчи транспортдан ва шахсий транспортдан хизмат сафарларида фойдаланиш билан боғлиқ харажатларни қоплаш;
- ❖ мол-мулкига етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш;
- ❖ хизмат мажбуриятларини бажариш чоғида транспорт воситаларидан имтиёзли фойдаланиш;
- ❖ тан жароҳати олган (етказилган) ёки ҳалок бўлган (вафот этган)да бир марталик нафақа тайинлаш, пенсия ва нафақа тайинлаш.

Бундан ташқари, ушбу тизимни янада такомиллаштириш борасида “E-ijtimoiy-himoya.iiiv.uz” ягона интерактив хизматлар портали ишга тушурилди.

Мазкур электрон портал - ички ишлар органлари шахсий таркиби ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилишнинг барча чора-тадбирларини ягона тизимга қамраб олувчи ва мазкур соҳадаги интерактив хизматлар кўрсатишни назарда tutuvchi онлайн электрон мурожаатлар портали ҳисобланиб, электрон навбат асосида очиқ ва ошқора юритиладиган электрон тизимдир.

Ички ишлар органлари ходимлари ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилишда “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги қонуннинг 36-моддадан 43-моддагача

тизими белгилаб берилган. Шу борада мазкур ҳимоя нормаларни қисқача мазмун моҳияти билан танишиб чиқилади.

Соғлиқни сақлаш. Ички ишлар

органларининг ходим ва ҳарбий хизматчиларига, пенсионерларига, уларнинг оила аъзоларига (ички ишлар органлари тизимида хизматда бўлган даврида никоҳда бўлган хотини (эри), никоҳ бекор қилинган ҳоллар бундан мустасно, ота-онаси, ўн саккиз ёшдан ошмаган фарзандлари, таълим муассасаларида таълимнинг кундузги шаклида таҳсил олаётган йигирма бир ёшгача (катта офицерларнинг фарзандлари йигирма уч ёшгача) бўлган фарзандлари, ёшидан қатъи назар болаликдан ногирон бўлган болалари) ҳамда ишчи ва

хизматчиларига Вазирликнинг таълим муассасалари курсантлари ва тингловчиларига ички ишлар органларининг тиббиёт муассасалари, шунингдек, фаолиятини Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан амалга оширувчи бошқа даволаш-профилактика муассасалари томонидан бепул тиббий-санитария, тиббий-ижтимоий ёрдам кўрсатиш ва санаторий-курорт таъминотини ташкил этади.

Соғлиқни сақлаш йўналиши учта субъектга нисбатан амалга оширилади:

Биринчиси, ички ишлар органлари ходими;

Иккинчиси, ички ишлар органлари ходимининг оиласи (ўн саккиз ёшдан ошмаган фарзандлари, таълим муассасаларида таълимнинг кундузги шаклида таҳсил олаётган йигирма бир ёшгача (катта офицерларнинг фарзандлари йигирма уч ёшгача) бўлган фарзандлари, ёшидан қатъи назар болаликдан ногирон бўлган болалари).

Учинчи, ички ишлар органлари ходимларининг яқин қариндошлари (ота-онаси).

Ички ишлар органлари ходимлари ва уларнинг оила аъзоларини тиббий-санитария, тиббий-ижтимоий ёрдам ва санаторий-курорт таъминотини ташкил этиш ички ишлар органлари тиббиёт бошқарма ва бўлимлари томонидан амалга оширилади.

Ички ишлар органларининг ходимлари, ҳарбий хизматчилари, пенсионерлари санаторий-курорт шароитида даволаниш учун йилига бир марта имтиёзли йўлланмалар билан таъминланади.

Ходимларнинг фарзандлари яшаётган жойдаги мактабгача таълим муассасаларига, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги тизимидаги мактабгача таълим муассасаларига ва ёзги соғломлаштириш оромгоҳларига навбатсиз ва имтиёзли равишда жойлаштирилади.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги тизимидаги мактабгача таълим муассасалари ва ёзги соғломлаштириш оромгоҳларига қабул қилиш тартиби ва шартлари Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирининг 2021 йил 1 октябрдаги 404-сонли буйруғи асосида белгиланади.

Ходимлар Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирлиги томонидан белгиланган тартибда йилда бир марта мажбурий чуқурлаштирилган профилактик тиббий кўрикдан ўтадилар. **Жамоат хавфсизлигини таъминлаш** соҳаси билан боғлиқ бўлган ички ишлар органлари ходимлари профилактик **тиббий кўрикдан ҳар олти ойда** ўтадилар.

Касалликларнинг профилактикаси, беморларга ташхис қўйиш, уларни даволаш ва соғломлаштириш, тиббий кўриклар ва ҳарбий-тиббий экспертиза ўтказиш учун зарур бўлган тиббий воситалар, буюмлар, асбоб-ускуналар, дори воситалари Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан олинади.

Алоҳида ҳолларда, бириктирилган таркибнинг тиббий кўрсатмалар бўйича тиббий ёрдам олиши учун уни Ўзбекистон Республикасидан ташқарига юбориш Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг махсус комиссияси хулосаси асосида амалга оширилади. Бундай ҳолларда, бириктирилган таркибнинг тиббий ёрдам олиши учун қилинган харажатлар Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг бюджетдан ташқари маблағлари ҳисобидан амалга оширилади.

Ички ишлар органларида тиббий-санитария, тиббий-ижтимоий ёрдамни ва санаторий-курорт таъминотини, тиббий текширувни ташкил этиш ва ҳарбий-тиббий экспертизани ўтказиш тартиби Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади.

Меҳнатига ҳақ тўлаш. Ички ишлар органлари ходимларига пул таъминотининг турлари ва миқдори Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан тасдиқланади.

Ички ишлар органлари ходимлари қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ҳамда миқдорларда пул ва озиқ-овқат таъминоти билан таъминланади.

Хизмат муддати, педагогик иш стаж, шунингдек илмий унвони мавжудлиги учун ходимларга қонун ҳужжатларга мувофиқ устама ҳақлар тўланади.

Хизмат вазифаларини виждонан бажариб келаётган, юксак касбий тайёргарлик даражасига эришган, юксак маънавий-ахлоқий хислатларга эга бўлган, шунингдек ўз фаолиятида юқори натижаларни кўрсатган ходимларга ҳар ойлик қўшимча тўловни назарда тутувчи «**учинчи тоифа мутахассиси**», «**иккинчи тоифа мутахассиси**», «**биринчи тоифа мутахассиси**» ва «**уста**» малака тоифалари берилади.

Хизматга янги қабул қилинган ходимларга бириктирилган мураббийларга лавозим маошининг **20 фоизи миқдорида ҳар ойлик устама** ҳақ тўланади.

Ҳар чорак якунлари бўйича қуйидагиларга нисбатан лавозим маошининг **50 фоизгача миқдорда бир марталик** пул ушланиши ёки мукофот таъсир чораси сифатида қўлланилади:

✓ **профилактика (катта) инспекторларига** – бириктирилган ҳудудда ҳуқуқбузарликлар ва жиноятларни, биринчи навбатда, оғир ва ўта оғир жиноятларни барвақт олдини олиш, шунингдек жойлардаги муаммоларни ҳал этишда аҳоли билан ишлашни ташкил қилиш аҳволи учун;

✓ **бириктирилган ҳудудда тезкор-қидирув фаолиятни амалга оширувчи ички ишлар органлари (катта) тезкор вакиллари**га – оғир ва ўта оғир жиноятларни аниқлаш ва фош этиш, тергов ва суддан яширинган шахсларни қидириш аҳволи учун.

Қучайтирилган ёки суткалик режим жорий этилиши муносабати билан иш соатлари (кунлари)нинг белгиланган нормалари оширилганлиги эвазига ходимга Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири томонидан белгиланган тартибда пул компенсацияси тўланади ёки дам олиш кунлари (отгуллар) берилади ёхуд бу кунлар унинг **ҳар йилги асосий таътилига** қўшилади.

Уй-жой майдони билан таъминлаш. Уй-жой олишга ва уй-жой шароитларини яхшилашга муҳтож деб топилган ички ишлар органлари ходимлари белгиланган тартибда уй-жой майдони олиш ҳуқуқига эга. Ички ишлар органлари хизмат уй-жой фондига эга бўлиши мумкин.

Ички ишлар органлари ходимларига турар жойларни ижарага олганлик (ижарада турганлик) учун Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан белгиланган тартибда ва миқдорларда пуллик компенсация тўланади.

Ички ишлар органлари ходимларига Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланган тартибда узоқ муддатли, имтиёзли ипотека кредитларидан фойдаланган ҳолда квартиралар олиш ҳуқуқи берилади ва яқка тартибда уй-жой қурилиши учун ер участкаларини электрон онлайн-аукцион воситасида сотиб олиш харажатларининг ўрни қопланади.

Мол-мулкига етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш. Ички ишлар органи ходимининг ёки унинг яқин қариндошларининг мол-мулкига унинг хизмат мажбуриятларини бажариши билан боғлиқ ҳолда етказилган зарарнинг ўрни Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан тўлиқ ҳажмда қопланади, ушбу сумма кейинчалик айбдор шахслардан ундириб олинади.

Ходим ва ҳарбий хизматчилар ёки уларнинг яқин қариндошларининг мол-мулкига етказилган зарарнинг ўрни ходим ва ҳарбий хизматчиларнинг хизмат мажбуриятларини бажариш вақтида етказилган тақдирдагина қопланади.

Ходим ва ҳарбий хизматчиларнинг **яқин қариндошлари** деганда қариндош ёки куда томондан қариндош бўлган шахслар, яъни ота-она, туғишган ёки ўғай ака-ука ва опа-сингиллар, эр-хотин, фарзандлар, шу жумладан, фарзандликка олинганлар, бобо, буви, неваралар, шунингдек, эр-хотиннинг ота-онаси, туғишган ёки ўғай ака-ука ва опа-сингиллари тушунилади.

Ходим ва ҳарбий хизматчилар ёки уларнинг яқин қариндошларининг мол-мулкига ходим ва ҳарбий хизматчиларнинг хизмат мажбуриятларини бажариши билан боғлиқ ҳолда етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш масаласи ҳудудий ички ишлар органлари ва ҳарбий тузилмаларда ҳудудий комиссиялар, Вазирлик марказий аппаратида Марказий комиссия томонидан кўриб чиқилади.

Мол-мулкига етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш учун ходим ва ҳарбий хизматчи ёки унинг яқин қариндоши ички ишлар органи раҳбарига билдирги (ариза) билан мурожаат қилади. **Мол-мулкка етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш масаласини ҳал қилиш учун комиссия топширилади:**

а) мол-мулкига зарар етказилган ходим ва ҳарбий хизматчининг зарар ўрнини қоплаш ҳақидаги билдиргиси ёки яқин қариндошининг аризаси;

б) зарар етказилган ҳолатлар бўйича текширув хулосаси;

в) зарар миқдорини тасдиқловчи ҳужжатлар тақдим этилади.

Хизмат мажбуриятларини бажариш чоғида транспорт воситаларидан имтиёзли фойдаланиш.

Ички ишлар органлари махсус автотранспорт воситалари, шу жумладан ички ишлар органларига тегишлиликни билдирувчи махсус ёруғлик сигналларига ва товушли сигналларга, бўёқли рангли графика схемасига эга махсус автотранспорт воситалари, шунингдек бошқа махсус воситалар билан таъминланади.

Меҳнатнинг қатнов хусусияти билан боғлиқ бўлган хизмат мажбуриятларини бажарувчи ички ишлар органлари ходимларига шаҳар йўловчи транспортдан (маршрутли ва линияли таксилардан ташқари) фойдаланиш учун қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ва миқдорларда ойлик йўл чипталари ёки пуллик компенсация тўланади.

Хизмат сафарига юборилган ички ишлар органлари ходимларига транспортнинг барча турларига йўл ҳужжатларини сафар гувоҳномасини кўрсатиб навбатсиз олиш ҳукуқи берилади.

Шахсий транспортдан хизмат сафарларида фойдаланадиган ички ишлар органлари ходимларига Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланган тартибда ва миқдорларда пуллик компенсация тўланади.

Шунингдек, Ички ишлар органлари томонидан ташкилотлар ва фуқароларнинг транспорт воситаларидан мажбурий тарзда фойдаланганлик натижасида қилинган харажатлар ёки етказилган зарар, шунингдек транспорт воситасининг эгасига етказилган мулкӣ зарарнинг ўрнини қоплаш тартиби **Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 24 апрелдаги 235-сонли Қарори** билан тасдиқланган низом асосида амалга оширилади.

Ички ишлар органлари ходимлари томонидан хизмат вазифаларини бажариш билан боғлиқ қуйидаги ҳолларда ташкилотларнинг ёки фуқароларнинг транспорт воситаларидан мажбурий тартибда фойдаланиши мумкин:

табӣий офат ёки ғавқулдда ҳолат юз берган жойга боришда;

шошилинч тиббӣй ёрдамга муҳтож фуқароларни тиббӣй муассасаларга олиб боришда;

жиноят содир этган шахсларни таъқиб қилиш ва ички ишлар органларига олиб келишда;

ҳодиса жойига ёки ички ишлар органларининг шахсий таркибини жанговар тревога бўйича тўплаш жойига боришда.

Ушбу ҳолатларда транспорт воситалари ҳайдовчилари ички ишлар органи ходимининг транспорт воситаларидан мажбурий тарзда фойдаланиш талабига бўйсунishi шарт ва ходимдан ходимни идентификацияловчи ҳужжатни талаб қилиш ҳукуқига эга.

Қуйидаги ташкилотларнинг ёки фуқароларнинг транспорт воситаларидан фойдаланишга йўл қўйилмайди:

- ✓ чет давлатларнинг дипломатик, консуллик ваколатхоналарига ва бошқа ваколатхоналарига тегишли транспорт воситалари;
- ✓ халқаро ташкилотларга тегишли бўлган транспорт воситалари;
- ✓ махсус мўлжалланган ва овоз чиқарув мосламалари (сирена) ўрнатилган транспорт воситаларидан ҳамда Ҳукумат раҳбарларини олиб юрувчи, тиббий тез ёрдам, ёнғин учиретиш, конвой, инкассатор хизматларининг транспорт воситалари.
- ✓ Ички ишлар органлари томонидан транспорт воситаларидан фойдаланилганда, транспорт воситасининг эгасига ходим транспорт воситасидан фойдаланилганлик фактини тасдиқловчи идентификацияловчи ҳужжат берилиши шарт.

Транспорт воситасидан фойдаланган ички ишлар органи ходими ҳолат бўйича барча тасдиқловчи ҳужжатлар (ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ва бошқа ваколатли давлат ташкилотларининг маълумотномалари) илова қилинган билдирги билан хизмат жойи бўйича ички ишлар органи раҳбарига ахборот беради.

Ташкилотлар ва фуқароларнинг транспорт воситаларидан мажбурий тарзда фойдаланганлик натижасида қилинган харажатлар ёки етказилган зарар, шунингдек мулкӣ зарарнинг ўрнини қоплаш масалаларини ўрганиш бўйича ички ишлар органларида доимий комиссиялар тузилади.

Ички ишлар органи томонидан транспорт воситасидан фойдаланилгандан кейин қилинган харажатлар ёки етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш тартиби Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 24 апрелдаги 235-сонли Қарори билан тасдиқланган низом талаблари асосида амалга оширилади.

Давлат пенсия таъминоти. Ички ишлар органлари ходимлари боқувчисини йўқотган тақдирда эса уларнинг оила аъзолари қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда ва миқдорларда давлат пенсия таъминотини олиш ҳуқуқига эга.

Ходимнинг хизмат муддати календарь ҳисобда йигирма йилга етганидан сўнг, ўтаган хизмат муддати учун пенсия олиш ҳуқуқига эга бўлади. Бунга Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ва хорижий давлатлар олий таълим муассасаларида (Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги халқаро шартномаларга мувофиқ), Ўзбекистон Республикасининг олий-ҳарбий таълим муассасаларида ўқиш, Қуролли Кучларда муддатли ҳарбий хизмат ёки сафарбарлик чақирув резервидаги хизматни ўташ давлари киради.

Ушбу ҳолда ходимга пенсия тайинлашда унинг календарь тарзда ҳисобланадиган хизмат муддатига қонун ҳужжатларида ва ушбу Низомда белгиланган имтиёзли ҳисобланадиган хизмат муддати қўшилади.

Ички ишлар органларида хизмат ўтаётган, шу жумладан кадрлар захирасида бўлган ходимларга хизмат муддати, агар қонун ҳужжатларда бошқача қоида назарда тутилмаган бўлса, имтиёзли равишда **бир кун бир ярим кунга тенглаштириб ҳисобланади.**

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ва бошқа хорижий давлатлар (Ўзбекистон Республикаси томонидан халқаро шартномаларга мувофиқ юборилган тақдирда) олий таълим муассасаларида, жумладан касбий тайёргарлик факультетида ва раҳбар кадрлар тайёрлаш факультети (олий курслари)да кундузги таълим **ўқиш даври бир кун бир кунга** ҳисоблаган ҳолда хизмат муддатига қўшилади.

Алоҳида даврда **жамоат тартибини сақлашда, террорчиликка қарши операциялар ўтказишда, фавқулодда ҳолат тартибини ҳуқуқий таъминлаш** ва уларнинг оқибатларини бартараф этишда иштирок этган, шунингдек ушбу ҳаракатларда иштирок этиши давомида олган **ярадорлиги, контузияси ва жароҳатланганлиги** оқибатида тиббий муассасада бўлган ходимлар ушбу даврдаги хизмат муддати **бир кун уч кунга тенглаштирилиб** ҳисобланади.

Ходимларнинг алоҳида даврда жамоат тартибини сақлашда, террорчиликка қарши операцияларда, фавқулодда ҳолат режимини ҳуқуқий таъминлашда ва унинг оқибатларини бартараф этишда иштирок этганлиги ва муддатлари ҳақида ваколатли

бошлиқ буйруқ чиқаради, буйруқдан кўчирма уларнинг шахсий ҳужжатлари йиғма жилдларига қўшилади.

Пенсия олиш ҳукукини берувчи хизмат муддатини ўтамаган (хизматда бўлишнинг белгиланган чегара ёшига тўлганлиги, ташкилий-штат ўзгаришлари, касаллиги – ҳарбий-тиббий комиссиянинг хизматга яроқсизлиги тўғрисидаги хулосаси асосида, соғлиғининг чекланганлиги ҳолати – ҳарбий-тиббий комиссиянинг ички ишлар органларидаги хизматга яроқчилиги чекланганлиги тўғрисидаги ва хизмат бўйича бошқа лавозимга ўтказиш имконияти мавжуд бўлмаган тақдирда, эгаллаб турган лавозимига мувофиқ хизмат мажбуриятларини бажара олмаслиги ҳақидаги хулосаси асосида), хизматдан бўшатилаётган ходимлар бўшаш кунда умумий иш **стажи йигирма беш ва ундан ортиқ** йилни ташкил этган, улардан камида **ўн икки йилу олти ойи** ички ишлар органлари хизматига тўғри келганда пенсия олиш ҳукукига эга бўлади.

Хизматдан бўшатилаётган ходимларга бир марта тўланадиган нафақа пули берилади. Шунингдек, хизматдан бўшатилаётган ходимлар кўп йиллик ва виждонан (бенуқсон) хизматлари учун ваколатли раҳбарлар томонидан қимматбаҳо совға ёки пул мукофоти билан тақдирланиши мумкин.

Давлат суғуртаси. Ички ишлар органларининг ходимлари хизматга қабул қилинган кундан бошлаб ўн кун ичида Ўзбекистон Республикаси давлат бюджети маблағлари ва қонун ҳужжатларида тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобидан давлат томонидан **мажбурий суғурта** қилинади.

Ходимнинг ёки унинг яқин қариндошларининг мол-мулкига унинг хизмат мажбуриятларини бажариши билан боғлиқ ҳолда етказилган зарарнинг ўрни ихтиёрий ёки мажбурий суғурта маблағларидан қатъи назар

Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан тўлиқ ҳажмда қопланади, ушбу сумма кейинчалик айбдор шахслардан ундириб олинади.

Ушбу қоида ички ишлар органларидан пенсияга чиқарилган шахсларга, агар зарар уларга ёки яқин қариндошларининг мол-мулкига ички ишлар органларидаги хизмат фаолияти билан боғлиқ ҳолда етказилганида ҳам татбиқ этилади.

Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазири хизмат мажбуриятларини бажариш чоғида тан жароҳати олган ходимларга, шунингдек ҳалок бўлганларнинг оиласига Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланган тартибда ва миқдорда бир марталик нафақа тайинлашга ҳақли.

Ички ишлар органлари ходими, ҳарбий хизматчиси ва Вазирлик тизимига кирувчи таълим муассасаларида таҳсил олаётган курсант ва тингловчилар хизмат мажбуриятларини бажараётган вақтда **ҳалок бўлганда** унинг оила аъзоларига марҳумнинг **ойлик маошининг 100 баравар** миқдорда нафақа тайинланади.

Хизмат мажбуриятларини бажариш чоғида тан жароҳати етказилган ходимга:

- ❖ оғир тан жароҳати етказилганда ойлик маошининг 50 баравар миқдорда;
- ❖ ўртача оғир тан жароҳати етказилганда ойлик маошининг 20 бараваригача бўлган миқдорда нафақа тайинланади.

Енгил тан жароҳати етказилган ходимга нисбатан нафақа тайинланмайди.

Вазирлик тизимига кирувчи таълим муассасаларида таҳсил олаётган курсант ва тингловчилар хизмат мажбуриятларини бажариш чоғида тан жароҳати етказилганда ёки ҳалок бўлганда юқорида кўрсатиб ўтилган миқдорларда стипендия ва эга бўлган махсус (ҳарбий) унвон маоши йиғиндиси миқдоридан келиб чиқиб нафақа ҳисобланади.

Хизмат мажбуриятларини бажариш чоғида тан жароҳати етказилган ходимларга ёки ҳалок бўлган ходимларнинг оила аъзоларига нафақа расмийлаштириш, тайинлаш, тўлаш шартлари, шунингдек нафақани расмийлаштириш бўйича ишларни назорат қилиш тартиби **Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 1 июлдаги 452-сон қарори** билан тасдиқланган «Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органларида хизмат мажбуриятларини бажариш чоғида тан жароҳати етказилган ходимларга ёки ҳалок

бўлган ходимларнинг оила аъзоларига бир марталик нафақа тайинлаш тартиби тўғрисида»ги Низом билан белгиланган⁸.

Ходимлар, боқувчисини йўқотганда эса уларнинг оила аъзолари қонунда белгиланган тартибда ва миқдорда давлат пенсия таъминоти олиш ҳуқуқига эга.

Ижтимоий ёрдам кўрсатиш. Қонун ҳужжатларида хизмат мажбуриятларини бажариш чоғида ҳалок бўлган ички ишлар органлари ходимларининг фарзандларига уларни ички ишлар органларидаги хизматга қабул қилишда ва Ўзбекистон Республикасининг олий ҳарбий таълим муассасаларига ўқишга қабул қилишда афзалликлар берилиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 ноябрдаги «Ички ишлар органлари кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-3413 Қарорида ходимларни ижтимоий кафолатлаш қаратилган чора-тадбирлар белгиланган. Жумладан:

➤ **бетоб ходимлар даволаниши учун** — пул таъминотининг беш бараваригача бўлган миқдорда бир марталик моддий ёрдам бериш;

➤ **ходимларнинг бетоб яқин қариндошларини (ота-онаси, турмуш ўртоғи, фарзандлари) операция қилдириш**, ортопедик оёқ кийим ва протез-ортопедик маҳсулотлар билан таъминлаш харажатларини қоплаш учун — базавий ҳисоблаш миқдорининг икки юз бараваригача бўлган миқдорда бир марталик моддий ёрдам бериш;

➤ **санаторий-курорт муассасаларида даволаниш ва дам олиш учун** — пул таъминотининг икки баравари миқдоригача моддий ёрдам бериш;

➤ **уй-жойга эга бўлиш ёки яшаш шароитини яхшилаш учун** — беш йилдан ошмайдиган муддатга базавий ҳисоблаш миқдорининг минг бараваридан ошмайдиган миқдорда фойсиз қарз бериш;

➤ **ички ишлар органларида амалий хизмат стажи 10 йилдан ортиқ** бўлган, хизматда самарали натижаларга эришган ходимларга мамлакатда ишлаб чиқарилган енгил автотранспорт воситаларини сотиб олиш учун базавий ҳисоблаш миқдорининг **300 бараваридан ошмаган миқдорда 3 йил муддатга** Марказий банкнинг қайта молиялаштириш ставкасида **қарз бериш**;

➤ **тўйлар ва дафн маросимларини ўтказиш учун** — пул таъминотининг икки бараваригача бўлган миқдорда бир марталик моддий ёрдам бериш;

➤ **пул мукофоти ёки қимматбаҳо совғалар билан мукофотлаш.**

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Махсус бюджетдан ташқари жамғармаси маблағларининг 10 фоизи ҳар йили хизматда самарали натижаларга эришган ва амалдаги интизомий жазоси бўлмаган ходимларни ижтимоий кафолатлашга ажратилиши белгилаб қўйилган.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг хизмат интизومي ва бенуқсон узлуксиз хизмати учун ташаббускор ва виждонли ходимларни тақдирлаш мақсадида **I, II ва III даражали «Ички ишлар органларида бенуқсон хизматлари учун»** ҳамда «Ички ишлар органларининг фахрий ходими» идоравий кўкрак нишонлари таъсис этилган.

Пенсия олиш ҳуқуқини берадиган хизмат йилини ҳамда навбатдаги махсус унвон учун белгиланган муддатини ўтаган, эгаллаб турган лавозими билан белгиланган унвон поғонаси «капитан» бўлган, ижобий тавсифланадиган офицерлар таркибидаги ходимларга хизматдан бўшатиш билан бир вақтда «майор» махсус унвони берилиши мумкин.

Ходимларга дам олиш ва иш қобилиятини тиклашлари учун таътилни ўтказиш жойига бориш ва қайтиш учун зарур бўлган, бироқ уч календарь кундан ошмайдиган вақт қўшилган (байрам кунлари ҳисобга олинмаган, лавозими ва пул таъминоти сақланган) ҳолда давомийлиги ўттиз календарь кун бўлган ҳар йилги асосий таътил берилади.

⁸ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 1 июлдаги 452-сон қарори / Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – 2017. – № 27. – 617-модда.

3-савол. Ички ишлар органлари ходимлари ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий химоя қилиш тизимини ижро этиш тартиби.

Хизмат хонадонлари билан таъминлаш тартиби ички ишлар органларига бириктиради ва уларни ҳисобга олиш ҳамда фойдаланиш ҳолатини ҳар йили текширади. Вазирлик марказий аппарати, унинг таркибий ва ҳудудий бўлинмаларининг бевосита балансида бўлган хизмат уй-жойларининг ҳисобини юритиш ҳисобга олиш китоби, шунингдек, хизмат уй-жойини бириктириш карточкаси шакли асосида қоғоз ва электрон шаклда доимий равишда амалга оширилиб, маълумотлар базаси шакллантирилади.

Хизмат уй-жойлари ходимлар ёки уларнинг оила аъзолари томонидан бўшатиш (ички ишлар органига қайта топширилган) тақдирда, топшириш-қабул қилиш тўғрисида далолатнома тузилиб, шу асосида хизмат уй-жойларининг ҳисобига ва бу билан боғлиқ ҳужжатларга тегишли ўзгартиришлар киритилади. Хизмат уй-жойи бошқа ташкилот (орган) балансига ўтказилган тақдирда, у билан боғлиқ тегишли ҳужжатларнинг асл нусхаси мазкур ташкилот (орган)га юборилади. Ҳужжатларнинг бир нусхаси архивга топширилади. Хизмат уй-жойи хусусийлаштирилган тақдирда, бу тўғрисида тегишли ҳужжатларга ўзгартириш ва қўшимчалар киритилиб, ҳужжатлар архивга топширилади.

Ходим хизмат уй-жойи олиш учун хизмат жойи бўйича комиссия раиси номига қуйидаги ҳужжатларни анъанавий ёки электрон нусхасини юклаб, **электрон портал орқали** мурожаат қолдиради:

иш жойидан иш фаолияти ва оилавий таркиби тўғрисидаги маълумотнома;

уй-жойини ижарага олгани (ёллагани) ҳақида шартнома (мавжуд бўлса) нусхаси;

ходим ва унинг вояга етган оила аъзоларининг фуқаролик паспорти ёки идентификация ID-картаси, шунингдек, вояга етмаган оила аъзоларининг туғилганлик ҳақида гувоҳномалари нусхалари;

никоҳ тузилганлиги (мавжуд бўлса) ҳақида гувоҳнома нусхаси;

ходим ёки турмуш ўртоғининг шахсий уй-жойи (ер участкаси) йўқлиги ҳақида маълумотнома.

Хизмат уй-жойларини хусусийлаштириш Марказий комиссиянинг йиғилишида кўриб чиқилиб, ижобий қарор қабул қилинган тақдирда, комиссия раисининг тақдимномаси асосида Вазирнинг буйруғи билан қуйидаги ҳолларда:

✓ ички ишлар органларидаги хизмати давомида ижобий натижаларга эришган, юксак касбий маҳорат ҳамда маънавий-ахлоқий фазилатларни намоён этган, ички ишлар органларида 20 ва ундан кўп календарь йил давомида хизмат қилган, уй-жой билан таъминланмаган юқори малакали ходимларга ҳамда пенсия олиш ҳуқуқидаги резервга ва истеъфога бўшатишларга, шунингдек, хизмат мажбуриятларини бажариш чоғида ҳалок бўлган ва боқувчисини йўқотган ходимларнинг оила аъзоларига (турмуш ўртоғи, фарзандлари ёки қарамоғида бўлган шахсларга)— бепул;

✓ хизмат квартираларида яшовчи, шунингдек, уй-жой билан таъминланиш ва яшаш шароитини яхшилашга эҳтиёжи бўлган ходимларга - сотиш орқали шахсий мулк этиб берилиши мумкин.

Боқувчисини йўқотган ходимларнинг оила аъзолари (эри (хотини), фарзандлари ёки қарамоғида бўлган шахслар) уларга бошқа уй-жой берилмасдан яшаб турган хизмат уй-жойидан чиқарилиши мумкин эмас.

Хизмат уй-жойини хусусийлаштириш масаласида тегишли комиссияга билдирги (ариза) билан мурожаат қилиб, иш жойидан тавсияномани (пенсия олиш ҳуқуқидаги резервга ёки истеъфога бўшатишлар бўшатиш тўғрисидаги буйруғидан кўчирма) тақдим этади.

Мазкур ҳужжатларни электрон тизим асосида олишнинг имкони бўлмаса, ходимдан тегишли ҳужжатлар талаб этилиши мумкин.

Шунингдек, сотиш орқали шахсий мулк этиб берилишида тегишли молия- иқтисод бўлинмаларидан ходимнинг ички ишлар органларида хизмат қилиши ва **охирги 12 ойдаги даромади** тўғрисидаги маълумотлар олинади.

Имтиёзли шартларда ипотека кредитлари асосида турар жой сотиб олиш (қуриш) учун дастлабки бадал ажратиш тартиби - Ички ишлар органларида беш йилдан ортиқ хизмат қилган, хизматда самарали натижаларга эришган ва уй-жой билан таъминланмаган ҳамда қонунчилик ҳужжатларига мувофиқ давлат ҳисобига турар жой билан таъминланиш ёки турар жой шароитларини яхшилаш ҳуқуқига эга бўлган ходимларга имтиёзли шартларда ипотека кредитлари асосида турар жой сотиб олиш (қуриш) учун дастлабки бадал ажратилади.

Ходимларга ипотека кредитлари асосида сотиб олинаётган уй-жой қийматининг **25 фоизи**, бироқ базавий ҳисоблаш миқдорининг **400 бараваридан ошмайдиган дастлабки бадал** пули Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджети маблағлари ёки қонунчиликда тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобидан тўлаб берилади.

Бунда сотиб олинадиган турар жойнинг шартномадаги қиймати уй-жойнинг ҳисобланган қийматидан кам бўлган тақдирда, дастлабки бадал шартномада кўрсатилган қийматнинг **25 фоизи миққорида** ажратилади.

Ходим турар жой олиш учун хизмат жойи бўйича комиссия раиси номига қуйидаги ҳужжатларни электрон портал орқали юклаб, мурожаат қолдиради:

дастлабки бадални олиш учун комиссия раиси номига билдирги;

ходим ва унинг оиласи таркиби тўғрисида ҳамда ходимнинг календарь бўйича ҳисоблаб чиқилган узоқ муддатли хизмата тўғрисида кадрлар хизмата томонидан берилган маълумотнома;

ходим хизмат олиб бораётган иш жойидаги раҳбарнинг мазкур ходимнинг хизмат фаолиятида юқори натижаларга эришганлиги ва амалдаги интазомий жазоси мавжуд эмаслиги тўғрисида 8-иловага мувофиқ тавсифномаси;

ходимнинг турар жой билан таъминланишга бўлган ҳуқуқини тасдиқлайдиган ҳужжат ҳисобланадиган **уй-жой аттестати** (мавжуд бўлганда).

Комиссиянинг масъул ходими томонидан электрон тазимлар орқали тегишли маълумотлар мустақил равишда олинади.

Ходимларга яшаш шароитини яхшилаш учун фойсиз қарз бериш ва расмийлаштириш тартиби - Уй-жойга эга бўлиш ёки яшаш шароитини яхшилаш учун **5 (беш) йилдан ошмайдиган муддатга** базавий ҳисоблаш миқдорининг **1 000 (минг) бараваридан** ошмайдиган миққорда **фойсиз қарз** бериш масаласи Марказий ва ҳудудий комиссиялар томонидан кўриб чиқилади.

Комиссия томонидан ходимга қарз бериш тўғрисида қарор қабул қилинганда, ходим томонидан гаров қўйишда тегишли харажатлар қопланади.

Қарз бериш тўғрисидаги мурожаатни қабул қилиш жараёнида ёки қабул қилинган мурожаатни кўриб чиқиш натижасида тегишли комиссия (ёки унинг ишчи органи) томонидан қуйидаги ҳолатлар аниқланганда қарз бериш тўғрисидаги мурожаат рад этилади ҳамда ҳужжатлар қайтарилади:

- ✚ ходим яшаш шароитини яхшилашга муҳтож эмаслиги аниқланганда;
- ✚ кўрсатилган ҳужжатлар тақдим этилмаганда;
- ✚ ходим томонидан нотўғри маълумотлар тақдим этилганда;
- ✚ ойлик иш ҳақини ҳар гал тўлаш вақтида ушлаб қолинадиган ҳақнинг умумий миқдори ходимга тегишли бўлган пул таъминотининг эллик фоизидан ортиқ бўлганда;
- ✚ олдин берилган қарз миқдори тўлиқ қайтарилмаганда;
- ✚ муқаддам қарз олиниб, тўлиқ қайтарилганидан сўнг бир йил давомида такроран мурожаат этилганда;
- ✚ қонунчилик ҳужжатларига Вазирликнинг Махсус бюджетдан ташқари жамғармаси (кейинги ўринларда - Жамғарма) билан боғлиқ ўзгартириш ва қўшимчалар киритилганда.

“Тайёр ҳолда топшириш” шартларида турар жой ажратиш учун ҳужжатларни расмийлаштириш тартиби - ходим ва ҳарбий хизматчилар “тайёр ҳолда топшириш” шартларида қурилган уйлارни сотиб олиш орқали турар жой билан таъминланади.

Уй-жой билан таъминланиш ва яшаш шароитларини яхшилашга эҳтиёжи бўлган, хизмат фаолиятида (жамоат тартибини сақлаш, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашишда) юқори натижаларга эришган, шунингдек, интизомий жазога тортилмаган ходимлар ва ҳарбий хизматчилар улар учун қурилган

уйларни имтиёзли арзон нархларда сотиб олиш ҳуқуқига эга.

Турар жойни ижарага олганлик (ижарада турганлик) учун пул компенсацияси тўлаш тартиби - Ички ишлар органларининг ходимлари ва уларнинг оила аъзолари хизмат ҳудудида турар жойи билан таъминланмаган тақдирда уларга ҳар ойда турар жойни ижарага олинганлиги (ижарада турганлик) учун пул компенсацияси тўлаш қонунчилик ҳужжатларига мувофиқ амалга оширилади.

Ички ишлар органида меҳнат шартномаси асосида ишлаётган ипгчи ва хизматчиларга турар жой ижарага олинганлиги (ижарада турганлик) учун пул компенсацияси тўланмайди.

Комиссия қўидаги ҳолларда муурожаатни

қаноатлантиришни рад этинш мумкин:

➤ қўрсатилган ҳужжатлар тўлиқ тақдим этилмаган ёки тегишли тартибда расмийлаштирилмаган ёхуд уларда нотўғри маълумотлар мавжудлиги аниқланган тақдирда;

➤ ходимни ижарада турганлик ҳолати Вазирликнинг пуллик компенсация тўлаш шакли ва миқдорларини белгилаб берувчи тегишли буйруқ талабларига мос келмаганда;

➤ ходим ёки унинг турмуш ўртоғи номида хизмат олиб бораётган ҳудуди (бунда масофа инобатга олинади) бўйича шахсий турар жойи мавжудлиги аниқланганда;

➤ ходим билан унинг оила аъзолари (ота-онаси, турмуш ўртоғи ёки вояга етган фарзанди) ўртасида ижара шартномаси расмийлаштирилган бўлса.

Комиссия ёки унинг ишчи гуруҳи пуллик компенсация тўлаш масаласидаги муурожаатни қаноатлантириш тўғрисида қарор қабул қилган тақдирда, уни ижро этиш учун тегишли молия-иқтисод бўлинимасига юборади.

Моддий ёрдам қўрсатиш, мукофотлаш ва бошқа харажатлар учун ходимларга маблағ ажратиш тартиби - ходимларга даволаниши учун, бетоб яқин қариндошлари (ота-онаси, турмуш ўртоғи, фарзандлари)ни операция қилдириш, ортопедик оёқ кийим ва протез-ортопедик маҳсулотлар билан таъминлаш харажатларини қоплаш учун, санаторий-курорт муассасаларида даволаниш ва дам олиш учун ҳамда тўйлар ва дафн маросимларини ўтказиш учун моддий ёрдам қўрсатиш ҳамда пул мукофоти ва қимматбаҳо совғалар бериш юзасидан маблағлар ажратиш масаласини кўриб чиқиш тегишли комиссиялар томонидан амалга оширилади.

Ходимларга қўидаги миқдорларда моддий ёрдам қўрсатилади:

☑ бетоб ходимлар даволаниши учун-пул таъминотининг **5 (беш) бараваригача** бўлган миқдорда бир марталик моддий ёрдам бериш;

☑ ходимнинг бетоб яқин қариндошлари (ота-онаси, турмуш ўртоғи, фарзандлари)ни операция қилдириш, ортопедик оёқ кийим ва протез-ортопедик маҳсулотлар билан таъминлаш харажатларини қоплаш учун-базавий ҳисоблаш миқдорининг **200 (икки юз) бараваригача** бўлган миқдорда бир марталик моддий ёрдам бериш;

☑ санаторий-курорт муассасаларида даволаниш ва дам олиш учун - пул таъминотининг **2 (икки) баравари миқдори**гача моддий ёрдам бериш;

☑ тўйлар ва дафн маросимларини ўтказиш учун - пул таъминотининг **2 (икки) бараваригача** бўлган миқдорда бир марталик моддий ёрдам бериш;

☑ пул мукофоти ва қимматбаҳо совғалар.

Ходим соғлиғини тиклаш ёки унинг яқин қариндошлари (ота-онаси, турмуш ўртоғи ва фарзандлари)ни **операция қилдириш**, шунингдек **ортопедик оёқ кийим** ва **протез-ортопедик** маҳсулотлар билан таъминлаш харажатларини қоплаш учун анъанавий ёки электрон портал орқали қуйидаги ҳужжатларни юклаб, мурожаат қолдиради:

- соғлиғини тиклаш бўйича даволанган тиббиёт муассасасининг касаллик тарихидан кўчирма ёки хулосаси;

- тўлов харажатларини акс эттирган шартнома ёки амалга оширилган тўлов миқдори тўғрисидаги чек (квитанция)лар;

Ижтимоий аҳамиятга эга касалликларга чалинган ходимларга уларни даволаш билан боғлиқ харажатлар бўйича зарур ҳужжатлар (чек, шартнома) бўлмаганда ҳам комиссия томонидан мазкур харажатларни қоплаш масаласи кўриб чиқилади.

Ходим ёки унинг яқин қариндошлари **тўй ва дафн маросимлари** ўтказиш учун моддий ёрдам олиш мақсадида электрон портал орқали қуйидаги ҳужжатларни юклаб, мурожаат қилади:

- ✓ никоҳ гувоҳномаси (ходимнинг никоҳ тўйи учун);
- ✓ маҳалладан далолатнома (фарзандининг суннат тўйи учун);
- ✓ ўлим гувоҳномаси (ходим, ота-онаси, турмуш ўртоғи ва фарзандларининг дафн маросими учун).

Тўй маросимлари деганда ходимларнинг никоҳ ҳамда фарзандларининг суннат тўйлари назарда тутилади. Бошқа тўй маросимлар учун бир марталик моддий ёрдам берилмайди.

Вазирликнинг моддий-техник базасини ривожлантириш, ходимларни моддий рағбатлантириш ва бошқа харажатлар махсус жамғармаси ҳисобидан моддий ёрдам кўрсатиш тартиби - махсус жамғарма маблағлари ҳисобидан моддий ёрдам кўрсатилиши ходимлар, ишчи ва хизматчилар, пенсионерлар ҳамда уларнинг оила аъзоларига моддий ёрдам Вазирликнинг моддий-техник базасини ривожлантириш, ходимларни моддий рағбатлантириш ва бошқа харажатлар махсус жамғармаси маблағлари ҳисобидан ажратилади. Моддий ёрдам қуйидаги мақсад ва миқдорларда кўрсатилади:

- ❖ пенсионерларга соғлиғини тиклаш мақсадида дори-дармон воситалари ва тиббий буюмлар сотиб олиш учун календарь йилда бир мартаба - базавий ҳисоблаш миқдорининг **ўн бараваригача** бўлган миқдорда;

- ❖ ходимлар ёки пенсионерларнинг яқин қариндошлари вафот этганда дафн маросими харажатларини қоплаш учун - базавий ҳисоблаш миқдорининг **беш бараваригача** бўлган миқдорда;

- ❖ ходимлар, ишчи ва хизматчилар ҳамда пенсионерларга табиий офат ёки фавқулодда содир бўлган ҳодисалар оқибатларини бартараф этиш учун - базавий ҳисоблаш миқдорининг **йигирма беш бараваригача** бўлган миқдорда;

- ❖ хизмат мажбуриятларини бажариш вақтида ҳалок бўлган ходимларнинг оила аъзоларига кўмак бериш учун - базавий ҳисоблаш миқдорининг **йигирма беш бараваригача** бўлган миқдорда.

Моддий ёрдам кўрсатиш тўғрисидаги ариза (билдирги)га қуйидаги ҳужжатлар илова қилинади:

- пенсионерлар соғлиғини тиклаш мақсадида дори-дармон воситалари ва тиббий буюмлар сотиб олиш учун моддий ёрдам сўраб мурожаат қилганда, ички ишлар органларининг тиббиёт муассасалари томонидан берилган ва охириги уч ойлик маълумотлари кўрсатилган касаллик варақаси ёки касаллик тарихидан **кўчирма**;

- ходимлар ёки пенсионерларнинг яқин қариндошлари вафот этганда дафн маросими харажатларини қоплаш учун вафот этган шахснинг ўлим гувоҳномаси **нусхаси**;

- табиий офат ёки фавқулодда содир бўлган ҳодисалар оқибатларини бартараф этиш учун моддий ёрдам кўрсатиш тўғрисидаги мурожаатлар юзасидан тегишли комиссия томонидан ходимлар, ишчи ва хизматчилар ҳамда пенсионерларнинг яшаш жойи ўрганилганлиги тўғрисидаги текширув **далолатномаси**;

■ хизмат мажбуриятларини бажариш вақтида ҳалок бўлган ходимларнинг оила аъзоларига кўмак бериш учун вафот этган ходимнинг ўлим гувоҳномаси **нусхаси**.

Моддий ёрдам кўрсатиш тўғрисидаги мурожаатлар қуйидаги асосларга кўра рад этилади:

- мурожаат этувчининг мазкур Низомнинг 169-бандида кўрсатиб ўтилган моддий ёрдамга муҳтож шахслар тоифасига кирмаслиги;
- моддий ёрдам бериш учун асос бўладиган ички ишлар органларининг тиббиёт муассасалари томонидан берилган касаллик ҳақидаги ва охириги уч ойлик маълумотлари кўрсатилган касаллик варақаси ёки касаллик тарихидан кўчирма жорий йил якунланганидан сўнг кечиктириб тақдим этилса;
- моддий ёрдам кўрсатиш учун асос сифатида тақдим этилган ҳужжатларда ноаниқликлар, хато ва камчиликлар ёки ҳақиқатга тўғри келмайдиган маълумотлар аниқланган тақдирда.

Автотранспорт воситаларни сотиб олиш учун Марказий банкнинг қайта молиялаштириш ставкасида қарз бериш тартиби - ички ишлар органларида амалий хизмат стажи **10 йилдан ортиқ бўлган**, хизматда самарали натижаларга эришган ходимларга мамлакатда ишлаб чиқарилган енгил автотранспорт воситаларини сотиб олиш учун базавий ҳисоблаш миқдорининг **300 бараваридан ошмаган миқдорда 3 йил муддатга** Марказий банкнинг қайта молиялаш ставкасида ажратилади.

Ойлик иш ҳақини ҳар гал тўлаш вақтида ушлаб қолинадиган ҳақнинг умумий миқдори ходимга тегишли бўлган ойлик иш ҳақи ва унга

тенглаштирилган даромадлари ҳамда пенсиясининг **эллик фоизидан ортиқ** бўлганда унга яқин қариндошларидан бири **кафил** бўлиши лозим.

Енгил автотранспорт воситаси сотиб олиш учун қарз бериш тўғрисидаги мурожаатни қабул қилиш жараёнида ёки қабул қилинган мурожаатни кўриб чиқиш натижасида, тегишли комиссия (ёки унинг ишчи органи) томонидан қуйидаги ҳолатларда, қарз бериш тўғрисидаги мурожаат рад этилади:

- кўрсатилган ҳужжатлар тўлиқ тақдим этилмаганда;
  - ходим ёки турмуш ўртоғининг номида автотранспорт воситаси борлиги аниқланганда;
  - ходимга муқаддам автотранспорт сотиб олиш учун қарз берилганда.
- Қуйидаги ҳолларда қарз шартномаси бекор қилинади ҳамда қолган қарз маблағи, қонунчилик ҳужжатларига мувофиқ, қарзни қайтариш муддати тугамасдан ундириб олинади:
- қарз олган ходим ички ишлар органлари хизматидан пенсия олиш ҳуқуқисиз бўшатирилганда;

қарз маблағидан мақсадсиз фойдаланилганлиги аниқланганда.

Олий ва ўрта махсус таълим муассасаларига ўқишга кириш учун тавсиянома (тақдимнома) бериш тартиби - Ҳарбий хизматчиларнинг фарзандлари ўрта махсус таълим муассасаларига ўқишга кириши учун тавсиянома (тақдимнома) ички ишлар органларининг ходимлари учун белгиланган тартибда берилади.

Тавсиянома (тақдимнома) ходим ёки ҳарбий хизматчининг бир нечта фарзандига бир вақтнинг ўзида берилиши мумкин. Бунда битта фарзандига бир вақтнинг ўзида ҳам тақдимнома, ҳам тавсиянома берилишига йўл қўйилмайди.

Жорий йилда берилган тавсиянома (тақдимнома) **уч йилгача амал қилади** ва

мазкур давр давомида ходим ёки ҳарбий хизматчининг фарзандига **қайта тавсиянома** (тақдимнома) **берилмайди**. Бундан тавсиянома (тақдимнома) йўқотиб қўйилганлиги ёки фойдаланишга яроқсиз ҳолатга келтирилганлиги мустасно бўлиб, мурожаатга асосан унга тавсиянома (тақдимнома) **такроран** берилиши мумкин.

Ходим ёки ҳарбий хизматчи **ҳар йили 25 апрель кунига қадар** тавсияномани тақдимномага ёки тақдимномани тавсияномага ўзгартириш борасида қўшимча билдирги билан тўғридан-тўғри комиссия раиси номига мурожаат қилишлари мумкин. Мазкур муддат ўтказиб юборилган тақдирда, қўшимча билдирги қабул қилинмайди. Қўшимча билдирги фақат **бир маротаба** берилиши мумкин.

Ҳар иккаласи ҳам ички ишлар органи ходими ёки ҳарбий хизматчиси бўлган қонуний

никоҳдаги эр ва хотиндан фақат биттаси ўз фарзандлари учун тавсиянома (тақдимнома) олиш масаласидаги имкониятдан фойдаланиши мумкин.

Махсус серия рақамли тавсиянома (тақдимнома)нинг асл нусхаси ҳудудий маънавий-маърифий ишлар ва кадрлар билан таъминлаш хизматининг масъул ходим ёки ҳарбий хизматчиси томонидан мурожаат этган ходим ёки ҳарбий хизматчининг фарзандига, шунингдек, вафот этган ёхуд ногирон бўлиб қолган ходим ёки ҳарбий хизматчиларнинг фарзандлари ёхуд оила аъзоларига тегишли шаклдаги Ички ишлар органлари ходим ва ҳарбий хизматчиларининг фарзандларига давлат олий ва ўрта махсус таълим муассасаларига ўқишга кириш учун бериладиган тавсиянома (тақдимнома)ларни ҳисобга олиш китобига имзо қўйдирилган ҳолда топширилади.

Ички ишлар вазирлиги, Мудофаа вазирлиги, Миллий гвардияси ва Давлат божхона қўмитасининг олий таълим муассасаларига ўқишга кириши учун тақдимнома берилган ходимларнинг фарзандлари ҳам уларнинг асл нусхасининг мазкур таълим муассасаларига бошқа ҳужжатлар билан биргаликда топширишлари лозим.

Ўрта махсус таълим муассасаларига ўқишга кириши учун тақдимнома берилган ходим ва ҳарбий хизматчиларнинг фарзандлари уларнинг асл нусхасининг мазкур таълим муассасаларига бошқа ҳужжатлар билан биргаликда топширишлари лозим.

Юқоридагилардан ташқари, бошқа давлат олий таълим муассасаларига берилган тавсияномалар комиссиянинг масъул ходими томонидан Давлат тест марказининг электрон маълумотлар базасига онлайн тарзда киритилганлиги сабабли, уларнинг асл нусхаси ходим ва ҳарбий хизматчилар ёки фарзандларининг ўзида сақланади ва ўқишга қабул қилинган тақдирда, мазкур олий таълим муассасаларининг талабига мувофиқ топширилади.

Тавсиянома (тақдимнома) олган ходим ёки ҳарбий хизматчи ҳар йили **1 октябрь кунига** қадар фарзандининг мазкур тавсиянома (тақдимнома)дан фойдаланган ҳолда топишрган имтиҳон натижалари тўғрисида билдирги орқали ҳудудий маънавий-маърифий ишлар ва кадрлар билан таъминлаш хизмати бошлиғига ахборот бериши лозим. Бундан хизмат вазифаларини бажариш вақтида ҳалок бўлган ёки ногирон бўлиб қолган ходим ёки ҳарбий хизматчиларнинг фарзандлари мустасно бўлиб, уларнинг имтиҳон натижалари тегишли ҳудудий шнчи гуруҳ томонидан мустақил равишда аниқланади.

Ички ишлар органлари ходимлари фарзандларининг республика таълим муассасаларига ўқишга кириши учун тавсиянома (тақдимнома) бериш масаласини кўриб чиқиш бўйича комиссия томонидан ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашга муносиб ҳисса қўшган, хизмат ёки илмий фаолиятда юқори натижаларга эришган ички ишлар органларининг амалдаги ходимларига тавсиянома (тақдимнома) беришда уларнинг амалда интизомий жазоси бор-йўқлиги асосий мезонлардан бири ҳисобланади.

Ходим ёки ҳарбий хизматчининг мол-мулкига етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш тартиби - Ходим ва ҳарбий хизматчилар ёки уларнинг яқин қариндошларининг мол-мулкига етказилган зарар ходим ва ҳарбий хизматчиларнинг хизмат мажбуриятларини бажариш вақтида етказилган тақдирдагина қопланади.

Мол-мулкига етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш учун ходим ва ҳарбий хизматчи ёки унинг яқин қариндоши (қариндош ёки қуда томондан қариндош бўлган шахслар, яъни

ота-она, туғишган ёки ўғай ака-ука ва опа-сингиллар, эр-хотин, фарзандлар, шу жумладан фарзандликка олинганлар, бобо, буви, неваралар, шунингдек, эр-хотиннинг ота-онаси, туғишган ёки ўғай ака-ука ва опа-сингиллари) билдирги (ариза)ни электрон нусхасини юклаб, электрон портал орқали мурожаат қолдиради. Зарар ўрнини қоплаш бўйича тегишли ҳужжатларни йиғиш ва расмийлаштириш комиссия котиби ёки ишчи гуруҳ томонидан амалга оширилади.

Мол-мулкка етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш масаласини ҳал қилиш учун комиссия котиби томонидан комиссияга:

- а) мол-мулкига зарар етказилган ходим ва ҳарбий хизматчининг зарар ўрнини қоплаш ҳақидаги билдиргиси ёки яқин қариндошининг аризаси;
- б) зарар етказилган ҳолатлар бўйича текширув хулосаси;
- в) зарар миқдорини тасдиқловчи ҳужжатлар тақдим этилади.

Ташкилот ва фуқароларнинг транспорт воситаларидан фойдаланиш натижасида қилинган харажатларни қоплаб бериш тартиби - Ходимлар томонидан хизмат вазифаларини бажариш билан боғлиқ ҳолда ташкилотлар ва фуқароларнинг транспорт воситаларидан мажбурий тарзда фойдаланганлик натижасида қилинган харажатлар ёки етказилган зарар, шунингдек, транспорт воситасининг эгасига етказилган мулкӣ зарарнинг ўрни қоплаб берилиши кафолатланади.

Ходим ёки ҳарбий хизматчи тан жароҳати олган (етказилган) ёки ҳалок бўлган (вафот этган)да бир марталик нафақа тайинлаш тартиби - Хизмат мажбуриятларини бажариш чоғида тан жароҳати олган (етказилган) ходим ва ҳарбий хизматчилар, курсант ва тингловчиларга ёки ҳалок бўлган (вафот этган) ходим ва ҳарбий хизматчилар, курсант ва тингловчиларнинг оила аъзоларига **бир марталик нафақа** тўлаб берилади. Хизмат мажбуриятларини бажариш чоғида тан жароҳати етказилган (олган) ходимларга ёки ҳалок бўлган ходимларнинг оила аъзоларига суғурта тўловини тўлаб бериш масаласи қонунчилик ҳужжатлари талабларига мувофиқ кўриб чиқилади.

Ички ишлар органларидан хизматдан бўшатишган ходимнинг хизмат вазифаларини бажарганлиги билан боғлиқ сабабларга кўра ҳаёти ва соғлиғига зарар етказилган тақдирда бир марталик пул компенсацияси тўлаш тартиби - Ички ишлар органлари хизматида бўшатишган пайтдан бошлаб **36 ой давомида** собиқ ходим (пенсионер)нинг (кейинги ўринларда - собиқ ходим) ички ишлар органларидаги хизмат вазифаларини бажарганлиги билан боғлиқ сабабларга кўра ҳаёти ва соғлиғига зарар етказилган (кейинги ўринларда - соғлиғига зарар етказилган) тақдирда, унга давлат бюджети маблағлари ва қонунчиликда тақиқланмаган бошқа манбалар ҳисобидан қуйидаги миқдорда **бир марталик пул компенсацияси** (кейинги ўринларда - пул компенсацияси) тўланади:

вафот этган тақдирда - унинг оила аъзоларига базавий ҳисоблаш миқдорининг **беш**

юз бараваригача бўлган миқдорда;

ўртача оғир ёки оғир тан жараҳати етказилган тақдирда - базавий ҳисоблаш миқдорининг **уч юз бараварига**ча бўлган миқдорда.

Хизмат текшируви хулосасига кўра собиқ ходимнинг хизмат вазифаларини бажарганлиги билан боғлиқ сабабларга кўра ҳаёти ва соғлиғига зарар етказилган деб топилса, тегишли ички ишлар органи раҳбари белгилаган масъул ходим томонидан содир этилган воқеа юзасидан қуйидаги ҳужжатлар тўпланади ва ўн кун муддатда бир марталик пул компенсацияси тўлаш масаласини кўриб чиқиш учун **Вазирлик Маънавий-маърифий ишлар ва кадрлар билан таъминлаш департаментига юборилади:**

- ички ишлар органи раҳбари ёхуд Вазирлик тизимидаги кирувчи таълим муассасаси раҳбарининг ходимни ички ишлар органларидан бўшатирилганлиги тўғрисидаги буйруғидан кўчирма;

- хизмат текшируви натижасига доир хулоса нусхаси;
- суд-тиббий экспертиза муассасасининг хулосаси нусхаси;
- суднинг қонуний қучга кирган ҳукми (қарори ёки ажрими).

Собиқ ходим соғлиғига етказилган зарар натижасида ҳалок бўлган бўлса, хизмат текширувини ўтказган масъул ходим томонидан қўшимча равишда қуйидаги ҳужжатлар ҳам тўпланади:

- собиқ ходимнинг ўлими ҳақидаги гувоҳнома нусхаси;
- меросхўрнинг шахсини тасдиқловчи ҳужжат ҳамда унинг мерос олиш ҳуқуқи тўғрисида нотариал тасдиқланган маълумотнома нусхаси.

Ички ишлар органларида тиббий таъминотни ташкил этиш тартиби - Ходим ва ҳарбий хизматчиларга ички ишлар органларининг тиббиёт муассасалари, шунингдек, фаолиятини Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджети маблағлари ҳисобидан амалга оширувчи бошқа даволаш-профилактика муассасалари томонидан бепул тиббий-санитария, тиббий-ижтимоий таъминот берилади ҳамда тиббий-санитария ёрдами кўрсатилади.

Ички ишлар органлари тизимидаги даволаш-профилактика муассасаларига бириктирилган таркиб мазкур муассасаларда амбулатория, стационар шароитларда бепул тиббий текширувлардан ўтказилади, даволанади ва соғломлаштирилади, шунингдек, уларга тиббий кўрсатмалар бўйича турар жойларига бориб белгиланган тартибда тиббий ёрдам кўрсатилади.

Ички ишлар органлари ҳарбий тузилмалари ва Вазирлик таълим муассасаларининг тиббиёт қисмлари, лазаретлари ва тиббий пунктларида тегишли мутахассислар ва тиббий текширувлар ўтказиш учун тиббий асбоб-ускуналар бўлмаган ҳолларда ички ишлар органлари тизимидаги даволаш-профилактика муассасалари томонидан тиббий ёрдам кўрсатилади.

Йигирма ва ундан кўп календарь йил хизмат қилган ходимлар йил давомида ички ишлар органларининг тиббий муассасаларида стационар шароитда даволанмаган тақдирда, уларга давлат бюджети маблағлари ҳисобидан даволаниш учун йилнинг якуни бўйича меҳнатга ҳақ тўлаш энг кам миқдорининг **4 бараварида бир марталик** пул компенсацияси тўланади.

Йигирма ва ундан кўп календарь йил хизмат қилган ходимлар йил давомида ички ишлар органларининг тиббий муассасаларида стационар шароитда даволанмаган тақдирда, Тиббиёт бошқармаси ва унинг ҳудудий бўлинмалари томонидан йилнинг **10 январь кунига қадар** Кадрлар билан таъминлаш хизмати ва унинг ҳудудий бўлинмаларига тиббий муассасаларида даволанмаган ходимларнинг рўйхатлари тақдим этилади.

Санаторий-курорт таъминотини ташкил этиш тартиби - Санаторий-курорт шароитларида даволаш поликлиника ва госпиталлар (касалхоналар)да аввал олинган даволарни давом эттириш мақсадида, санаторий-курорт муассасаларида даволаниш зарурлиги ҳақидаги тиббий хулоса ва санаторийни танлаш диспансер назорати маълумотлари ҳамда асосий ва йўлдош касалликларни ҳисобга олган ҳолда чуқур клиник-лаборатор текширувлар асосида амалга оширилади.

Санаторий-курорт муассасаларига даволанишга юбориш, даволовчи шифокор томонидан поликлиника

бошлиқлари ёки стационар тиббий муассасаларда бўлим ва бўлинма бошлиқлари билан келишилган ҳолда тиббий кўрсатмаларга мос равишда белгиланади.

Санаторий-курорт муассасаларида даволаниш натижалари кейинги тиббий профилактика ва даволаш тадбирларини ўтказишда поликлиника шифокори томонидан ҳисобга олиниши лозим. Поликлиника шифокори беморни санаторий-курорт даволанишдан қайтгандан сўнг, **санаторий-курорт варақаси** ва **санаторий-курорт йўлланмасидан** йиртиб олинadиган талонни поликлиникага топшириши лозимлиги ҳақида огоҳлантиради.

Ички ишлар органлари даволаш-профилактика муассасаларининг тиббий хизматида бириктирилган шахсларга ихтисослаштирилган санаторий-курорт муассасаларида даволаниш учун йўлланмалар Соғлиқни сақлаш вазирлиги тизимидаги ҳудудий тиббий муассасалар томонидан берилади.

Вазирлик тизимида фаолият юритадиган ишчи ва хизматчиларни санаторий-курорт муассасаларида даволаш учун йўлланмалар билан таъминлаш Вазирликнинг Бирлашган касаба уюшмаси қўмитаси томонидан амалга оширилади.

Мустақил таълим учун топширик:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 ноябрдаги “Ички ишлар органлари кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-3413-сонли қарорини ўқиш;

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 8 февралдаги “Ички ишлар органлари ходимларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини янада яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-118-сон қарорини ўқиш;

3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 4 июлдаги “Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари ва Миллий гвардиясининг шахсий таркиби ҳамда уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини тартибга солиш тўғрисида” 354-сон қарорини ўқиш ва ўзлаштириш.

СЕМИНАР МАШҒУЛОТИ (2 соат)

3.6-Мавзу: Ички ишлар органлари ходимлари ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини аҳамияти ва ундан фойдаланиш.

Ушбу ўқув машғулооти **“Балиқ скелети”** интерфаол методидан фойдаланиш орқали ўтказилади.

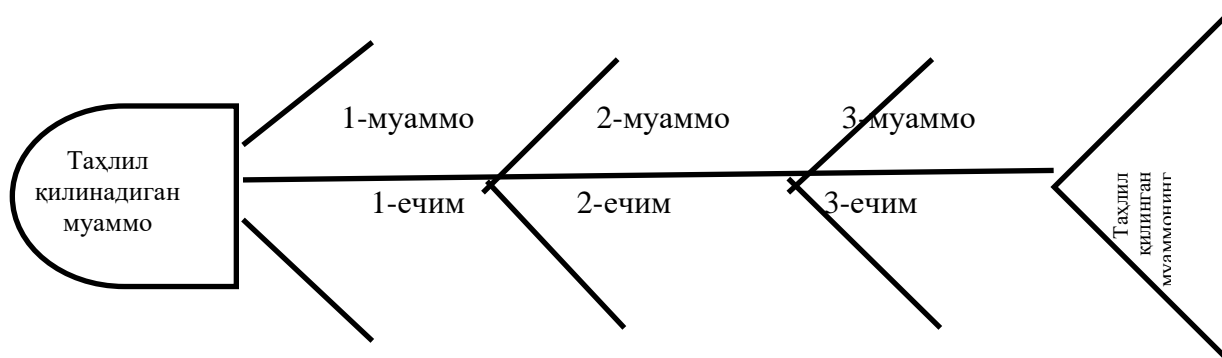
«Балиқ скелети» график органайзер (ГО) тингловчиларда мавзу юзасидан муайян масала моҳиятини тасвирлаш ва ечиш қобилиятини шакллантиради. Уни қўллашда тингловчиларда мантиқий фикрлаш, мавзу моҳиятини ёритувчи таянч тушунча, маълумотларни муайян тизимга келтириш, уларни таҳлил қилиш кўникмалари ривожланади.

Ундан фойдаланиш қуйидагича амалга оширилади:

- 1) ўқитувчи тингловчиларни ГОни қўллаш шарти билан таништиради;
- 2) тингловчилар кичик гуруҳларга бириктирилади;
- 3) гуруҳлар топшириқларни бажаради;
- 4) гуруҳлар ўз ечимларини жамоага тақдим этади;
- 5) жамоа гуруҳларнинг ечимлари юзасидан муҳокама уюштиради

Тингловчилар топшириқларни қуйидаги тасвир асосида бажаради:

Таҳлил қилинадиган муаммолар: Ички ишлар органлари ходимлари ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини ижро этишдаги айрим муаммолар.

1-муаммо. “Е-ижтимоий-ҳимоя.ИИБ.уз” ягона интерактив хизматлар портали.

2-муаммо. Ходимларга яшаш шароитини яхшилаш учун фойзсиз қарз бериш ва расмийлаштириш тартиби.

3-муаммо. Ходим ёки ҳарбий хизматчининг мол-мулкига етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш тартиби.

4-муаммо. Ташкилот ва фуқароларнинг транспорт воситаларидан фойдаланиш натижасида қилинган харажатларни қоплаб бериш тартиби.

4.ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИДА МУРОЖААТЛАР БИЛАН ИШЛАШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

МАЪРУЗА МАШҒУЛОТИ (2 соат)

4.1-Мавзу. ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИДА ЖИСМОНИЙ ВА ЮРИДИК ШАХСЛАРНИНГ МУРОЖААТЛАРИ БИЛАН ИШЛАШ ТИЗИМИ.

Маъруза режаси:

1-ўқув савол. Ички ишлар органларида жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари билан ишлаш хизмати.

2-ўқув савол. Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари билан ишлаш хизматининг ҳуқуқий асослари.

1-ўқув савол. Ички ишлар органларида жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари билан ишлаш хизмати.

Ўзбекистон Республикасининг “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги Қонуни ҳамда Вазирлар Маҳкамасининг 2018 йил 7 майдаги 341-сон “Давлат органларида, давлат муассасаларида ва давлат иштирокидаги ташкилотларда жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари билан ишлаш тартиби тўғрисидаги намунавий низомни тасдиқлаш ҳақида”ги қарори ижросини таъминлаш. Шунингдек, ички ишлар органларида жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари билан ишлаш тизимини янада такомиллаштириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг 2021 йил 01 январдаги “Ички ишлар органларида жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари билан ишлаш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги 2-сон буйруғига имзоланди.

Ушбу буйруқ билан Ички ишлар органларида жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари билан ишлаш тартиби тўғрисидаги Низом тасдиқланди. Мазкур Низом Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги (бундан буён матнда Вазирлик деб юритилади) таркибий ва ҳудудий бўлинмаларида (бундан буён матнда таркибий ва ҳудудий бўлинмалар деб юритилади) жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари билан ишлаш тартибини белгилайди.

Ички ишлар органларида жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари билан ишлаш тартиби тўғрисидаги Низом:

кўриб чиқиш тартиби маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги, фуқаролик процессуал, жиноят-процессуал, жиноят-ижроия, иқтисодий процессуал қонун ҳужжатлари ва бошқа қонунлар билан белгиланган мурожаатларга;

таркибий ва ҳудудий бўлинмаларнинг ўзаро ёзишмаларига нисбатан татбиқ этилмайди.

Мурожаатлар оғзаки, ёзма ёки электрон шаклда берилиши мумкин. Мурожаатлар аризалар, таклифлар ва шикоятлар тарзида бўлиши мумкин. Жисмоний ва юридик шахслар якка тартибда ёки жамоа бўлиб мурожаат этишлари мумкин. Мурожаатлар шакли ва туридан қатъи назар, бир хил аҳамиятга эга.

Вазирлик тизимида расмий веб-сайти орқали ёки уларнинг расмий электрон почта манзилига келиб тушган мурожаатлар электрон мурожаатлар тарзида қайд этилади ва Низомда белгиланган тартибда кўриб чиқилади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Виртуал қабулхонаси, Интернет тармоғидаги Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати портали орқали келиб тушган мурожаатлар электрон мурожаатлар тарзида қайд этилади ва Низомда белгиланган тартибда кўриб чиқилади.

Оммавий ахборот воситалари таҳририятларидан келиб тушган мурожаатлар Қонунда ҳамда Низомда назарда тутилган тартибда ва муддатларда кўриб чиқилади.

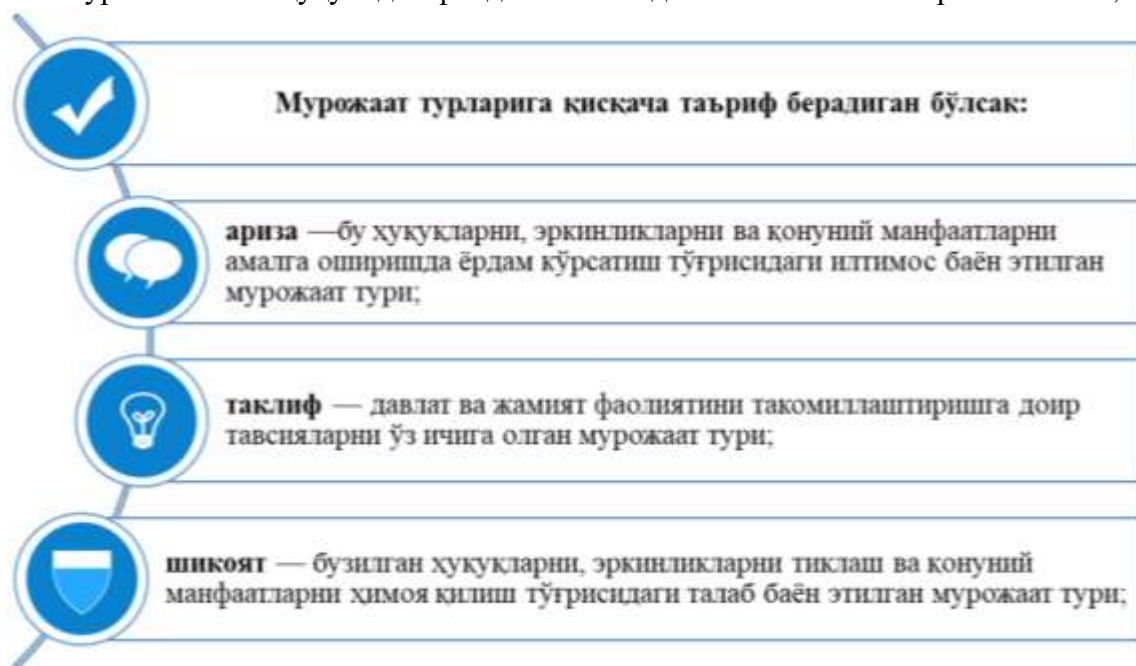
Мурожаатлар давлат тилида ва бошқа тилларда берилиши мумкин.

Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаат этиш ҳуқуқлари кафолатлари. Қонунга кўра, жисмоний ва юридик шахсларга таркибий ва ҳудудий бўлинмалар ҳамда уларнинг масъул ходимларига якка тартибда ёки жамоа бўлиб мурожаат этиш ҳуқуқи кафолатланади.

Мурожаат этиш ҳуқуқи ихтиёрий амалга оширилади. Ҳеч ким бирон-бир мурожаатни ҳимоя қилишга ёхуд унга қарши қаратилган ҳаракатларда иштирок этишга мажбур қилиниши мумкин эмас.

Хорижий давлатларнинг жисмоний ва юридик шахслари, фуқаролиги бўлмаган шахслар таркибий ёки ҳудудий бўлинмаларга Низомга мувофиқ мурожаат этиш ҳуқуқига эга.

Мурожаат этиш ҳукукидан фойдаланаётганда жисмоний шахсларнинг жинси, ирқи,

миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахсий ва ижтимоий мавқеига, шунингдек, юридик шахсларнинг мулк шакли, жойлашган ери (почта манзили), ташкилий-ҳуқуқий шакллари ва бошқа ҳолатларига қараб камситишга йўл қўйилмайди.

Мурожаатни кўриб чиқишга масъул этиб белгиланган ходим – Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ҳамда қонунлари талабларига риоя этиши, уларнинг тўлиқ, ҳолисона ва ўз вақтида кўриб чиқилиши, жисмоний ва юридик шахсларнинг бузилган ҳуқуқлари, эркинликлари тикланиши ҳамда қонуний манфаатлари ҳимоя қилинишини таъминлаш бўйича ўз ваколатлари доирасида чоралар кўриши шарт.

Мурожаатлар масъул ходимлар томонидан қабул қилиниши ва кўриб чиқилиши шарт, Низомнинг 8-9-бобида назарда тутилган ҳолатлар бундан мустасно.

Ота-она қаровисиз қолган болаларнинг ички ишлар органларига бевосита қилган мурожаатларини тўлиқ кўриб чиқиш кафолатланади ва бола тўлиқ муомала лаёқатига эга эмаслиги сабаблари билан бундай мурожаатлари кўриб чиқилмаслигига йўл қўйилмайди.

Мурожаатларни кўриб чиқишда жисмоний шахсларнинг шахсий ҳаёти, юридик шахсларнинг фаолияти тўғрисидаги маълумотлар уларнинг розилигисиз, шунингдек, давлат сирини ёхуд қонун билан қўриқланадиган бошқа сирни ташкил этувчи, жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини камситувчи маълумот ва бошқа ахборотнинг ошкор этилишига йўл қўйилмайди.

Жисмоний ва юридик шахс тўғрисидаги, мурожаатга тааллуқли бўлмаган маълумотларни аниқлашга йўл қўйилмайди.

Жисмоний шахснинг илтимосига кўра унинг шахсига доир маълумотлар ошкор этилмаслиги керак.

Жисмоний шахсни, уларнинг вакилини, уларнинг оила аъзоларини, юридик шахсни, унинг вакилини ва юридик шахс вакилининг оила аъзоларини улар ўз ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини рўёбга чиқариш ёки ҳимоя қилиш мақсадида ички ишлар органларига ва уларнинг масъул ходимларига мурожаат этганлиги, шунингдек, мурожаатларда ўз фикрини билдирганлиги ва танқид қилганлиги муносабати билан таъқиб этиш ман этилади.

Мурожаатларни бериш ва уларни қабул қилиш тартиби. Мурожаатлар уларда қўйилган масалаларни ҳал этишга ваколатли бўлган таркибий ёки ҳудудий бўлинмага ёхуд уларнинг масъул ходимига берилади.

Жисмоний ва юридик шахслар мурожаатни мустақил равишда беришга, шунингдек, бу борадаги ваколатни ўз вакилига беришга ёхуд мурожаатни почта алоқа тармоғи орқали ёки электрон шаклда юборишга ҳақли.

Вояга етмаганлар, муомалага лаёқатсиз ва муомала лаёқати чекланган шахсларнинг манфаатларини кўзлаб мурожаатлар уларнинг қонуний вакиллари томонидан қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда берилиши мумкин.

Оғзаки мурожаатлар реал вақт режимида ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланган ҳолда, шу жумладан Вазирликнинг ишонч, **тезкор алоқа телефонлари** орқали ва

видеоконференцалоқа воситасида ҳам берилиши мумкин.

Жисмоний шахснинг мурожаатида унинг фамилияси (исми, отасининг исми), яшаш жойи тўғрисидаги маълумотлар кўрсатилган бўлиши лозим.

Юридик шахснинг мурожаатида унинг тўлиқ номи, жойлашган манзили (почта манзили) тўғрисидаги маълумотлар кўрсатилган бўлиши шарт.

Мурожаатда ички ишлар органининг аниқ номи, мурожаат юборилаётган мансабдор шахснинг лавозими ва (ёки) фамилияси (исми, отасининг исми) кўрсатилган ҳамда мурожаатнинг моҳияти баён этилган бўлиши керак.

Мурожаатда муаллифнинг **электрон почта манзили, алоқа телефонлари ва факс рақамлари** кўрсатилиши мумкин.

Мурожаат этувчиларнинг вакиллари орқали берилган мурожаатларга вакилнинг ваколатларини тасдиқловчи ҳужжатлар илова қилинади.

Мурожаатга у бўйича илгари қабул қилинган мавжуд қарорлар ёки уларнинг кўчирма нусхалари ҳамда уни кўриб чиқиш учун зарур бўлган бошқа ҳужжатлар илова қилиниши мумкин, мазкур ҳужжатлар қайтарилмайди, мурожаат этувчи уларни қайтариш

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ВАЗИРЛАР МАҲКАМАСИНИНГ
2018 йил 7 майдаги
“ДАВЛАТ ОРГАНЛАРИДА, ДАВЛАТ МУАССАСАЛАРИДА ВА ДАВЛАТ
ИШТИРОКИДАГИ ТАШКИЛОТЛАРДА ЖИСМОНИЙ ВА ЮРИДИК
ШАХСЛАРНИНГ МУРОЖААТЛАРИ БИЛАН ИШЛАШ ТАРТИБИ
ТЎҒРИСИДАГИ НАМУНАВИЙ НИЗОМНИ ТАСДИҚЛАШ
ҲАҚИДА”ГИ
ВМК-341-СОН ҚАРОРИ

НАМУНАВИЙ
НИЗОМ
12-боб
86 та банд

ҳақида ёзма ариза берган ҳолатлар бундан мустасно. Кўрсатиб ўтилган ҳужжатлар мурожаат тааллуқлилиги бўйича бошқа давлат органига, ташкилотга ёки уларнинг мансабдор шахсларига юборилганда мурожаатга илова қилиниши керак.

Мурожаат почта алоқа тармоғи орқали конвертда келиб тушганда конвертда мурожаат ва унга иловалар мавжудлиги текширилади. Конвертда мурожаат мавжуд бўлмаса ёки у яроқсиз бўлса, шунингдек, мурожаатда кўрсатилган иловалар мавжуд бўлмаса, уни қабул қилган таркибий ёки ҳудудий бўлинмада уч нафар ходим иштирокида, Низомнинг 1-иловасига мувофиқ, икки нусхада далолатнома тузилиб, унинг бир нусхаси мурожаат этувчига конвертда кўрсатилган манзил бўйича юборилади.

Келиб тушган мурожаатлар конвертлари мурожаат этувчининг манзилини, мурожаатнинг жўнатилган ва олинган вақтини аниқлаш учун сақланиши мумкин. Нотўғри келиб тушган мурожаатлар, конверти илова қилинган ҳолда, белгиланган жойга янги конвертларда жўнатилади ёки мурожаат этувчига қайтарилади.

Ёзма мурожаат, мурожаат этувчи жисмоний шахснинг имзоси ёки юридик шахс ваколатли шахсининг имзоси билан тасдиқданган бўлиши лозим.

Жисмоний шахснинг ёзма мурожаатини унинг имзоси билан тасдиқлаш имкони бўлмаган тақдирда, мурожаат уни ёзиб берган шахснинг имзоси билан тасдиқланиб, унинг фамилияси (исми, отасининг исми) ҳам қўшимча равишда ёзиб қўйилиши керак.

Мурожаатни бериш муддати, қоида тариқасида, белгиланмайди.

Айрим ҳолларда, агар таркибий ва ҳудудий бўлинмаларнинг мурожаатни кўриб чиқиш бўйича имкониятларига, жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини ўз вақтида амалга ошириш ва ҳимоя қилишни таъминлаш заруратига боғлиқ бўлса, шунингдек, қонунларда назарда тутилган бошқа асосларга кўра мурожаатни бериш муддати белгиланиши мумкин.

Ариза ёки шикоят бўйсунув тартибида юқори турувчи таркибий бўлинмага жисмоний ёхуд юридик шахсга унинг ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини бузувчи ҳаракат (ҳаракатсизлик) содир этилганлиги ёки қарор қабул қилинганлиги маълум бўлган пайтдан эътиборан узоғи билан **бир йилдан кечиктирмай** берилади.

Ариза ёки шикоят беришнинг узрли сабабга кўра ўтказиб юборилган муддати аризани ёки шикоятни кўриб чикувчи таркибий ёки ҳудудий бўлинма раҳбари томонидан тикланади.

Жисмоний ва юридик шахслар ўз мурожаатини у кўриб чиқилгунига қадар ёки кўриб чиқилаётган пайтда мурожаат бўйича қарор қабул қилингунига қадар ёзма ёхуд электрон шаклда ариза бериш йўли билан чақириб олиш ҳуқуқига эга. Бундай ариза тушган тақдирда мурожаатни кўриб чиқиш **тўхтатилади ва уч кун мобайнида** мурожаат таркибий ёки ҳудудий бўлинманинг хати билан мурожаат қилувчига қайтарилади.

Мурожаатлар билан ишлашни ташкиллаштириш. Вазирлик таркибий ва ҳудудий бўлинмаларида мурожаатлар билан ишлаш Низомнинг 2-иловасига мувофиқ амалга оширилади.

Таркибий ва ҳудудий бўлинмаларда мурожаатни қабул қилиш, рўйхатга олиш, ижрога қаратиш ҳамда кўриб чиқилишини назорат қилиш **“Е-murojaat” тизими орқали электрон шаклда** олиб борилади.

Мурожаатларни қабул қилиш, рўйхатга олиш, ижрога қаратиш, ҳисобини юритиш ва кўриб чиқилишини назорат қилиш Вазирлик Ташкилий департамент Мурожаатлар билан ишлаш бошқармаси ва унинг тузилмалари томонидан амалга оширилади.

Бошқарма мурожаатларнинг кўриб чиқилишини назорат қилиш масалаларида бевосита Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирига бўйсунди.

Бошқарма ва унинг тузилмалари ходимларига уларнинг фаолияти билан боғлиқ бўлмаган функциялар юклатилишига ҳамда бошқа хизматларга жалб этилишига йўл қўйилмайди.

Бошқарма ва унинг тузилмалари ходимлари хизматда фойдаланиш учун моддий техника ва алоқа воситалари, хизмат хонаси ҳамда мебель жиҳозлари билан таъминланади.

Бошқарма:

➤ таркибий ва ҳудудий бўлинмалардан мурожаат бўйича текширув ишларининг боришига доир ҳужжатлар, материаллар ва бошқа маълумотларни талаб қилиб олади;

➤ мурожаатларни кўриб чиқиш муддати ва тартиби бузилаётган ҳолларда, бу ҳақда тегишли таркибий бўлинма ёки ҳудудий бўлинма раҳбарини оғзаки ёки ёзма хабардор қилади ҳамда уларга Қонун ва Низом талаблари бузилганлиги юзасидан тегишли тақдимномалар киритади;

➤ таркибий ва ҳудудий бўлинмаларда мурожаатларни қабул қилиш, рўйхатдан ўтказиш ҳамда ҳал этишда Қонун ва Низом талаблари қай даражада ижро этилаётганлигини текширади ҳамда мониторинг қилади;

➤ мониторинг натижалари бўйича ҳар чоракда Вазирлик раҳбариятига мурожаатлар кўриб чиқилишининг ҳолати тўғрисидаги ахборотни, зарурат бўлганда, мавжуд камчиликларни бартараф этиш, мурожаатлар тўғрисидаги қонун ҳужжатлари бузилишига йўл қўйган масъул ходимларга нисбатан чоралар кўриш юзасидан тегишли таклифлар билан тақдим этади;

➤ назоратдан олиш учун тақдим этилган ёки кўриб чиқиш натижалари электрон тизимга киритилган мурожаат бўйича тўпланган ҳужжатларни ўрганиб, мурожаатни тўлиқ ўрганилмаган деб топган тақдирда қўшимча текшириш учун, уни кўриб чиққан бўлинмага қайтаради ёки бошқа таркибий бўлинмага ўтказиш бевосита Бошқарманинг ўзида текширув ўтказиш;

➤ мурожаатни бир таркибий ёки ҳудудий бўлинмадан бошқа таркибий ва ҳудудий бўлинмага ўтказиш ҳамда мурожаат муддатини электрон тизим орқали Қонунда белгиланган тартибда узайтиради;

Бошқарманинг мурожаатларни қабул қилиш, қонуний ҳал қилиш билан боғлиқ кўрсатмалари таркибий ва ҳудудий бўлинмалар учун мажбурий бўлиб, айбдор ходимларнинг жавобгарлик масаласини ҳал қилиш учун хизмат текшируви ўтказилиши шарт.

Аҳоли билан тўғридан-тўғри мулоқотни ташкил этиш, шунингдек, мурожаатлар билан ишлашда замонавий ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш мақсадида таркибий ва ҳудудий бўлинмалар ўз виртуал қабулхоналарини ташкил этиши мумкин.

Виртуал қабулхоналар қайси таркибий ёки ҳудудий бўлинма томонидан ташкил этилган бўлса. ўша таркибий ёки ҳудудий бўлинма раҳбари номидан фаолият кўрсатади.

Мурожаатлар бўйича иш юритиш. Ёзма ва почта алоқа тармоғи орқали олинган мурожаатлар Бошқарма ёки унинг қуйи тузилма ходимлари томонидан электрон шаклга ўтказилади (сканер қилинади) ва электрон тизим орқали рўйхатга олинади.

Оғзаки мурожаат билан келган шахсларнинг мурожаатида кўрсатилган тегишли маълумотлар унинг шахси ва ваколатини тасдиқловчи ҳужжатда кўрсатилган маълумотлар билан мослиги текширилиб, электрон тизимга киритилади ёки Низомнинг 3-иловасига мувофиқ тўлдирилган ҳисобга олиш варақаси электрон шаклга ўтказилади (сканер қилинади) ва электрон тизим орқали рўйхатга олинади.

Мурожаатдаги масала тегишли ҳудудий бўлинма ваколатида ҳал этилиши мумкин бўлган ҳолларда мурожаат электрон тизим орқали ҳудудий бўлинмага юборилади ва уларнинг кўриб чиқилиши устидан назорат Бошқарманинг мазкур ҳудудий бўлинмадаги тузилмаси томонидан амалга оширилади.

Таркибий бўлинма ёки унинг мансабдор шахслари номига йўлланган мурожаатлар, ушбу таркибий бўлинманинг канцелярияси (котибияти) ёки бошқа масъул ходимлари томонидан қабул қилинади.

Электрон мурожаатлар иш вақти тугаганидан кейин тушган тақдирда навбатдаги иш кунида рўйхатга олинади. Мурожаатларни электрон тизим орқали рўйхатга олмасдан ижрога қаратиш мумкин эмас.

Мурожаатни рўйхатдан ўтказишни рад этишга йўл қўйилмайди.

Оммавий қабуллар вақтида келиб тушиб, жойида ҳал этилган оғзаки мурожаатларни рўйхатдан ўтказиш талаб қилинмайди, Бунда жисмоний шахснинг ёки юридик шахс вакилининг фамилияси, исми, отасининг исми, унинг яшаш жойи тўғрисидаги маълумотлар, мурожаатнинг қисқача мазмуни, шунингдек, уни кўриб чиқиш натижаси оммавий қабул баённомасида кўрсатилади.

Қонуннинг 1-моддаси ва Низомнинг 2-бандига мувофиқ, туман-шаҳар ички ишлар органларининг мурожаатлар билан ишлаш гуруҳида ишга (ўқишга) кириш, ходимларнинг хатти-

ҳаракатларидан ёки мурожаат юзасидан масаласидаги, шунингдек, терговга қадар текширув, суриштирув ҳамда дастлабки тергов ҳаракатлари ўтказилишини талаб этмайдиган бошқа мурожаат ва таклифлар рўйхатдан ўтказилади.

Туман-шаҳар ички ишлар органларининг мурожаатлар билан ишлаш гуруҳларида қуйидаги мазмундаги мурожаатлар рўйхатга олинishi ва махсус электрон тизимга киритилиши мумкин эмас:

- ✎ жиноят ва ҳодисалар тўғрисидаги;
- ✎ айбига иқдорлик тўғрисидаги;
- ✎ фуқаронинг бедарак йўқолганлиги ҳақидаги;
- ✎ авариялар, ёнғинлар, эпидемиялар, эпизоотиялар, табиий офатлар, бахтсиз ҳодисалар ҳақидаги;
- ✎ ҳужжат ёки мол-мулк йўқолганлиги тўғрисидаги;
- ✎ ички ишлар органларининг махсус муассасалари ёки жазони ижро этиш колонияларида жазо муддатини ўтаётган ва тергов ҳибсхоналарида ушлаб турилган шахс томонидан жиноят содир этилганлиги аниқланганлиги ёки жиноят аломатлари мавжуд бўлиши мумкинлиги ҳақидаги.

✎ Даволаш муассасаларининг, уларга мурожаат қилган шахсларнинг баданидаги тан жароҳатлари излари жиноий хатти-ҳаракатлар натижасида етказилган бўлиши мумкинлиги тўғрисидаги хабарномалари, юз берган ҳолатлар бўйича суғурта компанияларининг хатлари, ходимларнинг жиноят ва ҳодисалар тўғрисидаги маълумотларни ўзида акс эттирувчи билдиргилари, терговга қадар текширув, суриштирув ва дастлабки тергов ҳаракатлари бўйича адвокатлар томонидан киритилган илтимосномалар ҳамда депутат, сенатор ёки адвокат сўровлари Бошқарма ва унинг қуйи тузилмалари орқали рўйхат олиниб, ўрганилиши мумкин эмас.

Агар электрон тизимга киритилган мурожаат бўйича олиб борилаётган текширув жараёнида терговга қадар текширув, суриштирув ва дастлабки тергов ҳаракатлари ўтказилиши талаб этиладиган ҳолатлар аниқланганида, ушбу мурожаатни кўриб чиқаётган ходим дарҳол ўзининг бевосита раҳбарига ахборот беради ва у ўрнатилган тартибда жиноят ёки ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги мурожаат сифатида рўйхатга олинади.

Электрон тизимга киритилган мурожаатлар, **Низомнинг 3-иловасига мувофиқ**, мурожаатларни қайд этиш варағи (реестр)га тегишли ёзувларни киритиш ва мурожаатнинг биринчи саҳифаси қуйи ўнг қисмида рўйхатга олиш штампини қўйиб, уни кўриб чиқишга масъул этиб белгиланган таркибий бўлинма ёки ходимга ижро учун юборилади.

Қайд этиш штампда таркибий ёки ҳудудий бўлинманинг расмий номи (умумқабул қилинган қисқартирилган ном ёки қисқартма кўрсатилиши мумкин), мурожаатнинг келиб тушган санаси ва қайд рақами кўрсатилади.

Мурожаат турига киритилмаган хатлар (ташаккурнома, табрикнома, таклифнома ва фикр-мулоҳазалар) тегишли таркибий ёки ҳудудий бўлинмага юборилади ва уларни мурожаат сифатида рўйхатга олиш талаб этилмайди.

Мурожаатларнинг тартиб рақамлари ҳар йил бошидан янгидан ҳисобланади.

Мурожаат келиб тушган вақтдан бошлаб бир иш кунидан кечикмай рўйхатга олиниб, Вазирликда – таркибий бўлинма раҳбарига, Қорақалпоғистон Республикаси Ички ишлар

вазирлигида – вазир ва вазир ўринбосарлари, Тошкент шаҳар ва Тошкент вилоят ички ишлар бош бошқармалари, вилоятлар ички ишлар бошқармаларида – бош бошқарма ва бошқарма раҳбари ҳамда уларнинг ўринбосарларига, туман-шаҳар ички ишлар органлари раҳбарларига киритилади ҳамда улар мурожаатни кўриб чиқиш бўйича масъул таркибий бўлинма (ходим)ни белгиланган ҳолда резолюция қўяди.

Мурожаат сипориш қўйилган вақтдан бошлаб бир иш куни мобайнида ижро этувчи сифатида белгиланган таркибий бўлинма (ходим)га ёки ижроچига **Низомнинг 3-иловасига мувофиқ** мурожаатларни қайд этиш варағи (реестр)га имзо қўйдирган ҳолда берилади ва реестрлар алоҳида йиғмажилдга жамлаб борилади ҳамда йил якунида белгиланган тартибда сақлаш учун канцелярияга топширилади.

Таркибий ва ҳудудий бўлинма ходимларининг қонун бузилиши билан боғлиқ хатти-ҳаракатлари ва Вазирлик таркибий бўлинмалари раҳбарлари томонидан қабул қилинган қарорлардан норозилик тўғрисидаги мурожаатлар Вазир ўринбосарларига тақдим этилади.

Таркибий ёки ҳудудий бўлинма раҳбарининг қонун бузилиши билан боғлиқ хатти-ҳаракати ва Вазир ўринбосарлари томонидан қабул қилинган қарордан норозилик масаласидаги ҳамда бевосита Вазир томонидан ўтказилган шахсий ёки сайёр қабуллар жараёнида келиб тушган мурожаатлар кўриб чиқилишини ташкиллаштириш учун Вазирга тақдим этилади.

Кўриб чиқилган ҳар бир мурожаат уни кўриб чиқишга доир ҳужжатлар билан бирга, варақлар сонидан қатъи назар, алоҳида (текширув материали сифатида) йиғмажилдга тикилади.

Ушбу мурожаат муаллифи томонидан айнан мазкур масала бўйича келиб тушган такрорий ёки дубликат мурожаатлар битта йиғмажилдга тикилади. Йиғма жилд томларга ажратилиши мумкин.

Йиғма жилдлар таркибий ва ҳудудий бўлинмадаги мурожаатлар билан ишлаш йўналишига масъул ходим томонидан мурожаатларни ҳал этиш натижаларидан келиб чиқиб, улар қаноатлантирилган, тушунтириш берилган, рад этилган, кўрмай қолдирилган ҳамда кўриб чиқиш (ёзишмалар) тугатилган турларга ажратилган ҳолда сақланиб, ҳар чорак якунида канцелярия (котибият)га топширилади.

Ҳужжатлардан нусха олиш, раҳбар қабулига ёзилиш, маълумот ёки ахборот олиш каби ўрганиш талаб этилмайдиган ҳамда кўриб чиқилиши алоҳида қонун ҳужжатлари билан тартибга солинадиган амнистия (афв этиш), фуқаролик ва паспорт-виза масалаларига доир мурожаатлар тегишли ҳужжатлар билан хронологик тартибда умумий йиғмажилдга тикилади.

Мурожаат тегишлилиги бўйича бошқа давлат органи ёки таркибий ва ҳудудий бўлинмага юборилганда, у бўйича тўпланган ҳужжатлар ҳамда ушбу мурожаат юборилган кузатув ёки топшириқ хатининг нусхаси мурожаатлар билан ишлашга масъул ходим томонидан хронологик тартибда умумий йиғмажилдга тикилиб, йил якунида канцелярия (котибият)га топширилади.

Йиғма жилдга тикилган ҳужжатлар варақларининг юқори ўнг бурчагига тартиб рақами қўйилади. Бир томонга тикилган ҳар қандай шаклдаги варақ ягона варақ сифатида тартиб рақами билан белгиланади. Ҳужжатдан алоҳида варақда тузилган резолюция алоҳида варақ сифатида тартиб рақами билан белгиланади.

Йиғма жилд охирида алоҳида вараққа тасдиқловчи ёзув жойланади, унда ҳужжатлар йиғма жилдининг рақамланган варақлари сони рақам ва сўз билан кўрсатилади. Тасдиқловчи ёзув уни тузган ходим томонидан (лавозими ва тузган санаси кўрсатилган ҳолда) имзоланади.

Йиғма жилдлар канцелярия (котибият)да уч йил сақланади ва ўрнатилган тартибда йўқ қилинади.

2-ўқув савол. Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари билан ишлаш хизматининг ҳуқуқий асослари.

Мурожаатларни кўриб чиқиш тартиби. Бошқарма томонидан таркибий ва ҳудудий бўлинмага ижро учун юборилган мурожаатларни ушбу таркибий ва ҳудудий бўлинманинг масъул ходимлари кўриб чиқади. Уларни кўриб чиқиш бошқа таркибий бўлинманинг ваколатига тегишли бўлса, улар Бошқармага қайтарилади.

Вазирлик таркибий бўлинмалари томонидан тегишли кузатув хати ёки Вазирлик раҳбариятининг резолюцияси орқали бошқа таркибий бўлинмага ижро учун юборилиши мумкин эмас. Таркибий бўлинма ёки унинг мансабдор шахси номига йўлланган мурожаатлар бундан мустасно.

Ҳал этиш ўзининг ваколати доирасига кирмайдиган масалалар қўйилган мурожаат беш кун муддатда ушбу таркибий ёки ҳудудий бўлинма раҳбари томонидан имзоланган хат билан тегишли органга юборилади, бу ҳақда мурожаат қилувчига ёзма ёхуд электрон шаклда хабар қилинади.

Агар мурожаатда уни тегишли органга юбориш учун зарур бўлган маълумотлар мавжуд бўлмаса, у ҳолда улар беш кун муддатда асослантирилган тушунтириш билан мурожаат қилувчига қайтарилади.

Почта алоқа тармоғи, қабуллар жараёнида келиб тушган мурожаат куйи турувчи бўлинма томонидан кўриб чиқилиши лозим бўлса, мурожаат келиб тушган кунидан бошлаб беш кун муддатда таркибий бўлинма раҳбари томонидан имзоланган хат ёки топшириқ билан бирга юборилади ва бу ҳақда мурожаат қилувчига ёзма ёхуд электрон шаклда хабар берилади.

Мурожаатни кўриб чиқиш учун уни куйи бўлинмага юборган масъул ходим ушбу мурожаат ва унинг кузатув хати нусхаларини олиб, қонуний ҳал қилинишини назорат қилади.

Мурожаат унда қўйилган масалани ҳал этиш ваколати доирасига кирмайдиган ёки қабул қилган қарори ёхуд ҳаракати (ҳаракатсизлиги) устидан шикоят қилинаётган ходимга ижро учун берилиши таъкидланади.

Агар мурожаатда бир нечта таркибий бўлинмага тегишли масалалар мавжуд бўлса, уларнинг барчаси мурожаатни кўриб чиқиш учун ижро этувчилар этиб белгиланади. Ижро этувчилар орасида биринчи бўлиб кўрсатилган таркибий бўлинма бошқа таркибий бўлинмалар билан биргаликда мурожаатнинг кўриб чиқилишини таъминлайди.

Мурожаатни кўриб чиқаётган ходим бошқа лавозимга ўтказилганда, хизмат сафарига юборилганда, касал бўлганда ёки меҳнат таътилига чиққанда, мурожаат ушбу ходимнинг билдиргиси ёки бевосита раҳбарининг ёзма топшириғи асосида ижро учун бошқа ходимга ўтказилади.

Мурожаатни тўлиқ, ҳолисона ва ўз вақтида кўриб чиқиш учун қўшимча маълумотлар ва материалларга зарурат пайдо бўлган тақдирда, мазкур мурожаатни кўриб чиқаётган масъул ходим мурожаат этувчидан, шунингдек, ўз ваколатлари доирасида бошқа давлат органлари, ташкилотлар ва мансабдор шахслардан қўшимча ахборотни сўраб олиши мумкин.

Мурожаатда кўрсатилган масалани ҳар томонлама ва ўз вақтида ҳал қилиш мақсадида, уни бошқа давлат органлари ва ташкилотлари билан бирга кўриб чиқиш (ҳал қилиш) талаб этилса, мурожаатни кўриб чиқувчи таркибий ёки ҳудудий бўлинма бошқа давлат органлари ва ташкилотларига мурожаатни коллегиял эшитишни ўтказиш учун мурожаат қилишга ҳақли.

Мурожаатни кўриб чиқиш жараёнида **мурожаатнинг дубликати** келиб тушса, ушбу мурожаат аввал тушган мурожаат билан биргаликда кўриб чиқилади ҳамда натижаси бўйича ягона жавоб берилади.

Мурожаатнинг дубликати мурожаат кўриб чиқилиб, жавоб юборилганидан кейин келиб тушса, бу ҳақда мурожаат этувчи ёзма тартибда хабардор қилинади.

Агар мурожаатдаги масалалар ҳўжалик юритувчи субъектлар фаолиятига дахлдор бўлса, уларнинг вакиллари мурожаатни кўриб чиқишда иштирок этиш учун уни кўриб чиқаётган масъул ходим томонидан ўз ваколатлари доирасида жалб этилади.

Зарур ҳолларда мурожаатни кўриб чиқаётган масъул ходим томонидан тегишли мутахассислар жалб

этилиши мумкин.

Мурожаатни кўриб чиқаётган масъул ходим ўз ташаббусига ёки мурожаат этувчининг илтимосига кўра уни эшитишни ташкил этиши мумкин.

Мурожаатни кўриб чиқаётган масъул ходим мурожаат этувчига мурожаатда кўтарилган масалалар бўйича ўз фикрини билдириш ва қўшимча ахборот такдим этиш имконини беради. Зарур ҳолларда мурожаат этувчини эшитишга экспертларни, мутахассисларни ва манфаатдор ташкилотларнинг вакиллари жалб этиш мумкин.

Агар мурожаатда жойнинг ўзида ўрганишни талаб этувчи ҳолат баён қилинган бўлса, шунингдек, бошқа зарур ҳолларда мурожаатни кўриб чиқувчи таркибий ёки ҳудудий бўлинма мурожаатни жойнинг ўзида кўриб чиқишни таъминлаши мумкин. Мурожаатни жойнинг ўзида кўриб чиқиш таркибий ёки ҳудудий бўлинма раҳбарининг топшириғи ёхуд унинг розилиғи билан амалга оширилади.

Такрорий мурожаат тегишли таркибий бўлинма томонидан текширилиб, ижобий ҳал қилинган ҳолатларда дастлабки мурожаатни кўриб чиқишда хато ва камчиликларга йўл қўйган ходимларга нисбатан тегишли интизомий жазо чораси қўлланилиши тўғрисида таклиф киритилади.

Такрорий мурожаатда дастлабки мурожаатни кўриб чиққан ходимнинг ҳаракати (ҳаракатсизлиги)дан норозилик билдирилган бўлса, ушбу мурожаат ижросини таъминлаш, уни муқаддам кўриб чиққан ходим зиммасига юклатилиши мумкин эмас.

Бир масалада кўп маротаба йўлланаётган ёки икки ва ундан ортиқ таркибий бўлинма фаолиятига оид мурожаатлар якуний қарор қабул қилиш мақсадида Бошқарма томонидан кўриб чиқилиши мумкин.

Мурожаатни кўриб чиқишга масъул этиб белгиланган ходим томонидан ушбу мурожаат бўйича амалга ошириладиган ишлар режаси тузилади ва масъул ходимнинг бевосита раҳбари томонидан тасдиқланади.

Мурожаат юзасидан текширув ўтказиш жараёнида, унда қайд эгилган важларни ва юзага келган муаммони тўлиқ ўрганиш ҳамда қўшимча ахборот бериш имкониятини яратиш мақсадида мурожаат муаллифидан ҳамда мурожаатга тааллуқли шахслардан батафсил тушунтириш хати олинishi (текширув ўтказилиши талаб этилмайдиган мурожаат бундан мустасно) шарт.

Мурожаатни кўриб чиқиш натижаси бўйича қабул қилинган қарорнинг моҳиятини тушунтириш, такрорий мурожаатнинг олдини олиш, мурожаат муаллифининг текширув якунига алоқадор арз ва мулоҳазаларини ўрганиш мақсадида, **Низомнинг 5-иловасига мувофиқ**, суҳбат варағи тўлдирилади.

Ўтказилган текширув якуни бўйича хулоса (маълумот ёки ахборот олиш каби ўрганиш талаб этилмайдиган мурожаатлар бундан мустасно) қилинади.

Мурожаат юзасидан муқаддам тўлиқ текширув ўтказилган ва унда кўрсатилган ҳар бир масала бўйича важларни рад этувчи ёки тасдиқловчи аниқ асослар келтирилган бўлса (шу жумладан маъмурий, жиноят-процессуал, жиноят-ижроия ва бошқа қонунларда белгиланган тартибда ҳал қилинадиган), мурожаатни назоратга олган раҳбар номига, уни назоратдан олиш ҳақида билдирги ёзилади.

Мурожаат юзасидан янги важлар келтирилган ёки дастлабки мурожаат бўйича ўтказилган текширувда унда кўрсатилган ҳар бир масала бўйича важларни рад этувчи ёки тасдиқловчи аниқ асослар келтирилмаган бўлса, қайтадан текширув ўтказилади.

Мурожаатларни кўриб чиқиш натижалари бўйича таркибий ёки ҳудудий бўлинма томонидан тегишли қарор қабул қилинади, бу ҳақда дарҳол ёзма ёхуд электрон шаклда мурожаат қилувчига жавоб хати (хабар) юборилади.

Жавоб хатида мурожаатда кўрсатилган ҳар бир масала бўйича важларни рад этувчи ёки тасдиқловчи аниқ асослар (заруратга қараб қонун ҳужжатлари нормаларига ҳаволалар қилинган ҳолда) бўлиши керак.

Жавоб хати мурожаат этилган тилда баён қилинади ва у таркибий ёки ҳудудий бўлинма раҳбари ёхуд унинг ўринбосарлари томонидан имзоланади.

Жисмоний ёки юридик шахслар жамоа бўлиб мурожаат қилган тақдирда, уларнинг мурожаатлари Қонун талаблари ва Низомга мувофиқ кўриб чиқилади. Бунда мурожаатга жавоб мурожаат қилганларнинг рўйхатида биринчи бўлиб кўрсатилган шахсга ёки уларнинг талабига кўра, бошқа шахсга юборилади.

Оммавий қабуллар вақтида келиб тушиб, жойида ҳал этилган оғзаки мурожаатларга ёзма ёки электрон шаклдаги жавоб талаб этилмайди.

Жисмоний ёки юридик шахснинг илтимосига кўра мурожаатни кўриб чиққан масъул ходим жавоб хатининг мазмунини ўзгартирмасдан тушунтириши ва йўл қўйилган

хатоларни тузатиши шарт.

Мурожаат қилувчининг мурожаатга жавобни тушунтириш ва уни тузатиш тўғрисидаги илтимоси у келиб тушган кундан эътиборан ўн кун ичида кўриб чиқилади.

Мурожаат, унда кўтарилган барча масалалар Қонун талабларига мувофиқ кўриб чиқилган ва мурожаат қилувчига тегишли жавоб юборилган тақдирда, кўриб чиқилган ҳисобланади.

Мурожаат қилувчига жавоб хати юборилган кун мурожаатни кўриб чиқиш тугалланган кун ҳисобланади.

Юқори турувчи ёки бошқа давлат органлари ёхуд тегишли таркибий бўлинманинг назоратида бўлган мурожаат бўйича уни кўриб чиққан масъул ходим мурожаат қилувчига юборилган жавоб хатининг нусхасини илова қилган ҳолда, мурожаатни кўриб чиқиш натижалари тўғрисида назорат қилувчи орган ёки таркибий бўлинмага ёзма шаклда ахборот киритади.

Вазирлик раҳбарияти назоратидаги мурожаат бўйича Бошқарма томонидан, Низомнинг 6-иловасига мувофиқ, назорат варағи юритилади ҳамда ушбу мурожаатни назоратга олган раҳбар томонидан назоратдан ва ижродан олинади.

Мурожаатни кўриб чиқиш учун куйи ички ишлар органларига юборилишининг асослилиги ва мурожаатга берилган жавоб хатини қонун ҳужжатлари талабларига мувофиқлигига уни кўриб чиққан масъул ходим ҳамда унинг бевосита раҳбари жавобгар ҳисобланади.

Мурожаатларни кўриб чиқиш муддатлари. Мурожаатлар билан ишлаш муддатлари улар таркибий ёки ҳудудий бўлинмага келиб тушган кундан бошлаб ҳисобланади.

Агар тегишли муддатнинг охири куни **дам олиш ва байрам кунларига** тўғри келса, навбатдаги иш куни муддат тугайдиган кун ҳисобланади.

Ариза ёки шикоят масалани мазмуни бўйича ҳал этиши шарт бўлган келиб тушган кундан эътиборан **ўн беш кун мобайнида**, қўшимча ўрганиш ва (ёки) текшириш, қўшимча ҳужжатларни сўраб олиш талаб этилганда

асослантирилган билдирги орқали таркибий ёки ҳудудий бўлинма раҳбарининг рухсати билан **бир ойгача** бўлган муддатда кўриб чиқилади.

Ариза ва шикоятни кўриб чиқиш учун текшириш ўтказиш, қўшимча материалларни сўраб олиш ёки бошқа чора-тадбирлар кўриш зарур бўлган ҳолларда, уни кўриб чиқиш муддатлари Вазир ва Вазир ўринбосарлари, Қорақалпоғистон Республикаси Ички ишлар вазири, Тошкент шаҳар ва Тошкент вилояти ички ишлар бош бошқармалари, вилоятлар ички ишлар бошқармалари бошлиқлари томонидан истисно тариқасида, асослантирилган билдирги орқали узоғи билан яна бир ойга узайтирилиши мумкин, бу ҳақда мурожаат этувчига хабар қилинади.

Таклиф келиб тушган кундан эътиборан бир ойгача бўлган муддатда кўриб чиқилади, қўшимча ўрганишни талаб этадиган таклифлар бундан мустасно, бу ҳақда таклифни киритган жисмоний ёки юридик шахсга ўн кун муддатда ёзма шаклда хабар қилинади.

Айрим ҳолларда мурожаатнинг мазмунидан келиб чиқиб, Вазир ва унинг ўринбосарлари, таркибий ёки ҳудудий бўлинма раҳбари ҳамда Бошқарма томонидан мурожаатни кўриб чиқиш муддатлари қисқартирилиши мумкин.

Мурожаатнинг белгиланган муддатларда кўриб чиқилишига уни кўриб чиқишга масъул бўлган ходим ва унинг бевосита раҳбари жавобгар ҳисобланади.

Мурожаатларни кўрмай қолдириш.

Қуйидаги мурожаатлар кўриб чиқилмайди:

- ✓ **аноним мурожаатлар;**
- ✓ **жисмоний ва юридик шахснинг вакиллари орқали берилган мурожаатлар, уларнинг ваколатини тасдиқловчи ҳужжаглар мавжуд бўлмаган тақдирда;**
- ✓ **муурожаат муаллифи суд томонидан муомалага лаёқатсиз деб топилган бўлса;**
- ✓ **Қонунда белгиланган бошқа талабларга мувофиқ бўлмаган мурожаатлар.**

Мурожаатлар кўрмай қолдирилганда тегишли хулоса тузилади таркибий ёки ҳудудий бўлинма раҳбари томонидан тасдиқланади.

Мурожаатлар жисмоний ёки юридик шахсларнинг вакиллари орқали берилганда, Бошқарма ва унинг қуйи тузилмалари ходимлари уларнинг ваколатларини тасдиқлайдиган ҳужжатлар мавжудлигини текширади.

Жисмоний ва юридик шахс вакилининг ваколатини тасдиқловчи мавжуд эмаслиги сабабли мурожаатлар кўрмай қолдирилганлиги туғрисида хулоса тасдиқланган вақтдан бошлаб ушбу мурожаат кўриб чиқилмайдива бу ҳақда мурожаат қилувчи тегишли тартибда хабардор қилинади.

Мурожаат аноним ёки мурожаат муаллифи суд томонидан лаёқатсиз деб топилганлиги сабабли кўрмай қолдирилганда **муаллифга жавоб берилмайди.**

Ички ишлар органи ходимининг ноўрин хатти-ҳаракатлари туғрисидаги аноним мурожаат зарур чора-тадбирлар белгилашда фойдаланиш учун тегишли таркибий бўлинмага маълумот тариқасида тақдим этилиши мумкин.

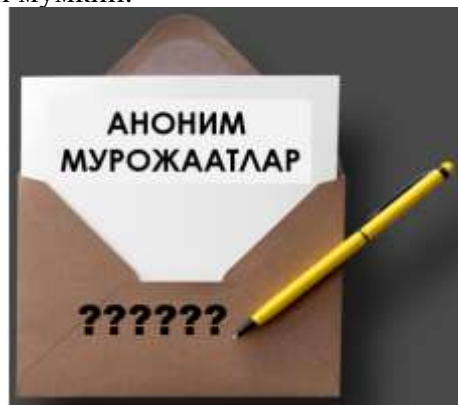
Вазирликнинг ишонч телефони орқали келиб тушган мурожаатлар Қонунда ва Низомда белгиланган тартибда аноним деб топилиши мумкин.

Аноним мурожаатлар, тегишли ҳужжатлари билан бирга, алоҳида йиғмажилдда сақланади.

Мурожаатларни кўриб чиқишни тугатиш.
Мурожаатларни кўриб чиқиш қуйидаги ҳолларда тугатилади:

✚ такрорий мурожаатларда янги вазлар ёки янгидан очилган ҳолатлар келтирилмаган бўлса, илгариги мурожаат материалларида эса текширувларнинг тўла-тўқис материаллари мавжуд бўлса ва мурожаат қилувчига белгиланган тартибда жавоблар берилган бўлса;

✚ мурожаат қилувчи ўз мурожаатини белгиланган тартибда чакириб олган ёки уни кўриб чиқишни тугатиш туғрисида қайта мурожаат қилган бўлса;

✚ яшаш жойи, турган жойи (почта манзили), электрон почта манзили ёки бошқа реквизитлари ўзгарганлиги тўғрисида ўз вақтида хабардор қилмаганлиги туфайли чақиришнинг имкони йўқлиги сабабли мурожаатни мурожаат қилувчининг иштирокисиз кўриб чиқиш имконияти бўлмаганда;

✚ мурожаатни мурожаат қилувчининг иштирокисиз кўриб чиқиш имконияти мавжуд эмаслиги сабабли, масъул ходим томонидан чақирилган мурожаат қилувчи келмай қолган тақдирда;

✚ мурожаат қилувчи жисмоний шахс вафот этганидан сўнг мурожаатни кўриб чиқиш ҳуқуқий ворисликка йўл қўймаса.

Такрорий мурожаатни кўриб чиқиш Низомнинг 63-банди иккинчи хатбошисига мувофиқ тугатилганда, мурожаат қилувчи билан ёзишмалар олиб боришни тугатиш тўғрисидаги хулоса Вазир ўринбосарлари томонидан тасдиқланади,

Мазкур хулоса асосида мурожаат қилувчи такрорий мурожаатнинг асоссизлиги ва ушбу масала юзасидан у билан ёзишмалар тугатилиши тўғрисида ёзма равишда хабардор қилинади. Ёзишмалар олиб бориш тугатилган мурожаат қилувчидан такрорий мурожаат келиб тушган тақдирда, бундай мурожаатни кўриб чиқиш мурожаат қилувчини бу ҳақда хабардор қилмасдан тугатилади.

Низомнинг 63-банди учинчи-олтинчи хатбошилари мувофиқ мурожаатни кўриб чиқишни тугатиш керак бўлган ҳолатларда, бу ҳақда масъул ходим томонидан хулоса тузилади ва у таркибий ёки ҳудудий бўлинма раҳбари томонидан тасдиқланади.

Мурожаатни кўриб чиқиш уни чақириб олиш тўғрисидаги ариза бўйича тугатилганда мурожаат таркибий ёки ҳудудий бўлинма раҳбари ёхуд раҳбар ўринбосарининг хати билан бирга мурожаат қилувчига **уч кун ичида** қайтарилади. Мурожаатни чақириб олиш тўғрисидаги ариза қонун бузилишларини аниқлаш ва бартараф этиш юзасидан чора-тадбирлар кўрилишини истисно этмайди.

Мурожаат қилувчи чақирилган жисмоний шахснинг ёки юридик шахс вакилининг келмай қолганлиги сабабли мурожаатни кўриб чиқишни тугатиш тўғрисида тегишли тартибда хабардор қилинади.

Жисмоний шахсларни ва юридик шахсларнинг вакиллари қабул қилишни ташкил этиш. Вазирлик раҳбарияти, таркибий ёки ҳудудий бўлинма раҳбарлари томонидан жисмоний шахслар ва юридик шахсларнинг вакиллари қабул қилинади ҳамда уларнинг сайёр ва оммавий қабуллари ташкил этилиши мумкин.

Жисмоний шахсларни ва юридик шахсларнинг вакиллари жойларда сайёр қабул қилиш жадваллари (**йиллик ёки ярим йиллик**) ишлаб чиқилиб, Вазир томонидан тасдиқланади.

Жисмоний шахсларни ва юридик шахсларнинг вакиллари шахсий, сайёр ва оммавий қабул қилиш белгиланган кун ва соатларда, қабул қилиш жадвалига мувофиқ ўтказилади.

Қабул қилиш жадвали, уни ўтказиш вақти, жойи ва қабулга олдиндан ёзилиш тўғрисидаги ахборот, қабул қилиш тартиби расмий веб-сайтларда эълон қилиш, ҳамма кириши мумкин

бўлган жойлардаги стендларга ёки бошқа техник воситаларга жойлаштириш орқали манфаатдор шахслар эътиборига етказилади.

Сайёр ва оммавий қабул ўтказиладиган вилоят, шаҳар ва туманлардаги ички ишлар органлари томонидан бир ҳафта олдин аҳоли билан ушбу масалада тарғибот ишлари амалга оширилади.

Вазирлик раҳбарияти, таркибий ёки ҳудудий бўлинма раҳбарлари шахсий қабулида бўлган шахслар, **Низомнинг 7-иловасига** мувофиқ, жисмоний шахслар ва юридик шахслар вакиллари қабул қилиш журналида қайд этиб борилади. Ушбу журнал компьютер ёрдамида юритилиши мумкин.

Таркибий ва ҳудудий бўлинмаларнинг раҳбарлари ёки бошқа ваколатли ходимлари жисмоний шахслар ва юридик шахслар вакиллари ҳар қандай масалада, шу жумладан ўз ваколатларига кирмайдиган масалалар бўйича мурожаат этганда қабулни рад этишга ҳақли эмас, агар уларнинг шундай мазмундаги аввалги мурожаати бўйича қарор қабул

қилинган ва бу ҳақда уларга Қонунда белгиланган тартибда хабар қилинган ҳолатлар бундан мустасно.

Жисмоний шахслар ва юридик шахсларнинг вакиллари қабул қилиш учун алоҳида хона ажратилиши ҳамда у мурожаат қилиб келган шахслар учун қулай шарт-шароитларга, шу жумладан кириш йўллари (жисмоний имконияти чекланган шахсларни манфаатларини инобатга олган), асосий кириш жойи, кутиш ва фуқароларни қабул қилиш, шунингдек санитария-гигиена хоналарига эга бўлиши лозим.

Жисмоний шахсларни ва юридик шахсларнинг вакиллари қабул қилиш хоналари ички ишлар органларининг:

- ҳуқуқий мақомини белгиловчи давлат сирлари ёки қонун билан қўриқланадиган бошқа сирни ташкил этувчи маълумотлар бўлмаган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар рўйхати;

- иш тартиби тўғрисидаги маълумотлар, тегишли хизмат телефонларининг рақамлари ҳамда мурожаатларни қабул қилиш тартиби тутрисидаги ахборот;

- фаолияти тўғрисида ахборот олишга доир сўровни қабул қилиш тартиби ҳақидаги ахборот;

- кўрсатадиган давлат хизматларининг рўйхатлари акс эттирилган ахборот стендлари ва бошқа зарур ахборот ҳамда маълумотлар билан жиҳозланади.

Қабул давомида мурожаат этувчини хабардор қилган ҳолда махсус техника воситалари (аудио-видеоёзув, шунингдек фотосуратга олиш) қўлланилиши мумкин.

Оғзаки мурожаат билан келган жисмоний шахслар ва юридик шахсларнинг вакиллари Бошқарма ҳамда унинг тузилмалари, шунингдек, таркибий ва ҳудудий бўлинмаларнинг раҳбарлари томонидан қабул қилинади.

Жисмоний шахс оғзаки мурожаат этаётганда шахсини тасдиқловчи ҳужжатни, юридик шахснинг вакили ўз ваколатларини ва шахсини тасдиқловчи ҳужжатни кўрсатиши керак, оммавий қабул вақтида келиб тушган мурожаатлар бундан мустасно.

Жисмоний шахслар ва юридик шахсларнинг вакиллари қабул қилиш вақтида мурожаатда баён қилинган масалаларни ҳал этиш таркибий ёки ҳудудий бўлинманинг ваколатига кирмаслиги аниқланган тақдирда, уларга мурожаатда баён қилинган масалаларни ҳал этиш учун қайси органга ёки ташкилотга мурожаат қилиш кераклиги тушунтирилади. Бунда мурожаат этган шахсларнинг талабига биноан ёзма шаклда жавоб берилади.

Сайёр ва оммавий қабуллар, зарур бўлган ҳолларда, қабул қилиш жадвалларидан ташқари кунларда ҳам ўтказилиши мумкин. Оммавий қабул ховли (квартира)ларга, бошқа бинолар ва жойларга бирма-бир кириб чиқиш орқали ҳам ўтказилиши мумкин.

Сайёр ва оммавий қабуллар вақтида берилган оғзаки мурожаатлар Низомга мувофиқ расмийлаштирилади, рўйхатга олинади ҳамда белгиланган тартибда кўриб чиқилади.

Сайёр ва оммавий қабул натижалари бўйича мурожаат қилган шахслар рўйхати ва тегишли баённомалар тузилади ҳамда чора-тадбирлар режаси ишлаб чиқилади.

Жисмоний шахсларни ва юридик шахсларнинг вакиллари видеоконференцалоқа воситаси орқали қабул қилишни ташкил этиш. Жисмоний шахс ва юридик шахснинг вакили Вазирлик раҳбариятига ёки бошқа ваколатли ходимларга видеоконференцалоқа воситасида мурожаат қилиши, олдиндан тасдиқланган махсус ахборот-коммуникация технологияларини қўллаган ҳолда видеоконференцалоқа жадвал орқали амалга оширилади.

Бунинг учун мурожаат этувчи **видеоконференцалоқа** ўрнатилган тегишли таркибий ёки ҳудудий бўлинмага белгиланган тартибдаги талабнома билан мурожаат қилади. Ариза электрон шаклда берилиши мумкин.

Талабномада қуйидагилар кўрсатилиши керак:

- жисмоний шахс учун – мурожаат этувчининг фамилияси (исми, отасининг исми), яшаш жойи тўғрисидаги маълумотлар;
- юридик шахснинг тўлиқ номи, жойлашган ери (почта манзили) тўғрисидаги маълумотлар;
- электрон почта манзили;
- алоқа телефони ва ёки факснинг рақами;
- видеоконференцалоқа ўтказишга қулай сана ва вақт;
- мурожаат тили;
- мурожаатнинг қисқача мазмуни.

Мурожаат этувчиларнинг вакиллари орқали берилган мурожаатларга уларнинг ваколатларини тасдиқловчи ҳужжатлар илова қилинади.

Вазирликнинг таркибий ёки ҳудудий бўлинмаси раҳбари талабномани кўриб чиқиб, уни видеоконференцалоқа орқали кўриб чиқиш ёки кўриб чиқишни рад этиш ҳақида қарор қабул қилади.

Видеоконференцалоқа орқали мурожаатни кўриб чиқиш вақти, жойи ҳақида ёки рад этилганлиги юзасидан жисмоний ва юридик шахслар белгиланган тартибда огоҳлантирилади.

Видеоконференцалоқа орқали мурожаатни қабул қилиш жадвали ўзгарган тақдирда, Бошқарма ёки унинг қуйи тузилмалари олдиндан (электрон почта, алоқа телефон ва ёки факс рақамлари, почта ва бошқалар орқали) манфаатдор шахсларни огоҳлантириши керак.

Видеоконференцалоқа орқали келиб тушган мурожаатлар оғзаки мурожаат сифатида мазкур Низомда белгиланган тартибда кайд этилади, рўйхатга олинади ва кўриб чиқилади.

Мурожаатларни кўриб чиқишда ички ишлар органлари ходимларининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари. Мурожаатларни кўриб чиқишда таркибий ва ҳудудий бўлинмаларнинг ходимлари қуйидаги ҳуқуқларга эга:

- * мурожаатни кўриб чиқиш учун зарур бўлган ахборотни белгиланган тартибда сўраш ва олиш;
- * мурожаат қилувчи, унинг вакили ёки бошқа шахсларнинг иштирокисиз мурожаатни кўриб чиқиш мумкин бўлмаганда уларни эшитиш учун чақириш;
- * била туриб ёлғон маълумотлар кўрсатилган мурожаатни текшириш сабабли сарфланган харажатларнинг ўрнини қоплаш тўғрисида судга мурожаат қилиш.
- * Ички ишлар органлари ходимлари қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлиши мумкин.
- * Ички ишлар органлари ходимлари:
- * мурожаатлар тўғрисидаги қонун ҳужжатлари талабларига риоя этиши;
- * мурожаат қилувчига унинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларига дахлдор ҳужжатлар, қарорлар ва бошқа материаллар билан танишиб чиқиш имкониятини таъминлаши, агар улар давлат сири ёки қонун билан қўриқланадиган бошқа сир бўлган маълумотларни ўз ичига олса, жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларига, жамият ва давлат манфаатларига зарар етказса бундан мустасно;
- * жисмоний шахслар ва юридик шахсларнинг вакиллари қабул қилиш вақтида юқори билим, касбий маҳорат ва ҳуқуқий тайёргарликни намоён этиши, муомала маданиятига риоя қилиши, уларнинг муаммоларини тўлиқ тинглаш ва кайд этиши;
- * мурожаат этувчига кўриб чиқиш натижалари ҳамда қабул қилинган қарор ҳақида мурожаат кўриб чиқилганидан сўнг ёзма ёхуд электрон шаклда дарҳол хабар

қилиши, оммавий қабуллар вақтида тушиб, жойида ҳал қилинган оғзаки мурожаатлар бундан мустасно;

- * жисмоний ёки юридик шахс мурожаати юзасидан қабул қилинган қарордан норози бўлса, ушбу қарор устидан шикоят бериш тартибини тушунтириши;

- * мурожаатни кўриб чиқиш натижаларига кўра қабул қилинган қарорнинг ижросини назорат қилиши;

- * қонунга хилоф ҳаракатлар (ҳаракатсизлик)ни бартараф этиш юзасидан дарҳол чоралар кўриши, жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари бузилишига келтириб чиқарувчи сабаблар ва шароитларни ўз ваколатлари доирасида аниқлаши;

- * жисмоний шахс, унинг вакили, уларнинг оила аъзолари, юридик шахс, унинг вакили ва юридик шахс вакилининг оила аъзолари мурожаатлари сабабли таъқиб этилишини белгиланган тартибда бартараф этиши;

- * мурожаатларни кўриб чиқишда жисмоний шахсларнинг шахсий ҳаёти, юридик шахсларнинг фаолияти тўғрисидаги маълумотларни уларнинг розилигисиз ошкор этмаслиги;

- * мурожаат қилувчидан мурожаатга тааллуқли бўлмаган маълумотларни талаб қилмаслиги;

- * жисмоний шахснинг илтимосига кўра унинг шахсига доир маълумотларни сир сақлаши;

- * агар жисмоний ёки юридик шахсга унинг ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонуний манфаатлари бузилиши натижасида моддий зарар ёки маънавий зиён етказилган бўлса, қонунда белгиланган тартибда моддий зарарнинг ўрнини қоплаш ёки маънавий зиённи компенсация қилиш чораларини кўриши шарт.

Ички ишлар органлари ходимларига қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа мажбуриятлар ҳам юклатилиши мумкин.

Мурожаатларнинг кўриб чиқилишини мониторинг ва назорат қилиш, умумлаштириш ва таҳлил қилиш. Таркибий ёки ҳудудий бўлинма раҳбарлари ўз тузилмавий бўлинмалари томонидан мурожаатларнинг кўриб чиқилиши юзасидан доимий мониторинг ва назоратни амалга оширади, уларнинг тўлиқ, ҳолисона ва ўз вақтида кўриб чиқилишини таъминлаш чораларини кўради.

Таркибий ва ҳудудий бўлинма раҳбарлари шахсларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари, қонуний манфаатлари, шунингдек, жамият ҳамда давлатнинг манфаатлари бузилишини келтириб чиқарувчи сабабларни аниқлаш ва бартараф этиш мақсадида ҳар чоракда мурожаатларни умумлаштириб, таҳлил қилинишини таъминлайди.

Ҳар ой якуни бўйича Вазирлик раҳбарияти, таркибий ва ҳудудий бўлинмаларининг раҳбарлари томонидан жисмоний ва юридик шахсларнинг вакиллари билан ўтказилган учрашувлар натижалари тўғрисида маълумотлар умумлаштирилиб, таҳлил қилинади.

Мурожаатларни умумлаштириш ва таҳлил қилиш асосида тузилган маълумотномалар (шарҳлар) Вазирлик тизимидаги расмий веб-сайтларда эълон қилинади.

Бошқарма томонидан ҳар чоракда Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрациясига мурожаатлар билан ишлаш тўғрисида ҳисобот тақдим этилади.

Мурожаатларни кўриб чиқиш натижалари Вазирликнинг расмий веб-сайтида, босма ва электрон оммавий ахборот воситаларида қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда эълон қилиниши мумкин.

Таркибий ва ҳудудий бўлинмаларда мурожаатлар билан ишлаш йўналишидаги ишларни мувофиқлаштириб бориш бўйича доимий комиссия тузилади.

Комиссия таркибига раис, раис ўринбосари, аъзолар ва котиб киради. Комиссия таркиби офицер ходимлардан иборат бўлади.

Комиссияга Вазирлик таркибий бўлинмаларида бошлиқ ўринбосари, Қорақалпоғистон Республикаси Ички ишлар вазирлигида Вазир ўринбосари – Кадрлар бошқармаси бошлиғи, Тошкент шаҳар ва Тошкент вилояти ички ишлар бош бошқармалари, вилоятлар ички ишлар бошқармаларида бош бошқарма ва бошқарма бошлиғининг ўринбосари – Кадрлар бошқармаси бошлиғи, туман-шаҳар ички ишлар

органларида – туман-шаҳар ички ишлар органи бошлиғининг тарбиявий ишлар бўйича ўринбосари раислик қилади.

Комиссия фаолияти таркибий ва ҳудудий бўлинма раҳбари томонидан назорат қилинади.

Мурожаатлар билан ишлаш тартибини бузганлиги учун жавобгарликка тортилган ходимлар тўғрисида, **Низомнинг 8-иловасига мувофиқ**, маълумотнома тузилади ва ҳар чорақда Бошқармага тақдим этиб борилади.

Қонун ва ушбу Низом талабларига риоя этилишини таъминлаш учун жавобгарлик таркибий ва ҳудудий бўлинма раҳбарлари зиммасига юклатилади,

Мурожаатлар тўғрисидаги қонун ҳужжатларини бузганлик, худди шунингдек, тухмат ва ҳақоратдан иборат мурожаат берганлик белгиланган тартибда жавобгарликка сабаб бўлади.

Мустақил таълим учун топшириқ:

1. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг 2021 йил 1 январдаги “Ички ишлар органларида жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари билан ишлаш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги 2-сон буйруғи мазмун моҳиятини ўқиб ўрганиш.

2. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг 2018 йил 7 сентябрдаги “Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Ташкилий департаменти фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги 244-сон буйруғи мазмун моҳиятини ўқиб ўрганиш.

СЕМИНАР МАШҒУЛОТИ (2 соат)

4.1-Мавзу: **Жисмоний ва юридик шахсларни мурожаатлари билан ишлаш тизими.**

Ушбу ўқув машғулооти “*Кичик гуруҳларда ишлаш савол-жавоб ақлий хужум*”, *тест технологияси, тоифалаш жадвали*” интерфаол методидан фойдаланиш орқали ўтказилади.

“Кичик гуруҳларда ишлаш” методининг босқичлари

Ақлий ҳужум:

1-гурӯҳга топшириқ. Мурожаатлар билан ишлаш хизматининг ҳуқуқий асослари?

2-гурӯҳга топшириқ. Ходимларни Мурожаатлар билан ишлашда амалиётда дуч келадиган муаммолар?

3-гурӯҳга топшириқ. Мурожаатларни кўриб чиқиш муддатлари?.

4-гурӯҳга топшириқ. Мурожаатларни қабул қилиш гуруҳи (Call center)нинг фаолияти?

ИЗОҲ: Ушбу метод қўлланилганда ҳар бир гуруҳга шартли ном берилиб, уларнинг жавоблари беш баллик тизим асосида баҳоланади. Бир гуруҳ бошқа гуруҳнинг саволига тўғри жавоб берса баллар тўғри жавоб берган гуруҳ ҳисобига ёзилади. Гуруҳларни ҳар бир гуруҳнинг жавоби тингланади умумлаштирилади, қўшимчалар билан тўлдирилади. Аниқ жавоблар тўхтамига келинади.

«Тоифалаш жадвали» усули

Мурожаатларнинг шакллари	Мурожаатларнинг турдари

Тўғри жавоб

«Тоифалаш жадвали» усули

Мурожаатларнинг шакллари	Мурожаатларнинг турдари
Ёзма	Ариза
Оғзаки	Шикоят хати
Электрон	Таклиф

ИЗОҲ: Тоифа-хусусият ва муносабатларни муҳимлигини намоён қилувчи (умумий) аломат. Ажратилган аломатлар асосида олинган маълумотларни бирлаштиришни таъминлайди. Тизимли фикрлаш, маълумотларни тузилмага келтириш, тизимлаштириш кўникмаларини ривожлантиради

Назорат учун топшириқ:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 ноябрдаги “Ички ишлар органлари кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-3413-сонли қарорини ўқиш;

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 8 февралдаги “Ички ишлар органлари ходимларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини янада яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-118-сон қарорини ўқиш;

3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 4 июлдаги “Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органлари ва Миллий гвардиясининг шахсий таркиби ҳамда уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини тартибга солиш тўғрисида” 354-сон қарорини ўқиш ва ўзлаштириш.

4.2-Мавзу. ЖИНОЯТ ВА ҲОДИСАЛАР ҲАҚИДАГИ МУРОЖААТЛАР БИЛАН ИШЛАШДА ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ХОДИМЛАРИ ТОМОНИДАН ЙЎЛ ҚЎЙИЛГАН КАМЧИЛИКЛАР ВА УЛАРНИ БАРТАРАФ ЭТИШ ЙЎЛЛАРИ.

Маъруза режаси:

1-ўқув савол. Мурожаат қилиш ҳукуқи.

2-ўқув савол. “Е-material” тизими.

3-ўқув савол. Жиноят ва ҳодисаларга оид ариза, хабар ва бошқа маълумотларни рўйхатга олиш тартиби кўриб чиқилиши устидан назорат.

4-ўқув савол. Жиноят, ҳодисалар ҳақидаги ариза, хабар ва бошқа маълумотлар билан ишлашда йўл қўйилаётган камчиликлар ва уларни бартараф этиш чоралари.

1-ўқув савол. Мурожаат қилиш ҳукуқи.

Жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги ариза, хабар ва маълумотларни бериш муддатлари қоида тариқасида белгиланмайди.

Ички ишлар органларига келиб тушган жиноят ва ҳодисалар тўғрисидаги мурожаатлар (хабарлар) мазмунига кўра уч турга бўлинади:

а) жиноят-процессуал қонунига мувофиқ жиноят иши қўзғатилишига сабаб бўладиган ҳолатлар;

б) текширув якуни бўйича келиб тушган хабар жиноят ҳақида эмас, балки маъмурий ҳуқуқбузарликларга доир ҳолатлар;

в) жиноят ва ҳодисалар билан боғлиқ бўлмаган бошқа мурожаатлар.

Жиноят-процессуал қонунчилигига асосан жиноят иши қўзғатилишига сабаб бўладиган жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги ариза ва хабарларга қуйидагилар киради:

а) **оғзаки равишдаги ариза** – аризачи била туриб ёлғон хабар берганлик ҳақида жиноий жавобгарликка тортилиши ҳақида огоҳлантирилиб, расмийлаштирилган ва имзоланган баённома;

б) **ёзма равишдаги ариза** – мурожаат этувчининг анкета маълумотлари, яшаш ва иш жойи тўғрисидаги ахборотлар тўлиқ акс этирилиб, расмийлаштирилган мурожаат;

в) **телефон, телефакс, телефонограмма, телеграмма, радиogramма шаклида ёки интернет тармоғи орқали** ички ишлар органларига тақдим этилган хат-хабарлар;

г) **фуқаронинг бедарак йўқолганлиги ҳақидаги ариза ва хабарлар;**

д) **корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва мансбдор шахсларнинг ёзма хабарлари;**

е) **шахс ўзи содир этган жинояти юзасидан айбини бўйнига олиш ҳақидаги ёзма равишда берган арзи** ёки ўрнатилган тартибда оғзаки равишда берган арзи расмийлаштирилган баённома.

Жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги бошқа маълумотлар қуйидагилардан иборат:

а) жисмоний ва юридик шахслар ёки уларнинг вакиллари томонидан телефон, телефакс ёки бошқа алоқа техника воситалари орқали берган хабарлари;

б) даволаш муассасалари ходимларининг – фуқаролар баданида тан жароҳати излари билан мурожаат этиб келган ҳолларда, жиноий хатти-ҳаракатлар натижасида етказилган бўлиши мумкинлиги тўғрисидаги хабарлари;

в) ички ишлар органларининг махсус муассасалари (маъмурий камокқа олинган шахсларни сақлаш махсус қабулхонаси,

аниқ яшаш жойи ва машғулоти турига эга бўлмаган шахсларни реабилитация этиш маркази, вояга етмаганларга ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш маркази, ушланган ва қамоққа олинган шахсларни вақтинча сақлаш ҳибсхонаси) ёки жазони ижро этиш колонияларида жазо муддатини ўтаётган ва тергов ҳибсхоналарида ушлаб турилган шахс томонидан жиноят содир этганлиги аниқланганлиги ёки жиноят аломатлари мавжуд бўлиши мумкинлиги тўғрисидаги хабарлари;

г) хорижга чиқиш-келиш ва фуқарорликни расмийлаштириш хизмати ходимларининг – фуқаролик паспорт йўқолганлик ҳолати юзасидан мурожаат этилганида жиноят аломатлари мавжудлигига шубҳа уйғотувчи хабарлари;

д) Давлат йўл ҳаракати хавфсизлиги хизмати ходимларининг – йўл-транспорт ҳодисалари ва уларнинг оқибатлари ҳақидаги хабарлари;

е) Давлат йўл ҳаракати хавфсизлиги хизмати, туманлараро рўйхатга олиш-имтиҳон бўлими ходимларининг – фуқароларнинг автотранспорт воситаларини бошқариш ҳуқуқини берувчи гувоҳномалари, транспорт воситаларининг техник паспортлари ва давлат рақам белгилари йўқотилганлиги ҳақида берган аризалари бўйича жиноятга шубҳа туғдирувчи ҳолатлар мавжудлиги ҳақидаги хабарлари;

ё) қўриқлаш хизмати ходимларининг – қўриқлаш сигнализация ускуналарининг ишлаб кетиши тўғрисидаги хабарлари;

ж) ёнғин хавфсизлиги ходимларининг – ёнғинлар ва ўзганинг мулкни қасддан ўт қўйиш орқали нобуд қилиш ёки унга зарар етказиш ҳолатлари тўғрисидаги хабарлари;

з) матбуот, телевидение, радио ва бошқа оммавий ахборот воситаларида, шу жумладан интернет тармоғида эълон қилинган жиноят ва ҳодисалар тўғрисидаги хат-хабарлар;

и) юз берган ҳолатлар бўйича суғурта компанияларининг хатлари;

й) тайёргарлик кўриляётган ёки содир этилган ҳуқуқбузарликлар билан боғлиқ воқеа ва ҳодисалар тўғрисидаги хабарлар;

к) авариялар, ёнғинлар, эпидемиялар, эпизоотиялар, табиий офатлар, одамлар билан боғлиқ бахтсиз ҳодисалар тўғрисидаги маълумотлар;

л) ички ишлар органлари ходимлари томонидан бевосита фош этилган жиноят ва ҳодисалар тўғрисидаги маълумотларни ўзида акс эттирувчи билдиргилари ҳисобланади.

Жисмоний ва юридик шахс ёки уларнинг вакили берган мурожаатларида фамилияси, исми, отасининг исми, яшаш жойи тўғрисидаги маълумотлар, жиноят ва ҳодисанинг содир этилган жойи, санаси, вақти, тафсилоти, ўзига ҳос-хусусиятлари ҳамда етказилган моддий зарарнинг миқдори ҳақидаги маълумотларни акс эттиришлари лозим.

Мурожаат ёзма равишда тақдим этилганда, жисмоний шахс ёки юридик шахс ваколатли раҳбарининг имзоси билан тасдиқланади.

Агар, жисмоний шахс ёзма мурожаатини имзоси билан тасдиқлашни имкони бўлмаса, унинг мурожаатини ёзиб берган шахснинг фамилияси, исм-шарфи кўрсатилиб, имзоси билан тасдиқланган бўлиши керак.

Ўзбекистон Республикаси Ягона интерактив давлат хизматлари портали ва Ички ишлар вазирлигининг веб-сайти орқали жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги электрон шаклдаги мурожаатлар келиб тушганда мазкур Йўриқномада белгиланган тартибда кўриб чиқилади.

Аноним мурожаатлар ички ишлар органларининг рўйхатга олиш китоби ва журналларида қайд этилмайди, кўриб чиқилмайди ҳамда суриштирув ва тергов органлари учун жиноят ишини қўзғатишга асос бўлмайди. Тайёрланаётган ёки содир этилган жиноятлар ҳақидаги аноним маълумотлар келиб тушганда тезкор хизматларга жиноятларнинг олдини олиш, фош этиш ва очишда фойдаланишлари учун маълумот-ахборот тарикасида тақдим этилади.

Жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги мурожаатлар терговга қадар текширув ва дастлабки тергов жараёнида тўла, ҳар томонлама ва ҳолисона кўриб чиқилиши, текширилиши, тўпланган далилларни ишга алоқаси бор-йўқлиги, мақбуллиги ва ишончлилиги нуқтаи назаридан баҳоланиши лозим.

Жисмоний шахс ёки юридик шахс ўз вакили орқали мурожаат этганда, вакилига билдирилган ишончнома ва унинг шахсига оид ҳужжатлар илова қилиниши керак.

Жисмоний ва юридик шахслар ёки уларнинг вакиллари қуйидаги ҳуқуқларга эга:

а) жиноят ва ҳодиса ҳақида давлат тилида, ўзи биладиган тилда ҳамда бошқа шу ҳудудда кўпчилик сўзлашадиган тилда ёки таржимон хизматидан фойдаланиб, ички ишлар органларига мурожаат этишга;

б) ариза ва хабари бўйича қабул қилинган қарор натижалари юзасидан маълумот олишга;

в) ички ишлар органи мансабдор шахсининг жиноят ва ҳодисалар тўғрисидаги ариза, хабар ва бошқа маълумотларни қабул қилиш, кўриб чиқиш

билан боғлиқ ҳаракатлари (ҳаракатсизлиги) устидан ички ишлар органи бошлиғига, юқори турувчи ички ишлар, прокуратура ёки тегишли ҳокимият органларига ва бошқа ваколатли ташкилот ва муассасаларга шикоят қилишга ҳақли. Ички ишлар органлари жисмоний ва юридик шахсларни жиноий тажовузлардан ҳимоя қилиш, уларнинг жиноят ва ҳодисалар ҳақида берган мурожаатларини, шунингдек авариялар, инсонлар билан боғлиқ бахтсиз ҳодисалар, эпидемия, эпизоотия, ёнғинлар, фуқароларнинг бедарак йўқолиши, табиий офатлар ҳамда жамоат тартибини сақлашда юз берган ҳодисалар ҳақидаги хабарларни қабул қилиш ва кўриб чиқишга мажбур.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг 2016 йил 12 ноябрдаги 180-сон буйруғи билан тасдиқланаган “Ички ишлар органларида жиноят ва ҳодисаларга оид аризалар, хабарлар ҳамда бошқа маълумотларни қабул қилиш, рўйхатга олиш, кўриб чиқиш ва ҳисобини юритиш тартиби тўғрисида”ги Йўриқнома қуйидаги орган ва мансабдор шахсларга тааллуқлилиги бўйича амал қилади:

- суриштирув органларининг суриштирувчилари;
- дастлабки тергов органларининг терговчилари;
- тезкор-қидирув фаолиятини амалга оширувчи тезкор хизматларининг ходимлари.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикаси жиноят-процессуал қонунчилиги ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар билан ўрнатилган тартибларда жиноят ҳақидаги хабарларни қабул қилиш, рўйхатга олиш ва текширувни ўтказишга ваколатли бошқа мансабдор шахслар томонидан амалга оширилади.

Ички ишлар органлари, жиноят ва ҳодисаларга оид аризалар, хабарлар ҳамда бошқа маълумотларни қабул қилиш, рўйхатга олиш, кўриб чиқиш ва ҳисобини юритишда қуйидаги вазифаларни амалга оширади:

а) жисмоний ва юридик шахсларнинг жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги мурожаатларини қабул қилиш, рўйхатга олиш ва қонуний кўриб чиқиш учун зарур шарт-шароитлар ва қулайликларни яратиш;

б) жисмоний ва юридик шахс ёки уларнинг вакиллари бевосита жиноят ва ҳодисалар ҳақида мурожаат қилганларида, уларни қабул қилиш давомида юқори билим, касбий маҳорат ва ҳуқуқий тайёргарликни намоён этиш, муомала ва касб маданиятига риоя этиш, жиноят ёки ҳодисанинг тафсилотини тўлиқ тинглаш ва қайд этиш;

в) мурожаатларни ўз вақтида рўйхатга олиш, иш юритиш тартиб ва талабларга риоя этиш, ҳисобга олинган ҳар бир ҳолатни белгиланган муддатларда мазмунан кўриб чиқиш;

г) жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини, қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, мурожаат этувчини камситилишига йўл қўймаслик, уларнинг ҳаёти ва соғлиғини ҳимоя қилинишини кафолатлаш ҳамда шахсий хавфсизлигини таъминлаш;

д) мурожаатларни кўриб чиқиш вақтида фуқароларнинг турмуш тарзи ва шахсий ҳаётига оид маълум бўлган маълумотларни сир сақлаш, мурожаат этган шахсга, унинг вакилига, оила аъзоларига нисбатан зўравонлик ёки ҳаёти ва соғлиғига таъқиб қилиш билан боғлиқ ҳаракатларга барҳам бериш чораларини кўради.

Ички ишлар органларининг мансабдор шахслари, жисмоний ва юридик шахсларнинг жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги мурожаат этиш ҳуқуқларини таъминлашда бошқа шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини бузиш ёки давлат ва жамият манфаатларига зарар етказмасликлари лозим.

Ички ишлар органларига келиб тушган ҳар бир жиноят ва ҳодиса қачон, қаерда содир этилгани, уни содир этган шахслар аниқланган ёки аниқланмаганидан қатъий назар **«Жиноятлар ҳақидаги ариза ва хабарларни ҳисобга олиш» 1-шакл китобидан** рўйхатга олинади.

Китобнинг тўғри юритилиши бўйича шахсий жавобгарлик шу сутка давомида навбатчиликда бўлган ички ишлар органи навбатчиси зиммасига юклатилади.

Юқорида кўрсатиб ўтилган қоидалар 1-шакл китобининг бош варағи орқа томонига эслатма сифатида чоп этиб, фойдаланилади.

1-шакл китоб ички ишлар органида беш йил сақланади, сўнг далолатнома асосида йўқ қилинади.

Ички ишлар органларига келиб тушган телефон, телефакс, телефонограмма, радиogramма ва бошқа алоқа техника воситалари ҳамда кўриқлаш ва ёнғин сигнализацияси ускуналарининг ишлаб кетиши, шунингдек ҳодисалар ҳақидаги бошқа сигналларга оид маълумотлар ички ишлар органида ягона ҳисобланган **2-шакл журналида** рўйхатга олинади.

Журнални юритишнинг тўғрилиги учун шахсий жавобгарлик ички ишлар органи навбатчиси зиммасига юклатилади.

Юқорида кўрсатиб ўтилган қоидалар 2-шакл Журналининг бош варағи орқа томонига эслатма сифатида чоп этиб, фойдаланилади.

2-шакл журнал ички ишлар органида беш йил сақланади, сўнг далолатнома асосида йўқ қилинади.

Аризачи, бевосита ички ишлар органига жиноят ва ҳодисалар ҳақида ёзма ёки оғзаки равишда мурожаат қилганда, ички ишлар органининг тезкор навбатчиси ёки шундай вазифа юклатилган бошқа мансабдор шахс қабул қилиб олган ариза юзасидан билдирув талони бериши шарт.

Аризачининг жиноят ва ҳодисаларга оид аризаларини қабул қилиш ваколатига эга ички ишлар органининг мансабдор шахслари томонидан ўрнатилган тартибда қабул қилиниб, рўйхатга олингани устидан назорат олиб бориш билдирув-талони орқали амалга оширилади.

Билдирув талони икки қисмдан – бир хил қайд рақамига эга бўлган қирқиб олинadиган варақ ва унинг иккинчи бўлак варағидан иборат.

Қирқиб олинadиган варақда, ариза ёки хабар олинган сана, уни қабул қилган мансабдор шахснинг фамилияси, аризачи ҳақидаги маълумотлар қайд этилиб, ушбу варақ аризачига тақдим этилади.

Ички ишлар органининг навбатчилик қисмида қоладиган, билдирув-талонининг иккинчи бўлағида, аризачи ҳақидаги маълумот, ариза қабул қилинган сана ва рўйхатга олинган рақам, ҳолатнинг қисқача мазмуни акс эттирилади. Аризачи билдирув-талонининг иккинчи бўлак варағига имзо қўйиб, сана ва вақтини кўрсатиб ўтиши керак.

Билдирув-талони китобча шаклида саҳифаланади ва ички ишлар органининг навбатчилик қисмида сақланиб, жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги маълумотларни қабул қилиш вазифаси юклатилган навбатчи томонидан юритиб борилади.

Билдирув-талонларининг иккинчи бўлағи жиноят ва ҳодисалар тўғрисидаги маълумотларни қайд этишнинг тўлиқлигини, бундай маълумотларни қабул қилиш вазифаси юклатилган мансабдор шахсларнинг иш фаолиятини баҳолашда, улар устидан тушган шикоятларни кўриб чиқиш чоғида солиштириб текширишда фойдаланилади.

Фойдаланиб бўлинган билдирув-талонлари китобчаси ички ишлар органининг котибиятига топширилади ва икки йил сақланганидан кейин далолатнома асосида йўқ қилинади.

Ички ишлар органига жиноят ва ҳодиса ҳақида келиб тушган ариза, хабар ва бошқа маълумотлар юзасидан ўтказилган терговга қадар текширув натижаларига кўра, Жиноят-процессуал кодексига мувофиқ жиноят иши қўзғатишга сабаб бўлмайдиган материаллар **«Жиноят иши қўзғатишни рад қилиш қарори тўғрисидаги материалларни ҳисобга олиш» журналида** рўхатга олинади.

Жиноят иши қўзғатишни рад қилиш тўғрисидаги материалларни ҳисобини тўғри юритилиши учун шахсий жавобгарлик шахар, туман, тармоқ ИИБнинг ҳисоб-қайд этиш ишлари учун масъул бўлган ходим зиммасига юклатилади.

Жиноят иши қўзғатишни рад этиш тўғрисидаги материаллар журналда йил бошидан ўсиб боровчи тартиб рақам билан қайд этилиб, рўйхатга қўйилади.

«Жиноят иши қўзғатишни рад қилиш қарори тўғрисидаги материалларни ҳисобга олиш» журнали ички ишлар органида уч йил сақланади, сўнг далолатнома асосида йўқ

қилинади.

1-шакл китоб, 2-шакл журнал, билдирув-талони китобчаси, «Жиноят иши қўзғатишни рад қилиш қарори тўғрисидаги материалларни ҳисобга олиш» журнали қатъий ҳисобда турувчи ҳужжатлар ҳисобланади, уларнинг варақлари рақамланган, тикилган ва муҳр билан мустаҳкамланган бўлиши керак. Ёзувлар тўлиқ, озода, тушунарли тарзда, кўк рангли шарикли ручка билан ёзилиши керак.

Шу билан бирга, ички ишлар органининг:

навбатчиси 1-шакл китоби, 2-шакл журнал ва билдирув-талонини;

шаҳар, туман, тармоқ ИИБнинг ҳисоб-қайд этиш ишлари бўйича ходим эса «Жиноят иши қўзғатишни рад қилиш қарори тўғрисидаги материалларни ҳисобга олиш» журналини тўлдиришда, киритган маълумотларни ўчириб, ёзувлар киритилмайди. Хатоликка йўл қўйилганида ушбу масъул ходимлар ёзма равишда изох бериб, имзо чекадилар.

2-ўқув савол. “102” хизмати фаолиятини ташкил этиш. Мурожаатларни қабул қилишда уларни вазифалари.

Мурожаатларни қабул қилиш тартиби. Жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги мурожаатлар оғзаки, ёзма ёки электрон шаклда берилиши мумкин.

Ички ишлар органларида жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги мурожаатлар қуйидаги тартибда қабул қилинади:

а) жисмоний ва юридик шахс ёки уларнинг вакиллари шаҳсан қабул қилиш орқали;

б) фельдъегерлик хизмати ёки бошқа алоқа техника воситалари орқали;

в) Ўзбекистон Республикаси Ягона интерактив давлат хизматлари портали ҳамда ИИБнинг интернет тармоғидаги расмий веб-сайти орқали;

г) ички ишлар органининг фуқароларни қабул қилиш хонасида;

д) жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари учун қулай жойларга ўрнатилган почта қутиси орқали.

Жиноят ва ҳодисаларга оид ариза ва хабарлар, уларнинг содир этиш жойи ва вақти, шахси аниқ бўлган-бўлмаганлигидан, шунингдек, хабарнинг тўлиқ эмаслигидан қатъи назар, ички ишлар органининг штатли навбатчиси, уларнинг ёрдамчилари ва белгиланган тартибда навбатчиликка тайинланган ходимлар томонидан **кеча-кундуз** қабул қилинади.

Жиноят ёки ҳодиса юз берганда навбатчилик қисм (хизмат)нинг бевосита вазифалари қуйидагилардан иборат:

а) жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги ариза ва хабарларни зудлик билан қабул қилиш, дарҳол расмийлаштириш, рўйхатга олиш учун тегишли китоб ва журналларга қайд этиш;

б) содир этилган жиноят ёки ҳодисага баҳо бериш, жиноятни фош этиш, далилларни олиш, жиноят содир этган шахсларни ушлаш, жабрланганларга ёрдам кўрсатиш мақсадида тергов-тезкор гуруҳи (бундан буён матнда ТТГ деб юритилади) раҳбари ва аъзоларига зудлик билан маълум қилиш, ТТГни воқеа жойига қўздан кечириш учун чиқишини таъминлаш, юз берган ҳолатнинг турига қараб қўшимча кучларни жалб қилиш ва юборилишини ташкил этиш.

Ички ишлар органларининг котибиятига почта ёки бошқа техника алоқа воситалари орқали жиноят ва ҳодисалар ҳақида келиб тушган ариза ва хабарлар умумий қоидаларга кўра хат-хабарларни кирим қилиш ёки ариза-шикоятларни рўйхатга олиш журналларига қайд этилади ва шу заҳоти ички ишлар органи бошлиғи ёки унинг ўринбосарига ахборот берилади.

Ички ишлар органи бошлиғи ариза ёки хабарни мазмунидан келиб чиқиб 1-шакл китоби ёки 2-шакл журнаliga рўйхатга олиш ва уни текшириш тартиби тўғрисида ижро этувчи мансабдор шахсга ёзма равишда кўрсатма беради.

Ички ишлар вазирлиги, Тошкент шаҳар ИИББ, вилоятлар ёки Транспортдаги ИИБ марказий аппаратларига келиб тушган ариза ва шикоятларни текшириш давомида жиноят аломатлари мавжудлиги аниқланган тақдирда тўпланган ҳужжатлар зудлик билан ҳудудий ички ишлар органига юборилиши ёки жиноятни тегишли ҳудуд ички ишлар бўлимидаги

1-шакл китобидан рўйхатдан ўтказиб, жиноят иши қўзғатилишини ташкил этади.

Жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги мурожаатларни навбатчилик қисмидаги 1-шакл китоби ёки 2-шакл журнаliga қайд этмасдан туриб текшириш, ижро этиш учун ходимларга топшириш қатъиян тақиқланади.

Жисмоний ёки юридик шахслар томонидан бевосита ёзма равишда жиноят ва ҳодисалар ҳақида тақдим этилган мурожаатларни котибият журналларида қайд этиб, текшириш тақиқланади.

Жисмоний шахс ёки юридик шахснинг вакили, ички ишлар органининг навбатчилик қисмига, жиноят-процессуал қонунига мувофиқ суриштирув ёки дастлабки тергов ҳаракатларини амалга ошириш ваколатига эга бўлган мансабдор шахсга, шунингдек фуқароларни қабул қилиш хонасида жиноят ва ҳодисалар тўғрисида оғзаки равишда арз қилиб келганда, масъул ходим оғзаки равишда берилган мурожаатини қабул қилиш баённомасини расмийлаштиради.

Баённомада аризачининг яшаш ва ишлаш жойи, шунингдек унинг шахсига оид маълумотлар кўрсатилиши керак. Агар аризачининг шахсини тасдиқловчи ҳужжати бўлмаса, унинг шахсини текшириш учун бошқа чоралар кўрилиши керак.

Оғзаки аризани қабул қилган мансабдор шахс, аризачига била туриб ёлғон хабар берганлик тўғрисида жинойий жавобгарликка тортилиши мумкинлигини тушунтириб, огоҳлантириши ва бу ҳақда баённомага имзо қўйдириши шарт.

Айбини бўйнига олиш тўғрисидаги арз оғзаки ёки ёзма шаклида бўлиши мумкин. Жиноят-процессуал қонунчилиги талабларига мувофиқ масъул ходим оғзаки арзни баённомада акс эттириб расмийлаштиради.

Баённомада, арз қилувчининг шахсига доир маълумотлар киритилади ва унинг матни биринчи шахс номидан баён қилиниб унда, жиноят содир этиш ҳолатлари хусусидаги маълумотлар арз қилувчи номидан, иложи борича сўзма-сўз кўрсатилиши зарур.

Айбини бўйнига олиш тўғрисидаги арз бўйича расмийлаштириш баённома арз қилувчи ва аризани қабул қилган мансабдор шахс томонидан имзоланади, бунда аризачи

била туриб ёлгон хабар берганлик тўғрисида жавобгарликка тортилиши ҳақида огоҳлантирилмайди.

Айбини бўйнига олиш тўғрисидаги арз Жиноят-процессуал кодекс талабларига биноан тўла, холисона ва ҳар томонлама кўриб чиқилиши, текширилиши, тўпланган далилларни ишга алоқаси бор-йўқлиги, мақбуллиги ва ишончилиги нуқтаи назардан баҳолалиши лозим.

Ички ишлар органларининг маъмурий биноларидан ташқари жойларда, ҳудудий профилактика инспекторлари ёки бошқа соҳавий хизмат ходимлари хизмат вазифаларини бажариш чоғида жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги мурожаатларни қабул қилиши ҳамда бу ҳақда шаҳар, туман ички ишлар органининг навбатчилик қисмига хабар беришлари шарт.

Ички ишлар органларининг мансабдор шахси, жиноят ва ҳодисалар тўғрисида берилаётган ариза, хабар ва бошқа маълумотларни текширув ўтказишга етарли эмас, деган баҳона билан қабул қилмасликка ҳақли эмас.

Жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги мурожаатларни асоссиз важлар билан қабул қилишни рад этиш **Жиноят кодексининг 241¹-моддасида** кўрсатилган жиноий жавобгарликни келтириб чиқаради.

Шаҳар-туман-тармоқ ички ишлар органлари навбатчилик қисмлари ички ишлар органларининг бошқа таркибий бўлим, бўлинмаларидан қуйидаги хабарларни қабул қилади:

а) қўриқлаш хизматларидан – қўриқланаётган объектга нисбатан содир этилган жиноий тажовузлар, техник қўриқлаш пунктларига уланган объектларга ғайриқонуний киришга уриниш чоғида қўриқлаш сигнализациясининг ишлаб кетиш ҳолатлари, шунингдек қўриқлаш нарядлари масъул этиб тайинланган хизмат ҳудудларда аниқланган бошқа жиноят ва ҳодисалар ҳақида;

б) ёнғин хавфсизлиги хизматларидан – фуқароларнинг ўлимига ёки уларнинг соғлиғига шикаст етказилишига, шунингдек жисмоний ва юридик шахсларнинг мулкига зарар етказилишига олиб келган ёхуд олиб келиши мумкин бўлган ёнғинлар ва ўзганинг мулкани қасддан ўт қўйиш орқали нобуд қилиш ёки унга зарар етказиш ҳолатлари ҳамда масъул этиб тайинланган хизмат ҳудудидаги аниқланган бошқа жиноят ва ҳодисалар ҳақида;

в) Давлат йўл ҳаракати хавфсизлиги хизматларидан – фуқароларнинг ўлими, баданга шикаст ёки мулкий зарар етказилишига олиб келган йўл-транспорт ҳодисалари, автотототранспорт воситаларини олиб қочиш, шунингдек масъул этиб тайинланган хизмат ҳудудида аниқланган бошқа жиноят ва ҳодисалар ҳақида;

г) патруль-пост ва жамоат тартибини сақлаш хизматларидан – масъул этиб тайинланган хизмат ҳудудида аниқланган жиноят ва ҳодисалар ҳақида;

д) ички ишлар органларининг махсус муассасаларидан – сақланаётган шахслар томонидан содир этилган жиноят ва ҳодисалар ҳамда бу ҳақида улардан олинган хабарлар тўғрисида маълумотлар олинганда.

Юқорида кўрсатиб ўтилган соҳавий хизматлардан алоқа воситалари орқали қабул қилинган хабарлар зудлик билан 2-шакл журналида қайд этилиб, рўйхатга олинади.

Шаҳар, туман, тармоқ ИИБ навбатчилик қисмларига жисмоний ва юридик шахслар томонидан маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисида мурожаат қилинганда ёки қотибиятларга шундай мазмундаги мурожаатлар келиб тушганда, бундай мурожаатларни қабул қилиш, рўйхатга олиш, ҳисобини юритиш умумий тартиб ва қоидалар асосида амалга оширилади.

Мурожаатларни рўйхатга олиш ва уларнинг ҳисобини юритиш тартиби. Ички ишлар органининг навбатчилик қисмига келиб тушган жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги маълумотлар зудлик билан 1-шакл китоби ёки 2-шакл журналида рўйхатга олинади ва бу ҳақда тегишли орган бошлиғига ахборот берилади. Ариза ва хабарни кўриб чиқилиши Ўзбекистон Республикаси **Жиноят-процессуал кодекси ва Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг 2016 йил 12 ноябрдаги 180-сон буйруғи** талабларига мувофиқ ташкил этилади.

Жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги мурожаатларни рўйхатга олиш ички ишлар органларининг навбатчилик қисмларида дарҳол амалга оширилади.

Жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги ариза ва хабарлар:

➤ ички ишлар органлари навбатчилик қисмига, саф бўлинмаларининг навбатчисига ҳамда суриштирувчи ёки терговчига бевосита мурожаат этганида 1-шакл китобида;

➤ ички ишлар органларининг телефон ёки бошқа алоқа техника воситалари орқали келиб тушган, шу жумладан кўриқлаш ва ёнгин сигнализация ускуналарининг ишлаб кетиши ва ҳодисалар ҳақидаги бошқа сигналларга оид маълумотлар 2-шакл журналда рўйхатга олинади.

➤ 1-шакл китоб ва 2-шакл журнал навбатчилик қисмида сақланади ва ички ишлар органи навбатчиси ёки унинг ёрдамчиси томонидан тўлдириб борилади.

Навбатчилар, ўз навбатчилиги давомида жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги маълумотларни қабул қилиш, рўйхатга олиш ва белгиланган вазифаларни тўлиқ бажарилишини ташкил этади. Ҳар бир ҳолат юзасидан суриштирув натижалари бўйича қабул қилинган қарорлар ҳақида рўйхатга олиш ҳужжатларига тегишли ёзувлар киритиб борилишини назорат қилади.

Жиноят ва ҳодисалар тўғрисида бошқа ички ишлар органларидан келиб тушган ишлар рўйхатга олинади.

Жиноят ва ҳодисалар тўғрисидаги маълумотни рўйхатга олиш бирор-бир сабабларга кўра ички ишлар органининг навбатчисига ўз вақтида етказилмаса, бу ҳолда 1-шакл китоби ёки 2-шакл журналининг 2-устунига навбатчилик қисмига маълумот тушган вақт билан бир қаторда унинг ички ишлар органи ходимига илк бор маълум бўлган санаси, соати ва дақиқаси кўрсатилади. Бундай ҳолларда кўриб чиқиш муддати унинг ички ишлар органи ходимига илк бор маълум бўлган вақтдан бошлаб ҳисобланади.

Жиноят ва ҳодисалар ҳақида ёзма шаклда келиб тушган хабарларни рўйхатга олишда жисмоний шахснинг аризасига ёки юридик шахснинг ёзма равишдаги хабарига рўйхатга олинганлигини тасдиқловчи штамп қўйилади.

Штамп ўзида қуйидаги маълумотларни сақлайди:

жиноят ва ҳодисани рўйхатга олиш санаси;

қайд этилган тартиб рақами;

мурожаатни қабул қилган навбатчининг фамилияси акс эттирилади.

Мурожаатни қабул қилган навбатчи киритган маълумот ва ёзувларни тўғрилигини ўз имзоси билан тасдиқлайди.

1-шакл китоби ва 2-шакл журналини юритиш қоидаларига риоя этмаслик, жиноят ва ҳодисалар тўғрисидаги мурожаатларни тўлиқ ёки ўз вақтида рўйхатга олмаслик, шунингдек кўриб чиқилишини кечиктирилиши учун жавобгарлик шахсан ички ишлар органи бошлиғи ва масъул бўлган тезкор навбатчининг зиммасига юклатилади.

Агар, жиноят ва ҳодисалар ҳақида келиб тушган мурожаат юритувда бўлган жиноят иши ёки суриштирув органининг текширув ҳужжатларига қўшиб қўйилган бўлса, суриштирувчи ёки терговчи бу ҳақда 1-шакл китоби ёки 2-шакл журналга тегишли ёзувларни киритиб қўйиши лозим.

3-савол. Жиноят ва ҳодисаларга оид ариза, хабар ва бошқа маълумотларни рўйхатга олиш тартиби кўриб чиқилиши устидан назорат.

1-шакл китоби ва 2-шакл журналда рўйхатга олинган ариза ва хабарлар келиб тушган вақтнинг ўзида ички ишлар органининг навбатчиси текширув ўтказишни ташкил этиши керак.

Жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги хабарлар рўйхатга олиниб, ИИБ бошлиғи ёки унинг ўринбосарларидан бирига қонуний қарор қабул қилиш учун ахборот берилгандан сўнг **24 соат ичида** ижрочига топширилиши шарт.

Ички ишлар органи бошлиғи, унинг ўринбосарлари, суриштирувчи, терговчи ёки бошқа ваколатли мансабдор шахс жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги мурожаатларни кўриб чиқишда ёки хабарни текширилишини ташкил этишда, ариза ва хабарда мавжуд бўлган маълумотларни ҳисобга олган ҳолда, ўз ваколатлари доирасида дарҳол қуйидаги кечиктириб бўлмайдиган чораларни амалга оширишлари шарт:

жиноятнинг олдини олиш ёки содир этилган жиноят ва ҳодисани оғир оқибатларга олиб келишига йўл қўймаслик;

воқеа содир бўлган жойни зудлик билан кўриқланишини ташкил этиш, воқеа жойига тергов-тезкор гуруҳини ўз вақтида тўлиқ таркибда чиқиши

ва сифатли кўздан кечириш, жиноят изларини аниқлаш, далилларни расмийлаштириб олиш;

жиноятга тайёргарлик кўраётган, содир этаётган ёки содир этган шахсларни жиноят устида қўлга олиш учун тергов ҳаракатлари ва тезкор қидирув тадбирларини ўтказиш.

Ички ишлар органларининг ҳудудий профилактика инспектори йўл-патруль хизмати ва патруль-пост хизмати саф бўлинмалари навбатчилари хизмат ҳудудида жиноят белгилари мавжуд бўлган ҳолатларни аниқлаганларида ҳодиса тўғрисида зудлик билан телефон ёки бошқа алоқа воситаси орқали ҳудудий шахар, туман, тармоқ **ички ишлар органи навбатчилик қисмига ахборот беради ва ўзига юклатилган мажбуриятлардан келиб чиқиб:**

✎ жиноятнинг «иссиқ изидан» очилишини ташкиллаштириш;

✎ ҳолат оғир оқибатларга олиб

келишининг олдини олиш;

✎ жиноят содир этган шахсларни ушлаш;

✎ жабрланганларга ёрдам кўрсатиш;

✎ тергов-тезкор гуруҳи етиб келгунга қадар ҳодиса содир бўлган жойдаги асл ҳолат ва далилий ашёларни қўриқлаш, рўй берган ҳодисанинг табиати ва тавсифини инобатга олиб бошқа кечиктириб бўлмайдиган ҳаракатларни амалга оширишни ташкил этади.

Жиноят ва ҳодисалар тўғрисидаги хабар юзасидан кечиктириб бўлмайдиган чоралар қўрилганлиги ва унинг натижалари бўйича **24 соатдан ошмаган вақт ичида**, тегишли орган раҳбарига, кейинги текширув ишларини ташкил этиш учун ахборот беради.

Жиноят ва ҳодисага оид аризалар, хабарлар ва бошқа маълумотлар рўйхатга олиниши ва дарҳол жиноят ишини кўзғатиш учун сабаб қонунийлигини ва асослар етарли эканлигини бевосита ёхуд суриштирув органлари ёрдамида текшириш зарурати бўлган тақдирда эса, **ўн суткадан кечикмасдан** кўриб чиқилиши лозим.

Кўрсатилган муддат ичида терговга қадар текширув ўтказилиб, унинг давомида қўшимча ҳужжатлар, тушунтиришлар талаб қилиб олиш, шунингдек шахсни ушлаб туриш, ҳодиса содир бўлган жойни кўздан кечириш ва экспертиза ўтказиш мумкин.

Алоҳида ҳолларда, ушбу банднинг биринчи хат бошида кўрсатилган муддат суриштирувчи ёки терговчининг асослантирилган қарорига кўра қуйидаги ҳолатлардан бири мавжуд бўлганда, прокурор томонидан бир ойгача узайтирилиши мумкин:

✎ ўтказиш учун кўп вақтни талаб қиладиган экспертиза, хизмат текшируви, ҳужжатли тафтиш ёки бошқа текширув тайинланган бўлса;

✎ олис жойларда бўлган ёки чақирувга биноан ҳозир бўлишдан бўйин товлайётган шахслардан тушунтиришлар талаб қилиб олиш зарур бўлса;

✎ янги ҳолатлар аниқланиб, уларни қўшимча тарзда текширмасдан туриб қарор қабул қилишнинг имкони бўлмаса.

Суриштирув органи, жиноят ва ҳодиса бўйича келиб тушган мурожаатни текширув натижалари бўйича ички ишлар органи бошлиғига ахборот беради ва Жиноят-процессуал кодекс талабларига мувофиқ кўриб чиқилишини таъминлайди.

Агар ахборот берилгунга қадар кўриб чиқилмай қолган жиноят ва ҳодисалар мавжуд бўлса, ички ишлар органининг бошлиғи ёки унинг вазифасини бажараётган мансабдор шахс ҳар бир ариза ёки хабар юзасидан уларни белгиланган муддатларда кўриб чиқиш, қонуний ечими ва тўхтамга келишни ташкил этиш мақсадида суриштирув органининг мансабдор шахсига ёзма равишда кўрсатма бериши шарт.

ЖПКнинг 330-моддасига мувофиқ, жиноятга оид маълумотларни кўриб чиқиш натижалари бўйича – жиноят ишини қўзғатиш, жиноят иши қўзғатишни рад қилиш, ариза ёки хабарни терговга тегишлилигига кўра юбориш ҳақида қабул қилинган қарорлар, ЖПКнинг 329-моддасида ўрнатилган муддатларда кўриб чиқилади ва бу ҳақда мурожаат этувчига ёзма равишда хабар қилинади.

Илгари 2-шакл журналида рўйхатга олинган мурожаат бўйича мансабдор шахсдан ёки фуқародан ёзма ариза ёхуд хабар олинганда, шунингдек рўйхатга олинган мурожаатда жиноят аломатлари мавжудлиги аниқланганда 2-шакл журналининг 7-устунига бу ҳақда ёзилади ва ушбу ариза ёки хабар 1-шакл китобига ўтказилади.

Жиноят ҳақидаги маълумот тасдиқланган тақдирда 2-шакл журналидан 1-шакл китобига ўтказилади.

Жиноят ҳақида тасдиқланган маълумот 2-шакл журналидан 1-шакл китобига ўтказилганида билдирги орқали у биринчи марта ички ишлар органига келиб тушган санаси (соат, дақиқа) билан қайд этилади. Кейинчалик жиноят ҳақида фуқаронинг аризаси ёки давлат ёхуд жамоат ташкилотининг хабари ички ишлар органига келиб тушган вақтидан қатъий назар, дастлабки бу хабарни қайд этиш санасидан бошлаб кўриб чиқиш муддати бошланади.

Ушбу ҳолатда ҳам жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги мурожаатларни кўриб чиқиш муддати (Йўриқноманинг 66-банди) талабларга мос келиш керак.

Дастлабки тергов жараёнида, ички ишлар органларига илгари маълум бўлмаган, шунингдек тергов ёки суриштирув ҳаракатлари олиб борилаётган ҳолатга алоқадор ёки алоқадор бўлмаганлигидан қатъий назар янги жиноий ҳолат аниқланган тақдирда, терговчи ёки суриштирувчи ушбу жиноят аниқлаганлиги ҳақида билдиргиси ёки жабрланувчининг аризаси ИИБнинг 1-шакл китобига «Тергов жараёнида аниқланган қўшимча жиноят» белгиси билан рўйхатга олинади.

Бошқа маълумот тарзидаги хабарлар келиб тушганда ички ишлар органининг навбатчиси

уларни дарҳол текшириш чораларини кўриш мақсадида кечиктириб бўлмайдиган ҳаракатларни ўтказиш учун ТТГ таркибига кирувчи барча гуруҳ аъзоларини воқеа содир бўлган жойга чиқишини ташкил этади.

Воқеа жойга етиб келган ТТГ аъзолари ҳодиса юз берган жойда қуйидаги ишларни амалга оширилишини ташкил этади:

- а) тезкор-қидирув тадбирларини ўтказиш;
- б) судга оид турли хил экспертизалар тайинлаш;
- в) гувоҳ ва шоҳидлар ҳамда дастлаб жабр кўрган ва уларнинг кўрсатмасига кўра жиноят содир этган шахс деб топиш учун асос бўлган шахслардан тушунтиришлар олиш;
- г) жиноят белгилари бор ёки йўқлигини аниқлаштиришга қаратилган текширув ҳаракатларни амалга ошириш.

Келиб тушган бошқа маълумот тарзидаги хабарлар юзасидан белгиланган тартибда суриштирув ёки тергов органлари томонидан тўпланган текширув материалларига асосан жиноят иши қўзғатиш, маъмурий жазо чорасини қўллаш, материалларни маъмурий комиссияга бериш, номаълум мурда, номаълум бемор ёки боланинг ва ҳ.к. шахсини аниқлаш бўйича қарор қабул қилинади. Шунингдек, тиббий, автотехник ёки бошқа махсус экспертиза тадқиқотларини ўтказиш талаб қилинадиган текширувлар бўйича эса улар яқунланганидан сўнг қарор қабул қилинади.

Жиноят ёки ҳодиса бир тезкор хизмат кўрсатувчи **ички ишлар органи** ҳудудида содир этилиб, жисмоний ёки юридик шахс бошқа хизмат ҳудудидаги ички ишлар органига **ариза ёки хабар билан мурожаат этган бўлса**, дастлаб ариза ёки хабар келиб тушган ички ишлар органининг навбатчиси мурожаат этувчининг анкета маълумотларига оид ахборотларни олади, юз берган ҳолат тафсилотини тўлиқ тинглайди, зарур бўлганда ойдинлик киритувчи саволлар билан аниқликлар киритади.

Мурожаатни қабул қилиб, белгиланган тартибда рўйхатга олган навбатчи, жиноят ёки ҳодисанинг содир этилган жойни аниқлаштириш натижаси бўйича ҳолат ҳақиқатдан ҳам бошқа тезкор хизмат кўрсатувчи ички ишлар органи ҳудудида содир этилганлигини аниқлаб, яққол ишонч ҳосил қилган бўлса, жисмоний ёки юридик шахсга зудлик билан ёзма, оғзаки ёки алоқа техника воситалари орқали тегишли ички ишлар органига мурожаат қилиш тўғрисида тавсиялар бериш билан бирга манзили, телефон рақамлари, қайси жамоат транспортларида етиб бориши мумкинлиги ҳақидаги тўлиқ маълумотларни тақдим этади.

Навбатчи, қабул қилган мазкур хабар тўғрисида 2-шакл журналга қайд этиб, тегишли ёзувлар киритиб қўяди.

Ички ишлар органининг хизмат кўрсатувчи ҳудудидан ташқарида содир этилган жиноят ва ҳодиса ҳақида ёзма равишда тақдим этилган мурожаатлар, жиноят ишини кўзғатиш масаласини кўриб чиқиш учун текшириш ҳаракатларини тегишли туманда ўтказиш зарур бўлган ҳоллардагина **ЖПКнинг 335-моддасига** мувофиқ ариза ва хабарни тегишлилигига қараб, юборишга йўл қўйилади.

Алоқа техника воситалари орқали келиб тушган бундай хабарлар 2-шаклдаги журналга қайд этиб қўйилади.

Жисмоний ёки юридик шахсларнинг жиноят ва ҳодисага оид ариза ва хабарларига эътиборсиз бўлиб, асоссиз ёки тартибга солинган талабларга зид равишда, бошқа ички ишлар органида рўйхатга олиб текшириш учун мурожаат этишга доир кўрсатмалар ёки тавсиялар бериш қатъиян тақиқланади. Бундай ҳолатга йўл қўйган мансабдор шахсларнинг ҳаракати оқибатида жиноятни фош этиш истиқболи ҳамда далил сифатида фойдаланиши мумкин бўлган излар ва ашёларни йўқолишига сабаб бўлса, Ўзбекистон Республикаси қонунчилигида белгиланган тартибда жавобгарликка тортиладилар.

Агар ички ишлар органида қабул қилиниб, рўйхатга олиниб бўлинган жиноят ва ҳодиса ҳақидаги мурожаат юзасидан ўтказилган суриштирув ҳаракатлари давомида жиноят бошқа ҳудудда содир этилганлиги аниқланса, **жиноятни «иссиқ издан» фош этиш**, уни содир этган шахсларни, гувоҳ ва шохидларни ўз вақтида аниқлаш,

далилларнинг сунъий ёки табиий таъсирлардан йўқолишини олдини олиш, шунингдек кечиктириб бўлмайдиган бошқа чораларни кўриш мақсадида ички ишлар органининг навбатчиси ёки масъул ходим қуйидагиларни ташкил этади:

а) тергов-тезкор гуруҳи таркибига кирувчи ходимларни ҳамда содир этилган жиноятнинг турига қараб тегишли мутахассисларни воқеа жойини кўздан кечириш учун юбориш;

б) воқеа жойини кўздан кечириш давомида жиноятга дахлдор излар

ва ашёларни олиш, далил тариқасида фойдаланиш мумкин бўлган маълумотларни тўплаш, иш учун аҳамиятли бўлган излардан қолиплар ва нусхалар олиш, фотосурат ҳамда видеоёзувга тушириш;

в) жиноятни фош этишга қаратилган барча зарур бўлган суриштирув ва тезкор-қидирув ҳаракатларини ўтказиш;

г) воқеа содир этилган ҳудудда гувоҳ ва шохидларни аниқлаш;

д) жабр кўрганларга биринчи тиббий ёрдам кўрсатиш;

е) жиноят натижасида юз берган турли хил талофатларни оғир оқибатларга олиб келишини олдини олиш;

ё) воқеа жойини кўздан кечириш давомида олинган жиноятга дахлдор из ва ашёларни ўраш, муҳрлаш ва сақланишини таъминлаш;

ж) зарур деб топилган ҳолларда тегишли **экспертиза тайинлаш** ишларини амалга оширишлари шарт.

Юқорида кўрсатиб ўтилган ишлар амалга оширилгандан сўнг, зудлик билан ҳолат бўйича тўпланган суриштирув ҳужжатлари ЖПКнинг 330-моддасига асосан, кўзғатилган жиноят иши эса ЖПКнинг 346-моддасига мувофиқ, иш бўйича олинган ашёвий далилларни илова қилган ҳолда ҳудудий жиҳатдан терговга тегишлилигига кўра юборилади.

Худудий жиҳатдан юборилган жиноят ва ҳодисаларга оид ишларни юборган орган ҳолатни ўз ҳисобидан чиқариб, бу ҳақда 1-шакл китоби ёки 2-шакл журнаliga белги қўяди ҳамда қабул қилинган қарор ҳақида мурожаат этувчига ёзма равишда хабар қилади.

Худудий жиҳатдан тегишлилиги бўйича юборилган жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги ариза, хабар ва бошқа маълумотлар уларни жўнатган идора ҳисобидан чиқарилгандан сўнг ишни қабул қилган ички ишлар органида рўйхатга қўйилади. Бундай ҳолларда кўриб чиқиш муддати ички ишлар органига ҳудудий тааллуқчилиги бўйича келиб тушган вақтдан бошлаб ҳисобланади.

Ички ишлар органларининг терговчилари томонидан воқеа жойини кўздан кечириш ҳақидаги материалларини, агарда уларда мавжуд бўлган маълумотлар яққол жиноят аломатларини кўрсатиб, жиноят ишини кўзғатиш учун қарор қабул қилишга етарли асослар бўлса, суриштирув хизматларига терговга қадар суриштирув ҳаракатларини ўтказиш учун бериш тақиқланади.

Суриштирув ходимининг жиноят иши кўзғатиш тўғрисида чиқарган қарори ёки жиноят иши кўзғатишни рад этиш қарорлари ички ишлар органининг бошлиғи томонидан тасдиқланади. Қарорни тасдиқлаш вақтида мавжуд ҳужжатларни мукамал ўрганиши, қарор Жиноят-процессуал қонунчилигига мувофиқ тўғри, тўлиқ ва ҳолисона қабул қилганлигига шахсан ишонч ҳосил қилиши шарт. Жиноят иши кўзғатиш ва жиноят ишини кўзғатишни рад этиш ҳақида асоссиз қарорлар қабул қилинган ҳолларда орган бошлиғи қўшимча текширувни ўтказилишини ташкил

этиш керак.

Ички ишлар органининг мансабдор шахси томонидан қабул қилиниб 2-шакл журнаliga рўйхатга олинган жиноят ва ҳодиса ёки бошқа маълумотлар ҳақидаги хабар ёлғон бўлиб чиқса ёки олинган маълумот ўз тасдиғини топмаса, текширувни амалга оширган ходим 2-шаклдаги журналга ҳолат юзасидан қабул қилинган қарор натижалари бўйича ёзувлар киритиб, имзоси билан тасдиқлайди.

1-шакл китоби ва 2-шакл журнаlinинг барча реквизитлари уларнинг бош варағи орқасидаги қоидаларга мувофиқ тўлдирилади. Ҳар қайси маълумот бўйича киритилган ёзувларда ҳодиса қачон юз берганлиги, ким томонидан содир этилганлиги, у ҳақида ким, қандай шаклда хабар берганлиги, уни кўриб чиқиш тартиблари бўйича қандай кўрсатмалар берилганлиги, текшириш учун қандай чоралар кўрилганлиги, кўриб чиқишда кимлар қатнашганлиги, қачон, ким томонидан қандай қарор қабул қилинганлигига доир батафсил маълумотлар ифодаланиши керак.

1-шакл китоби ёки

Маъмурий қамоққа олинган шахсларни сақлаш учун махсус қабулхоналар ҳамда аниқ яшаш ва иш жойи бўлмаган шахсларни Реабилитация қилиш марказлари, шунингдек жазони ижро этиш муассасалари ёки тергов ҳибсхоналари маъмуриятига келиб тушган жиноят ва ҳодисалар тўғрисидаги хабарлар зудлик билан шу муассасалар жойлашган ҳудудий шаҳар, туман, тармоқ ички ишлар органларига тақдим этилади.

Жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги ариза ва хабарларни кўриб чиқиш фаолиятининг иш натижалари ҳақида ички ишлар органининг ҳисоб-қайд этиш ходими томонидан ярим йиллик ва йиллик статистик ҳисобот тузилади.

Ҳисобот тузиш учун 1-шакл китоби ва 2-шакл журнали асос бўлиб ҳисобланади.

Рўйхатга олинган мурожаатларни кўриб чиқиш натижаси бўйича жиноят иши қўзғатишни рад қилиш тўғрисидаги материалларни ҳисобини юритиш, ҳисоб-қайд этиш ходими томонидан амалга оширилади.

Ҳисоб-қайд этиш ходими журналдаги маълумотларни, навбатчилик қисмидаги 1-шакл китоби ва 2-шакл журнали билан ҳар ой якуни бўйича солиштириб, таққослов натижаси бўйича далолатнома тузади ва орган бошлиғига ёзма равишда билдирги билан ахборот бериб боради.

4-ўқув савол. Жиноят, ҳодисалар ҳақидаги ариза, хабар ва бошқа маълумотлар билан ишлашда йўл қўйилаётган камчиликлар ва уларни бартараф этиш чоралари.

Ички ишлар органларида жиноят ва ҳодисалар тўғрисидаги ариза ва хабарларни кеча-кундуз қабул қилиниши, уларни қайд этиш ва ҳисобга олишнинг тўлиқлигини кўриб чиқиш ва кўриб чиқишнинг қонунийлигини таъминлаш ишларини ташкил этиш, уларнинг бажарилишини назорат қилиш ҳамда ўрнатилган талабларига риоя этиш устидан шахсий жавобгарлик шаҳар-туман-тармоқ ИИБ бошлиқлари зиммасига юклатилади.

Ички ишлар органининг бошлиғи ўзига бўйсунувчи тизимларда жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги ариза, хабар ва бошқа маълумотларни қабул қилиш, рўйхатга олиш ва ҳисобини олиб бориш тартибларига риоя этилиши устидан кундалик назоратни амалга оширади.

Ички ишлар органида қабул қилинган ҳар бир ариза ва хабарлар рўйхатга олингандан сўнг, навбатчи томонидан мажбурий тартибда уларни ўз муддатида кўриб чиқилишини назорат қилиш учун лозим бўлган аниқ муддатини 1-шакл ва 2-шакл журналда қайд этади.

қўйилганлиги аниқланганида, текширилаётган материалларни кўриб чиқиш учун кечиктириб бўлмайдиган суриштирув ҳаракатларини олиб бориш ишларини ташкиллаштириш чораларни кўради;

Навбатчилик сменасини топшираётган навбатчи, илгари рўйхатга олинган жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги ариза, хабар ва бошқа маълумотларни ЖПКнинг 329-моддасига асосан кўриб чиқиш муддати ўтиб кетаётганлигини аниқласа, уларни рўйхатини тузиб, ёзма равишдаги билдиргиси билан ички ишлар органи бошлиғи ёки унинг вазифасини бажарувчисига тегишли қарор қабул қилиш учун ахборот бериши шарт.

Ички ишлар органининг бошлиғи:

қўл остидаги мансабдор шахслар томонидан жиноят ва ҳодисалар тўғрисидаги ариза ва хабарларни текшириш давомида белгиланган муддатни бузиш ҳолатига йўл

хизмат ва ижрочилик интизомини бузиш ҳолатларига йўл қўйилган-қўйилмаганлигини ўрганади, аниқланган хато ва камчиликларни бартараф этади, зарур деб топилган ҳолларда айбдор мансабдор шахсга нисбатан таъсир чораларини қўллайди;

суриштирув ходими томонидан жиноят иши қўзғатишни рад этиш тўғрисида чиқарган қарорини тасдиқлаш вақтида, тўпланган материаллар бўйича шубҳали ҳолатлар мавжуд бўлса, аризачи билан шахсан суҳбат чоғида унинг дастлабки аризаси ёки хабари билан кейинги тушунтириш мазмуни ўртасида қарама-қаршиликлар бор ёки йўқлигини текширади, мавжуд бўлган ҳолларда бунинг сабабларини аниқлайди ва уларни бартараф қилиш чораларини кўради;

жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги мурожаатларга асосан тўпланган ҳужжатларни ва ашёвий далилларни тааллуқлилиги бўйича бошқа ички ишлар органига тўлиқ ва нуқсонларсиз юборилишини таъминлайди;

жиноятга оид тўпланган ҳужжатлар юзасидан шахс ҳаракатида жиноят ҳақида эмас, маъмурий жавобгарлик келтириб чиқарувчи ҳолатлар аниқланиб, суриштирув давомида ўрнатилган тартибда чоралар кўрилмаган бўлса, маъмурий таъсир чоралари қўлланилишини таъминлайди.

Ўз навбатида, ички ишлар органининг навбатчиси ўтган сутка давомида тезкор вазият тўғрисида орган бошлиғига ахборот берганидан сўнг 1-шакл китоби ва 2-шакл журнали юритилишининг тўғрилигини текшириш ва бу ҳақда тегишли ёзув киритиб бориш ишларини амалга оширади.

Ички ишлар органининг бошлиғи ҳар ойда ўрнатилган тартибда 1-шакл китоби ва 2-шакл журналида қайд этилган жиноят ва ҳодисаларга оид маълумотларни тўлиқ ҳисобга олинаётганлигини текшириш мақсадида бошқа манбалар, шу жумладан, билдирув талонлари ва унинг қирқиб олинadиган бўлагидagi маълумотлар билан солиштирувлар ўтказилишини ташкил этиши керак.

Солиштирув ўтказилишини амалга ошириш учун ички ишлар органининг бошлиғи махсус комиссия тузади, унинг таркибини тасдиқлайди. Ушбу комиссия таркибига ички ишлар органларида етарли тажрибага эга бўлган малакали ходимлар киритилади. Ҳисоб-қайд этиш ходимининг комиссия ишида иштироки мажбурий ҳисобланади. Ушбу комиссияга бошлиқ ўринбосарларидан бири раҳбар этиб тайинланади.

Навбатчилик қисмига Қорақалпоғистон Республикаси ИИБ, Тошкент шаҳар ИИББ, вилоятлар ва Транспортдаги ИИБлари тегишли ички ишлар органлари навбатчилик қисмига телефон орқали келиб тушган маълумотларни рўйхатга олишнинг тўғрилигини назорат қилиш учун уларни электрон ёки рақамли овоз ёзиб олиш ускуналари ёрдамида амалга оширилади. Эшитиш натижалари 1-шакл китоби ва 2-шакл журналида бўлган жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги маълумотларни ҳисобга олишнинг тўлиқлигини солиштириб, текшириш далолатномаларида акс эттирилади.

Ўрнатилган вазифалар, талаб ва тартибларни бажарилиши устидан назорат қилиш қуйидаги орган ва мансабдор шахсларга юклатилади:

жиноят ва ҳодиса ҳақидаги ариза ва хабарлар ҳамда бошқа маълумотларни кўриб чиқишда қонунийликка риоя қилиш устидан – дастлабки тергов ва суриштирувни амалга оширувчи хизматларнинг раҳбарларига (тергов, жиноят қидирув, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, давлат йўл ҳаракати хавфсизлиги хизмати ва бошқалар);

жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги мурожаатларни ўз вақтида (1-шакл китоби ва 2-шакл журналида) рўйхатга ва ҳисобга олишнинг тўлиқлиги устидан – ички ишлар органларининг бошлиқларига;

бирламчи ҳисобга олиш ва статистик ҳисоботларнинг тўғрилиги ва ишончлилиги ҳамда бу ишда ташкилий-услубий ёрдам кўрсатиш устидан – Ахборот марказлари ёки республика Ички ишлар вазирлиги раҳбариятининг қарорига мувофиқ уларнинг тегишли штатлари билан белгиланган бошқа махсус ташкил этилган бўлинмалари томонидан амалга оширилади.

Ташкилий-инспекторлик бошқарма ва бўлинмалари томонидан инспекторлик, назорат ва бошқа текширувлар жараёнида жойларда ҳисоб-қайд этиш интизомига риоя этиш ҳолати ҳамда ИИБ, ИИББ, вилоятлар ва Транспортдаги ИИБ хизматларининг бу борадаги фаолиятини текширадилар.

Барча ички ишлар органлари раҳбарлари жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги мурожаатларни кўриб чиқишда:

қонунийликка амал қилиш;

ишни ташкил этишда амалий ёрдам кўрсатиш;
ҳисоб-қайд этиш интизомини мустаҳкамлаш бу борада мавжуд камчиликларни бартараф қилиш;

лозим деб топилган ҳолларда айбдорларга нисбатан тегишли интизомий чоралар кўриш. Зиммасига назорат юклатилган хизматлар томонидан талабларга қатъий риоя қилишга мажбур.

Навбатчилик қисмига телефон орқали келиб тушган жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги хабарларнинг электрон ёки бошқа рақамли овоз ёзиш ускунасидаги ёзувлар ўттиз сутка давомида сақланади ва шундан сўнг белгиланган тартибда йўқ қилинади.

Мустақил иш учун топшириқ:

1. Мустақил таълимнинг мазмунини тингловчилар маъруза ва бошқа ўқув машғулотларда олган билимларини мустақил таълим жараёнида янада чуқурроқ ўзлаштиришлари ва навбатдаги машғулотга мўлжалланган мавзу бўйича тайёргарлик кўришлари ташкил этади.

2. Тингловчилар мустақил таълимда Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг XXIII-боби (Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш), Жиноят процессуал кодексининг 329-моддаси (Жиноятга оид аризалар, хабарлар ва бошқа маълумотларни кўриб чиқиш тартиби) ҳамда Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг «Ички ишлар органларида жиноят ва ҳодисаларга оид аризалар, хабарлар ҳамда бошқа маълумотларни қабул қилиш, рўйхатга олиш, кўриб чиқиш ва ҳисобини юритиш тартиби тўғрисидаги йўриқномани тасдиқлаш ҳақида»ги 2016 йил 12 ноябрдаги 180-сон буйруғини тўлиқ ўрганадилар ва конспект қиладилар.

- Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг XXIII-боби (Маъмурий ҳуқуқбузарлик тўғрисидаги ишларни кўриб чиқиш);

- Жиноят процессуал кодексининг 329-моддаси (Жиноятга оид аризалар, хабарлар ва бошқа маълумотларни кўриб чиқиш тартиби);

- Аҳоли ўртасида тушунтириш ишларини олиб бориш тартиби;

- Жиноят-процессуал қонунчилигига асосан жиноят иши қўзғатилишига сабаб бўладиган жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги ариза ва хабарлар;

- Жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги бошқа маълумотлар турлари;

- Жисмоний ва юридик шахслар ёки уларнинг вакилларининг ҳуқуқлари;

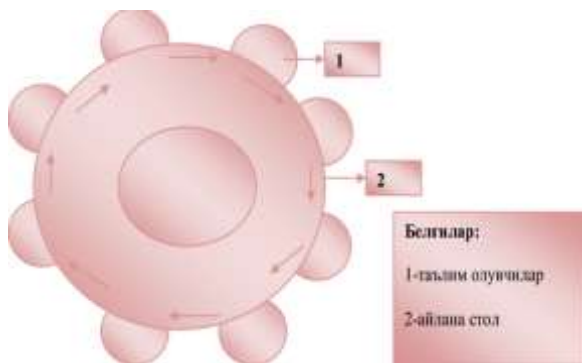
- Ички ишлар органларига келиб тушган жиноят ва ҳодисалар тўғрисидаги муурожаатлар (хабарлар) турлари.

СЕМИНАР МАШҒУЛОТИ 2 соат)

4.2-Мавзу: Жиноят ва ҳодисалар билан ишлашда ИИО ходимлари томонидан шйўлга қўйилган камч иликлар ва уларни бартараф этиш йўллари

Ушбу ўқув машғулоти “Давра суҳбати” интерфаол методидан фойдаланиш орқали ўтказилади.

“Давра суҳбати” методи – айлана стол атрофида берилган саволлар юзасидан тингловчилар томонидан ўз фикр-мулоҳазаларини билдириш орқали олиб бориладиган ўқитиш методидир.

“Давра суҳбати” методи қўлланилганда стол-стулларни доира шаклида жойлаштириш керак. Бу ҳар бир тингловчининг бир-бири билан “қўз алоқаси”ни ўрнатиб туришига ёрдам беради. Давра суҳбатининг оғзаки ва ёзма шакллари мавжуддир. Оғзаки давра суҳбатида ўқитувчи мавзунини бошлаб беради ва тингловчилардан ушбу савол бўйича ўз фикр-мулоҳазаларини билдиришларини сўрайди ва айлана бўйлаб ҳар бир таълим

олувчи ўз фикр-мулоҳазаларини оғзаки баён этадилар.

Сўзлаётган тингловчини барча диққат билан тинглайди, агар муҳокама қилиш лозим бўлса, барча фикр-мулоҳазалар тингланиб бўлингандан сўнг муҳокама қилинади. Бу эса тингловчиларнинг мустақил фикрлашига ва нутқ маданиятининг ривожланишига ёрдам беради.

Ўқув машғулотнинг саволлари:

1-савол. Ички ишлар органларида жиноят, ҳуқуқбузарлик ва бошқа ҳодисаларга оид ариза, хабар ва маълумотларни қабул қилиш, рўйхатга олишни тартибга солувчи ҳуқуқий ҳужжатлар.

2-савол. Ички ишлар органларида жиноят, ҳуқуқбузарлик ва бошқа ҳодисаларга оид ариза, хабар ва маълумотларни қабул қилиш, рўйхатга олишни такомиллашяётган амалиёти.

3-савол. Ички ишлар органларида жиноят, ҳуқуқбузарлик ва бошқа ҳодисаларга оид ариза, хабар ва маълумотларни қабул қилиш, рўйхатга олишда 102 тизимининг ўрни.

4-савол. ИИОларида жиноят, ҳуқуқбузарлик ва бошқа ҳодисаларга оид ариза, хабар ва маълумотларни қабул қилиш, рўйхатга олишда электрон журналлардан фойдаланиш.

МАЪРУЗА МАШҒУЛОТИ (2 соат)

4.3-Мавзу. ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИНИНГ “102” ХИЗМАТИ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ ЎЗИГА ҲОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА АҲАМИЯТИ.

Маъруза режаси:

1-ўқув савол. “102” хизмат фаолиятининг ҳуқуқий асослари, фаолиятни ташкил этишни зарурияти ва аҳамияти.

2-ўқув савол. “102” хизмати фаолиятини ташкил этиш. Мурожаатларни қабул қилишда уларни вазифалари.

3-ўқув савол. Ҳамкорлик, фаолиятни баҳолаш.

1-ўқув савол. “102” хизмат фаолиятининг ҳуқуқий асослари, фаолиятни ташкил этишни зарурияти ва аҳамияти.

Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг “Ички ишлар органларининг “102” хизмати фаолиятини такомиллаштиришга доир ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги 150-сонли буйруғи 2022 йил 09 май куни Ички ишлар вазири томонидан имзоланган.

“102” хизмати фаолиятини йўлга қўйиш учун асос бўлиб хизмат қилган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар:

- Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрациясининг 2021 йил 15 февралдаги 02-РА-2-1109-сон топшириғи.

- Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев раҳбарлигида 12.02.2021 йилда Ички ишлар вазирлиги ҳайъатининг кенгайтирилган тарзда ўтказилган йиғилишининг 8-сонли баёни 37-банди (Ички ишлар вазирлиги, Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси раиси ва барча вилоят ҳокимлари билан биргаликда 2021 йил 1 сентябрга қадар “102” автоматлашган тизимини республика бўйича жорий этиш чораларини кўрсин)

Республикамизда ички ишлар органлари фаолиятига “102” хизматини жорий этишдан мақсад:

-ИИОлари фаолиятига замонавий ахборот коммуникация технологияларини кенг жорий этиш;

-Худудий ички ишлар органларида “102” қисқа рақами орқали жиноят, ҳуқуқбузарлик ва бошқа ҳодисалар ҳақидаги қўнғироқларни марказлашган тарзда қабул қилиш, қайта ишлаш, улар асосида аҳолига тезкор ва малакали ёрдам кўрсатиш амалиёти сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш;

-“102” хизмати кўрсаткичларини халқаро стандартларга мувофиқлаштириш.

Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 2022 йил 09 майдаги “Ички ишлар органларининг “102” хизмати фаолиятини такомиллаштиришга доир ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги 150-сонли буйруғи билан:

Ички ишлар органларининг “102” хизмати тўғрисидаги Низом **(1-иловага мувофиқ)**

Жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги қўнғироқларни қабул қилиш ва қайта ишлаш бўйича мутахассиснинг касб стандарти **(2-иловага мувофиқ)**

Ички ишлар органларининг “102” хизмати фаолияти самарадорлигини ошириш бўйича чора-тадбирлар дастури **(3-иловага мувофиқ)**

102 хизмати зиммасига юклатилган вазифаларни талаб даражасида бажарилишига худудий ИИО бошлиғининг шахсан жавобгарлиги белгиланди.

Вазирлик Ташкилий Департамент Навбатчилик хизматларини ташкил этиш бошқармаси мазкур хизмат фаолиятини мувофиқлаштириш, уларни методик, ахборот-таҳлилий таъминлаш ва такомиллаштириш, тизимга замонавий ахборот-технологияларини жорий этиш бўйича чора-тадбирларни амалга ошириш вазифаси юклатилди.

“102” хизмати таркиби, лавозимлар ва штат бирликлари “102” хизматининг тоифаси, ҳақиқий параметрлари ва эҳтиёжлари (Эрланг модели коэффициенти), шунингдек, хизмат кўрсатиш худудининг ўзига хос хусусиятлари асосида ишлаб чиқилган худудий ИИО таклифига мувофиқ Ички ишлар вазири буйруғи билан белгиланади.

Худудий ИИО таклифлари ўрнатилган тартибда Вазирлик Ташкилий департаменти билан келишилади.

“102” хизматининг намунавий штат жадвали худудий ИИОнинг амалдаги штат бирликлари доирасида штатли ҳамда авария режими, фавқулодда ҳолатлар ва Ички ишлар органларининг “102” хизмати тўғрисидаги Низомнинг 42-бандида кўрсатилган ҳолатларда штатсиз бирликлар (навбатчилик асосида сменаларга қўшимча жалб этиладиган бошқа соҳавий хизмат ходимлар)дан ташкил топади.

Тегишинча ҳудудий ИИО соҳавий хизматларининг бевосита жамоат хавфсизлигини таъминлашга жалб этилмаган ходимлари “102” хизматиға навбатчилик асосида сменаларға қўшимча жалб этилиши мумкин.

Авария режими ва фавкулдда ҳолатларда “102” хизмати навбатчи сменаларига бошқа шошилиш ва фавкулдда авария-қутқарув хизматлари ходимлари ва мутахассисларини ўрнатилган тартибда жалб этиш мумкин.

Хизмат кўрсатиш ҳудудининг аҳоли сонига мувофиқ “102” хизмати куйидаги тоифаларға бўлинади:

- I **тоифа** - 3 миллиондан ортиқ киши;
- II **тоифа** - 2 миллиондан 3 миллионгача киши;
- III **тоифа** - 1 миллиондан 2 миллионгача киши;
- IV **тоифа** - 500 мингдан 1 миллионгача киши;
- V **тоифа** - 500 минггача киши.

“102” хизмати тоифаси ҳамда ҳудудий бирликнинг ўзига хос хусусиятлари (тезкор вазият, криминоген ҳолат, транспорт инфратузилмаси, тоифаланган ва бошқа объектлар)ға кўра, навбатчи сменада хизмат кўрсатувчи штатли операторлар минимал сони куйидагича белгиланади:

- I **тоифа** - 15-20 нафар;
- II **тоифа** - 10-15 нафар;
- III **тоифа** - 7-10 нафар;
- VI **тоифа** - 5-7 нафар;
- V **тоифа** - 5 нафар.

“102” хизмати персонали ИИОнинг ўрта бўгин лавозимларига мансуб бўлиб, зиммасига юклатилган хизмат вазифаларига кўра куйидаги тоифаларға бўлинади:

1) **операторлар гуруҳи** “102” қисқа рақами орқали кунгироқларни, омниканал платформа ёрдамида хабарларни бевосита қабул қилиш ва қайта ишлашни таъминлайдиган мутахассислар гуруҳи (кичик мутахассис, мутахассис, катта мутахассис - супервайзер):

видеокўнғироқ орқали нутқида нуқсони бўлган (кар) шахсларнинг хабарларини имо-ишора тили (дактилология) орқали оғзаки нутқни тўғридан-тўғри таржима қиладиган оператор-дактилолог;

тезкор психологик таъминот гуруҳи психолог-консультанти;

лингвистика таъминоти гуруҳи таржимонлари;

“102” хизмати, операторлар навбатчи сменаси фаолиятини ташкил этиш, назорат қилиш, хизмат вазифаларини ўз вақтида ва сифатли бажарилишини, ҳисоботлар ва кўнғироқлар статистикасини юритишни таъминлайдиган етакчи мутахассис - супервайзер ва бош мутахассис - катта супервайзер (“102” хизмати бошлиги).

2) **хизмат кўрсатувчилар гуруҳи** “102” тизимининг техник ва дастурий воситалари, шунингдек телекоммуникация тармоғи ва қурилмалари ишчанлигини ҳамда ахборот хавфсизлигини таъминловчи мутахассислар.

“102” хизмати кундалик режимида операторларни таътилға чиқинш, даволаниш, хизмат сафарига боришини ташкил қилишда ва тезкор вазият мураккаблашган (хизмат ўташ кучайтирилган ёки казарма ҳолати)да, шунингдек, авария режими ва фавкулдда ҳолатларда барқарор ишлашни таъминлаш учун Ички ишлар органларининг “102” хизмати тўғрисидаги Низомнинг 14-бандида белгиланган операторлар сонига қўшимча 30 фоизли захира штатли операторлар гуруҳи жамланади.

“102” хизмати персоналининг хизмат вазифалари касб стандартига мувофиқ ишлаб чиқилган ва ҳудудий ИИО бошлиқлари томонидан тасдиқланган лавозим йуриқномалари билан белгиланади.

2-ўқув саволи: “102” хизмати фаолиятини ташкил этиш. Мурожаатларни қабул қилишда уларни вазифалари.

Ички ишлар органларининг “102” хизмати тўғрисида Низом Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 2022 йил 09 майдаги “Ички ишлар органларининг “102” хизмати фаолиятини такомиллаштиришга доир ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги 150-сонли буйруғининг 1-илоvasи билан тасдиқланган бўлиб, 15 боб, 107 банддан иборат.

Низом куйидагича тузилишға эга:

1-боб. Умумий қоидалар

2-боб. “102” хизмати таркиби ва намунавий штат жадвали

3-боб. “102” хизматининг мақсади, асосий вазифалари ва функциялари

- 4-боб. “102” хизматининг ҳуқуқ ва мажбуриятлари
 5-боб. “102” хизмати фаолиятини ташкил этиш
 6-боб. “102” хизмати фаолиятини авария режими ва фавқулодда ҳолатларда ташкил этиш
 7-боб. “102” хизмати фаолиятини баҳолаш, муҳокама қилиш, норматив ва методологик базаси
 8-боб. “102” хизмати ходимларининг меҳнатига ҳақ тўлаш ва рағбатлантириш
 9-боб. “102” хизматининг моддий-техник таъминоти ва меҳнат шароити
 10-боб. “102” хизмати персоналини тайёрлаш, ўқитиш, малакасини ошириш ва кадрлар таъминоти
 11-боб. “102” хизматида манфаатлар тўқнашувининг олдини олиш
 12-боб. “102” хизматининг ички ва ташқи ўзаро ахборот ҳамкорлиги
 13-боб. “102” хизматида ахборот хавфсизлигини таъминлаш ва дислокация жойларига кириш-чиқиш режими
 14-боб. Худудий ИИО “102” хизматлари фаолиятининг мониторинги, уларни мувофиқлаштириш, методик ва ахборот-таҳлилий таъминлаш
 15-боб. Якуний қоидалар

Низом ички ишлар органларининг “102” хизмати таркиби, намунавий штат жадвали, асосий вазифа ва функциялари, ҳуқуқ-мажбуриятлари, жавобгарлиги, шунингдек, фаолиятни ташкил этиш, моддий-техник таъминоти, кадрлар таъминоти, хизмат персоналини ўқитиш, тайёрлаш, қайта тайёрлаш, малакасини ошириш, ички ва ташқи ахборот алмашишда ўзаро ҳамкорлик қилиш тартибини белгилаб беради.

“102” хизмати жисмоний ва юридик шахсларнинг “102” қисқа телефон рақами орқали жиноят, ҳуқуқбузарлик ва ҳодисалар ҳақидаги фавқулодда ва шошилинч кўнгирокларини, шунингдек, омниканал платформа ёрдамида хабарни кеча-кундуз қабул қилиш ва қайта ишлашга масъул бўлган, республикадаги шошилинч-тезкор хизматлар сирасига кирувчи, худудий ИИОнинг таркибий тузилмаси ҳисобланади.

“102” хизмати тўғридан-тўғри худудий ИИОнинг Ташкилий бошқарма бошлиғига бўйсунади.

“102” хизмати ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунларига, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари, қарор ва фармойишларига, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва фармойишларига, Ички ишлар вазирининг буйруқлари, кўрсатмалари ва фармойишларига, давлат стандартлари, санитария-гигиена қоидаларига, шунингдек, Низомга амал қилади.

Худудий ИИО бошлиғи “102” хизмати зиммасига юклатилган вазифаларнинг талаб даражасида бажарилишига жавобгардир, унинг самарали ишлаши устидан доимий назоратни олиб боради.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги Ташкилий департаменти Навбатчилик хизматларини ташкил этиш бошқармаси “102” хизмати фаолиятини умумий мувофиқлаштиради, жумладан уларнинг фаолиятини методик ва ахборот-таҳлилий жиҳатдан таъминлаш бўйича чора-тадбирларни амалга оширади.

“102” хизматида юридик ва жисмоний шахсларнинг жиноят, ҳуқуқбузарлик ва ҳодисалар ҳақидаги, шунингдек, фавқулодда ва шошилинч кўнгирокларини давлат, қорақалпоқ, рус ва инглиз тилларида кеча-кундуз қабул қилиш ва қайта ишлаш бепул амалга оширилади.

Зарурат туғилганда, “102” хизматида лингвистик таъминоти хизмати йўлга қуйилади.

Авария режими ёки фавқулодда ҳолатда худудий ИИОда “102” қисқа рақами орқали жиноят, ҳуқуқбузарлик ва бошқа ҳодисалар ҳақидаги кўнгирокларни қабул қилиш ва алоҳида ҳуқуқий режимда “102” хизматини барқарор ишлашини таъминлаш мақсадида “102” тизими доирасида Call-марказнинг захира автоматлаштирилган иш жойлари ва “102” хизматининг кўнгирокларни қайта ишлаш захира маркази ташкил этилади.

Қуйидаги ҳолатларда Call-марказнинг захира автоматлаштирилган иш жойлари ва “102” хизматининг қўнғироқларни қайта ишлаш захира маркази дарҳол ишга туширилади:

1) Call-марказнинг захира автоматлаштирилган иш жойлари:
кирувчи қўнғироқлар оқими жорий навбатчи сменанинг утказувчанлик қобилияти (операторлар гуруҳи томонидан қабул қилиш имконияти)дан ошганда;
хабар берувчи (абонент)нинг навбатда ўртача кутиш вақти ва йўқотилган қўнғироқлар коэффиценти белгиланган меъёрлардан ошганда;
хизмат кўрсатиш даражаси белгиланган кўрсаткичдан паст бўлганда;
оммавий сиёсий, ижтимоий, спорт ва бошқа тадбирлар ўтказилганда;
хизмат ўташ режими ўзгарганда;

2) “102” хизматининг қўнғироқларни қайта ишлаш захира маркази: авария режимида;

фавқулодда ҳолатда бевосита ҳудудий ИИОда жойлашган “102” хизмати зиммасига юклатилган вазифаларни бажариш имконияти чекланганда;

оммавий сиёсий, ижтимоий, спорт ва бошқа тадбирлар ўтказилганда; хизмат ўташ режими ўзгарганда;

қонунчилик ҳужжатларда белгиланган бошқа ҳолатларда;

3) “102” хизмати персоналини ўқитиш, тайёрлаш ва малакасини оширишда.

“102” тизими Call-маркази дастурий таъминоти имкониятига кўра, фавқулодда вазиятларда муайян ҳудуддаги асосий Call-марказ бошқа ҳудуд учун захира марказ сифатида фаолият кўрсатиш мумкин.

Бунда, “102” қисқа рақами орқали қўнғироқларни қабул қилиш ва қайта ишлаш имконияти чекланган ёки батамом йўқолганда, “102” қўнғироқлар оқими республикани бошқа ҳудудидаги “102” хизматининг асосий Call-марказига йўналтирилади, қабул қилиш ва қайта ишлаш таъминланади.

Низомда қуйидаги асосий тушунчалардан фойдаланилади:

мониторинг тизимлари - назорат остида стационар ва ҳаракатланувчи объектларда ахборот ва сигналларни қабул қилиш, қайта ишлаш учун мўлжалланган қурилма ва дастурий таъминотлар мажмуи;

мобиль илова - смартфон, планшет ва бошқа мобиль қурилмаларда ишлаш учун мўлжалланган “102” тизими платформасида ишловчи дастурий таъминот;

Call-марказ (қўнғироқлар маркази)-ИИО “102” тизимининг ягона телекоммуникация платформасида тармоқланган, Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳри ва вилоятлар ҳудудларида марказлашган тарзда “102” қисқа рақами орқали қўнғироқларни қабул қилиш ва қайта ишлашга мўлжалланган ҳимояланган дастурий-техник таъминоти, асосий ва захира автоматлаштирилган иш жойлари ҳамда операторлар гуруҳи мажмуи.

нимтизим - функционал ёки ташкилий тузилиши асосида ажратилган, муайян мақсад ва вазифаларни амалга оширувчи “102” тизимининг бир қисми;

касб стандарти - “102” хизмати Call-марказида хизмат қилувчи, ИИОнинг ўрта бўғин мутахассис ходимлари гуруҳи (кичик мутахассис, мутахассис, катта мутахассис, етакчи мутахассис - супервайзер ва бош мутахассис - катта супервайзер) лавозимларига таълим, ўқиш, амалий иш тажриба, меҳнат вазифалари (меҳнат ҳаракатлари, зарур билим ва кўникмалар ва бошқа тавсифлар) буйича қўйилган махсус талаблар мажмуи;

тўсатдан алоқа узилиши - “102” қисқа рақамига қўнғироқ қилган шахс (абонент) ва Call-марказ оператори ўртасида абонентга боғлиқ бўлган ёки булмаган ҳар қандай ҳоллардаги алоқа узилиши;

омниканал платформа - ҳодиса ҳақида оммабоп алоқа каналлари: ижтимоий тармоқлар, Интернет жаҳон ахборот тармоғидаги расмий сайтлар, мобиль иловалар (видеокўнғироқлар), SMS (овозли бўлмаган қисқа матнли хабарлар) ва бошқа каналлар ёрдамида юборилган, шунингдек, бошқа автоматлаштирилган мониторинг тизимлари орқали келиб тушган маълумот ва сигналларни ягона телекоммуникация платформасида қабул қилиш ва қайта ишлашни таъминловчи ҳамда ушбу каналларни мақбуллаштириш орқали бошқариш имкониятига эга “102” тизимининг дастурий нимтизими;

Эрланг модели - Даниялик олим А.К. Эрланг томонидан ишлаб чиқилган, Call-марказда қабул қилинган қўнғироқлар сони, оператор томонидан ўртача гаплашиш вақти ва абонентлар томонидан қўнғироқ қилишдаги кутиш вақтининг ўзаро ҳисоб-китобига

кўра, Call-марказга талаб этиладиган операторларнинг сонини баҳолаш имконини берувчи коэффициент;

SMS хабарлар - жиноят, ҳуқуқбузарлик ва бошқа ҳодисалар ҳақида мобиль алоқа воситалари орқали юборилган SMS - қисқа матнли хабарлар;

тезкор маълумот-“102” тизими орқали қабул қилинган, тезкор ва кечиктириб бўлмас чоралар кўрилиши талаб этиладиган жиноят, ҳуқуқбузарлик ва бошқа ҳодисалар, шунингдек шошилиш ва фавқулодда вазият ҳақидаги хабар, автоматлашган мониторинг тизимлари сигналлари;

жорий маълумот-“102” хизматига амалга оширилган кўнгироклар ва улар юзасидан кўрилган чоралар, натижалар, бартараф этилган ҳолатлар, “102” тизимининг ишчанлик ҳолати бўйича умумлашган маълумотлар ҳамда маслаҳат-маълумот ва прогноз кўрсаткичлари;

конфиденциал ахборот - “102” тизимида фойдаланувчилар томонидан фойдаланиш ҳуқуқи чекланган, дастурий-техник чоралар билан ҳимояланиши талаб этиладиган, хизматга ва шахсга оид тезкор маълумотлар;

манфаатлар тўқнашуви - “102” хизмати персоналининг шахсий манфаатлари уларнинг ўз хизмат вазифалари ва функцияларини ҳолисона ва беғараз бажаришига таъсир кўрсатадиган ёки таъсир кўрсатиш мумкин бўлган ҳолатлар.

шахсий манфаатдорлик - “102” хизмати персоналининг шахсан ўзи ёки яқин қариндошлари, шунингдек, улар билан яқин ёки хизмат муносабатларида бўладиган бошқа шахслар учун ҳар қандай наф кўриш ёки афзалликларга эга бўлиш.

“102” хизмати қуйидаги ҳуқуқларга эга:

“102” хизматини ривожлантириш борасидаги истиқболли чора-тадбирлар, режалар, дастурлар ва “йўл хариталари”ни ишлаб чиқишда қатнашиш;

“102” хизмати фаолиятини тартибга солувчи меъёрий ҳужжатлар (регламент, алгоритм, йўриқномалар ва бошқа ҳужжатлар)ни ишлаб чиқишда қатнашиш;

ИИОнинг таркибий тузилмалари, соҳавий хизматлари, шунингдек бошқа идора ва ташкилотларга “102” хизмати ваколати доирасига кирувчи саволлар ва масалалар бўйича тушунтириш (изох)лар бериш;

ИИОнинг таркибий тузилмалари, соҳавий хизматлари, шунингдек бошқа идора ва ташкилотлардан “102” хизмати ваколати доирасига кирувчи керакли ҳужжатлар, материаллар, маълумотларни олиш;

маҳаллий ҳокимият органлари, мулкчилик ва ташкилий-ҳуқуқий шаклидан қатъий назар, ташкилот, корхона ва муассасалардан “102” хизмати фаолияти учун зарур бўлган маълумотлар ва ахборотларни олиш;

тасдиқланган иш режалари ва дастурлари асосида ўқув машғулотлари жадвалини ишлаб чиқиш ва ўрнатилган тартибда тасдиқлаш учун тақдим этиш;

“102” хизмати ходимларининг касбий тайёргарлигини ошириш бўйича ўқув- амалий машғулотлар, тренинг ва анжуманлар ўтказиш;

жиноят, ҳуқуқбузарлик ва ҳодисалар, шунингдек, фавқулодда вазият ҳақидаги шошилиш кўнгирокларни қабул қилиш, қайта ишлаш ва улар асосида тезкор ва малакали ёрдам кўрсатиш сифати ва самарадорлигини ошириш учун ИИО таркибий тузилмалари, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи, куч ишлатар тузилмалар ёки фавқулодда авария-қутқарув ва шошилиш хизматларнинг юқори малакали мутахассислари, шу жумладан психологлар ва бошқа ходимларини ўрнатилган тартибда жалб этиш;

ҳудудий ИИО томонидан жамоат хавфсизлигини таъминлаш, жиноятчиликнинг олдини олиш ва унга қарши кураш, маънавий-маърифий, ижтимоий-маданий ва бошқа ИИО фаолиятига тааллуқли соҳалардаги муҳим масалаларни муҳокама қилиш ва долзарб муаммоларни ҳал этишга бағишланган йиғилишларда, мажлисларда ва бошқа тадбирларда белгиланган тартибда иштирок этиш;

ҳудудий ИИОнинг тегишли таркибий бўлинмалари билан ўзига юклатилган вазифаларни ўз вақтида, самарали ва сифатли бажариш учун белгиланган тартибда ўзаро ҳамкорлик қилиш.

“102” хизмати қонунчилик ҳужжатларига мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлиши мумкин.

“102” хизмати:

Низомда, шунингдек, жиноят, ҳуқуқбузарлик ва ҳодисалар, шунингдек, фавқулодда вазият ҳақидаги шошилиш кўнгирокларни қабул қилиш ва қайта ишлашни тартибга солувчи меъёрий ҳужжатлар, маъмурий регламент, алгоритм ҳамда шу соҳага оид бошқа

қонунчилик ҳужжатларида белгиланган вазифа ва функцияларни ўз вақтида, сифатли ва самарали бажаришга;

жиноят, ҳуқуқбузарлик ва ҳодисалар, шунингдек, ғавқулдда вазият ҳақидаги шошилинич қўнғироқларни қабул қилиш ва қайта ишлаш жараёнини сифатли ва самарали ташкил этишга;

Ички ишлар вазирлиги ҳамда ҳудудий ИИО томонидан ўз ваколати доирасида берилган топшириқлар ва кўрсатмаларни ўз вақтида ва сифатли бажаришга;

“102” хизматининг ходимлари ва мутахассисларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларига риоя этилишини таъминлашга;

жиноят, ҳуқуқбузарлик ва ҳодисалар, шунингдек, ғавқулдда вазият ҳақидаги шошилинич қўнғироқларни қабул қилиш ва қайта ишлаш жараёнини ташкил этишда амалдаги давлат ва халқаро стандартларга мувофиқлигини таъминлашга мажбур.

“102” хизмати қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа мажбуриятларни ҳам олиши мумкин.

3-ўқув савол. Ҳамкорлик, фаолиятни баҳолаш.

“102” хизматига “102” қисқа рақами орқали амалга оширилган қўнғироқ ёхуд мобиль илова имкониятлари ёрдамида ҳодиса ҳақида юборилган хабар юзасидан тезкор ва шошилинич чоралар кўриш мақсадида мурожаат этган шахс (ёки) абонент қурилмасининг реал вақт режимида жойлашган жойи ҳақида маълумот олиш;

ягона навбатчи-диспетчерлик хизматидан жиноят, ҳуқуқбузарлик ва бошқа ҳодисалар, шунингдек, шошилинич ва ғавқулдда вазиятлар ҳақидаги хабарларни қабул қилиш ва қайта ишлаш;

хабар юзасидан тезкор ва шошилинич чоралар кўриш мақсадида кўриб чиқиш тааллуқлилиги бўйича “102” қисқа рақами орқали қабул қилинган қўнғироқни, шу жумладан матнли қисқа хабар(лар)ни шошилинич ва ғавқулдда авария-қутқарув хизматларига йўналтириш (юбориш);

“102” қисқа рақами орқали қабул қилинган барча кирувчи ва чикувчи қўнғироқ(лар)ни қайд этиш (автоматик тарзда рўйхатга олиш);

“102” қисқа рақами орқали хабар берган шахсга масофадан руҳий кўмак кўрсатиш;

зарурат туғилганда, бир вақтнинг ўзида зиммасига юклатилган ягона вазифаларни бажариш тамойили асосида қўнғироқларни қайта ишлаш захира маркази томонидан “102” хизмати функциялари ижросини таъминлаш;

дастурий таъминотдаги камчиликларни аниқлаш, янги ҳисобот шакллари ва компьютер дастурининг интерфейсини тақдим этиш борасида “102” тизими аппарат-дастурий таъминоти самарадорлигини ошириш бўйича таклифларни ишлаб чиқишда қатнашиш;

тўсатдан алоқа узилиши ҳолатларида “102” қисқа рақамига қўнғироқ қилган шахснинг абонент қурилмаси билан алоқани автоматик равишда тиклаш чораларини кўриш (шу жумладан умумий фойдаланишдаги бошқа телефон алоқаси ёрдамида);

“102” тизимидан фойдаланишда техник кузатувни таъминлаш, шу жумладан ишлаб чиқарувчи-ташкилотлар ва техник мутахассислар билан ҳамкорлик қилиш;

“102” тизимининг янги фойдаланувчиларини танлаш, ўқитиш ва малакасини ошириш;

“102” хизмати фаолияти бўйича статистик ва таҳлилий маълумотларни тайёрлаш ва ҳудудий ИИО раҳбариятига тақдим этиш;

амалдаги қонунчилик ҳужжатларига асосан фуқаро, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи ва суд органлари, шу жумладан адвокатларнинг сўровномаларига биноан “102” қисқа рақами орқали берилган хабар бўйича маълумот, шу жумладан аудиомеълумот тақдим этиш.

“102” хизматида “102” қисқа рақами орқали жиноят, ҳуқуқбузарлик ва ҳодисалар, шунингдек, ғавқулдда вазият ҳақидаги шошилич қўнғироқларни қабул қилиш ва қайта ишлаш “102” тизими негизида ташкил этилган асосий - Call-марказ ва қўнғироқларни қайта ишлаш захира маркази томонидан амалга оширилади.

“102” тизими қуйидаги нимтизим, модул ва дастурий таъминотлардан иборат:

1) **кирувчи ва чиқувчи қўнғироқларни қабул қилиш ва қайта ишлашни таъминловчи Call-марказ** (қўнғироқларни қайта ишлаш захира маркази) автоматлаштирилган дастурий нимтизими:

кирувчи қўнғироқларни қабул қилиш модули; қўнғироқларни тақсимлаш модули; қўнғироқларни бошқариш модули (ушлаб туриш (удержания), йўналтириш (переадресация) ва конференц алоқа);

чиқувчи қўнғироқларни автоматик таъминловчи Call-back модули;

“алоқа ва хабар бериш тизими” (система оповещения) модули;

“бошқа хизматлар” модули;

“қўнғироқлар тарихи” (аудиоёзув фонотекаси) модули “администратор” модули;

2) **Омниканал платформа:**

SMS хабарларни қабул қилиш ва қайта ишлаш модули;

ижтимоий тармоқлар, Интернет жаҳон ахборот тармоғи расмий сайтлари, мобиль иловалар ва бошқа манбаалардан юборилган маълумотларни қабул қилиш ва қайта ишлаш модули;

автоматлаштирилган мониторинг тизимлари орқали келиб тушган маълумот ва сигналларни қабул қилиш ва қайта ишлаш модули;

видеокўнғироқларни қабул қилиш ва қайта ишлаш модули;

3) **Жиноят, ҳуқуқбузарлик ва ҳодисалар, шунингдек ғавқулдда вазият ҳақидаги шошилич қўнғироқларни қайд этиш ва рўйхатга олиш платформаси** (“Карточка платформаси”):

“Уйғунлашган ҳодисалар карточкаси” модули;

“Хабарларни рўйхатга олиш ягона китоби” модули;

“Web-интегратор модули;

“электрон журналлар” модули “мониторинг” модули;

“ҳисоботлар” модули;

“маълумотлар” модули;

“администратор” модули;

“кириш ва чиқиш интерфейси” модули;

- 4) **геоахборот нимтизими;**
- 5) **“наряд”** (“Куч ва воситаларни бошқариш” нимтизимига интеграция) модули;
- 6) автоматлаштирилган иш жойлари;
- 7) Низомнинг 26-бандида назарда тутилган “102” тизими фойдаланувчиларини тайёрлаш, ўқитиш ва малакасини ошириш учун ИИБ таълим муассасаларида ташкил этилган “102” тизимининг “Симуляция ва моделлаштириш” ўқув модули.

“102” тизими фойдаланувчилари қуйидаги гуруҳларга бўлинади:

биринчи поғона фойдаланувчилари - Қорақалпоғистон Республикаси ИИБ, Тошкент шаҳар ва вилоятлар ИИББ-ИИБ навбатчилик қисмлари (ситуацион марказлар) “102” хизмати, шунингдек соҳавий хизматларнинг навбатчилик хизматлари, Call-марказлари оператор (мутахассис)лар гуруҳи;

иккинчи поғона фойдаланувчилари - шаҳар-туман ИИО ФМБ, ИИБ) ва ИИО соҳавий хизматларининг ҳудудий бўлинмалари, жазони ижро этиш муассасалари, махсус қабулхоналар, тергов хибсхоналари ва реабилитация марказларидаги навбатчилик хизматлари;

учинчи поғона фойдаланувчилари - ҳудудий шаҳар-туман ИИБлари; **мониторинг гуруҳи** - ИИБ-ИИББ-ИИБ-соҳавий хизмат ҳамда прокуратура органларининг раҳбар ва масъул ходимлари;

администраторлар гуруҳи - тармоқ, тизим ва бизнес-жараёнларни бошқарувчи мутахассислар.

“102” тизимидан фойдаланиш учун фойдаланувчилар ўрнатилган тартибда логин ва парол билан таъминланади. Логин ва пароллар “102” тизими администраторлари томонидан ишлаб чиқилади.

ИИО “102” тизими администраторлари: фойдаланувчиларни “102” тизимида рўйхатга олади; фойдаланувчиларга логин ва пароллар бириктиради;

фойдаланувчилар ўзгарганда ёки улар ишдан бўшатишганда логин ва паролларга тегишли ўзгартиришлар киритади;

фойдаланувчилар томонидан ахборот хавфсизлиги қоидаларига риоя қилиниши, шу жумладан пароллар махфийлиги устидан назорат олиб боради.

Фойдаланувчиларга логин ва пароллар бириктириш тегишинча Қорақалпоғистон Республикаси ИИБ, Тошкент шаҳар ва вилоятлар ИИББ-ИИБ буйруқлари асосида амалга оширилади. Фойдаланувчилар ўзгарганда, буйруқ нусхаси асосида ИИБ администраторлари томонидан “102” тизимида тегишли ўзгартиришлар киритилади.

ИИБ таълим муассасаларида шартли фойдаланувчиларга логин ва пароллар бириктириш тегишли таълим муассасасининг раҳбарияти томонидан тасдиқланадиган тақсимот жадвали асосида амалга оширилади.

Жиноят, ҳуқуқбузарлик ва ҳодисалар, шунингдек, фавқулодда вазият ҳақидаги шошилинч қўнғироқларни “102” хизматида “102” қисқа рақами ҳамда омниканал платформа орқали қабул қилиш, қайта ишлаш ва рўйхатга олиш тартиби Ички ишлар вазирлигининг меъёрий ҳужжатлари, шунингдек мутасадди вазирлик ва идоралар билан ҳамкорликда ишлаб чиқилган ва ўрнатилган тартибда тасдиқланган бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга мувофиқ белгиланади.

“102” хизматига ҳудудий ИИО бошлиғи томонидан тайинланадиган ва лавозимидан озод этиладиган касб стандарти талабларига мувофиқ жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги қўнғироқларни қабул қилиш ва қайта ишлаш бўйича “етакчи мутахассис - супервайзер” лавозимида камида уч йил иш стажига эга, махсус ўқув-амалий тайёргарликдан ўтган, тегишли намунадаги сертификатга эга ИИО ходими катта супервайзер - “102” хизмати бошлиғи бошчилик қилади.

Катта супервайзер турли узрли сабаблар (касаллиги сабабли вақтинча меҳнат лаёқатига эга бўлмаганда, меҳнат таътилида, шу жумладан ўқиш (таълим) таътилида, хизмат сафарида бўлганда ва бошқалар)га кўра, унинг хизмат вазифасини бажариш етакчи мутахассис - супервайзер ёки ҳудудий ИИО раҳбарининг буйруғи (фармойиши) асосида вақтинча мутахассис зиммасига юклатилади.

Катта супервайзер - “102” хизмати бошлиғи:

“102” хизматига умумий раҳбарликни амалга оширади;

навбатчилик сменасида мутахассислар гуруҳи томонидан автоматлаштирилган иш жойларини қабул қилиш, қайта ишлаш ва узатишни ташкил этади ва назорат қилади;

навбатчиликни топшириш, қабул қилишда аппарат-дастурий ҳамда телекоммуникация воситаларининг тўлиқлиги ва ишчанлигини назорат қилади;

мутахассислар гуруҳига йўриқномани тайёрлайди ва ўтказди; мутахассислар ўртасида тезкор вазифаларни тақсимлайди ва ишининг натижаларини сарҳисоб қилади;

мутахассислар итпининг жорий реал вақт режимида аудио мониторинг қилиб боради; мутахассисларни хабар берувчини сўроқлашда ҳолат бўйича сўроқлаш алгоритмига, шунингдек, хабар берувчига маълумот-маслаҳат ёрдами беришда белгиланган алгоритмга қатъий риоя этаётганлигини реал вақт режимида назорат қилади;

мутахассисларнинг аппарат-дастурий воситалар ёрдамида қайд этган маълумотларининг тулиқлиги ва аниқлигини реал вақт режимида назорат қилади;

мутахассисларнинг ахборот алмашиш келишув (регламент) асосида тааллуқлилиги бўйича ИИО, шошилиш ва фавқулодда-қутқарув хизматларини жиноят ва ҳодисалар ҳақида (шу жумладан аппарат-дастурий ёки коммуникация воситалари ёрдамида) хабардор қилишини реал вақт режимида назорат қилади;

оператив (тезкор) вазият мураккаблашганда ёки фавқулодда вазиятда мутахассислар гуруҳи томонидан қўнғироқларни қабул қилиш ва қайта ишлашни ташкил этади ва мувофиқлаштиради;

худудий ИИО навбатчилик қисми раҳбариятини, шунингдек, республика ИИВ марказий навбатчилик қисмини шов-шувга сабаб бўладиган, мудҳиш, оғир ва ўта оғир жиноят ва ҳодисалар ҳақида қўнғироқ бўлганлиги тўғрисида хабардор қилади;

аппарат-дастурий таъминотда носозликлар юзага келганда коммуникация воситалари орқали жиноят ва ҳодисалар ҳақида хабарларни қабул қилиш ва жойларга узатишни ташкиллаштириш, мувофиқлаштириш орқали 102-хизматининг барқарор фаолиятини таъминлайди;

масъул бўлим мутахассис ходими томонидан аппарат-дастурий таъминотда юзага келган носозликлар бартараф этилишини ташкиллаштиради ва бартараф этилганлигини текширади;

аппарат-дастурий таъминотни такомиллаштириш, ахборот ресурслари (дастурий ва босма)ни янгилаш бўйича таклифлар ишлаб чиқади;

жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги қўнғироқларни таснифлаш ва қайд этиш бўйича мутахассисларга маслаҳат ёрдамини кўрсатади;

худудий ИИО навбатчилик қисми (ситуацион марказ) раҳбариятини давлат хавфсизлик хизмати ва бошқа ҳуқуқ-тартибот органларидан сўровномалар келганлиги тўғрисида хабардор қилади;

маълумотларни захира қайд этиш воситалари ва ахборот ресурсларидан фойдаланиш саволлари бўйича мутахассисларга маслаҳат ёрдамини кўрсатади;

оператив вазиятга мувофиқ навбатчилик сменаси давомида мутахассислар гуруҳини дам олиш, овқатланиш ва ишлаш режимини ташкил этади;

мутахассислар томонидан иш ва маиший жойда меҳнат муҳофазаси, хавфсизлик талаблари ва тартиб-интизомга риоя этишларини назорат қилади;

мутахассисларнинг ахлоқ меъёрларига, касб одоби ва маданиятига риоя этишларини назорат қилади;

аппарат-дастурий воситалар ёрдамида худудий ИИО навбатчилик қисми, зарурат бўлганда мансублиги бўйича шошилиш ва фавқулодда-қутқарув хизматлари навбатчи-диспетчерлик хизматлари жиноят ва ҳодисалар ҳақида хабардор қилинганлиги тўғрисида мутахассисдан маълумот олади;

махсус аппарат-дастурий воситалар ёрдамида худудий ИИО навбатчилик қисми, зарурат бўлганда мансублиги бўйича шошилиш ва фавқулодда-қутқарув хизматлари навбатчи-диспетчерлик хизматларини (автоматлашган бошқарув дастурий модул бўлган ҳолларда) жиноят ва ҳодисалар юзасидан тезкор чора кўрилганлик фактини кузатади;

худудий ИИО навбатчилик қисми раҳбарияти (смена бошлиғи)ни жиноят ва ҳодисалар юзасидан жойлардаги ИИО ёки мансублиги бўйича шошилиш ва фавқулодда-қутқарув хизматлари тезкор чора кўришни кечиктирганлиги тўғрисида хабардор қилади;

худудий ИИО навбатчилик қисми раҳбарияти (смена бошлиғи)ни жойлардаги ИИО ёки шошилиш ва фавқулодда-қутқарув хизматлари билан алоқа йўқлиги тўғрисида хабардор қилади;

жиноят ва ҳодисалар юзасидан муносабат билдириш жараёни мониторинги натижалари бўйича ҳисоботларни шакллантиради;

автоматлаштирилган иш жойлари ўтказувчанлигининг жорий (тезкор) кўрсаткичлари асосида мутахассислар гуруҳи (навбатчилик смена)ни бошқариш бўйича тактик қарорлар қабул қилади;

аппарат-дастурий таъминотдан фойдаланган ҳолда мутахассислар гуруҳи томонидан қабул қилинган ва қайта ишланган қўнғироқлар тури, тавсифи, таркиби ҳақида жорий ҳисоботларни реал вақт режимида тузади;

жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги қўнғироқларни қабул қилиш ва қайта ишлашнинг жорий (тезкор) кўрсаткичларига асосан қўнғироқларни қабул қилиш ва қайта ишлашни янги алгоритмлари ишлаб чиқиши ёки қисқа муддатга ўзгартирилиши бўйича тактик қарорлар қабул қилади;

“102” хизматининг ўтказувчанлигининг жорий (тезкор) кўрсаткичлари, ўтказувчанликнинг пасайиши сабаблари, таъсир қилаётган ҳолатларни таҳлил қилиш орқали “102” хизматини барқарор инзлашини таъминлаш мақсадида қабул қилинган тезкор қарорлардан ИИО навбатчилик қисми ва ҳудудий ИИО раҳбариятини хабардор қилади;

аппарат-дастурий таъминот ёрдамида автоматлаштирилган иш жойлари (зарурат туғилганда айнан битта жой)да қўнғироқларни қабул қилиш ва қайта ишлаш давомийлигини қайд этади, назорат қилади;

мутахассислар гуруҳи (зарурат туғилганда битта мутахассис)нинг иш фаолияти кўрсаткичларига оид ҳисоботларни шакллантиради;

ИИО Ташкилий департаменти, ҳудудий бошқармалари ва махсус хизматлари, шунингдек ҳукук-тартибот органларининг сўровномалари асосида жиноят ва ҳодисалар ҳақидаги қўнғироқларни қабул қилиш ва қайта ишлаш бўйича миқдор ва сифат кўрсаткичлари ҳамда мутахассисларнинг иш фаолияти (сўроқлашдаги аудиоёзув) бўйича маълумотларни шакллантиради;

йўл қўйилган камчилик ёки бошқа иш фаолиятига тааллуқли ҳолатлар бўйича хизмат текшируви ўтказилган мутахассисга нисбатан унинг ҳаракатларини бошқариш бўйича зарур чораларни кўради;

манфаатлар тўқнашувининг олдини олиш ва уларни тартибга солиш юзасидан ўз вақтида чоралар кўради;

коррупциянинг ҳар қандай кўринишнинг олдини олиш чораларини кўради;

102-хизмати ва мутахассислар гуруҳининг сифат ва миқдор кўрсаткичлари бўйича амалдаги меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар асосида аппарат-дастурий таъминот ёрдамида ҳисоботларни шакллантиради.

“102” хизмати зиммасидаги вазифа ва функциялар бош мутахассис (катта супервайзер), шунингдек алоҳида ҳолларда етакчи мутахассис - супервайзер бошчилигидаги навбатчи смена томонидан бажарилади ва унинг навбатчилиги қуйидаги тартибда ташкил этилади:

Call-марказда хизмат ўташ режими ва тезкор вазиятнинг ўзгаришига мувофиқ навбатчи сменанинг таркиби ва сони белгиланиб, иш соатлари ҳафтасига **40 соатдан ошмайдиган, давомийлиги 24 соатлик ёки 12 соатлик навбатчилик ташкил этилади;**

навбатчи смена ўрнатилган тартибда тасдиқланган кун тартиби, навбатчилик жадвали асосида фаолият кўрсатади;

навбатчи сменанинг таркиби, сони, хизмат ўташ режими, овқатланиш ва дам олиш вақти катта супервайзер (“102” хизмати бошлиғи) томонидан белгиланади, ўрнатилган тартибда Ташкилий бошқарма бошлиғи томонидан тасдиқланади;

навбатчи сменага мажбурий тартибда катта супервайзер (“102” хизмати бошлиғи) томонидан хизмат олди йўриқнома ўтказилади;

навбатчи сменага тушаётган “102” хизмати персоналидан ҳудуддаги тезкор ва криминоген вазиятни, бедарак йўқолган ва қидирувдаги шахслар, олиб қочилган (ушланмаган) транспорт воситаси тўғрисидаги маълумотларни, қўнғироқларни ўз вақтида қабул қилиш ва қайта ишлашни, тааллуқлилиги бўйича тегишли хизматларга юбориш, хабардор қилишни, шунингдек касб стандарти асосида хизмат мажбуриятлари ва зиммасига юклатилган бошқа вазифаларни мукамал билиши талаб этилади.

Иш сменаси давомида юзага келиши мумкин бўлган чарчоқ, стресс ҳолатларини яхшилаш мақсадида яқка тартибда аутоген ва жисмоний машқлар комплексини амалга ошириш, қисқа дам олиш учун навбатчи смена операторларига тартибга солинадиган танаффус вақтлари берилади.

“102” хизматининг мақсади юридик ва жисмоний шахсларнинг “102” қисқа телефон рақами орқали жиноят, ҳуқуқбузарлик ва ҳодисалар, шунингдек, ғавқулдда вазият ҳақидаги шошилинч қўнғироқларини, шу жумладан омниканал платформа ёрдамида қисқа матнли хабарларини қабул қилиш, қайта ишлаш ва улар асосида тезкор ва малакали ёрдам кўрсатишдан иборат.

“102” хизматининг асосий вазифалари:

“102” қисқа телефон рақами орқали жиноят, ҳуқуқбузарлик ва ҳодисалар, шунингдек, ғавқулдда вазият ҳақидаги шошилинч қўнғироқларни, шу жумладан омниканал платформа ёрдамида қисқа матнли хабарларини қабул қилиш ва қайта ишлашни таъминлаш;

жиноят, ҳуқуқбузарлик ва ҳодисалар юзасидан келиб тушаётган маълумотларни таҳлил қилиш;

“102” хизмати фаолияти самарадорлигини халқаро стандартларга мувофиқ таҳлил этиш ва хизмат кўрсатиш кўрсаткичларини мувофиқлаштириш;

хорижий фуқаролар, шу жумладан фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг жиноят, ҳуқуқбузарлик ва ҳодисалар, шунингдек, ғавқулдда вазият ҳақидаги шошилинч қўнғироқларни қабул қилиш ва қайта ишлашдаги коммуникатив муаммоларни бартараф этиш;

бир нечта шошилинч ғавқулдда хизматларнинг иштироки талаб этиладиган жиноят ва ҳодисалар, шунингдек, ғавқулдда вазият ҳақидаги шошилинч қўнғироқларини қабул қилиш ва уларга тезкор, кечиктириб бўлмас чораларни кўришда идоралараро ҳамкорликни таъминлаш;

“112” тизими билан ўзаро ахборот ҳамкорлигини таъминлаш;

“102” тизими аппарат-дастурий таъминотини такомиллаштириш бўйича замонавий ахборот-коммуникация технологияларини, шу жумладан янги ечим (лойиҳа)ларни татбиқ этиш;

“102” хизмати фаолияти самарадорлигини ошириш учун ҳодисалар юзасидан маълумотлар базасини шакллантириш, бошқа маълумотлар базаси билан интеграция жараёнларини ташкил этиш ва таъминлаш;

жисмоний ва юридик шахслардан қўнғироқларни қабул қилиш ва қайта ишлаш, шу жумладан геоахборот нимтизимларини, ахборот-коммуникация инфратузилмасини такомиллаштириш, модернизация қилиш ҳамда кечиктириб бўлмас шошилинч ва тезкор чора кўриш бўйича комплекс ташкилий-техник чора-тадбирларни амалга ошириш.

Мустақил иш учун топшириқ:

1. Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 2022 йил 09 май кунидаги “Ички ишлар органларининг “102” хизмати фаолиятини такомиллаштиришга доир ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги 150-сонли буйруғининг мазмун моҳиятини ўқиб ўрганиш.

2. Ўзбекистон Республикаси ИИВ, МГ, ФВВ, ССВ, ДХХ, ПДХХ, АТваКРВ, ЭТРМ, ХТАЖнинг 2022 йил 17 августдаги “Жисмоний ва юридик шахсларнинг “102” қисқа телефон рақами орқали жиноят, ҳуқуқбузарлик ва бошқа ҳодисалар бўйича қўнғироқларни қабул қилиш, қайта ишлаш, уларга тезкор психологик ёрдам ва маслаҳат-маълумот беришнинг маъмурий регламентини тасдиқлаш тўғрисида”ги Қўшма қарори мазмун моҳиятини ўқиб ўрганиш.

СЕМИНАР МАШҒУЛОТИ (2 соат)

4.3-Мавзу. Ички ишлар органларининг “102” хизмати фаолиятини ташкил этиш тартиби

Ушбу ўқув машғулотини «*Суҳбат*» интерфаол методидан фойдаланиш орқали ўтказилади.

Машғулотда ўқитувчи ва тингловчилар ўртасидаги диалогик характерга эга савол-жавобга асосланувчи ушбу метод негизини жонли мулоқот ташкил этади. Методнинг афзаллиги суҳбат жараёнида ойдинлашмаган масалалар юзасидан қўшимча саволлар бериш, тингловчининг фикрлашга ундаш имкониятининг мавжудлиги билан белгиланади. Таълимий муносабатнинг жонли мулоқотга асосланиши эса ўқитувчи ва тингловчилар ўртасида руҳий яқинликни қарор топтириб, фаол фикр алмашиш имконини беради.

Методни қўллашда қуйидаги тартибда иш қўрилади:

1. Ўқитувчи тингловчиларни метод моҳияти билан таништиради
2. Ўқитувчи мавзу юзасидан тингловчилар ўзлаштиришлари лозим бўлган масалаларга оид саволларни ишлаб чиқади
3. Тингловчилар саволлар билан таништирилади
4. Тингловчилар саволлар юзасидан мулоҳаза юритиб, масала моҳиятини ёритишга киришади
(агар тингловчиларнинг жавоблари қониқарли деб топилса, навбатдаги савол берилади;
жавоб қониқарли деб топилмаса, у ҳолда ўқитувчи тингловчига айнан мана шу масалани ойдинлаштиришга ёрдам берадиган қўшимча савол беради)
5. Ўрганилаётган масаланинг моҳияти тўла ёритилгач, суҳбат жараёнига якун ясалади
6. Ўқитувчи тингловчиларнинг фаолиятини баҳолаб, машғулотга якун ясайди

Саволлар:

1. 102 тизими администратори ва фойдаланувчилари тушунчаси, уларни фарқли жиҳатлари, рўйхатдан ўтиш тартиби.
2. 102 тизимида хабарларни қабул қилиш тартиби. (*қундалик, фавқулодда ва ностандарт вазиятларда*)
3. Хабарларни рўйхатга олиш ягона китобини юритиш тартиби.
4. 102 тизи ва “E-material” дастурий модулида ўзаро маълумот алмашиш тартиби.

5. ЖИНОЯТЧИЛИККА ҚАРШИ ҚУРАШИШ ВА ОЛДИНИ ОЛИШ ФАОЛИЯТИ

МАЪРУЗА МАШҒУЛОТИ (2 соат)

5.1 -Мавзу: **ТЕРРОРИЗМ, ЭКСТРЕМИЗМ ТУШУНЧАСИ ВА МОҲИЯТИ, УНГА ҚАРШИ ҚУРАШИШДА ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИНИНГ ВАЗИФАЛАРИ.**

Маъруза режаси:

1-ўқув савол. Терроризм ва экстремизм тушунчаси ва моҳияти.

2-ўқув савол. Терроризм ва экстремизмга қарши курашда ички ишлар органларининг вазифалари.

3-ўқув савол. Терроризм ва экстремизмга қарши курашни ташкиллаштириш.

1-ўқув савол. Терроризм ва экстремизм тушунчаси ва моҳияти.

Ўзбекистон азалдан турли миллатга мансуб, турли динларга эътиқод қилувчи халқлар тинч-тотув яшаб келган ўлка. Аждодларимиз доимо бошқа дин вакилларига ҳурмат билан муносабатда, Ватан тараққиёти йўлида елкадош бўлиб меҳнат қилиб келганлар.

Маълумотларга кўра, ҳозирги кунда Ўзбекистон аҳолисининг 94% дан зиёди ислом динига эътиқод қилади. 3,5% га яқини эса православ динига мансуб бўлиб, қолганларини бошқа конфессия вакиллари ташкил этади. Ушбу диний ташкилотларнинг эмин-эркин фаолият олиб бораётгани юртимизда ҳукм сураётган диний бағрикенгликнинг амалий ифодасидир.

Маълумки, бугун мусулмон оламида мураккаб ижтимоий-сиёсий жараёнлар кечмоқда. Яқин Шарқ ва бошқа ҳудудлардаги қатор мамлакатлар чуқур сиёсий танглик, ижтимоий ва иқтисодий беқарорлик ва қуролли тўқнашувларни бошидан кечирмоқда. Мазкур ҳудудларда дин ниқоби остида очикдан-очик зўравонлик, бузғунчилик, инсонийликка зид, ваҳшийликларга асосланган амалларга қўл ураётган турли гуруҳ ва жамоалар урчиб кетди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2022 йил 20 декабрдаги Олий Мажлис ва Ўзбекистон халқига мурожатномасида шундай фикрларни такидлаб ўтди. *«Бутун дунёда кучайиб бораётган радикализм, экстремизм, терроризм, одам савдоси, гийёҳвандлик каби хатарлар, афсуски, бизни ҳам четлаб ўтмаяпти. Лекин такрор айтаман, мусулмон умматига сабоқ берган Имом Бухорий, Имом Термизий, Имом Мотуридий каби буюк уламолар етишиб чиққан бизнинг диёримизда бу борада адашганлар, радикализм ва экстремизм*

ғояларига берилганлар бўлиши мумкинми?»

Биз жамиятимизда ҳар қандай радикаллашувга, ёшларимиз онгини бузғунчи ёт ғоялар билан заҳарлашга, диндан сиёсий мақсадларда фойдаланишга, маърифат ўрнини жаҳолат эгаллашига йўл қўймаймиз».

Жуда куп минг йиллар давомида давомида террористик усулларни қўллаш ҳар хил давлатлар, диний уюшмалар, сиёсий ташкилотлар ва криминал гуруҳлар томонидан амалга оширилиб келинган. Энг биринчиларини Рим империяси даврида иудейларни империяга қарши қуролли ва диний характерга эга шиорлар билан чиқишини айтишимиз мумкин.

Ўрта асрларда католик Европада яҳудийларни ва иудейзмни эътиқод қилувчи халқларни Испаниядан хайдалишини айтишимиз мумкин.

ХIII асрларга келиб тарихий ўринларга Вахобийлик кўтарилиб чиқади. Мухаммад ибн Абду-аль-Ваххаб исломни илк даврига анъана ва тамойилларга қайтиш керак деб кураш олиб боради. Соф исломни бешта аҳкомларига олтинчи қилиб жиходни кўшади.

«Экстремизм» термини тушунчасида яна шуни тушуниш мумкинки, маълум бир ижтимоий гуруҳларга чидаб бўлмаслик (ксенофобия); уларни устидан ҳукмронликни ўрнатиши (расизм); уларни тўлиқ йўқ қилишга эришиш учун ҳаракат қилиш (геноцид). Экстремизмни охириги шакли бўлиб терроризм ҳисобланади.

«Экстремизм» лотин тилидан олинган бўлиб, «кескин фикр ва чораларни ёклаш, кескин чораларга тарафдорлик» маъносини англатади. Экстремизм остида муайян жамиятда қабул қилинган қонун-қоидаларга зид бўлган ғояларни тарғиб ва амал қилиш тушунилади.

Диний экстремизм – жамият учун анъанавий бўлган диний қадриятлар ва ақидавий аҳкомлар тизимини инкор этиб, уларга зид бўлган «ғоялар» ва амалларни агрессив тарзда тарғиб қилишдир.

Масалан, Марказий Осиёда диний экстремистлар мазкур минтақа халқлари учун анъанавий бўлган ханафийлик мазҳаби ва мотуридия ақидаларини рад этиб, мусулмонларга сиёсийлаштирилган ваҳҳобий-салафийлик оқими ғояларини сингдиришга уринмоқда.

Терроризм ва экстремизм жиноятлари статистик маълумотларга асосан терроризм ва экстремизм билан боғлиқ содир этилган жиноятлар салмоғи 2021 йилда 925 тани, 2022 йилда эса 1427 тани (фарқи 502 та) ташкил қилмоқда. Ушбу турдаги жиноятлардан очилмай қолаётганлари сони 2021 йилда 125 тани, 2022 йилда эса 174 тани ташкил этган.

Экстремизмнинг сиёсат билан боғлиқ жиҳатлари шундаки, норасмий экстремистик ташкилот раҳбарлари сиёсий масалалар юзасидан «кескин, қатъий чоралар кўриш йўли билан», яъни қуч ишлатиш, зўрлик билан давлатлардаги расмий ҳокимиятни ўзгартиришни ўз олдига мақсад қилиб қўйганлиги.

Уларни норасмий дейилишига сабаб, Ўзбекистон Республикаси Конституцияси «Сиёсий партиялар» (26.12.1996й. № 337-И), «Нодавлат, нотижорат ташкилотлари» (14.04.1999 й. № 763-И) ҳамда «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги (05.07.2021й. № 699-сон) қонун талабларига кўра Адлия вазирлигидан рўйхадан ўтмаган.

Экстремизмни келтириб чиқарувчи асосий омиллар:

- ижтимоий-иқтисодий сабабларига кўра жамиятда жуда бой ва ўта камбағал қатламлар ўртасидаги тафовутнинг ўсиб кетиши;
- инсон ҳуқуқ ва эркинликларининг кўпол равишда бузилиши;
- муҳолифат курашларининг бешафқат бостирилиши;
- алоҳида ижтимоий ва сиёсий гуруҳларнинг ўз мақсадларига тез ва мажбурловчи чоралар билан эришишга интилиши;
- мафкуравий кўпурувчилик таъсири остида жамоатчиликнинг қадрият даражасининг пасайиши.

Террор (лотин тилидан - қўрқув, даҳшат) қўрқув ҳукмронлиги маъносини англатади.

Террор - бу давлат ҳокимиятининг маълум ҳолатини сақлаб қолиш мақсадида унинг мажбурлов аппарати ёрдамида оппозицияга нисбатан ўтказиладиган қатағонлик сиёсати тушунилади.

Терроризм – кўрқитиш ва зўравонлик ишлатишни англатувчи ижтимоий феномендир. Сиёсий терроризм муайян ижтимоий гуруҳ манфаатлари йўлида зўравонлик (суиқасд, портлатиш, гаровга олиш, беқарорлик келтириб чиқариш, аҳолининг кенг қатламларида ваҳима, кўрқув уйғотиш ва ҳ.к.) ишлатиш билан боғлиқ.

Сепаратизм - лотинча «сепаратус» сўзидан олинган булиб, алоҳида ажралиб чиқиш, алоҳида бўлишга интилиш демакдир. Бу ҳам ҳокимиятни ноқонституциявий йуллар билан қулга киритишга интилувчи кучларнинг сиёсатга аралаштишларини билдиради.

Фундаментализм - бу атама аслида аслида христиан

дини билан боғлиқдир. Унинг биринчи бор расмий қўлланиши 1908 йил АҚШнинг Калифорния штати протестантлари томонидан ишлатилган.

Ислом фундаментализми соф ислом асосига қайтиш, исломни асл ҳолида қулаш зарур ва факат шу йул билан ислом динини бидъатдан «тозалаш»га эришиш мумкин деган нотўғри қарашларни тарғиб қилади.

Ақидапарастлик (ақида - арабчада ишонч) муайян шароитда, бирон-бир ғоя ёки тамойилга қатъий ишонч ва уни мутлоқлаштириш асосида шаклланган қоида ва тартибларни ҳамда уларни шароит, ҳолат, вазиятни ҳисобга олмаган ҳолда, кўр-кўрона қўллаш ва уринишни англатади.

У муайян қонун ва қоидалар таъсир доирасини сунъий равишда кенгайтиришга уринишда ёрқин намоён бўлади.

2-ўқув савол. Терроризм ва экстремизмга қарши курашда ички ишлар органларининг вазифалари.

Ўзбекистон Республикасининг “Терроризмга қарши кураш тўғрисида”ги қонунига кўра терроризмга қарши курашнинг асосий **принциплари** этиб қуйидагилар белгилаб берилган:

- қонунийлик;
- шахс ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларининг устуворлиги;
- терроризмнинг олдини олиш чоралари устуворлиги;
- жазонинг муқаррарлиги;
- терроризмга қарши кураш ошқора ва ноошқора усуллариининг уйғунлиги;
- жалб этиладиган кучлар ва воситалар томонидан террорчиликка қарши ўтказиладиган операцияга раҳбарлик қилишда яккабошчилик.

Террорчилик фаолиятининг олдини олиш давлат органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ҳамда жамоат бирлашмалари, шунингдек корхоналар, муассасалар, ташкилотлар томонидан сиёсий, ижтимоий-иқтисодий, ҳуқуқий ва бошқа профилактик чоралар мажмуини ўтказиш орқали амалга оширилади.

Қуйидагилар тақиқланади:

➤ терроризмни тарғиб қилиш;
➤ террорчилик гуруҳлари ва ташкилотларини тузиш ҳамда уларнинг фаолият кўрсатиши;

➤ террорчилик фаолиятига дахлдор юридик шахсларни, уларнинг бўлинмалари (филиаллари) ва ваколатхоналарини (шу жумладан, чет эл ва халқаро ташкилотларнинг ваколатхоналарини) аккредитация қилиш, рўйхатдан ўтказиш ва уларнинг фаолият кўрсатиши;

➤ террорчилик фаолиятига дахлдор чет эл фуқаролари ҳамда фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг Ўзбекистон Республикасига кириши;

➤ тайёрланаётган ёки содир этилган террорчилик ҳаракатларига оид маълумотлар ва фактларни яшириш.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг терроризмга қарши кураш соҳасидаги ваколатлари:

❖ террорчилик фаолиятининг олдини олиш, уни аниқлаш, унга чек қўйиш ҳамда унинг оқибатларини минималлаштириш йўли билан терроризмга қарши курашни амалга оширади;

❖ алоҳида муҳим, категорияланган ва бошқа объектларнинг кўриқланишини ва хавфсизлигини таъминлайди;

❖ давлат ҳокимияти ва бошқарувнинг тегишли органларига террорчилик фаолиятига алоқадор шахслар, гуруҳлар ва ташкилотлар тўғрисида ахборот тақдим этади;

❖ қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни амалга оширади.

❖ Умумий профилактик тадбир-чоралар содир этилиши мумкин бўлган ҳолатларни сабабларини аниқлаш ва уларни бартараф этиш. Ушбу чоралар комплекс равишда бир-бири билан боғлиқ ҳолда биринчи навбатда оилада иш хонада ва ўқув юртларида амалга оширилиши шарт.

❖ Якка тартибдаги профилактик тадбир-чораларни амалга оширишда ушбу жиноятларни амалга ошириши мумкин бўлган турли гуруҳларни ва уларни фаол аъзоларини аниқлаш.

❖ ИИОлари жамоат хавфсизлигини таъминлашда профилактика ишларини олиб боришда тезкор ва тергов органлари бўлиб ҳисобланади. Терроризм ва экстримизмга қарши курашда ИИО ларининг ППХ, профилактика инспекторлари ва жиноят қидирув ходимлари шуғулланишадилар.

Мустақил таълим учун топшириқ:

Ўзбекистон Республикасининг «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги 2021 йил 5 июлдаги ЎРҚ-699 сонли Қонунини мазмун моҳиятини ўқиб ўрганиш лозим.

5.1- Мавзу: Терроризм ва экстремизмга қарши курашни ташкиллаштириш.

Ушбу ўқув машғулооти **“Ақлий ҳужум”** методидан фойдаланиш орқали ўтказилади.

Мавзу юзасидан тингловчиларга саволлар ташланади. “Ақлий ҳужум” методи орқали уларнинг мавзу бўйича билимлари аниқланади.

“Ақлий ҳужум” методининг босқичлари куйидагилардан иборат: ходимларга савол ташланади ва уларга шу савол бўйича ўз жавобларини (фикр, ғоя ва мулоҳаза) билдиришларини сўралади; ходимларлар савол бўйича ўз фикр-мулоҳазаларини билдиришади; ходимларнинг фикр-ғоялари (диктофонга, видеотасмага, рангли қоғозларга ёки доскага) тўпланади; фикр-ғоялар маълум

белгилар бўйича гуруҳланади; юқорида кўйилган саволга аниқ ва тўғри жавоб танлаб олинади.

1- савол. 2021 — 2026 йилларга мўлжалланган экстремизм ва терроризмга қарши курашиш бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий стратегиясининг мақсад ва вазифалари

2021 - 2026 йилларга мўлжалланган экстремизм ва терроризмга қарши курашиш бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий стратегияси ишлаб чиқилди.

Ўзбекистон Республикаси Миллий стратегиянинг устувор йўналишлари сифатида нималар белгиланди?

- экстремизм ва терроризм ғоялари тарқалишининг олдини олиш мақсадида ватанпарварлик, анъанавий қадриятлар ва бағрикенглик мафкурасини тарғиб қилиш;
- вояга етмаганлар ва ёшлар орасида экстремизм ва терроризм ғоялари тарқалишининг олдини олиш;
- аёллар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ҳамда уларнинг экстремизм ва терроризмга қарши курашишдаги ролини кучайтириш;
- узоқ муддат хорижда бўлган фуқароларни экстремизм ва терроризм ғоялари таъсиридан ҳимоя қилиш;
- интернет жаҳон ахборот тармоғидан экстремистик ва террорчилик мақсадларда фойдаланишга қарши курашиш;
- фуқаролик жамияти институтлари ва оммавий ахборот воситаларининг экстремизм ва терроризмга қарши курашишга кенг жалб қилиш;
- экстремистик ва террорчилик ҳаракатларини содир этганлик ҳамда уларни молиялаштирганлик учун ҳуқуқий таъқиб ва жавобгарликка тортиш чораларини такомиллаштириш;
- экстремизм ва терроризмга қарши курашиш соҳасидаги норматив-ҳуқуқий базани такомиллаштириш;
- ушбу соҳадаги халқаро ва минтақавий ҳамкорлик.

Ҳозирги вақтда халқаро ва Марказий Осиёдаги хавфсизлигига таҳдид солувчи асосий омиллар?

Экстремизм ва терроризм хавфи ҳамда таҳдидларига қарши курашиш Ўзбекистон Республикаси учун биринчи навбатдаги вазифалардан бири бўлиб, минтақа давлатлари ва халқаро ҳамжамиятнинг саъй-ҳаракатларини бирлаштиришни тақозо этади.

Ўзбекистон Республикаси ҳар томонлама ўйланган тинчликсевар, прагматик ва изчил ташқи сиёсатни олиб бориб, экстремизм ва терроризмнинг умумий таҳдидларига қарши курашишда барча давлатлар билан тенг ҳуқуқли ва ўзаро манфаатли ҳамкорлик учун очикдир.

Ўзбекистон Республикасининг ташқи сиёсати давлатларнинг суверен тенглиги, куч ишлатмаслик ёки куч билан таҳдид қилмаслик, чегараларнинг дахлсизлиги, низоларни

тинч йўл билан ҳал этиш, бошқа давлатларнинг ички ишларига аралашмаслик, хавфсизликнинг бўлинмаслиги, ўз хавфсизлигини бошқа давлатлар хавфсизлиги ҳисобига мустаҳкамлашга йўл қўйилмаслиги, халқаро мажбуриятларни виждонан бажариш, халқаро ҳуқуқнинг умум эътироф этилган норма ва тамойилларини ҳурмат қилиш принципларига асосланади.

Ўзбекистон Республикаси ўз тарихида экстремизм ва терроризм билан боғлиқ ҳолатларга бир неча маротаба дуч келган. Ушбу йўналишда хавф-хатар, таҳдид ва таҳликалар сақланиб қолаётганини ҳисобга олган ҳолда, Ўзбекистон Республикаси кенг жамоатчилик ва халқаро ҳамжамият билан биргаликда экстремизм ва терроризм ҳамда уларни молиялаштиришга қарши курашишга қаратилган комплекс чора-тадбирларни амалга оширади.

Ўзбекистон Республикасининг экстремизм ва терроризмга қарши курашиш бўйича 2021 — 2026 йилларга мўлжалланган Миллий стратегиясида экстремизм ва терроризмнинг минтақада тарқалиши учун асосий сабаб ва шарт-шароитлар ҳам, экстремист ва террорчилар ўз бузғунчи фаолиятида фойдаланадиган турли ижтимоий, иқтисодий, сиёсий, ғоявий ва бошқа омиллар ҳам инобатга олинган.

Стратегия Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, халқаро ҳуқуқ ва Ўзбекистон Республикаси халқаро шартномаларининг умумэътироф этилган тамойил ва нормаларига асосланган бўлиб, Ўзбекистон Республикасининг «Терроризмга қарши кураш тўғрисида»ги, «Экстремизмга қарши курашиш тўғрисида»ги, «Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга ва терроризмни молиялаштиришга қарши курашиш тўғрисида»ги ҳамда «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги қонунларининг қоидаларини амалга оширишга қаратилган.

Стратегиянинг мақсади?

Ўзбекистон Республикаси конституциявий тузумини ҳимоя қилиш, миллий хавфсизлик, шунингдек, фуқароларнинг ушбу соҳадаги ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлашга имкон берадиган экстремизм ва терроризмга қарши курашиш бўйича самарали ва бир вақтнинг ўзида мувофиқлаштирилган давлат сиёсати амалга оширилишини таъминлашдир.

Стратегиянинг вазифалари?

- экстремизм ва терроризмга қарши курашиш соҳасидаги давлат органлари фаолиятининг устувор йўналишларини белгилаш;
- соҳадаги норматив-ҳуқуқий ва услубий-амалий базани такомиллаштириш бўйича тақлифлар ишлаб чиқиш;
- давлат органлари, кенг жамоатчилик ва халқаро ҳамжамиятнинг экстремизм ва терроризмга қарши курашишга қаратилган ҳаракатларини бирлаштириш;
- жамиятда конфессиялараро ва миллатлараро тотувликни таъминлаш;
- давлатнинг аҳоли, айниқса ёшларнинг экстремистик ва террорчилик фаолиятига жалб этилишидан ҳимоялашга қаратилган чора-тадбирлар тизимини ишлаб чиқиш;
- экстремизм ва терроризмни молиялаштиришга қарши курашишнинг самарали механизмларини жорий этиш;
- экстремизм ва терроризмга қарши курашиш йўналишида минтақавий ва халқаро ҳамкорликни такомиллаштириш.

Мустақиллик йилларида Ўзбекистонда инсон ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоя қилиш соҳасидаги давлат сиёсатининг қандай тамойиллари ва асосий йўналишлари шакллантирилди?

биринчидан, демократия ва инсон ҳуқуқларининг умум эътироф этилган ғоялари ва қадриятларига, шунингдек, инсон ҳуқуқлари соҳасидаги халқаро мажбуриятларга содиқлик;

иккинчидан, кучли ҳуқуқий давлат ва адолатли фуқаролик жамияти тамойилларига асосланган миллий манфаатларнинг устуворлиги;

учинчидан, юзага келадиган таҳдид ва хавф-хатарларни, ошкоралик ва шаффофлик принципига мос равишда, давлат идораларининг барча фуқаролик жамияти институтлари, шунингдек, халқаро ҳамкорлар билан мулоқот орқали муҳокама қилиш ва ҳал этиш;

тўртинчидан, Ўзбекистон Республикаси Конституциясида мустаҳкамланган шахс манфаатларининг жамият ва давлат манфаатларидан устуворлиги.

Ушбу тамойилларга таянган ҳолда, Ўзбекистон Республикаси инсон ҳуқуқлари соҳасидаги халқаро стандартларни кенг миқёсда имплементация қилди, фуқаролар ва

давлат хизматчиларининг ҳуқуқий онгини мустаҳкамлаш бўйича чора-тадбирларни амалга оширмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида «Ўзбекистон Республикасининг барча фуқаролари бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлиб, жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахсий ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, қонун олдида тенгдирлар» деб кафолатланган.

Шу билан бирга, Конституцияда «фуқаро ўз ҳуқуқ ва эркинликларини амалга оширишда бошқа шахслар, давлат ва жамиятнинг қонуний манфаатлари, ҳуқуқлари ва эркинликларини бузмаслиги керак» деб таъкидланган.

Конституцияга биноан ҳамма учун виждон эркинлиги кафолатланган. Ҳар ким хоҳлаган динига эътиқод қилиши ёки бирон бир динга эътиқод қилмаслик ҳуқуқига эга. Диний қарашларни мажбуран сингдиришга йўл қўйилмайди.

Экстремизм ва терроризм мафқураси тарқалишининг олдини олиш мақсадида ватанпарварлик, анъанавий қадриятлар ва бағрикенглик ғояларини тарғиб қилиш

Ёшлар ҳуқуқлари бўйича БМТнинг Халқаро Конвенциясини ишлаб чиқиш ҳамда Бош Ассамблеянинг **«Маърифат ва диний бағрикенглик»** махсус резолюциясини қабул қилиш ташаббуси илгари сурилган Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёевнинг БМТнинг Бош Ассамблеясининг 72-сессиясидаги маърузаси экстремизм ва терроризмнинг юзага келиш сабабларини, шунингдек, уларнинг олдини олиш йўллариини тушунишда муҳим аҳамиятга эга бўлди.

Аҳоли, айниқса ёшлар орасида экстремизм ва терроризмнинг бузғунчи ғояларига нисбатан мурасизлик туйғусини шакллантиришнинг муҳим шarti — бу ижтимоий-ҳуқуқий жиҳатдан ҳимояланганлик, юксак билим даражаси, хусусан, миллий ўзликнинг соф қадриятлари моҳиятини ва диний конфессияларнинг биргаликда тинч-тотув ҳаёт кечириши ғоясини англаб етишдир.

Ўзбекистонда халқ маърифатини ошириш, янада кучли, асосланган ва илмий исботланган мафкурага таянган ҳолда экстремизм ва терроризм ғояларини йўқ қилишда сезиларли ҳисса қўшаётган Ўзбекистондаги ислом цивилизацияси маркази, Ўзбекистон халқаро ислом академияси, Имом ал-Бухорий, Имом ат-Термизий ва Мотуридий халқаро илмий-тадқиқот марказлари ташкил қилинган ва фаол иш олиб бормоқда.

Давлат ва жамоат институтларининг диний асослар сабабли бузғунчи мафкуралар таъсирига тушиб қолган фуқароларни ижтимоий ва диний реабилитация қилишга қаратилган ишлари фаол давом этмоқда.

Сўнгги 4 йил давомида экстремизм ва терроризмга алоқадорлиги сабабли озодликдан маҳрум қилиш тарзидаги жазони ўтаётган, қилмишидан чин кўнгилдан пушаймон бўлиб, тузалиш йўлига ўтган 2 минг нафардан ортиқ шахслар афв этилди ва 1,5 минг нафардан зиёд шахслар жазони ўташ жойларидан озод қилинди.

2017-2018 йиллар давомида радикал диний оқимларнинг тарафдорлари деб ҳисобланган ёки уларнинг таъсири остига тушиб қолган 20 минг нафардан ортиқ шахслар ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари ҳисобидан чиқарилган.

2019 — 2021 йилларда **«Мехр» дастури** доирасида Афғонистон, Сурия ва Ироқдан халқаро террорчилик ташкилотлари сафига адашиб қўшилиб қолган 400 нафар хотин-қизлар ва болалар Ўзбекистонга қайтарилиб, уларнинг ижтимоий мослашуви ва реинтеграцияси учун ҳар томонлама ёрдам кўрсатилди.

Бунда бир қатор хорижий давлатлар ва халқаро ташкилотлар, шу жумладан Халқаро Қизил Хоч Қўмитаси ва БМТнинг Болалар Жамғармаси (ЮНИСЕФ) муҳим ёрдам берди.

БМТ Хавфсизлик Кенгашининг 2396-сонли резолюциясига биноан чет эл террорчи жангарилари билан боғлиқ ва терроризмнинг қурбони бўлиши мумкин бўлган хотин-қизлар ва болаларга ёрдам беришга алоҳида эътибор қаратилди.

Вояга етмаганлар ва ёшлар орасида экстремистик ғоялар тарқалишининг олдини олиш мақсадида қандай ишлар амалга оширилди?

Кўп йиллик тажрибалар кўрсатмоқдаки, ёшлар муҳити, шу жумладан вояга етмаганлар ўзининг ижтимоий ҳимояланмаганлиги ва ўта таъсирчанлиги туфайли, экстремизм ва терроризмнинг тажовузкор мафкураси олдида энг заиф қатлам бўлиб қоляпти, бу эса асоссиз равишда норозилик кайфиятидагиларнинг ортиб боришига олиб келмоқда.

ХХРнинг Циндао шаҳрида 2018 йил 10 июнида бўлиб ўтган ШХТ мамлакатлари Давлат раҳбарлари кенгашининг 18-сессияси якуни бўйича Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёев томонидан илгари сурилган ШХТ давлат раҳбарларининг ёшларга қўшма мурожаати ва уни амалга ошириш бўйича Ҳаракатлар дастури Ёшлар ўртасида экстремизм ва терроризм мафкурасига қарши барқарор иммунитетни шакллантириш йўлидаги муҳим қадамлардан бири бўлди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 14 августдаги

ПҚ-3907-сон қарори асосида мамлакатда Ёшларни маънавий-ахлоқий ва жисмонан баркамол этиб тарбиялаш ва ўқитиш тизимини янги босқичга кўтариш бўйича комплекс чора-тадбирлар дастури амалга оширилмоқда.

Ўзбекистонда Ёшлар ишлари агентлиги ва ёшларнинг нодавлат нотижорат ташкилоти - Ўзбекистон ёшлар иттифоқи ташкил этилган.

Бугунги кунда улар томонидан ёшларнинг қонуний манфаатлари, ҳуқуқ ва эркинликларига риоя этилишини таъминлаш, уларга ижтимоий-ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича комплекс чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Мамлакатда экстремизм ва терроризмнинг ҳар қандай кўринишда намоён бўлишига нисбатан мурасасизлик муҳитини яратиш, бузғунчи мафкураларга қарши иммунитетни шакллантириш, ҳуқуқий саводхонлик ва ижтимоий жавобгарлик ҳиссини ошириш мақсадида ННТ, ОАВ, киноиндустрия, маданият ва санъат арбобларини жалб қилган ҳолда кенг қамровли комплекс маърифий тушунтириш ишлари олиб борилмоқда.

Ёшлар муҳитида экстремистик ва террористик ҳолатларининг пайдо бўлиши ва тарқалишининг асосий сабаблари нималардан иборат?

- ёшлар муҳитида ижтимоий тарангликнинг кучайиши (таълим даражаси ва сифатидаги муаммолар, иш ўринларининг етишмаслиги, иш ҳақининг пастлиги, коррупция ва бошқаларни ўз ичига жамлаган комплекс ижтимоий муаммолар билан тавсифланади);

- кадрият йўналишларининг ўзгариши (экстремизм ва терроризм, дунёвий меъёрлар ва ижтимоий кадриятларни рад этувчи ғояларни сингдирувчи диний ташкилотлар ва мазҳаблар жиддий хавф туғдиради);

- бузғунчи мақсадларда психологик омилни қўллаш (ёшлар психологиясига хос бўлган нигилизм ва максимализмдан экстремизм ва терроризмнинг мафкуравий раҳнамолари томонидан фаол фойдаланилади);

- Интернет жаҳон ахборот тармоғидан ноқонуний мақсадларда фойдаланиш (радикал ташкилотларга кенг аудиториядан фойдаланиш ва ўз фаолиятини тарғиб қилиш, ўз ниятлари ва режалаштирилаётган ҳаракатларига оид маълумотларни жойлаштириш имкониятини беради);

- ёшларнинг хорижий мамлакатларда фаолият юритаётган экстремистик ва террорчилик ташкилотлари вакиллари ва эмиссарларининг таъсирига тушиб қолиши.

Вояга етмаганлар ўртасида экстремистик ва террорчилик ғоялари тарқалишининг олдини олиш учун таълим ва ёшлар сиёсати соҳасида қандай чора-тадбирларни амалга ошириш зарур?

- ўсиб келаётган авлодда қонунга ҳурмат, ҳуқуқий саводхонлик, конфессиялараро ва миллатлараро бағрикенглик, мамлакатимиз халқларининг тарихи, маданияти, маънавий мероси ва урф-одатларига қизиқишни шакллантириш;

- тўғарақлар фаолиятини жадаллаштириш орқали ёшлар, шу жумладан болалар ва ўсмирларнинг бўш вақтни мазмунли ташкил этиш, аҳолининг маданий, спорт ва дам олиш масканларидан фойдаланиши учун шарт-шароит ва қулайликларни яратиш;
- ёшларни анъанавий, маънавий, ахлоқий ва ватанпарварлик қадриятлари асосида тарбиялаш тизимини давлат томонидан узлуксиз қўллаб-қувватлаш чораларини кўриш;
- таълим ташкилотларида ватанпарварлик, бағрикенгликни тарбиялаш, экстремистик ва террорчилик фаолиятига жалб этилишининг олдини олиш бўйича машғулотлар ўтказиш;
- педагогик ходимларнинг касбий маҳоратини ошириш, экстремизм ва терроризм ғояларига қарши курашишга қаратилган янги таълим стандартлари ҳамда педагогик услубиётлар ишлаб чиқиш ва жорий этиш;
- экстремистик ва террорчилик мафкуранинг тарқалишига олиб келадиган омилларни аниқлаш мақсадида ёшлар ўртасида бандлик, ижтимоий ва иқтисодий фаровонлик, ёшлар субмаданиятлари фаолиятига оид таҳлиллар ўтказишга қаратилган ижтимоий/социологик тадқиқотларни ўтказиш;
- ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш, уларда мустаҳкам фуқаролик позицияси ва ўзликни шакллантиришга қаратилган фаолиятда давлат органлари ва фуқаролик жамияти институтларининг ролини кучайтириш;
- экстремизм ва терроризм ғоялари тарқалишининг олдини олиш ва профилактика қилиш мақсадида ёшлар жамоат бирлашмалари билан ўзаро ҳамкорлик қилиш;
- ёшлар ўртасида фуқаролик позицияси ва ҳуқуқий саводхонликни рағбатлантирувчи махсус форум ва учрашувларни ташкил этиш;
- ўзларининг иш услубларини тубдан ўзгартирилиши лозим бўлган Ёшлар ишлари агентлиги, Ўзбекистон Ёшлар иттифоқи, «Маънавият ва маърифат» марказлари фаолиятини жонлантириш ҳамда уларнинг фаолиятини ёшлар ўртасида энг кўп ижтимоий, иқтисодий ва бошқа муаммолар мавжуд бўлган ҳудудларга манзилли йўналтириш.

2-савол. Ўзбекистон Республикасининг фуқароларини экстремизм ва терроризм ғоялари таъсиридан ҳимоя қилиш чора-тадбирлари

Бугунги кунда чет элда узоқ муддат бўлган Ўзбекистон Республикаси фуқаролари кўпинча экстремистик ва террористик ташкилотлар эмиссарларининг мафкуравий таъсири остига тушиб қолмоқдалар. Бунда учинчи давлат ҳудуди халқаро террорчилик ташкилотлари таркибида жанговар ҳаракатларда иштирок этиш мақсадида ёллаш ва фаол террористик ҳаракатлар олиб борилаётган ҳудудларга юбориш учун «асосий макон» вазифасини бажармоқда.

Хорижда узоқ вақт бўлган фуқароларнинг халқаро экстремистик ва террорчилик ташкилотлар сафига ёллаш жараёнини ўрганиш бундай салбий ҳодисага олиб келадиган куйидаги сабаб ва шарт-шароитларни аниқлаш имконини бериб, хусусан:

- чет элда бўлган фуқароларда, айниқса ёшларда бегоналашув ва психологик ноқулайликларни вужудга келтирувчи ижтимоий, ҳуқуқий ва иқтисодий мослашув билан боғлиқ қийинчиликлар;

- шаклланган анъаналар ёрдамида ҳуққ-атвор ва ижтимоий ахлоқни сақлашга, шунингдек, ғоявий иммунитет шаклланишига ёрдам берадиган одатий ижтимоий алоқалардан, қариндош ва яқинлар, маҳалла ва жамоатчиликнинг назоратидан узилиш;

- чет элда узоқ муддат юрган фуқароларни ҳимоя қилишга оид норматив-ҳуқуқий базанинг замонавий талабларга жавоб бермаслиги;

- турли хил каналлар орқали Ўзбекистон фуқаролари бўлиб турган айрим давлатларда экстремизм ва терроризмга қарши курашиш бўйича олиб борилаётган профилактик чораларнинг самарадорлиги пастлиги;

- Ўзбекистон Республикаси ва фуқароларимиз бўлиб турган мамлакатларнинг давлат органлари ўртасидаги ўзаро ҳамкорликда мавжуд муаммолар ва бошқалар.

Ўзбекистонда хориждаги фуқароларимизнинг ҳуқук ва эркинликларини, ҳуқуқларини ҳимоя қилиш билан боғлиқ қандай комплекс чоралар амалга оширилмоқда?

Стратегияни амалга ошириш жараёнида мазкур йўналишда қуйидаги комплекс чора-тадбирларни амалга ошириш учун узоқ вақт чет элда бўлган фуқароларни экстремизм ва терроризм мафкураси таъсири остига тушиб қолишларининг сабаб ва шарт-шароитлари ҳисобга олиниши лозим:

- узоқ вақт чет элда бўлган фуқароларни экстремизм ва терроризм мафкураси таъсири остига тушиб қолиш муаммосини ҳал этиш учун тизимли ва мувофиқлашган ягона ёндашувни шакллантириш;
- узоқ вақт чет элда бўлган фуқароларни экстремизм ва терроризм мафкураси таъсиридан ҳимоя қилиш масалаларига оид норматив-ҳуқуқий базани, шу жумладан халқаро шартномаларни такомиллаштириш;
- ушбу тоифадаги шахслар ва оила аъзоларига руҳий ҳамда моддий ёрдам кўрсатиш мақсадида улар орасидан ижтимоий заифларини аниқлаш;
- чет элга кетаётган фуқароларни борган жойида ижтимоий-маданий мослашуви, шунингдек уларга экстремизм ва терроризм мафкуралари таҳдидларини тушунтириш бўйича профилактик ишларнинг янги механизмларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш;
- чет элдан Ўзбекистонга қайтган фуқаролар билан тизимли филътр-профилактик ишларини ташкил қилиш;
- хорижий мамлакатларнинг давлат органлари билан ушбу йўналишда ҳамкорлик қилиш ва ишларни мувофиқлаштириш;
- узоқ вақт чет элда бўлган фуқароларни экстремизм ва терроризм ғоялари таъсиридан ҳимоя қилиш ишларига давлат ва жамоат ташкилотларининг тўпланган илмий салоҳиятини жалб қилиш ва улардан фойдаланиш.

Экстремистик ва террорчилик мақсадларида интернет жаҳон ахборот тармоғидан фойдаланишга қарши қандай курашиш олиб борилмоқда?

Ўзбекистон Республикаси Ахборот технологиялари ва коммуникацияларни ривожлантириш вазирлиги маълумотларига кўра, 2020 йилда Интернет фойдаланувчилари сони 20 миллиондан ортиб кетган.

Қайд этиш лозимки, бугунги кунда экстремистик ва террорчилик ташкилотлари сафларига жалб қилишда Интернет жаҳон ахборот тармоғидан кенг фойдаланилмоқда, унинг ёрдамида экстремизм ва терроризм мафкураси фаол сингдирилиб, аҳолининг диндор қисми ўртасида жамиятга қарши кайфият шакллантирилмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг ваколатли давлат органлари томонидан экстремистик ва террористик материалларни тарқатувчи веб-ресурслар ва ижтимоий тармоқларнинг фаолиятини аниқлаш ва олдини олиш бўйича комплекс чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Экстремистик ва террористик ташкилотларнинг Интернет жаҳон ахборот тармоғи орқали ёллаш ҳаракатларида кузатилаётган фаоллик сабабли, уларни зарарсизлантириш бўйича қуйидаги қўшимча чоралар кўрилиши зарур:

- а) Интернет жаҳон ахборот тармоғида экстремизм ва терроризм ғояларини тарқатувчиларни, шунингдек, республикадаги ижтимоий-сиёсий вазиятни беқарорлаштириш ниятида бўлган шахслар ва гуруҳларни ўз вақтида аниқлаш;
- б) республика аҳолисига хос бўлган бағрикенглик ва диний анъаналарни ўзида мужассам қилган илмий асосланган мафкурага таяниб Интернет тармоғида экстремизм ва терроризм ғояларига қарши ташвиқот ва тарғибот ишларини ташкил этиш;
- в) бузғунчи контентни аниқлаш ва йўқ қилиш мақсадида Интернет жаҳон ахборот тармоғини таҳлил қилиш;
- г) Интернет жаҳон ахборот тармоғида экстремизм ва терроризм ғояларига ахборот орқали қарши курашиш соҳасида малакали кадрлар тайёрлаш;
- д) ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг махсус бўлинмаларини зарур бўлган илғор дастурий маҳсулотлар ҳамда техника билан таъминлаш;
- е) Интернет жаҳон ахборот тармоғидан экстремистик ва террорчилик мақсадида фойдаланишга қарши курашиш масалаларини тартибга солувчи норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни мунтазам равишда такомиллаштириб бориш.

Фуқаролик жамияти институтлари ва оммавий ахборот воситаларнинг экстремизм ва терроризмга қарши курашишда иштироки

Ўзбекистон Республикаси экстремизм ва терроризмга қарши курашишда давлат органларининг фуқаролик жамияти институтлари билан яқиндан ҳамкорлик қилиши учун зарур шарт-шароитларни таъминлашга алоҳида эътибор қаратади.

Ҳозирги кунда Ўзбекистон Республикасида экстремизм ва терроризмга қарши курашишда қандай нодавлат нотижорат ташкилотлар фаолият олиб бормоқда?

Оммавий ахборот воситалари ҳам экстремизм ва терроризмга қарши курашиш тизимининг муҳим таркибий қисмидир.

Экстремизм ва терроризмга қарши курашишда фуқаролик жамияти институтлари ва ОАВ билан куйидаги йўналишларда кенг қўламли ҳамкорлик ўрнатиш зарур:

- аҳоли ўртасида экстремистик ва террористик ғоялар тарқалишининг олдини олиш учун доимий равишда тажриба ва билим, тадқиқот натижалари ва ноу-хау билан алмашиш;

- аҳоли ўртасида экстремистик ва террористик ташкилотлар тарғиботчиларининг бузғунчи мақсадларини фош этувчи ташвиқот ва тарғибот чора-тадбирларини ўтказишда илмий-тадқиқот институтлари, ОАВ ва ННТнинг имкониятларидан кенг фойдаланиш;

- экстремизм ва терроризмга қарши курашиш бўйича қўрилаган чора-тадбирлар ва уларнинг натижаларини ҳолисона ёритишга ОАВни жалб этиш;

- ушбу йўналишда ўқитишни ташкил қилиш орқали медиа соҳадаги амалиётчи мутахассисларнинг малакасини ошириш, шунингдек, экстремизм ва терроризмнинг қўринишларини масъулият билан ёритиш бўйича амалий қўлланма ишлаб чиқиш;

- ушбу Стратегияни амалга ошириш ва баҳолашда фуқаролик жамияти институтлари, хусусан, ННТ, илмий жамоатчилик ва ОАВ билан ҳамкорлик қилиш.

Экстремизм ва терроризмга қарши курашиш соҳасидаги норматив-ҳуқуқий базани такомиллаштириш.

Ҳозирги кунда Ўзбекистон Республикасида экстремизм ва терроризмга қарши курашиш соҳасида етарли даражада самарали қонунчилик базаси мавжуд бўлиб, давлат органларининг ушбу йўналишдаги ваколатлари, шу жумладан фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишнинг асосий тамойиллари белгиланган.

Ўзбекистонда экстремизм ва терроризмга қарши курашиш соҳасида қабул қилинган қонунлар ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар фуқароларнинг ҳуқуқлари ҳимоясини таъминлашга, шунингдек, аҳолининг, айниқса, ёшларнинг ҳуқуқий онги даражасини оширишга қаратилган.

Дунёдаги ижтимоий-сиёсий вазият жадал ўзгариб бораётгани, шунингдек, экстремизм, терроризм ва уларни молиялаштиришдан келиб чиқаётган янги хавф, таҳдид ва хатарларни ҳисобга олган ҳолда, вақти-вақти билан норматив-ҳуқуқий база баҳоланиб, Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг асосий ҳуқуқ ва эркинликлари, сиёсий барқарорлик ва фуқароларнинг ҳафсизлигини таъминлаш нуқтаи назаридан такомиллаштирилади.

Халқаро ва минтақавий ҳамкорлик

Ҳозирги кунда экстремизм ва терроризм дунё хавфсизлигига таҳдид солувчи асосий хатарлар қаторида қолмоқда. Шу муносабат билан, ушбу салбий ҳодисаларга қарши курашиш нафақат миллий даражада, балки халқаро миқёсда ҳал қилиниши зарур бўлган умумий муаммога айланди.

Ўзбекистон Республикаси экстремизм, терроризм ва уларни молиялаштиришга қарши курашиш соҳасидаги фундаментал халқаро актларнинг ҳамда ташкилотларнинг фаол иштирокчисидир.

Ўзбекистон минтақадаги ва халқаро ҳамкорлар билан Афғонистонда тинчлик ва осойишталикни ўрнатиш бўйича қандай ҳамкорликни давом эттирмоқда?

Ўзбекистон экстремизм, терроризм ва уларни молиялаштиришга қарши курашишда халқаро ҳамкорликни мустаҳкамлашнинг муҳимлигини ҳисобга олиб, куйидаги вазифаларни амалга оширишни зарур деб ҳисоблайди:

- экстремизм ва терроризмга қарши курашишнинг халқаро-ҳуқуқий асосларни такомиллаштиришга қўмаклашиш;

- дипломатик ваколатхоналар ва консуллик муассасалари, Ташқи меҳнат миграцияси агентлиги, шунингдек, чет элга узоқ вақтга кетаётган ҳамда яшаб келаётган фуқаролар билан шуғулланувчи бошқа идораларнинг кадрлар салоҳияти ва ресурсларини мустаҳкамлаш;

- бошқа давлатлар, минтақавий ва халқаро ташкилотлар билан экстремизм ва терроризмга қарши курашиш соҳасидаги ҳамкорликнинг шартномавий-ҳуқуқий асосларини кенгайтириш;

- хорижий давлатлар ва халқаро ташкилотлар билан экстремизм, терроризм ва уларни молиялаштиришга қарши курашиш соҳасида ахборот ҳамда тажриба алмашиш;

- фаолияти экстремизм ва терроризмга қарши курашишга қаратилган халқаро ва минтақавий ташкилотларда фаол иштирок этиш;

- Марказий Осиёда БМТнинг Глобал аксилтеррор стратегиясини амалга ошириш бўйича ҳамкорликдаги саъй-ҳаракатларни Биргаликдаги ҳаракатлар режаси доирасида мувофиқлаштириш;

- Марказий Осиёда экстремизм ва терроризмга қарши курашиш бўйича биргаликдаги ишлар доирасида ахборот алмашинуви ва ҳамкорликни ривожлантиришга ёрдам берувчи халқаро ташаббусларни амалга оширишда Ўзбекистоннинг ролини кенгайтириш;

- дунё ҳамжамияти ва минтақавий ташкилотлар эътиборини Афғонистонда тинчлик ва ҳамжиҳатликни таъминлашга жалб қилиш борасидаги ташаббусларни жадаллаштириш ва ушбу мамлакатнинг минтақавий ҳамкорлик жараёнларига, шу жумладан экстремизм ва терроризмга қарши курашишга жалб қилиш.

Назорат учун саволлар:

Ўзбекистон Республикасининг “Терроризмга қарши кураш тўғрисида”ги қонуни ва Ўзбекистон Республикасининг «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги 2021 йил 5 июлдаги ЎРҚ-699 сонли Қонунини мазмун моҳиятини ўқиб ўрганиш.

Президенти Ш.М. Мирзиёевнинг БМТнинг Бош Ассамблеясининг 72-сессиясидаги маърузасини ўқиб чиқиш.

МАЪРУЗА МАШҒУЛОТИ (2 соат)

5.2. Мавзу: **ИСЛОМ ДИНИНИНГ ТАРИХИ, ЙЎНАЛИШЛАРИ, МАЗҲАБ ВА МАКТАБЛАРИ ТЎҒРИСИДАГИ МАХСУС БИЛИМЛАРНИ ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИДА АҲАМИЯТИ.**

Маъруза режаси:

1-ўқув савол: Ислом ва мусулмон жамоасининг вужудга келиши.

2-ўқув савол: Халифаликда сиёсий-ҳуқуқий қарама-қаршиликлар ва ислом ҳуқуқида диний ҳуқуқий мазҳабларнинг вужудга келиши.

**1-
ўқув
савол.
Ислом
ва**

Биз муқаддас динимизни зўравонлик ва қон тўкиш билан бир қаторга қўядиганларни қатъий қоралаймиз ва улар билан ҳеч қачон мурося қила олмаймиз.

Ислом дини бизни эзгулик ва тинчликка, асл инсоний фазилатларни асраб-авайлашга даъват этади.

Ш.М.Мирзиёев

мусулмон жамоасининг вужудга келиши.

Буддавийлик ва христианлик динларидан кейин юзага келган жаҳон динларининг учинчиси ислом динидир. Шу муносабат билан мазкур диннинг шаклланиши сабаблари ва шарт-шароитлари, унда Муҳаммад (сав) пайғамбарнинг тутган ўрни, ислом таълимоти, ақида ва маросимлари, Қуръони каримнинг мазмуни ва тузилиши, суннат ва ҳадисларнинг мазмун-моҳияти ҳамда илмий аҳамияти тўғрисида мухтасар маълумотга эга бўлиш Ички ишлар органлари ходимларининг хизмат фаолиятларида муайян амалий аҳамият касб этади.

Мавзуга оид қўшимча маълумотларни Ўзбекистон тарихи, жаҳон тарихи, фалсафа, маданиятшунослик, сиёсатшунослик, давлат ҳукуки тарихи ва назарияси каби қатор фанларда у ёки бу даражада учратиш мумкин. Бироқ, ўрганилаётган масаланинг тўлиқ таҳлили билан батафсил шуғулланиш диншунослик фанининг вазифаси ҳисобланади.

Ислом дини келиб чиқиши жиҳатидан жаҳон динлари ичида учинчи ўринда туради. Ислом дини Яқин ва Ўрта Шарқ, Шимолий Африка, Жануби-шарқий Осиё, Кавказ халқларининг тарихида бениҳоя муҳим ўрин тутди ва ҳозирги кунда ҳам

бу

халқларнинг ижтимоий-сиёсий ва маданий ҳаётига катта таъсир ўтказиб келмоқда. **Эрон, Покистон, Афғонистон, Саудия Арабистони, Ливия, Тунис, Судан** ва бошқа мамлакатларда ислом расмий давлат дини мавқеига эга. МДХ давлатлари ҳудудида Марказий Осиё, Шимолий Кавказ, Озарбайжон, Татаристон ва Бошқирдистон халқлари ўзларининг ислом динида эканликларини эътироф этишади. Ҳозирги кунда турли қитъаларда яшовчи бир

миллиарддан зиёд киши ўзининг ирқий, миллий, синфий ва табақавий фарқларидан қатъи назар, ислом диннинг нормалари ва қадриятлари атрофида бирлашган ҳамда жаҳон ижтимоий-сиёсий ва маданий ҳаётида салмоқли ўринлардан бирини эгаллайди.

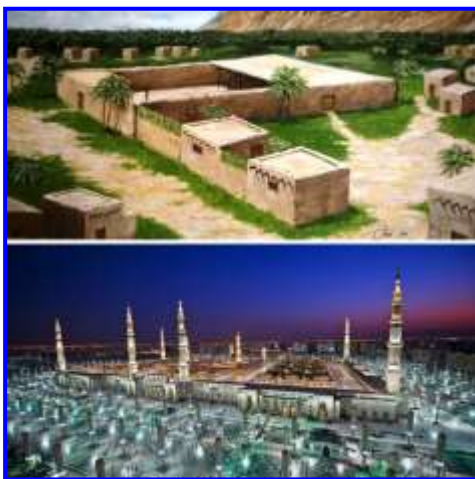
Ислом **милодий VII асрнинг бошларида** Арабистон ярим оролида келиб чиққан. Ярим орол аҳолисининг асосий қисмини араблар ташкил этган. Ислом вужудга келиши арафасида араблар асосан чорвачилик билан шуғулланар эди. Арабистоннинг қулай географик ўрни (ҳудудидан Ғарб ва Шарқ давлатларини боғловчи қарвон йўллари ўтган ва унга қитъани туташтириб туради) сабабли, савдо-сотиқ ва хунармандчилик қадимдан ривожланган. Иқтисодий ривожланиши ҳудуди жуда катта яриморолда турлича бўлган. Унинг бепоён чўлларида яшаган кўчманчи араблар чорвачилик билан шуғулланган. Яриморолнинг шимолий қисмида Византия ва Месопотамия каби қадимий маданий марказларнинг таъсири кучли эди. Қарвон йўли ўтган Жануби-Ғарбий қисми (Ҳижоз)да қадимдан савдо-сотиқ, сунъий суғоришга асосланган деҳқончилик ва қисман хунармандчилик ривожланган.

Милодий I асрда Арабистоннинг жануби-ғарбий қисмида шаҳар-давлатлар вужудга келган.

IV–VI асрларда бу ерда **Макка, Ясриб, Тоиф** ва бошқа йирик шаҳарлар мавжуд эди. Шаҳарларда истиқомат қилувчи араб зодагонларининг даромадини карвон йўлларидан келаётган бож солиқлари ва савдо-сотиқ тушумлари ташкил этган. Минтақадаги иқтисодий жонланиш натижасида кўчманчи чорвадор қабилаларда уруғ-қабилавий муносабатларнинг емирилиши ва давлат уюшмаларининг пайдо бўлиш жараёни кучайган.

Арабистоннинг қулай географик ўрни, карвон йўллари бўйлаб бой шаҳар-давлатларнинг мавжудлиги қудратли кўшни давлатларнинг минтақага қизиқишини кучайтирган. **VI асрнинг бошларида** Арабистоннинг жануби-ғарбий қисмида жойлашган Эфиопия (Ҳабашистон) давлати яриморолнинг карвон йўллари ўтган қисми (Ҳижоз)ни босиб олди. Лекин Ҳабашистон бой ўлкада мустақкам ўрнаша олмади. **VI асрнинг иккинчи ярмида** Эрон Сосонийлари давлати Эфиопияни Арабистондан суриб чиқарди. Арабистон сосонийлар давлати таркибига киритилди.

Сосонийлар ҳукмронлиги минтақадаги ижтимоий-иқтисодий вазиятни кескинлаштирди. Бунга сабаб Сосонийларнинг Буюк ипак йўлининг аҳамиятини янада ошириш мақсадида, Арабистондан ўтган жанубий карвон йўлини издан чиқариши бўлди. Оқибатда жанубий карвон йўли вайрон қилинди. Карвон йўлидан келаётган даромад

кескин камайди. Ташқи савдо айланмаси қисқарди. Арабистон хўжалиги инқирозга учради.

Арабистондаги иқтисодий инқироз натижасида аҳолининг турмуш даражаси кескин пасайиб кетди. Қабилавий низолар кучайди. Иқтисодий инқироз маънавий тушқунликни юзага келтирди. Одамлар орасида халоскор маҳдийнинг келиши тўғрисидаги ривоят тарқалди.

Бу давр кўчманчи араб қабилаларининг (бадавийлар) уруғ-қабилачиликдан синфий тузумга ўтиш даврига тўғри келганлиги сабабли, вазият янада мураккаблашди. Анъанавий турмуш тарзи ва нормаларининг бузила бошлади. Ижтимоий зиддиятлар кучайди. Араб қабилаларининг оғир тангликдан чиқиш учун

марказлашган мустақил давлатга бирлашишга интилиши кучайди. Бунинг учун тарқок араб қабилаларни бирлаштирувчи мафкура зарур эди. Ислом дини тарқок қабилаларни бирлаштирувчи мафкура сифатида тарих саҳнасига чиқди.

Исломгача Арабистонда турли хил динлар мавжуд эди. Семит қабилалари анъаналарига кўра, **Қуёшга, Ойга**, табиатнинг бежилов кучларига, турли худолар ва руҳларга сиғинганлар. Ҳар бир қабиланинг ўз худолари, муқаддас деб ҳисобланувчи тотем ёки фетишлари мавжуд эди⁹. Улар гоҳида бир-бирига қарама-қарши эди. Қабиланинг диний тасаввурлари фақат мазкур қабила аъзоларини бирлигини таъминлар, умумараб дини йўқ эди.

⁹ Исломгача Каъбада 360 та бут (санам) сақланган.

Ибтидоий дин шакллари ва кўп худоилик билан бирга, якка худоиликка асосланган дин турлари ҳам ёйилган. Араблар қадимдан якка худоиликка эътиқод қилган яҳудийлар билан ёнма-ён яшаганлар. Эфиопия Арабистоннинг бир қисмини босиб олганидан куйин христианлик кенг ёйила бошлади (христианлик исломгача Эфиопияда давлат дини сифатида қабул қилинган). Сосонийлар давлати Арабистонда

зардуштийликнинг кенг ёйилишига шарт-шароит яратди. Оқибатда араблар орасида ибтидоий дин шакллари билан бирга, якка худоиликка сиғинувчиларнинг ҳам сони ортиб борди.

VI асрда Жанубий Арабистонда **ханифлар** (арабча – чинакам эътиқод қилувчилар, тақводорлар деган маънони англатади) якка худоиликка даъват этувчилар ҳаракати кенг ёйилди. Уларни «ханифлар» деб аталганлигининг сабаби ҳозирда аниқ эмас. Айрим манбаларда ҳаракат иштирокчиларининг кўпчилиги

«бану ханифа» уруғидан чиққанлиги сабабли шундай ном берилганлиги қайд этилади. Улар санамларга, фетишларга ва турли худоларга сиғинишни қоралаб, ягона худога сиғинишга даъват қилганлар. Айрим ханифлар ўз худоларини «Аллоҳ» (арабча аль-Илоҳ – ёки семит тилида – «ал» ёки «эл» сўзидан олинган, «худо», «Аллоҳ» деган маъноларни англатади) деб айтганлар.

Мухаммад (С.А.В) – ислом динининг пайғамбари.

Мухаммад ибн Абдуллоҳ 570 йилда Макка шаҳрида туғилган. Мухаммад (сав) туғилиши арафасида отаси вафот этади. У 6 ёшлигида онаси Омина ҳам вафот этган. Ота-онасидан эрта жудо бўлган Мухаммад (сав)ни дастлаб бобоси Абулмутоллиб тарбиялади. Бобоси вафот этганидан кейин амакиси Абу Толибнинг кўлида тарбияланди. Мухаммад (сав) ёшлик чоғиданоқ амакисининг савдо ишларида ёрдам берган. У меҳнаткашлиги, одамларнинг эътиборини қозона олиши, уларнинг кўнглига йўл топа олиши ва ишончлилиги билан ном қозонган. Унга «Амин» (ишончли) деган тахаллус берилган.

Абу Толиб Мухаммад (сав) пайғамбаримизни бадавлат бева хотин Хадичага иш бошқарувчиликка хизматга беради. Кўп вақт ўтмасдан у Хадичага уйланади. Эр-хотиннинг ёшида фарқ (Мухаммад (С.А.В) хотинидан 15 ёш кичик бўлган) бўлса-да, ўзаро ҳурмат ва меҳр-муҳаббатга асосланган мустаҳкам оила қурилди. Бироқ Мухаммад (С.А.В)нинг хотинларидан бири Ойшанинг маълумотига кўра уларнинг ёшларидаги фарқ катта бўлмаган. Мухаммад (С.А.В) уйланган вақтларида 25 ёш, Хадича (р.а) эса 40 ёшда бўлганлар. Агар улар олти фарзанд кўрганликлари ҳисобга олинса, Ойшанинг маълумоти ҳақиқатга яқин бўлиши эҳтимолдан ҳоли эмас.

Мухаммад (С.А.В) уйланганидан кейин савдо ишларини давом эттиришга ҳаракат қилсада, яшашдан асосий мақсади Аллоҳга хизмат қилишдан иборат, деб ҳисоблади. Мулкий таъминланганлик унга диний ишлар билан мунтазам шуғулланиш имконини беради.

610 йилда Мухаммад (С.А.В) худодан ваҳий келаётганлигини айтиб, арабларни ягона худо – Аллоҳга ибодат қилишга даъват этди ва одамларни Аллоҳ иродасига бўйсуниларига чақирди («ислом» сўзи арабча «итоат этиш», «бўйсунил» деган маъноларни англатади).

Ягона Аллоҳ тўғрисидаги ғоя, унга имон келтирганларни биродарлигини англатади. Мухаммад (С.А.В)нинг даъватини қабул қилганлар ўзаро ҳамкорлик, бир-бирига муҳаббат, эзгулик ва адолат қоидалари асосида бирлашишни ҳақиқий эътиқод асослари деб ҳисобладилар. Аллоҳга имон келтиришга даъват этишни бошлаган дастлабки даврларда Мухаммад (С.А.В) янги дин яратишни даъво қилмаган.

Муҳаммад (сав)нинг даъваткорлик фаолияти дастлаб катта қийинчиликларга дуч келди. Ҳатто энг яқин қариндошлари ҳам дастлаб уни ғоясини қабул қилмадилар. Макка зодагонлари Муҳаммаднинг даъватларидаги ижтимоий адолат, дин аҳлининг биродарлиги, бойларнинг камбағаллар фойдасига хайрия қилишлари, судхўрликнинг қораланиши, ахлоқ нормаларига амал қилиш каби ғояларини қабул қилмади. Бундан ташқари, шаҳарда шу давргача нуфузи баланд бўлмаган хошимийлар уруғи вакилини пайғамбар сифатида ҳукмрон уммавий

зодагонлари қабул қилолмас эди.

Муҳаммад (С.А.В)нинг даъватчилик фаолияти билан шуғулланишига қарши турли тўсиқлар вужудга келтирилди. 620 йилда Ҳадича ва ундан кейин амакиси Абу Толиб вафот этди. Яқин кишиларининг мададидан маҳрум бўлган Муҳаммаднинг ҳаёти хавф остида қолди. У шаҳардан чиқиб кетишга қарор қилади. **622 йилда** (тахминан 22 ёки 24 сентябрь) **Муҳаммад (С.А.В)** тўсиқлардан муваффақиятли ўтиб, **Ясрибга кўчди**. Унинг Ясрибга кўчган вақти халифа Умар даврида ислом хижрий тақвимининг ҳисобига асос сифатида қабул қилинган.

Макка шаҳрига муҳолиф ясрибликлар Муҳаммад (С.А.В) ни қабул қилганлар (Муҳаммаднинг онаси Омина ясриблик эди). Муҳаммад (С.А.В)ни даъватини қабул қилган ясрибликлар ансорлар, Маккадан кўчиб келганлар муҳожирлар деб юритилган. Ясрибда муҳожирлар ва ансорлар мусулмонлар («арабча» муслим – бўйин эгувчи, ўзини Аллоҳга топширган) жамоаси – **уммага** (маълум динга эътиқод қилувчилар жамоаси) бирлашган. Мусулмонлар Муҳаммад (С.А.В)ни пайғамбар, диний ва дунёвий ҳокимият раҳбари сифатида тан олдилар. Муҳаммад (С.А.В)нинг шарафига Ясрибга кейинчалик ал-Мадина (арабча «мадинаи нобий» – пайғамбар шаҳри) деган ном берилди.

Мадина шаҳрида Муҳаммад (С.А.В) раҳбарлигида биринчи масжид қурилади ҳамда исломнинг диний ва сиёсий мавқеини акс эттирувчи биринчи низом ёзилади. Бу низомга биноан, исломга эътиқод қилувчи барча кишилар бир халқ деб эълон қилиниб, ўзаро нифок, қасос олиш бекор қилинади. Мусулмонлар қўлда қурол билан бир-бирларини ҳимоя қилишлари лозимлиги уқтирилади. Барча мунозарали масалалар бўйича ҳукм чиқариш Муҳаммад (С.А.В) зиммасида бўлади. Ислом динини қабул қилмаган маҳаллий араблар, насронийлар ва яҳудийлар билан алоҳида шартнома тузилади.

Шундай қилиб, биринчи теократик (грекча teos – худо ва kratos – ҳокимият деган маънони англатади) давлат вужудга келади. Бу давлатни Муҳаммад (С.А.В) ҳамда унинг икки ёрдамчиси – Абу Бакр (р.а) ва Умар (р.а) бошқарадилар. Улар ўз қўлларига нафақат сиёсий ва ҳарбий ҳокимиятни, балки диний ишларни, кишиларнинг тарбияси, янги динни тарқатиш билан боғлиқ вазифаларни ҳам оладилар. Пайғамбар (С.А.В)нинг ҳаёти ва айтган сўзлари секин-аста қонун мавқеига эга бўлиб боради.

Тез орада ислом динининг таъсири Жанубий ва Ғарбий Арабистонинг деярли барча қабилаларини қамраб олади. Муҳаммад (С.А.В) пайғамбар тарафдорлари ислом динига эътиқодни гоҳ тарғибот йўли билан қарор топтирадилар. Йирик савдо-сотиқ маркази Макка шаҳри аҳолиси ислом динига ҳаммадан кўп қаршилиқ кўрсатади. Маккаликлар катта қўшин билан мусулмонларга қарши чиқди. **624 йилда** Бадр водийси ёнидаги жангда Муҳаммад (С.А.В) раҳбарлигидаги қўшин Макка қўшинларини тор-мор қилди. **625 йилда** Маккаликлар қўшини Ухуд тоғи яқинида мусулмон қисимларига катта талофот етказди. Лекин Маккаликлар Ясрибдан чекинадилар. **628 йилда** Муҳаммад (С.А.В) катта қўшин билан Мака шаҳрига яқин келади. Мусулмонлар қўшинлари Мака шаҳри яқинидаги ал-Худайбия қишлоғига келиб тўхтади. Шаҳарликлар билан олиб борилган музокаралар тинчлик шартномаси тузилиши билан якунланади. Ниҳоят, Муҳаммад (С.А.В) **630 йилда** Макка шаҳрини қўлга олади, яқиндагина унга қарши бўлган қурайш зодагонлари унинг иттифокчисига айланадилар. Муҳаммад (С.А.В) гарчи ўз она шаҳрида муваффақият қозонган бўлса-да, Мадина шаҳрига қайтишни маъқул кўради. Ўлимидан бир неча ой аввал, у Маккага ҳаж қилади. Шу даврдан эътиборан, Макка шаҳри ислом динининг муқаддас пойтахти деб эълон қилинади.

632 йилда Муҳаммад (С.А.В) вафот этади. У ўзи бошлаган ишни давом эттириш учун минглаб маслакдошлар қолдирди. Муҳаммад (сав) ўлимидан сўнг айрим кўчманчи

кабилалар ислом тартибларига қарши қўзғолонлар кўтардилар. Бироқ бу қўзғолонлар муваффақият қозонмайди. Муҳаммад (сав) тарафдорлари уларни бостирадилар. Муҳаммад (сав) вафотидан кейин давлат бошлиғи дастлаб умма томонидан сайланган. Умма сайлаган тўрт халифа (хулафо ар-рошидин) Абу Бакр (РА) (632–634), Умар (РА) (634–644), Усмон (РА) (644–656), Али (РА) (656–661) даврида ислом қўшни давлатларга ёйилган. Қисқа вақт ичида VII–VIII асрларда улар Ўрта ва Яқин Шарқни, Марказий Осиёнинг асосий қисмини, Шимолий Ҳиндистонни босиб олдилар ва Хитой чегарасигача етдилар. Шимолий Африкада улар Ливия, Тунис, Марокашни ишғол этдилар ва Гибралтар бўғози орқали ўтиб, Пиренея яриморилини эгалладилар. Улар ҳатто Франциягача етиб борадилар ва у ерда Пуатье шаҳри ёнидаги жангда (732 й.) мағлубиятга учраганлар.

Бундай забт этишлар оқибатида жуда катта ҳудудда ислом давлати – Араб халифалиги пайдо бўлади. Бу ҳудуд аҳолиси исломга чақирилади. Бу иш турли йўллар билан – кучли иқтисодий воситалар, агар улар ёрдам бермаса, ҳарбий куч ишлатиш йўли билан амалга оширилди. Шундай қилиб, қисқа вақт ичида ислом миллий чегарадан чиқди ва секин-аста жаҳон дини мавқеига эга бўлди. Бу ҳодиса кейинчалик бир қатор халқларнинг тарихий тақдирига таъсир кўрсатди.

Хулоса сифатида айтганда, Муҳаммад (сав) пайғамбар араб элатини янги диний мафкура асосида жипслаштириб, марказлашган давлатга асос солди. Жамиятни иқтисодий, сиёсий ва маънавий инқироздан халос қилди. Инсоният тарихида алоҳида ўринга эга ислом маданиятининг пойдеворини яратди.

2-ўқув савол. Халифаликда сиёсий-ҳуқуқий қарама-қаршиликлар ва ислом ҳуқуқида диний ҳуқуқий мазҳабларнинг вужудга келиши.

Ҳар қандай дин кишиларнинг маънавий ҳаёти, қадриятлари, ҳаётнинг маъноси, руҳият билан боғлиқ муаммоларни, ижтимоий-сиёсий ҳаётни ифодалайди. Ижтимоий ҳаёт мақсад ва манфаатлари хилма-хил бўлган турли гуруҳлардан ташкил топганлиги сабабли дин ҳам мазкур жараёнларга тортилар экан, ушбу гуруҳларнинг манфаатларини муайян даражада акс эттириши лозим бўлиб қолади. Бундан ташқари, ижтимоий ҳаёт доимо ўзгариб туради. Унинг таркибий қисми бўлган дин ҳам унда юз бераётган жараёнларни ҳисобга олади, унга мослашади. Акс ҳолда у ижтимоий тараққиётга тўсқинлик қилувчи воқеликка айланиб қолади.

Ислом вужудга келган илк даврларда йўналиш ва мазҳабларга бўлинмаган. Исломда, умуман, ҳар қандай динда бўлиниш сабаблари ўзаро боғлиқ бўлган турли жараёнлар таъсиридан пайдо бўлади.

Лекин динларнинг ижтимоий ҳаётдаги ўрни ва аҳамиятини ундаги бўлинишнинг қанчалик хилма-хил эканлигидан келиб чиқиб баҳолаш хатодир. Диндаги қарашлар хилма-хиллиги унинг жамиятдаги илдизини мустаҳкамлайди, мавжуд муаммоларнинг ҳал этилишида тўғри йўлни танлаш имкониятини кучайтиради.

Ислом тарихига назар солсак, ҳар бир даврда турли ботил даъволар остида бир қанча оқимлар пайдо бўлганини, шунингдек, бундай адашган оқимларнинг даъволарига қарши чиқиб, ислом дини таълимотининг софлигини сақлашга ҳаракат қилиб келган йўналишлар ҳам вужудга келганини кўриш мумкин.

Бу оқим ва йўналишлар тарихий манбааларда турлича берилган. **Улар асосан учта, яъни – суннийлик, шиалик ва хорижийлик** йўналишларидир.

Исломда **йўналиш** деганда муайян эътиқодий масала асосида бирлашган мусулмонлар мажмуаси тушунилади. Масалан, суннийлик йўналиши суннат ва жамоат асосида, шиалик Али ва унинг авлодларини ҳаддан ортиқ эъзозлаш, хорижийлик эса ажралиб чиқиш ва қаршилик кўрсатиш асосида бирлашган.

Олимлар ислом дини доирасида вужудга келган оқим ва йўналишларни ўрганиб, улар сиёсий, фикхий ва ақидавий масалалардаги жужый тафовутлар туфайли келиб чиққан, деган хулосага келганлар.

Сиёсий сабаблар туфайли пайдо бўлган йўналишлар асосан, олий ҳокимият, яъни халифалик масаласи доирасидаги ихтилофларга бориб тақалади.

Маълумки, Пайғамбар (сав) вафотларидан сўнг давлатни халифалар бошқарди. Халифа ўринбосар маъносида қўлланилади. Уларга Мухаммад (сав) дан кейин эҳтиёж туғилди.

Чунки мусулмон жамоасига энди ким бошчилик қилади, деган фикр барчани ташвишга солди. Бунга сабаб мусулмонларнинг марҳум йўлбошчиси томонидан жамоага кейинги раҳбар ким бўлиши очиқ-ойдин кўрсатилмаган эди. Мухаммад (сав) дан сўнг Абу Бакр, у кишидан кейин Умар, ундан сўнг Усмон ҳамда Алилар байъат асосида халифалик қилганлар.

Дастлабки халифани тайинлаш ихтилоф ва ғоявий бўлинишларсиз ҳал этилди. Аммо **657 йилдаги “Сиффин жанги”** исломдаги илк бўлинишларга олиб келди. Бу жанг Юқори Месопотамия, Фрот дарёсининг ўнг қирғоғида жойлашган Сиффин номли жойда бўлиб ўтган эди. Халифа Али ва Шом ҳокими Муовия ўртасида бўлиб ўтган ушбу жангни Али сулҳ таклифи бўлганда уни қабул қилгани ҳамда каттиққўллик услубини қўлламагани сабаб бўлди. Алининг сулҳпарварлигидан норози бўлган 12000 аскар бўйсунидан бош тортиб, Ҳарура номли қишлоққа кетдилар. Бу гуруҳ кейинчалик **“Хорижийлар”** (ёки ал-хавориж, хорижия) – “ажралиб чиққанлар” деб аталди.

Барча мусулмон ҳуқуқи тарикатлари ҳар бир йўналиш (сунийлик ва шиялик) доирасида бир умумий ибтидога эга бўлсаларда, позитив ҳуқуқни ифода этишнинг турли аклий усулларимдан фойдаланганлари ва улар асосида хусусий масалалар бўйича ҳар хил нормаларни қўллаганлари билан ҳуқуқий нисбатда тафовут қиладилар. Халифалик назариясига ҳар хил ёндошувлар ва ҳокимият учун қарш муносабати билан **VII асрнинг ўрталаридаёқ мусулмон жамоаси иккига:** энг кўп сонли **суннийлар** ва **шияларга** бўлиндилар. Суннийлар вакиллари ўзларини ақл-ассуна (сунна кишилари) деб араб, айни улар шиялар бузган пайғамбар анъаналарини давом эттиришларини қайд этадилар. Илк тўрт халифани қонунийлигини, муқаддас ҳадислар тўпламининг ростилигини тан оладиган ва тўрт мазҳабдан бирининг маросимлари, турмуши ва ижтимоий қоидаларига риоя қиладиган киши расман сунний деб ҳисобланади. Мазҳаблар ҳуқуқий масалалар бўйича қарорлар ишлаб чиқиш тамойилларига ёндашиши, маросимларнинг айрим жиҳатларига кўра тафовутланиб, уларнинг барчаси муқаддас ҳадислар тўпламига асосланади. Илоҳиёт соҳасида суннийликнинг шияликдан асосий тафовути шундаки, суннийлик Мухаммад вафотидан сўнг Аллоҳ билан одамлар ўртасида воситачилик бўлиши мумкинлигини тан олмайди, Алининг фавқуллоҳда табиати, унинг авлодларининг имоматга жамоа раҳбарликка нисбатан махсус ҳуқуққа эгалиги ғоясини инкор этади. Ҳуқуқий ечимлар тамойилларида, маросим тавсифи, намознинг айрим жиҳатлари ва бошқалар шунингдек, фуқаролик ҳуқуқи (Масалан, суннийлар мутъа-муваққат никоҳнинг қонунийлигини инкор этадилар)га оид тафовутлар ҳам мавжуд. Шиялар (арабчадан шиъа – кимгадир кўшилиш маъносида) – Али ибн Абу Толиб ва унинг авлодларини Мухаммад пайғамбарнинг қонуний ворислигини тан оладиган турли оқим ва мазҳабларнинг умумий номидир. Ҳокимият учун қураш жараёнида (VII асрнинг иккинчи яримида) Али тарафдорлари (аш-шиъа)нинг, унинг олий ҳокимиятга фавқуллоҳда ҳуқуқини тан оладиган сиёсий гуруҳи вужудга келди. Шиалар ва суннийлар ўртасидаги асосий тафовут имомат тушунчасини ҳар хил талкин этишдир. Башарти суннийлар учун имом кишилар томонидан

сайланадиган ёки тайинланадиган маънавий ва дунёвий бошлик бўлса, шиалар фикрича эса у бундай макомга бир имомдан иккинчисига ўтадиган илохий марҳаматнинг сирли нурланиши боис эга бўлади. Шундай қилиб, мусулмонлар орасида “хақиқий” ислом тарафдорлари – суннийлар, улар Суннага ва халифаларнинг сайланишини ёқлайдиган диндорлар, шунингдек халифа Алининг тарафдорлари (Шиат ал-Али) – шиялар, яъни имом – мусулмон жамоасининг бошлиғи ва давлатнинг сиёсий бошлиғи бўлишини факат Али (Мухаммаднинг амакиваччаси ва куёви) ва унинг авлодларини имом бўлишга ворислик ҳуқуқини тан оладиганлар ажралиб чиқдилар. Суннийлар ва шиялар орасидаги асосий келишмовчилик олий дунёвий ва диний ҳокимиятнинг ворислиги тўғрисидаги масалани ҳар хил тушунишдадир. Суннийлар – мусулмон давлати ва жамоаси бошлиғининг сайланиши тарафдори бўлсалар, шиялар эса олий ҳокимият авлоддан авлодга мерос бўлиб ўтади дер эдилар. Исрода дунёвий ва маънавий ҳокимиятнинг узвийлиги боис, шиялар давлат тепасида рухоний шахслар (имомлар) туришлари лозимлигини таъкидлайдилар. Ҳозирги кунда шиялик диний таълимотига **Эроннинг кўпчилик аҳолиси, Ироқ аҳолисининг ярмидан кўпроғи, Ливан, Яман ва Бахрейн** мусулмонларининг анчагина қисми риоя қилади. Турли Шия мазҳабларининг издошлари амалда ҳозир ҳам мусулмон мамлакатларида учраб туради. Шия ҳуқуқшунослари, суннийлардан фарқли ўларок ўзларининг ҳуқуқий мазмундаги далилларини асослаш учун нафакат пайғамбарга, шунингдек, шия имомларига ҳам мурожаат қиладилар. Уларнинг имомни янглишмайдиган деб тан олишлари боис, нуфузли ҳуқуқшунослар – мужтахиднинг фикрлари башарти имом иродасини ифода этган қоидалардагина уларга маъқул келиши мумкин. Ҳокимият масаласидан ташқари суннийлик ва шиялик ҳуқуқий тариқатлари суннанинг аксарият рифоъларини олишда ҳам келишмайдилар: шиялар муаллифи пайғамбар, оила аъзолари бўлган ривоятларнигина тан оладилар, айни пайтда суннийлар ўз муқаддас тўпламларига Мухаммад сафдошларининг қоидаларини киритадилар. Ҳуқуқни шиялар талқин этадиган яна бир хусусияти - қиёс (аналогияга кўра муҳокама юритиш) мусулмон ҳуқуқининг манбаи сифатида тан олмаслиқдан иборат.

Шия ҳуқуқшунослари пайғамбар шундай ҳадисини келтирадилар: **“Менинг қавмим 70 дан ортиқ мазҳабга бўлиниб кетади ва уларнинг энг янглишганлари масалаларни қиёс асосида ечадиган гуруҳ бўлади. Улар мен таъқиқлаган ҳатти-ҳаракатларни содир этиб, мен ижозат берган ҳатти-ҳаракатларни эса бажо келтирмайдилар”**.

Х асрга келиб суннийлар орасида тўрт асосий ҳуқуқий тариқат вужудга келди. Улар ўзларининг асосчилари номи билан деб аталадилар ва уларнинг таълимотига кўра ҳозиргача яқин ва Ўрта Шарқдаги аксарият мамлакатлар мусулмонлари яшайдилар. Зикр этилган тариқатларнинг асосчилари ва издошлари мусулмон ҳуқуқи мунбалари тўғрисидаги таъминотни ишлаб чиқишга катта ҳисса қўшдилар. Илк ўрта асрлардаёқ мазкур ҳуқуқий тариқатлар қатор ҳуқуқий ахлоқ қоидаларини таърифлаб бердилар ва мусулмон ҳуқуқига янги унсурларни киритдилар. қуръон ва Суннани асос қилиб олиб, ушбу тариқатлар турли ҳулосаларга келдилар ва ўз тадқиқотларида муқтақил йўлдан бордилар.

СЕМИНАР МАШҒУЛОТИ (2-соат)

5.2-Мавзу: Ислом динининг тарихи, йўналишлари, мазҳаб ва мактаблари тўғрисидаги махсус билимларни ички ишлар органлари фаолиятида аҳамияти.

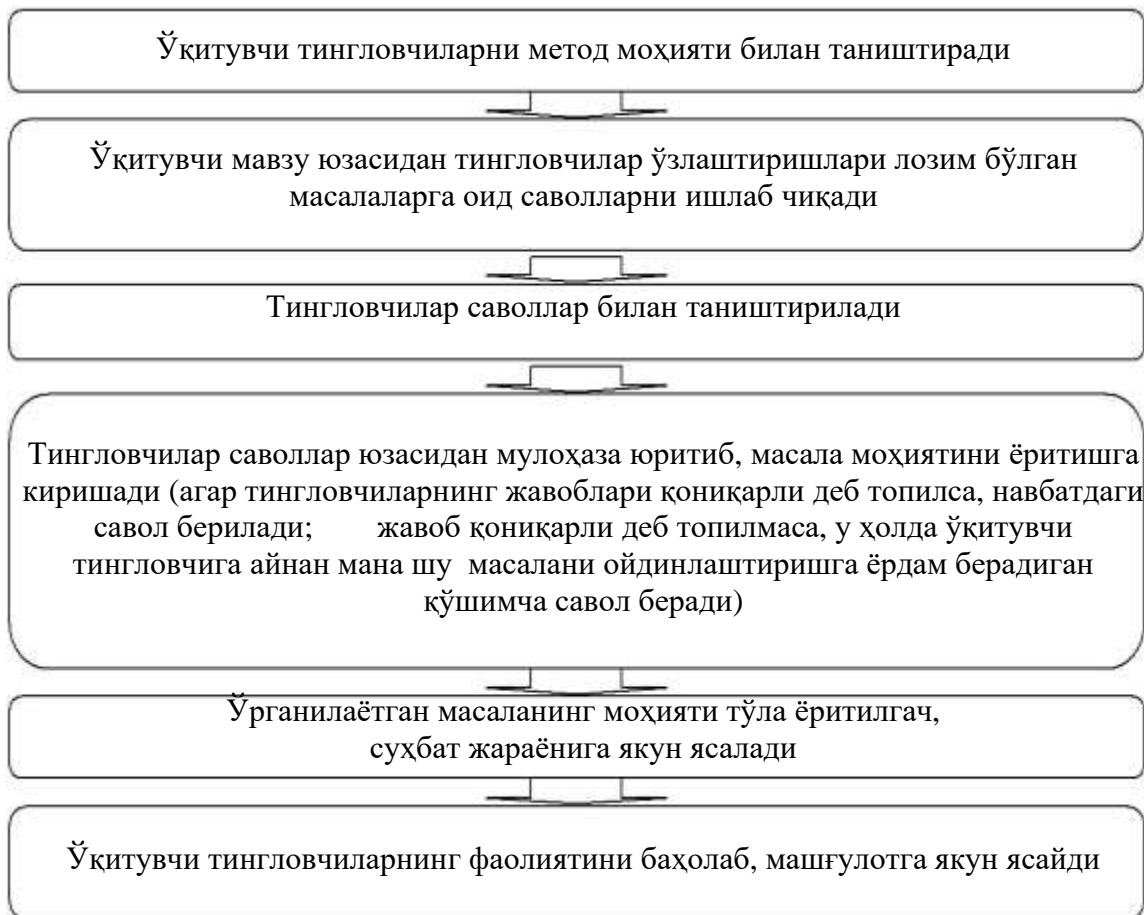
Ушбу ўқув машғулотини «*Сухбат*» интерфаол методидан фойдаланиш орқали ўтказилади.

Машғулотда ўқитувчи ва тингловчилар ўртасидаги диалогик характерга эга савол-жавобга асосланувчи ушбу метод негизини жонли мулоқот ташкил этади. Методнинг афзаллиги сухбат жараёнида ойдинлашмаган масалалар юзасидан қўшимча саволлар бериш, тингловчининг фикрлашга ундаш имкониятининг мавжудлиги билан белгиланади. Таълимий муносабатнинг жонли мулоқотга асосланиши эса ўқитувчи ва тингловчилар ўртасида рухий

яқинликни қарор топтириб, фаол фикр алмашиш имконини беради.

Методни қўллашда қуйидаги тартибда иш кўрилади:

Ўқув машғулотининг саволлари:

1-савол. Ислом ҳуқуқининг хорижийлар мазҳабининг асосий гуруҳлари.

2-савол. Исломда шиалик оқими ва унинг сиёсий ҳуқуқий ғоялари

3-савол. Исломда суннийлик оқими ва унинг ҳуқуқий тизими

Хорижийлар Али ибн Абу Толибга қарши бош қўтариш билан кифояланмай ўртада икки вакил томонидан олиб борилган музокара натижасига рози бўлганларни кофирга чиқариб ўлимга ҳукм қилади. Оқибатда қўплаб бегуноҳ кишилар қатл этилган. Бунга тоқат қила олмаган Али уларни бир неча бор тўғри йўлга чақиради. Аммо фойдаси бўлмай, исёнчилар ҳаддан ошиб, одамларга зуғум қилишда давом этавергач, Али уларга қарши жанг қилиб 10000 га яқин хорижийларни мағлуб этади. Бироз вақт ўтгач, 661 йилда халифа Али Куфада хорижийлар томонидан юборилган қотил томонидан ўлдирилади, Дамашққа юборилган иккинчи қотил эса Муовияни ярадор этади.

Хорижийлар халифа Али ва бошқа сулолалар вакилларига қарши мурасасиз кураш олиб борганлар. Уларнинг ақидалариги “Ҳақиқий имон амаллар билан бўлади” деган ғоя, “катта гуноҳ” (кабира) қилган киши диндан қайтган, кофир деб ҳисоблаш ва унга қарши жиҳод қилиш керак, деган нотўғри фатво, умуман, ижтимоий-сиёсий тизимга нисбатан мурасасизлик, нормативлаштириш даражасининг юқорилиги ва мусулмонлар турмушини қатъий назорат қилишга интилиш хорижийлар сонининг камайишига сабаб бўлган. Ҳозирги даврда хорижийлар мусулмонларнинг жуда кам қисмини ташкил этади.

Хорижийлар йўналишида қуйидаги асосий гуруҳлар мавжуд:

1) ибодийлар гуруҳи VII асрнинг иккинчи ярмида вужудга келган. Унга Абдуллоҳ ибн Ибод (VII асрнинг иккинчи ярмида яшаган) асос солган. У йўналишнинг мўътадил гуруҳи ҳисобланади ва диний таълимотда ижтимоий шарт-шароитларни ҳисобга олиш ва ҳукмрон сиёсий кучлар билан мураса қилиш, ҳатто уларга ён босишга йўл қўяди;

2) суфритлар гуруҳи VII асрнинг иккинчи ярмида Арабистонда вужудга келган. Мақсадни яшириш, вазиятга қараб кураш усулларини ўзгартириш тарафдори;

3) азракийлар гуруҳи VII асрнинг иккинчи ярмида вужудга келган. Унга Нафи ибн Азрак (685 йилда вафот этган) асос солган. Бу гуруҳ эътиқод масаласида ҳар қандай мурасаларни инкор қилади. Азракийлар гуруҳи мақсадга эришишда қатъий ҳаракат тарафдори ҳисобланади.

Хорижийлар халифа Али ва бошқа сулолалар вакилларига қарши мурасасиз кураш олиб борганлар. Уларнинг ижтимоий-сиёсий тизимга нисбатан мурасасизлиги, нормативлаштириш даражасининг юқорилиги ва мусулмонлар турмушини қатъий назорат қилишга интилиши тарафдорлари сонининг камайишига сабаб бўлган. Ҳозирги даврда ҳам хорижийлар мусулмонларнинг жуда кам қисмини ташкил этади.

2-савол. Исломда шиалик оқими ва унинг сиёсий ҳуқуқий ғоялари

Ислом динидаги йирик йўналишлардан бири **шиаликдир** (арабчада *шиа* – гуруҳ, партия, тарафдорлар деган маъноларни англатади). VII асрнинг ўрталарида Ироқда – Куфа шаҳрида халифа Али тарафдорларини бирлаштирган диний-сиёсий оқим сифатида вужудга келган.

Шиалик таълимотига кўра, имомнинг олий ҳокимияти Аллоҳ томонидан белгилаб қўйилган, шу боис у одамлар хоҳиш-иродасига боғлиқ бўла олмайди, яъни имом сайлаб қўйиладиган шахс бўлиши мумкин эмас (фақат зайдийлар имомнинг сайланишини назарда тутганлар).

Шиалар дастлаб сиёсий ҳокимиятни Муҳаммад (сав)нинг авлодлари бошқариши ва ҳокимият отадан фарзандга мерос сифатида ўтиши керак деган талаблар билан чиққанлар. Шунинг учун шиалар Али ва унинг авлодларидан бошқа барча сунний халифаларни

зўравонлик билан ҳокимиятни босиб олганликда айблайдилар. Сунний халифаларга Али ва унинг авлоди бўлган ўн икки имомни қарши қўядилар. Охирги (ўн иккинчи) имом Муҳаммад Маҳдий (Аллоҳ йўлига етаклайдиган киши) 873 йилда туғилган. У ёшлик чоғида бедарак йўқолган.

Диний таълимотда шиалар Қуръони карим Аллоҳнинг каломи эканлигини тан оладилар, лекин халифа Усмон уни ўз манфаатига мослаштириб, халифа Алининг ҳокимиятни эгаллашига оид битта сурани чиқариб ташлаган, деб ҳисоблайдилар. Шу билан бирга Қуръони каримнинг ҳақиқий нусхасини қиёмат куни ўн иккинчи имом Ерга олиб келиши ҳақидаги ақида қабул қилинган.

Шиалар, суннийлардан фарқли ўларок, Муҳаммад (сав) фаолияти билан боғлиқ ҳадисларни тан олмайдилар. Улар халифа Али ва унинг авлодлари оид ҳадислар тўпламини тузганлар ва у «Ахбор» деб номланади.

Шу билан бирга, шиалар иймонда бешта ақида:

1. Тавҳид (Аллоҳнинг ягоналиги).
2. Нубувват (пайғамбар)га ишониш.
3. Адл (илоҳий тақдирнинг илоҳийлигига ишониш).
4. Имомат (имомлар ҳокимиятини таниш).
5. Маол (охиратга ишониш.)ни тан оладилар.

Шиаликда диний таълимот билан бирга урф-одат ва маросимларда ҳам фарқлар мавжуд. Масалан, улар Макка ва Мадинадан ташқари Карбало ва Нажаф шаҳарларини зиёрат қиладилар. Ўн икки имомлар диний эътиқоди учун жабрланган ва шаҳид бўлганлиги сабабли муқаддаслаштирилган. Имом Ҳусайнга мотам тутадилар.¹⁰ Бу «шахсей-вахсей» маросими деб аталади. (Аслида: “Шоҳ Ҳусайн, воҳ Ҳусайн”)

Шиаликнинг асосий йўналишлари қуйидагилардан иборат:

Алавийлар мазҳаби IX асрда Ибн Нусайр асос солган. Шу боис мазҳаб асосчисининг номи билан *нусайрийлар* деб ҳам аталади. Мазҳаб аъзолари халифа Алининг шахсини илоҳийлаштирадилар ва уни худо каби улуғлайдилар. Алавийлар таълимотида христианлик ақидалари, ой ва юлдузларга сиғиниш, руҳнинг кўчиб юришига ишониш каби қарашлар мужассамлашган. Одамларнинг руҳлари дастлаб юлдузлар бўлган. Али уларни одамларнинг жисмига жойлаган. Тақводор одамларнинг руҳлари вафот этганларидан кейин яна қайта юлдузларга айланади. Гуноҳга ботган одамларнинг руҳлари ҳайвонлар жисмига кўчади. Алавийлар мазҳабига мансуб кишилар намоз, рўза ва бошқа маросимларни бажармайдилар. Расмий дин томонидан таъқиб қилинганлиги сабабли ўз эътиқодларини сир тутадилар;

Зайдийлар мазҳаби VIII асрнинг ўрталарида, уммавийлар сулоласининг инқироzi даврида вужудга келган ва Шиаларнинг бешинчи имоми – Муҳаммад ал-Бокирнинг укаси Зайд ибн Алининг номи билан аталган. Ушбу мазҳаб вакиллари Зайдни бешинчи имом деб ҳисоблаб, ундан кейинги имомларни тан олмайдилар. Ақидалари ва маросимлари жиҳатидан шиалар ва суннийларнинг ўртасида туриб, ҳар иккала оқимга нисбатан мураса йўлини тутадилар. Зайдийлар халифа Алидан илгариги халифалар ҳокимиятини тан оладилар ва ўн иккинчи имом – Муҳаммад Маҳдийнинг қиёмат кунида қайтиб келишига ишонмайдилар, авлиёлар ва мозорларга сиғинишни, зоҳидликни инкор қиладилар;

Зайдийлар эътиқодига кўра:

- бир вақтнинг ўзида икки ўлкада икки имомга байъат қилиш жоиз;
- имомлар бегуноҳ эмас, тақия (шароит оғирлашган пайтда эътиқодни сир тутиш) ножоиз;

---

¹⁰ Имом Ҳасан ибн Али (625-669) – 661 йилда отаси Али ўлдирилгач, Ироқда халифа деб эълон қилинган. Лекин, Муовия берган катта маблағ эвазига ҳокимиятдан воз кечиб, Мадинага келиб яшаган ва шу ерда вафот этган. (Шиалик ривоятлари бўйича заҳарлаб ўлдирилган.) Имом Ҳасан ибн Али (626-680) – акаси вафотидан (669 й.) кейин шиалар раҳбари. 680 йилда Куфага яқин Карбало даштида Язид ибн Муовия билан бўлган жангда ўлдирилган.

- саҳобалар ҳақида нолайик сўзларни айтиш мумкин эмас;
- Абу Бакр, ‘Умар ва ‘Усмонлар ҳам халифаликка лойик бўлганлар.

Уларнинг бундай эътиқод қилишларига Зайд ибн ‘Алининг тутган сиёсий мавқеи сабаб бўлган. У умавийларга қарши уруш очган ва Куфада халифа этиб сайланган. Чунки уларнинг эътиқодларича, халифалик фақат маълум кишиларгагина эмас, балки Фотиманинг икки ўғли Ҳасан ва Ҳусайн авлодларидан бўлган ҳар бир олим, тақводор, шижоатли, урушга қодир кишига ўтиши ҳамда сайланиши ҳам мумкин деб ҳисоблашади.

Имом Зайд ибн Алининг «Мажму» номли китобидаги қарашлари зайдия фикҳининг асосини ташкил қилади. У ҳам бошқа олимларлар каби биринчи ўринда Қуръони каримни, кейин эса сунна, ижмо, қиёс, истихсон, сўнгра ақлни шариат асосларидан деб ҳисоблайди.

Зайдия фикҳининг ўзига хос томонлари қуйидагича:

- аҳли китоб (самовий китобга эга бўлган бошқа дин вакиллари: яҳудийлар, христианлар) томонидан сўйилган ҳайвон гўштини ейиш, улар билан қуда-андачилик қилиш ҳаром;

- махси(оёқ кийим)га масҳ тортиш жоиз эмас.

Зайдия фирқасига мансуб асосий манбалар – Зайд ибн Алининг «Мажму» асари ва унга шарҳ сифатида ёзилган Шарафуддин ҳусайн ибн Аҳмаднинг «ар-Равд ан-надир» китобидир.

Зайдия фирқаси вакиллари ҳозирги кунда Яманда кўп учрайди. Бу фирқа бир неча майда фирқачаларга бўлинган. Улардан жорудия, сулаймония, батрия, қосимия, носирия, ҳодувияларни зикр этиш мумкин.

Жаъфарий мазҳаби шиаликнинг диний-ҳуқуқий тизими бўлиб, ўн иккинчи имомга эътиқод қилувчи имомийларнинг асосий оқимини ташкил этади. Мазҳабнинг асосчиси сифатида олтинчи имом – Жаъфар ас-Ишончли (700–765) қабул қилинган бўлса-да, аслида унинг шаклланишида иштирок этмаган. IX–X асрларда бир қатор мужтаҳид ва теологиячилар томонидан мазҳаб таълимоти ишлаб чиқилган.

Шиалик ҳозир Эрон Ислом Республикаси, Ироқ ва Яманда кенг тарқалган. Шиа йўналишига мансуб айрим гуруҳлар Афғонистон, Покистон, Ҳиндистон, Сурия, Ливан, Миср каби давлатларда ҳам учрайди. Маълум миқдорда шиа йўналишидаги мусулмонлар Озарбайжон, Тожикистон ва Марказий Осиёнинг айрим ҳудудларида учрайди.

Жаъфария мазҳабининг суннийлик мазҳабларидан фарқли томони шундаки, уларда қиёс билан фатво чиқариш усули тан олинмайди, ҳадислардан фақат пайғамбар хонадонидан бўлган аҳли байт ривоят қилганларинигина қабул қиладилар. Бундан ташқари уларда мутъа ва тақия ҳалол деб ҳисобланади.

Исмоилийлар мазҳаби VIII асрнинг ўрталаридан шакллана бошлаган ва IX асрнинг охириларига келиб мустақил диний мазҳабга айланган. Бунга шиаларнинг олтинчи имоми – Жафар ас-Ишончлининг катта ўғли Исмоил (ичкиликбозлиги ва маишатпарастлиги сабабли тахт ворислигидан маҳрум қилинган) асос солган. Диний-фалсафий таълимот тизими неоплатонизм, неопифагоризм, христиан гностицизми кабилар таъсирида шаклланган. Таълимот зоҳирий (ташқи) ва ботиний (ички) қисмларга бўлинади. Зоҳирий қисми шиаларнинг умумий қарашларидан деярли фарқланмайди. У махфий таълимотдан беҳабар бўлган исмоилийларга мўлжалланган. Ботиний таълимотда худодан кейинги еттига қуйи поғона ажратилади. Еттинчи поғонани камолотга эришган инсон, яъни пайғамбар ташкил этади. Камолотга эришган инсон ўзида «олакий ақл»ни акс эттирган нотик бўлиб, худо таълимотини кишиларга етказди. Исмоилийлар мазҳабидан кейинчалик турли йўналишлар ажралиб чиққан.

IX аср охирига келиб Исмоилийлик ўз даъватчиларининг ҳаракатлари билан Жанубий Ироқ, Хуросон, Хузистон, Баҳрайн, Яман, Сурия, Миср, Мағрибда ўзининг кўп тарафдорларини орттирди. Ўзларини имом Исмоилнинг авлодлари деб ҳисоблаган фотимийлар ҳаракатига асос солиниши фотимий-исмоилийлари билан қарматийлар орасида қатъий ажралишга олиб келди. X асрнинг охирига келиб Мағриб, Миср, Сурия, Фаластин, Хижоз фотимийлар ҳокимиятига ўтди. Уларнинг махфий ташкилотлари халифаликнинг шарқида, хусусан Эронда кенг тарқалди.

Исмоилийлар ўз таълимотларини ёйишда пухта ишланган махфий марказлашган ташкилот туздилар. Муҳим, тезкор ахборотларни алмашишда хат ташувчи каптарлардан фойдаланишган. Тарғибот ишларида улар тарғибот олиб борилаётган жой ва вақт эътиборга олинган. Тарғибот бошлиғи имом ҳисобланган.

Исмоилия даъватчиларининг вазифаси турли тортишувларни келиб чиқариш, омма олдида олимлар ва олимларлар билан тортишувни юзага келтириш эди. Янги даъватчиларни танлашга Исмоилия раҳбарлари алоҳида эътибор берганлар.

Исмоилия мафкураси шаклланишининг илк даврдаёқ унинг икки қирраси «ташқи», экзотерик (аз-зоҳир) ва «ички», эзотерик (ал-батин) намоён бўлди. Аз-зоҳир жиҳати жамоанинг оддий аъзоларига ҳам тегишли бўлиб, ал-ботин жиҳати эса фақатгина «хос» кишиларга (ал-хосса, кўп.ал-хавасс) тегишли бўлган. Улар «Исмоилия» тузумининг юқори поғоналарини эгаллаган кишилар эди. «Ташқи» таълимот ўз ичига барча урф-одат ва жамоанинг оддий аъзоларига мажбурий бўлган шариатнинг ҳуқуқий қонунларини олган эди. «Исмоилия» таълимотининг бу жиҳати имомийлар таълимотидан жуда кам фарқ қилади. «Исмоилия»нинг «Ички» эзотерик ақидаси икки қисмдан иборат:

1. Ат-таъвил-Қуръони карим ва шариатнинг аллегорик тарзда шарҳлаш.

2. Ал-хақоиқ – «махфий», «олий» ҳақиқатларни тафсир қилишга асосланган фалсафий ва илоҳий билимлар тизими. У «неоплатонизм» идеалик фалсафаси (хусусан, монотеистик-яккахудолик ғояларининг бирлашуви реал дунё воқелигининг кўп қирралиги), Аристотель рационалистик фалсафаси, христиан гностицизми, мистикаси элементлари ва бошқаларини ўзлаштирди. «Исмоилия» диний-фалсафий тизимининг асосий элементлари космогоник ва даврийлик теориялари эди.

«Исмоилия» ақидаси ўз ичига диний мажбуриятлар (фараид-ад-дин) билан боғлиқ бўлган амалий теология (ал-ибада), дин устунлари (аркан-ад-дин) ва назарий теология-«сирли илм» (илм-ал-ботин), Қуръони каримни аллегорик шарҳлаш (ат-таъвил)ни олади.

Бунда «Исмоилия» теологиячилари «ташқи» ва «ички» жиҳатларнинг бир-бири билан мустаҳкам боғлиқ эканлигини таъкидлайдилар. Исмоилийларнинг диний-сиёсий ақидасининг асоси имомат – Али ибн Аби Толиб авлодларидан бегуноҳ имомнинг бор бўлиши бўлди. Исмоилийларда дин асослари етгита бўлиб, улардан асосийси имомга итоат этишдир. Қолган олтитаси таҳорат, намоз, закот, рўза, ҳаж ва жиҳоддир.

Исмоилиянинг ҳуқуқий тизими ал-қози ан-Нўмоннинг (ваф.979 йил) «да’а им ул-ислам» (ислом устунлари) китобида муфассал баён этилган бўлиб, Имомия (жаъфария) фикҳи билан деярли мос тушади. Улар орасида мерос, никоҳ ва бошқа баъзи хусусий масалаларда фарқ мавжуд. Исмоилийлар вақтинчалик никоҳ – мутъани тан олмайдилар.

Бу фирқа вакиллари Ҳиндистон, Покистон, Арабистон ярим оролининг жануби ва бошқа жойларда мавжуд.

3-савол. Исломда суннийлик оқими ва унинг ҳуқуқий тизими

Исломдаги энг йирик йўналиш суннийликдир. Суннийлик исломдаги энг йирик йўналиш бўлиб, дунё мусулмонларининг асосий қисми унга эътиқод қилади. VII асрда сиёсий сабабларга кўра, шиалар ва хорижийлар мусулмонлар жамоасидан ажралиб чиққач, қолган асосий омма “Аҳли сунна вал- жамоа” деган ном олган. Пайғамбар (сав) дан нақл қилинган мусулмон умматининг 73 фирқага бўлиниб кетиши ҳақидаги машҳур ҳадисда, фақат бир йўналиш – у зотнинг суннатларини маҳкам ушлаган ва саҳобалари йўлидан юрган кишиларгина нажот топиши баён қилинган. Уламолар нажот топувчи йўналиш бу “Аҳли сунна вал-жамоа” эканлигига иттифоқ қилганлар, “Аҳли сунна” ибораси Муҳаммад (сав) суннатларига эргашувчиларни, “вал-жамоа” эса мусулмонларнинг кўпчилиги ортидан юрувчиларни билдиради. Демак, мазкур ибора умумий маънода “суннатга ва жамоага эргашувчилар”, деган маънони англатади. Ҳақиқатан, бугунги мусулмонларнинг аксари, 92,5 фоизи мазкур йўналишга мансубдир. Манбааларда “Аҳли сунна вал-жамоа” номи қисқартирилиб “суннийлик йўналиши” деб ҳам юритилади.

Суннийликда исломнинг муқаддас манбаларини ижтимоий ҳаётда қўллашга муносабат масаласида **қуйидаги мазҳаблар мавжуд:**

Ҳанафия мазҳаби Имом Абу Ҳанифа (Имом Аъзам) асос солган. Мазҳабнинг мафкураси ислом ақидаларини ижтимоий ҳаётга татбиқ этишда ижодий ёндашувга асосланади ва бунда қиёс (арабчада – солиштириш, таққослаш, ўхшатиш деган маъноларни англатади) қоидаларини қўллаш билан мусулмон жамоаси ёки давлат манфаатларига мос келадиган ечимларни танлашга интилади. Ҳанафия мазҳабига суннийларнинг 1/3 эътиқод қиладилар.

Бу мазҳабга уч хусусият хос:

1) «ар-райъ» устувор аҳамиятга эга; 2) қиёс кенг қўлланилади; 3) «истихсон» тамойили амал қилади, яъни муайян масалани ечишда маҳаллий одатлар ва умум манфаатлари ҳисобга олинади. Бу усулни қўллар экан, олимлар шундай дейиши мумкин: «Гарчи қиёс айни ҳолда фалон ҳукмни назарда тутса-да, мен шароитни ҳисобга олиб, бошқа ҳукмни маъқул (аҳсан) деб ҳисоблайман». Шунинг учун ҳам бу мазҳаб ислом оламида жуда кенг тарқалган. Ҳанафийлик мазҳабига мансуб мусулмонлар ҳанафийлар деб аталади. Мазҳаб VIII асрда Куфа шаҳри (Ироқ)да вужудга келган.

Ҳанафийлик мазҳабининг ўзига хос хусусиятлари қуйидагилардан иборат:

- 1) Сунна мустақил манба сифатида қаралади, лекин ҳадислар пухта танловдан ўтган бўлиши лозим;
- 2) аввал ўтган уламолардан мерос бўлиб қолган келишилган фикр (ижмоъ) фақат саҳиҳ ҳадис ривоятчиларидан чиққан тақдирдагина ҳисобга олинади;
- 3) лекин янги масалалар тадқиқ қилинаётган вақтда бошқа ҳар қандай нуфузли уламолар гуруҳининг ижмоси қабул қилинади ва шу тариқа минтақавий ижмолар вужудга келишига имконият яратилади;
- 4) қиёс бўйича ҳукм ҳар қандай саҳиҳ манба асосида бўлиши мумкин;
- 5) агар қиёс бўйича ҳукм зарарли ёки мавҳум натижага олиб келса, истихсон бўйича қарор қабул қилинади¹. Ҳанафийлик мазҳаби одат ҳукуқи (урф)дан ҳам ҳукуқнинг мустақил ёрдамчи манбаи сифатида кенг фойдаланишга имкон беради, бу ҳол ҳаётий эҳтиёжларни ва маҳаллий одатларни ҳисобга олиб ҳукукий қарорлар қабул қилиш имконини беради. Бу мазҳаб қоидалари мўътадиллиги, бирмунча юмшоқлиги, қулайлиги, халқларнинг маҳаллий анъаналарини эътиборга олганлиги сабабли XI асрдан бошлаб шимол ва шарққа кенг ёйилган. Кичик Осиё, Болқон, Шимолий Кавказ, Қора денгиз, Волга бўйлари, Ўрта Осиё, Афғонистон, Ҳиндистон ва Хитойнинг олис кенгликлари, Индонезия ороларигача бўлган ҳудудларга тарқалган. Ҳозирги даврда дунё мусулмонларининг қарийб ярми ҳанафийлик мазҳабидадир

¹ Die Classen der hanefitischen Rechtsgelehrten von G. Fluegel. – Leipzig. –B. 269–281.

Урф (араб.) – одат ҳуқуқи, қабила урф-одатлари; шариат билан бир қаторда, улар муслмон жамоаси ҳаётини тартибга солган. Урф ижтимоий муносабатларни, айниқса, оила-никоҳ масалалари, савдо-сотик ва бошқа битимларни тартибга солишда фикҳда алоҳида ўрин эгаллайди.

Мазҳабларнинг аксариятида урф мустақил аҳамиятга эга эмас, лекин унинг кўпгина қоидалари фикҳнинг асосий манбаларига киритилган.

Моликия мазҳаби Малик ибн Анас (713–795) асос солган ва Муҳаммад (сав) (ҳаётлиги даврида вужудга келтирилган диний-ҳуқуқий тартиботга асосланади. Қуръони карим ва суннатни ақлга асосланиб (рационал) талқин қилишга қаршилиқ қилса ҳам, қиёсни қўллашни тўлиқ инкор этмайди. Ҳозирда ушбу мазҳабнинг Тунис, Жазоир, Марокаш сингари давлатларда тарафдорлари бор.

Моликийлик таълимотида Қуръони карим ва Сунна ҳуқуқнинг асосий манбаи ҳисобланади. Суннада Муҳаммад пайғамбарнинг мадиналик сафдошларига тегишли ҳадислар шарҳланмайди, чунки моликийлар фақат уларнинг маълумотларини ҳақиқий деб тан олганлар. Қуръони карим ва Сунна матнлари ягона манба - «насс»га бирлаштирилган.

Мадина жамоасининг умумий тажрибаси, чунончи:

– таҳорат; рўза;

– хатна қилиш ва ҳоказолар ҳақидаги маълумотлар «насс»га қўшимча сифатида жалб қилинган.

Жалб қилинган ҳуқуқий маълумотларни умумлаштиришда қиёсдан кенг фойдаланилган. Қиёсга ечилаётган масалани «насс» билан бевосита солиштириш усули сифатида қаралган.

Бирон-бир манба билан таққослаш имконияти бўлмаган масалаларни ечиш учун фикҳ меъёрларини ақл-идрок билан ифодалаш усули – истислоҳ ишлаб чиқилган. Ушбу тамойилга кўра, юридик ҳукм фақат эркин мушоҳада асосида чиқарилади. У жамоа манфаатига риоя этишга қаратилган бўлиши, «насс»га зид келмаслиги ва шариат умумий қоидаларига мос бўлиши шарт.

Шофийий мазҳаби Имом аш-Шофийий (767–820) асос солган. Ҳанафия ва моликия мазҳабларини ўзаро муросага келтириш тарафдори. Эътиқоди жиҳатидан қиёс ва ижмо (бирдамлик, яқдиллик билан қабул қилинган қарор)ларни ижтимоий ҳаётда қўллашда чеклашга йўл қўйганлиги учун моликия мактабига яқин туради. Шофийий мазҳаби ҳозирда Сурия, Миср, Шарқий Африка мамлакатларининг баъзиларида ва жанубий Арабистон давлатларида сақланиб қолган.

Шофийийликнинг асосий тамойиллари қуйидагилар:

1) Қуръони карим ва Суннага асосий манба сифатида қаралади, Сунна Қуръони каримни фақат тўлдиради, унинг ўзи қиёслаб ўртача ҳукм чиқариш учун асос бўлолмайди; бунда мадиналик ривоятчиларнинг ҳадислари сўзсиз қабул қилинади;

2) ижмоъ Қуръони карим ва Суннага қўшимча сифатида қаралади, лекин мадиналик мужтаҳидлар чиқарган ҳукмлар ва қарорларгина эътиборга олинади;

3) қиёсдан фақат олдинги манбалардан материал танлаш учун фойдаланилади; мадиналикларнинг ҳадислари ва ижмосида бевосита қиёслаш учун материал мавжуд бўлса, тафсир тўхтатилади;

4) истиҳсон тўла рад этилади; лекин моликийлик таълимотидан эркин фикр юритиш ёки одат (урф) қоидалари асосида умум учун фойдали ҳукм чиқариш имконини берувчи истислоҳ тамойили ўзлаштирилган¹. Кўриб турганимиздек, ҳанафийлик мазҳабига таққослаганда, шофийийлик таълимоти бевосита қиёслаш орқали мушоҳада юритиб, мураккаб мантикий таҳлилдан узоқлашиш имконини берган, моликийликдан фарқли ўлароқ, Қуръони карим ва Сунна матнлари билан бир қаторда, Мадина жамоасининг ҳуқуқий мажмуасини муфассал билишни талаб қилмаган¹.

¹ М. Абу Захро. Тарих ал-мазаҳиб ал-исломийа, 2. - Қоҳира, 1935, 1947 (араб тилида). – Б.274-280.

¹ S. Mahmasani. Falsafat al-tashri // Law in the Middle East. –Б. 29.

Ханбалия мазҳабига Имом Аҳмад ибн Ханбал (780–855) асос солган. Ушбу мазҳаб ҳаётий муаммоларни ҳал этишда фақат Қуръони карим ва суннат қоидаларига асосланиб қарор чиқариш тарафдори ҳамда қиёс ва ижмоларни қўллашда фақат саҳобаларнинг биргаликдаги маслаҳати билан қабул қилинган ҳукмларни тан олади. Диний масалаларда эркин фикр инкор қилинади. IX асрнинг 20–40-йиллари мусулмон уммасида юз берган парокандалик сабабларини таҳлил қилиб, Аҳмад ибн Ханбал исломнинг «олтин даври» - Муҳаммад (сав) пайғамбар ва илк халифалар йўлини тутиш керак, деган хулосага келди. Айниқса, «бидъат» масаласида у кескин фикр билдирди. Аҳмад ибн Ханбал фикрига кўра, Қуръони карим, ҳадис ва ислом уламоларининг илк уч авлоди фикри (ижмоъ)га асосланмаган дин ва ҳаётга оид ҳар қандай янгилик қораланмоғи даркор. Аҳмад ибн Ханбал мусулмон одам Аллоҳга сўзи, иши ва фикри билан хизмат қилишининг энг олий даражаси «имон» - «эътиқод»га эришиш, деб ҳисоблаган.

Имон (араб. – *ишонч, эътиқод*) – *ислом динида* Аллоҳга, унинг фаришталари, китоблари, пайғамбарлари, қиёмат куни, тақдир ва ўлгандан кейин тирилишга ишониш. Бу «имони муфассал», яъни имоннинг муфассал таъбири деб ҳам аталади. Имон талаблари, яъни ақидалар исломнинг диний дунёқараш асосларини ташкил этади. Дин ва ҳуқуқ илк ислом даврида ажратилмагани туфайли имон муаммоси теологиячиларни ҳам, фикҳшуносларни ҳам банд этган. Имон тушунчаси исломда муҳим ва баҳсли масалалардан бири ҳисобланиб, уни VIII аср бошидан турли теология ва диний-ҳуқуқий мактаб вакиллари турлича талқин қилган.

Аҳмад ибн Ханбалнинг (ислом дини аҳкомларининг қисқача баёни), ҳадислар тўпламлари, шу жумладан 30 минг ҳадисни ўз ичига олган «Муснад» («Иснодли ҳадислар тўплами»), имон-эътиқод, фикҳ ва ибодат масалалари бўйича рисоалари ҳозиргача сақланиб қолган.

Ханбалийлик ҳуқуқий мактаби ҳақидаги сўзимизга якун ясар эканмиз, куйидаги хулосаларга келишимиз мумкин.

1) Суннийликдаги бошқа диний-ҳуқуқий мазҳаблардан фарқли ўлароқ, Ханбалийлар ўз назарияси ва амалиётида анъанавий ислом тарафдорларининг энг турғун қарашларини ифодалаганлар.

2) Ханбалийлар биринчилардан бўлиб анъанавий ислом ғояларини тизимга солишга киришганлар. Улар Қуръони карим ва ҳадисларни айнан тушунишни ҳам, уларнинг мажозий тафсирини ҳам рад этганлар.

3) Ханбалийлар ар-раъй тамойилини тан олмайдилар, Муҳаммад (сав) пайғамбар саҳобаларининг ижмосинигина ҳақиқий деб ҳисоблайдилар.

Суннийликдаги диний ҳуқуқий мазҳаблар эътиқод қилувчиларининг миқдори жиҳатидан бир-биридан фарқ қилса ҳам, ҳуқуқда тенглиги эътироф этилади ва дин асосларига зид деб ҳисобланмайди.

Назорат учун саволлар:

1. Исломда йўналиш ва оқимлар вужудга келишининг сабаблари нималардан иборат?
2. Исломда вужудга келган дастлабки йўналишнинг мусулмонлар орасида кенг ёйилмаганлигига нима сабаб бўлган?
3. Шиалик йўналишининг суннийликдан асосий фарқларини кўрсатинг.
4. Суннийликдаги диний ҳуқуқий мактабларнинг хусусиятлари нимада?
5. Сўфизм оқимининг асосий ғоялари ва мақсади нималардан иборат?
6. Исломнинг муқаддас ривоятлари сифатида қабул қилинган манбаларнинг ишлаб чиқилишида муносиб ҳисса қўшган марказий осиёлик алломалардан кимларни биласиз?
7. Марказий Осиёда вужудга келган сўфийлик тариқатлари ҳақида нималарни биласиз?

5.3-Мавзу: НОИСЛОМИЙ ДИНИЙ ТАШКИЛОТЛАРНИНГ МИССИОНЕРЛИК ВА ПРОЗЕЛИТИЗМ БИЛАН БОҒЛИҚ НОҚОНУНИЙ ФАОЛИЯТИГА ҚАРШИ КУРАШИШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

Маъруза режаси:

1-ўқув савол. Ноисломий диний ташкилот, таълимот ва секталар фаолиятини юзага келиш шарт-шароитлари.

2-ўқув савол. Ноисломий диний ташкилотларнинг мамлакатимизда фаолият юритиш тартибларини белгиланиши

1-ўқув савол. Ноисломий диний ташкилот, таълимот ва секталар фаолиятини юзага келиш шарт-шароитлари.

Тарихга назар ташланса, ҳар бир даврда глобал равишдаги ижтимоий, иқтисодий, сиёсий ва бошқа муаммолар бўлганини кўриш мумкин. Бундай омиллар сирасига ишсизлик, моддий етишмовчилик, аҳолининг кам таъминланган қатламининг ижтимоий муҳофазасини яхши йўлга қўйилмаганлиги, шу билан бирга, ёшларнинг онгига салбий таъсир кўрсатувчи муаммоларни ўз вақтида аниқланиши ва бартараф этилмаслиги киради.

Айниқса, ёшлар тарбиясига катта хавф солаётган, бутун жаҳонда тарқалиб бораётган «**оммавий маданият**» хуружларига қарши курашиш ҳаётий-амалий аҳамиятга эгадир. Зеро жамиятдаги ижтимоий-иқтисодий муаммоларни бартараф этиш терроризм ва экстремизмга қарши курашнинг муҳим усулларида бири ҳисобланади.

Ёшларнинг турли оқимларга кириб қолишлари сабаблари қаторида уларда диний билимнинг етишмаслиги, уни эгаллашга бўлган қизиқиш ва интилиш ҳамда ишонувчанлик, бирданига ва ҳамма нарсага (бойлик, шон-шухрат, мартаба ва ҳ.к.) эга бўлишга ҳаракат қилиш, илмий тилда айтганда, максимализм каби маънавий-руҳий омилларни алоҳида ажратиб кўрсатиш лозим.

Мутахассисларнинг фикрига кўра, умумтаълим мактаблари, академик лицей ва коллежларда таҳсил оловчи ёшларда диний маърифий билимлар етарли даражада шакллантирилмай қолмоқда. Хусусан таълим даргоҳларида диний билимларга эга бўлган кадрларнинг етишмаслиги сабабли ушбу фанлардан дарс ўтиш номутахассис бўлган педагогларга юклатилмоқда. Бунинг натижасида ёшлар орасида диний саводсизлик, динни нотўғри талқин қилиш ва турли деструктив ғоялар таъсирига тушиш ҳолатлари учраб турмоқда. Шу билан бирга ёшларнинг ҳаётда ўз ўринларини топишларида ҳамда комил инсон бўлиб тарбияланишларида асосий фанлардан бўлган «психология» ва «миллий ғоя» фанлари ўтилишида ҳам ушбу камчиликлар учраб турмоқда.

Бунинг натижасида номутахассис бўлган педагоглар ўқувчиларнинг ёш хусусиятларини инбатга олмай, психологиясини билмай ҳамда ғоявий бўшлиқларини тўлдира олмай қолмоқдалар. Бу эса ёшларнинг деструктив ғоялар таъсирига тушиб қолишида асосий омиллардан бири бўлиб қолмоқда.

Диний ташкилотлар: Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг динга эътиқод қилиш, ибодат, расм-русумлар ва маросимларни биргаликда адо этиш мақсадида тузилган кўнгилли бирлашмалари (диний жамиятлар, диний ўқув юртлари, масжидлар, черковлар, синагогалар, монастирлар ва бошқалар) диний ташкилотлар деб эътироф этилади.

Диний ташкилот Ўзбекистон Республикасининг ўн саккиз ёшга тўлган ва Ўзбекистон Республикаси ҳудудида доимий яшаётган юз нафардан кам бўлмаган фуқаролари ташаббуси билан тузилади.

Тегишли конфессияга қарашли диний ташкилотларнинг фаолиятини мувофиқлаштириш ва йўналтириб бориш учун уларнинг Ўзбекистон Республикаси бўйича ягона марказий бошқарув органлари тузилиши мумкин.

Марказий бошқарув органи Ўзбекистон Республикасининг камида саккизта ҳудудий тузилмасида (вилоят, Тошкент шаҳри, Қорақалпоғистон Республикаси) фаолият кўрсатаётган, тегишли конфессияларнинг рўйхатга олинган диний ташкилотлари вакиллари таъсис йиғилиши (конференцияси) томонидан тузилади.

Диний ташкилотлар Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигида ёки унинг жойлардаги органларида рўйхатдан ўтказилгандан кейин юридик шахс мақомига эга бўлади ва қонун ҳужжатларида назарда тутилган тартибда ўз фаолиятини амалга ошириши мумкин.

“Конфессия” сўзи (лотинча – “confessio”) ўзбек тилига айнан таржима қилинганда “эътиқод қилиш”, деган маънони англатади. Умуман олганда, диний конфессия деганда муайян диний таълимот доирасида

шаклланган ва ўзига хос хусусиятларга эга эътиқод ва ушбу эътиқодга эргашувчилар жамоаси тушунилади. Бир дин доирасида юзага келган бўлса-да, ақидалар борасида фарқланадиган жамоалар ҳам диний конфессиялар жумласига киради.

Шуни инобатга олган ҳолда, мутахассислар ҳозирги кунда дунёда юзлаб диний конфессиялар мавжуд, деб ҳисоблайдилар.

Диний конфессиялар манзараси ранг-баранглигини Ўзбекистонда расман рўйхатдан ўтиб фаолият юритаётган диний конфессиялар мисолида ҳам кўришимиз мумкин. Христианликка мансуб бўлса-да, юртимиздаги 11 та йўналишнинг ҳар бири ўзини алоҳида диний конфессия, деб ҳисоблаши фикримизнинг исботи бўла олади.

Диний секта деганда эътироф этилган йирик диний йўналишларнинг расмий ақидаларидан фарқли тарзда фаолият олиб борадиган диний гуруҳлар тушунилади. Шунингдек, ушбу тушунча мавжуд динлар ва конфессияларга умуман алоқаси бўлмаган ҳолда дин байроғи остида фаолият кўрсатадиган гуруҳларга нисбатан ҳам ишлатилади. Бугунги кунда ҳар иккала йўналишга мансуб бўлган кўплаб секталар фаолият кўрсатмоқда. Мутахассислар уларнинг сонини тахминан 5000 атрофида, деб баҳолайдилар.

Миссионерлик эса белгиланган вазифаларни ҳал қилишга қаратилган назарий ва амалий фаолият мажмуасини билдиради.

Миссионерлик - бир динга эътиқод қилувчи халқлар орасида бошқа бир динни тарғиб қилишни англатиб, дастлаб буддавийлик доирасида милоддан аввалги III асрдан бошлаб ёйилган.

Ўрта асрларда насронийлик динининг католик ва православ йўналишлари мустаҳкам илдиз отган, улардан протестантлик ажралиб чиққач, унинг ўзида турли оқимлар кўпайди.

Жаҳон динларидан бири ҳисобланган насронийлик (христинлик) динида турли секталар борлиги ушбу дин кенг тарқалган мамлакатларда

катта муаммога айланган. Ўтган асрнинг 70-йилларида ривожланган мамлакатларда мазкур диннинг 1500 дан 5000 гача турли йўналишлари бўлган. Лекин ушбу мамлакатлар аҳолиси уларни қабул қилмагани учун кўпчилиги ҳозирда йўқ бўлиб кетган.

Миссионерлик фаолияти **прозелитизм** (*прозелитизм тўғридан-тўғри бирон бир динга ишонган фуқарони ўз динидан воз кечишга ва ўзга динни қабул қилишга қаратилган ҳаракатлардир*) билан чимбарчас боғлиқдир.

Миссионерлар орқали динга жалб қилиниш босқичлари;

Республика ҳудудида миссионерлик фаолияти билан шуғулланаётган ноисломий диний конфессия ва ташкилотлар ўз ғоя ва тушунчаларини тарғиб қилишни қуйидаги учта босқичда амалга оширмоқдалар.

Жумладан,

- **биринчи босқич:** тарғибот-ташвиқот ишлари, шунингдек диний адабиётларни тарқатиш ва аста секинлик билан фуқароларни давлат рўйхатидан ўтган черков ҳамда ибодатхоналарга қатнашишга жалб қилиш;
- **иккинчи босқич:** руҳсат этилмаган йиғилишларга жалб этиш ва етакчиларининг хусусий манзилларида диний сабоқлар бериш.
- **учинчи босқич:** прозелитизм - яъни “сув билан чўқинтириш” маросимини ўтказиб, шахсни мазкур динни қабул қилганлигини эътироф этиш.

Прозелитизмни қонунда белгиланиши;

Ўзбекистон Республикасининг «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги Қонуннинг 5-моддасига асосан *“Бир диний конфессиядаги диндорларни бошқасига киритишга қаратилган хатти-ҳаракатлар (прозелитизм), шунингдек, бошқа ҳар қандай миссионерлик фаолияти ман этилади”* деб белгиланган.

Аммо мамлакатга турли йўللار ва баҳоналар билан кириб келган айрим миссионерлар мавжуд ҳаракатдаги қонунларимизга ҳилоф равишда мусулмонларни ўз динларига даъват қилишмоқда.

Фетишизм (французча fetiche – “бут”, “санам”, “тумор”, умуман муқаддас буюм) моҳиятан табиатдаги жонсиз нарсаларга сиғиниш ҳисобланади. Унга кўра, алоҳида буюмларда кишиларнинг кўзлаган мақсадларига эришишга кўмаклашадиган, воқеликни ўзгартира оладиган қудрат мавжуд бўлади. Ҳозирги даврда фетишизмнинг унсурларини турли тумор, кўзмунчоқ ва ҳар хил рамзларга бўлган муносабатда ҳам кўриш мумкин.

Фетишизмга хос белгилар бугунги кунда мавжуд бўлган динлар доирасида шаклланган муайян қарашлар, қадриятлар, урф-одат ва маросимларда ҳам учрайди. Христианларнинг иконаларга сиғиниши,

хиндуйларнинг турли бутларга топиниши, буддавийларнинг Будда хайкалига сажда қилишидек ҳолатлар фикримизга мисол бўлади.

Тотемизм (Шимолий Америкада яшаган Ожибва хинду қабилиси тилидан олинган бўлиб, “унинг уруғи” маъносини англатади) алоҳида олинган одам ёки одамлар гуруҳининг муайян ҳайвон ёки ўсимликка қариндошлик алоқаси борлигига ишончга асосланади. Масалан, хиндларда сигирнинг муқаддаслаштирилиши, қирғизларда оқ буғунинг афсонавий бахт келтирувчи ҳайвон сифатида улуғланишида тотемизм унсурларини кўриш мумкин.

Анимизм (лотинча “anima” – “руҳ”, “жон” руҳларга сиғиниш, табиат кучларини илоҳийлаштиришга асосланади. Анимизмда осмон ва Ер, Куёш ва Ой, ёмғир ва шамол, момақалдирок ва чакмоқ, ҳатто тоғлар ва дарёлар, кўп йиллик дарахт, улкан харсанг тош ёки жарликларга ўхшаш одам эътиборини тортувчи нарса ва жисмлар ҳам илоҳийлаштирилиб, уларда руҳ ва табиий қудрат мавжуд деб билинган. Улар яхшилик ёки ёмонлик келтириши мумкин, деб тушунилган.

Анимизм бугунги кунда ҳам кишилар ҳаёти, кундалик ҳулки ва фаолиятига ўз таъсирини кўрсатиб келмоқда. Жумладан, ўтганлар руҳи доимо тириклар билан биргалиги, ер, сувдан оқилона фойдаланмасликнинг гуноҳ ҳисобланиши тўғрисидаги тасаввурларнинг илдизлари анимистик қарашларга бориб тақалади.

Шаманизм (тунгусча – “сеҳргар”) муайян натижага эришиш учун илоҳий кучларга таъсир этиш мақсадида сеҳргарлик, афсун, магияга асосланган ҳолда амалга ошириладиган маросим ва урф-одатлар мажмуи ҳисобланади. Якка ҳолда ёки жамоа бўлиб амалга ошириладиган сеҳргарлик маросимларида аجدодлар руҳи билан ҳаёлан боғланиш асосий амалиёт ҳисобланади.

Кўзланган мақсадга қараб унинг турли, жумладан, “иссиқ” ёки “совуқ” қилиш учун ишлатиладиган севги, даволашда ишлатиладиган

тиббий афсунгарлик каби шакллари фарқланади. Кишилар орасида ҳозир ҳам, кам бўлса-да, масалан, ёвуз афсунгарликнинг кучига ишончни учратиш мумкин.

Юқорида қайд этилган ибтидоий эътиқод шаклларининг турли унсурларини бугунги кунда ҳам учратиш мумкинлиги, улар, бир томондан, ўз даврида кишилар ҳаёти, дунёқараши ва ҳулкини белгилашда кучли аҳамият касб этганидан, иккинчи томондан, ҳозирда ҳам кишилар дунёқараши, маънавиятида сезиларли ўринни эгаллаб келаётганидан далолат беради.

Рус православ. Православлик (русча-чин эътиқод) – 1054 йилдаги бўлиниш натижасида шаклланган христианликнинг уч асосий йўналишидан биридир.

Православлик диний таълимоти “Муқаддас ёзув” (“Инжил”) ва “Муқаддас ривоятлар”га асосланган.

“Муқаддас учлик” – худонинг бир вақтнинг ўзида ҳам ягона, ҳам уч хил кўриниш (Ота-худо, ўғил-худо-Исо ва Муқаддас Рух) да намоён бўлади.

Христианликнинг 7 сирли маросими бажарилишида католиклар билан православлар орасида баъзи фарқлар бор.

Православликда:

- янги туғилган бола чўқинтирилаётганда сувга ботириб олинади;
- муқаддас мой суртиш чўқинтиришдан сўнг кетма-кет маҳаллий руҳоний томонидан бажарилади;
- оддий инсонлар ва руҳонийлар бир хил–квасли нон ва вино билан тотинадилар;
- никоҳ маросими черковда, руҳоний томонидан амалга оширилади. Эр-хотин фақатгина хиёнат сабабли ажрашишлари мумкин. Никоҳни фақат черков бекор қила олади;
- христианликнинг бошқа конфессияларидан фарқли равишда “қора” ва “оқ” руҳонийлар фарқланади. Жумладан, “қора” руҳонийларда “целибат”, яъни уйланмаслик амалиёти мавжуд;
- тавба маросимида католикликдан фарқли равишда тавба қилувчи ва руҳоний юзма-юз ўтиришади.

Православликда ибодат асосан маҳаллий тилда олиб борилади. Рождество, Пасха каби умумхристиан байрамлари православликнинг ҳам асосий маросимлари ҳисобланади.

Рим католик. Католиклик (юнонча-бутун жаҳон) ҳам 1054 йилда христианликнинг иккита – ғарбий ва шарқий черковга бўлиниши натижасида ташкил топган.

Католик черкови қатъий марказлашган ташкилот ҳисобланади. Рим Папаси – католик черковининг бошлиғи. Ҳозирги кунда католик черковига раҳбарлик қилаётган Бенедикт XVI Рим Папаси лавозимида 2005 йилда сайланди.

Католикликнинг диний таълимотида “Инжил” ва “Муқаддас ривоятлар” билан бир қаторда Бутун жаҳон

соборлари ва Рим Папасининг қарорлари ҳам диний таълимот манбаи, деб қаралади.

Православлардан фарқли равишда католикликда:

- “Муқаддас Рух” нафақат Ота-худодан, балки ўғил-худодан ҳам келиб чиққан, деб ҳисобланади;
- Исо ва унинг ҳаворийлари, Биби Марям ҳамда авлиёлар амалларини камраб олган “хайрли ва савобли ишлар хазинаси” мавжуд ва ушбу хазина ҳисобидан черков гуноҳкорларнинг гуноҳидан ўтиш имконига эга, деб ҳисобланади.
- Аъроф (дўзах ва жаннат оралиғидаги мавзе) ҳақидаги ақида мавжуд.
- Биби Марям ҳам Исо каби Аннанинг (Марямнинг онаси) иффати сақланган ҳолда Муқаддас руҳдан ҳомиладор бўлиши орқали дунёга келган, деб ҳисобланади;
- Папанинг бегуноҳлиги ҳақидаги ақида ҳам бор.

Протестантлик. Протестантлик (лотинча – норози бўлиш, келишмаслик) – XVI асрда католикликдан ажралиб чиққан христианликдаги уч асосий йўналишдан бири ҳисобланади.

Протестантлик худонинг мавжудлиги, унинг уч қиёфада намоён бўлиши, руҳнинг абадийлиги, жаннат ва дўзах, ваҳий ва илоҳий тақдир тўғрисидаги умумхристиан ақидаларини тан олади.

Шу билан бирга, протестантлик:

– черков ва руҳонийларнинг эътиқод қилувчилар билан худо орасидаги воситачи эканини инкор этади;

– черков иерархияси, руҳонийлар ва оддий кишилар орасидаги табақаланишни рад қилади;

– монахлик, авлиёлар, хоч ва иконаларга сиғинишни нотўғри, деб ҳисоблайди;

– кўп маблағ талаб қиладиган тадбирларни асоссиз, деб билади;

– целибат (руҳонийларнинг уйланмаслиги)ни инкор этади.

Протестант оқимлари бир-бирларидан у ёки бу жиҳатларига кўра фарқлансаларда М.Лютер томонидан католик черкови таълимотига қарши кескин тарзда баён этилган:

– ўз эътиқоди билан нажот топиш;

– эътиқод қилувчиларнинг барчаси руҳоний бўлиши, яъни ҳар бир чўқинтирилган инсон черков ёрдамисиз ўзи худо билан мулоқотда бўлиши, тоат-ибодат қилиши, ваъз ўқиши мумкинлиги;

– “Библия”нинг олий нуфузи, уни ўқиш, ўрганиш ва тафсир қилиш эътиқод қилувчининг биринчи мажбурияти экани ҳақидаги 3 тамойил уларнинг барчаси томонидан бирдай тан олинади ва улар протестантликнинг асоскор қоидалари ҳисобланади.

Илк протестантлик оқими – лютеранликка юқорида қайд этилганидек, роҳиб Мартин Лютер (1483-1546) томонидан асос солинган.

“Библия” билан бир қаторда М.Лютер қарашларини ўзида мужассам этган “Келишув китоби” ҳам лютеранлик диний таълимотининг манбаи ҳисобланади.

Лютеранликда протестантликнинг бошқа оқимлари каби ибодат маросимлари соддалаштирилгани билан ҳам ажралиб туради. Шу билан бирга, христианликнинг етти сирли маросимларидан чўқинтириш ҳамда “нон ва вино тотиш” тан олинган ҳолда қолганларига оддий маросимлар сифатида қаралади.

Лютеранлар жамоаси Ўзбекистонда илк марта Тошкент шаҳрида 1885 йилдан расмий фаолият кўрсата бошлаган. 1896-1899 йилларда лютеранлар ибодатхонаси (кирха) қурилган.

1992 йил 8 сентябрда Немис евангель-лютеранлар черкови расмий рўйхатдан ўтди. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1993 йил 3 майдаги қарори билан кирха лютеранларга қайтариб берилди.

Еттинчи кун адвентистлари.

Адвентистлик (лотинча – келиш, воқе бўлиш) протестантликдаги оқимлардан бўлиб, унга XIX асрнинг биринчи ярмида АҚШда Уильям Миллер (1782–1849) асос солган.

“Библия”ни ўрганиб, “охирзамон”нинг яқинлашаётгани ҳамда Исо Масиҳнинг минг йиллик ҳукмронлик даври бошланиши ҳақидаги фикрга келган У.Миллер 1831 йилда Исонинг 1843 йилда қайтиши ҳақида катта ваъз қилди. Бу ваъз ҳатто Европада ҳам акс-садо берди. 1843 йил

кириб келганида эса У.Миллер ўз хулосасини бироз ўзгартириб Исонинг қайтиш муддатини 1844 йилга кўчирди. Исонинг 1843 йили келмаганининг сабаби эса, ўша йили Исо ерга эмас, балки “осмондаги покланиш жойи”(чистилище)ни тозалаш учун келган, деб талқин қилинди.

1845 йилда У.Миллер ва унинг издошлари баптистлар сафидан четлаштирилганларидан сўнг ўзларининг “адвентистлар” деб аталган ташкилотини туздилар.

“Еттинчи кун адвентистлари” адвентистлик замирида пайдо бўлган энг йирик оқим ҳисобланади. 1844 йилда АҚШда юзага келган ушбу оқимнинг асосчиси Елена Уайт (1827–1916) ҳисобланади.

“Еттинчи кун адвентистлари” таълимотига кўра, Худо ўз иродасини халққа етказиш учун гўёки, Елена Уайтни танлаган ва унга 2000 га яқин “кўринишлар” (видение) бўлган. Унинг бу “кўринишлар” асосида ёзган китоб ва хатлари “Библия” билан бир қаторда “Еттинчи кун адвентистлари” диний таълимотининг асосий манбаи ҳисобланади.

Еттинчи кун адвентистлигида:

- “Библия” буйруқларига бўйсунуш қатъий талаб қилинади;
- бошқа христианлардан фарқли равишда, якшанба куни эмас, ҳафтанинг еттинчи куни – шанба улуғланади. Шунинг учун ҳам, уларни “Еттинчи кун адвентистлари”, деб атайдилар. Шанба куни ишлаш, ҳатто овқат тайёрлаш ҳам мумкин эмас. Бутун кун ибодатга бағишланади. Улар Исонинг тирилиши ва “охирзамонни” кутиб яшайдилар.

Айни пайтда, Еттинчи кун адвентистлигида:

- руҳнинг абадийлиги, жаннат ва дўзах тушунчалари инкор қилинади;
- чўқинтириш бутун танани сувга ботириш орқали ўтказилади;
- “нопок ҳайвонлар”, хусусан, чўчка гўштини ейиш, кофе, чой, вино ичиш, тамаки чекиш тақиқланади;
- турли хил кўнгилочар тадбирлар, бадий китоб ўқиш қораланади.

Ўрта Осиёда дастлабки адвентистлар XIX асрнинг бошларида пайдо бўлган. Уларнинг пайдо бўлиши Россия адвентистлари фаолияти билан боғлиқ. 1910 йилда Тошкентда илк адвентистлар жамоаси тузилади.

Иегово шоҳидлари. “Иегово шоҳидлари”

оқимиغا Чарльз Тейз Рассел (1852–1916) томонидан асос солинган. Оқимнинг диний таълимоти унинг етти томлик “Муқаддас Ёзувни ўрганиш” китобига асосланади.

“Иегово шоҳидлари” Учлик ҳақидаги ақидани рад этишса-да, лекин унинг барча кўринишларини изоҳлашади. **Улар худонинг ўз шахсий исми бор, бу исм “Иегово”дир ва у барча нарсаларнинг асоси ва яратувчиси, деб ҳисоблайдилар.**

Иеговочилар Исо Худонинг ўғли бўлганига ишонишса-да, унинг Худо бўлганини инкор қилишади. **Уларнинг таълимотига кўра, Исо Иегово томонидан яратилган ягона инсондир, қолган барча инсонлар Масих орқали яратилган. Муқаддас Рух - Худонинг кўринмас кучи бўлиб, у дунё яратилишида қатнашган.**

Иегово бутун инсоният тарихида 144 минг кишини танлаб олган, улар ўлгандан сўнг тўғридан-тўғри тирилади ва осмон подшоҳлигига ўтиб кетишади.

“Иегово шоҳидлари” фақатгина Исо Масих ўлимини эслаш кечалари билан боғлиқ байрамни нишонлайдилар. Шу куни жамоа аъзолари қариндош ва танишларини уйларига таклиф қилишади. Дастурхонда Исонинг тана ва қонининг ифодаси деб билинадиган хамиртуришсиз нон ва қизил, курук вино бўлиши шарт.

Ўрта Осиёда “Иегово шоҳидлари” диний ташкилотининг биринчи жамиятлари 1950-йилларда пайдо бўлган ва норасмий равишда фаолият кўрсатиб келган. Бугунги кунда республикамызда “Иегово шоҳидлари”нинг 1 та ташкилоти расман рўйхатга олинганлигига қарамай ушбу оқим аъзолари ҳозирги кунда фаол даъват ишлари билан шуғулланишмоқда. Ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари томонидан ўтказилаётган бир қатор тадбирлар натижасида, бундай ҳолатлар кўплаб аниқланмоқда.

“Тўлиқ Инжил христианлари ёки “Пятидесятниклар”. Пятидесятниклар” ёки “Тўлиқ инжил христианлари” протестантликдаги энг йирик оқимлардан бири ҳисобланади.

“Тўлиқ Инжил христианлари ёки “Пятидесятниклар”. Пятидесятниклар” ёки “Тўлиқ инжил христианлари” протестантликдаги энг йирик оқимлардан бири ҳисобланади.

Худо билан нотаниш тилда гаплашишни бошидан ўтказган кўпчилик кейинчалик ўзларининг пятидес-ятниклик черковларига асос солдилар. Бундай черковлар Скандинавия мамлакатлари, Англия, Ҳиндистон, Чили, Германия каби давлатларда ҳам пайдо бўлди.

Пятидесятниклик диний ҳаётда **“Муқаддас Рух инъомлари” деган** тушунчага таянади. Таълимотга кўра, бу инъомлар фақатгина Муқаддас Рух билан чўқинтириш орқали Исо Масихнинг асл издошларига, унга хизмат қилиш воситаси сифатида берилади. **Муқаддас Рух билан чўқинтирилганликнинг ташқи белгиси деб пятидесятниклар глоссалия,** яъни “худо билан нотаниш тилда гаплашиш”ни тушунишади.

Уларнинг бир-биридан асосий фарқи худонинг раҳматлари сони ва сув билан чўқинтиришнинг услубларидадир. Хусусан, баъзи **пятидесятниклар 3 та раҳматга** – динга киргизиш, нурлантириш, яъни христиан таълимоти билан чуқурроқ таништириш ва Муқаддас Рух билан чўқинтиришга ишонишса, айримлари фақат 2 та раҳмат – динга киргизиш ва Муқаддас Рух билан чўқинтиришни тан олишади. Шунинг учун ҳам уларни “Икки раҳмат черковлари”, деб аташади.

Пятидесятникликнинг диний таълимот манбаи “Библия”дир. Унга кўра, Муқаддас Рух доимо черковда намоён бўлиб туради. Пятидесятникликда Исонинг иккинчи марта қайтиши, охирзамон ва минг йиллик ҳукмронлиги ўрнатилишининг яқинлиги тарғиб қилинади. Шунингдек, Худонинг “Ўлдирма”, деган буйруғига амал қилиниши сабабли уруш ва ҳарбий хизмат қатъиян рад этилади.

“Тўлиқ Инжил христианлари”нинг юртимиздаги илк жамоалари ўтган асрнинг 20-йилларида пайдо бўлган.

Евангел христиан-Баптистлик. Баптистлик (грекча – сувга ботирмоқ, сувга шўнғитиб чўқинтирмоқ) XVII асрда Англияда вужудга келган протестант йўналишидаги оқимлардан биридир.

Баптистлик диний таълимотининг асосида “Библия”нинг илоҳий нуфузини тан олиш, уни Муқаддас Рухдан рухланган, нажот топиш ҳамда эътиқод ва ҳаётга нисбатан худонинг иродасини билиш учун ягона, зарур ва етарли манба, деб ҳисоблаш ётади. Шунинг учун ҳам жамоанинг ҳар бир аъзоси томонидан “Библия”ни ўрганиш ва тафсир қилишга кучли эътибор берилади.

Протестантликнинг бошқа оқимлари каби баптистлар ҳам:

– хоч ва иконаларга сиғинишни нотўғри, деб ҳисоблайдилар;
– авлиёларни кадрлаш, роҳиблик, чақалоқларни чўқинтиришни, никоҳ, миро мойини суртиш, елей суртиш, руҳонийликка қабул қилиш, тавба каби маросимларнинг “сирли” эканини инкор этадилар.

Исони ўзининг шахсий ҳалоскори деб ишонган, ўн саккиз ёшга тўлган ва онгли муносабатини шакллантирган ҳамда сувда чўқинтирилган ҳар бир инсон черков аъзоси бўлиши мумкин. Шунингдек, христианликнинг бошқа оқимларидан чиқиб баптистликка кирувчиларни янгидан чўқинтириш амалиёти ҳам йўлга қўйилган.

Баптистларда асосий эътибор мавъизаларга қаратиладиган ибодатлар ҳафтасига икки-уч маротаба ўтказилади. Уларда оддий эътиқод қилувчи ёки бошқа жамоалардан келган меҳмонлар ҳам ваъз қилишлари мумкин. Ибодатларда диний ашулаларга ҳам катта ўрин берилади.

Баптистликка кўра, ҳар гал вино ва нон тотиган инсон вужудида Исо намойён бўлади. Бу маросим ҳар ойнинг биринчи якшанбасида бажарилади, унда фақат баптистлар таълимотига асосан чўқинтирилганлар қатнашадилар.

Баптистликда диний интизомга қатъий риоя қилишга алоҳида эътибор берилади. ***Ичкиликбозлик, бузуқлик, исрофгарчилик, оиласига вафосизлик, кўнгилочар муассасаларга бориш жамоадан сўзсиз ҳайдалишга олиб келади.***

Туркистон ўлкасига баптистлик XIX аср охирларида кириб келган. 1902 йилда Тошкентда уларнинг биринчи черкови ташкил этилган, 1926 йилда эса биринчи ибодат уйи қурилган.

Новоапостол черкови. “Новоапостол черкови” XIX асрнинг ўрталарида Англияда вужудга келган протестантлик оқимларидан бири ҳисобланади.

“Новоапостол черкови” диний таълимотида 7 сирли маросимнинг учтаси эътироф этилади:

– сув билан чўқинтириш (ёшнинг фарқи йўқ);
– причащение – нон ва вино билан тотиниш;
– Мукаддас Рух билан (запечатление) инсоннинг ички оламини бутунлай янгилаш.

Черков таълимотига кўра, Худо руҳонийларнинг дуо ва фотиҳалари сабабли бандаларига ўзининг меҳру мурувватини ато қилади.

Марҳумлар руҳига бағишлаб бир йилда уч маротаба (март, июль ва ноябрь ойларининг биринчи якшанба кунларида) ўтказиладиган диний маросимлар ҳам “Новоапостол черкови”нинг ўзига хос хусусиятларидан ҳисобланади. Бу маросимларда марҳумларнинг қариндошлари ва руҳонийлар иштирок этиб, худодан уларнинг бу дунёда қилган гуноҳла-рини авф этишини сўраб, ибодат қиладилар.

Черковни биринчи апостол ва апостоллар бошқарадилар. Ўз навбатида улар христианликдаги машҳур 12 апостолнинг ворислари ҳисобланадилар (“Новоапостол черкови” номи шундан келиб чиққан). Биринчи апостол, диний қоидаларга асосан, Худонинг ердаги вакили ҳисобланади. Черков ходимлари ўз вазифаларини бепул ва ўзларининг асосий касбларидан ташқари бажарадилар

“Новоапостоль черкови” Ўзбекистондаги фаолиятини 1992 йилдан бошлаган.

Арман григориан (апостоллик) черкови. Арман апостоллик черкови энг қадимги христиан черковларидан бири ҳисобланади. Авлиё Григорий Просветитель (Арман-григориан номи шундан келиб чиққан) ҳаракатлари билан 301-йилда Арманистонда христианлик давлат дини, деб эълон қилинади.

Арман апостоллик черковининг диний таълимоти православлик таълимотига жуда яқин. Фақат арман апостоллик черковида православликдан фарқли равишда Исонинг жисмида худолик ва инсонлик хислати алоҳида-алоҳида мавжуд бўлмай, улар ўзаро қўшилиб кетган, деб ҳисобланади. Черков таълимотида христианликнинг барча сирли маросимлари тан олинади. Шу билан бирга, арман-григориан черковида бошқа христиан йўналишларида учрамайдиган “*матах*” деб номланадиган *қурбонлик келтириш маросими* мавжуд. Бу

маросим катта байрамлар муносабати билан амалга оширилиб, буқа, қўй ёки парранда сўйилиб, унинг гўшти махсус дуо билан илоҳийлаштирилган тузли сувда пиширилади. Пишган гўштнинг ҳаммаси шу куннинг ўзида яқин кишиларга тарқатилиши лозим.

Ушбу черков вакиллари Исо туғилган куни (Рождество, 6 январь), Исонинг хатна қилиниши (14 январь) каби байрам ва маросимларни нишонлайдилар.

Самарқанд шаҳридаги Арман-григориан черкови 1903 йилдан фаолият кўрсата бошлаган.

Буддавийлик дини. *Буддавийликда тхеравада ва махаяна йўналишлари мавжуд.*

Тхеравада (нажот топишнинг тор йўли) – буддавийликнинг Будда давридаги таълимотига амал қилади. Хинаянада ҳаёт азоб-уқубатларидан монахлик жамоасига аъзо бўлганларгина халос бўла олади, деб ҳисобланади.

Махаянада (нажот топишнинг кенг йўли) эса монахлик рад этилади ва Будда ўғитларига амал қилувчи, худога илтижо қилувчи, монахларга моддий ёрдам берувчи, дунёвий ишлар билан шуғулланувчи ҳар бир киши нажот топиши мумкин, деб билинади.

Юртимизда эса буддавийликнинг махаяна йўналишининг таркибий қисми бўлган– ламаизм тарқалган.

Ламаизм (тибет тилида “лама” – “энг улуғ”, деган маънони англатади) Тибетда VII–XIV асрларда тибетликларнинг қадимий диний қарашлари ҳамда Махаяна ва Тантризм уйғунлашуви асосида вужудга келган бўлиб, ҳозирда тибетликларнинг асосий дини ҳисобланади.

Буддавийликнинг барча ақидаларини қабул қилган ламаизмда инсон фақат ламалар (руҳонийлар) ёрдамида нажот топади. Ламаларсиз нирванага етишиш у ёқда турсин, киши бу дунёга қайтиб келишда ҳам ҳеч нарсага эриша олмайди, деб ҳисобланади.

Ламаизмнинг анъанавий қонунлашган асоси “**Канжур**” (108 жилдли) ва “**Танжур**” (225 жилдли) номли муқаддас китобларда баён қилинган. Ламаизмда йўналишнинг олий диний раҳнамоси Далай-Лама туғилган мавжудотларнинг энг улуғи, деб ҳисобланади. Далай-тибет тилида “денгиз” маъносини англатади. Далай-Лама “денгиздек улуғ лама” деганидир. Бу унвон 1391 йилда жорий қилинган. Биринчи Далай-Лама Биндуидуб (1391–1475) бўлган. Ҳозирги кунда Далай-Лама XIV Лозондантзенжанцо-Игвант ҳисобланади. Ламаизм диний ҳаётининг марказини монастырь ташкил қилади. У ерда Далай-Лама, ламалар диний уюшмаси, роҳиблар, талабалар фаолият олиб боради.

Ҳиндуийлик дини. Милоднинг биринчи минг йиллиги ўрталарида вужудга келган ҳиндуийликда Брахма, Вишну, Шива, Индра ва Агни каби худолар мавжуд.

Олам ва ундаги мавжудотларни бош худо Брахма яратган деб ҳисобласалар-да,

ҳиндуийлар асосан Вишну ва Шивага сиғинадилар. Бу диннинг муқаддас китоби-“Веда” (“Билиш”), деб аталади.

Халқаро Кришнани англаш жамияти. “Халқаро Кришнани англаш жамияти” Шрила Бхактиведанта Свами Прабхупада номи билан танилган асли ҳиндистонлик Абхай Чаран Де (1896-1977) томонидан ташкил этилган. У 1947 йилда “Веда” фалсафаси билимдони сифатида “Бхактиведанта” (санскритча-“содиқлик”, “фидокорона хизмат”) унвонига сазовор бўлади. Санскрит тилидан инглиз тилига кўпгина “Веда” матнлари, жумладан, “Бхагавадгита” (“Худо кўшиқлари”)ни тафсирлар ёзиб таржима қилди. 1959 йилда 63 ёшида дунёдан воз кечишга аҳд қилади ва Свами (“Ақл ва ҳиссиётлар эгаси”) унвонига эришади.

1965 йилда А.Ч. Бхактиведанта Свами АҚШга кўчиб ўтди ва “Халқаро Кришнани англаш жамияти”га асос солди. Бу даврда Шарқ мистик таълимотига бўлган катта қизиқиш Кришнани англаш фалсафасини тарғиб қилиш учун қулай шарт-шароит яратди ва ҳаракат тез ривож топди. Маълумотларга кўра, бугунги кунда дунёнинг турли бурчакларида уларнинг 150 дан ортиқ ибодатхоналари мавжуд.

Кришначилик (вайшнавизм) *одам қиёфасидаги худо Кришна* (Вишну)га *эътиқод қилишга асосланган ҳиндуийликнинг икки асосий оқимларидан бири ҳисобланади.* Кришначиликнинг муқаддас ёзувларига “Бхагаватгита”дан ташқари бошқа “Веда” матнлари ҳам қиради.

Кришначилик яккахудоликка, яъни ягона ва мутлоқ худо – Кришнани тан олишга асосланади. У абадий, яратилмаган ва чексиз шаклларга кириш қобилиятига эга. Кришначилик таълимотига кўра, олам руҳий ва моддий дунёга бўлинади. Инсоннинг руҳи танасига нисбатан бирламчидир. Кришначилар руҳни ривожлантириб ички комилликка эришиш ва шу йўл билан худога қўшилишни олий мақсад, деб биладилар.

Ҳар бир инсон ўзида Кришнани англаш қобилиятини ривожлантириши мумкин. Бунинг учун бир қанча ҳаракат шакллари ўз ичига олган ва худога муҳаббатни ривожлантириш ҳамда уни бутунлай руҳий англашга шўнғишга қаратилган *бхактха-йога* машқлар тизими ишлаб чиқилган. *Айни пайтда, инсон ўзини моддий эҳтиёжлардан холи қилиши, гўшт, балиқ, тухум, маст қилувчи нарсаларнинг барчаси, жумладан, спиртли ичимликлар, тамаки, қаҳва, чой истеъмол*

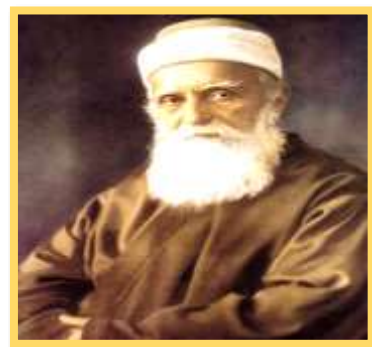
қилиш, никоҳсиз жинсий ҳаёт кечириш ва қимор ўйинлардан воз кечиши зарур, деб ҳисобланади.

Кришначиликда медитация деб аталувчи, ибодатхонада ўтказиладиган диний маросимлар ҳар куни соатлаб бажарилади. У махсус ҳаракатлар, Санкиртана – биргаликда худо Кришнани “Харе Кришна, Харе Кришна, Кришна Харе, Харе, Харе Рама, Харе Рама, Рама, Рама, Харе, Харе”, деган махамантра (“озод бўлишнинг буюк қўшиғи”)ни куйлаш билан шарафлаш амалиётини қамраб олади. Буларнинг ҳаммаси, уларнинг таъбирича, ақлни тозалаш, фикрни ташқи дунёдан халос этиш, бутун диққат-эътиборни худога муҳаббатга йўналтириш учун бажарилади.

“Халқаро Кришнани англаш жамияти”да ўз эргашувчиларининг мол-мулкларини жамият ҳисобига хайр-эҳсон қилишлари ҳамда ибодатхонада руҳонийлик вазифасига ўтишлари рағбатлантирилади. Бу таълимотни қабул қилган ҳар бир кишига янги–санскритча ном берилади. Жамоа аъзолари сари, дхоти ва бошқа ҳинд миллий либосларини киядилар.

Баҳойлик. Баҳойлик – XIX асрда Эронда бобийлик оқими замирида вужудга келган диний оқим. Шерозлик **Сайид Али Мухаммад** (1819–1850) 1844 йилда Боб (арабча – “эшик”), яъни янги даврга “эшик” номини олиб, яқин орада “Худо элчиси”нинг намоён бўлиши, кишиларга янги даврнинг асосий қонунлари ва низомларини инъом этишини тарғиб қила бошлаган.

Бобнинг йирик издошларидан бири Мирза Ҳусайн Али Нурий (1817–1892) 1863 йилда Боб башорат этиб кетган худонинг элчиси унинг ўзи эканини эълон қилади ва Баҳоуллоҳ, яъни “Аллоҳнинг жилоси” номини олади. Ушбу оқимнинг номи ҳам Баҳоуллоҳнинг номидан олинган.

Баҳоуллоҳнинг **“Китоби Ақдас”** ва **“Китоби Иқон”** асарлари баҳойлик таълимотининг асосларини ташкил этади. Оқим асосчиси ўзига “Аллоҳнинг жилоси” номини қабул қилган бўлса-да, баҳойлар ақидасига кўра, баҳойлик мустақил дин, у бирор бир диндан ажралиб чиққан секта ҳам, мазҳаб ҳам эмас, деб ҳисобланади.

Баҳойлик таълимотига кўра:

- барча динлар бир илдиздан пайдо бўлган ва пайғамбарлар биродар ҳисобланади;
- Иброҳим, Мусо, Исо ва Мухаммад пайғамбарлардан ташқари Будда, Зардушт, Кришна, Боб ва Баҳоуллоҳ ҳам пайғамбар ҳисобланади. Баҳойликда улар энг буюк 9 та пайғамбар сифатида эътироф этилади;
- худо ҳар минг йилда ер юзига янги пайғамбар туширади;
- жаннат ва дўзах, охират, шайтон ва фаришталар инкор қилинади;
- ҳозирги барча динлар бир-бирларини инкор қилади, шунинг учун ҳам уларни бирлаштириш ва инсонлар орасидаги турли фарқларни йўқотиш лозим. Баҳойлар даъвосига кўра, бундай бирлаштирувчилик вазифасини баҳойлик бажариши лозим;
- Ватан, миллат деган тушунчалар маънисиз ҳисобланади. Зеро, уларнинг фикрича, Ер юзининг ҳамма жойи Ватан ҳисобланади.

Баҳойликда руҳонийлар йўқ. Маҳаллий жамоаларни йилда бир маротаба (21 апрель) яширин овоз бериш йўли билан сайланадиган 9 кишидан иборат Маҳаллий диний мажлис бошқаради.

Баҳойликда ҳар бири 19 кунлик 19 ойдан иборат бўлган диний таквим қабул қилинган. Ҳар 19 кунда жамоанинг барча аъзолари ибодат қилиш, жамоа билан боғлиқ бўлган ишларни муҳокама қилиш, ўзаро биродарлик алоқаларини мустаҳкамлаш учун йиғиладилар.

Кунига уч марта Исроилнинг Акка шаҳрига қараб ибодат қилинади. **Умумий ибодат дуо ўқиш, медитация ҳамда баҳойликнинг асосий китоблари ва жаҳон динлари муқаддас китобларидан матнлар ўқиш орқали амалга оширилади.** Ҳар йили

2 мартдан 20 мартгача баҳойилар кун чиқардан кун ботгунга қадар овқат ва сувдан ўзларини тийиб, рўза тутадилар.

Баҳойиларнинг муқаддас ибодатхонаси Акка шаҳрида жойлашган. Хайфа шаҳри муқаддас шаҳар ҳисобланиб, дунё баҳойиларининг зиёратгоҳи ҳисобланади. Бу ерда Боб ибодатхонаси, 1957 йилда баҳойликнинг раҳбарлик органи сифатида ташкил этилган Умумжаҳон Адолат Уйининг қароргоҳи жойлашган.

Ўзбекистон ҳудудида баҳойиларнинг илк вакиллари – савдо-сотиқ билан шуғулланувчи тижоратчилар–XIX аср охирида Самарқанд шаҳрида пайдо бўлган.

Яҳудийлик дини. Яҳудийлик дини яҳудий халқининг яқка худода асосланган динидир. Энг қадимий динлардан бири ҳисобланади.

Яҳудийлик таълимотига биноан ушбу дин тарихи Иброҳим пайғамбардан бошланади. Манбаларга кўра, Иброҳим пайғамбарнинг набираси Исроил (Ёқуб) нинг 12 фарзандидан 12 қabila пайдо бўлган. Яҳудийлик ана шу ўн икки фарзанднинг тўртинчиси **Яҳудо** номи билан боғлиқ. Яҳудий динининг муқаддас ёзувлари асосан, иккита бўлиб, улардан биринчиси Мусо пайғамбарга Тур тоғида

берилган “Тора” (“Таврот”), иккинчиси “Талмуд” дир.

Яҳудийлар “Библия”си қадимги яҳудий тилида **“Китве Кодеш”** ёки **“Танах”**, деб номланади. **Унга кирган китоблар уч гуруҳга бўлинади:** 1) Мусонинг беш китоби ёки **“Тора”** (ўзбекча “Таврот” – “Қонун китоби”, “Таълимот”); 2) **“Пайғамбарлар”** (“Небиим”); 3) **“Ёзув”** (“Кетубим”), тарихий ҳикоялар.

Яҳудийлар динга асосланган ҳаёт қонун-қоидалари тўплами – **“Талмуд”** (қадимий яҳудий тилида ламейд – ўрганиш)ни яратдилар.

Яҳудийларнинг йиллик байрамлари қуйидагилар:

1. **Песах** (Пасха) байрами. Бу байрам христианларнинг Пасхасидан фарқли равишда яҳудийларнинг Мисрдаги қулликдан қутулиб чиққанлари муносабати билан нишонланади. Пасха байрамидан кейинги етти кун давомида тузсиз, хамиртурушсиз патир – маца ейилади. Мацани ейиш билан ҳар бир яҳудий Мусо бошчилигидаги ўз ота-боболарининг чеккан машаққатларини ҳис этади.

2. **Шеббуот** (Шевуот) байрами. Пасхадан кейинги 50-куни нишонланади. Бу байрам Синай тоғида Мусога Худо томонидан “Тора”нинг берилишини нишонлаб ўтказилади.

3. **Рош-Ашона**. Кузда нишонладиган янги йил байрами – яҳудийлар учун покланиш байрами ҳисобланиб, улар қурбонлик қилинган қўчқор шохидан ясалган сурнайларни чаладилар, гуноҳлари қолмаслиги учун чўнтақларини тўнтариб, яхшилаб қоқадилар.

4. **Йом-Кипур**. Гуноҳлардан покланиш байрами. Рош-Ашона ва Йом-Кипур байрамлари ўртасида рўза тutilади. Рўза кунлари улар ювинмайдилар, яланг-оёқ, эски-туски кийимларга ўраниб юрадилар. Синагогада надоматлар билан йиғлаб, тавба қиладилар.

5. **Пурим** (Қуръа) байрами. Яҳудий байрамлари ичида энг қувноғи ҳисобланади. Бу байрам яҳудийларнинг уларни кириб ташламоқчи бўлган Форс подшоҳи Ҳомон зулмидан қутулганликлари шарафига баҳорда нишонланади.

Миллий дин ҳисобланган яҳудийликда бошқа миллатларни ўз динларига даъват этиш қатъий ман этилгани учун ҳам уларнинг фаолиятида миссионерлик ҳаракати кузатилмайди.

2-ўқув савол. Ўзбекистонда ноисломий диний ташкилотларнинг фаолият юритиш тартибларини белгиланиши

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ҳамда “Виждон эркинлиги тўғрисида”ги Қонунида белгилаб қўйилганидек, ҳар бир фуқаро ўзи хоҳлаган динга эътиқод қилиш ҳуқуқига эга. Мамлакатимизда Ислом дини қатори ноисломий диний ташкилотларнинг фаолият юритишлари учун ҳам бир қатор имконият ва шароитлар яратилиб, уларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари қонунлар орқали белгилаб берилган.

Жумладан, бугунги кунда Республикамиз Адлия идораларида давлат рўйхатларидан ўтган жами **14 та ноисломий диний ташкилотлар** фаолият юритмоқда.

Ушбу ташкилотларга қарашли бўлган **жами 175 та**, шундан, Рус православ черковига қарашли 37 та, Рим католик черковига қарашли 5 та, Евангел христиан баптистлар черковига қарашли 23 та, Тўлиқ инжил христианлар черковига қарашли 21 та, Еттинчи кун христиан адвентистлар черковига қарашли 19 та, Новоапостол черковига қарашли 4 та, Немис Евангель лютеранлар черковига қарашли 3 та, Арман апостоллик черковига қарашли 2 та, “Иегов гувоҳлари” черковига қарашли 1 та, Корейс протестант черковлари 53 та, Яхудийлар диний жамоасига қарашли 8 та, Баҳой диний жамоасига қарашли 6 та, Кришнани англаш жамиятига қарашли 1 та, Будда ибодатхонасига қарашли 1 та ва Ўзбекистон Библия диний жамиятига қарашли 1 та, “Голож Божий” диний жамиятига қарашли 1 та ибодатхона, монастыр, марказий орган, черков, жамоа ва жамиятлар республикаимизнинг барча ҳудудларида жойлашган бўлиб, фуқароларнинг ушбу динларга эътиқод қилишлари учун хизмат қилмоқда.

Юқорида кўрсатилган ташкилотларнинг фаолиятлари айниқса Республикаимизнинг Тошкент, Самарқанд, Фарғона, Бухоро, Навоий, Хоразм, Сирдарё, Сурхондарё вилоятлари, Қорақолпоғистон Республикаси ҳамда Тошкент шаҳри ҳудудларида фаоллашиб бораётганлиги кузатиш мумкин.

Шу билан бирга, бугунги кунда Республикаимизнинг деярли барча ҳудудларида ноисломий секталар ҳам фаолият олиб бораётганлиги ҳуқуқ тартибот идоралари томонидан аниқланмоқда.

Республика ҳудудида миссионерлик фаолияти билан шуғулланаётган ноисломий диний конфессия ва ташкилотлар ўз ғоя ва тушунчаларини тарғиб қилишни қуйидаги учта босқичда амалга оширмоқдалар.

Жумладан,

- биринчи босқич:

тарғибот-ташвиқот ишлари, шунингдек диний адабиётларни тарқатиш ва аста секинлик билан фуқароларни давлат рўйхатидан ўтган черков ҳамда ибодатхоналарга қатнашишга жалб қилиш;

- иккинчи босқич:

Рухсат этилмаган йиғилишларга қатнаштириш ва адептларнинг хусусий манзилларида диний сабоқлар бериш.

- учинчи босқич:

прозелитизм - яъни “сув билан чўқинтириш” маросимини ўтказиб, шахсни мазкур динни қабул қилганлигини эътироф этиш.

Ноисломий конфессия, ташкилот ва секталарнинг ғояларини маҳаллий аҳоли ўртасида тарғибот-ташвиқот ишларини турли хил йўллар орқали республикаимизга кириб келаётган миссионерлар, шунингдек Ўзбекистон Республикасидан бўлган уларнинг тарафдорлари, издошлари томонидан амалга оширилмоқда.

Тарғибот-ташвиқот ишлари биринчи навбатда яқин қариндошлари, танишларига, шунингдек жамоат жойларида ва турли хил учрашувларда, меҳмонгарчиликка борилганида очиқчасига ёки мақсадни сир тутган ҳолда ўзаро суҳбатларни ташкил этишдан иборат. Миссионерлик фаолияти диний мазмундаги журнал, буклет, аудио ва видео ёзувлар, Инжил ва бошқа диний адабиётларни тарқатиш орқали амалга оширилади.

Бунда, чет эл миссонерлари турли хил хайрия тадбирларини ўтказиш орқали ҳудудларда яшовчи аҳолини ўзларига моддий ва маънавий томондан қизиқтиришга ҳаракат қилишади.

Шунингдек, чет эл миссионерлари иштироки билан жойларда чет тилларини, компьютерда ишлашни ўргатиш курсларини бепул ташкил этиш услублари мавжуд.

Юқорида кўрсатилган секта ва ташкилотлар Республикамиз аҳолиси ўртасида фуқароларнинг ёши, миллати, ижтимоий келиб чиқишидан қатъий назар улар орасида фаол миссионерлик ва прозелитик фаолиятларини олиб боришмоқда.

Шуни таъкидлаш зарурки, миссионерларнинг биринчи “ишлов”идан кейин фуқаролар Адлия идораларидан рўйхатдан ўтган черков ва ибодатхоналарга боришни бошлашади ва у ерда янги келган фуқароларга катта эътибор ва ғамхўрлик кўрсатилиб, уларга чет элларда яхши ҳақ тўланадиган ишларга юбориш, чет элларда таълим олишга кўмаклашишга ваъдалар бериб, турли хил моддий ёрдамлар бериб ишончларини қозонишга ҳаракат қилинади.

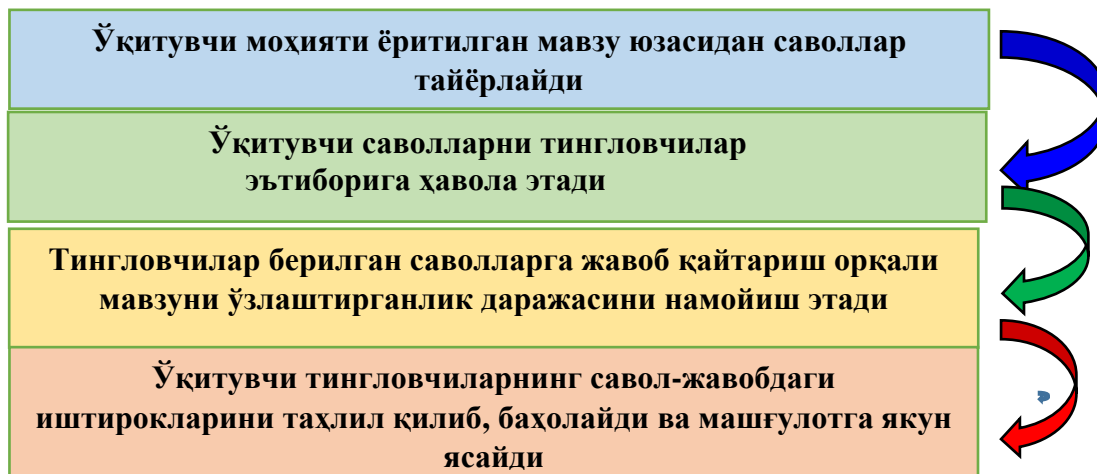
СЕМИНАР МАШҒУЛОТИ (2 СОАТ)

5.3 –Мавзу: Ноисломий диний ташкилотларнинг миссионерлик ва прозелитизм билан боғлиқ ноқонуний фаолиятига қарши курашишни ташкил этиш.

Ушбу ўқув машғулоти “*Савол-жавоб*” интерфаол методидан фойдаланиш орқали ўтказилади.

«Савол-жавоб» методи мавзунинг тингловчилар томонидан ўзлаштирилиш даражасини аниқлашга ёрдам беради. Уни қўллашнинг самарадорлиги савол-жавобларнинг аниқ, қисқа ва тушунарли тарзда ифода этилиши, айнан мавзуга доир бўлишига боғлиқ.

Таълим жараёнида методни қўллаш қуйидаги тартибда амалга оширилади:

САВОЛ-ЖАВОБ УСУЛИ:

- 1-Савол:** Бугунги кунда Республикамиз Адлия идоралари давлат рўйхатларидан ўтган жами қанча ноисломий диний ташкилотлар фаолият юритмоқда?
- 2-Савол:** Диний конфессиялар дегенда нимани тушунасиш?
- 3-Савол:** Миссионерлик тарихини биласизми ва улар ҳозир ҳам борми?
- 4-Савол:** Ўзбекистон Республикасининг «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги Қонуннинг қайси моддасида прозелитизм ҳақида гап кетган?
- 5-Савол:** Христианликнинг 7 сирли маросимни биласизми?
- 6-Савол:** Православлар ва католикликлар орасидаги фарқ?
- 7-Савол:** Адвентистлик оқими қандай оқим?

8-Савол: Ўрта Осиёда “Иегово шоҳидлари” диний ташкилотининг биринчи жамиятлари қачон пайдо бўлган?

9-Савол: Баптистлик оқими қандай оқим?

10-Савол: Буддавийлик динининг нечта йўналиши бор?

11-Савол: Ҳиндуийликдаги худоларни биласизми?

12-Савол: Шерозлик Сайид Али Муҳаммад қайси оқим асосчиси?

13-Савол: Яҳудийларнинг йиллик байрамлари ҳақида нималарни биласиз?

МАРУЗА МАШҒУЛОТИ (2 соат)

5.4-МАВЗУ: ОДАМ САВДОСИ-ДАВР МУАММОСИ. ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ОЛДИДА ТУРГАН ВАЗИФАЛАРИ.

Маруза режаси:

1-ўқув савол: Одам савдосига қарши кураш тушунчаси, моҳияти ва аҳамияти.

2-ўқув савол: Одам савдосига қарши курашда ИИОлари олдида турган вазифалар.

1-ўқув савол: Одам савдосига қарши кураш тушунчаси, моҳияти ва аҳамияти.

“Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонунига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида” ги ЎРҚ-633-сон Қонуни 2020 йил 17 августда қабул қилинган.

Қонун 7 та боб, 35 та моддадан иборат.

Ушбу Қонуннинг мақсади одам савдосига қарши курашиш соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборат.

Одам савдосига қарши курашиш тўғрисидаги қонунчилик ушбу Қонун ва бошқа қонунчилик ҳужжатларидан иборатдир.

Агар Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномасида Ўзбекистон Республикасининг одам савдосига қарши курашиш тўғрисидаги қонунчилигида назарда тутилганидан бошқача қоидалар белгиланган бўлса, халқаро шартнома қоидалари қўлланилади.

Вояга етмаган шахс савдоси — «одам савдоси» деган тушунчада кўрсатилган таъсир ўтказиш

воситаларидан фойдаланилган фойдаланилмаганлигидан қатъи назар, ҳар қандай ҳаракат ёки битим бўлиб, улар воситасида вояга етмаган шахс ота-онаси, бошқа қонуний вакили ёки ўзга шахс томонидан қонунга хилоф равишда ундан фойдаланиш мақсадида ёхуд моддий ёки бошқа наф олиш мақсадида бошқа шахсга ҳақ эвазига берилади;

Келиб чиқиш мамлакати — ҳудудидан одам савдосидан жабрланганларни олиб чиқиш амалга оширилган ёки фуқаролари одам

савдосидан жабрланган давлат;

Мажбурлаш — мажбурланаётган шахсни унинг иродасига қарши ёки иродасини четлаб ўтиб, бирор-бир ҳаракатни амалга оширишга ёки бирор-бир ҳаракатни бажаришни мажбурловчи шахснинг ёки бошқа шахсларнинг фойдаси учун рад этишга ундаш мақсадидаги жисмоний, руҳий, жинсий ва иқтисодий зўравонлик ёки уларни қўллаш таҳдиди;

Одам савдоси — куч билан таҳдид қилиш ёки куч ишлатиш ёхуд мажбурлашнинг бошқа шакллари билан фойдаланиш, ўғирлаш, фирибгарлик, алдаш, ҳокимиятни суиистеъмол қилиш ёки вазиятнинг қалтислигидан фойдаланиш орқали ёхуд бошқа шахсни назорат қилувчи шахснинг розилигини олиш учун тўловлар ёки манфаатдор этиш эвазига оғдириб олиш йўли билан одамлардан фойдаланиш мақсадида уларни ёллаш, ташиш, топшириш, яшириш ёки қабул қилиш. Одамлардан фойдаланиш бошқа шахсларнинг фоҳишалигидан фойдаланишни ёки улардан шахвоний фойдаланишнинг ўзга шакллари, мажбурий меҳнатни ёки хизматларни, қулликни ёхуд қулликка ўхшаш одатларни, эрксизлик ҳолатини ёхуд инсон аъзоларини, тўқималарини ва (ёки) хужайраларини ажратиб олишни англатади;

Одам савдосидан жабрланган шахс — одам савдосидан, бундай ҳаракатга розилик берганлиги-бермаганлигидан ва жиноят процессида иштирок этганлиги-этмаганлигидан қатъи назар, жабрланган жисмоний шахс;

Одам савдосидан жабрланганларни идентификация қилиш — жисмоний шахсларга нисбатан амалга ошириладиган, уларга нисбатан одам савдоси сифатида малакаланадиган хатти-ҳаракатлар содир этилганлиги тўғрисида ёки содир этиш нияти ҳақида маълумотлар олишга қаратилган чора-тадбирлар мажмуи;

Одам савдосига қарши курашиш — одам савдосининг олдини олишга, уни аниқлашга, унга чек қўйишга, унинг оқибатларини камайтиришга, одам савдосидан жабрланганларга ёрдам кўрсатишга доир фаолият;

Одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётган шахс — дастлабки идентификация қилиш натижасида одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётган шахс сифатида тан олинган жисмоний шахс;

Одам савдоси билан шуғулланувчи шахс — мустақил равишда ёки бир гуруҳ шахслар таркибида одам савдоси билан боғлиқ ҳар қандай ҳаракатни содир этувчи жисмоний шахс, шунингдек ўз ҳаракатлари билан одам савдосига кўмаклашаётган, худди шунингдек гарчи ўз мансаб ваколатларига кўра тўсқинлик қилиши ва қарши курашиши шарт бўлса-да, одам савдосига тўсқинлик қилмаётган ва қарши курашмаётган мансабдор шахс.

Одам савдосига қарши курашишнинг асосий принциплари қуйидагилардан иборат:

- конунийлик;
- одам савдоси билан шуғулланувчи шахслар жавобгарлигининг муқаррарлиги;
- одам савдосидан жабрланганларнинг камситилишига йўл қўймаслик;
- ижтимоий шериклик.

Одам савдосига қарши курашиш соҳасидаги давлат сиёсатининг асосий йўналишлари қуйидагилардан иборат:

 одам савдосига қарши курашишга, шу жумладан одам савдосига имкон берувчи сабаблар ва шарт-шароитларни бартараф этишга қаратилган чора-тадбирларни амалга ошириш;

 одам савдосининг олдини олишга қаратилган ҳуқуқий, сиёсий, ижтимоий-иқтисодий, тиббий, профилактика чора-тадбирларини, ахборотга оид чора-тадбирларни амалга ошириш, шу жумладан аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтириш;

 одам савдосини ўз вақтида аниқлаш ва унга чек қўйиш, унинг оқибатларини бартараф этиш, шунингдек одам савдоси билан шуғулланувчи шахслар жавобгарлигининг муқаррарлиги принципини таъминлаш;

 одам савдосидан жабрланганларни, одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётганларни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш, шу жумладан ижтимоий ҳимоя қилиш;

 одам савдосига қарши курашиш соҳасида илмий-тадқиқот ишлари, конференциялар, семинар-тренинглар ва давра суҳбатлари ўтказишга доир фаолиятни, шунингдек ушбу соҳадаги фаолиятни амалга оширувчи давлат органлари ходимларини касбга тайёрлашга, қайта тайёрлашга ва уларнинг малакасини оширишга доир фаолиятни ривожлантириш ҳамда рағбатлантириш;

 одам савдосига қарши курашиш соҳасидаги халқаро ҳамкорлик.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 2009 йил 24 ноябрдаги «Одам савдосига оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида» ги 12-сон қарорида берилган тушунтиришларга кўра, *олди-сотди тариқасидаги одам савдоси* одамнинг бир шахс

томонидан бошқасига пул, бошқа моддий қимматликлар (мулк), мулкый характердаги хизматлар, мулкый ёки пул шаклидаги қарздан воз кечиш ва ҳ.к. лар сифатидаги ҳақ эвазига берилиши тўғрисида ёзма ёки оғзаки битим тузилишини назарда тутлади. Бундай кўринишдаги одам савдосида одам қандай мақсадларда сотиб олинганлиги (сотилганлиги) ҳуқуқий аҳамият касб этмайди.

Олиш-сотиш тариқасидаги одам савдосидан фарқли равишда, Жиноят кодексининг 135-моддасида назарда тутилган бошқа барча ҳоллар (ёллаш, ташиш, топшириш, яшириш, қабул қилиш) да жиноий жавобгарлик юзага келишининг зарур шарти одамни эксплуатация қилишга қаратилган мақсад мавжудлиги ҳисобланади.

«Одамни эксплуатация қилиш» тушунчасига Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг «Одам савдосига оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида» ги қарорида *«одамни эксплуатация қилиш – бошқа шахслар фоҳишабозлигидан фойдаланиш ёки бошқа кўринишдаги шахвоний эксплуатацияни, мажбурий меҳнат ёки хизматлар, қуллик ёки қулликка ўхшаш одатлар, эркисизлик ҳолати ёки одам аъзолари ёки тўқималари олинишини англатади»* дея шарҳ берилган.

Демак, одамни ёллаш, ташиш, топшириш, яшириш, қабул қилишда ифодаланган қилмишлар мазкур одамни эксплуатация қилиш мақсадида содир этилган тақдирдагина **Жиноят кодексининг 135-моддасида** назарда тутилган жиноят учун жавобгарлик вужудга келади.

Жиноят кодекси 135-моддасида назарда тутилган қилмишлардан бири – **ёллаш деганда**, эксплуатация қилиш мақсадида одамни бирор-бир фаолият билан шуғулланишга жалб этишга қаратилган фаолият (эксплуатация объектини қидириш, тўплаш, у билан музокара юритиш ва ҳ.к) тушунилади.

Ташиш – шахсни олиш-сотиш битими тузиладиган (ижро этиладиган), бошқа шахсга топшириладиган жойга ёки ундан эксплуатация мақсадида фойдаланиладиган жойга етказиб бериш (транспортда ташиш)ни англатади. Бунда етказиб бериладиган шахс одам савдосини амалга ошириш учун мўлжалланганлиги ташувчига олдиндан маълум бўлиши лозим. Ташиш битта аҳоли пункти доирасида ҳам, Ўзбекистон Республикасидан ташқарига чиқиш билан боғлиқ тарзда ҳам амалга оширилиши мумкин.

Топшириш – одамни бошқа шахсга эксплуатация қилиш мақсадида жисмоний тарзда беришда ифодаланади.

Яшириш – жабрланувчини ҳокимият вакилларида, қариндошларидан ёки унинг тақдирдан манфаатдор бошқа шахслардан ҳар қандай жойда хуфия сақлашда ифодаланади.

Қабул қилиш – одамни ўз мақсадларида эксплуатация қилиш учун эгаликка олиш (масалан, ҳадя тариқасида, вақтинча текин фойдаланиш учун ёки қарз эвазига ва ҳ.к.) ни англатади, одамни сотиб олиш ҳоллари бундан мустасно.

Одамни эксплуатация қилиш қуйидаги шаклларда намоён бўлади:

- бошқа шахслар фоҳишабозлигидан фойдаланиш;
- бошқа кўринишдаги шахвоний эксплуатация;
- мажбурий меҳнат ёки хизматлар;
- қуллик ёки қулликка ўхшаш одатлар;
- эркисизлик ҳолати;
- одам аъзолари ёки тўқималари олиниши.

Одам савдоси жиноятида **фоҳишабозликда фойдаланиш деганда**, одамдан унинг ҳақ эвазига номуайян доирадаги жинсий шериклар билан шахвоний муносабатларга киришишидан муттасил фойдаланиш тушунилади. **Бошқа кўринишдаги шахвоний эксплуатация деганда**, одамнинг ундан порнографик тасвирлар тайёрлаш, бузук ҳаракатлар содир этиш ва ҳ.к. мақсадларда фойдаланиш учун берилиши тушунилади.

Мажбурий меҳнат – бирон-бир жазони қўллаш билан таҳдид қилиш орқали иш бажаришга мажбурлашни англатади. Ҳарбий ёки муқобил хизмат тўғрисидаги қонунлар асосида, фавқулодда ҳолат юз берган шароитларда, суднинг қонуний кучга кирган ҳукмига биноан, қонунда назарда тутилган бошқа ҳолларда бажарилиши лозим бўлган ишлар мажбурий меҳнат деб ҳисобланмайди.

Қуллик – ўзига нисбатан мулк ҳуқуқига хос айрим ёки барча ҳуқуқлар амалга оширилаётган шахс аҳволи ёки ҳолатини англатади.

Эркисизлик ҳолати – шахснинг муайян омиллар мажмуи таъсири остида ўз эркига хилоф равишда ҳар қандай иш ёки хизматни бажаришга мажбур бўлганлигини англатади.

Жиноят кодексининг 135-моддасида назарда тутилган жиноят таркиби формал бўлиб, жиноят одамни олиш-сотиш битими тузилган пайтдан ёки мазкур моддада кўрсатилган бошқа қилмиш содир этилган пайтдан тугалланган ҳисобланади. Мазкур модданинг учинчи қисми «б» банди (жабрланувчининг ўлимига ёки бошқа оғир оқибатларга сабаб бўлса) да назарда тутилган қилмиш эса моддий таркибли бўлиб, ушбу ҳолатда жинойий жавобгарлик, фақат одам савдосида **объект** сифатида иштирок этган шахс ўлими ёки бошқа оғир оқибатлар эҳтиётсизлик оқибатида етказилган тақдирда келиб чиқади.

Одам савдоси жиноятининг **субъекти** мазкур жиноятни содир этган вақтида 16 ёшга тўлган, ақли расо жисмоний шахс ҳисобланади.

Жиноятнинг **субъектив томони** айбнинг қасд шаклида ифодаланади. Шу билан бирга ЖК 135-моддасининг учинчи қисми «б» банди (жабрланувчининг ўлимига ёки бошқа оғир оқибатларга сабаб бўлса) да назарда тутилган жинойий оқибат эҳтиётсизлик оқибатида етказилган бўлиши талаб этилади. Агар мазкур оқибат қасддан етказилган тақдирда, қилмиш ЖК 135-моддаси ҳамда мазкур оқибатларни қасддан етказганлик учун жавобгарликни назарда тутувчи моддалари (масалан, ЖК 97-моддаси ва ҳ.к.) билан қўшимча квалификация қилинади.

Жиноят кодекси 135-моддасининг 2-қисмида одам савдоси жиноятини қуйидаги оғирлаштирувчи ҳолатларда содир этганлик учун жавобгарлик назарда тутилган:

а) ўғирлаш, зўрлик ишлатиш ёки зўрлик ишлатиш билан қўрқитиш ёхуд мажбурлашнинг бошқа шакллари қўллаш орқали;

б) икки ёки ундан ортиқ шахсга нисбатан;

в) ожиз аҳволдалиги айбдорга аён бўлган шахсга нисбатан;

г) айбдорга моддий жиҳатдан ёки бошқа жиҳатдан қарам бўлган шахсга нисбатан;

д) такроран ёки хавфли рецидивист томонидан;

е) бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб;

ж) хизмат мавқеидан фойдаланган ҳолда;

з) жабрланувчини Ўзбекистон Республикасининг Давлат чегарасидан олиб ўтган ҳолда ёки уни чет элда қонунга ҳилоф равишда ушлаб турган ҳолда;

и) қалбаки ҳужжатлардан фойдаланган ҳолда, худди шунингдек жабрланувчининг шахсини тасдиқловчи ҳужжатларни олиб қўйган, яширган ёхуд йўқ қилиб юборган ҳолда;

к) киши аъзоларини кесиб олиб, бошқа кишига кўчириш (трансплантат) мақсадида содир этилган бўлса.

Одам савдоси жинояти жабрланувчини ўғирлаш, зўрлик ишлатиш ёки зўрлик ишлатиш билан қўрқитиш ёхуд мажбурлашнинг бошқа шакллари қўллаш билан боғлиқ тарзда содир этилган бўлса, қилмиш Жиноят кодексининг **135-моддаси иккинчи қисми «а» банди** билан квалификация қилинади.

Ўғирлаш деганда, одамни қонунга ҳилоф равишда, яширин ёки ошкора қўлга киритиш ва унинг эркига ҳилоф равишда уни олиш-сотиш ёки эксплуатация қилиш мақсадида бошқа жойга олиб кетиш тушунилиши лозим.

Зўрлик ишлатиш ёки зўрлик ишлатиш билан қўрқитиш деганда, боғлаш, озодликдан маҳрум этиш, уриш-дўппослаш, ушлаб туришдан бошлаб, жабрланувчининг соғлиғига енгил ёки ўртача оғир шикаст етказиш, шунингдек, жабрланувчининг соғлиғига зиён етказмаган бўлсада, бироқ қўлланилган пайтда бундай зиён етказишга реал имконият туғдирган зўрликкача бўлган ҳар қандай мажбурлаш тушунилиши лозим.

Агар одам савдосида шахс баданига қасддан оғир шикаст етказилган бўлса, қилмиш **Жиноят кодексининг 135-моддаси иккинчи қисмининг «а» банди** (зўрлик ишлатиш ёки зўрлик ишлатиш билан қўрқитиш ёхуд мажбурлашнинг бошқа шакллари қўллаш орқали) билан қамраб олинмайди. Бундай ҳолларда айбдорнинг ҳаракатлари Жиноят кодексининг 104-моддаси тегишли қисми билан қўшимча квалификация қилиниши лозим.

Бошқа шаклдаги мажбурлаш деганда, жабрланувчи ёки унинг яқин кишиларининг мулкига шикаст етказиш ёки уни нобуд қилиш ёхуд шикаст етказиш ёки нобуд қилиш билан таҳдид қилиш, жабрланувчи ёки унинг яқин кишилари обрўсини тўқадиган маълумотларни ёки уларнинг ҳуқуқлари ёки қонуний манфаатларига жиддий зиён етказиши мумкин бўлган бошқа маълумотларни тарқатиш ёхуд жабрланувчини айбдорнинг у ёки бу кўрсатмаларини бажаришга мажбур этадиган вазиятни вужудга келтирадиган ҳар қандай ҳаракатларни амалга ошириш тушунилиши керак.

Икки ёки ундан ортиқ шахсга нисбатан умумий қасд билан содир этилган одам савдоси билан боғлиқ ҳаракатлар, бу ҳаракатлар бир неча шахсларга нисбатан бир вақтнинг ўзида ёки уларнинг ҳар бирига нисбатан турли вақтда содир этилганлигидан қатъи назар **Жиноят кодексининг 135-моддаси иккинчи қисми «б» банди** билан квалификация қилинади.

Жиноят кодексининг 135-моддаси иккинчи қисми «в» банди билан ожиз аҳволдалиги айбдорга аён бўлган шахсга нисбатан содир этилган одам савдоси билан боғлиқ ҳаракатлар квалификация қилинади.

Ўзбекистон Республикаси Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг «Номусга тегиш ва ига оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида»ги 2009 йил 24 ноябрь 12-сонли қарорида берилган тушунтиришларга кўра, **ожиз аҳвол** деганда, жабрланувчининг шундай аҳволи тушунилиши керакки, бундай пайтда у ўзининг физиологик, жисмоний ёки руҳий ҳолати (жисмоний нуқсони, руҳияти бузилганлиги, жуда ёшлиги ёки кексалиги, қаттиқ оғриқ ёки беҳушлик ҳолати, алкоғол, наркотик воситалар ёки психотроп моддалар таъсирида ўта мастлик ҳолати)га кўра ўзини ўзи ҳимоя қилиш, айбдорга фаол қаршилик кўрсатиш ёки ўзига нисбатан содир этилаётган ҳаракатлар хусусияти ва моҳиятини тушуниш ёки ўз ҳаракатларини бошқариш имкониятига эга бўлмайди. Бунда айбдор жабрланувчи ожиз аҳволда эканлигини англаган бўлиши шарт.

Ожиз аҳвол сифатида, жумладан алкоғолли ичимликлар, наркотик воситалар ёки психотроп моддалар таъсирида келиб чиққан шундай даражадаги мастлик ҳолати тан олинishi мумкинки, бунда жабрланувчи атроф-вазиятни англай олмаган ва бу ҳолат уни айбдорга қаршилик кўрсатиш имкониятидан маҳрум қилган бўлади. Иш бўйича жабрланувчи бундай ҳолатга айбдор томонидан туширилганлиги (масалан, спиртли ичимликлар ичирган, наркотик, уйқудори берган ва ҳ.к.) ёки айбдорнинг ҳаракатларига боғлиқ бўлмаган тарзда ожиз аҳволда бўлганлиги аҳамият касб этмайди.

Агар жабрланувчининг ожиз аҳволга тушиб қолиши гиёҳвандлик воситалари, психотроп, кучли таъсир этувчи, заҳарли ёки одамнинг ақл-идрокига таъсир этувчи бошқа моддалар қўлланилганлиги оқибатида келиб чиққанлиги тўғрисида маълумотлар мавжуд бўлганда, уларнинг хусусияти ва инсон организмга таъсири даражаси экспертиза тайинлаш, мутахассисларни сўроқ қилиш йўли билан аниқланиши лозим. Экспертиза натижаларига кўра, мазкур ҳолатларда айбдор шахслар томонидан тайёрланиши, қайта ишланиши, олинishi, сақланиши, ташилиши, жўнатилиши ёки ўтказилиши учун жиноий жавобгарлик белгиланган воситалар ёки моддалардан фойдаланилганлик аниқланса, Жиноят кодексининг қайд этилган жиноятлар учун жавобгарликни назарда тутувчи моддалари ва ЖК 135-моддасининг тегишли қисми мажмуи бўйича баҳоланиши лозим.

Қолган шахсларнинг (жабрланувчи ёки бошқа шахс) ҳаракатлари эса етарли асослар бўлган тақдирда, Жиноят кодексининг тайёрланиши, қайта ишланиши, олинishi, сақланиши, ташилиши, жўнатилиши ёки ўтказилиши учун жиноий жавобгарлик белгиланган воситалар ёки моддалар билан муомала қилганлик учун жавобгарликни назарда тутувчи моддалари квалификация қилиниши лозим.

Жиноят кодексининг 135-моддаси иккинчи қисми «г» банди билан айбдорга моддий ёки бошқа жиҳатдан қарам бўлган шахсга нисбатан содир этилган одам савдоси билан боғлиқ ҳаракатлар квалификация қилинади.

Моддий қарамлик, жумладан, жабрланувчи айбдорнинг тўлиқ ёки қисман қарамоғида бўлганлигини, қарздорнинг кредиторга мутелигини ва ҳ.к. ни англатади.

Бошқа жиҳатдан қарамлик деганда, жабрланувчининг айбдорга ҳар қандай номоддий қарамлигини (масалан, оилавий муносабатлар, тобе шахснинг раҳбарига, ўқувчининг ўқитувчига қарамлигини) тушуниш зарур.

Агар қилмишда тақроранликдан ташқари икки ёки ундан ортиқ шахсга нисбатан содир этилганлик аломатлари ҳам мавжуд бўлган тақдирда (масалан, бир ҳолатда икки ёки ундан ортиқ шахсга нисбатан, иккинчи ҳолатда эса бир шахсга нисбатан ёки ҳар иккала ҳолатда ҳам икки ёки ундан ортиқ шахсларга нисбатан содир этилган тақдирда) айбдор шахснинг ҳаракатлари тегишлича **ЖК 135-моддасининг иккинчи қисми «б» банди** билан ҳам квалификация қилиниши лозим.

Хизмат мавқеидан фойдаланган ҳолда содир этилган одам савдоси (Жиноят кодексининг 135-моддаси иккинчи қисми «ж» банди), бундай жиноят мансабдор шахс томонидан ёки ўз хизмат ваколатларидан Жиноят кодексининг 135-моддасида назарда

тутилган ҳар қандай қилмишни енгиллатиш мақсадида фойдаланган бошқа шахс томонидан содир этилганлигини билдиради.

Жиноят кодексининг 135-моддаси иккинчи қисми «з» бандида назарда тутилган жиноятни содир этишда айбдор жабрланувчини Ўзбекистон Республикасидан ташқарига ёки унинг ҳудудига Давлат чегараси орқали (қонуний ёки қонунга хилоф тарзда) ташийди ёки бошқа тарзда ўтказди ёхуд шахсни унинг эркига зид равишда хорижий давлат ҳудудида ушлаб туради.

Жабрланувчини чет элда қонунга хилоф равишда ушлаб туриш унинг Ўзбекистон Республикаси ҳудудига қайтиши ёки Ўзбекистон Республикаси дипломатик ёки консуллик муассасалари билан алоқа боғлаш имкониятидан маҳрум қилганида намоён бўлади.

Одам савдоси жинояти Жиноят кодексининг 135-моддаси иккинчи қисмининг «ж» (хизмат мавқеидан фойдаланган ҳолда), **«з»** (жабрланувчини Ўзбекистон Республикасининг Давлат чегарасидан олиб ўтган ҳолда ёки уни чет элда қонунга хилоф равишда ушлаб турган ҳолда), **«и»** (қалбаки ҳужжатлардан фойдаланган ҳолда, худди шунингдек жабрланувчининг шахсини тасдиқловчи ҳужжатларни олиб қўйган, яширган ёхуд йўқ қилиб юборган ҳолда), **«к»** (киши аъзоларини кесиб олиб, бошқа кишига кўчириш (трансплантат) мақсадида содир этилган бўлса) бандлари билан квалификация қилинганда, қилмишни Жиноят кодексининг мазкур жиноятлар учун жавобгарлик белгиловчи моддалари билан қўшимча квалификация қилишга, фақат қонуннинг бошқа нормасида Жиноят кодексининг 135-моддаси тегишли қисми санкциясида белгиланган жазодан оғирроқ жазо белгиланган ҳоллардагина йўл қўйилади.

Жиноят кодекси 135-моддасининг 3-қисмида эса одам савдоси жиноятини қуйидаги алоҳида оғирлаштирувчи ҳолатларда содир этганлик учун жавобгарлик назарда тутилган:

а) ўн саккиз ёшга тўлмаганлиги айбдорга аён бўлган шахсга нисбатан содир этилган бўлса;

б) жабрланувчининг ўлимига ёки бошқа оғир оқибатларга сабаб бўлса;

в) ўта хавфли рецидивист томонидан содир этилган бўлса;

г) уюшган гуруҳ томонидан ёки унинг манфаатларини кўзлаб содир этилган бўлса.

Жиноят кодексининг 135-моддаси учинчи қисми «а» бандида назарда тутилган жиноятни содир этганлик учун жиноий жавобгарлик, фақат, айбдор жабрланувчининг ёши тўғрисида мазкур жиноятларни содир этгунга қадар аниқ билган (қариндош, таниш бўлган ёки жабрланувчининг шахсини тасдиқловчи ҳужжатлар билан танишган ва ҳ.к.) ҳолда ёки жабрланувчининг ташқи қиёфаси унинг ёшидан аниқ далолат берган ҳолда келиб чиқади.

Жабрланувчи ўзининг ёшига нисбатан улғайганроқ кўриниши асосида келиб чиққан инсофли янглишиш айбдор шахсга нисбатан мазкур квалификация белгилари қўйилишини истисно этади.

Жабрланувчининг ўлимига ёки бошқа оғир оқибатларга сабаб бўлган одам савдоси жинояти (Жиноят кодексининг 135-моддаси учинчи қисми «б» банди) бўйича жиноий жавобгарлик, фақат одам савдосида объект сифатида иштирок этган шахс ўлими ёки бошқа оғир оқибатлар эҳтиётсизлик оқибатида етказилган тақдирдагина келиб чиқади.

Одам савдоси жинояти натижасида келиб чиққан **бошқа оғир оқибатлар сифатида**, жумладан, жабрланувчининг ўзини ўзи ўлдириши, унга таносил ёки ОИТС касали юктирилганлиги, руҳий ҳолати бузилиши ва ҳ.к. тан олиниши мумкин.

Одам савдоси жинояти Жиноят кодексининг 135-моддаси учинчи қисмининг «б» банди (жабрланувчининг ўлимига ёки бошқа оғир оқибатларга сабаб бўлса) билан квалификация қилинганда, қилмишни Жиноят кодексининг мазкур жиноятлар учун жавобгарлик белгиловчи моддалари билан қўшимча квалификация қилишга, фақат қонуннинг бошқа нормасида Жиноят кодексининг 135-моддаси тегишли қисми санкциясида белгиланган жазодан оғирроқ жазо белгиланган ҳоллардагина йўл қўйилади.

Одам савдоси жинояти содир этилгунга қадар қонуний кучга кирган суд ҳукми билан ўта хавфли рецидивист деб топилган шахсларнинг ҳаракатлари, агар судланганлик ҳолати тугалланмаган ёки қонунда белгиланган тартибда олиб ташланмаган бўлса, **ЖК 135-моддаси иккинчи қисмининг «в» банди** бўйича квалификация қилинади.

Жиноят кодексининг 135-моддаси учинчи қисмининг «г» бандида мазкур жиноятни уюшган гуруҳ томонидан ёки унинг манфаатларини кўзлаб содир этганлик учун

жавобгарлик назарда тутилган бўлиб, уюшган гуруҳ томонидан одам савдоси жиноятининг содир этилиши жамият учун катта хавф туғдиради.

Жиноят кодекси 29-моддасининг 4-қисмига кўра, уюшган гуруҳ деганда, икки ёки ундан ортиқ шахсининг биргаликда жиноий фаолият олиб бориш учун олдиндан бир гуруҳга бирлашиши тушунилади.

Жиноий гуруҳни уюшган деб квалификация қилиш учун асосий мезон тариқасида, масалан, гуруҳнинг барқарорлигини, унда ташкилотчининг бўлишини, одатда, бир неча жиноятни содир этиш мақсадида тузилганлигини, жиноятни амалга ошириш режаси ва йўл-йўриғи ишланганлигини, ҳар бир иштирокчи ўртасида вазифалар тақсимланганлигини, техника билан таъминланганлигини, жиноятни яшириш чоралари кўрилганлигини, умумий интизомга ва жиноий гуруҳ ташкилотчисининг кўрсатмаларига итоат қилинишини ва шу кабиларни ҳисобга олиш лозим.

Одам савдоси уюшган гуруҳ томонидан содир этилган деб топилган тақдирда, жиноят барча иштирокчиларининг ҳаракатлари, уларнинг жиноятни амалга оширишдаги ролидан қатъи назар, **Жиноят кодексининг 28-моддасига** ҳавола қилинмаган ҳолда 135-моддасининг тегишли қисми билан квалификация қилинади.

Одам савдоси жинояти иштирокчиликда содир этилганда, жиноят субъектини тавсифловчи квалификация белгилари (такроран ёки хавфли рецидивист, ўта хавфли рецидивист ва ҳк.) фақат ушбу белгилар бевосита тааллуқли бўлган иштирокчиларнинг ҳаракатларини квалификация қилишда эътиборга олинади лозим.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг «Одам савдосига оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида» қарорига кўра, алдаш йўли билан содир этилган олиш-сотиш, шунингдек, одамни эксплуатация қилиш мақсадида ёллаш, ташиш, топшириш, яшириш ёки қабул қилиш тариқасидаги одам савдоси Жиноят кодексининг 135-моддаси диспозицияси билан қамраб олинади ва Жиноят кодексининг 168-моддаси билан қўшимча квалификация қилиш талаб этилмайди, Жиноят кодексининг 168-моддаси учинчи қисми «а» банди (жуда кўп миқдорда содир этилган фирибгарлик) бундан мустасно.

Шахс одамни унинг эвазига ҳақ олинганидан сўнг топшириш шарти билан сотишга ваъда бериб, бироқ азалдан унинг қасди моддий қимматликларни эгаллашга қаратилган ва унда битим шартларини бажариш нияти бўлмаган ҳолларда унинг ҳаракатлари фирибгарлик таркибини ташкил этади, олувчининг ҳаракатлари эса сотиб олиш тариқасидаги одам савдосига суиқасд сифатида квалификация қилиниши лозим.

2-ўқув савол: Одам савдосига қарши курашда ИИО лари олдида турган вазифалар.

Одам савдосига қарши курашишга доир фаолиятни бевосита амалга оширувчи давлат органлари қуйидагилардан иборат:

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги;
Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси;
Ўзбекистон Республикаси Давлат хавфсизлик хизмати;
Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги;
Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги, Ўзбекистон Республикасининг хориждаги дипломатик ваколатхоналари ва консуллик муассасалари;
Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги.

Одам савдосига қарши курашишга доир фаолиятни қонунчиликка мувофиқ бошқа давлат органлари ҳам амалга ошириши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ўз ваколатлари доирасида:

- одам савдосига қарши курашиш соҳасидаги давлат дастурларини ва бошқа дастурларни ишлаб чиқиш ҳамда амалга оширишда иштирок этади;
- одам савдосига қарши курашиш тўғрисидаги қонунчиликни такомиллаштириш юзасидан таклифлар киритади;
- одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётганларни дастлабки идентификация қилишни амалга оширади;
- одам савдоси билан боғлиқ жиноятларни фош этиш бўйича тезкор-қидирув фаолиятини ташкил этади ҳамда амалга оширади, жиноят ишлари бўйича терговга қадар текширув ва дастлабки тергов ўтказилишини таъминлайди, шу жумладан замонавий технологиялар ва ахборот тизимларидан фойдаланган ҳолда ушбу фаолиятни ташкил

этади ҳамда амалга оширади, терговга қадар текширув ва дастлабки тергов ўтказилишини таъминлайди;

- одам савдоси билан шуғулланувчи шахслар, уюшган гуруҳлар ва жинойй уюшмаларнинг фаолиятига чек қўйиш юзасидан халқаро ташкилотлар ҳамда бошқа давлатларнинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлари билан ҳамкорликни амалга оширади;

- одам савдоси билан шуғулланувчи шахслар, уюшган гуруҳлар ва жинойй уюшмалар ҳақида тегишли давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларига ахборот тақдим этади;

- оммавий ахборот воситалари иштирокида аҳоли ўртасида одам савдосига қарши курашиш бўйича тушунтириш-профилактика ишлари мажмуини амалга оширади;

- одам савдосига қарши курашиш юзасидан Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларида назарда тутилган тадбирларни амалга оширади;

- одам савдосига қарши курашишга доир фаолиятни амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи давлат органлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари билан ҳамкорлик қилади.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги қонунчиликка мувофиқ бошқа ваколатларни ҳам амалга ошириши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг одам савдосидан жабрланган ёки одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётган шахсларни миллий даражадаги қайта йўналтириш тизимини тасдиқлаш тўғрисидаги 2021 йил 8 февралдаги 60-сон қарори.

дастлабки идентификация — жисмоний шахсни одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётган шахс деб тан олиш тўғрисида қарор қабул қилиш мақсадида маълумотларни олишга, ўрганишга ва баҳолашга қаратилган чора-тадбирлар;

сухбат — одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётган шахсларни аниқлаш, уларга тегишли ёрдамларни кўрсатиш учун одам савдосидан жабрланган шахс сифатида эътироф этишга ҳамда уларнинг Қонунда кўрсатилган ҳуқуқларини тиклашга қаратилган суҳбат;

суҳбат ва қайта йўналтиришни олиб боровчи мутахассис — «Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунининг [10-моддасида](#) кўрсатилган давлат органлари ва уларнинг ҳудудий бўлинмаларининг махсус билим ва кўникмага эга бўлган вакили;

қайта йўналтириш — одам савдосидан жабрланган, одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётган шахсларни тезкор, сифатли ва малакали ёрдам кўрсатилишига ҳамда ҳимояга олишга йўналтириш;

якуний идентификация — жисмоний шахсни одам савдосидан жабрланган деб тан олиш ёки тан олишни рад этиш тўғрисида қарор қабул қилиш.

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ўз ваколатлари доирасида:

одам савдоси билан боғлиқ жиноятлар ва ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги аризаларни, хабарларни ва бошқа ахборотни қабул қилади, рўйхатга олади ҳамда уларнинг «Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг [Қонуни](#), шунингдек, маъмурий жавобгарлик, жиноят-процессуал, жиноят-ижроия тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ва бошқа қонунларга мувофиқ кўриб чиқилишини таъминлайди;

келиб тушган мурожаатлар орқали одам савдосидан жабрланган ёки одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётган шахсларни аниқлаш мақсадида уларни идентификация қилади ҳамда қайта йўналтиради;

ушлаб турилганлар, қамокқа олинганлар ва маҳкумлар орасида одам савдоси билан боғлиқ жиноятлардан жабрланган шахслар ҳақида маълумот тўплайди, таҳлил қилади ва уларни идентификация қилишни ташкил этади;

ахборот-коммуникация технологиялари ва ижтимоий медиа соҳасида одам савдоси билан боғлиқ жиноятлардан жабрланган шахслар ҳақида маълумот тўплайди, таҳлил қилади ва уларни идентификация қилишни ташкил этади;

одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётган шахсни дастлабки идентификация қилиш мақсадида пул маблағлари ёки бошқа мол-мулк билан боғлиқ операцияларни амалга оширувчи ташкилотлар билан ҳамкорлик қилади ва «Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга

ва оммавий қирғин куролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси [Қонунда](#) назарда тутилган ҳаракатларни амалга оширади;

одам савдоси билан боғлиқ жиноятларни фош этиш бўйича тезкор-қидирув фаолиятини, жиноят ишлари бўйича терговга қадар текширув, суриштирув ва дастлабки тергов ўтказишни ташкил этиш ҳамда амалга ошириш даврида одам савдосидан жабрланган, одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётган шахсларни дастлабки идентификация қилиш ва қайта йўналтиришни амалга оширади;

одам савдоси ва у билан боғлиқ жиноятларга тўқнаш келиш хавф остида бўлган шахслар орасидан одам савдосидан жабрланган, одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётган шахсларни аниқлаш учун идентификация қилишга йўналтирилган ижтимоий дастурлар ва лойиҳаларни амалга оширади;

идентификация қилиш ва қайта йўналтириш жараёнларида қатнашаётган давлат органлари ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари мутахассисларининг одам савдосидан жабрланган, одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётган шахсни аниқлаш ва идентификация қилиш усуллари ва мезонлари бўйича малака даражасини ошириш мақсадида ҳар йили камида бир маротаба ўқув семинар-тренинглар ташкил этади. Ўз ходимларининг малака даражасини ошириш истагини билдирган мазкур орган ва ташкилотларнинг тақдимномасига асосан Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Малака ошириш институти ва унинг ҳудудий филиалларида ўқитиш ташкил этилади;

одам савдоси жиноятлари содир этилган хорижий давлатлар ҳудудида жойлашган Ўзбекистон Республикасининг дипломатик ваколатхоналари ва консуллик муассасалари ходимлари учун ҳар йили одам савдосининг муаммоси тўғрисида хабардорликни ошириш ва бошқа мамлакатда аниқланган одам савдосидан жабрланган, одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётган шахсни қайта йўналтириш бўйича кўникмаларни ривожлантиришга қаратилган ўқув семинар-тренингларини масофавий видео-алоқа каналлари орқали ташкил этади.

Идентификация қилиш ва қайта йўналтириш жараёнларида қатнашаётган давлат органлари ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари мутахассисларининг одам савдосидан жабрланган, одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётган шахсни аниқлаш ва идентификация қилиш усуллари ва мезонлари бўйича малака даражасини ошириш мақсадида ҳар йили камида бир маротаба ўқув семинар-тренинглар ташкил этади;

Одам савдосининг олдини олишга доир чора-тадбирлар қуйидагиларни ўз ичига олади:

фуқароларнинг одам савдосидан жабрланишининг олдини олишга, уларнинг ҳимоясиз ва хавф остида қолишига сабаб бўлган ижтимоий-иқтисодий муаммоларни ҳал этишга қаратилган дастурларни ишлаб чиқиш ҳамда амалга оширишни;

одам савдосига қарши курашиш соҳасидаги муаммоларни аниқлаш ва ушбу муаммоларнинг ечимларини ишлаб чиқиш мақсадида мазкур соҳадаги фаолиятнинг доимий мониторингини амалга оширишни;

одам савдосидан жабрланганлар тушиб қолиши мумкин бўлган хавфли вазиятлар ҳақида, давлат ҳамда одам савдосидан жабрланганларга ёрдам кўрсатиш ва уларни ҳимоя қилиш бўйича ихтисослаштирилган муассасалар томонидан тақдим этиладиган ҳимоя чоралари тўғрисида, одам савдосига қарши курашиш учун давлат томонидан кўрилаётган жиноий ва маъмурий таъсир чоралари ҳақида жамиятнинг хабардорлигини оширишни;

туристик фаолиятни, шунингдек аҳолини иш билан таъминлашга оид фаолиятни амалга оширувчи юридик шахслар фаолиятига доир талабларни белгилашни;

Ўзбекистон Республикасининг давлат таълим муассасаларида ва нодавлат таълим ташкилотларида одам савдосига қарши курашиш соҳасидаги таълим дастурларини ишлаб чиқишни ва амалга оширишни;

одам савдосига қарши курашишга доир фаолиятни амалга оширувчи давлат органлари ходимларини касбга тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш чораларини кўришни.

➤ Одам савдосининг олдини олиш қонунчиликка мувофиқ бошқа чоратадбирларни ҳам ўз ичига олиши мумкин.

➤ Ўзбекистон Республикаси ИИВ бошқа давлат органлари билан биргаликда одам савдоси соҳасидаги жиноятлар тўғрисидаги маълумотларнинг ягона ахборот базаси яратилишини ташкил этади.

Маълумотлар базасига:

давлат органларидан, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларидан, нодавлат ноtijjорат ташкилотларидан ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтларидан;

тезкор-қидирув тадбирларини, терговга қадар текширувни, дастлабки терговни ва суд муҳокамасини амалга ошириш натижасида;

Интерполнинг Ўзбекистон Республикасидаги Миллий марказий бюросидан;

тезкор алоқа, ишонч телефонлари орқали ва бошқа манбалардан олинган ахборот киритилади.

Маълумотлар базасига қуйидагилар тўғрисидаги ахборот киритилади:

одам савдоси билан шуғулланувчи шахслар ҳақидаги;

одам савдосидан жабрланганлар, одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётганлар тўғрисидаги ахборот — аёллар ва болалар ҳақидаги ахборот алоҳида ажратилган ҳолда, шунингдек уларга кўрсатилган ёрдам натижалари ҳақидаги;

фойдаланиш турлари, жиноят содир этиш усуллари тўғрисидаги ва бошқа ахборот.

Маълумотлар базасига киритилган ахборот махфийдир.

Одам савдосидан жабрланганларнинг ижтимоий реабилитацияси ва мослашуви қуйидагиларни ўз ичига олади:

✧ ихтисослаштирилган муассасаларга жойлаштириш даврида моддий ёрдам кўрсатишни;

✧ вақтинчалик уй-жой, озиқ-овқат, санитария-гигиена воситалари билан, зарур ҳолларда эса кийим-бош, пойабзал ва бошқа энг зарур ашёлар билан таъминлашни;

✧ ишга жойлашишда, таълим олишда, касбий жиҳатдан йўналтиришда ва касбга тайёрлаш ҳамда қайта тайёрлашда ёрдам кўрсатишни;

✧ ижтимоий жиҳатдан қайта интеграцияга, шу жумладан қариндошларини излашида ёрдам кўрсатишни;

✧ ижтимоий реабилитация ва мослашув, шахсларнинг одам савдоси билан боғлиқ бўлган жиноятларга такроран жалб этилишининг олдини олиш учун ишлаб чиқилган дастурларни ташкил этишни.

✧ Одам савдосидан жабрланганларнинг ижтимоий реабилитацияси ва мослашуви ҳудудий комиссия томонидан тасдиқланадиган одам савдосидан жабрланганлар билан ишлашга доир яқка тартибдаги режа асосида амалга оширилади.

✧ Одам савдосидан жабрланганлар, одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётганлар тўғрисидаги ва уларга нисбатан содир этилган ҳолатлар ҳақидаги ахборот, шунингдек кўрилатган хавфсизлик чоралари тўғрисидаги маълумотлар ошкор этилмайди.

**5.4-МАВЗУ: ОДАМ САВДОСИ-ДАВР МУАММОСИ. ИЧКИ ИШЛАР
ОРҒАНЛАРИ ОЛДИДА ТУРГАН ВАЗИФАЛАРИ.**

Ушбу ўқув машғулоти “**Ақлий ҳужум**” методидан фойдаланиш орқали ўтказилади.

Мавзу юзасидан тингловчиларга саволлар ташланади. “Ақлий ҳужум” методи орқали уларнинг мавзу бўйича билимлари аниқланади.

“**Ақлий ҳужум**” методининг босқичлари қуйидагилардан иборат: ходимларга савол ташланади ва уларга шу савол бўйича ўз

жавобларини (фикр, ғоя ва мулоҳаза) билдиришларини сўралади; ходимларлар савол бўйича ўз фикр-мулоҳазаларини билдиришади; ходимларнинг фикр-ғоялари (диктофонга, видеотасмага, рангли қоғозларга ёки доскага) тўпланади; фикр-ғоялар маълум белгилар бўйича гуруҳланади; юқорида қўйилган саволга аниқ ва тўғри жавоб танлаб олинади.

Ўқув машғулотининг саволлари:

1- савол. Одам савдосидан жабрланган шахс тушунчасини таърифлаб беринг?

- одам савдосидан, бундай ҳаракатга розилик берганлиги-бермаганлигидан ва жиноят процессида иштирок этганлиги-эتماганлигидан қатъи назар, жабрланган жисмоний шахс

2- савол. Ўзбекистон Республикасининг Конституциясининг 26 моддасида инсон кадр-қиммати тўғрисида қандай таъриф берилган?

Инсоннинг шаъни ва кадр-қиммати дахлсиздир. Ҳеч нарса уларни камситиш учун асос бўлиши мумкин эмас. Ҳеч ким қийноққа солиниши, зўравонликка, бошқа шафқатсиз, ғайриинсоний ёки инсон кадр-қимматини камситувчи муомалага ёхуд жазога дучор этилиши мумкин эмас. Ҳеч кимда унинг розилигисиз тиббий ва илмий тажрибалар ўтказилиши мумкин эмас.

3-савол. Одам савдоси тўғрисида жиноят кодексининг 135-моддасида қандай таъриф берилган?

Олиш-сотиш тариқасидаги одам савдосидан фарқли равишда, Жиноят кодексининг 135-моддасида назарда тутилган бошқа барча ҳоллар (ёллаш, ташиш, топшириш, яшириш, қабул қилиш) да жиноий жавобгарлик юзага келишининг зарур шarti одамни эксплуатация қилишга қаратилган мақсад мавжудлиги ҳисобланади.

4-савол. Келиб чиқиш мамлакати тушунчасини таърифини беринг?

худудидан одам савдосидан жабрланганларни олиб чиқиш амалга оширилган ёки фуқаролари одам савдосидан жабрланган давлат

5-савол. Одам савдосига қарши кураш тўғрисидаги қонун неча боб ва моддалардан иборат?

“Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонунига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида” ги ЎРҚ-633-сон Қонуни 2020 йил 17 августда қабул қилинган.

Қонун 7 та боб, 35 та моддадан иборат.

Ушбу Қонуннинг мақсади одам савдосига қарши курашиш соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборат.

6-савол. Вояга етмаган шахс савдоси тушунчасига таъриф беринг?

«одам савдоси» деган тушунчада кўрсатилган таъсир ўтказиш воситаларидан фойдаланилган-фойдаланилмаганлигидан қатъи назар, ҳар қандай ҳаракат ёки битим бўлиб, улар воситасида вояга етмаган шахс ота-онаси, бошқа қонуний вакили ёки ўзга шахс томонидан қонунга ҳилоф равишда ундан фойдаланиш мақсадида ёхуд моддий ёки бошқа наф олиш мақсадида бошқа шахсга ҳақ эвазига берилади

7-савол. Одам савдосидан жабрланганларни идентификация қилиш тушунчасига таъриф беринг?

жисмоний шахсларга нисбатан амалга ошириладиган, уларга нисбатан одам савдоси сифатида малакаланадиган хатти-ҳаракатлар содир этилганлиги тўғрисида ёки содир этиш нияти ҳақида маълумотлар олишга қаратилган чора-тадбирлар мажмуи

8-савол. Мажбурлаш тушунчасига таъриф беринг?

мажбурланаётган шахсни унинг иродасига қарши ёки иродасини четлаб ўтиб, бирор-бир ҳаракатни амалга оширишга ёки бирор-бир ҳаракатни бажаришни мажбурловчи шахснинг ёки бошқа шахсларнинг фойдаси учун рад этишга ундаш мақсадидаги жисмоний, руҳий, жинсий ва иқтисодий зўравонлик ёки уларни қўллаш таҳдиди.

9-савол. Одам савдосига қарши курашиш тушунчасига таъриф беринг?

одам савдосининг олдини олишга, уни аниқлашга, унга чек қўйишга, унинг оқибатларини камайтиришга, одам савдосидан жабрланганларга ёрдам кўрсатишга доир фаолият

10-савол. Одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётган шахс тушунчасига таъриф беринг?

дастлабки идентификация қилиш натижасида одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётган шахс сифатида тан олинган жисмоний шахс

11-савол. Одам савдоси билан шуғулланувчи шахс тушунчасини таърифини беринг?

мустақил равишда ёки бир гуруҳ шахслар таркибида одам савдоси билан боғлиқ ҳар қандай ҳаракатни содир этувчи жисмоний шахс, шунингдек ўз ҳаракатлари билан одам савдосига қўмаклашаётган, худди шунингдек гарчи ўз мансаб ваколатларига кўра тўсқинлик қилиши ва қарши курашиши шарт бўлса-да, одам савдосига тўсқинлик қилмаётган ва қарши курашмаётган мансабдор шахс.

2-савол: ИИО ходимларининг одам савдосига қарши курашдаги долзарб масалалар ва вазифалари.

1-савол. Одам савдосидан жабрланганларнинг ижтимоий реабилитацияси ва мослашуви қандай тадбирларни ўз ичига олади?

ихтисослаштирилган муассасаларга жойлаштириш даврида моддий ёрдам кўрсатишни;

вақтинчалик уй-жой, озиқ-овқат, санитария-гигиена воситалари билан, зарур ҳолларда эса кийим-бош, пойабзал ва бошқа энг зарур ашёлар билан таъминлашни;

ишга жойлашишда, таълим олишда, касбий жиҳатдан йўналтиришда ва касбга тайёрлаш ҳамда қайта тайёрлашда ёрдам кўрсатишни;

ижтимоий жиҳатдан қайта интеграцияга, шу жумладан қариндошларини излашда ёрдам кўрсатишни;

ижтимоий реабилитация ва мослашув, шахсларнинг одам савдоси билан боғлиқ бўлган жиноятларга такроран жалб этилишининг олдини олиш учун ишлаб чиқилган дастурларни ташкил этишни.

Одам савдосидан жабрланганларнинг ижтимоий реабилитацияси ва мослашуви ҳудудий комиссия томонидан тасдиқланадиган одам савдосидан жабрланганлар билан ишлашга доир яқка тартибдаги режа асосида амалга оширилади.

Одам савдосидан жабрланганлар, одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётганлар тўғрисидаги ва уларга нисбатан содир этилган ҳолатлар ҳақидаги ахборот, шунингдек кўрилаётган хавфсизлик чоралари тўғрисидаги маълумотлар ошкор этилмайди.

2-савол. Одам савдосига қарши курашишга доир фаолиятни амалга оширувчи давлат органларини тушунтириб беринг?

Одам савдосига қарши курашишга доир фаолиятни бевосита амалга оширувчи давлат органлари қуйидагилардан иборат:

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги;

Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси;

Ўзбекистон Республикаси Давлат хавфсизлик хизмати;

Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги;

Ўзбекистон Республикаси Ташқи ишлар вазирлиги, Ўзбекистон Республикасининг хориждаги дипломатик ваколатхоналари ва консуллик муассасалари;

Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги.

Одам савдосига қарши курашишга доир фаолиятни қонунчиликка мувофиқ бошқа давлат органлари ҳам амалга ошириши мумкин.

3-савол. Ўзбекистон Республикаси ИИВ одам савдосига қарши курашиш соҳасидаги ваколатларини айтиб беринг?

одам савдоси билан боғлиқ жиноятлар ва ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги аризаларни, хабарларни ва бошқа ахборотни қабул қилади, рўйхатга олади ҳамда уларнинг «Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни, шунингдек, маъмурий жавобгарлик, жиноят-процессуал, жиноят-ижроия тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ва бошқа қонунларга мувофиқ кўриб чиқилишини таъминлайди;

келиб тушган мурожаатлар орқали одам савдосидан жабрланган ёки одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётган шахсларни аниқлаш мақсадида уларни идентификация қилади ҳамда қайта йўналтиради;

ушлаб турилганлар, қамоққа олинганлар ва маҳкумлар орасида одам савдоси билан боғлиқ жиноятлардан жабрланган шахслар ҳақида маълумот тўплайди, таҳлил қилади ва уларни идентификация қилишни ташкил этади;

ахборот-коммуникация технологиялари ва ижтимоий медиа соҳасида одам савдоси билан боғлиқ жиноятлардан жабрланган шахслар ҳақида маълумот тўплайди, таҳлил қилади ва уларни идентификация қилишни ташкил этади;

одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётган шахсни дастлабки идентификация қилиш мақсадида пул маблағлари ёки бошқа мол-мулк билан боғлиқ операцияларни амалга оширувчи ташкилотлар билан ҳамкорлик қилади ва «Жиноий фаолиятдан олинган даромадларни легаллаштиришга, терроризмни молиялаштиришга ва оммавий қирғин қуролини тарқатишни молиялаштиришга қарши курашиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунда назарда тутилган ҳаракатларни амалга оширади;

одам савдоси билан боғлиқ жиноятларни фош этиш бўйича тезкор-қидирув фаолиятини, жиноят ишлари бўйича терговга қадар текширув, суриштирув ва дастлабки тергов ўтказишни ташкил этиш ҳамда амалга ошириш даврида одам савдосидан жабрланган, одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётган шахсларни дастлабки идентификация қилиш ва қайта йўналтиришни амалга оширади;

одам савдоси ва у билан боғлиқ жиноятларга тўқнаш келиш хавф остида бўлган шахслар орасидан одам савдосидан жабрланган, одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётган шахсларни аниқлаш учун идентификация қилишга йўналтирилган ижтимоий дастурлар ва лойиҳаларни амалга оширади;

идентификация қилиш ва қайта йўналтириш жараёнларида қатнашаётган давлат органлари ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари мутахассисларининг одам савдосидан жабрланган, одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётган шахсни аниқлаш ва идентификация қилиш усуллари ва мезонлари бўйича малака даражасини ошириш мақсадида ҳар йили камида бир маротаба ўқув семинар-тренинглар ташкил этади. Ўз ходимларининг малака даражасини ошириш истагини билдирган мазкур орган ва ташкилотларнинг тақдимномасига асосан Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг Малака ошириш институти ва унинг ҳудудий филиалларида ўқитиш ташкил этилади;

одам савдоси жиноятлари содир этилган хорижий давлатлар ҳудудида жойлашган Ўзбекистон Республикасининг дипломатик ваколатхоналари ва консуллик муассасалари ходимлари учун ҳар йили одам савдосининг муаммоси тўғрисида хабардорликни ошириш ва бошқа мамлакатда аниқланган одам савдосидан жабрланган, одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётган шахсни қайта йўналтириш бўйича кўникмаларни ривожлантиришга қаратилган ўқув семинар-тренингларини масофавий видео-алоқа каналлари орқали ташкил этади.

Идентификация қилиш ва қайта йўналтириш жараёнларида қатнашаётган давлат органлари ва фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтлари мутахассисларининг одам савдосидан жабрланган, одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётган шахсни аниқлаш ва идентификация қилиш усуллари ва мезонлари бўйича малака даражасини ошириш мақсадида ҳар йили камида бир маротаба ўқув семинар-тренинглар ташкил этади;

Одам савдосининг олдини олишга доир чора-тадбирлар қуйидагиларни ўз ичига олади:

фуқароларнинг одам савдосидан жабрланишининг олдини олишга, уларнинг ҳимоясиз ва хавф остида қолишига сабаб бўлган ижтимоий-иқтисодий муаммоларни ҳал этишга қаратилган дастурларни ишлаб чиқиш ҳамда амалга оширишни;

одам савдосига қарши курашиш соҳасидаги муаммоларни аниқлаш ва ушбу муаммоларнинг ечимларини ишлаб чиқиш мақсадида мазкур соҳадаги фаолиятнинг доимий мониторингини амалга оширишни;

одам савдосидан жабрланганлар тушиб қолиши мумкин бўлган хавфли вазиятлар ҳақида, давлат ҳамда одам савдосидан жабрланганларга ёрдам кўрсатиш ва уларни ҳимоя қилиш бўйича ихтисослаштирилган муассасалар томонидан тақдим этиладиган ҳимоя чоралари тўғрисида, одам савдосига қарши курашиш учун давлат томонидан кўрилаётган жиноий ва маъмурий таъсир чоралари ҳақида жамиятнинг хабардорлигини оширишни;

туристик фаолиятни, шунингдек аҳолини иш билан таъминлашга оид фаолиятни амалга оширувчи юридик шахслар фаолиятига доир талабларни белгилашни;

Ўзбекистон Республикасининг давлат таълим муассасаларида ва нодавлат таълим ташкилотларида одам савдосига қарши курашиш соҳасидаги таълим дастурларини ишлаб чиқишни ва амалга оширишни;

одам савдосига қарши курашишга доир фаолиятни амалга оширувчи давлат органлари ходимларини касбга тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш чораларини кўришни.

Одам савдосининг олдини олиш қонунчиликка мувофиқ бошқа чора-тадбирларни ҳам ўз ичига олиши мумкин.

Ўз Р ИИБ бошқа давлат органлари билан биргаликда одам савдоси соҳасидаги жиноятлар тўғрисидаги маълумотларнинг ягона ахборот базаси яратилишини ташкил этади.

4-савол. Маълумотлар базасига қандай ахборотлар киритилади?

одам савдоси билан шуғулланувчи шахслар ҳақидаги;

одам савдосидан жабрланганлар, одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётганлар тўғрисидаги ахборот — аёллар ва болалар ҳақидаги ахборот алоҳида ажратилган ҳолда, шунингдек уларга кўрсатилган ёрдам натижалари ҳақидаги;

фойдаланиш турлари, жиноят содир этиш усуллари тўғрисидаги ва бошқа ахборот.

5-савол. Одам савдосидан жабрланганларнинг ижтимоий реабилитацияси ва мослашуви нималарни ўз ичига олади?.

ихтисослаштирилган муассасаларга жойлаштириш даврида моддий ёрдам кўрсатишни;

вақтинчалик уй-жой, озиқ-овқат, санитария-гигиена воситалари билан, зарур ҳолларда эса кийим-бош, пойабзал ва бошқа энг зарур ашёлар билан таъминлашни;

ишга жойлашишда, таълим олишда, касбий жиҳатдан йўналтиришда ва касбга тайёрлаш ҳамда қайта тайёрлашда ёрдам кўрсатишни;

ижтимоий жиҳатдан қайта интеграцияга, шу жумладан қариндошларини излашда ёрдам кўрсатишни;

ижтимоий реабилитация ва мослашув, шахсларнинг одам савдоси билан боғлиқ бўлган жиноятларга такроран жалб этилишининг олдини олиш учун ишлаб чиқилган дастурларни ташкил этишни.

Одам савдосидан жабрланганларнинг ижтимоий реабилитацияси ва мослашуви ҳудудий комиссия томонидан тасдиқланадиган одам савдосидан жабрланганлар билан ишлашга доир яқка тартибдаги режа асосида амалга оширилади.

Одам савдосидан жабрланганлар, одам савдосидан жабрланган деб тахмин қилинаётганлар тўғрисидаги ва уларга нисбатан содир этилган ҳолатлар ҳақидаги ахборот, шунингдек кўрилаётган хавфсизлик чоралари тўғрисидаги маълумотлар ошкор этилмайди.

Назорат учун саволлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси 135-моддаси.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 30 июлдаги “Одам савдосига ва мажбурий меҳнатга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5775-сонли Фармони ўқиб ўрганиш.
3. Одам савдосига қарши курашиш бўйича халқаро шартномалар ва Ўзбекистон миллий қонунчилиги (хужжатлар тўплами) Тошкент-“O‘ZBEKISTON”-2013.

МАЪРУЗА МАШҒУЛОТИ (2 СОАТ)

5.5-МАВЗУ: ГИЁХВАНДЛИК ВОСИТАЛАРИ ЁКИ ПСИХОТРОП МОДДАЛАР БИЛАН ҚОНУНГА ХИЛОФ РАВИШДА МУОМАЛА ҚИЛИШДАН ИБОРАТ ЖИНОЯТЛАРГА ҚАРШИ КУРАШИШ ВА ОЛДИНИ ОЛИШДА ИИОЛАРИНИНИНГ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

Маъруза режаси:

1-ўқув савол. Гиёхвандлик воситалари ва психотроп моддалар билан боғлиқ қилмишлар учун маъмурий жавобгарликка тортишликнинг ҳуқуқий аҳамияти.

2-ўқув савол. Гиёхвандлик воситалари ва психотроп моддалар билан боғлиқ қилмишлар учун жиноий жавобгарликка тортишликнинг ҳуқуқий аҳамияти.

3-ўқув савол. Гиёхвандлик воситалари ва психотроп моддалар билан боғлиқ ҳолатлар аниқланган тақдирда, ходимлар томонидан уларни расмийлаштириш вақтида йўл қўядиган камчиликлар.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2020 йил 24 январда Олий Мажлисга йўллаган Мурожаатномасида *“Бугунги кунда ислохотларимиз самараси кўп жиҳатдан тўртта муҳим омилга – яъни, қонун устуворлигини таъминлаш, коррупцияга қарши қатъий курашиш, институционал салоҳиятни юксалтириш ва кучли демократик институтларни шакллантиришга боғлиқ”* деб, *“бу борада аввало, суд мустақиллигини тўлиқ таъминлаш – энг муҳим вазифалардан бири*

*бўлиши зарурлиги ҳамда дастлабки терговда давом этиб келаётган қонун бузилиш ҳолатларини фақат ва фақат судларнинг ҳақиқий мустақиллигига эришиш орқали бартараф этиш мумкин*¹¹”

лигини айтиб ўтганлар. Фуқароларнинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш, жамоат тартибини сақлаш, шахс, жамият ва давлат хавфсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва профилактикаси бўйича республикада яхлит ҳуқуқий тизим яратилган бўлиб, унда ички ишлар органлари муҳим ўрин эгаллайди.

Бу борада ички ишлар органларини халқчил тузилмага, фуқароларнинг чинакам ҳимоячисига айлантириш долзарб вазифа эканлигини юртбошимиз таъкидлаб ўтганлар.

Ички ишлар органларида фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлашга қаратилган самарали тизим жорий этилган бўлиб, бу борада Ўзбекистон Республикаси Президентининг **2017 йил 30 ноябр**да “Суд-тергов фаолиятида фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари кафолатларини кучайтириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги **ПФ-5268**-сонли Фармонининг ҳам ижроси таъминланмоқда¹².

Ислохотларнинг давоми сифатида Президентимиз **Ш.М.Мирзиёев** ҳуқуқий давлат барпо этиш ва унда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларини мамлакатда ҳуқуқ-тартиботни таъминлашдаги ролини янада кучайтиришликни инобатга олиб, “ҳуқуқни муҳофаза қилиш фаолиятида очиқлик ва ошкораликни таъминлаш учун биз фуқаролик жамияти институтлари, оммавий ахборот воситалари ва аҳоли билан самарали ҳамкорликни кенг йўлга қўямиз”¹³ деб, таъкидлаганларини ҳам айтиб ўтиш жойиздир.

Ҳозирда Республикамизда гиёхвандликка қарши кураш тобора долзарб аҳамият касб этмоқда. Чунки, гиёхвандлик мамлакатимизнинг иқтисодий, ижтимоий, маънавий илдизларига болта уради, миллатнинг генофондига жиддий путур етказди. Гиёхвандлик

¹¹<http://uza.uz/oz/politics/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyeevning-oliy-25-01-2020>

¹² <https://lex.uz/docs/3432426>

¹³ Мирзиёев.Ш.М. Ўзбекистон Республикаси қаниституцияси қабул қилинганлигининг 24 йиллигига бағишланган маърузаси.

билан боғлиқ жиноятлар жамиятнинг ривожланишига тўсқинлик қилади, унинг ҳаётга энди кириб келаётган аъзоларини ўз домига тортишга, уларни жисмоний, моддий қарам қилишга интилади. Маълумки, Афғонистонда ишлаб чиқарилган героиннинг асосий қисми Марказий Осиё давлатлари, жумладан Ўзбекистон Республикасининг божхона чегараларидан яширинча, транзит юк шаклида Европанинг бошқа давлатларига контрабанда усулида ўтказилаётгани, унинг маълум қисми эса, транзит давлатлар ҳудудида сотиш орқали гиёҳвандларнинг эҳтиёжини қондириш учун шу ҳудудда қолдирилиши айниқса ташвишли ҳолатдир.

1-ўқув савол. Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар билан боғлиқ қилмишлар учун маъмурий жавобгарликка тортишликнинг ҳуқуқий аҳамияти.

Ҳозирги кунда амалга оширилаётган ислохотларнинг пировард натижаси ҳуқуқий демократик жамиятни қарор топтиришдир.

Барпо этилаётган ҳуқуқий демократик давлатда албатта қонун устуворлигини таъминлаш зарур. Бу борада мамлакатимизда кенг кўламли ислохотлар амалга оширилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг қабул қилинганлигини 27 йиллигига бағишланган тантанали маросимда “Қонун устуворлиги – бу давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари чиқараётган ҳужжатлар, мансабдор шахсларнинг хатти-ҳаракатлари фақат ва фақат Конституция ҳамда қонунларга мувофиқ бўлиши шарт”¹⁴ эканлигини бежиз таъкидламаганлар.

Ҳозирги кунда Ички ишлар органлари томонидан Республикамиз ҳудудида жамоат тартибини сақлаш, фуқароларнинг ҳафсизлигини таъминлаш, ҳуқуқбузарлик ва жиноятларни барвақт олдини олиш, шунингдек жиноятчиликни жиловлаш борасида кенг кўламли ишлар амалга оширилмоқда.

Бу борада ички ишлар органларига юклатилган вазифаларни самарали ташкил этиш мақсадида ходимларининг касбий, психологик, хизмат ва жанговар тайёргарлигини ошириш ҳамда ички ишлар органлари ходимларини халқ манфаатларига хизмат қилишни ўз бурчи деб биладиган профессионал тузилмага айлантириш борасида самарали ишлар ташкиллаштирилмоқда.

Лекин, шунга қарамасдан, сўнгги вақтларда ички ишлар органларининг айрим ходимлари томонидан уларнинг ўзи қонун ҳимоячиси бўла туриб, салбий ҳолатларга йўл қўётганликлари, яъни ҳокимият ёки мансаб ваколатини суиистеъмол қилиш, ҳокимият ёки мансаб ваколати доирасидан четга чиқиш, мансабга совуққонлик билан қараш, ҳокимият ҳаракатсизлиги, мансаб сохтакорлиги, далилларни сохталаштириш (қалбакилаштириш), тезкор-қидирув фаолияти натижаларини сохталаштириш (қалбакилаштириш), қонунга хилоф равишда ушлаб туриш ёки ҳибсга олиш, қийноққа солиш ва бошқа шафқатсиз, ғайриинсоний ёки қадр-қимматни камситувчи муомала ҳамда жазо турларини қўллаш, шунингдек жиноятни ҳисобга олишдан қасддан яшириш каби жиноятларга билиб-билмасдан қўл ураётганликлари ачинарли оқибатларга олиб келмоқда.

Шу сабабли, 2020 йил 24 январдаги Президентимиз Ш.М.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга қилган мурожатномасида: “*Яна бир бор айтмоқчиман – дастлабки терговда давом этиб келаётган қонун бузилиш ҳолатларини фақат ва фақат судларнинг ҳақиқий мустақиллигига эришиш орқали бартараф этиш мумкин*”¹⁵ – деб таъкидлаб, ички ишлар орган ходимлари ҳозирги кунда ҳам эски тизимда ишлаётганлиги, уларнинг малакасини ошириш лозимлиги ҳақидаги фикр-мулоҳазаларни билдирди.

¹⁴ <https://uza.uz/oz/politics/konstitutsiya-va-onun-ustuvorligi-u-u-iy-demokratik-davlat-v-07-12-2019>

¹⁵ <https://uza.uz/oz/politics/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyeevning-oliy-25-01-2020>

Бу борадаги муаммолар таҳлили шуни кўрсатмоқдаки, жойлардаги ички ишлар органларининг барча соҳавий хизмат ходимларини касбий, психологик, хизмат ва жанговор тайёргарлиги, уларнинг ҳуқуқий саводхонлигини ошириш ишлари етарли даражада олиб борилмаслиги, терговга қадар текширув, суриштирув ва дастлабки тергов жараёнида ходимлар томонидан далиллар мақбуллигига оид қонунчилик нормаларини амалиётда қўллаш борасидаги билимлари ва кўникмалари етишмаслиги натижасида юқорида қайд этилган турли салбий оқибатлар келиб чиқишининг асосий омилларидан бири ҳисобланади.

Шундан келиб чиққан ҳолда ички ишлар органлари тергов бўлинмалари томонидан жиноят ишларини юритиш жараёнида қонунийликни таъминлашлари, жиноят ишларини ҳар томонлама, тўлиқ ва ҳолисона олиб боришлари лозим.

МАЪМУРИЙ ЖАВОБГАРЛИК

МЖтКнинг 56-моддаси. Гиёҳвандлик воситаларини ёки психотроп моддаларни оз миқдорда ғайриқонуний тарзда тайёрлаш, олиш, сақлаш, ташиш ёки жўнатиш

Гиёҳвандлик воситаларини ёки психотроп моддаларни ўтказиш мақсадини кўзламай оз миқдорда ғайриқонуний тарзда тайёрлаш, олиш, сақлаш, ташиш ёки жўнатиш, -

Гиёҳвандлик воситаларини, психотроп моддаларни мусодара қилиб, базавий ҳисоблаш миқдорининг бир бараваридан икки бараваригача миқдорда жарима солишга ёхуд гиёҳвандлик воситаларини ёки психотроп моддаларни мусодара қилиб, ўн беш суткагача муддатга маъмурий қамоқ жазосига сабаб бўлади.

МЖтКнинг 105-моддаси. Таркибида гиёҳванд моддалар бўлган экинларни қўриқлашни таъминлаш чораларини кўрмаганлик

Таркибида гиёҳванд моддалар бўлган наشا ва мойли кўкнор экинларини, мазкур экинлар ҳосилини сақлаш ва қайта ишлаш жойларини қўриқлаш юзасидан белгиланган тартибни таъминлаш чораларини кўрмаганлик, шунингдек таркибида гиёҳванд моддалар бўлган шундай экинларнинг анғизлари ва ишлаб чиқариш чиқиндиларини йўқ қилиб ташлаш чораларини кўрмаганлик, -

мансабдор шахсларга базавий ҳисоблаш миқдорининг бир бараваридан уч бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.

МЖтКнинг 106-моддаси. Ёввойи нашани йўқ қилиб юбориш чораларини кўрмаганлик

Тасарруфида ер майдонлари бўлган шахслар томонидан ёввойи нашани йўқ қилиб юбориш чораларини кўрмаганлик, -

фуқароларга базавий ҳисоблаш миқдорининг иккидан бир қисмидан бир бараваригача, мансабдор шахсларга эса – бир бараваридан уч бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.

2-ўқув савол. Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар билан боғлиқ қилмишлар учун жиноий жавобгарликка тортишликнинг ҳуқуқий аҳамияти.

Гиёҳвандлик воситалари – “Гиёҳвандлик воситалари тўғрисида”ги БМТнинг 1961 йилги Ягона Конвенциясининг I ва II Рўйхатларига киритилган табиий ёки сунъий тайёрланган ҳар қандай гиёҳвандлик воситалари, “1961 йилги “Гиёҳвандлик воситалари тўғрисида”ги Ягона Конвенцияга тузатишлар ҳақида”ги 1972 йилги Протоколга асосан киритилган тузатишлар билан бирга.

Прекурсорлар – БМТнинг “Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар билан қонунга ҳилоф равишда муомала қилишга қарши кураш тўғрисида”ги 1988 йилги Конвенциясига Илованинг I ва II жадвалларига киритилган ҳар қандай модда.

Психотроп модда – БМТнинг “Психотроп моддалар ҳақида”ги 1971 йилги Конвенциясининг I, II, III ва IV рўйхатларига киритилган ҳар қандай табиий ёки синтетик модда ёхуд ҳар қандай табиий материал.

Катта экин майдони – 1.000 квадрат метр ва ундан ортиқ бўлган экин майдони.

Ўртача катталиқдаги экин майдони – 250 квадрат метрдан 1.000 квадрат метргача бўлган экин майдони.

Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан қонунга ҳилоф равишда муомала қилишдан иборат жиноятлар.

Ўзбекистон Республикасида гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар билан муомала қилиш тартиби «Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг **2018 йил 22 октябрь** кунги **№503-сонли Қонуни** билан белгиланади. Ушбу қонунга мувофиқ гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларнинг қонуний муомалада бўлиши (олиб кириш (олиб чиқиш), транзит тарзида ўтказиш, сақлаш, бериш, реализация қилиш, тақсимлаш, олиш, ташиш, жўнатиш, ишлаб чиқиш, ишлаб чиқариш, тайёрлаш, улардан фойдаланиш ва уларни йўқ қилиш, шунингдек таркибида гиёҳвандлик моддаси бўлган ўсимликларни етиштириш) тартибга солинган. Бироқ, гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан ноқонуний муомала қилиш жамиятимиз хавфсизлигига, инсонларнинг соғлиғига жиддий хавф туғдириши ҳаммага маълум. Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан қонунга ҳилоф равишда муомала қилишдан иборат қилмишлар учун жавобгарлик амалдаги ЖК Махсус қисми олтинчи бўлимнинг XIX бобида белгиланган.

Жиноят қонунчилигида гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан ноқонуний муомала қилишдан иборат жиноятлар тушунчаси мавжуд эмас, бироқ жиноят ҳуқуқи назариясида бу турдаги жиноятлар деганда, жиноят қонунида жазо қўллаш таҳдиди билан назарда тутилган, инсон соғлиғи билан боғлиқ жамоат хавфсизлигини, гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан муомала қилиш тартибини таъминловчи ижтимоий муносабатларга тажовуз қилувчи, айбли ижтимоий хавфли қилмишлар тушунилади. Мазкур жиноятларнинг турдош объекти бўлиб, инсонларнинг соғлиғи билан боғлиқ жамоат хавфсизлиги ҳисобланади. ЖК Махсус қисмининг «Шахсга қарши жиноятлар» бўлимида жойлашган ва алоҳида (аниқ) шахсларнинг соғлиғини муҳофаза этадиган нормалардан фарқли ўлароқ ушбу бобдаги жиноятлар қўпчилик шахсларнинг ёки муайян ҳудуддаги бир қисм аҳолининг соғлиғига

хавф туғдиради. Шунинг учун жабрланувчиларнинг ноаниқ кенг доираси бу турдаги жиноятларнинг ўзига хос хусусиятлардан биридир.

Кўрилатган жиноятларнинг бевосита **объекти** бўлиб, аҳолининг соғлиғи ҳисобланади. Фақатгина, гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ишлаб чиқариш ёки улардан фойдаланиш тартибини белгиловчи ижтимоий муносабатлар ЖКнинг 275-моддасида назарда тутилган жиноятнинг бевосита объекти бўлиб ҳисобланади. Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан қонунга ҳилоф равишда муомала қилишдан иборат жиноятларни ҳуқуқий баҳолашда жиноят предметини аниқлаш муҳим аҳамият касб этади. Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар ушбу турдаги жиноятларнинг предмети бўлиб ҳисобланади. Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар тушунчаси амалдаги ЖК ва бошқа қонун ҳужжатларида белгиланган.

Ўзбекистон Республикасининг **«Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар тўғрисида»ги 1999 йил 19 август кунги Қонунининг** 3-моддасида гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддаларга қуйидагича таъриф берилган:

гиёҳвандлик (наркотик) воситалари – гиёҳвандлик воситалари рўйхатига киритилган ва Ўзбекистон Республикасида назоратга олинadиган, келиб чиқиши синтетик ёки табиий моддалар, таркибида гиёҳвандлик моддаси бўлган препаратлар ва ўсимликлар;

психотроп моддалар – психотроп моддалар рўйхатига киритилган ва Ўзбекистон Республикасида назоратга олинadиган, келиб чиқиши синтетик ёки табиий моддалар.

Кўрилатган аксарият жиноятларнинг **объектив томони** турли хил фаол ҳаракатларда намоён бўлади: тақиқланган экинларни етиштириш (ЖК 270-м); гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни қонунга ҳилоф равишда эгаллаш (ЖК 271-м); гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ўтказиш мақсадини кўзлаб қонунга ҳилоф равишда тайёрлаш, олиш, сақлаш ва бошқа ҳаракатлар қилиш, шунингдек уларни қонунга ҳилоф равишда ўтказиш (ЖК 273-м); гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни истеъмол қилишга жалб этиш (ЖК 274-м); гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ўтказиш мақсадини кўзламай қонунга ҳилоф равишда тайёрлаш, эгаллаш, сақлаш ва бошқа ҳаракатлар (ЖК 276-м).

Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар ишлаб чиқариш ёки улардан фойдаланиш қоидаларини бузиш (ЖК 275-м) каби жиноятлар ҳам ҳаракат ҳам ҳаракатсизлик орқали содир этилиши мумкин. Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан қонунга ҳилоф равишда муомала қилишдан иборат жиноятларнинг диспозициялари бланкет хусусиятга эгаллигини алоҳида эътироф этиш лозим. Яъни, айрим нормаларнинг жиноят таркиби белгиларини шакллантиришда қонун чиқарувчи томонидан муайян қоидаларни бузишнинг айнан қайси қилмишлар ташкил этиши аниқ кўрсатилмаганлиги

(Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар ишлаб чиқариш ёки улардан фойдаланиш қоидаларини бузиш) ёки моддалар диспозицияларида жиноят предметларининг аниқ рўйхати белгиланмаганлиги сабабли, жиноят предмети ва объектив томонининг хусусиятларини бошқа ҳуқуқ соҳаларидаги норматив ҳужжатларга мурожаат қилмасдан аниқлаш мумкин эмас. Масалан, бу турдаги қилмишларнинг жиноят предметини аниқлаш учун **«Гиёҳвандлик воситалари тўғрисида»ги БМТнинг 1961 йилги Ягона конвенциясининг I ва II рўйхатларига** ҳамда БМТнинг «Психотроп моддалар ҳақида»ги 1971 йилги конвенциясининг **I, II, III ва IV рўйхатларига** мурожаат қилиш лозим. Жиноят кодекси 275-моддасида назарда тутилган жиноят таркиби белгиларини аниқлашда гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ишлаб чиқариш, уларни сақлаш, ҳисобга олиш, бериш, ташиш ва жўнатишнинг тартибини белгиловчи бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга мурожаат қилиш зарур бўлади. Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан қонунга ҳилоф равишда муомала

қилишдан иборат жиноятларнинг юқори ижтимоий хавфлилик даражаси ҳисобга олиниб, уларнинг барчаси **формал таркибли** жиноятлар сифатида тузилган. Яъни, бу жиноятлар норманинг диспозициясида кўрсатилган қилмишлар **содир этилган вақтдан бошлаб тугалланган** ҳисобланади. Қонун мазмунига кўра, гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларнинг кўп бўлмаган, озгинадан кўп ва кўп миқдорлари билан қонунга ҳилоф равишда муомала қилганлик учун жиноий жавобгарлик белгиланган.

Ноқонуний муомалада аниқланган гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларнинг номи ва миқдорлари наркотик моддалар устидан назорат қилиш бўйича Ўзбекистон Республикаси давлат комиссиясининг **2018 йил 27 октябрдаги №878-сонли Қарори** билан тасдиқланган «Қонунга ҳилоф равишда муомалада бўлган гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддаларнинг миқдорлари»да белгиланган. Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан қонунга ҳилоф равишда муомала қилишдан иборат жиноятларнинг **субъектив томони**

айбнинг қасд шакли билан ифодаланади. Яъни жиноят содир этаётган шахс ўз қилмишининг ижтимоий хавфлилик хусусиятини англайди ва шундай қилмишни содир этишни истайди. Фақатгина гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ишлаб чиқариш ёки улардан фойдаланиш қоидаларини бузиш жинояти **субъектив томондан ҳам қасд ҳам эҳтиётсизлик** орқали содир этилиши мумкин. Ушбу жиноятларнинг мотив ва мақсадлари турлича бўлиши мумкин ва қилмишларнинг квалификациясига таъсир этмайди. Бироқ, Жиноят кодексининг 273-моддасида назарда тутилган жиноятда жиноят содир этиш мақсади (ўтказиш мақсади) зарурий белги сифатида диспозицияда кўрсатилган бўлиб, бу турдаги қилмишни квалификация қилишда аҳамиятга эга. Ўн олти ёшга тўлган ақли расо жисмоний шахслар гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан қонунга ҳилоф равишда муомала қилишдан иборат **жиноятларнинг субъекти** бўлиб ҳисобланади.

ЖКнинг 271-моддаси (Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни қонунга ҳилоф равишда эгаллаш)да назарда тутилган жиноят учун жавобгарлик ўн тўрт ёшдан белгиланган.

Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар ишлаб чиқариш ёки улардан фойдаланиш қоидаларини бузиш (275-м) жинояти учун махсус субъект, яъни гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ишлаб чиқариш, сақлаш, ҳисобга олиш, бериш, ташиш ёки жўнатишнинг белгиланган қоидаларига риоя этиш мажбурияти юклатилган ўн олти ёшга тўлган ақли расо жисмоний шахсларнинг жавобгарлиги белгиланган.

Амалдаги ЖК Махсус қисмининг XIX бобида гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан қонунга ҳилоф равишда муомала қилишдан иборат жиноятларнинг қуйидаги турлари назарда тутилган:

- тақиқланган экинларни етиштириш (270-м);
- гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни қонунга ҳилоф равишда эгаллаш (271-м);
- гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ўтказиш мақсадини кўзлаб қонунга ҳилоф равишда тайёрлаш, олиш, сақлаш ва бошқа ҳаракатлар қилиш, шунингдек уларни қонунга ҳилоф равишда ўтказиш (273-м);
- гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни истеъмол қилишга жалб этиш (274-м);
- гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар ишлаб чиқариш ёки улардан фойдаланиш қоидаларини бузиш (275-м);
- гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ўтказиш мақсадини кўзламай қонунга ҳилоф равишда тайёрлаш, эгаллаш, сақлаш ва бошқа ҳаракатлар (276-м).

Тақиқланган экинларни етиштириш (ЖК 270-м)

Амалдаги ЖКнинг 270-моддаси биринчи қисм диспозициясига мувофиқ **тақиқланган экинларни етиштириш** деганда, кўкнор ёки мойли кўкнор, каннабис ўсимлиги ёхуд таркибида гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар бўлган экинларни қонунга ҳилоф равишда экиш ёки етиштириш тушунилади. **Жиноят объекти** бўлиб аҳолининг соғлиғи ҳисобланади. Жиноят предмети сифатида кўрилатган модданинг биринчи қисми мазмунига кўра кўкнор, мойли кўкнор, каннабис ўсимликлари ёки таркибида «Гиёҳвандлик воситалари тўғрисида»ги БМТнинг 1961 йилги Ягона конвенциясининг I ва II рўйхатларига киритилган табиий ҳар қандай гиёҳвандлик воситалари ёки БМТнинг «Психотроп моддалар ҳақида»ги 1971 йилги конвенциясининг I, II, III ва IV рўйхатларига киритилган ҳар қандай табиий моддалар бўлган экинлар назарда тутилади. Жиноятнинг **объектив томони** тақиқланган экинларни қонунга ҳилоф равишда экиш ёки етиштиришдан иборат бўлган икки мустақил қилмишларни содир этишда ифодаланади.

Тақиқланган экинларни қонунга ҳилоф равишда экиш деганда, тегишли рухсатсиз таркибида гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар бўлган экин уруғини сепиш ёки кўчатини ўтказиш тушунилади. Ушбу ҳаракатлар натижасида ўсимлик униб чикқан-чикмаганлиги ёки ўсган-ўсмаганлигидан қатъи назар, экин экилган пайтдан бошлаб жиноят тугалланган ҳисобланади.

Тақиқланган экинларни етиштириш деганда, уларни экилган вақтдан бошлаб пишиш босқичигача бўлган давр ичида парвариш қилишни тушунмоқ керак. Тақиқланган экинлар пишган ёки пишмаганидан, парвариш қилинаётган экинлар ким томондан экилганидан қатъи назар, парвариш қилишдан иборат бўлган ҳаракатлар бошланган пайтданок жиноят тугалланган ҳисобланади. Тақиқланган экинлар давлат ёки жамоа хўжаликларида, томорқада, бўш ётган ерлар ва бошқа ер майдонларида экилиши мумкин. Қилмишни ЖК 270-моддасининг биринчи қисми билан квалификация қилиш учун **экин майдонининг ўлчами 250 квадрат метргача** бўлиши кўзда тутилади. Тақиқланган экинларни етиштириш жиноятининг субъекти ўн олти ёшга тўлган ақли расо жисмоний шахс ҳисобланади. Субъектив томондан жиноят айбнинг тўғри қасд шакли билан ифодаланади. Яъни, шахс экаётган ёки парвариш қилаётган экинларнинг таркибида гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларнинг мавжудлигини, шунингдек уларни экиш ёки парвариш қилишнинг қонунга ҳилофлигини англайди ва бу ҳаракатларни содир этишни истайди. Агар етиштирилиши тақиқланган ўсимликларни экиш ва етиштириш келгусида наркотик моддаларни ўтказиш мақсадини кўзлаб тайёрлаш, сақлаш, ташиш, жўнатиш, шунингдек ўтказиш ёки сотиш билан боғлиқ бўлса, бундай ҳаракатлар ЖКнинг 270-моддаси ва тегишли моддаларида назарда тутилган жиноятлар мажмуи билан квалификация қилинмоғи даркор.

Таҳлил қилинаётган модданинг иккинчи қисмида юқорида кўрсатилган қилмишлар учун жавобгарликни оғирлаштирувчи қуйидаги ҳолатлар назарда тутилган:

- а) илгари гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан қонунга ҳилоф равишда муомала қилишдан иборат жиноятни содир этган шахс томонидан;
- б) бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб;
- в) ўртача катталиқдаги экин майдонида содир этилган бўлса.

Илгари гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан қонунга ҳилоф равишда муомала қилишдан иборат жиноятни содир этган шахс томонидан тақиқланган экинларни қонунга ҳилоф равишда экиш ёки етиштириш ҳаракатлари учун жавобгарлик кўрилатган модданинг иккинчи қисми «а» банди билан квалификация қилинади. Мазкур белгини қўллашда шахснинг илгари содир этган гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп

моддалар билан қонунга хилоф равишда муомала қилишдан иборат жинояти учун судланган ёки судланмаганлигидан қатъи назар, мазкур турдаги жиноятлардан бирини (ЖК 270-276-м) содир этганлиги назарда тутилади. Бироқ, шахс илгари содир этган жинояти учун жавобгарликдан ёки жазодан озод қилинган бўлса ёхуд илгари содир этган жинояти учун судланганлик муддати ўтиб кетган ёки судланганлиги олиб ташланган бўлса, ЖК 32-моддасининг 2-қисми ва 77-моддасининг 4-қисмида белгиланган қоидаларга асосан ушбу квалификация қилувчи белги қўлланилиши мумкин эмас.

Тақиқланган экинларни етиштириш жиноятини бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб содир этиш деганда, камида иккита жиноят субъекти белгиларига эга бўлган шахсларнинг жиноят содир этишда биргалашиб қатнашиши тушунилади. ЖК 29-моддасининг 3-қисмига мувофиқ икки ёки ундан ортиқ шахснинг олдиндан тил бириктириб жиноят содир этилишида иштирок этиши мураккаб иштирокчилик деб топилади. Иштирокчиликнинг бу шаклида иштирокчилар ўртасидаги жиноят содир этиш ҳақидаги келишув жиноят содир этилиши бошлангунга қадар амалга оширилади. **Оддий иштирокчиликдан** фарқли ўлароқ мураккаб иштирокчиликда жиноят содир этишда бажарувчи билан бирга ташкилотчи, далолатчи ёки ёрдамчилар қатнашиши, иштирокчилар ўртасида вазифалар тақсимланиши мумкин. **Мураккаб иштирокчиликнинг** асосий белгиларидан бири – олдиндан тил бириктирганлик, яъни икки ёки ундан ортиқ шахсларнинг аниқ жиноят содир этиш бўйича келишувининг амалга оширилиши. Иштирокчиликнинг бу шаклида икки ёки ундан ортиқ шахслар бирга бажарувчилар сифатида жиноятнинг объектив томонини бажаришлари, шунингдек бажарувчи билан бир қаторда жиноятни бевосита содир этмасаларда, лекин ташкилотчи, далолатчи ёки ёрдамчи сифатида қатнашишлари ҳам мумкин. Жиноятнинг объектив томонини бевосита бажармаган, бироқ жиноят содир этишда ташкилотчи, далолатчи ёки ёрдамчининг вазифаларини бажарган шахсларнинг қилмишлари ЖК 28-моддасининг тегишли қисмлари кўрсатилган ҳолда бажарувчи томонидан содир этилган жиноятни назарда тутувчи модда билан квалификация қилинади. Бу борада **Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг «Суд ҳукми тўғрисида»**ги 2014 йил 23 май 7-сонли қарорининг 20-бандида *«... агар жиноят бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб ёки уюшган гуруҳ томонидан содир этилган бўлса, ҳукмнинг тавсиф қисмида жиноятнинг ҳар бир иштирокчиси томонидан айнан қандай жиноий ҳаракатлар содир этилганлиги аниқ кўрсатилиши керак»*, деб алоҳида кўрсатилган.

Тақиқланган экинларни етиштириш учун жавобгарликни назарда тутувчи модданинг учинчи қисмида жавобгарликни алоҳида оғирлаштирувчи ҳолатлар сифатида қуйидагилар белгиланган:

- а) ўта хавфли рецидивист томонидан;
- б) уюшган гуруҳ ёки унинг манфаатларини кўзлаб;
- в) катта экин майдонида содир этилган бўлса.

Кўрилаётган жиноятни ўта хавфли рецидивист томонидан содир этилишини назарда тутувчи белгини қўллашда, тақиқланган экинларни етиштириш жиноятини содир этган шахс ушбу жиноятни содир этгунга қадар суд томонидан ўта хавфли рецидивист деб топилган бўлиши шарт. **Илгари ўта хавфли рецидивист деб топилган шахсдан ЖК 79-моддасининг 3-қисмига мувофиқ** судланганлиги олиб ташланган бўлса, ушбу квалификация қилувчи белги қўлланилиши мумкин эмас.

Ушбу жиноятни уюшган гуруҳ ёки унинг манфаатларини кўзлаб содир этганлик учун жавобгарлик ЖК 270-моддаси 3-қисми «б» бандида белгиланади. **ЖК 29-моддасининг 4-қисмига** мувофиқ икки ёки ундан ортиқ шахснинг биргаликда жиноий фаолият олиб бориш учун олдиндан бир гуруҳга бирлашиши уюшган гуруҳ деб топилади. Иштирокчиликнинг мураккаб шаклидан фарқли ўлароқ уюшган гуруҳда икки ёки ундан ортиқ шахслар жиноий фаолият билан шуғулланиш учун бирлашадилар. Бундан ташқари, жиноий гуруҳни уюшган деб квалификация қилиш учун асосий мезон тариқасида, масалан, гуруҳнинг барқарорлиги, унда ташкилотчининг бўлиши, одатда, бир неча жиноятни содир этиш мақсадида тузилганлиги, жиноятни амалга ошириш режаси ва

йўл-йўриғи ишланганлиги, ҳар бир иштирокчи ўртасида вазифалар тақсимланганлиги, техника билан таъминланганлиги, жиноятни яшириш чоралари кўрилганлиги, умумий интизомга ва жиноий гуруҳ ташкилотчисининг кўрсатмаларига итоат қилинишини ва шу кабиларни ҳисобга олиш лозим. Мазкур жиноятни уюшган гуруҳ томонидан содир этилган деб баҳолашда иштирокчилар томонидан бажарилган вазифалардан қатъи назар, ЖКнинг 28-моддасига ҳавола қилинмаган ҳолда квалификация қилинади. Кўрилатган квалификация қилувчи белги нафақат уюшган гуруҳ туркибида ёки уюшган гуруҳ аъзоси томонидан жиноят содир этганлик учун, балки уюшган гуруҳ манфаатларини кўзлаб уюшган гуруҳ аъзоси бўлмаган шахс томонидан содир этилган қилмиш учун ҳам қўлланилиши мумкин. Бундай ҳолларда бажарувчи томонидан содир этилган қилмиш натижасида уюшган гуруҳ аъзолари ўзларининг қандайдир манфаатларини ҳал этишлари лозим. Бундан ташқари, жиноят субъектида уюшган гуруҳ манфаатларини кўзлаб жиноят содир этиш каби жиноят мотивининг мавжудлигини, шунингдек унинг содир этаётган қилмиши уюшган гуруҳ манфаатларини кўзлаган ҳолда амалга оширилатганлигини англашини аниқлаш зарур. Шахс етиштирилиши тақиқланган ўсимликларни турли майдонларда ўстираётган бўлса, унинг ҳаракатларини квалификация қилишда жами экин майдонидан келиб чиқмоқ лозим.

Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни қонунга ҳилоф равишда эгаллаш (ЖК 271-м)

ЖКнинг 271-моддасига мувофиқ гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни эгаллаш учун жавобгарлик улар корхона, ташкилот ва муассасалардан қонунга ҳилоф равишда олинганда, таркибида гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалари бўлган ўсимликлар ёки уларнинг бўлаклари қишлоқ хўжалиги корхоналари далаларидан ва бу ўсимликлар ўстирилатган фуқароларнинг ер майдонларидан қонунга ҳилоф равишда териб олинганда, шунингдек гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар, уларни қонуний ва ноқонуний равишда эгаллаб турган фуқаролардан қонунга ҳилоф равишда олинган (эгалланган) ҳолларда юзага келади. Ушбу жиноятнинг **объекти** – аҳолининг соғлиғи билан боғлиқ бўлган жамоат хавфсизлиги. Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар жиноятнинг предмети бўлиб ҳисобланади.

Мазкур модданинг 1-қисмида назарда тутилган қилмишнинг **объектив томони** – кўрсатилган предметларни ўғрилиқ ёки фирибгарлик йўли билан эгаллашдан иборат. Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни қонунга ҳилоф равишда ўғрилиқ йўли билан эгаллаш деганда, ўзганинг қонуний ёки ноқонуний тасарруфидаги гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларини яширин равишда талон-торож қилиниши тушунилади. Фирибгарлик йўли билан эгаллашда, айбдор шахс алдаш ёки ишончни суиистеъмол қилиш йўли билан гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни қўлга киритиши тушунилади. Кўрилатган жиноятларнинг **субъекти ўн тўрт ёшга тўлган ақли расо жисмоний шахслар** ҳисобланади. **Субъектив томондан** жиноят айбнинг тўғри қасд шакли билан ифодаланади.

ЖК 271-моддасининг 2-қисмида белгиланган жиноят учун қуйидаги ҳолларда жавобгарлик назарда тутилган:

- а) илгари гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан қонунга ҳилоф равишда муомала қилишдан иборат жиноятни содир этган шахс томонидан;
- б) бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб;
- в) ўзлаштириш ёки растрата қилиш йўли билан;
- г) талончилик йўли билан;
- д) мансаб мавқеини суиистеъмол қилиб;
- е) товламачилик йўли билан;
- ж) кўп микдорда.

Таҳлил қилинаётган жиноятни ўзлаштириш ёки растрата қилиш йўли билан содир этилганлигини аниқлашда айбдорга ишониб топширилган ёки унинг ихтиёрида бўлган ўзганинг гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалари ўзлаштириш ёки растрата

қилиш орқали эгалланганлигини тушуниш лозим. Гиёҳвандлик воситаси ёки психотроп моддани ўзлаштириш айбдорга ишониб топширилган ёки унинг тасарруфида бўлган жиноят предметларини ўз фойдасига ишлатиш мақсадида ушлаб туришни билдиради. Растрата қилиш айбдорга ишониб топширилган ёки унинг тасарруфида бўлган гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларини ўзидан бегоналаштиришда (сотиш, ҳада қилиш ёки ҳар қандай усулда бошқа шахсга бериш) ифодаланади. Унда гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар айбдорга сақлаш, ташиш, тақсимлаш ёки бошқа ваколатларни амалга ошириш учун ишониб топширилганлигида намоён бўлади. Яъни, айбдор ўзига ишониб топширилган ёки унинг ихтиёрида бўлган гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни – мансаб вазифалари ёки шартномавий муносабатларга кўра ёхуд махсус топшириқ муносабати билан мазкур предметларни тасарруф қилиш, бошқариш, етказиб бериш ёки сақлаш бўйича қонуний ваколатларни амалга ошириш орқали уларни ўзлаштиради ёки растрата қилиб юборади.

Қонунга хилоф равишда талончилик йўли билан **эгаллаш** деганда, айбдор шахснинг гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни очикдан-очик эгаллаши тушунилади. Эгаллаш пайтида жабрланувчининг соғлиги учун хавфли бўлмаган зўрлик ишлатиб ёки бундай зўрлик ишлатиш билан кўрқитиб содир этилган ҳаракатлар ҳам шу квалификация қилувчи белги билан қамраб олинади.

ЖК 271-моддаси 2-қисмининг «д» бандида, қилмиш мансаб мавқеини сууистеъмол қилиш йўли билан содир этилганлиги учун жавобгарлик ўрнатилган. Ушбу квалификация қилувчи белгини қўллашда мансабдор шахслар ёки хизмат ваколатларига кўра гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни бошқариш ёки уларни тасарруф этиш ҳуқуқига эга бўлганлар томонидан ўз ваколатларидан фойдаланиб, бу предметларни қонунга хилоф равишда эгалланганлигини аниқлаш лозим. Яъни, бу ҳолатда асосий ҳал қилувчи белги бўлиб мансабдор шахс томонидан ўзига берилган ваколатларидан фойдаланиб жиноят предмети эгаллаш ҳисобланади.

Товламачилик йўли билан содир этилган гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни қонунга хилоф равишда эгаллаш **ЖКнинг 271-моддаси 2-қисмининг «е» банди** билан квалификация қилинади. Бу квалификация қилувчи белгини қўллаш учун, айбдор шахс жабрланувчи ёки унинг яқин кишиларига зўрлик ишлатиш, мулкка шикаст етказиш ёки уни нобуд қилиш ёхуд жабрланувчи учун сир сақланиши лозим бўлган маълумотларни ошкор қилиш билан кўрқитиб, ўзгача гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни топширишни талаб қилиш ёхуд жабрланувчини жиноят предметларини беришга мажбур қиладиган шароитга солиб қўйиш ҳолатлари аниқланиши лозим. Мазкур жиноят айбдор томонидан юқорида кўрсатилган ҳолатларда гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни талаб қилган пайтдан бошлаб тугалланган ҳисобланади.

Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни қонунга хилоф равишда эгаллашнинг кўп миқдорда содир этилганлигини аниқлаш, Наркотик моддалар устидан назорат қилиш бўйича Ўзбекистон Республикаси давлат комиссиясининг **2018 йил 27 октябрдаги №878-сонли Қарори** билан тасдиқланган “Қонунга хилоф равишда муомалада бўлган гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддаларнинг миқдорлари”га мурожаат қилиш орқали амалга оширилади.

Кўрилаётган модданинг 3-қисмида жавобгарликни алоҳида оғирлаштирувчи белгилар сифатида қуйидагилар назарда тутилган:

- а) ўта хавфли рецидивист томонидан;
- б) уюшган гуруҳ ёки унинг манфаатларини кўзлаб;
- в) босқинчилик йўли билан содир этилган бўлса.

Жиноятни ўта хавфли рецидивист томонидан, уюшган гуруҳ ёки унинг манфаатларини кўзлаб содир этилганлиги учун жавобгарликни назарда тутувчи белгилар мазмуни ЖК 270-моддасини таҳлил қилиш жараёнида батафсил кўриб чиқилган.

Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни қонунга хилоф равишда босқинчилик йўли билан эгаллаш ҳаракатлари **ЖКнинг 271-моддаси 3-қисми «в» банди**

билан квалификация қилинади. Ушбу квалификация қилувчи белги ўзганинг қонуний ёки ноқонуний эгаллигида бўлган гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни эгаллаш мақсадида хужум қилиб, ҳаёт ёки соғлиқ учун хавфли бўлган зўрлик ишлатиб ёхуд шундай зўрлик ишлатиш билан қўрқитиб содир этишни назарда тутати. Хужум жараёнида жабрланувчининг баданига енгил, ўртача оғир ёки оғир шикаст етказилса, қилмиш қўрилатган квалификация қилувчи белги билан баҳоланади ва ЖКнинг бошқа моддалари билан қўшимча квалификация қилишни талаб қилмайди. Кўрсатилган предметларни қонунга ҳилоф равишда ҳар қандай усулда эгаллаш, айбдорнинг улардан ўз хоҳиши бўйича фойдаланиш ёки тасарруф этиш имкониятлари бор-йўқлигидан қатъи назар, улар олинган вақтдан бошлаб жиноят тугалланган деб ҳисобланиши керак. ЖКнинг 271-моддасига мувофиқ гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни эгаллаш учун жавобгарлик улар қорхона, ташкилот ва муассасалардан қонунга ҳилоф равишда олинганда, таркибида наркотиги бўлган ўсимликлар ёки уларнинг бўлаклари қишлоқ хўжалиги қорхоналари далаларидан ва бу ўсимликлар ўстирилатган фуқароларнинг ер майдонларидан қонунга ҳилоф равишда териб олинганда, шунингдек гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар, уларни қонуний ва ноқонуний равишда эгаллаб турган фуқаролардан қонунга ҳилоф равишда олинган ҳолларда юзага келади. Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ўғрилик, фирибгарлик, ўзлаштириш ёки растрата қилиш, талончилик, мансаб мавқеини суистеъмол қилиш, товламачилик, босқинчилик йўли билан эгаллаш (ЖК 271-м) ва ўзгалар мулкини талон-торож этишни назарда тутган тегишли моддаларида кўрсатилган жиноятлар мажмуи билан, фақат бу моддалар (моддаларнинг қисмлари) санкцияси ЖКнинг 271-моддасидан оғирроқ жазони кўзда тутган ҳоллардагина квалификация қилиниши лозим. Тергов органлари ва судлар гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни қонунга ҳилоф равишда эгаллашдан мақсад нима эканлигини аниқлашлари зарур. Эгаллаш келгусида ўтказиш ёки сотиш учун амалга оширилганлиги аниқланган тақдирда айбдорнинг ҳаракатлари қайд этилган жиноятларга тайёргарлик кўриш деб ҳам квалификация қилиниши керак.

Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ўтказиш мақсадини кўзлаб қонунга ҳилоф равишда тайёрлаш, олиш, сақлаш ва бошқа ҳаракатлар қилиш, шунингдек уларни қонунга ҳилоф равишда ўтказиш (ЖК 273-м)

Жиноятнинг **объекти** – аҳолининг соғлиғи. Жиноят предмети – гиёҳвандлик воситалар ёки психотроп моддалар ҳисобланади.

Қўрилатган модда 1-қисмининг объектив томони гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни кўп бўлмаган миқдорда қонунга ҳилоф равишда қуйидаги қилмишлардан бирини содир этиш билан ифодаланади:

– тайёрлаш, олиш, сақлаш, ташиш, жўнатиш, ўтказиш.

Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни қонунга ҳилоф равишда **тайёрлаш** деганда, Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг “Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан қонунга ҳилоф равишда муомала қилишга оид жиноят ишлари бўйича суд амалиёти ҳақида”ги 1995 йил 27 октябрь 21-сонли қарорининг 6-бандига мувофиқ “... пировард натижада гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар ҳосил қилинган ҳар қандай ҳаракат, шунингдек тегишли рухсат бўлмаган ҳолда наркотикларни тўйинтириш ва наркотик таъсир кучини ошириш мақсадида уларни қайта ишлаш ва тозалаш (бегона аралашмалардан ҳоли қилиш) тушунилиши лозим”. Пленум қарорининг берилган тушунчасидан кўриниб турибдики, қонунга ҳилоф равишда тайёрлаш қуйидаги икки хил усулда амалга оширилиши мумкин:

- қонунга ҳилоф равишда ишлаб чиқариш;
- қонунга ҳилоф равишда қайта ишлаш.

Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни қонунга ҳилоф равишда **ишлаб чиқариш** деганда, Ўзбекистон Республикаси қонунчилигига ҳилоф равишда таркибида гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар бўлган ўсимликлардан, дорилардан ёхуд кимёвий ёки бошқа моддалардан бир ёки бир нечта фойдаланиш учун

тайёр бўлган гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни олишга йўналтирилган қасддан содир этилган ҳаракатларни тушуниш лозим.

Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни қонунга ҳилоф равишда **қайта ишлаш** деганда, Ўзбекистон Республикаси қонунчилигига ҳилоф равишда таркибида бир ёки бир нечта гиёҳвандлик воситалар ёки психотроп моддалари бўлган қаттиқ ёки суюқ қоришмадаги аралашмаларни тозалаш ёхуд бундай аралашмада (препаратда) гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларнинг тўйинганлик даражасини кўпайтириш, шунингдек бундай аралашмаларнинг фаоллигини ошириш ёки инсон организмига бўлган таъсирини кучайтириш мақсадида фармакология жихатидан фаол бўлган бошқа моддалар билан аралаштиришдан иборат бўлган қасддан содир этиладиган ҳаракатлар тушунилади.

Таркибида гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалари бўлган ўсимликларни қайнатиб буғлантириш, аралашмалардан тозалаш, буғга айлантириш ва бошқа қўшимча ишлов бермасдан, яъни модданинг тузилишини ўзгаришига олиб келмайдиган майдалаш, қуритиш ёки сув билан суртиш ва бошқа шунга ўхшаш ҳаракатлар гиёҳвандлик воситаларни ёки психотроп моддаларни тайёрлаш тушунчасини ҳосил қилмайди. Тайёрлаш ҳаракатлари, истеъмом учун тайёр бўлган гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларнинг, ҳеч бўлмаганда битта дозаси тайёрланган пайтдан бошлаб тугалланган ҳисобланади.

Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни **олиш** деб, сотиб олишни бошқа нарса ва буюмларга алмаштиришни, қарзга ёки ҳадяга олишни, қарз эвазига олишни, топиб олинган гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ўзлаштиришни, айбдор олган моддалари наркотик эканлигини билган бўлса, ёввойи ҳолда ўсаётган наشا ва кўкнор ўсимликларини ёки уларнинг бўлақларини, шунингдек таркибида наркотик бўлган ўсимлик экинларининг қўриқланмаётган қолдиқларини йиғиб-териб олишни ҳисобламоқ керак. Жиноят предмети айбдор шахснинг ихтиёрига амалда ўтган пайтдан бошлаб олиш ҳаракатлари тугалланган ҳисобланади.

Сақлаш деганда, гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни айбдорнинг эгаллигида: ёнида, бинода, махфий ерда ва бошқа жойларда бўлиши билан боғлиқ ҳар қандай қасддан қилинган ҳаракатлар тушунилиши лозим.

Ташиш деганда, ташиш усулидан қатъи назар, гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни бир жойдан иккинчи жойга олиб ўтиш билан боғлиқ ҳар қандай қасддан қилинган ҳаракатлар тушунилиши лозим.

Жўнатиш деганда, гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ташиш жараёнида жўнатувчи иштирок этмаган вазиятда, алоқа бўлими жўнатмаси, багаж тариқасида ёки бошқа усулларда бир жойдан иккинчи жойга қонунга ҳилоф равишда юбориш тушунилиши лозим.

Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни қонунга ҳилоф равишда **ўтказиш** деганда, уларни ҳар хил усулда тарқатиш (ўзгага бериш, ҳадя этиш, бошқа шахсга укол қилиш, алмаштириш, қарз ва қарз эвазига бериш, сотиш ва б.)ни тушуниш лозим.

Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни **сотиш** – ўтказишнинг бир усули деб ҳисобланиши керак.

Кўрилатган модданинг 1-қисми диспозициясига мувофиқ юқорида таҳлил қилинган қилмишлар озгинадан кўпроқ миқдорда содир этилсагина жиноий жавобгарлик вужудга келади. Наркотик моддалар устидан назорат қилиш бўйича Ўзбекистон Республикаси давлат комиссиясининг **2018 йил 27 октябрдаги №878-сонли Қарори** билан тасдиқланган “Қонунга ҳилоф равишда муомалада бўлган гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддаларнинг миқдорлари”га асосан, қонунга ҳилоф равишда муомалада бўлган гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддаларнинг “озгинадан кўпроқ” миқдордан кам миқдорлари Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексида назарда тутилган “оз миқдор” деб ҳисобланади. Жиноятнинг субъекти ўн олти ёшга тўлган ақли расо жисмоний шахслар ҳисобланади. **Субъектив томондан** жиноят тўғри қасд билан содир этилади. **Объектив томоннинг** зарурий белгиси

– ўтказиш мақсадининг мавжудлиги. Айбдорда қонунга ҳилоф равишда тайёрланган, олинган, сақланаётган гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ўтказиш мақсади борлиги тўғрисидаги масалани ҳал этишда, бу восита ёки моддалар ҳақиқатдан ҳам ўтказиш учун тайёрланганлигини намоён этувчи далиллар мажмуи асосланмоқ лозим. Масалан, гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни фақат истеъмол қилинишини истисно этадиган миқдорда топилганлиги, наркотиклар ёки психотроп моддаларни маълум ўлчамда қадоқланганлиги, ташиш ёки жўнатишда уларни махсус махфий жойга яширилганлиги, гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни тайёрлаш учун асбоб-ускуналарнинг мавжудлиги, айбдорнинг ўзи банги эмаслиги тўғрисида экспертиза ҳулоса берганлиги ва ҳоказолар. Ишнинг аниқланган ҳақиқий ҳолатларига қараб айбдорнинг ҳаракатлари ЖКнинг 25, 273-моддасининг 5-қисми билан квалификация қилиниши керак.

ЖК 273-моддасининг иккинчи қисмида белгиланган жиноятнинг объектив томони гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни озгинадан кўпроқ миқдорда қонунга ҳилоф равишда тайёрлаш, олиш, сақлаш, ташиш ёки жўнатиш, шунингдек уларни озгинадан кўпроқ миқдорда қонунга ҳилоф равишда ўтказиш билан ифодаланади.

Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни кўп бўлмаган ёки озгинадан кўпроқ миқдорда қонунга ҳилоф равишда тайёрлаш, олиш, сақлаш, ташиш ёки жўнатиш, шунингдек уларни кўп бўлмаган ёки озгинадан кўпроқ миқдорда қонунга ҳилоф равишда ўтказишдан иборат қилмишлар:

- а) илгари гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан қонунга ҳилоф равишда муомала қилишдан иборат жиноятни содир этган шахс томонидан;
- б) бир гуруҳ шахслар томонидан олдиндан тил бириктириб;
- в) озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазони ўташ жойларида;
- г) ўқув юртларида ёки ўқувчилар, студентлар ўқув, спорт ва жамоат тадбирларини ўтказадиган бошқа жойларда содир этилган бўлса, ЖК 273-моддаси учинчи қисми билан квалификация қилинади.

Озодликдан маҳрум қилиш тариқасидаги жазони ўташ жойлари деганда, Ўзбекистон Республикаси Жиноят-ижроия кодексининг 45-моддасига асосан жазони ижро этиш колониялари; тарбия колониялари; турмалар; тергов ҳибсхоналари (озодликдан маҳрум этишга ҳукм қилинган ва хўжалик хизматида оид ишларни бажариш учун қолдирилган шахсларга нисбатан жазони ижро этиш муассасалари вазифасини бажаради) тушунилади. Юқорида таҳлил қилинган ижтимоий хавфли қилмишлар ўқув юртларида ёки ўқувчилар, студентлар ўқув, спорт ва жамоат тадбирларини ўтказадиган бошқа жойларда содир этилса, жиноят ЖКнинг 273-моддаси 3-қисмининг «г» банди билан квалификация қилинади.

Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни лабораторияларда ёхуд ўзганинг мулки ҳисобланган воситалар ва асбоб-ускуналардан ёки прекурсорлардан фойдаланган ҳолда қонунга ҳилоф равишда тайёрлаш ёки қайта ишлаш, бундай воситаларни истеъмол қилиш ёки тарқатиш учун бангхоналар ташкил қилиш ёки сақлаш, шунингдек уларни кўп бўлмаган ёки озгинадан кўпроқ миқдорда қонунга ҳилоф равишда тайёрлаш, олиш, сақлаш, ташиш, жўнатиш ёки қонунга ҳилоф равишда ўтказишдан иборат қилмишлар:

- а) ўта хавфли рецидивист томонидан;
- б) уюшган гуруҳ томонидан ёки унинг манфаатларини кўзлаб, содир этилган бўлса, ЖК 273-моддасининг 4-қисми билан квалификация қилинади. Ўзбек тилининг изоҳли луғатида мувофик, **лаборатория** [лот. laboratorium «laborare» – **ишламоқ**] – илмий текширишлар, тажрибалар, амалий машғулотлар ўтказиш учун керакли аппарат ва асбоблар билан жиҳозланган илмий муассаса ёки унинг бўлими ва улар жойлашган бинолар тушунилади. Бироқ, илмий текширишлар ёки тажрибалар ўтказиш учун махсус жиҳозланган илмий муассаса ёки унинг бўлимлари жойлашган биноларни кўрилатган жиноят мазмунида лабораторияда содир этилган деб баҳолаш ноўриндир. Чунки, қонун талабига кўра, айнан лабораторияда, яъни керакли махсус асбоб-ускуналардан

фойдаланган ҳолда гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни тайёрлаш ёки қайта ишлаш учун жавобгарлик белгиланган. Шунинг учун бирон-бир бинода (масалан, мактабнинг кимё лабораторияси ва ҳ.к) жойлашган лаборатория бўлимидаги асбоб-ускуналардан фойдаланмаган ҳолда, лекин бинонинг бошқа хоналарида гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни тайёрлаш ёки қайта ишлаш ҳаракатлари мазкур белгини ҳосил қилмайди.

Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни истеъмол қилиш ёки тарқатиш учун мўлжалланган **бангихоналар** деганда, гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни мунтазам равишда истеъмол қилиш учун мўлжалланган махсус фойдаланиладиган ҳар қандай хоналар (одам яшайдиган ёки яшамайдиган, хизмат хоналари ва б.) тушунилади. Шу билан бирга, бу хоналар айбдорнинг қонуний ёки ноқонуний эгалигида бўлганлиги ёки кўрсатилган мақсадларда махсус ижарага олинганлиги қилмишнинг квалификациясига таъсир этмайди.

Қонун мазмунига кўра гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддаларни истеъмол қилиш ёки тарқатиш учун бангихоналар ташкил қилиш ёки сақлаш деганда, айбдор томонидан ғараз мақсадни кўзда тутган-тутмаганлигидан қатъи назар гиёҳвандлик воситасини истеъмол қилиш учун махсус шароит яратилган (истеъмол қилиш мосламалари, гиёҳвандлик воситалари билан таъминланган-таъминланмаганлигининг аҳамияти йўқ) хоналарни бир ёки бир неча маротаба бериб туриши тушунилиши лозим. Бошқалар томонидан хонадондан фойдаланиш ҳуқуқига эга бўлган шахсга билдирмасдан гиёҳвандлик воситаларини ўзлари билан олиб келиб истеъмол қилганликлари аниқланса, хонадондан фойдаланиш ҳуқуқига эга бўлган шахс ҳаракатини бангихона ташкил қилган деб баҳоламаслик лозим. Шу билан бирга, бангихона сақловчиси томонидан гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар сотилган ёки ўтказилган бўлса, унинг ҳаракатлари ЖК 273-моддасининг тегишли қисмларида назарда тутилган жиноятлар мажмуи билан квалификация қилиниши керак.

Ўзганинг мулки ҳисобланган **воситалар ва асбоб-ускуналар** деганда, гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни тайёрлаш учун фойдаланиладиган, бироқ айбдорга тегишли бўлмаган ҳар қандай воситалар ҳамда уларни тайёрлаш ва қайта тайёрлашда фойдаланиладиган ашёлар ва жиноят предметларини ишлаб чиқаришга мўлжалланган йиғилган ҳолдаги мосламаларнинг мажмуаси тушунилади. Бундай восита ва асбоб-ускуналарга қуйидагиларни киритиш мумкин:

- ашёларни таблетка ёки ампула қилиш учун мўлжалланган мосламалар (қўл бола ёки ишлаб чиқариш жойларида тайёрланган);
- восита ёки моддаларни аралаштириш учун яратилган автомат ва қўл билан бажариладиган аралаштиргичлар;
- яримфабрикатлар, бўш ампулалар, шприц идишлари ва турли хил ҳажмдаги капсулалар;
- ампула, шприц идишлар ва капсулаларни тайёрлаш учун мўлжалланган мосламалар;
- суюқликни сўриб олиш ёки итариб чиқариш, шунингдек уларни совутиш учун мўлжалланган (бундай мосламаларга хўжаликда ишлатиладиган музлатгичлар кирмайди) қўлда ёки заводда ясалган мосламалар;
- суюқлик ёки бошқа предметларни бегона аралашмалардан тозалаш учун мўлжалланган мосламалар.

Бунда мазкур восита ва асбоб-ускуналарнинг гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни тайёрлаш ёки қайта тайёрлашга мўлжалланганлиги, асбоб-ускуналарнинг техник хусусиятига кўра айнан ушбу жиноятнинг предметларини тайёрлаш жараёнида фойдаланиш мумкинлигини аниқлаш зарур. Агар бундай восита ва асбобускуналар хўжалик мақсадларида фойдаланилаётганлиги тўғридан-тўғри аён бўлиб, улардан рўзғор учун фойдаланилаётганлик ҳолатлари аниқланган бўлса, бундай қилмиш таҳлил қилинаётган жиноят таркибини келтириб чиқармайди. Қайд этилган жиноятни

квалификация қилишда биринчи навбатда ўтказилган (сотилган) гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар миқдоридан келиб чиқиш керак.

Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни қонунга ҳилоф равишда **кўп миқдорда сотганлик** учун жавобгарлик ЖК 273-моддасининг 5-қисмида назарда тутилган.

Агар айбдор томонидан била туриб гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар ниқоби остида қандайдир бошқа моддалар ўтказилса, сотилса, бундай ҳаракатлар фирибгарлик сифатида, олувчининг ҳаракатлари эса – гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни олишга суиқасд қилиш тариқасида квалификация қилиниши керак. Айбдор томонидан гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларнинг фақат бир қисми сотилиб, қолгани топилган ва олинган ҳолларда, бундай восита ёки моддаларнинг ўлчами уларнинг умумий миқдоридан келиб чиққан ҳолда белгиланади. Айбдорда қонунга ҳилоф равишда тайёрланган, олинган, сақланаётган гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ўтказиш мақсади борлиги тўғрисидаги масалани ҳал этишда (ЖК 273-м) судлар, бу восита ёки моддалар ҳақиқатдан ҳам ўтказиш учун тайёрланганлигини намоён этувчи далиллар мажмуига асосланмоқлари лозим. Масалан, гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларнинг фақат истеъмол қилинишини истисно этадиган миқдорда топилганлиги, наркотиклар ёки психотроп моддаларни маълум ўлчамда қадокланганлиги, ташиш ёки жўнатишда уларни махсус махфий жойга яширилганлиги, гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни тайёрлаш учун асбоб-ускуналарнинг мавжудлиги, айбдорнинг ўзи банги эмаслиги тўғрисида экспертиза хулоса берганлиги ва ҳоказолар. Ишнинг аниқланган ҳақиқий ҳолатларига қараб айбдорнинг ҳаракатлари ЖК 25, 273-моддасининг 5-қисми билан квалификация қилиниши керак.

ЖК 273-моддаси 6-қисмига мувофиқ, гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ўтказиш мақсадини кўзлаб кўп бўлмаган миқдорда қонунга ҳилоф равишда тайёрлаш, олиш, сақлаш, ташиш ёки жўнатиш, шунингдек уларни кўп бўлмаган миқдорда қонунга ҳилоф равишда ўтказиш жиноятини содир этган шахс ўз ихтиёри билан айбини бўйнига олиш тўғрисида ҳокимият органларига арз қилса ва гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни топширса, жазодан озод қилинади.

Шахснинг гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни истеъмол қилиши муносабати билан тиббий ёрдам кўрсатишни сўраб, тиббиёт муассасаларига ўз ихтиёри билан мурожаат қилганлиги, уни илгари гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни қонунга ҳилоф равишда эгаллаганлиги, сақлаганлиги, ташиганлиги ва жўнатганлиги, истеъмол қилганлиги учун жиноий жавобгарликдан озод қилишга фақат бундай мурожаат шахснинг бангиликдан тузалиш нияти билан қилинган ва уни фош этилиши билан боғлиқ бўлмаган ҳоллардагина асос бўлиши мумкин.

Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни истеъмол қилишга жалб этиш (ЖК 274-м)

Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни истеъмол қилишга ҳар қандай усулда жалб қилиш ҳаракатлари биринчи навбатда жамоат хавфсизлиги ва аҳолининг соғлиғига жиддий зарар етказди.

Объектив томондан кўрилатган жиноят гиёҳвандлик воситалари, психотроп ёки шахснинг ақл-идрокига таъсир этувчи бошқа моддаларни ҳар қандай шаклда истеъмол қилишга жалб этиш билан ифодаланади.

Шахснинг ақл-идрокига таъсир этувчи бошқа моддалар деганда, Ўзбекистон Республикасида назоратга олинadиган гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларнинг I, II, III ва IV рўйхатларига киритилмаган, бироқ кимёвий тузилиши ва хоссаларига кўра гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддаларга ўхшаш, улар сингари руҳиятга фаол таъсир этувчи, келиб чиқиши синтетик ёки табиий моддалар (гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддаларнинг аналоглари) ёхуд инсон ақл-идрокига гангитувчи (карахт қилувчи) таъсир кўрсатадиган майший ҳаётда, ишлаб чиқаришда, аҳолига тиббий ёрдам кўрсатишда кенг қўлланиладиган, тобеликни вужудга келтирувчи турли моддалар

тушунилади. Бундай моддаларнинг муомаласи алоҳида тартибга солинмаганлиги боис уларни аниқлаш истисно қилиш йўли билан амалга оширилади. Яъни, ушбу моддалар халқаро конвенциялар ва давлатнинг ички норматив ҳужжатларида гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар сифатида белгиланмаган бўлса (Ўзбекистон Республикасида назоратга олинадиган гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларнинг I, II, III ва IV рўйхатлар), инсоннинг ақл-идрокига таъсир этувчи бошқа моддалар каби қўрилиши керак.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг “Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан қонунга хилоф равишда муомала қилишга оид жиноят ишлари бўйича суд амалиёти ҳақида”ги 1995 йил 27 октябрь 21-сонли қарорининг 10-бандига мувофиқ, гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни истеъмол қилишга жалб этиш деганда, шахсда уларни истеъмол қилиш майлини уйғотишга қаратилган ҳар қандай қасддан қилинган ҳаракатлар (қўндириш, таклиф қилиш, маслаҳат бериш ва б.), шунингдек таъсир ўтказиладиган шахсни гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни истеъмол қилдириш мақсадида алдаш, руҳий ёки жисмоний зўрлик ишлатиш, озодлигини чеклаш ва ҳоказолар тушунилиши лозим. Ушбу тушунчадан қўриниб турибдики, жалб қилиш ҳаракатлари жабрланувчини ишонтириш ёки уни мажбурлаш орқали амалга оширилиши мумкин. **Ишонтириш йўли билан жалб қилиш** деганда, гиёҳвандлик воситалари ёки бошқа моддаларни таклиф, илтимос қилиш, қўндириш, маслаҳат бериш, мукофот ваъда қилиш, алдаш ва бошқа шунга ўхшаш йўллар орқали руҳий таъсир ўтказиб жабрланувчида кўрсатилган восита ёки моддаларни истеъмол қилиш истагини уйғотиш тушунилади. Мажбурлаш йўли билан жалб қилишда руҳий (қўрқитиш, дўқпўписа ва б.) ёки жисмоний зўрлик (уриш-дўппослаш, қийноққа солиш, баданга турли хил даражадаги шикастлар етказиш ва б.) ишлатиш орқали жабрланувчининг иродаси енгилади. Жисмоний зўрлик ишлатиш орқали гиёҳвандлик воситалари, психотроп ёки ақл-идроқга таъсир этувчи бошқа моддаларни истеъмол қилишга жалб қилиш жараёнида жабрланувчининг баданига енгил ёки ЖК 105-моддасининг 2-қисмида назарда тутилган оғирлаштирувчи ҳолатлар мавжуд бўлмаган ўртача оғирликдаги шикастлар етказилса, ёхуд амалга оширилишидан хавфсираш учун етарли асослар мавжудлигида ўлдириш ёки зўрлик ишлатиш билан қўрқитиш орқали содир этилса, айбдорнинг ҳаракатлари ЖК 274-моддасининг 1-қисми билан квалификация қилинади. Агар жалб этиш жараёнида жабрланувчининг баданига ЖК 105-моддасининг 2-қисмида кўрсатилган оғирлаштирувчи ҳолатлар мавжудлигида ўртача оғир ёки оғир шикаст етказилса, қилмиш ЖК 105-моддасининг 2-қисми ёки 104-моддасининг тегишли қисмлари ва 274-модда билан жиноятлар мажмуи тариқасида квалификация қилинади. Мазкур жиноят таркиби ўз тузилишига кўра формал таркибли ҳисобланганлиги сабабли жабрланувчини гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддаларни ёки шахснинг ақл-идрокига таъсир этувчи бошқа моддаларни истеъмол қилишга жалб қилишга йўналтирилган ҳаракатлар бошланган пайтдан жиноят тугалланган ҳисобланади. Бунда жабрланувчининг бу восита ёки моддаларни истеъмол қилганлиги ёки қилмаганлиги аҳамият касб этмайди. Жиноятнинг **субъектив томони** айбнинг тўғри қасд шакли билан ифодаланади. Айбдор бошқа шахсни гиёҳвандлик воситалари, психотроп ёки шахснинг ақл-идрокига таъсир этувчи бошқа моддаларни истеъмол қилишга жалб қилаётганини англайди ва бу ҳаракатларни амалга оширишни истайди. Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни истеъмол қилишга жалб этиш жиноятининг **субъекти ўн олти ёшга тўлган ақли расо жисмоний шахс** ҳисобланади. Агар вояга етган шахс томонидан гиёҳвандлик воситалари, психотроп ёки шахснинг ақл-идрокига таъсир этувчи бошқа моддаларни истеъмол қилишга вояга етмаган шахс жалб қилинса, қилмиш ЖКнинг 127-моддаси билан квалификация қилинади. Вояга етмаган шахс томонидан ушбу восита ва моддаларни истеъмол қилишга вояга етган шахс жалб қилинса, қилмиш ЖКнинг 274-моддаси билан квалификация қилинади.

Жиноят кодекси 274-моддасининг иккинчи қисмида қуйидаги кўрсатилган ҳаракатлар:

- а) илгари гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан қонунга ҳилоф равишда муомала қилишдан иборат жиноятни содир этган шахс томонидан;
- б) озодликдан маҳрум қилиш жазосини ўташ жойларида;
- в) икки ёки ундан ортиқ шахсга нисбатан содир этилганлиги учун жавобгарлик назарда тутилган.

Айбдорнинг икки ёки ундан ортиқ шахсларда гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни истеъмол қилиш майлини уйғотишга қаратилган ҳаракатлари, бу ҳаракатлар бир неча шахсларга нисбатан *бир вақтнинг ўзида* ёки уларнинг ҳар бирига нисбатан турли вақтда содир этилганлигидан қатъи назар ЖК 274-моддасининг 2-қисми «в» банд билан квалификация қилиниши керак.

Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар ишлаб чиқариш ёки улардан фойдаланиш қоидаларини бузиш (ЖК 275-м)

Ўзбекистон Республикасида гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларнинг муомалада бўлишига фақатгина Ўзбекистон Республикасининг “Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар тўғрисида”ги 1999 йил 19 август қонунида белгиланган ҳолларда ва тартибда йўл қўйилади. Ушбу қонунга кўра, Ўзбекистон Республикасида гиёҳвандлик воситаларини олиб кириш (олиб чиқиш), тақсимлаш, ишлаб чиқариш, тайёрлаш, йўқ қилиш, шунингдек таркибида гиёҳвандлик моддаси бўлган ўсимликларни етиштириш давлат монополияси ҳисобланади. Шу боис гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан кўрсатилган қонун талабларини бузган ҳолда муомала қилиш бевосита жавобгарликни вужудга келтиради. Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 275-моддасида гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ишлаб чиқариш, сақлаш, ҳисобга олиш, бериш, ташиш ёки жўнатишнинг белгиланган қоидаларини бузганлик учун жиноий жавобгарлик ўрнатилган. Бу жиноятнинг **объектини гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ишлаб чиқариш, сақлаш, ҳисобга олиш, бериш, ташиш ёки жўнатишнинг белгиланган тартибини таъминловчи ижтимоий муносабатлар** ташкил қилади. Жиноятнинг предмети гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалари ҳисобланади. **Объектив томондан** кўрилатган жиноят гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ишлаб чиқариш, сақлаш, ҳисобга олиш, бериш, ташиш ёки жўнатишнинг белгиланган қоидаларини бузишда ифодаланади. Мазкур жиноят учун жавобгарликни назарда тутувчи жиноий-ҳукукий норма бланкет хусусиятга эга бўлганлиги сабабли, жиноят таркибининг объектив томони жиноят қонунидан ташқари бошқа норматив-ҳукукий ҳужжатларга мурожаат қилиш орқали аниқланади. Ўзбекистон Республикасининг “Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар тўғрисида”ги қонунининг 19-моддасига мувофиқ, II рўйхатга киритилган гиёҳвандлик воситаларининг муомалада бўлишига оид ижтимоий муносабатларни тартибга солиш ҳамда уларнинг қонунга ҳилоф равишда муомалада бўлишига монелик қилиш, фуқаролар соғлиғини сақлаш ҳамда давлат хавфсизлигини таъминлаш мақсадларида ишлаб чиқариш ва тайёрлаш Ўзбекистон Республикасининг эҳтиёжлари доирасида давлат корхоналари ва муассасалари томонидан, муайян гиёҳвандлик воситаларини ишлаб чиқариш ва тайёрлаш учун лицензиялари бўлган тақдирда амалга оширилади. III рўйхатга киритилган психотроп моддаларни юқорида белгиланган мақсадларда ишлаб чиқариш ва тайёрлаш махсус ваколатли орган қарорига мувофиқ юридик шахслар томонидан, муайян психотроп моддаларни ишлаб чиқариш ва тайёрлаш учун лицензиялари бўлган тақдирда амалга оширилади. Гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларни ишлаб чиқариш ва тайёрлашни амалга оширувчи юридик шахслар қонун ҳужжатларига мувофиқ давлат рўйхатидан ўтказилади. ВМнинг 2003 йил 29 октябрдаги 472-сонли қарори билан тасдиқланган «Ўзбекистон Республикасининг гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларга бўлган эҳтиёжини аниқлаш тартиби тўғрисидаги низом»да тиббий мақсадларда фойдаланиладиган, илмий тадқиқот институтлари, олий ўқув юртли ва

бошқа ўқув юртлари, назорат-таҳлил лабораториялари, даволаш-профилактика муассасалари лабораторияларининг илмий мақсадлари учун гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддаларга бўлган эҳтиёжи аниқланади.

Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ишлаб чиқариш қоидаларини бузиш деганда, лицензиялари бўлган ва белгиланган тартибда давлат рўйхатидан ўтган юридик шахслар томонидан гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ишлаб чиқаришнинг норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган қоидаларини бузишдан иборат ҳаракати ёки ҳаракатсизлиги тушунилади. Яъни, мазкур жиноятда гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ишлаб чиқаришга ҳуқуқи бўлган ҳолларда бу восита ва моддаларни ишлаб чиқаришнинг белгиланган қоидаларини бузганлик учун (масалан, ишлаб чиқариш технологияси жараёнини ташкил қилувчи норматив ҳужжатларда белгиланган қоидалардан бирини бузиш) жавобгарлик назарда тутилади. Тегишли лицензиясиз ёки лицензиянинг амал қилиши тўхтатилганда, тугаганда ёхуд лицензия бекор қилинганда гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ишлаб чиқариш мазкур жиноят таркибини ташкил қилмайди. Бундай ҳолларда айбдор шахснинг қилмиши кўзлаган мақсадига кўра ЖКнинг 273 ёки 276-моддалари билан квалификация қилинади. Сифатсиз дори воситаларининг ишлаб чиқарилишига сабаб бўлган гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ишлаб чиқариш қоидаларини бузиш ҳаракатлари ЖК 275-моддаси ва белгиланган шартлари мавжудлигида, 186³-моддаси тегишли қисмлари билан жиноятлар мажмуи тариқасида квалификация қилиниши лозим. Агар шахс ўтказиш ёки ўзлаштириш мақсадида гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларнинг ортқча қисми пайдо бўлишига сабаб бўлган ишлаб чиқариш қоидаларини қасддан бузса, унинг қилмиши ЖКнинг 271-моддаси билан баҳоланиши лозим.

Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни сақлаш қоидаларини бузиш деганда, Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг “Гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларни сақлаш бўйича техник талаблар тўғрисида низомни тасдиқлаш ҳақида”ги 2001 йил 17 июнь 2-сонли қарорида белгиланган гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ёки прекурсорларни сақлаш бўйича ўрнатилган талабларга риоя қилмаслик ёки уларни бузиш тушунилади.

Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ҳисобга олиш, бериш, ташиш ёки жўнатиш қоидалари Ўзбекистон Республикасининг “Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар тўғрисида”ги 1999 йил 19 август қонуни, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистон Республикасида гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларнинг муомалада бўлиш тартибини белгилаб берувчи низомларни тасдиқлаш тўғрисида”ги 2003 йил 29 октябрь 472-сонли қарори билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикасининг гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларга бўлган эҳтиёжини аниқлаш тартиби тўғрисида”ги Низом, “Гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларни йўқ қилиш тартиби тўғрисида”ги Низом, “Ўзбекистон Республикаси ҳудудида гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддаларни транзит йўловчиларни даволаш учун ташиш ва улардан фойдаланиш тартиби тўғрисида”ги Низом, “Гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорлардан илмий ва ўқув мақсадларда фойдаланиш тартиби тўғрисида”ги Низом, шунингдек Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлигининг “Гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларни сақлаш бўйича техник талаблар тўғрисида низомни тасдиқлаш ҳақида”ги 2001 йил 17 июнь 2-сонли қарори, Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирининг “Гиёҳванд моддалар, психотроп воситалар ва прекурсорларни сақлаш, бериш, сотиш, тақсимлаш ва ҳисобга олиш шартлари тўғрисида низомни тасдиқлаш ҳақида”ги 2001 йил 28 ноябрь 527-сонли буйруғи, Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ва Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг “Ўзбекистон Республикаси ҳудудида гиёҳвандлик воситалари, психотроп

моддалар ва прекурсорларни ташиш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги 2008 йил 17 март 4-сонли қарори, Ўзбекистон Республикаси ВМнинг “Гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларни Ўзбекистон Республикаси ҳудуди орқали олиб кириш, олиб чиқиш ва транзит тарзида ўтказиш тўғрисида”ги 2000 йил 31 июль 293-сонли қарори билан тасдиқланган “Гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларни Ўзбекистон Республикаси ҳудуди орқали олиб кириш, олиб чиқиш ва транзит тарзида ўтказиш тўғрисида”ги Низомларида белгиланган. Белгиланган қоидаларни бузиш юқорида кўрсатилган норматив ҳужжатлардаги норма ва қоидаларга риоя этмасликда ифодаланади. Мазкур жиноятнинг **объектив томонини** аниқлашда норматив-ҳуқуқий ҳужжатда белгиланган гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларини ишлаб чиқариш, сақлаш, ҳисобга олиш, бериш, ташиш ёки жўнатишнинг аниқ қайси қоидасининг бузилганлиги кўрсатилиши лозим. Қилмиш натижасида қандайдир ижтимоий хавфли оқибат келиб чиққанлиги ёки келиб чиқмаганлигидан қатъи назар, жиноят гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларини ишлаб чиқариш, сақлаш, ҳисобга олиш, бериш, ташиш ёки жўнатишнинг белгиланган қоидалари бузилган пайтдан бошлаб тугалланган ҳисобланади. **Субъектив томондан** бу жиноят қасддан ёки эҳтиётсизлик орқали содир этилиши мумкин. Агар гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ишлаб чиқариш, сақлаш, ҳисобга олиш, бериш, ташиш ёки жўнатишнинг белгиланган қоидаларини бузган шахс ўз қилмишининг ижтимоий хавфлилиқ хусусиятини англамаган, англаши мумкин ва лозим ҳам бўлмаган тақдирда, унинг қилмиши айбсиз ҳолда содир этилган деб топилади ва жавобгарликни истисно этади. Кўрилатган жиноятнинг **субъекти** гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ишлаб чиқариш, сақлаш, ҳисобга олиш, бериш, ташиш ёки жўнатишнинг белгиланган қоидаларига риоя этиш мажбурияти юклатилган 16 ёшга тўлган ақли расо жисмоний шахслар ҳисобланади.

Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ўтказиш мақсадини кўзламай қонунга хилоф равишда тайёрлаш, эгаллаш, сақлаш ва бошқа ҳаракатлар (ЖК 276-м)

Жиноятнинг **объекти** аҳолининг соғлиғи, предмети эса гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар ҳисобланади. **Объектив томондан** кўрилатган жиноят гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ўтказиш мақсадини кўзламай қонунга хилоф равишда тайёрлаш, сақлаш, эгаллаш, ташиш ёки жўнатиш билан изоҳланади. Жиноят предметларини қонунга хилоф равишда тайёрлаш, сақлаш, эгаллаш, ташиш ёки жўнатишдан иборат қилмишлар юқорида ЖКнинг 273-моддаси кўрилатганда батафсил таҳлил қилинган. Жиноятнинг **субъектив томони** айбнинг қасд шакли билан ифодаланади. Шахс ўз қилмишининг ижтимоий хавфлилиқ хусусиятини англайди ва бу қилмишларни содир этишни истайди. Қилмишни ЖКнинг 276-моддаси билан квалификация қилиш учун айбдорнинг гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ўтказиш мақсадининг мавжуд эмаслигини аниқлаш шарт, чунки жиноят субъектив томонининг мақсади жиноятни квалификация қилишга таъсир этади. Агар шахс мазкур восита ёки моддаларни кейинчалик ўтказиш мақсадини кўзлаб қонунга хилоф равишда тайёрласа, сақласа, эгалласа, ташиса ёки жўнатса, унинг қилмиши ЖКнинг 25, 273-моддаси билан квалификация қилиниши лозим. Жиноятнинг **субъекти** 16 ёшга тўлган ақли расо жисмоний шахс ҳисобланади.

Ушбу қилмишлар:

а) кўп миқдорда;

б) илгари гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан қонунга хилоф равишда муомала қилишдан иборат жиноятни содир этган шахс томонидан содир этилган бўлса, 276-модданинг 2-қисми билан квалификация қилинади. Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ўтказиш мақсадини кўзламай қонунга хилоф равишда тайёрлаш, сақлаш, эгаллаш, ташиш ёки жўнатишдан иборат қилмишларни **кўп миқдорда** содир этилганлик наркотик моддалар устидан назорат қилиш бўйича Ўзбекистон

Республикаси Давлат комиссиясининг 2018 йил 27 октябрдаги №878-сонли Қарори билан тасдиқланган “Қонунга ҳилоф равишда муомалада бўлган гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддаларнинг миқдорлари”га мурожаат қилинган ҳолда аниқланади.

Илгари гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан қонунга ҳилоф равишда муомала қилишдан иборат жиноятни содир этган шахс томонидан жиноят предметларини ўтказиш мақсадини кўзламай қонунга ҳилоф равишда тайёрлаш, сақлаш, эгаллаш, ташиш ёки жўнатиш қилмишлари ЖКнинг 276-моддаси 2-қисмининг «б» банди билан квалификация қилинади. Жиноятни илгари гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан қонунга ҳилоф равишда муомала қилишдан иборат жиноятни содир этган шахс томонидан содир этилиши тушунчаси юқорида батафсил ёритилган.

3-савол. Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар билан боғлиқ ҳолатлар аниқланган тақдирда, ходимлар томонидан уларни расмийлаштириш вақтида йўл қўядиган камчиликлар.

Биринчидан, гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар борлиги тўғрисида тезкор олинган маълумотлар ИИБ Навбатчилик қисмининг Шакл-2 ёки Шакл-1 журналидан ўз вақтида рўйхатдан ўтказилмаётганлиги, балки мазкур хабар ИИБ Навбатчилик қисмига келиб тушганидан сўнг орадан бир неча кун вақт ўтганидан кейингина рўйхатдан ўтказиш амалиёти учраётганлиги;

Иккинчидан, гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар борлиги тўғрисида тезкор маълумот олинган тақдирда, ашёвий далилларни аниқлаш, олиш мақсадида ҳодиса содир бўлган жойни кўздан кечириш учун гумон қилинувчининг яшаш хонадонига ёки бирон-бир бино, иншоот, корхона, муассаса ва ташкилотларга кириш вақтида камида 2 нафар ҳолисларни ҳамда хонадон эгаси ёки бино, иншоот, корхона, муассаса ва ташкилотларнинг раҳбари (раҳбар бўлмаган тақдирда, унинг ишчиларидан бири)ни қатнаштирилмаётганлиги, шунингдек баённомага уларнинг имзо қўйдирилмасдан келинаётганлиги, аксарият ҳолларда ҳолислар ҳодиса жойи кўздан кечириб бўлинганидан кейингина фақат уларга имзо қўйдириш билан чеклаш мақсадида чақиртирилаётганлиги, ҳолислар асосан фуқаролардан эмас, балки ҳокимият вакилларидан олинаётганлиги, барча тергов ҳаракатларида доимо бир хил ҳолисларни иштирок этказилаётганлиги, бу эса қонунга зид эканлигини ходимлар умуман тушунмаётганлиги;

Учинчидан, ҳодиса содир бўлган жойни кўздан кечиришда агроном-мутахассисни қатнаштирилмаётганлиги, аксинча айрим жиноят қидирув бўлими ходимлари ёки профилактика инспекторлари ҳодиса содир бўлган жойни кўздан кечириш баённомасини расмийлаштириб бўлганидан кейин бу ерга агроном-мутахассисни чақиртириб, шундан сўнг баённомага имзо қўйдириш амалиёти учраётганлиги, баённома тушунарсиз тарзда ва қисқа мазмунда ёзилаётганлиги, баённомада ашёвий далилларни айнан қаердан олинганлиги, унинг сони, узунлиги, нечта туп эканлиги, экилган майдоннинг умумий ўлчами ва оғирлиги умуман кўрсатилмасдан келинаётганлиги;

Тўртинчидан, ҳодиса содир бўлган жой аксарият ҳолларда фақатгина фото-суратга олиш билан чекланиб, видео тасмага олинмасдан келинаётганлиги, ҳодиса содир бўлган жой видео тасмага олинса-да, бироқ олинаётган видео тасма тушунарсиз эканлиги, кетма-кетликда, тўлиқ ва батафсил олинмаётганлиги, олиш вақтида ҳодиса содир бўлган жойни видео тасмага олувчи ходимнинг билим ва малакаси етарлича даражада эмаслиги;

Бешинчидан, ҳодиса содир бўлган жойда гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар аниқланган тақдирда улар шу жойнинг ўзида целлофан пакет ёки бошқа буюмга солинмасдан ва муҳрланмасдан, балки бу гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар орадан маълум бир вақт ўтганидан кейингина кўчада, ходимнинг хизмат хонасида, транспорт воситасини ичида ёхуд бошқа жойларда целлофан пакет ёки бошқа буюмга солиш ва муҳрлаш амалиётлари учраётганлиги;

Олтинчидан, ҳодиса содир бўлган жойдан аниқланган гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар шу жойни ўзида унинг сони, узунлиги, нечта туп эканлиги, экилган

майдоннинг умумий ўлчами, гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларнинг оғирлиги махсус ўлчаш мосламаси (ленейка, махсус тарози)да аниқланмасдан, балки орадан маълум бир вақт ўтганидан кейингина кўчада, ходимнинг хизмат хонасида, транспорт воситасини ичида ёхуд бошқа жойларда махсус ўлчаш мосламаси (ленейка, махсус тарози)да аниқланаётганлиги;

Еттинчидан, ашёвий далиллар топилган жойдаги хонадон эгаси ёки бино, иншоот, корхона, муассаса ва ташкилотларнинг раҳбари, унинг ишчилари ёхуд гумон қилинган барча шахслар уларнинг кўлида, кафтида, тирноқлари орасида, кийимларида, оғзида, лабида ёки бошқа жойларида гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар бор-йўқлигини, шунингдек юқоридаги шахсларни гиёҳванд ёки психотроп моддаларини истеъмол қилиш-қилмаслигини, наркалогик касалликлари диспанцери ҳисоб рўйхатида туриш-турмаслигини аниқлаш мақсадида ўз вақтида ва дарҳол тегишли экспертиза (судга оид биологик, судга оид наркалогик)лардан ўтказилмаётганлиги, балки фақатгина бир нафар гумон қилинган шахсни экспертизадан ўтказиш билан чекланилаётганлиги;

Саккизинчидан, айрим жиноят қидирув бўлими ходимлари ёки профилактика инспекторлари томонидан ҳодиса содир бўлган жойдан ашёвий далил тариқасида олинган гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларнинг барчаси баённомага киритилмаётганлиги, киритилмаган гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддаларни ўзларининг истеъмоли учун ёхуд ўзининг бошқа яқин танишларига бериб юбориш ҳоллари ҳам учраб турганлиги;

Тўққизинчидан, “назоратли харид” тадбири ўтказилаётган вақтда, тадбирда иштирок этаётган кўмаклашувчи шахснинг аризаси ёки ходимнинг билдиргиси ИИБ Навбатчилик қисмининг Шакл-2 ёки Шакл-1 журналидан ўз вақтида рўйхатдан ўтказилмаётганлиги, балки мазкур ариза ёки билдирги тадбирдан сўнг ёки орадан бир неча кун вақт ўтганидан кейингина рўйхатдан ўтказиш амалиёти учраётганлиги;

Ўнинчидан, 2019 йил 23 май кунги Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисидаги Қонунига асосан, ЖПК **91¹-91⁴-моддалар** билан тўлдирилиб, тергов ҳаракатлари (сўроқ қилиш; юзлаштириш; нарсани ва шахсни таниб олиш учун кўрсатиш)ни видеоконференцалоқа режимида ўтказиш, унинг асослари, шартлари ва тартиби, ўтказилган тергов ҳаракати жараёни ва натижаларини қайд қилиш тартиби жорий этилди.

Демак, ҳар бир терговга қадар текширувни амалга оширувчи орган ходимлари, суриштирувчи ва терговчи ЖПКнинг **91¹-91⁴-моддалари** талабларига тўлиқ риоя қилиши шарт.

Ўн биринчидан, 2020 йил 14 май кунги Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисидаги Қонунига асосан, ЖПКнинг **91-моддаси 4-қисм билан тўлдирилиб,** қуйидаги процессуал ҳаракатлар видеоёзув орқали қайд этилиши шарт этиб белгиланди:

- ўта оғир жиноятлар бўйича ҳодиса содир бўлган жойни кўздан кечириш;
- тинтув;
- кўрсатувларни ҳодиса содир бўлган жойда текшириш;
- тергов эксперименти;
- шахсни ушлаш;
- ҳимоячидан воз кечиш;
- шахсни ушлаш жараёнида ўтказиладиган шахсий тинтув ва олиб қўйиш.

Демак, ҳар бир терговга қадар текширувни амалга оширувчи орган ходимлари, суриштирувчи ва терговчи ЖПКнинг 91-моддаси 4-қисм талабларига тўлиқ риоя қилиши шарт.

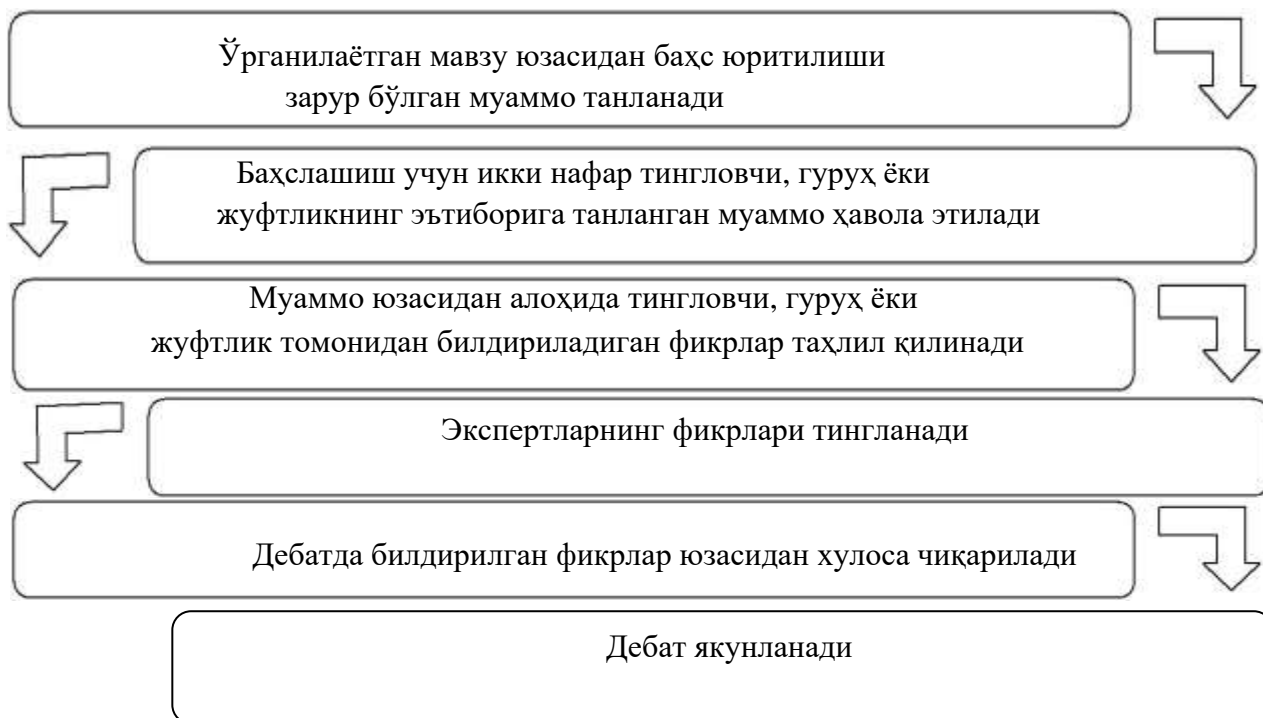
5.5- МАВЗУ: Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан ёнунга илоф равиша муомала этилишдан иборат жиноятларга ыарши курашиши ва олдини олишда ИИОларининг фаолиятини ташкил этиш

Семинар машғулотлари режаси

Ушбу ўқув машғулотлари **«Дебат»** методидан фойдаланиш орқали ўтказилади.

«Дебат» (французча «дебаттере» сўздан олинган бўлиб, «дебац» – «баҳслашмоқ») технологияси йиғилиш, мажлис ёки машғулотларда бирор-бир мавзу юзасидан иштирокчилар ўртасида ўзаро баҳс уюштириш, уларнинг ўзаро фикр алмашишларини таъминлашга хизмат қилади.

Ўқув машғулотларида дебат қуйидаги тартибда уюштирилади:

Ўқув машғулотнинг муаммоли саволлари:

1-савол. Ўзбекистон Республикасида назоратга олинadиган гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорлари.

2-савол. Гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларнинг муомалада бўлиши билан боғлиқ фаолият.

3-савол. Гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларнинг муомалада бўлиши билан боғлиқ фаолиятни лицензиялаш.

1-савол. Ўзбекистон Республикасида назоратга олинadиган гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорлари.

Савол. Ҳозирда Республикаимизда гиёҳвандликка қарши курашишнинг аҳамияти?

Бугунги кунда Республикаимизда гиёҳвандликка қарши кураш тобора долзарб аҳамият касб этмоқда. Чунки, гиёҳвандлик мамлакатимизнинг иқтисодий, ижтимоий, маънавий илдизларига болта уради, миллатнинг генофондига жиддий путур етказди. Гиёҳвандлик билан боғлиқ жиноятлар жамиятнинг ривожланишига тўсқинлик қилади, унинг ҳаётга энди кириб келаётган аъзоларини ўз домига тортишга, уларни жисмоний, моддий қарам қилишга интилади. Маълумки, Афғонистонда ишлаб чиқарилган героиннинг асосий қисми Марказий Осиё давлатлари, жумладан Ўзбекистон Республикасининг божхона чегараларидан яширинча, транзит юк шаклида Европанинг бошқа давлатларига контрабанда усулида ўтказилаётгани, унинг маълум қисми эса, транзит давлатлар ҳудудида сотиш орқали гиёҳвандларнинг эҳтиёжини қондириш учун шу ҳудудда қолдирилиши айниқса ташвишли ҳолатдир.

Савол. Гиёҳвандлик воситаларини ёки психотроп моддаларни ўтказиш мақсадини кўзламай оз миқдорда гайриқонуний тарзда тайёрлаш, олиш, сақлаш, ташиш ёки жўнатиш каби қилмиш учун қандай жавобгарлик белгиланган?

Гиёҳвандлик воситаларини, психотроп моддаларни мусодара қилиб, базавий ҳисоблаш миқдорининг бир бараваридан икки бараваригача миқдорда жарима солишга ёхуд гиёҳвандлик воситаларини ёки психотроп моддаларни мусодара қилиб, ўн беш суткагача муддатга маъмурий қамоқ жазосига сабаб бўлади.

Савол. Гиёҳвандлик (наркотик)воситалари нима? Гиёҳвандлик воситалари рўйхатига киритилган ва Ўзбекистон Республикасида назоратга олинadиган, келиб чиқиши синтетик ёки табиий моддалар, таркибида гиёҳвандлик моддаси бўлган препаратлар ва ўсимликлар;

Савол. Психотроп моддалар деб нималарга айтилади? Психотроп моддалар рўйхатига киритилган ва Ўзбекистон Республикасида назоратга олинadиган, келиб чиқиши синтетик ёки табиий моддалар қиради.

Савол. Прекурсорлар нима? Прекурсорлар рўйхатига киритилган ва Ўзбекистон Республикасида назоратга олинadиган, гиёҳвандлик воситаларини, уларнинг аналогларини ва психотроп моддаларни тайёрлаш учун фойдаланиладиган моддалар қиради.

2-савол. Гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларнинг муомалада бўлиши билан боғлиқ фаолият ҳақида

Савол. Гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларнинг муомалада бўлиш тартиби қайси ҳуқуқий ҳужжат билан тартибга солинган?

Ўзбекистон Республикасида гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларнинг муомалада бўлишига Ўзбекистон Республикасининг 1999 йил 19 августдаги “Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар тўғрисида”ги Қонунда белгиланган ҳолларда ва тартибда йўл қўйилади.

Ўзбекистон Республикасида гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар аналогларининг муомалада бўлиши тақиқланади.

Савол. Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан қонунга ҳилоф равишда муомала қилиш жиноятлари қайси ҳуқуқий ҳужжатлар билан тартибга солинади?

Ўзбекистон Республикасида гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар билан муомала қилиш тартиби «Гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддалар тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг 2018 йил 22 октябрь кунги №503-сонли Қонуни билан белгиланади. Ушбу қонунга мувофиқ гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларнинг қонуний муомалада бўлиши (олиб кириш (олиб чиқиш), транзит тарзида ўтказиш, сақлаш, бериш, реализация қилиш, тақсимлаш, олиш, ташиш, жўнатиш, ишлаб чиқиш, ишлаб чиқариш, тайёрлаш, улардан фойдаланиш ва уларни йўқ қилиш, шунингдек таркибида гиёҳвандлик моддаси бўлган ўсимликларни етиштириш) тартибга солинган. Бироқ, гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан ноқонуний муомала қилиш жамиятимиз хавфсизлигига, инсонларнинг соғлиғига жиддий хавф туғдириши ҳаммага маълум. Гиёҳвандлик воситалари ёки психотроп моддалар билан қонунга ҳилоф равишда муомала қилишдан иборат қилмишлар учун жавобгарлик амалдаги ЖК Махсус қисми олтинчи бўлимининг XIX бобида белгиланган.

3-савол. Гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларнинг муомалада бўлиши билан боғлиқ фаолиятни лицензиялаш.

Савол. Гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларнинг муомалада бўлиши билан боғлиқ фаолиятни лицензиялашнинг қандай тартиблари белгиланган?

Ўзбекистон Республикасида гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларнинг муомалада бўлиши билан боғлиқ фаолият юридик шахслар томонидан Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2003 йил 16- июлдаги “Гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларнинг муомалада бўлиши билан боғлиқ

фаолиятни лицензиялаш тўғрисида” ги НИЗОМда белгиланган тартибларга асосан бериладиган лицензия асосида амалга оширилади.

Савол. Гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларнинг муомалада бўлиши билан боғлиқ фаолиятни амалга оширишда қандай лицензия талаблари ва шартлари қўйилади?

гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорлар тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этиш;

юридик шахс штатида тегишли малакага эга бўлган мутахассисларнинг мавжуд бўлиши;

лицензияланадиган фаолиятнинг аниқ турини амалга ошириш бўйича, шу жумладан тегишли моддий-техник база, асбоб-ускуналар, бошқа техник воситалар бўйича белгиланган талабларга риоя этиш;

лицензияланаётган фаолият турини амалга ошириш учун фойдаланиладиган биналар, иншоотлар, муҳандислик коммуникациялари ва технологик асбоб-ускуналарнинг мулк ҳуқуқи ёки бошқа ашёвий ҳуқуқ билан лицензия талабгорида мавжуд бўлиши;

гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларни олиб кириш, олиб чиқиш ва уларнинг транзитини Ўзбекистон Республикасининг халқаро мажбуриятларини ҳисобга олган ҳолда, «Гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг Қонуни ҳамда БМТнинг тегишли конвенцияларида назарда тутилган талабларга мувофиқ амалга ошириш;

Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги билан келишилган ишлаб чиқаришнинг технология регламентларига кўра белгиланган квоталар доирасида РД Ўз-19-01-96 (Доривор воситалар ишлаб чиқаришни ва уларнинг сифатини назорат қилишни ташкил этиш қоидалари) талабларига мувофиқ гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ишлаб чиқариш;

лицензияда ва лицензия битимида кўрсатилган фаолиятни, шунингдек лицензия битимида кўрсатилган манзиллар бўйича амалга ошириш;

гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларни сақлаш, ташиш хавфсизлигига риоя этилишини таъминлаш;

Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигида белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказилган ва ваколатли орган томонидан берилган уларнинг сифатини тасдиқловчи ҳужжатга эга бўлган гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларни сотиш.

Назорат учун саволлар:

1-савол. Ўзбекистон Республикасида назоратга олинадиган гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорлар. Уларни рўйхатини тасдиқлаш.

2-савол. Гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларнинг муомалада бўлиши билан боғлиқ фаолият.

3-савол. Гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ва прекурсорларнинг муомалада бўлиши билан боғлиқ фаолиятни лицензиялаш.

АСОСИЙ АДАБИЁТЛАР:

I. Ўзбекистон Республикаси Қонунлари:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси – 2021 й.
2. Ўзбекистон Республикасининг 2016 йил 16 сентябрдаги «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги 407-сон Қонуни.
3. Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 14 майдаги «Ўқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги қонуни // Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатлари тўплами. – Т., 2014. – № 20. – 221-м., 2015. – № 32. – 425-м.
4. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 27 октябрдаги “Наркологик касалликлар профилактикаси ва уларни даволаш тўғрисида”ги ЎРҚ-644-сон қонуни.
5. Ўзбекистон Республикасининг «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги 2021 йил 5 июлдаги ЎРҚ-699 сонли Қонун;
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 10 декабрдаги ПҚ-43-сон қарори.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 17 май кунидаги “Аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” ПҚ-244-сонли қарори
8. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. –Т., 2021. – Lex.uz.
9. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодекси. –Т., 2021. – Lex.uz.
10. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси.– Т., 2021. – Lex.uz.
11. Ўзбекистон Республикасининг 2017 йил 11 сентябрдаги «Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида»ги 445-сон Қонуни.
12. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 17 августдаги “Одам савдосига қарши курашиш тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси қонунига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида”ги ЎРҚ-633-сон Қонуни.

II. Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармонлари ва Қарорлари

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 24 декабрда Президентимизнинг “Жамоат ҳавфсизлигини таъминлаш самарадорлигини ошириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 4075-сон қарори.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 23 августдаги “Ички ишлар органлари бошқарув, назорат ва шахсий таркиб билан ишлашнинг самарали тизимини жорий этиш бўйича чора-тадбирлар тўғрисида”ги
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сон фармони;
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 7 февралдаги “Ўқуқбузарликлар профилактикаси ва жамоат ҳавфсизлигини таъминлаш соҳасида кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ 4343-сон қарори.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 30 июлдаги “Одам савдосига ва мажбурий меҳнатга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5775-сонли Фармони
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022 — 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сон Фармони.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 15 апрелдаги “Ички ишлар органлари учун профессионал кадрларни тайёрлашнинг сифат жиҳатдан янги тизимини жорий этиш бўйича чора тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-5076-сонли Қарори.

8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 17 майдаги “Аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-244-сон қарори.

9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-6196-сон Фармони.

10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябрдаги “Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-27-сонли Фармони.

11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 2-апрелдаги “Ички ишлар органларининг жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги фаолиятини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-5050-сон Қарори.

12. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 4 апрелдаги “Автомобиль йўлларида инсон хавфсизлигини ишончли таъминлаш ва ўлим ҳолатларини кескин камайитириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-190-сон Қарори.

13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 июндаги “Автотранспорт воситаларидан фойдаланишда аҳолига қўшимча қулайликлар яратиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-298-сон Қарори.

14. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 7 июлдаги “Автотранспорт воситаларини бошқаришда ва йўналишсиз такси фаолиятини амалга оширишда қўшимча қулайликлар яратиш тўғрисида”ги ПҚ-311-сон Қарори.

15. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 12 июлдаги “2022 - 2026 йиллар давомида амалга оширилиши мўлжалланган «хавфсиз ва равон йўл» умуммиллий дастурини тасдиқлаш тўғрисида” ПҚ-316-сон Қарори.

16. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 8 августдаги “Худудларнинг жадал ижтимоий-иқтисодий ривожланишини таъминлашга доир устувор чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-3182-сон қарори.

17. Ўзбекистон Республикасининг Президентининг 2019 йилдаги 8 январдаги “Худудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторлар фаолиятини янада такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-4102-сонли қарори.

18. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 19 февраль “Ўзбекистон Республикаси Президентининг Халқ қабулхоналари фаолияти билан боғлиқ низомларни тасдиқлаш тўғрисида”ги ПҚ-4197-сон қарори.

19. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 16 августдаги “Ички ишлар органлари ходимларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3216-сон қарори.

20. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 29 ноябрдаги “Ички ишлар органлари кадрлари билан ишлаш ва уларнинг хизматини ташкил этиш тартибини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-3413-сонли қарори;

21. Ички ишлар органи томонидан транспорт воситасидан фойдаланилгандан кейин қилинган харажатлар ёки етказилган зарарнинг ўрнини қоплаш тартиби Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 24 апрелдаги 235-сонли Қарор;

22. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 4 июлдаги ВМҚ-354-сонли қарори.

23. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ички ишлар органлари ходимларини ижтимоий химоя қилиш тизимини янада яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида” 2022 йил 8 февралдаги ПҚ-118-сон қарори

24. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 20 январдаги “Ички ишлар органларини халқчил профессионал тузилмага айлантириш ва аҳоли билан янада яқин ҳамкорликда ишлашга йўналтириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-10-сонли қарори.

III. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Қарорлари ва Ўзбекистон Республикаси вазирликларининг ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлари

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 17 ноябрдаги “Вазирлар Маҳкамасининг “Миллий ҳайдовчилик гувоҳномасининг ҳамда автотранспорт воситаси рўйхатдан ўтказилганлиги тўғрисидаги гувоҳноманинг янги намуналарини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида” 2017 йил 2 мартдаги 116-сон қарори;

2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 23 июндаги “Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари фаолиятини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги ВМҚ-343-сонли қарори.

3. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг «Ички ишлар органларида жиноят ва ҳодисаларга оид аризалар, хабарлар ҳамда бошқа маълумотларни қабул қилиш, рўйхатга олиш, кўриб чиқиш ва ҳисобини юритиш тартиби тўғрисидаги йўриқномани тасдиқлаш ҳақида»ги 2016 йил 12 ноябрдаги 180-сон буйруғи;

4. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг 2021 йил 16 майда “Маҳалла ҳуқуқ-тартибот масканлари фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида” ги 166-сон буйруғи.

5. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 12 апрелдаги “Йўл ҳаракати қоидаларини тасдиқлаш тўғрисида”ги ВМҚ-172-сон Қарори.

6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 26 апрелдаги “Таълим муассасаларида йўл ҳаракати қоидалари тарғиботини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ВМҚ-212-сон Қарори.

7. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 4 июлдаги “Автотранспорт воситалари ҳайдовчиларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишни амалга оширувчи таълим ташкилотларининг рейтингини аниқлаш тартиби тўғрисидаги низомни тасдиқлаш ҳақида”ги ВМҚ-353-сон Қарори.

8. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 8 июлдаги “Йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш соҳасига замонавий ахборот технологияларини кенг жорий этиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ВМҚ-377-сон Қарори.

9. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 20 июлдаги “Автотранспорт воситалари ҳайдовчиларини тайёрлаш, қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш ҳамда уларни имтиҳондан ўтказиш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ВМҚ-393-сон Қарори.

10. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 23 августдаги “Худудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича секторлар фаолияти самарадорлигини баҳолаш тизимини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ВМҚ-536-сон қарори.

11. Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 2019 йил 22 январдаги буйруғи “Худудларни комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш бўйича Ички ишлар органларига бириктирилган секторлар фаолиятини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги 19-сонли буйруғи.

12. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2022 йил 30 июлдаги “Йўл ҳаракати хавфсизлиги соҳасини илмий-методик таъминлаш, йўлларда эксплуатация-монтаж фаолиятини тартибга солиш ҳамда «хавфсиз йўл» индексини юритиш амалиётини жорий этиш тўғрисида” 415-сонли Қарори;

13. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг 2021 йил 27 августдаги “Ички ишлар органларида узлуксиз ўқув-карьера жараёни тизимини ташкил этиш тўғрисида”ги 310-сон буйруғи.

14. Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 25.01.2020 йилдаги “102 автоматлаштирилган маълумотлар тизимини ўз вақтида жорий этиш бўйича ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги 36-сонли буйруғи.

15. Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 09.05.2022 йилдаги “Ички ишлар органларининг 102 хизмати фаолиятини такомиллаштиришга доир ташкилий чора-тадбирлар тўғрисида”ги 150-сонли буйруғи.

16. Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси ва ИИВнинг 01.02.2021 йилдаги “Ички ишлар органларининг навбатчилик қисмларига келиб тушаётган жиноятга оид аризалар, хабарлар ва бошқа маълумотларни терговга қадар текширув якунлари бўйича қабул қилинадиган жиноят ишини қўзғатишни рад қилиш тўғрисидаги қарорларни соддалаштирилган тартибда расмийлаштириш қоидаларини тасдиқлаш ҳақида”ги 15-ҚҚ-4 сонли Қўшма қарори.

17. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги ва Бош прокуратура билан ҳамкорликда 2018 йил 27 ноябрь куни “Ички ишлар органлари ходимларига нисбатан хизмат текширувларини тайинлаш, ўтказиш ҳамда хизмат текширувларининг ягона ҳисобини юритишни такомиллаштириш тўғрисида”ги ҚҚ-74-75-сонли қўшма қарор

18. Ўзбекистон Республикаси ИИВнинг 2022 йил 1 октябрдаги “Ички ишлар органлари шахсий таркиби ва уларнинг оила аъзоларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини тартибга солиш тўғрисида”ги 404-сон буйруғи.

19. Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирининг 2023 йил 31 мартдаги “Ички ишлар органлари ходимларига малака тоифасини бериш ва малака тоифасига эга ходимлар ҳисобини юритиш тартибини такомиллаштириш тўғрисида”ги 165-сонли буйруғини ўқиб тўлиқ конспект қилиш.

IV. Ўзбекистон Республикаси Президенти асарлари

1. Мирзиёев Ш.М. “Янги Ўзбекистон стратегияси” Тошкент “Ўзбекистон” НМИУ 2021. – 465 б.

2. Ш.Мирзиёев «Буюк келажигимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга курашимиз». – Т., 2017 й.

3. Ш.М. Мирзиёев “Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси асосида демократик ислохотлар йўлини қатъий давом эттирамиз”. Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимига киришиш тантанали маросимига бағишланган Олий Мажлис палаталари қўшма мажлисидаги нутқи. // Халқ сўзи. – 2021. – 6 ноябрь.

4. Мирзиёев Ш.М. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 28 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. / Халқ сўзи., 2021., № 243 (6678.)

5. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик - ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалиқ қонидаси бўлиши керак. – Т., «Ўзбекистон», 2017. – 104 б.

V. Дарсликлар, Ўқув қўлланмалар

1. Юксак маънавият ва қонун устуворлиги асосида яшаш, эл-юртга садоқат, адолат, ҳалоллик фазилатларини ва муомала маданиятини камол топтириш: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2014.

2. Норматов К.Н., Янги Ўзбекистон меъмори. Сиёсий. Т., 2011. 136 б.

3. Ички ишлар органларининг жамоат тартибини сақлаш ва хавфсизлигини таъминлаш фаолияти: Дарслик / И. Исмаилов, М.З. Зиёдуллаев, Ф.Н. Шукуров ва бошқ.; генерал-лейтенант Б.А. Матлюбовнинг умумий таҳрири остида. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2019. – 414 б.

4. “Жамоат хавфсизлигини таъминлаш асослари”: Ўқув қўлланма / муаллифлар жамоаси. 2021 йил. – 361-б.

5. Туман(шаҳар) ИИБ навбатчилик қисмларининг хизмат фаолиятини ташкил этиш: Маърузалар курси/У.Э.Расулев, Б.Х.Тўйчиев, Р.Т.Рашитходжаев. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИБ Малака ошириш институти, 2020. – 248 бет.

6. Ички ишлар органларида мурожаатлар ва ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги хабарларни қабул қилиш, қайд этиш ва ҳал этиш тартиби: Ўқув-амалий қўлланма / М.З. Зиёдуллаев.– Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси, 2016. – 70 б.

Интернет сайтлари:

1. <http://www.lex.uz> (Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси).

2. <http://www.lex.uz> (Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси).

3. <http://press-service.uz/uz> (Ўзбекистон Республикаси Президентининг расмий веб-сайти).

4. <http://natlib.uz> (Алишер Навоий Номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси).

5. <http://akadmvd.uz> (Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси).

6. <http://ziyonet.uz> (ZiyoNET таълим портали).

7. <http://utube.uz/ru> (Utube.uz таълим видеопортали).

8. <http://book.uz/> (Электрон адабиётлар кутубхонаси).

9. <http://www.xs.uz> («Халқ сўзи» газетаси).

10. <http://www.legislationline.org/ru> (Бюро по демократическим институтам и правам человека ОБСЕ).

З.Р. УМАРОВ, Б.Ш. ЮСУПОВ, З.М. АЛИЕВА

**“ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ХОДИМЛАРИГА НАВБАТДАГИ
“ПОДПОЛКОВНИК” МАХСУС УНВОНИНИ БЕРИШ УЧУН
МАХСУС МАЛАКА ОШИРИШ ЎҚУВ КУРСЛАРИНИНГ
“МАХСУС КАСБИЙ ТАЙЁРГАРЛИК”
МОДУЛИ БЎЙИЧА**

ЎҚУВ-УСЛУБИЙ МАЖМУА

Мухаррир Н.З.Тасимов

Босишга рухсат этилди _____.2023 й. Нашриёт ҳисоб табоғи _____.
Буюртма №_____ Адади _____ нусха.

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Малака ошириш институти,
100213. Тошкент шаҳри, Хусайн Байқаро кўчаси, 27а-уй.